Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 97 / ročník 2019 – VI. díl

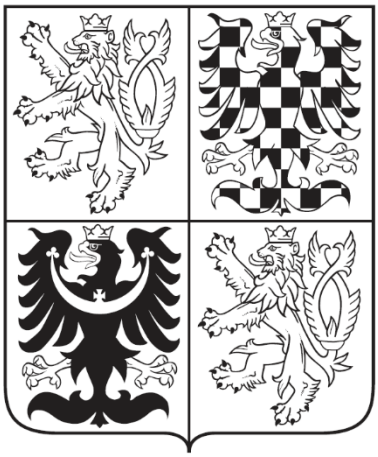

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 97, ročník 2019 – VI. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2021
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-29-1

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava
Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina
Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.)

Úmluva
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.
zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.
zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád
zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP
Evropský soud pro lidská práva

Sbírka rozhodnutí
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu

SbNU
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (http://nalus.usoud.cz), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 183
Přezkum rozhodnutí o odložení žádosti o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb. z důvodu neuhrazení nákladů
(sp. zn. III. ÚS 3626/18 ze dne 5. listopadu 2019) 8

Č. 184
Zásada subsidiarity trestní represe
(sp. zn. II. ÚS 474/19 ze dne 5. listopadu 2019) 15

Č. 185
Nepředvídatelná a nedostatečně odůvodněná aplikace § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. I. ÚS 1317/19 ze dne 5. listopadu 2019) 26

Č. 186
Ochrana spotřebitele u smluv uzavíraných na dálku
(sp. zn. II. ÚS 2778/19 ze dne 5. listopadu 2019) 31

Č. 187
Formalistické posouzení dovolání v rozporu s jeho obsahem
(sp. zn. I. ÚS 3712/18 ze dne 11. listopadu 2019) 41

Č. 188
Daňové tiskopisy podle § 72 daňového řádu
(sp. zn. Pl. ÚS 19/17 ze dne 12. listopadu 2019; 337/2019 Sb.) 48

Č. 189
Řádné zastoupení dítěte v soudním sporu (jízda nezletilého načerno)
(sp. zn. II. ÚS 3134/19 ze dne 12. listopadu 2019) 59

Č. 190
Přiměřenost zabrání věci poškozenému v trestním řízení
(sp. zn. II. ÚS 807/19 ze dne 14. listopadu 2019) 64

Č. 191
Omezená možnost vydat platební rozkaz proti nezletilému žalovanému (jízda nezletilého načerno)
(sp. zn. II. ÚS 3133/19 ze dne 14. listopadu 2019) 73

Č. 192
Stanovení odměny advokáta coby opatrovníka pro osoby neznámého pobytu
(sp. zn. III. ÚS 395/19 ze dne 19. listopadu 2019) 83

Č. 193
Poplatek za podání podnětu k Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže
(sp. zn. II. ÚS 1270/19 ze dne 19. listopadu 2019) 88

Č. 194
Pokuta za porušení povinnosti stanovené unijním právem při prodeji vína; povinnost předložit předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie při odlišném výkladu unijního práva různými soudními instancemi
(sp. zn. I. ÚS 2224/19 ze dne 19. listopadu 2019) 94

Č. 195
(Ne)přiznání nákladů řízení podle § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 988/19 ze dne 20. listopadu 2019) 101
Č. 196
Ochrana zájmu dítěte před závazky, jež mohou mít rdousící efekt (jízda nezletilého načerno)
(sp. zn. I. ÚS 3135/19 ze dne 20. listopadu 2019) 109
Č. 197
Náležité odůvodnění omezení svobody pohybu (zákaz vycestování do zahraničí)
(sp. zn. II. ÚS 2057/19 ze dne 22. listopadu 2019) 115
Č. 198
Rozhodnutí Nejvyššího soudu o vazbě obviněného dle § 265l odst. 4 trestního řádu bez osobního slyšení obviněného
(sp. zn. I. ÚS 2451/19 ze dne 26. listopadu 2019) 124
Č. 199
Vztah extradičního řízení a řízení o udělení mezinárodní ochrany v kontextu předběžné vazby
(sp. zn. II. ÚS 3219/19 ze dne 26. listopadu 2019) 133
Č. 200
Úprava výchovných poměrů nezletilých dětí rodičů žijících na různých kontinentech
(sp. zn. IV. ÚS 2630/19 ze dne 27. listopadu 2019) 143
Č. 201
Povinnost soudu náležitě poučit účastníka řízení o vadách žaloby a umožnit mu jejich odstranění
(sp. zn. II. ÚS 14/18 ze dne 2. prosince 2019) 155
Č. 202
Rozšíření styku dítěte s rodičem – povinnost náležitého zjišťování nejlepšího zájmu dítěte
(sp. zn. II. ÚS 4189/18 ze dne 2. prosince 2019) 165
Č. 203
Upuštění od výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou
(sp. zn. III. ÚS 3628/18 ze dne 3. prosince 2019) 175
Č. 204
Lhůta pro doplnění odůvodnění blanketní stížnosti proti ponechání ve vazbě
(sp. zn. III. ÚS 3333/19 ze dne 6. prosince 2019) 190
Č. 205
Povaha zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů
(sp. zn. Pl. ÚS 33/18 ze dne 10. prosince 2019) 195
Č. 206
Právo na úroky z prodlení s plněním náhrady nemajetkové újmy pozůstalým
(sp. zn. II. ÚS 2149/17 ze dne 10. prosince 2019) 206
Č. 207
Právo na účinné vyšetřování a prokazování tzv. hájitelných tvrzení
(sp. zn. II. ÚS 1376/18 ze dne 10. prosince 2019) 222
Č. 208
Posouzení temporálních účinků rozhodnutí Nejvyššího soudu, jímž se mění ustálená judikatura ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy
(sp. zn. IV. ÚS 3500/18 ze dne 10. prosince 2019) 238

Č. 209
Přiměřenost trestu propadnutí věci ve vztahu k ochraně soukromého života; náležité odůvodnění
(sp. zn. II. ÚS 1624/19 ze dne 10. prosince 2019) 249
Č. 210
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti usnesení o přeměně zbytku trestu obecně prospěšných prací na nepodmíněný trest odnětí svobody
(sp. zn. IV. ÚS 3003/19 ze dne 10. prosince 2019)..... 258
Č. 211
Problematika nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví
(sp. zn. II. ÚS 572/19 ze dne 12. prosince 2019) 260
Č. 212
Přídavek na dítě ve zvýšené výměře
(sp. zn. Pl. ÚS 31/17 ze dne 17. prosince 2019; 30/2020 Sb.) 269
Č. 213
Neúměrné krácení odměny stěžovatele jako obhájce v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 748/19 ze dne 17. prosince 2019) 282
Č. 214
Povinnost odvolacího soudu vypořádat se se všemi hledisky, jimiž se zabýval soud prvního stupně při rozhodování o svěření dítěte do péče
(sp. zn. IV. ÚS 921/19 ze dne 17. prosince 2019)..... 287
Č. 215
Povinnost obecných soudů doručovat odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření
(sp. zn. II. ÚS 3524/19 ze dne 17. prosince 2019) 293
Č. 216
Změna kladného rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu trestu na záporné v neveřejném zasedání bez zohlednění vyjádření odsouzeného a porušení zásady dvojího přičítání
(sp. zn. I. ÚS 3073/19 ze dne 19. prosince 2019) 299
Č. 217
Dokazování neoprávněného zpřístupňování chráněných autorských děl
(sp. zn. III. ÚS 1598/19 ze dne 27. prosince 2019)..... 305

Č. 183
Přezkum rozhodnutí o odložení žádosti o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb. z důvodu neuhrazení nákladů (sp. zn. III. ÚS 3626/18 ze dne 5. listopadu 2019)

Lhůta stanovená v § 17 odst. 5 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, resp. její stavění po dobu vyřízení stížnosti proti výši požadované úhrady, má poskytnout žadateli dostatečný časový prostor pro zaplacení požadované úhrady. Rozhodl-li přesto správní orgán (po vyřízení stížnosti proti výši požadované úhrady nadřízeným orgánem) o odložení žádosti před uplynutím této lhůty, není důvodu na základě této skutečnosti odepřít žadateli přezkum rozhodnutí o odložení žádosti ve správním soudnictví. Odepření tohoto přezkumu správními soudy představuje porušení čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Radovana Suchánka a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele Lukáše Koudele, zastoupeného Mgr. Barborou Kubinovou, advokátkou, sídlem Milešovská 1312/6, Praha 3 – Vinohrady, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 27. srpna 2018 č. j. 7 As 192/2018-32 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 23. dubna 2018 č. j. 9 A 36/2015-79, za účasti Nejvyššího správního soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, sídlem Karmelitská 529/7, Praha 1 – Malá Strana, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 27. srpna 2018 č. j. 7 As 192/2018-32 a usnesením Městského soudu v Praze ze dne 23. dubna 2018 č. j. 9 A 36/2015-79 byla porušena práva stěžovatele zaručená v čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. srpna 2018 č. j. 7 As 192/2018-32 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 23. dubna 2018 č. j. 9 A 36/2015-79 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená ústavním zákonem, zejména pak čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z obsahu spisu Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) sp. zn. 9 A 36/2015 a spisu Nejvyššího správního soudu sp. zn. 7 As 192/2018, které si Ústavní soud vyžádal, vyplývají následující skutečnosti. Dne 28. 8. 2014 obdržel vedlejší účastník dvě

žádosti stěžovatele o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o svobodném přístupu k informacím“). Stěžovatel požadoval poskytnutí informací o některých rozhodnutích vydaných vedlejší účastnicí nebo ministrem školství, mládeže a tělovýchovy v řízeních o žádostech o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání a kvalifikace, jejichž předmětem bylo uznání zahraničního vzdělání a kvalifikace v oblasti práva na Zakarpatské státní univerzitě a na Moskevském institutu podnikatelství a práva. Tyto žádosti byly evidovány u vedlejšího účastníka pod č. j. MSMT-31855/2014-1 a č. j. MSMT-31891/2014-1. Dne 15. 9. 2014 vedlejší účastník spojil obě žádosti o poskytnutí informací v jedno řízení a dále byly tyto žádosti vedeny pod č. j. MSMT-31855/2014. Písemností ze dne 17. 10. 2014 č. j. MSMT-31855/2014-4 byl stěžovatel vyzván k zaplacení 8 400 Kč jako úhrady nákladů za mimořádně rozsáhlé vyhledávání informací. Proti výzvě k zaplacení předmětných nákladů brojil stěžovatel stížnostmi, které byly vedlejší účastnici doručeny dne 25. 11. 2014. Rozhodnutím ministra školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „ministr“) ze dne 18. 12. 2014 č. j. MSMT-31855/2014-9 byl postup vedlejšího účastníka při poskytování informací potvrzen. Uvedené rozhodnutí bylo stěžovateli doručeno dne 5. 1. 2015. Dne 12. 1. 2015 podal stěžovatel u vedlejšího účastníka další žádost dle zákona o svobodném přístupu k informacím, která byla zaevidována pod č. j. MSMT-1414/2015. Přípisem ze dne 15. 1. 2015 doručeným stěžovateli dne 29. 1. 2015 vedlejší účastník stěžovateli (po rekapitulaci předchozího řízení ve věci vedené pod č. j. MSMT-31855/2014) sdělil, že vzhledem k tomu, že stěžovatel neuhradil náklady spojené s vyhledáváním požadovaných informací, jeho žádost o poskytnutí informace vedená pod č. j. MSMT-31855/2014 byla odložena.

3. V reakci na tento přípis podal stěžovatel žalobu, v níž brojil proti odložení žádosti o informace vedené vedlejší účastnicí pod č. j. MSMT-31855/2014. Městský soud usnesením ze dne 23. 4. 2018 č. j. 9 A 36/2015-79 žalobu odmítl s odůvodněním, že ve správním spise vedeném vedlejší účastnicí pod č. j. MSMT-31855/2014 se rozhodnutí o odložení žádosti nenachází, z čehož lze dovozovat, že nebylo vůbec vydáno. Posledním dokumentem obsaženým ve správním spise je shora označené rozhodnutí ministra potvrzující rozhodnutí vedlejšího účastníka o výši úhrady nákladů za vyhledání požadované informace. S ohledem na usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 9. 2010 č. j. 2 As 34/2008-90 přitom platí, že odložení žádosti o poskytnutí informace je rozhodnutím ve smyslu § 65 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále jen „s. ř. s.“), jehož zákonnost lze přezkoumávat ve správním soudnictví, takže správní orgán je povinen o něm fakticky rozhodnout. Jak vyplývá z § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím, nezaplatí-li žadatel do 60 dnů ode dne oznámení výše požadované úhrady úhradu, povinný subjekt žádost odloží, přičemž po dobu vyřizování stížnosti proti výši požadované úhrady uvedená lhůta neběží. Stěžovatel byl vyzván k úhradě nákladů výzvou ze dne 17. 10. 2014, která mu byla doručena dne 23. 10. 2014, od toho dne tedy běžela šedesátidenní lhůta stanovená v § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím. Tato lhůta však neběžela ode dne doručení stížnosti stěžovatele povinnému subjektu (tj. 25. 11. 2017) do okamžiku, kdy bylo oznámeno rozhodnutí nadřízeného orgánu stěžovateli (5. 1. 2018). S ohledem na tyto skutečnosti tedy 15. 1. 2015 nemohla uběhnout šedesátidenní lhůta stanovená v § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím, nemohlo dojít k odložení žádosti stěžovatele vedené pod č. j. MSMT-31855/2014, a sdělení poskytnuté vedlejší účastnicí stěžovateli tedy bylo chybné. Městský soud nadto zdůraznil, že uvedeným přípisem ze dne 15. 1. 2015 vedlejší účastník nečinil jakýkoli úkon v řízení týkajícím se žádosti stěžovatele o poskytnutí informací vedené pod č. j. MSMT-31855/2014, nýbrž reagoval pouze na jeho novou žádost ze dne 12. 1. 2015. Této skutečnosti odpovídá fakt, že předmětné žádosti bylo přiděleno nové číslo jednací (MSMT-1414/2015). Dle soudu tak nelze pouhou zmínku o odložení žádosti ve spise vedeném pod č. j. MSMT-1414/2015, která navíc

byla mylná, považovat za rozhodnutí o odložení žádosti ve věci č. j. MSMT-31855/2014. Za této situace soud shledal, že nejsou splněny základní podmínky řízení a tento nedostatek je neodstranitelný, neboť jestliže hodlá stěžovatel brojit proti odložení žádosti o poskytnutí informace vedené pod č. j. MSMT-31855/2014, musí tak činit až po vydání takového rozhodnutí.

4. Proti usnesení městského soudu podal stěžovatel kasační stížnost, která byla rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 8. 2018 č. j. 7 As 192/2018-32 zamítnuta. Nejvyšší správní soud v odůvodnění napadeného rozsudku uvedl, že přípis vedlejšího účastníka ze dne 15. 1. 2015 nemohl být rozhodnutím o odložení žádosti, resp. že takové rozhodnutí nemohlo být vydáno ani před pořízením uvedeného přípisu, neboť tento byl učiněn v době, kdy neuplynula zákonná lhůta šedesáti dnů pro vydání rozhodnutí o odložení žádosti z důvodu neuhrazení nákladů spojených s vyhledáváním požadovaných informací (§ 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím), po jejímž uplynutí teprve může správní orgán vydat rozhodnutí o odložení žádosti. Uvedl-li tedy vedlejší účastník v přípisu ze dne 15. 1. 2015, že došlo k odložení žádosti, lze souhlasit s městským soudem, že toto sdělení bylo chybné. Nejvyšší správní soud uzavřel, že směřuje-li žaloba proti neexistujícímu rozhodnutí, nemůže správní soud takové rozhodnutí přezkoumat, resp. vyhovět návrhu na jeho zrušení, ale musí žalobu odmítnout.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že již v kasační stížnosti poukazoval na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 9. 2013 č. j. 1 Ans 10/2013-38, ze kterého vyplývá, že je-li rozhodnuto o odložení žádosti předčasně, nemá to za následek nicotnost tohoto rozhodnutí, předčasně vydané rozhodnutí tedy není nicotné, může být jen nezákonné. Jelikož na tuto argumentaci podloženou relevantní judikaturou Nejvyšší správní soud nijak nereagoval, zatížil dle stěžovatele napadený rozsudek vadou nepřezkoumatelnosti a porušil právo stěžovatele na zákonného soudce, neboť se odklonil od předchozí judikatury, aniž by tak učinil postupem podle § 17 odst. 1 s. ř. s. Stěžovatel dále upozorňuje na absurditu situace, kdy by správní orgány mohly zmařit jakoukoli žalobu, neboť by mohly účastníkovi řízení sdělit, že se žádost odkládá, ač by to nebyla pravda, a když by soud po čtyřech letech tuto skutečnost zjistil, již by nebylo možné domáhat se vydání rozhodnutí z důvodu uplynutí jednoroční prekluzivní lhůty. Stěžovatel nadto odkazuje na vyjádření samotného správního orgánu, podle kterého žádost byla odložena poznamenáním do spisu. Žádost byla tedy dle stěžovatele odložena neformálním přípisem, což je zcela v souladu se stěžovatelem v kasační stížnosti citovaným rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 4. 2013 č. j. 1 Ans 3/2013-57, podle kterého rozhodnutí o odložení žádosti podle § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím může mít i podobu neformálního dopisu, resp. oznámení. Také s touto argumentací se Nejvyšší správní soud nevypořádal. Závěrem stěžovatel namítá, že bylo prováděno dokazování mimo ústní jednání, a stěžovatel se tak k provedeným důkazům nemohl vyjádřit.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

6. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření Nejvyššímu správnímu soudu, městskému soudu a vedlejšímu účastníkovi řízení.

7. Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření uvedl, že se ztotožnil se stěžejním závěrem městského soudu o neexistenci žalobou napadeného rozhodnutí, v důsledku čehož v souladu se svou konstantní judikaturou zamítl kasační stížnost směřující proti usnesení o odmítnutí žaloby podle § 46 odst. 1 písm. a) s. ř. s. z důvodu neexistence žalovaného rozhodnutí. V podrobnostech odkazuje Nejvyšší správní soud na odůvodnění ústavní stížností napadeného rozsudku, resp. na předcházející usnesení městského soudu.

8. Taktéž městský soud neshledal argumenty v předložené ústavní stížnosti důvodnými. Po skutkové i právní stránce městský soud odkazuje na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí, v němž posoudil žalobní argumentaci a po prozkoumání obsahu spisového materiálu dospěl k závěru, že nelze než podanou žalobu odmítnout, neboť jí bylo napadeno rozhodnutí, které fakticky vůbec nebylo vydáno.

9. Vedlejší účastník setrvává na svých stanoviscích vyjádřených v řízení před správními soudy a upozorňuje na fakt, že vyrozuměním ze dne 11. 5. 2018 č. j. MSMT--31855/2014-14, učiněným v návaznosti na usnesení městského soudu ze dne 23. 4. 2018 č. j. 9 A 36/2015-79, byl stěžovatel obeznámen se skutečností, že jelikož bylo poskytnutí informace podmíněno zaplacením požadované úhrady a ve lhůtě končící dnem 1. 2. 2015 tato úhrada nebyla poskytnuta, byla žádost odložena. Vzhledem ke skutečnosti, že napadenými rozhodnutími nedošlo k zásahu do práv stěžovatele, navrhuje vedlejší účastník, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl.

10. Vyjádření Nejvyššího správního soudu, městského soudu a vedlejšího účastníka zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice. Stěžovatel k závěru Nejvyššího správního soudu, že daný přípis nelze považovat za rozhodnutí o odložení žádosti z důvodu, že byl stěžovateli zaslán v reakci na jinou žádost a obsahoval jiné číslo jednací, upozorňuje na judikaturu Nejvyššího správního soudu a Ústavního soudu, dle které i v případě, kdy jsou stanoveny pro správní rozhodnutí formální požadavky, postačí existence neformální písemnosti, z níž je patrný projev vůle správního orgánu. Z jakého důvodu soudy v posuzované věci zastávají stanovisko, že rozhodnutí nesmí být včleněno do odpovědi na jinou žádost, která má přiděleno jiné číslo jednací, tedy že rozhodnutí o odložení žádosti musí být na samostatné listině, jinak ho nelze respektovat, není stěžovateli známo, nicméně mu taková argumentace přijde jako absurdní. Je-li dosavadní judikatura Nejvyššího správního soudu, na kterou stěžovatel v ústavní stížnosti odkazoval a dle které i samotnou neformální písemností může dojít k odložení žádosti, postavena na tom, že žádost může být odložena pouze poznamenáním do spisu a písemnost zasílaná žadateli plní pouze informační funkci, je shora uvedený závěr Nejvyššího správního soudu v rozporu s touto judikaturou. Stěžovatel si nedokáže představit, proč by měla být jemu doručená písemnost, kde se uvádí, že žádost byla odložena, chybná, navíc ve vyjádření k žalobě tuto informaci potvrdil vedlejší účastník, když konkrétně uvedl, že žádost byla odložena poznamenáním do spisu. K dokreslení absurdity názoru správních soudů stěžovatel uvádí, že jeho postup optikou soudů měl být takový, že neměl uvěřit přípisu správního orgánu, dle kterého se žádost odkládá, a před podáním žaloby měl nahlédnout do správního spisu, aby se přesvědčil, zda bylo odložení žádosti poznamenáno do spisu. Stěžovatel závěrem rozporuje závěr správních soudů, že ve věci nebylo prováděno dokazování. Z napadených rozhodnutí totiž vyplývá, že písemnost, ve které vedlejší účastník tvrdí, že odložil žádost, nebyla součástí správního spisu, avšak tuto písemnost soudy hodnotily. Stěžovatel má za to, že byly-li prováděny důkazy, mělo být nařízeno jednání, aby mohl být dokazování přítomen a měl možnost se k důkazům vyjádřit.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla včas podána oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Po prostudování spisového materiálu dospěl Ústavní soud k názoru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele s postupem městského soudu, který odmítl žalobu proti rozhodnutí vedlejšího účastníka o odložení žádosti o poskytnutí informace, neboť dospěl k závěru, že rozhodnutí o odložení žádosti v době podání žaloby dosud nebylo vydáno.

14. Z obsahu vyžádaných spisů má Ústavní soud za zjištěné, že přípisem ze dne 15. 1. 2015 doručeným stěžovateli dne 29. 1. 2015 vedlejší účastník stěžovateli sdělil, že jeho žádost o poskytnutí informace ze dne 28. 8. 2014 vedená pod č. j. MSMT-31855/2014-1 byla dne 15. 9. 2014 spojena v jedno řízení s další jeho žádostí ze dne 28. 8. 2014 vedenou pod č. j. MSMT-31891/2014-1 a dále byly tyto žádosti vedeny pod č. j. MSMT-31855/2014. Vzhledem k tomu, že stěžovatel neuhradil náklady spojené s vyhledáváním požadovaných informací, vedlejší účastník v uvedeném přípisu sděluje, že žádost byla odložena a věc byla založena *ad acta*.

15. Stěžovatel tedy obdržel dne 29. 1. 2015 vyrozumění, že jeho žádost o poskytnutí informace byla odložena. Proti tomuto neformálnímu rozhodnutí podal žalobu, kterou městský soud odmítl s odůvodněním, že pouhou zmínku o odložení žádosti ve spise vedeném pod č. j. MSMT-1414/2015, která navíc byla mylná, nelze považovat za rozhodnutí o odložení žádosti ve věci č. j. MSMT-31855/2014.

16. S uvedeným názorem městského soudu se Ústavní soud neztotožňuje.

17. Podle § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím platí, že poskytnutí informace podle odstavce 3 je podmíněno zaplacením požadované úhrady. Pokud žadatel do 60 dnů ode dne oznámení výše požadované úhrady úhradu nezaplatí, povinný subjekt žádost odloží. Po dobu vyřizování stížnosti proti výši požadované úhrady lhůta podle věty druhé neběží.

18. V prvé řadě je nutno posoudit, zda vyrozumění vedlejšího účastníka ze dne 15. 1. 2015 je rozhodnutím o odložení žádosti podle § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím. Jak konstatoval městský soud v odůvodnění napadeného usnesení, rozhodnutí o odložení žádosti ve smyslu § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím může mít i formu neformálního dopisu, resp. oznámení (viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 4. 2013 č. j. 1 Ans 3/2013-57). V rozsudku ze dne 17. 4. 2013 č. j. 6 Ans 16/2012-62 Nejvyšší správní soud uvádí, že je možné samotné rozhodnutí o odložení žádosti podle § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím pouze poznamenat do spisu; zároveň však zdůrazňuje, že žadatel musí být o vydání tohoto rozhodnutí povinným subjektem prokazatelným způsobem vyrozuměn, aby mohl efektivně využít svého práva na soudní ochranu podáním žaloby ve správním soudnictví, za dostačující pak lze považovat i neformální písemné sdělení o odložení žádosti o informace pro nezaplacení požadované úhrady.

19. V posuzované věci byl stěžovatel dne 29. 1. 2015 vedlejším účastníkem písemně zpraven o tom, že došlo ke sloučení a následnému odložení jeho žádosti vedené původně pod č. j. MSMT-31855/2014-1. Není přitom rozhodné, že toto sdělení bylo obsaženo v přípisu týkajícím se jiných žádostí stěžovatele o sdělení informace. Podstatné je, že vedlejší účastník oznámil stěžovateli, jak bylo s jeho žádostí naloženo, toto sdělení se dostalo do sféry adresáta – stěžovatele, který logicky sdělení vedlejšího účastníka, že jeho žádost byla odložena, bral jako fakt, o kterém neměl důvod pochybovat, a od okamžiku, kdy mu bylo sdělení o odložení žádosti doručeno, odvozoval počátek běhu lhůty pro podání žaloby.

20. Zastávají-li správní soudy v posuzované věci stanovisko, že rozhodnutí o odložení žádosti stěžovatele dosud nebylo vydáno, a proto odmítají jeho soudní přezkum, je jejich postup formalistický. Správní soudy totiž argumentují tím, že rozhodnutí nemělo být vydáno, neboť v době jeho vydání dosud neuběhla lhůta 60 dnů pro zaplacení nákladů spojených s poskytováním informací. Správním soudům lze přisvědčit v tom, že vedlejší účastník pochybil, když oznámil stěžovateli přípisem ze dne 15. 1. 2015, že jeho žádost byla odložena,

ačkoli stěžovateli ještě neuplynula lhůta, ve které mohl náklady spojené s poskytováním informací uhradit. Skutečnost, že rozhodnutí o odložení žádosti nemělo být vydáno (neboť bylo vydáno před uplynutím lhůty stanovené v § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím), však nelze zaměňovat se situací, kdy rozhodnutí nebylo vydáno vůbec. Že žádost stěžovatele byla odložena, potvrdil vedlejší účastník jak ve vyjádření k žalobě, tak ve vyjádření ke kasační stížnosti, kde uvedl, že bylo-li stěžovateli vyrozuměním ze dne 15. 1. 2015 č. j. MSMT-1414/2015-2 sděleno, že žádost byla odložena, není důvodu, aby se tato skutečnost musela poznamenávat ještě zvlášť do spisu. Bylo věcí stěžovatele, zda bude brojit proti rozhodnutí o odložení žádosti z důvodu jeho nezákonnosti, tedy z důvodu, že bylo vydáno před uplynutím zákonné lhůty. Neučinil-li tak, nelze než podle právní teorie i judikatury Nejvyššího správního soudu (např. rozsudek ze dne 25. 9. 2013 č. j. 1 Ans 10/2013-38) na nezákonné rozhodnutí pohlížet jako na existující, právně závazné a vynutitelné, dokud není zrušeno, přičemž se vychází z presumpce jeho správnosti, když pro nezákonnost je rušeno jen v případě, že je patřičným způsobem, tedy užitím příslušných právních prostředků ve stanovených lhůtách, napadeno.

21. Odkazuje-li Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku na citovaný rozsudek ze dne 25. 9. 2013 č. j. 1 Ans 10/2013-38 na podporu své argumentace, že správní orgán není oprávněn odložit žádost o informace, dokud neuplynula lhůta uvedená v § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím, Ústavní soud uvádí, že v uvedeném rozsudku se sice konstatuje, že v souladu s prostým jazykovým výkladem zákona by povinný subjekt neměl během této lhůty žádost o informace pro nezaplacení úhrady odložit, Nejvyšší správní soud však současně nespatřoval ve skutečnosti, že správní orgán rozhodl před uplynutím této lhůty, nicotnost rozhodnutí, a zdůraznil, že zákonnost takovéhoto postupu s ohledem na § 17 odst. 5 *in fine* zákona o svobodném přístupu k informacím je otázka zcela jiná. Se stěžejní argumentací stěžovatele týkající se rozdílu mezi nezákonností a nicotností správního rozhodnutí vydaného před uplynutím předmětné zákonné lhůty se však Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku nijak nevypořádal.

22. Za situace, kdy judikatura správních soudů připouští rozhodnutí o odložení žádosti formou neformálního dopisu, resp. oznámení, přičemž klade důraz pouze na to, aby byl žadatel o vydání tohoto rozhodnutí povinným subjektem prokazatelným způsobem vyrozuměn, aby mohl efektivně využít svého práva na soudní ochranu podáním žaloby ve správním soudnictví, není zřejmé, proč správní soudy v nyní posuzované věci setrvávají na stanovisku o neexistenci rozhodnutí, které je (byť v neformální podobě přípisu ze dne 15. 1. 2015) založeno ve spise, a to tím spíše, potvrzuje-li správní orgán, že smyslem jeho obsahu bylo uvědomit stěžovatele o odložení jeho žádosti.

23. Uvedený postup se jeví formalistickým a pro stěžovatele nevstřícným o to více, že žaloba byla podána dne 13. 2. 2015, městský soud v období od dubna do července 2015 vyžádal vyjádření účastníků řízení, poté byl téměř tři roky nečinný až do 14. 3. 2018, kdy nařídil na den 26. 4. 2018 jednání, poté si vyžádal správní spis, přípisem ze dne 23. 4. 2018 oznámil účastníkům, že nařízené jednání se nekoná a usnesením ze dne 23. 4. 2018 žalobu odmítl, s tím, že k žalobě přiložený přípis, ve kterém vedlejší účastník oznámil stěžovateli, že se jeho žádost odkládá, není rozhodnutím o odložení žádosti podle § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím.

24. S ohledem na tento závěr městského soudu vedlejší účastník, jak uvedl ve vyjádření k ústavní stížnosti, vyrozuměním ze dne 11. 5. 2018 č. j. MSMT- 31855/2014-14 sdělil stěžovateli, že jelikož bylo poskytnutí informace podmíněno zaplacením požadované úhrady, která ve lhůtě končící dnem 1. 2. 2015 nebyla zaplacena, byla žádost odložena. Z obsahu soudních spisů ani z vyjádření účastníků není zřejmé, zda stěžovatel na toto sdělení nějakým způsobem reagoval, nepodal-li však proti němu ve lhůtě podle § 72 odst. 1 s. ř. s. žalobu, nelze z této skutečnosti s ohledem na závěr, že stěžovatel obdržel oznámení o odložení žádosti

již dne 29. 1. 2015 a včas je žalobou napadl, vyvozovat pro stěžovatele žádné negativní závěry. Nelze přitom než dovodit, že lhůta stanovená v § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím, resp. její stavění po dobu vyřízení stížnosti proti výši požadované úhrady, má poskytnout žadateli dostatečný časový prostor pro zaplacení požadované úhrady. Rozhodl-li přesto vedlejší účastník (po vyřízení stížnosti proti výši požadované úhrady nadřízeným orgánem) o odložení žádosti před uplynutím této lhůty, není důvodu na základě této skutečnosti odepřít žadateli přezkum rozhodnutí o odložení žádosti ve správním soudnictví. Opačný, správními soudy zastávaný postup představující kladení shora uvedených požadavků na formu správního rozhodnutí o odložení žádosti podle § 17 odst. 5 zákona o svobodném přístupu k informacím se přitom zcela míjí i s judikaturou Nejvyššího správního soudu (rozsudek ze dne 17. 4. 2013 č. j. 6 Ans 16/2012-62), podle kterého bylo záměrem zákonodárce stanovit pro poskytování informací podle citovaného zákona procesní postup, který by byl pružnější a rychlejší než postup v klasickém správním řízení a který by zároveň poskytl žadateli o informace dostatečnou ochranu jeho práva na informace proti případným obstrukcím povinného subjektu.

25. Namítá-li stěžovatel, že ve věci nebylo nařízeno u městského soudu jednání za situace, kdy městský soud prováděl dokazování obsahem správního spisu, přisvědčuje Ústavní soud závěru Nejvyššího správního soudu, že pokud jsou splněny podmínky pro odmítnutí žaloby, není povinností soudu nařídit jednání, a že správní rozhodnutí založená ve správním spise nejsou předmětem dokazování, nýbrž přezkumu soudem. Nenařízením jednání tedy městský soud do ústavně zaručeného práva stěžovatele na projednání věci veřejně a v jeho přítomnosti nezasáhl.

26. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů dospěl k závěru, že postupem Nejvyššího správního soudu i městského soudu bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny, neboť mu bylo zabráněno, aby jeho věc byla projednána stanoveným postupem u nezávislého a nestranného soudu, který by přezkoumal zákonnost rozhodnutí orgánu veřejné správy, jež ho mělo zkrátit na jeho právech. Jak již přitom Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. IV. ÚS 114/96 ze dne 25. 9. 1997 (N 114/9 SbNU 71), právo plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny, totiž právo na řádný proces, zahrnuje v sobě nejen právo na spravedlivý způsob vedení procesu, ale také právo na trvání procesu až do jeho ukončení zákonem předpokládaným způsobem (čl. 36 odst. 4 Listiny).

27. Ústavní soud shledal, že ústavní stížnost je důvodná, proto dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 8. 2018 č. j. 7 As 192/2018-32 a usnesení městského soudu ze dne 23. 4. 2018 č. j. 9 A 36/2015-79 zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 184
Zásada subsidiarity trestní represe
(sp. zn. II. ÚS 474/19 ze dne 5. listopadu 2019)

Zásada subsidiarity trestní represe je obecnou trestní zásadou, kterou orgány činné v trestním řízení, a v poslední instanci soudy, musí mít na paměti v každém trestním řízení. Především u méně závažných trestných činů je pak třeba zvlášť pečlivě zvažovat, zda není namístě uplatnění této zásady, tedy zda je skutečně nezbytné postihovat dané protiprávní jednání jako trestné. Tato úvaha poté musí být přesvědčivě zahrnuta také do odůvodnění rozhodnutí soudu o vině trestným činem, jinak může dojít k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod s ohledem na nedostatečnou kvalitu rozhodnutí, jímž je dotčená osoba shledána vinnou trestným činem. Uvedený požadavek platí tím více v případech, kdy je v trestním řízení stíháno jednání, jež má soukromoprávní základ (porušuje práva vyplývající ze soukromoprávních předpisů nebo jimi chráněná), a kdy se nabízí uplatnění odpovědnosti a ochrana proti tomuto jednání prostředky soukromého práva. V takových případech musí soudy odpovídajícím způsobem odůvodnit, proč ony prostředky soukromého práva nejsou v konkrétním případě dostatečné a efektivní. Pokud takové důvody nejsou dány, není uplatňování trestní odpovědnosti přípustné, ale rozporné s čl. 39 Listiny.

Trestný čin pomluvy měl být vyhrazen pouze pro výjimečné případy těch nejzávažnějších jednání a zásahů do osobnostních práv (cti a dobré pověsti jednotlivce), které nelze plně zhojit soukromoprávními prostředky. To naznačuje i samotné zákonné vymezení tohoto trestného činu, zahrnující požadavek „značné míry“ ohrožení vážnosti dotčené osoby u spoluobčanů, respektive hrozící „vážné újmy“ dotčené osoby. Tento požadavek je výrazem principu *ultima ratio* a takto je nutno jej také vykládat a používat. Jako trestný čin pomluvy lze tak kvalifikovat a stíhat pouze takové protiprávní jednání, které nelze dostatečně napravit prostředky soukromého práva, tj. zejména prostřednictvím přiměřeného zadostiučinění (vedle zadržovacího a odstraňovacího nároku); neboli takové protiprávní jednání, při němž došlo k tak závažnému porušení (ohrožení) chráněného zájmu, které se již vymyká možnosti řešení pouze v rámci soukromého práva. To je přitom třeba hodnotit na základě všech okolností konkrétního případu, nikoli jen na základě náhledu samotného poškozeného na to, jestli by pro něj přiměřené zadostiučinění za utrpěnou újmu, vedle případného upuštění od deliktního jednání nebo odstranění jeho následku, bylo dostatečnou satisfakcí a nápravou. Naopak bude záležet mimo jiné na sféře lidského života, do níž bylo deliktním jednáním zasaženo. Úvahy o nedostatečnosti uplatnění soukromoprávní odpovědnosti a neaplikovatelnosti subsidiarity trestní represe budou namístě zejména v případě zásahů do nejintimnější osobní sféry jednotlivce či obdobně silně zraňujících zásahů, oproti zásahům v podnikatelském prostředí, působení v němž má za cíl primárně zisk, a kde tak zpravidla bude postačovat náprava poskytovaná prostředky soukromého práva.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatelky P. F., zastoupené Mgr. Rudolfem Axmannem, advokátem, se sídlem Mírové náměstí 157/30, Litoměřice, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 3 Tdo 1200/2018-40 ze dne 17. 10. 2018, usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 7 To 92/2018-850 ze dne 15. 6. 2018 a rozsudku Okresního soudu ve Frýdku-Místku č. j. 3 T 59/2016-723 ze dne 17. 1. 2018, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu ve Frýdku-Místku jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství, Krajského státního zastupitelství v Ostravě a Okresního státního zastupitelství ve Frýdku-Místku jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 3 Tdo 1200/2018-40 ze dne 17. 10. 2018, usnesením Krajského soudu v Ostravě č. j. 7 To 92/2018-850 ze dne 15. 6. 2018 a rozsudkem Okresního soudu ve Frýdku-Místku č. j. 3 T 59/2016-723 ze dne 17. 1. 2018 byla porušena zásada subsidiarity trestní represe, a tím i čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelka se svou ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí Okresního soudu ve Frýdku-Místku, Krajského soudu v Ostravě a Nejvyššího soudu, jimiž mělo být zasaženo do jejích ústavně garantovaných práv, a to práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), zásady rovnosti účastníků řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny a práva na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatelka byla napadeným rozsudkem Okresního soudu ve Frýdku-Místku uznána vinnou ze spáchání přečinu pomluvy podle § 184 odst. 1 a 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Za tento a za sbíhající se zločin křivého obvinění podle § 345 odst. 1, odst. 3 písm. c) a e) trestního zákoníku, pro který byla odsouzena rozsudkem téhož soudu č. j. 3 T 277/2013-1431 ze dne 29. 3. 2017, byl stěžovatelce uložen souhrnný trest odnětí svobody v trvání dvou let a šesti měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu tří let; okresní soud současně dle § 43 odst. 2 trestního zákoníku zrušil výrok o trestu z uvedeného rozsudku sp. zn. 3 T 277/2013, jakož i všechna další rozhodnutí na tento výrok obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu.

3. Skutek, pro který byla stěžovatelka okresním soudem odsouzena, spočíval, stručněji řečeno, v tom, že v lednu 2015 v místě svého tehdejšího bydliště v Praze prostřednictvím internetu na portále http://www.firmy.cz úmyslně zveřejnila jako recenzi k advokátní kanceláři Z. V. text ve znění: „Naprosto neseriózní jednání. Otřesná zkušenost. Spojil se s protistranou a chtěl stáhnout mou soudní žalobu. Musela jsem okamžitě vypovědět svou plnou moc. Podala jsem na něj žalobu k soudu ohledně vrácení zálohy. Neprovedl jediný právní úkon, přesto shrábnul mých 18 tis. Kč jako zálohu. Čeká mne s V. bohužel soud. Nejsem Mikuláš a záloha za zastupování nebyla darem.“, a to přesto, že si byla vědoma, že tvrzení „neprovedl jediný právní úkon“ není pravdivé, neboť dne 10. 10. 2014 jí bylo

doručeno vyúčtování skončeného právního zastoupení V., včetně výčtu provedených právních úkonů, z něhož vyplývá, že V. pro stěžovatelku provedl sedm různých úkonů právní služby; přitom v období od 31. 1. 2015 do 20. 10. 2015 byl detail odkazu advokátní kanceláře s uvedenou recenzí shlédnut uživateli internetu 549krát, z toho 177krát došlo k prokliknutí uživatelů na internetu přímo na stránky advokátní kanceláře poškozeného a nepravdivá tvrzení „spojil se s protistranou a neprovedl jediný právní úkon“ jsou v kontextu s dalšími informacemi v recenzi vzhledem ke způsobu zveřejnění a rozsahu zobrazení způsobilé značnou měrou ohrozit vážnost advokáta V. u spoluobčanů a poškodit jej v zaměstnání.

4. Z vyžádaného trestního spisu dále vyplývá, že stěžovatelka se na poškozeného advokáta obrátila v roce 2014, protože potřebovala právní zastoupení v řízení u Okresního soudu ve Frýdku-Místku o zrušení věcného břemene. Stěžovatelka s advokátem uzavřela smlouvu o právním zastoupení; smlouva stanovila smluvní odměnu advokáta a stěžovatelka uhradila zálohu ve výši 18 150 Kč. Jelikož uvedený advokát podle jejího názoru adekvátně neplnil její pokyny a náležitě nehájil její práva, vypověděla mu stěžovatelka v září 2014 plnou moc a současně jej vyzvala k vrácení poskytnuté zálohy. V návaznosti na to jí advokát vystavil fakturu na částku 18 150 Kč za provedené úkony právní služby. Stěžovatelka posléze (v únoru 2015) zahájila proti advokátovi řízení o zaplacení částky 18 150 Kč s příslušenstvím, ve kterém požadovala vrácení zálohy. Okresní soud ve Frýdku-Místku rozsudkem č. j. 10 C 35/2015-231 ze dne 3. 12. 2015 rozhodl tak, že uvedený advokát byl povinen stěžovatelce zaplatit částku 96,80 Kč, která činila přeplatek ze zálohy, a ve zbytku žalobu zamítl, neboť vzal za prokázané, že advokát poskytl stěžovatelce právní služby, za něž mu příslušela odměna ve výši 18 053,20 Kč (toto rozhodnutí bylo posléze potvrzeno Krajským soudem v Ostravě). Poškozený advokát po podání trestního oznámení v únoru 2015 rovněž požádal provozovatele dotčeného portálu firmy.cz o smazání stěžovatelčiny recenze, čemuž provozovatel portálu bezprostředně nevyhověl (bez prokázání podvodnosti či neplatnosti recenze), ale opakovaně advokátovi doporučil na recenzi reagovat přímo a situaci pro další uživatele objasnit. Advokát poté ukončil využívání placených služeb provozovatele (přednostního zobrazování). V trestním řízení nejdříve uplatnil nárok na náhradu nemajetkové újmy, posléze se rozhodl tento nárok neuplatňovat s tím, že pro stěžovatelku snad bude dostatečným ponaučením její účast u hlavního líčení a celé trestní stíhání.

5. V ústavní stížností napadeném rozhodnutí okresní soud shledal, že v dané věci nevznikají jakékoliv pochybnosti ohledně podstaty skutku a ani o skutečnosti, že stěžovatelka je autorkou zmíněné recenze; stěžovatelka existenci i své autorství této recenze sama připouští, její autorství pak vyplývá i ze sdělených údajů zřizovatele e-mailové schránky, která je spojena s uživatelem (označeným e-mailovou adresou), který recenzi napsal. Z provedeného dokazování jednoznačně vyplynulo, že skutečnosti uvedené v předmětné recenzi neodpovídají realitě a jedná se o údaje nepravdivé, zejména co se týče tvrzení „neprovedl jediný právní úkon“ a „spojil se s protistranou“. Na základě výpovědi poškozeného advokáta i výpovědí svědků, s nimiž se měl advokát údajně spojit v řízení vedeném v civilní věci stěžovatelky, a na základě četných listinných důkazů okresní soud jednoznačně dovodil, že se advokát v době, kdy byl právním zástupcem stěžovatelky, s příslušnou protistranou ani s jejími právními zástupci nikdy nespojil; opačné tvrzení stěžovatelky je tedy podle okresního soudu zcela evidentně lživé a neodpovídající. Obdobná je situace v případě tvrzení, že advokát neprovedl jediný právní úkon, jak okresní soud usoudil nejen z potvrzení poškozeného advokáta, ale zejména z listinného materiálu a v konečném důsledku též z výpovědi stěžovatelky, která některé úkony sama připustila; stěžovatelka tak podle názoru okresního soudu konstruuje závěry o tom, že pro ni advokát nečinil žádné úkony a vůbec ji nezastupoval, proto, že právní zastoupení nebylo podle jejích představ a v souladu s jejím laickým právním názorem. Okresní soud se v tomto ohledu ztotožnil s argumentací tamějšího soudu a soudů vyšších instancí ve shora nastíněném řízení

vedeném pod sp. zn. 10 C 35/2010, v němž se stěžovatelka na advokátovi domáhala vrácení zaplacené zálohy za právní zastoupení.

6. Okresní soud dále shledal, že předmětná recenze byla zveřejněna na portálu velmi silně navštěvovaném a je zřejmé, že při zohlednění obsahu recenze, způsobu jejího zveřejnění a rozsahu jejího zobrazení byla způsobilá značnou měrou ohrozit vážnost advokáta u spoluobčanů a poškodit jej v zaměstnání. Přestože recenzi nelze vyhodnotit jako jedinou příčinu poklesu počtu případů, které advokátní kancelář řešila, vliv na pokles vyřizované agendy předpokládat lze; tento závěr podporuje i výpověď svědka, pro něhož zmíněná recenze hrála roli a byla jedním z faktorů, proč se rozhodl užší spolupráci s advokátem nezahájit. Trestný čin pomluvy je mimoto přečinem ohrožovacím, a aby došlo k naplnění skutkové podstaty, následek nemusí nastat; zde tedy stačí, že informace prezentované recenzí byly způsobilé značnou měrou ohrozit vážnost dotčeného advokáta, o čemž nelze pochybovat. Při úvahách o druhu a výměře trestu pak okresní soud dospěl k závěru, že došlo k výraznému porušení zájmu společnosti na ochraně cti a dobré pověsti člověka před pomluvou, tudíž ve stěžovatelčině případě nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu, naopak je nutno dovodit trestní odpovědnost stěžovatelky. Do výše trestu okresní soud promítl polehčující i přitěžující okolnosti a souhrnný trest stěžovatelce nakonec uložil při dolní hranici zákonné trestní sazby.

7. Proti rozsudku okresního soudu podala stěžovatelka odvolání, které Krajský soud v Ostravě usnesením č. j. 7 To 92/2018-850 ze dne 15. 6. 2018 zamítl. Ve vztahu k výroku o vině krajský soud shledal, že okresní soud provedl všechny potřebné a pro posouzení věci nezbytné důkazy, které posléze odpovídajícím způsobem v souladu s trestním řádem vyhodnotil; přitom vyložil, které skutečnosti vzal za prokázané, o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se při jejich hodnocení řídil. Okresnímu soudu rovněž nelze vytýkat, že by některý významný důkaz či závažnou okolnost pominul; mimoto u hlavního líčení před skončením dokazování strany uvedly, že důkazní návrhy ve věci nemají. Odvolací soud pochybení neshledal ani ve výroku o trestu, neboť okresní soud hodnotil všechny skutečnosti rozhodné z hledisek uvedených v trestním zákoníku, zabýval se osobou stěžovatelky i dalšími právně relevantními okolnostmi; uložený výchovný trest nelze považovat za trest nepřiměřený.

8. Stěžovatelka poté podala dovolání, které Nejvyšší soud usnesením č. j. 3 Tdo 1200/2018-40 ze dne 17. 10. 2018 odmítl jako zjevně neopodstatněné. Nejvyšší soud neshledal extrémní rozpor mezi skutkovým stavem zjištěným soudy a provedenými důkazy; skutkový stav nebyl v projednávaném případě zjišťován povrchně a výsledek řízení není projevem nepřípustné libovůle; soudy nevybočily při hodnocení důkazů jednotlivě i v jejich souhrnu ze zákonného rámce. Řádně prokázána byla i jednání a zavinění stěžovatelky. Nejvyšší soud nepřisvědčil ani námitce porušení principu *ultima ratio*. Jednáním stěžovatelky došlo k výraznému porušení zájmu společnosti a dobré pověsti člověka před pomluvou, navíc se stěžovatelčiny nepravdivé údaje týkaly samotné podstaty činnosti poškozeného a byly schopny ohrozit u stávajících klientů jejich nezbytný vztah důvěry k poškozenému i odradit potenciální klienty, prokázána byla i korelace mezi zveřejněnými nepravdivými údaji a dramatickým poklesem nových klientů poškozeného v následujícím období.

9. Ještě v průběhu prvoinstančního řízení vznesla stěžovatelka námitku místní nepříslušnosti, se kterou se vypořádal Nejvyšší soud v usnesení č. j. 7 Td 46/2016-10 ze dne 5. 10. 2016 tak, že k projednání věci je příslušný Okresní soud ve Frýdku-Místku. Podle § 18 odst. 1 trestního řádu koná řízení soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán. Za místo spáchání trestného činu je třeba obecně považovat místo, kde došlo k jednání pachatele naplňujícímu objektivní stránku trestného činu, i místo, kde nastal nebo měl nastat následek trestného činu. Byla-li podána obžaloba u soudu, v jehož obvodu se nachází kterékoli z těchto míst, stává se tento soud místně příslušným k projednání věci bez ohledu na to, že místně

příslušným by podle uvedených hledisek mohl být i jiný soud. Z výpovědi poškozeného je zřejmé, že se o předmětné recenzi dozvěděl na základě sdělení svého klienta, který recenzi na internetu našel, ve své advokátní kanceláři ve F., kde si pak poškozený sám tuto recenzi našel na internetu; k jednání stěžovatelky tak došlo mimo jiné ve F., tedy v obvodu Okresního soudu ve Frýdku-Místku.

II. Argumentace účastníků a vedlejších účastníků

10. Stěžovatelka má za to, že obecné soudy v dané věci rozhodly nesprávně a porušily její ústavně zaručená práva.

11. Stěžovatelka předně namítá, že ve věci rozhodoval místně nepříslušný soud. Jak je zřejmé ze samotného skutku, trestného jednání se stěžovatelka měla dopustit ve svém domě v Praze 6. Podle § 18 odst. 1 trestního řádu řízení koná soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán; místně příslušným zde tedy byl Obvodní soud pro Prahu 6, a pakliže rozhodoval o věci Okresní soud ve Frýdku-Místku, bylo porušeno právo stěžovatelky na zákonného soudce.

12. Stěžovatelka dále kritizuje, že skutkový stav věci byl zjištěn neúplně a současně byl obecnými soudy nesprávně hodnocen. Nesouhlasí s hodnocením své výpovědi jako vnitřně rozporné a nelogické. Má za to, že soudy dostatečně neprokázaly, že by předmětnou recenzi napsala právě ona, nebylo dostatečně identifikováno zařízení, z něhož byla recenze učiněna, nebyla zajištěna celková recenze ani zjištěno, kdy a kým byla odstraněna. K subjektivní stránce přečinu stěžovatelka uvádí, že má právo mít vlastní názor a vyjadřovat jej tak, jak záležitost vnímá, přičemž v dané věci se cítila subjektivně ohrožena na svých právech a bylo nezákonné, aby soud prvního stupně dotvářel její myšlenkové vnímání. Recenze může být i kritická, ba i částečně nepravdivá, není-li dán „zlý“ úmysl; nadto advokát je svým způsobem osobou veřejně známou. V trestním řízení rovněž nebyla prověřena obhajoba stěžovatelky, že se jí kdosi „naboural“ do e-mailové schránky. V dané věci tak celkově nebyl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Závěrem stěžovatelka vyjadřuje své přesvědčení, že kriminalizace její osoby vychází z toho, že v minulosti odmítla dát neznámé osobě úplatek.

13. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřili účastníci řízení a vedlejší účastníci řízení.

14. Okresní soud má za to, že ústavně zaručená práva stěžovatelky nebyla porušena, přičemž argumentace obsažená ve stížnosti je z velké části opakováním jejích námitek ke skutkovým zjištěním, a proto odkazuje na odůvodnění rozsudku.

15. Krajský soud toliko odkazuje na obsah odůvodnění svého usnesení.

16. Nejvyšší soud k důvodům, které vedly k závěru o trestní odpovědnosti stěžovatelky, odkazuje na odůvodnění svého usnesení a v podrobnostech pak na rozhodnutí soudů nižších stupňů. K námitce stěžovatelky, že její trestní stíhání vychází z toho, že v roce 2013 odmítla dát neznámé osobě úplatek, Nejvyšší soud odkazuje též na své rozhodnutí ve věci sp. zn. 3 Tdo 725/2018 ze dne 18. 7. 2019, které Ústavní soud přezkoumal v usnesení sp. zn. IV. ÚS 3446/18 ze dne 5. 2. 2019.

17. Okresní státní zastupitelství ve Frýdku-Místku má za to, že na argumenty stěžovatelky již bylo reagováno v odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu; k otázce místní příslušnosti pak poukazuje na usnesení Nejvyššího soudu č. j. 7 Td 46/2016-10 ze dne 5. 10. 2016.

18. Krajské státní zastupitelství v Ostravě se zcela ztotožňuje s usnesením krajského soudu.

19. Nejvyšší státní zastupitelství plně odkazuje na své stanovisko v řízení před Nejvyšším soudem, v němž stěžovatelka uplatnila totožnou argumentaci jako v ústavní stížnosti.

III. Hodnocení Ústavního soudu

20. Ústavní soud zvážil obsah ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a shora rekapitulovaných vyjádření, jakož i vyžádaného spisu Okresního soudu ve Frýdku-Místku sp. zn. 3 T 59/2016 a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

21. S ohledem na stížnostní námitky Ústavní soud připomíná, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, nikoliv „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do rozhodovací činnosti obecných soudů může zasáhnout jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva nebo svobody.

22. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti z velké části zpochybňuje závěry obecných soudů ohledně skutkového stavu a hodnocení důkazů, nesouhlasí ani s právním posouzením obecných soudů; je zřejmé, že stěžovatelka nepovažuje své jednání spočívající v napsání předmětné recenze za trestné, neboť se domnívá, že má právo vyjádřit svůj názor. Celou věc nadto podle stěžovatelky v prvním stupni rozhodoval místně nepříslušný soud. Ústavní soud neshledal opodstatněnými stěžovatelčiny námitky vůči skutkovým zjištěním a hodnocení důkazů ani ohledně místní nepříslušnosti Okresního soudu ve Frýdku-Místku; k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky však došlo nerespektováním zásady subsidiarity trestní represe, tedy principu *ultima ratio* při posuzování trestní odpovědnosti stěžovatelky.

23. Co se týče námitky místní nepříslušnosti okresního soudu, ta byla podrobně zkoumána a vypořádána již v průběhu řízení před obecnými soudy, v usnesení Nejvyššího soudu. Ústavní soud přitom připomíná, že mu nepřísluší hodnotit správnost tohoto posouzení obecných soudů, nýbrž jeho ústavní konformitu, tj. zda daný postup nenese prvky libovůle, respektive nejsou-li příslušné závěry vadné natolik, že je lze označit za „extrémní“. V projednávaném případě Ústavní soud neshledává žádné takové vybočení z mezí ústavnosti, respektive libovůli při určování rozhodujícího soudního tělesa (srov. též usnesení sp. zn. IV. ÚS 1627/19 ze dne 28. 6. 2019, bod 10; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz). Otázka místní příslušnosti okresního soudu byla přesvědčivě a celkově zcela dostatečně posouzena a vyřešena Nejvyšším soudem, který srozumitelně a přiléhavě osvětlil, proč je Okresní soud ve Frýdku-Místku v projednávaném případě soudem místně příslušným. Stěžovatelka ostatně v ústavní stížnosti pouze opakuje svou předchozí argumentaci a fakticky nijak nereaguje na přesvědčivou argumentaci Nejvyššího soudu.

24. K žádnému protiústavnímu pochybení nedošlo ani v souvislosti se zjišťováním skutkového stavu a hodnocením důkazů obecnými soudy. Ústavní soud dal ve svých rozhodnutích již mnohokrát najevo, že zásadně není oprávněn zasahovat do procesu hodnocení důkazů; důvodem k jeho zásahu v tomto ohledu je především až stav, kdy hodnocení důkazů a přijaté skutkové závěry jsou výrazem zjevného faktického omylu či logického excesu, pokud vyvozená skutková zjištění jsou v extrémním nesouladu s provedenými důkazy [srov. například nález sp. zn. III. ÚS 166/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 79/4 SbNU 255) nebo usnesení sp. zn. III. ÚS 376/03 ze dne 14. 1. 2004 (U 1/32 SbNU 451)], takže výsledek dokazování se jeví jako naprosto nespravedlivý a věcně neudržitelný. Taková situace ovšem v projednávaném případě nenastala. Ústavní soud neshledal žádné vykročení z mezí ústavnosti v procesu dokazování a ve skutkových zjištěních učiněných obecnými soudy; především v dané věci nejsou žádné pochybnosti o tom, že stěžovatelka je autorkou předmětné recenze umístěné na portálu http://www.firmy.cz, což ostatně sama v řízení před obecnými soudy i ve své ústavní stížnosti několikrát potvrdila, implicitně či explicitně; stejně jako je nepochybné, že dotčená recenze obsahovala nepravdivé informace ohledně postupu poškozeného advokáta. Dokazování bylo provedeno v dostatečném rozsahu; neprovedení dalších důkazních návrhů bylo řádně odůvodněno.

25. Ústavní soud tedy shledal, že ve stěžovatelčině případě nejsou sporné otázky skutkové; nemůže se však ztotožnit s právním hodnocením případu, jak jej provedly obecné soudy. Ty totiž v rozporu s čl. 39 Listiny náležitě neuvážily a nezohlednily zásadu subsidiarity trestní represe, respektive princip *ultima ratio*; jednání, které je stěžovatelce vytýkáno, nemůže být považováno za trestně postižitelné.

26. Ústavní soud se ve své judikatuře již podrobně vyjádřil k principu *ultima ratio* a jeho ústavněprávním aspektům, souhrnně tak učinil například v nálezu sp. zn. II. ÚS 1152/17 ze dne 11. 6. 2018 (N 107/89 SbNU 579; body 22–26). Ústavní soud respektuje, že určovat trestněprávní politiku a kvalifikovat určitý druh jednání co do formální podoby jako trestný čin přísluší zákonodárci. Je si též vědom, že trestní právo je ovládáno zásadou, že žádný trestný čin nesmí zůstat bez zákonného trestu *(nullum crimen sine poena legali*), která vyjadřuje myšlenku neodvratnosti trestního postihu v případě spáchání trestného činu. Na straně druhé, ani v trestním řízení neplatí, že spravedlnost musí zvítězit, i kdyby měl zahynout svět (*fiat iustitia, pereat mundus*). Podmínky trestnosti činu je třeba interpretovat ve světle principů a zásad trestního práva, mezi které patří i zásada subsidiarity trestní represe, respektive princip *ultima ratio*. Dle tohoto principu se prostředky trestního práva mají a musejí užívat tehdy a jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu, neboť již byly vyčerpány nebo jsou zjevně neúčinné či nevhodné. Užití trestněprávního postupu, aniž by byly použity dostupné a účinné prostředky jiných právních odvětví (zejména soukromoprávní prostředky, případně sankce správní), by odporovalo zásadě subsidiarity trestní represe. Ta vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tedy jen v případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní [viz též nález sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315), bod 17]. Z principu *ultima ratio* vyplývá, že nikoliv každé jednání, které se ukáže být iracionálním, nehospodárným, či dokonce protiprávním, je nutně i jednáním, které by mělo být potrestáno prostředky trestního práva [nález sp. zn. II. ÚS 698/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 164/96 SbNU 112), bod 24]. Trestní právo v zásadě nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde závisí především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva, jimž má soudní moc poskytovat ochranu [nález sp. zn. I. ÚS 4/04 ze dne 23. 3. 2004 (N 42/32 SbNU 405)].

27. Zásada subsidiarity trestní represe je výslovně zakotvena i v současném trestním zákoníku, a to v jeho § 12 odst. 2. Současný trestní zákoník tak ve své podstatě stojí na formálně-materiálním pojetí trestného činu, spočívajícím v kombinaci formálního pojmu trestného činu (§ 13 odst. 1) a materiálního korektivu rozsahu trestního bezpráví jakožto normativního výrazu subsidiarity trestní represe [§ 12 odst. 2; viz též nález sp. zn. II. ÚS 3080/16 ze dne 23. 5. 2017 (N 86/85 SbNU 475), bod 18]. Tato zásada v aplikační praxi orgánů činných v trestním řízení, při projednávání jednotlivých trestních kauz, zabraňuje kvalifikovat konkrétní protiprávní jednání jako trestný čin, pokud nejde o případ společensky škodlivý, ve kterém nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Jako aplikační zásada se subsidiarita trestní represe uplatní zejména v případech trestněprávní kvalifikace určitého jednání, které má soukromoprávní základ, pokud bylo možno dostatečně efektivně situaci řešit pomocí právních norem jiných odvětví než trestního práva nebo pokud posuzovaný skutek vzhledem ke všem (specifickým) okolnostem případu nedosahuje ani dolní hranice společenské škodlivosti, aby jej bylo možno považovat za trestný čin. To potvrzuje i doktrína, dodávající, že „proti jednáním porušujícím práva vyplývající z občanskoprávních, resp. obchodněprávních předpisů je třeba v prvé řadě brojit soukromoprávními prostředky, při jejich nedostatečnosti uplatnit sankce správní a teprve poté na posledním místě uplatnit trestněprávní prostředky“; opačný postup by byl v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe (Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Praha: Leges, 2016, s. 33). Jinak řečeno, „trestněprávní řešení představuje

nejzazší řešení pro zákonodárce i pro soudce, neboť trestní zákony (ale i trestní postih) se použijí až v případě, že odpovědnost uplatňovaná v rámci základního právního odvětví (např. občanskoprávní, obchodněprávní či správní) motivačně ani sankčně nepostačuje“ (Šámal, P. Trestní zákoník: komentář. I., § 1–139. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 112).

28. Takováto povaha trestního práva je ostatně i reflexí principu proporcionality, který ustálená judikatura Ústavního soudu považuje za výraz demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy. Z jeho podstaty plyne, že stát může omezovat základní práva osob jen v míře nezbytné pro dosažení účelu aplikované zákonné normy [shodně nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 227/05 ze dne 31. 7. 2006 (N 144/42 SbNU 161)]. Jestliže obecné soudy neaplikují zásadu subsidiarity trestní represe, ačkoliv skutkové okolnosti svědčí o tom, že k tomu byly splněny podmínky, je tím porušen ústavní princip *nullum crimen sine lege*, zakotvený v čl. 39 Listiny [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 558/01 ze dne 25. 11. 2003 (N 136/31 SbNU 205), nález sp. zn. IV. ÚS 469/02 ze dne 29. 4. 2004 (N 61/33 SbNU 113), nález sp. zn. II. ÚS 1098/10 ze dne 4. 8. 2010 (N 155/58 SbNU 321)]. Z čl. 39 ve spojení s čl. 4 odst. 4 Listiny a čl. 1 odst. 1 Ústavy dovodil Ústavní soud základní právo každého nebýt trestán, pokud lze účinně využít dostupných prostředků jiných právních odvětví [viz nález sp. zn. II. ÚS 3080/16 ze dne 23. 5. 2017 (N 86/85 SbNU 475), bod 19].

29. V nyní projednávaném případě ovšem orgány činné v trestním řízení princip, že trestněprávní represi lze využít až v případě, kdy určité společensky škodlivé a ohrožující jednání nelze účinně řešit a sankcionovat v rámci jiných právních odvětví, dostatečně nezohlednily a nerespektovaly.

30. Podstata jednání stěžovatelky, které orgány činné v trestním řízení hodnotily jako trestné, spočívá v tom, že na veřejně přístupném internetovém portále zveřejnila k advokátní kanceláři poškozeného advokáta hodnocení (recenzi) obsahující – vedle dalších tvrzení (pravdivých či hodnotících) – dvě nepravdivé informace, a to že se advokát v jejím případě spojil s protistranou a že neprovedl žádný právní úkon ve věci. Podle obecných soudů byla naplněna skutková podstata přečinu pomluvy podle § 184 odst. 1 a 2 trestního zákoníku. Otázkou účinnosti a dostupnosti jiných, mírnějších právních prostředků v reakci na jednání stěžovatelky se obecné soudy podrobněji nezabývaly. Okresní soud se společenské škodlivosti stíhaného jednání stěžovatelky věnoval v jediné větě, a to v odstavci týkajícím se úvah o druhu a výměře trestu (tj. nikoli v rámci hodnocení viny, sic!), kde jen lakonicky konstatoval, že došlo k výraznému porušení zájmu společnosti na ochraně cti a dobré pověsti člověka před pomluvou, tudíž nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Krajský soud se pak k zásadě subsidiarity trestní represe nevyjádřil vůbec. Až Nejvyšší soud se v reakci na dovolací argumentaci stěžovatelky více zabýval otázkou, zda odsouzení stěžovatelky není v rozporu s principem *ultima ratio*, což neshledal; přitom zopakoval závěr okresního soudu o porušení zájmu společnosti a dále poukázal na míru poškození, respektive ohrožení poškozeného advokáta – k možnosti uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů v daném případě ovšem neuvedl nic.

31. Ústavní soud zdůrazňuje, že zásada subsidiarity trestní represe je obecnou trestní zásadou, kterou orgány činné v trestním řízení, a v poslední instanci soudy, musí mít na paměti v každém trestním řízení. Především u méně závažných trestných činů je pak třeba zvlášť pečlivě zvažovat, zda není namístě uplatnění této zásady, tedy zda je skutečně nezbytné postihovat dané protiprávní jednání jako trestné. Tato úvaha poté musí být přesvědčivě zahrnuta také do odůvodnění rozhodnutí soudu o vině trestným činem, jinak může dojít k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny s ohledem na nedostatečnou kvalitu rozhodnutí, jímž je dotčená osoba shledána vinnou trestným činem. Uvedený požadavek platí tím více v případech, kdy je v trestním řízení stíháno jednání, jež má soukromoprávní základ (porušuje práva vyplývající ze soukromoprávních předpisů nebo jimi chráněná), a kdy se nabízí uplatnění odpovědnosti a ochrana proti tomuto jednání prostředky

soukromého práva. V takových případech musí soudy odpovídajícím způsobem odůvodnit, proč ony prostředky soukromého práva nejsou v konkrétním případě dostatečné a efektivní. Pokud takové důvody nejsou dány, není uplatňování trestní odpovědnosti přípustné, ale rozporné s čl. 39 Listiny.

32. Právě uvedené se vztahuje i na projednávaný případ. Stěžovatelčino jednání, jak bylo v řízení zjištěno (zveřejnění hodnocení obsahujícího nepravdivé údaje ohledně postupu poškozeného advokáta v právní věci stěžovatelky), lze hodnotit jako zásah do osobnosti poškozeného advokáta, především do jeho vážnosti (dobré pověsti) a cti. Na takové situace reaguje primárně občanský zákoník, který upravuje ochranu osobnosti, včetně různých prostředků nápravy, které lze využít, je-li dotčena osobnost člověka (§ 81 a násl., případně též § 2894 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

33. Jak již bylo shora uvedeno, Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že trestní právo zásadně nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde je především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva; a je nepřijatelné, aby tuto ochranu aktivně přebíraly orgány činné v trestním řízení, jejichž úkolem je ochrana převážně celospolečenských hodnot, nikoliv přímo konkrétních subjektivních práv jednotlivce, jež svou povahou spočívají v soukromoprávní sféře. Je nepřípustné, aby prostředky trestní represe sloužily k uspokojování subjektivních práv soukromoprávní povahy, nejsou-li vedle toho splněny všechny předpoklady vzniku trestněprávní odpovědnosti [viz nález sp. zn. I. ÚS 4/04 ze dne 23. 3. 2004, citovaný shora; obdobně srov. též stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. Tpjn 301/2012 ze dne 30. 1. 2013, dostupné na http://nsoud.cz/]. Neboli, je nepřípustnou praxí, pokud se standardní civilní vztahy na úkor jednoho z jejich účastníků řeší prostředky trestního práva (nález sp. zn. IV. ÚS 469/02 ze dne 29. 4. 2004, citovaný shora). To se vztahuje i na zásahy do práva na ochranu osobnosti; k obraně proti nim a jejich nápravě slouží především prostředky civilního práva, a teprve pokud se v konkrétním případě jeví neúčinné s ohledem na zvlášť vysokou závažnost a společenskou škodlivost takového zásahu, je namístě uplatňovat prostředky trestního práva. Ústavní soud ve své judikatuře kritizuje tzv. hypertrofii trestní represe, kdy dochází k trestněprávnímu postihu jednání, které je možno (účinně) postihnout i soukromoprávní cestou [srov. např. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 541/10 ze dne 28. 4. 2010 (N 95/57 SbNU 247)]; a již také poukázal na to, že tzv. verbální trestné činy, včetně pomluvy, jsou typickým příkladem jednání, jehož postih by měl být v prvé řadě ponechán v civilněprávní rovině (viz usnesení sp. zn. I. ÚS 2548/14 ze dne 20. 8. 2014). Ostatně lze připomenout, že v minulosti bylo v České republice dokonce opakovaně diskutováno o legislativním upuštění od trestného činu pomluvy, a tyto úvahy podporuje i praxe mezinárodních lidskoprávních orgánů; podle Výboru OSN pro lidská práva by státy předně měly zvážit dekriminalizaci pomluvy, a pokud už je používáno trestní právo, mělo by to být možné pouze v nejzávažnějších případech, s tím, že trest odnětí svobody je v těchto případech vždy nepřípustný [viz obecný komentář Výboru pro lidská práva č. 34 k čl. 19 (svoboda myšlení a projevu) ze dne 12. 9. 2011, CCPR/C/GC/34, bod 47].

34. S touto perspektivou je třeba přistupovat i k trestnému činu pomluvy, jak je zakotven v současném trestním zákoníku, a jeho aplikaci. Tento trestný čin by měl být vyhrazen pouze pro výjimečné případy těch nejzávažnějších jednání a zásahů do osobnostních práv (cti a dobré pověsti jednotlivce), které nelze plně zhojit soukromoprávními prostředky, které zřetelně přesahují míru „běžných“ lží a nepravd, jež o sobě lidé šíří v běžném životě, jež nemají být sankcionovány trestním právem, jelikož účelem trestního práva není upravovat běžné pomlouvačné jednání napříč populací. To ostatně naznačuje i samotné zákonné vymezení tohoto trestného činu, zahrnující požadavek „značné míry“ ohrožení vážnosti dotčené osoby u spoluobčanů, respektive hrozící „vážné újmy“ dotčené osoby (podle § 184 odst. 1 trestního zákoníku se pomluvy dopustí ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je

způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu). Tento požadavek je výrazem principu *ultima ratio*, tedy toho, že trestní právo má nastupovat jen v těch nejzávažnějších případech protispolečenského jednání (jen tehdy může jít o trestné činy), přitom tam, kde postačí k regulaci prostředky civilního (či i správního) práva v širším slova smyslu, jsou trestněprávní prostředky a jejich použití nepřípustné (srov. Šámal, P. Trestní zákoník: komentář. I., § 1–139. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 116); a takto je nutno tento zákonný požadavek také vykládat a používat. Jako trestný čin pomluvy lze tak kvalifikovat a stíhat pouze takové protiprávní jednání, které nelze dostatečně napravit prostředky soukromého práva, tj. zejména prostřednictvím přiměřeného zadostiučinění (vedle zadržovacího a odstraňovacího nároku); neboli takové protiprávní jednání, při němž došlo k tak závažnému porušení (ohrožení) chráněného zájmu, které se již vymyká možnosti řešení pouze v rámci soukromého práva. To je přitom třeba hodnotit na základě všech okolností konkrétního případu, nikoli jen na základě náhledu samotného poškozeného na to, jestli by pro něj přiměřené zadostiučinění za utrpěnou újmu, vedle případného upuštění od deliktního jednání nebo odstranění jeho následku, bylo dostatečnou satisfakcí a nápravou. Naopak bude záležet mimo jiné na sféře lidského života, do níž bylo deliktním jednáním zasaženo. Úvahy o nedostatečnosti uplatnění soukromoprávní odpovědnosti a neaplikovatelnosti subsidiarity trestní represe budou namístě zejména v případě zásahů do nejintimnější osobní sféry jednotlivce či obdobně silně zraňujících zásahů, oproti zásahům v podnikatelském prostředí, působení v němž má za cíl primárně zisk, a kde tak zpravidla bude postačovat náprava poskytovaná prostředky soukromého práva.

35. Právě uvedené potvrzuje i dosavadní praxe Ústavního soudu. Ten v minulosti nepovažoval za vybočující z ústavněprávních mezí případy, kdy jako pomluva bylo postihováno jednání spočívající například v rozšiřování smyšleného inzerátu poškozené s nabídkou erotických služeb, a to prostřednictvím elektronických zpráv a letáků (viz usnesení sp. zn. III. ÚS 3909/18 ze dne 30. 7. 2019), rozšiřování nepravdivé informace o odsouzení poškozeného politika k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v zahraničí pro údajnou distribuci drog, a to výše postaveným politikům a do sdělovacích prostředků (viz usnesení sp. zn. II. ÚS 2001/19 ze dne 1. 8. 2019), či sdělování nepravdivého údaje o duševní poruše poškozené státním orgánům a její rodině (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 3516/14 ze dne 25. 8. 2015). Ve všech těchto případech došlo k tak závažnému zásahu do osobnosti poškozeného (zásahu způsobilému značnou měrou ohrozit vážnost poškozeného u spoluobčanů), že na něj nemohlo být efektivně reagováno občanskoprávními prostředky nápravy nabízejícími se poškozeným. Pouhým uplatněním soukromoprávní odpovědnosti za protiprávní jednání v těchto případech nemohlo být dosaženo splnění všech funkcí vyvození odpovědnosti, tj. splnění cíle reparačního (sankčního) i preventivního, bez nezbytnosti represivní funkce [srov. nález sp. zn. III. ÚS 1148/09 ze dne 26. 7. 2012 (N 133/66 SbNU 77), bod 37].

36. V nyní projednávaném případě byla ovšem situace odlišná a jednání stěžovatelky nelze hodnotit jako natolik závažné, že by nepostačila případná reakce za použití prostředků civilního práva a bylo nutné reagovat cestou trestního práva. Stěžovatelka na internetovém portále publikovala hodnocení k advokátní kanceláři poškozeného jako svou klientskou zkušenost s poškozeným; její hodnocení vyznívalo celkově negativně a také obsahovalo nepravdivé informace o postupu poškozeného advokáta v její právní věci. Daný portál (https://www.firmy.cz/) je jednou z podobných platforem v českém internetovém prostředí, kde lidé sdílejí své zkušenosti a dojmy z kontaktu či spolupráce s poskytovateli různých služeb – advokáty, lékaři, řemeslníky, organizacemi či institucemi apod.; tyto zkušenosti mohou samozřejmě variovat na celé škále od doporučujících a pozitivních po odstrašující, mohou se vzájemně shodovat, stejně jako být rozporné. Portál je v zásadě všem a bez omezení přístupný a rovněž umožňuje reakci samotných poskytovatelů služeb k uživatelskému

hodnocení, které bylo na jejich profilu zveřejněno, jak vyplývá i z projednávaného případu. Stěžovatelčino hodnocení pak sice obsahovalo nepravdivé informace, které byly způsobilé poškodit dotčeného advokáta v jeho pracovním působení; jednalo se ovšem stále o informace vztahující se k její spolupráci s poškozeným advokátem, a tedy náležející do profesní oblasti, respektive podnikatelského prostředí. Naopak stěžovatelka neuvedla žádné výrazně dehonestující nebo zraňující osobní či intimní informace. Sdělování objektivně nepravdivých a poškozujících informací o jiné osobě samozřejmě zásadně podléhá právní ochraně, nicméně v projednávaném případě se nepodávají žádné okolnosti svědčící o tom, že by se sporné jednání stěžovatelky vymklo mezím, v nichž působí občanské právo. Obecné soudy v tomto směru v zásadě neuvedly žádné argumenty; nedostatečnost či neúčinnost uplatnění občanskoprávních prostředků nijak nevyplývá z poukazu soudů na možnost odrazení potenciálních či stávajících klientů poškozeného advokáta vlivem hodnocení stěžovatelky. Cítil-li se poškozený zasažen na svých osobnostních právech (včetně stavovské cti či dobré pověsti) hodnocením stěžovatelky, mohl vůči ní občanskoprávní žalobou uplatnit odpovídající soukromoprávní nároky – zejména nárok odstraňovací či zápůrčí, případně i nárok na náhradu nemajetkové či majetkové újmy, vznikla-li mu nějaká. Možnost takového uplatnění občanskoprávní odpovědnosti stěžovatelky se v daném případě, s ohledem na všechny jeho okolnosti, jeví jako zcela adekvátní, dostatečná a účinná; ne-li účinnější (z hlediska sankčního i prevenčního) než trestněprávní reakce. Skutečností, která by naopak odůvodňovala přípustnost uplatnění trestní odpovědnosti, samozřejmě nemůže být ani názor samotného poškozeného o vhodnosti či nutnosti trestního stíhání.

37. Ústavní soud tak shrnuje, že stěžovatelčino trestní stíhání a její odsouzení pro jednání popsané v napadených rozhodnutích je rozporné se zásadou subsidiarity trestní represe, respektive principem *ultima ratio*, neboť zde byly jiné právní prostředky – tj. především prostředky občanského práva – jejichž použití by bylo dostatečnou, účinnou a zcela odpovídající reakcí na jednání stěžovatelky.

38. Současně Ústavní soud – při vědomí dalších projevů stěžovatelky, jež se podávají z trestního spisu i z osobních podání stěžovatelky jemu zaslaných, a v reakci na stěžovatelčinu námitku, že má právo na vlastní názor – připomíná, že stěžovatelkou dovolávaná svoboda projevu není v demokratické společnosti bezbřehá a nelze mít za to, že by paušálně umožňovala (jakékoli) veřejné sdělování dehonestujících či objektivně nepravdivých informací o druhých. Svoboda projevu sice patří mezi konstitutivní znaky demokratické pluralitní společnosti a její omezení je výjimkou, kterou je třeba interpretovat restriktivně; avšak tato svoboda nemá absolutní platnost, a je již obsahově omezena právy jiných, na předním místě pak základním právem na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu svého jména a dalšími právy zaručenými čl. 10 Listiny [srov. nález sp. zn. III. ÚS 359/96 ze dne 10. 7. 1997 (N 95/8 SbNU 367); nález sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605); či usnesení sp. zn. I. ÚS 1041/17 ze dne 19. 9. 2017, bod 25]. Ani právo veřejně vyjadřovat své názory tedy není neomezené a nepožívá právní ochrany v celém svém rozsahu bez jakýchkoli právních důsledků – soukromoprávních, správněprávních či v nejzávažnějších případech i trestněprávních. V nyní projednávaném případě tak například jednání stěžovatelky sice nebylo trestně postižitelné, ale v úvahu připadalo zejména uplatnění občanskoprávní odpovědnosti, která je spojena s možností uložení občanskoprávních sankcí v případě naplnění všech zákonných podmínek.

39. S ohledem na shora uvedené Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy napadenými rozhodnutími porušily zásadu subsidiarity trestní represe, a tím i ústavní princip *nullum crimen sine lege* zaručený čl. 39 Listiny. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

Č. 185
Nepředvídatelná a nedostatečně odůvodněná aplikace § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. I. ÚS 1317/19 ze dne 5. listopadu 2019)

Postupem odvolacího soudu, který před svým rozhodnutím nedal nijak najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatel mohl vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, nezjišťoval majetkové a sociální poměry stěžovatele, ačkoliv k zamítnutí žaloby došlo z důvodu jeho oddlužení, a své rozhodnutí o aplikaci moderačního práva dostatečně neodůvodnil, došlo k porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Tomáše Lichovníka a Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti A. S. S., zastoupeného Mgr. Petrem Saskou, advokátem, se sídlem Mírové nám. 207/34, Ústí nad Labem, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 29. ledna 2019 č. j. 10 Co 275/2018-276, takto:

Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 29. ledna 2019 č. j. 10 Co 275/2018-276 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 29. ledna 2019 č. j. 10 Co 275/2018-276 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatel se, s odvoláním na porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí.

2. Z obsahu napadeného rozhodnutí a ústavní stížnosti se podává, že rozsudkem Okresního soudu v Teplicích ze dne 3. 5. 2018 č. j. 41 C 56/2005-268 byla zamítnuta žaloba o zaplacení částky 292 378 Kč s příslušenstvím, jíž se žalobkyně (právní nástupkyně bývalého zaměstnavatele stěžovatele) domáhala náhrady škody, kterou jí stěžovatel měl způsobit jako zaměstnanec tím, že pod vlivem alkoholu zavinil dopravní nehodu, při které došlo k poškození vozidla žalobkyně a škodě celkem 442 378 Kč, přičemž stěžovatel zaplatil pouze 150 000 Kč. Důvodem zamítnutí žaloby byla skutečnost, že v insolvenčním řízení vedeném u Krajského soudu v Ústí nad Labem pod sp. zn. KSUL 69 INS 27880/2012 byl zjištěn úpadek stěžovatele, bylo povoleno řešení úpadku oddlužením, přičemž stěžovatel splnil oddlužení a byl osvobozen od placení pohledávek v rozsahu uvedeném v usnesení Krajského

soudu v Ústí nad Labem č. j. KSUL 69 INS 27880/2012-B-46 ze dne 13. 3. 2018. Pohledávka žalobkyně nebyla přihlášena v insolvenčním řízení, a proto byl stěžovatel od jejího zaplacení osvobozen. O náhradě nákladů řízení rozhodl okresní soud podle § 142 odst. 1 o. s. ř. a s ohledem na plný úspěch stěžovatele ve věci uložil žalobkyni povinnost nahradit stěžovateli náklady řízení ve výši 99 692,87 Kč.

3. K odvolání žalobkyně do výroku o nákladech řízení pak krajský soud napadeným usnesením rozsudek nalézacího soudu změnil tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Krajský soud shledal, že jsou dány okolnosti způsobilé vyloučit použití postupu pro přiznání náhrady nákladů řízení zakotveného v ustanoveních § 142 a násl. o. s. ř. Důvody hodné zvláštního zřetele shledal odvolací soud v tom, že žalobkyně se domáhala náhrady škody, kterou jí způsobil stěžovatel v souvislosti s trestnou činností, za niž byl pravomocně odsouzen. K náhradě škody se zavázal dohodou se žalobkyní, uhradil však jen část škody, jejíž výše byla předběžně stanovena na částku 410 000 Kč. V řízení po zahájení insolvenčního řízení a po zjištění úpadku stěžovatele a povolení jeho řešení oddlužením bylo rozhodováno nejen soudem okresním a odvolacím, ale i soudem dovolacím, aniž stěžovatel soudu skutečnost, že probíhá insolvenční řízení, sdělil. Skutečnost, že žalobkyně svou pohledávku do insolvenčního řízení nepřihlásila, je z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. irelevantní.

II.

4. Stěžovatel namítá, že odvolací soud rozhodl překvapivě, bez jednání, aniž mu dal možnost se vyjádřit a aniž by zkoumal majetkové, sociální, osobní aj. poměry účastníků řízení a aniž provedl jakékoliv důkazy. Tím, že rozhodnutí nalézacího soudu nezrušil, nýbrž změnil, mu odňal možnost řádného opravného prostředku. Mimořádné důvody hodné zvláštního zřetele pro aplikaci § 150 o. s. ř. nemohou spočívat v tom, že žaloba byla zamítnuta z důvodu oddlužení. Nemůže mu být přičítáno k tíži, že soudům neoznámil zahájení insolvenčního řízení, neboť takovou povinnost mu žádná právní norma neukládá; nadto skutečnost, že je vedeno insolvenční řízení, je soudu známa z jeho úřední činnosti. Závěry odvolacího soudu týkající se kauzálního nexu mezi jednáním, za které byl trestně postižen, a vznikem, jakož i oprávněností důvodu a výše žalované pohledávky, postrádají oporu v dokazování, když odvolací soud žádné dokazování neprováděl. Poukazuje na to, že, ačkoliv byl osvobozen od placení pohledávek včetně pohledávky žalobkyně, v důsledku rozhodnutí odvolacího soudu je opět insolventní, neboť nemá dostatek prostředků na zaplacení odměny a hotových výdajů za své zastoupení.

5. Vzhledem k tomu, že bližší obsah ústavní stížnosti a napadeného rozhodnutí je stěžovateli, účastníkům řízení i Ústavnímu soudu znám, není třeba je podrobněji rekapitulovat.

III.

6. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti zejména uvedl, že setrvává na důvodech pro aplikaci § 150 o. s. ř. v otázce náhrady nákladů řízení konstatovaných v odůvodnění rozhodnutí. Důvody spatřuje v okolnostech případu, tj. ve skutečnosti, že spor byl veden o náhradu škody, kterou stěžovatel způsobil žalobkyni v souvislosti s trestnou činností, k náhradě škody se zavázal a důvod zastavení řízení pak ležel mimo jakékoliv zavinění ze strany žalobkyně. Důvodem pro aplikaci § 150 o. s. ř. nebylo zamítnutí žaloby pro oddlužení stěžovatele ani to, že soudům neoznámil svůj vstup do insolvenčního řízení, resp. zjištění úpadku.

7. Vedlejší účastník ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že se ztotožňuje s napadeným usnesením, kdy ustanovení § 150 o. s. ř. bylo aplikováno v souladu s jeho smyslem, neboť byly dány důvody zvláštního zřetele hodné.

8. Protože vyjádření soudu i vedlejšího účastníka neobsahovala žádné nové, pro posouzení věci významné skutečnosti, nezasílal je Ústavní soud stěžovateli k replice.

IV.

9. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], seznámil se s obsahem připojeného spisu a přezkoumal, že tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

V.

10. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

VI.

11. Ústavní soud předesílá, jak ustáleně judikuje, že je oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

12. K otázce náhrady nákladů řízení Ústavní soud konstatuje, že tato problematika zpravidla nemůže být předmětem ústavní ochrany, neboť samotný spor o náhradu nákladů, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, obvykle nedosahuje intenzity zakládající porušení základních práv a svobod [srov. např. rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 10/98, II. ÚS 130/98, I. ÚS 30/02, IV. ÚS 303/02 (U 25/27 SbNU 307), III. ÚS 255/05 (rozhodnutí jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz)]. Ústavněprávní dimenze nabývá toliko v případě extrémního vybočení z pravidel upravujících řízení. To by mohlo nastat za situace, pokud by v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení občanského soudního řádu ze strany soudů byl obsažen prvek svévole, a to např. v důsledku nerespektování jednoznačné kogentní normy, v důsledku přepjatého formalismu nebo tehdy, jestliže by příslušné závěry soudu nebyly odůvodněny vůbec či zcela nedostatečně.

13. Výše uvedené závěry Ústavního soudu o omezeném přezkumu problematiky nákladů řízení pak platí i pro rozhodování podle ustanovení § 150 o. s. ř.; aplikace citovaného ustanovení je totiž svou podstatou výjimečná, neboť pouze zjistí-li soud existenci důvodů hodných zvláštního zřetele, nemusí výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat. Je přitom zásadně věcí civilního soudu, aby uvážil, zda dané ustanovení, jímž je umožněno rozhodnout o náhradě nákladů řízení jinak, než by odpovídalo výsledku sporu, aplikuje či nikoliv [sp. zn. IV. ÚS 37/02 (U 4/25 SbNU 357)], a Ústavnímu soudu nepřísluší hodnotit, zda jsou dány důvody hodné zvláštního zřetele pro použití tohoto ustanovení (sp. zn. I. ÚS 389/05).

14. Úvaha soudu o tom, zda v dané věci jde o tak výjimečný případ, že jsou důvody pro aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř. naplněny, však musí být v rozhodnutí soudu řádně a přesvědčivě odůvodněna, neboť jinak by šlo o soudní postup, v němž by bylo možné spatřovat prvky libovůle [srov. např. sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), III. ÚS 619/2000 (N 79/22 SbNU 165), I. ÚS 633/05, IV. ÚS 1391/07 (N 102/49 SbNU 515), I. ÚS 1030/08 (N 4/56 SbNU 33), II. ÚS 2658/10 (N 3/64 SbNU 29), III. ÚS 1840/10 (N 202/58 SbNU 795), I. ÚS 3607/12 (N 15/68 SbNU 219), IV. ÚS 2259/13 (N 15/72 SbNU 197)]. Rozhodování o nákladech řízení je totiž součástí řízení jako celku, a proto i na něj dopadají požadavky spravedlivého (řádného) procesu.

VII.

15. Uvedené závěry je nutné vztáhnout i na projednávanou věc. Není sporu o tom, že krajský soud měl pravomoc použít moderační ustanovení § 150 o. s. ř., ovšem pouze za předpokladu, že by byla respektována práva daná kontradiktorním charakterem řízení a soud by své závěry o vhodnosti aplikace moderačního práva dostatečně zdůvodnil.

16. V daném případě s ohledem na zjištěné skutečnosti, podložené obsahem spisu, Ústavní soud shledal důvod pro svůj zásah, neboť postup krajského soudu při aplikaci § 150 o. s. ř. a vlastní zdůvodnění aplikace uvedené normy, umožňující jen výjimečně prolomení zásady úspěchu ve věci, v napadeném rozhodnutí nepovažuje Ústavní soud za dostatečné.

17. V projednávané věci krajský soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí uvedl, že shledal existenci důvodů zvláštního zřetele hodných, pro něž v řízení úspěšnému žalovanému podle ustanovení § 150 o. s. ř. odpírá právo na náhradu nákladů řízení, v okolnostech případu. Šlo o to, že spor byl veden o náhradu škody, kterou žalovaný způsobil žalobkyni v souvislosti s trestnou činností, k náhradě škody se zavázal a důvod zastavení řízení pak ležel mimo jakékoliv zavinění ze strany žalobkyně.

18. Krajský soud tak v jím uváděném (fakticky jediném) důvodu pro odepření nároku na náhradu nákladů řízení v podstatě předjímá výsledek celého soudního sporu o náhradu škody. Výrok, kterým by stěžovatel byl uznán povinným uhradit škodu zaměstnavateli (právnímu předchůdci žalobkyně), však ve sporu trvajícím od roku 2005 vynesen nebyl. Skutečnost, že k zamítnutí žaloby došlo z důvodů oddlužení stěžovatele, automaticky negeneruje možný výsledek sporu, a to v žádném směru, avšak staví stěžovatele do role procesně úspěšného účastníka řízení.

19. Ústavní soud z připojeného spisu nadto zjistil, že právnímu zástupci stěžovatele sice bylo zasláno odvolání žalobkyně proti výroku o nákladech řízení, ve kterém zmínila nutnost zabývat se otázkou zavinění na výsledku řízení a důvody hodnými zvláštního zřetele, nicméně stěžovatel nebyl krajským soudem o možnosti jiného náhledu na rozhodnutí o nákladech řízení poučen. Úspěch ve věci, byť podložený procesními důvody, přitom mohl u stěžovatele oprávněně vyvolat přesvědčení, že výsledek sporu se adekvátně promítne i do rozhodnutí o nákladech řízení před soudy obou stupňů.

20. Rozhodnutí krajského soudu navíc ani nepředcházelo posouzení všech okolností konkrétní věci, především pokud jde o posouzení majetkových a sociálních poměrů účastníků řízení [např. nálezy sp. zn. I. ÚS 191/06 (N 162/42 SbNU 339), III. ÚS 3125/16 (N 33/84 SbNU 387)], z něhož by stěžovatel mohl předpokládat či předvídat úmysl soudu moderovat právo na náhradu nákladů řízení. Tento požadavek vystupuje v projednávané věci o to výrazněji, že důvodem zamítnutí žaloby bylo oddlužení stěžovatele. Součástí posouzení majetkových a sociálních poměrů účastníků řízení přitom musí být posouzení možného dopadu přiznání či naopak nepřiznání náhrady nákladů řízení u toho kterého účastníka.

21. Ústavní soud připomíná, že z jeho judikatury jednoznačně vyplývá, že podmínkou aplikace § 150 o. s. ř., pokud soud dospěje ke zjištění, že v konkrétním případě jsou dány důvody zvláštního zřetele hodné k nepřiznání práva na náhradu nákladů řízení, je vytvoření procesního prostoru účastníkům řízení k tomu, aby mohli účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Požadavek na řádné poučení se projevuje naléhavěji právě v průběhu odvolacího řízení, neboť po přijetí rozhodnutí o nákladech řízení již účastník řízení nemá procesní prostředky k uplatnění svých námitek [viz např. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 46/13 (N 29/72 SbNU 337), II. ÚS 828/06 (N 26/44 SbNU 309), IV. ÚS 215/09 (N 44/52 SbNU 443), IV. ÚS 2738/10 (N 235/59 SbNU 391), I. ÚS 2456/13 (N 168/74 SbNU 451), I. ÚS 1593/15 (N 156/78 SbNU 353), IV. ÚS 1610/16 (N 34/84 SbNU 393), III. ÚS 3125/16 (viz výše), IV. ÚS 899/15 (N 187/83 SbNU 71), III. ÚS 1378/07 (N 176/47 SbNU 347), I. ÚS 2862/07 (N

189/51 SbNU 307), II. ÚS 814/08 (N 97/49 SbNU 451), III. ÚS 1526/12 (N 31/68 SbNU 335), III. ÚS 2397/17 (N 23/88 SbNU 301), I. ÚS 3237/17 (N 21/88 SbNU 285) a další].

22. Ústavní soud má za to, že v daném případě Krajský soud v Ústí nad Labem pochybil, neboť stěžovateli nevytvořil prostor, aby se k zamýšlené aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř. vyjádřil. Nezjišťoval všechny nezbytné okolnosti, zejména majetkové a sociální poměry a navíc použití moderačního oprávnění podle citovaného ustanovení nezdůvodnil dostatečným a přesvědčivým způsobem. Postup krajského soudu proto Ústavní soud shledává svévolným, svou intenzitou porušujícím ústavně zaručené právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces, zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

23. Ústavní soud nicméně dodává, že svým rozhodnutím nikterak nepředjímá vlastní rozhodnutí soudu o nákladech řízení. Ustanovení § 150 o. s. ř. má sloužit k odstranění nepřiměřené tvrdosti, tedy k dosažení spravedlnosti pro účastníky řízení. Ústavní soud připouští, že některé okolnosti projednávaného případu mohly vést krajský soud k úvaze o použití § 150 o. s. ř. Je však nutné, aby byl stěžovatel předem s názorem soudu seznámen a mohl na něj případně reagovat a aby soud zvážil majetkové a sociální poměry účastníků. Při posuzování všech konkrétních okolností věci je třeba přihlédnout i k účelnosti nákladů stěžovatele, který vedl spor, ačkoli mu muselo být známo, že pohledávka žalobkyně nebyla přihlášena v insolvenčním řízení, zahájeném již v roce 2012, a na druhé straně, že žalobkyně přihlášení pohledávky opomněla.

24. Na základě výše uvedeného Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Č. 186
Ochrana spotřebitele u smluv uzavíraných na dálku
(sp. zn. II. ÚS 2778/19 ze dne 5. listopadu 2019)

Nezohlední-li obecný soud ochranu spotřebitele dle čl. 38 Listiny základních práv Evropské unie a právní úpravu přijatou k zajištění této ochrany, postupuje v rozporu s čl. 1 odst. 2 ve spojení s čl. 10a a 4 Ústavy České republiky, a porušuje tím právo účastníků řízení na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatelky Kateřiny Foitové, zastoupené Mgr. Miroslavem Kučerkou, advokátem, se sídlem Národní 416, Praha 1, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 3 č. j. 21 C 131/2019-37 ze dne 26. 4. 2019, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 3 jako účastníka řízení a Welltrend, s. r. o., se sídlem Kališnická 379/10, Praha 3, zastoupené Mgr. Pavlem Markem, advokátem, se sídlem Na Poříčí 19, Praha 1, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 3 č. j. 21 C 131/2019-37 ze dne 26. 4. 2019 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelka odstoupila od smlouvy o koupi stolu, kterou jako spotřebitelka uzavřela s vedlejší účastnicí prostřednictvím e-mailové komunikace. V den, kdy jí byl stůl dodán, stěžovatelka po jeho prohlídce nevytkla zboží žádnou vadu, nicméně následující den se obrátila na vedlejší účastnici s tvrzením, že jí byl dodán stůl s poškozenou nohou. Poté, co vedlejší účastnice zamítla reklamaci stolu, stěžovatelka od kupní smlouvy odstoupila. Vedlejší účastnice jí však odmítla vrátit plnou kupní cenu – ponechala si 2 780 Kč (10 % z ceny stolu), a to jako náhradu škody. Podle vedlejší účastnice totiž stůl při dodání vadný nebyl a stěžovatelka odpovídá za snížení jeho hodnoty v důsledku závady, kterou mohla způsobit například chybnou manipulací se stolem. Obvodní soud pro Prahu 3 žalobu stěžovatelky na zaplacení 2 780 Kč s příslušenstvím zamítl. Podle obvodního soudu totiž stěžovatelka měla v den dodání stolu provést jeho řádnou prohlídku, při níž by zjevnou vadu, jakou by poškození nohy stolu představovalo, objevila. Tuto prohlídku však neučinila, a v důsledku toho jí nelze přiznat práva z vadného plnění. Stěžovatelka namítá, že obvodní soud svým rozhodnutím porušil její základní práva.

2. Ústavní soud zjistil z ústavní stížnosti, napadeného rozhodnutí a spisu, který si vyžádal, následující skutečnosti. Stěžovatelka si prostřednictvím e-mailové komunikace

objednala od vedlejší účastnice stůl blíže specifikovaný v napadeném rozhodnutí. V objednávce stěžovatelka uvedla, že požaduje dodání nového stolu v původním obalu, a nikoliv vystaveného kusu. Za stůl uhradila částku 29 810 Kč, z čehož 2 000 Kč byla cena dopravy a instalace stolu.

3. Vedlejší účastnice provozuje internetový obchod. Na jeho webových stránkách jsou umístěny i obchodní podmínky, které se dle čl. 1.1 vztahují na kupní smlouvy uzavřené prostřednictvím webového rozhraní internetového obchodu. Součástí obchodních podmínek jsou mimo jiné informace o možnosti spotřebitelů odstoupit od kupní smlouvy ve lhůtě 14 dnů od převzetí zboží.

4. Vedlejší účastnice dne 27. 9. 2018 dodala stůl stěžovatelce v rozbalené krabici. Po instalaci stolu si jej stěžovatelka spolu s jednatelem vedlejší účastnice prohlédla a v dodacím listu potvrdila převzetí stolu, aniž by mu vytkla jakoukoliv vadu. Následujícího dne stěžovatelka stůl reklamovala. Podle stěžovatelky totiž byla jedna z noh stolu odřená, a navíc nižší než zbylé nohy stolu, takže se stůl kýval; z těchto důvodů stěžovatelka žádala o výměnu za nový kus. Vedlejší účastnice reklamaci zamítla a poukázala mimo jiné na to, že v den dodání stolu na něm stěžovatelka nenašla žádné mechanické poškození.

5. Dne 18. 10. 2018 stěžovatelka odstoupila od kupní smlouvy. Vedlejší účastnice si od ní stůl odvezla, stěžovatelce však nevrátila plnou kupní cenu, ale pouze 27 030 Kč. Odečtená částka 2 780 Kč, tedy 10 % z kupní ceny stolu (bez ceny dopravy a instalace), podle vedlejší účastnice představuje náhradu škody za poškození nohy stolu. Protože byla stěžovatelka přesvědčena, že má nárok na vrácení plné kupní ceny, podala proti vedlejší účastnici žalobu na zaplacení 2 780 Kč s příslušenstvím k Obvodnímu soudu pro Prahu 3.

6. Vedlejší účastnice ve vyjádření před obvodním soudem uvedla, že se stěžovatelkou uzavřela distanční smlouvu, od níž stěžovatelka odstoupila. Částka 2 780 Kč, kterou vedlejší účastnice nevrátila stěžovatelce, podle vedlejší účastnice představuje náhradu za snížení hodnoty zboží dle § 1833 občanského zákoníku. Stůl totiž podle ní neměl při dodání poškozenou nohu a za tuto škodu odpovídá stěžovatelka. Vedlejší účastnice namítala, že stěžovatelka nedodržela svou povinnost plynoucí z obchodních podmínek, protože si při přebírání zboží dostatečně nezkontrolovala. Dle obchodních podmínek přitom platí, že pozdější reklamace výrobků se zjevnými vadami nebudou uznány. Dále vedlejší účastnice uvedla, že stůl měl výškově nastavitelné nohy a k poškození jedné z nich mohlo dojít v důsledku chybné manipulace ze strany stěžovatelky. Stěžovatelka oproti tomu namítala, že se obchodní podmínky na kupní smlouvu nevztahují, neboť byla uzavřena prostřednictvím e-mailové komunikace, a nikoliv internetového obchodu. Stěžovatelka odmítla, že by stůl poškodila, a dále uvedla, že o výškové nastavitelnosti nohou stolu nebyla poučena.

7. Obvodní soud pro Prahu 3 napadeným rozsudkem žalobu stěžovatelky zamítl. Podle obvodního soudu stěžovatelka s vedlejší účastnicí uzavřely kupní smlouvu e-mailem, a nikoliv skrze webové rozhraní internetového obchodu. Obchodní podmínky umístěné na těchto webových stránkách se tak na kupní smlouvu nevztahují. Podle obvodního soudu však stěžovatelka neprovedla včas řádnou prohlídku zboží dle § 2104 občanského zákoníku. Odřená noha stolu je podle obvodního soudu zjevnou vadou, kterou stěžovatelka mohla odhalit již v den dodání stolu, a to zejména pokud by poškození této nohy navíc způsobovalo i nestabilitu stolu, jak stěžovatelka tvrdí. Obvodní soud poukázal i na to, že stěžovatelka „předem sama trvala na dodání zboží v originálním balení, nicméně přestože dodané zboží nebylo originálně zabaleno, zboží v otevřené krabici přijala. Pokud pro [stěžovatelku] bylo originální balení zboží tak zásadní, měla dodání zboží v neoriginálním balení odmítnout“. Podle obvodního soudu se na případ nevztahuje ani § 2161 odst. 2 občanského zákoníku, podle něhož platí, že projeví-li se vada v průběhu šesti měsíců od převzetí, má se za to, že věc byla vadná již při převzetí. Podle obvodního soudu se totiž toto ustanovení vztahuje na případy, kdy se vada v průběhu šesti měsíců od převzetí teprve projeví, a netýká se zjevných

vad zboží při převzetí. Jelikož stěžovatelka neprovedla včas řádnou prohlídku zboží, neuplatnila práva z vadného plnění včas ve smyslu § 2112 občanského zákoníku, a proto jí nenáleží nárok na vrácení zbytku kupní ceny.

II. Argumentace stran

8. Podle stěžovatelky bylo napadeným rozhodnutím porušeno její základní právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Úmluva“), právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě a současně došlo k porušení zásady *pacta sunt servanda* plynoucí z čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky (dále též jen „Ústava“) a dále k porušení čl. 90 a 95 Ústavy.

9. Přestože se v projednávaném případě jednalo o tzv. bagatelní spor, podle stěžovatelky věc dosahuje ústavněprávního rozměru a napadené rozhodnutí je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti. Stěžovatelka uvádí, že i když jí vedlejší účastnice dodala vadné zboží, a porušila tím kupní smlouvu, nedomohla se stěžovatelka vrácení plné kupní ceny, neboť podle obvodního soudu neprovedla včas řádnou prohlídku zboží. Stěžovatelka namítá, že k prohlídce přistoupila druhý den po dodání zboží a že ještě ten den uplatnila práva z vadného plnění. Závěr, že došlo k opožděné prohlídce a opožděnému uplatnění práv z vadného plnění, je podle stěžovatelky založený na přepjatě formalistickém výkladu právní úpravy, který porušuje principy spravedlivého procesu. Dále stěžovatelka argumentuje, že ji obvodní soud „de facto ‚trestá' za to, že byla ochotná vyjít vstříc [vedlejší účastnici] při přebírání neoriginálně zabaleného zboží“.

10. Obvodní soud ve svém vyjádření pouze odkázal na obsah napadeného rozhodnutí.

11. Vedlejší účastnice navrhla, aby byla stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Ve svém vyjádření poukázala na to, že napadené rozhodnutí se týká bagatelní věci. Opodstatněnost ústavní stížnosti připadá v bagatelních věcech v úvahu jen v případě extrémního vybočení ze standardů pro skutkové a právní posouzení, k čemuž však v projednávané věci nedošlo, věc navíc z kvalitativního hlediska nepřesahuje kauzu samotnou. Stěžovatelka podle vedlejší účastnice nezpochybnila skutková zjištění a právní závěry učiněné na jejich základě jsou dle vedlejší účastnice dostatečně odůvodněny.

III. Hodnocení Ústavního soudu

12. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny všechny předpoklady pro meritorní posouzení ústavní stížnosti. Vedlejší účastnice v této souvislosti namítla, že předmětem sporu před obvodním soudem byla bagatelní částka, a že by proto měla být ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Stěžovatelka nepopírá bagatelní charakter částky, o niž byl veden spor, podle ní však věc přesto má ústavněprávní rozměr kvůli porušení jejího práva na spravedlivý proces. Ústavní soud ve shodě s vedlejší účastnicí i stěžovatelkou konstatuje, že částku 2 780 Kč s příslušenstvím, která byla předmětem civilního řízení, lze označit za bagatelní. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně uvedl, že často již bagatelní výše částky, o niž byl veden spor, svědčí o tom, že věc postrádá ústavněprávní rozměr, přičemž zásah Ústavního soudu by byl namístě jen ve výjimečných případech [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 157/16 ze dne 9. 8. 2016 (N 150/82 SbNU 379), bod 11; všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Současně ovšem platí, že bagatelnost sporu nelze hodnotit jen pouze podle výše částky, které se spor týkal. Vedle kvantitativního hlediska se totiž při posuzování bagatelnosti uplatňuje i hledisko kvalitativní. Dle nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89), bodu 33, se v rámci tohoto posuzování hodnotí kromě intenzity porušení základních práv i to, nakolik má ústavněprávní otázka, která v daném případě vyvstala, relevanci pro další rozhodovací činnost obecných soudů. Obrazně to lze vyjádřit i tak, že se zkoumá „hodnota ústavního principu, který byl v řízení před obecným soudem

narušen“ [nález sp. zn. III. ÚS 2018/15 ze dne 19. 1. 2016 (N 11/80 SbNU 139), bod 20]. Projednávaný případ vyvolává důležité otázky týkající se ústavněprávního rozměru ochrany spotřebitele, jejichž řešení má navíc význam pro další rozhodovací činnost obecných soudů. Z těchto důvodů se Ústavní soud neztotožnil s námitkou vedlejší účastnice a věc podrobil meritornímu přezkumu.

13. Ústavní soud je při přezkumu vázán petitem ústavní stížnosti, ale nikoliv jejím právním zdůvodněním [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 3764/12 ze dne 13. 5. 2014 (N 91/73 SbNU 517), bod 22; nález sp. zn. III. ÚS 1076/07 ze dne 21. 1. 2008 (N 14/48 SbNU 145), bod 25; nález sp. zn. IV. ÚS 787/06 ze dne 29. 1. 2007 (N 16/44 SbNU 201), bod 33]. Ústavnímu soudu proto nic nebrání zohlednit specifickou ochranu, která stěžovatelce jako spotřebitelce náležela při uzavírání distanční smlouvy o koupi stolu, včetně toho, že vnitrostátní úprava dotčené oblasti je výsledkem transpozice směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „směrnice 2011/83“), přičemž tato úprava tak představuje konkretizaci práva na ochranu spotřebitele dle čl. 38 Listiny základních práv Evropské unie (dále též jen „Listina EU“).

A. Ochrana spotřebitele z vnitrostátního hlediska

14. Ochrana spotřebitele není v ústavním pořádku České republiky zakotvena v podobě samostatného ústavně zaručeného práva [viz podrobněji nález sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89), bod 44; nález sp. zn. III. ÚS 1996/13 ze dne 16. 7. 2015 (N 130/78 SbNU 57), bod 50]. Ústavní soud ovšem ve své judikatuře vychází z toho, že se spotřebitelé ve vztazích s podnikateli nacházejí v nerovném postavení vzhledem k odbornému zázemí podnikatele, jeho větší profesionální zkušenosti, lepší znalosti práva či snazší dostupnosti právních služeb pro podnikatele. Tato faktická nerovnost je důvodem k tomu, aby byla spotřebiteli jako slabší straně poskytnuta zvýšená míra právní ochrany. Jinak vyjádřeno, ochrana spotřebitele je jedním z projevů zásady ochrany slabší strany, která je součástí ústavního principu rovnosti dle čl. 1 Listiny, a to v materiálním pojetí [nález sp. zn. I. ÚS 3512/11 ze dne 11. 11. 2013 (N 183/71 SbNU 201), bod 19 a násl.; nález sp. zn. I. ÚS 3849/11 ze dne 12. 8. 2014 (N 151/74 SbNU 289), body 27–28; nález sp. zn. I. ÚS 3308/16 ze dne 19. 1. 2017 (N 16/84 SbNU 181), bod 17 a násl.; ve vztahu k ochraně zaměstnanců jako slabší strany srov. obdobně nález sp. zn. II. ÚS 1774/14 ze dne 9. 12. 2014 (N 221/75 SbNU 485); nález sp. zn. II. ÚS 3399/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 112/77 SbNU 651), bod 18; nález sp. zn. I. ÚS 615/17 ze dne 10. 8. 2017 (N 148/86 SbNU 485), bod 50].

B. Ochrana spotřebitele z hlediska Listiny základních práv Evropské unie

15. Unijní právo na rozdíl od českého ústavního pořádku přiznalo ochraně spotřebitele povahu samostatného základního práva v čl. 38 Listiny EU. Než bude tato garance blíže rozebrána, je třeba se zaměřit na problematiku postavení unijního práva a Listiny EU jako jeho součásti z ústavněprávního pohledu.

a) Obecně k Listině základních práv Evropské unie

16. S ohledem na členství České republiky v Evropské unii došlo v souladu s čl. 10a Ústavy k přenosu některých pravomocí orgánů České republiky na Evropskou unii. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu toto ustanovení zároveň „otevírá vnitrostátní právní řád pro působení [unijního] práva včetně pravidel týkajících se jeho účinků uvnitř právního řádu České republiky“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. 3. 2006 (N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb.)]; jinak vyjádřeno, tedy platí, že „[u]nijní právo proniká do českého právního řádu

prostřednictvím čl. 10a Ústavy“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 45/17 ze dne 14. 5. 2019 (N 76/94 SbNU 19; 161/2019 Sb.), bod 53].

17. Z čl. 1 odst. 2 Ústavy, podle něhož „Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva“, Ústavní soud současně dovodil požadavek na eurokonformní výklad národních právních předpisů včetně ústavních, tedy povinnost při více výkladových variantách volit tu, která je v souladu s právem Evropské unie [viz již nález sp. zn. Pl. ÚS 66/04 ze dne 3. 5. 2006 (N 93/41 SbNU 195; 434/2006 Sb.), body 79–83; srov. shodně např. nález sp. zn. Pl. ÚS 45/17 ze dne 14. 5. 2019 (N 76/94 SbNU 19; 161/2019 Sb.), bod 54]. Z hlediska unijního práva je tím naplňována zásada loajální spolupráce dle čl. 4 odst. 3 Smlouvy o Evropské unii.

18. Povinnost moci soudní interpretovat a aplikovat vnitrostátní právo eurokonformním způsobem Ústavní soud zdůraznil i v nálezu sp. zn. III. ÚS 1996/13 ze dne 16. 7. 2015 (N 130/78 SbNU 57), bodu 47, který se týká povinnosti pojišťovny v případě úpadku cestovní kanceláře vyplatit spotřebiteli pojistné plnění v plné výši v souladu s unijním právem – tedy vrátit spotřebiteli všechny již uhrazené platby a prostředky na jeho návrat (body 2 a 37–41 citovaného nálezu). Na to Ústavní soud navázal v nálezu sp. zn. IV. ÚS 2370/15 ze dne 14. 6. 2016 (N 111/81 SbNU 755) a nálezu sp. zn. IV. ÚS 3092/16 ze dne 18. 7. 2017 (N 128/86 SbNU 195), vydaných ve skutkově obdobných případech, v nichž se spotřebitelé u obecných soudů nedomohli zaplacení plné náhrady. Ústavní soud v obou případech dospěl k závěru, že pokud obecný soud nezvolí eurokonformní výklad vnitrostátních předpisů, „nerespektuje mezinárodní závazky České republiky plynoucí z jejího členství v Evropské unii (čl. 1 odst. 2, čl. 10a odst. 1 Ústavy), porušuje právo stěžovatelů na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod“. Protože se v dané věci jednalo o majetkový nárok, konstatoval Ústavní soud současně i porušení práva na ochranu majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny (nález sp. zn. IV. ÚS 3092/16, bod 25; obdobně nález sp. zn. IV. ÚS 2370/15, bod 20).

19. Vedle toho Ústavní soud dovodil, že za určitých okolností může nepoložení předběžné otázky Soudnímu dvoru představovat porušení práva na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny či práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 1658/11 ze dne 29. 11. 2011 (N 202/63 SbNU 357), bod 14 a násl.; nález sp. zn. III. ÚS 2782/14 ze dne 20. 11. 2014 (N 213/75 SbNU 385), bod 16 a násl.; nález sp. zn. II. ÚS 4255/16 ze dne 26. 9. 2017 (N 181/86 SbNU 869), bod 15 a násl.]. Tato problematika ovšem není relevantní pro projednávanou věc.

20. Mezi prameny práva Evropské unie má pro činnost Ústavního soudu zvláštní význam Listina EU, kterou Ústavní soud ve své dosavadní judikatuře označil za součást referenčního rámce přezkumu [nález sp. zn. I. ÚS 2063/17 ze dne 23. 11. 2017 (N 217/87 SbNU 493), bod 21; nález sp. zn. IV. ÚS 3009/17 ze dne 9. 10. 2018 (N 167/91 SbNU 107), bod 13], za kritérium přezkumu [nález sp. zn. II. ÚS 3505/18 ze dne 3. 6. 2019 (N 103/94 SbNU 256), bod 45], případně zdůraznil nutnost nahlížet na věc také z hlediska Listiny EU [nález sp. zn. II. ÚS 443/16 ze dne 25. 10. 2016 (N 200/83 SbNU 209), body 30–36; nález sp. zn. II. ÚS 3505/18 ze dne 3. 6. 2019, bod 13].

21. Tato specifická role Listiny EU je důsledkem skutečnosti, že se jedná o katalog základních práv, který je – pokud jde o obsah – po všech stránkách srovnatelný s Listinou základních práv a svobod i s mezinárodními smlouvami o lidských právech, zejména pak Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jež Ústavní soud ve své judikatuře zahrnuje do rámce ústavního pořádku od vydání nálezu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.). Provázanost s ochranou lidských práv na ústavní úrovni i mezinárodní úrovni, a to s výslovným odkazem na Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, ostatně přímo zmiňuje i čl. 53 Listiny EU.

22. Současně je třeba připomenout, že Listina EU se stala součástí primárního práva Evropské unie na základě tzv. Lisabonské smlouvy, jíž byl změněn čl. 6 Smlouvy o Evropské unii tak, že přiznal Listině EU stejnou právní sílu jako zakládajícím smlouvám [podrobněji viz nález sp. zn. Pl. ÚS 19/08 ze dne 26. 11. 2008 (N 201/51 SbNU 445; 446/2008 Sb.), bod 190 a násl.]. Lisabonská smlouva je mezinárodní smlouvou ve smyslu čl. 10a Ústavy. Pro její ratifikaci tak bylo třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů dle čl. 39 odst. 4 Ústavy, který stanoví totožné požadavky i pro přijetí ústavního zákona. Souhlas s ratifikací Lisabonské smlouvy pak v sobě zahrnoval i souhlas s tím, že se na jejím základě stane Listina EU součástí primárního práva EU a na základě čl. 10a Ústavy bude takto působit i ve vnitrostátním právu. Procedura, na jejímž základě se Listina EU stala v této podobě z mezinárodního i vnitrostátního hlediska závaznou pro Českou republiku, tak byla v tomto ohledu srovnatelná s procedurou, jíž musí projít ústavní zákony (čl. 39 odst. 4 Ústavy) a jíž procházely mezinárodní smlouvy o lidských právech před tzv. euronovelou Ústavy provedenou ústavním zákonem č. 395/2001 Sb. (viz čl. 10 ve spojení s čl. 39 odst. 4 Ústavy ve znění účinném do 31. 5. 2002).

23. Zvláštní význam Listiny EU pro svou přezkumnou činnost Ústavní soud ostatně předestřel již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 ze dne 26. 11. 2008 (N 201/51 SbNU 445; 446/2008 Sb.), v němž se zabýval dle čl. 87 odst. 2 Ústavy souladem Lisabonské smlouvy – a tedy i Listiny EU – s ústavním pořádkem. Ústavní soud se totiž vyjádřil o Listině EU jako o jednom z „pramenů základních lidských práv a svobod“, přičemž zdůraznil, že v „případě kolize pramenů upravujících práva a svobody jednotlivců [ústavní soudy] postupují podle toho z nich, který přiznává jednotlivci vyšší standard ochrany“ (bod 202 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/08).

24. Lze tedy shrnout, že soudní moc má povinnost interpretovat a aplikovat vnitrostátní právo eurokonformním způsobem; že porušení této povinnosti již bylo Ústavním soudem považováno za porušení práva na spravedlivý proces (soudní ochranu) dle čl. 36 odst. 1 Listiny (viz nález sp. zn. IV. ÚS 3092/16, bod 25; nález sp. zn. IV. ÚS 2370/15, bod 20; rozebírané výše v bodě 18); a že v rámci pramenů práva Evropské unie má zvláštní postavení Listina EU, která je Ústavním soudem pokládána za součást referenčního rámce při jeho přezkumné činnosti.

25. Tyto principy se promítají i do požadavků kladených na rozhodovací činnost obecných soudů. Předpokladem k tomu, aby mohlo být vnitrostátní právo interpretováno a aplikováno eurokonformním způsobem, je to, aby obecné soudy vůbec zohlednily, že v příslušné věci jsou ve hře závazky vyplývající z práva Evropské unie. Zvláště významné je to v případě závazků plynoucích z Listiny EU, která je lidskoprávním katalogem a kterou Ústavní soud považuje za součást referenčního rámce přezkumu. S ohledem na to je třeba vykládat čl. 4 Ústavy ve světle čl. 1 odst. 2 Ústavy a čl. 10a Ústavy, tedy vstřícně k závazkům plynoucím z práva Evropské unie, a to tak, že je povinností soudní moci v rámci poskytování ochrany základním právům a svobodám dle čl. 4 Ústavy dbát na dodržování závazků, které pro Českou republiku vyplývají z Listiny EU. Tato povinnost soudní moci představuje součást práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

b) Ochrana spotřebitele v Listině základních práv Evropské unie

26. Podle čl. 38 Listiny EU je v politikách Unie zajištěna vysoká úroveň ochrany spotřebitele. Toto ustanovení předpokládá, že (unijní) zákonodárce zajistí konkrétní úpravu ochrany spotřebitele. Prameny sekundárního práva, jakož i ustanovení vnitrostátního práva přijatá za účelem transpozice příslušných směrnic, jsou tak úzce spjata s garancí ochrany spotřebitele v čl. 38 Listiny EU. Jak již Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89), bodu 42, lze se čl. 38 Listiny EU dovolávat mimo jiné „pro účely výkladu“ těchto aktů. Není třeba se zabývat otázkou, zda by bylo možné se

samostatně domáhat práva na ochranu spotřebitele na základě čl. 38 Listiny EU v situaci chybějící prováděcí právní úpravy [srov. k tomu nález sp. zn. III. ÚS 3725/13, bod 42]. Z výše uvedeného tedy plyne, že nezohlední-li obecný soud ochranu spotřebitele dle čl. 38 Listiny základních práv Evropské unie a právní úpravu přijatou k zajištění této ochrany, postupuje v rozporu s čl. 1 odst. 2 ve spojení s čl. 10a a 4 Ústavy České republiky, a porušuje tím právo účastníků řízení na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

C. Aplikace na projednávaný případ

27. V projednávaném případě stěžovatelka uzavřela s vedlejší účastnicí kupní smlouvu prostřednictvím e-mailové komunikace. Obvodní soud se v napadeném rozhodnutí zaměřil na způsob uzavření smlouvy. Dovodil totiž, že smlouva nebyla uzavřena prostřednictvím internetového obchodu vedlejší účastnice, a proto se na ni nevztahují obchodní podmínky tohoto obchodu. Navzdory tomu se obvodní soud nevěnoval otázce, zda s ohledem na způsob uzavření smlouvy na dálku (distančním způsobem) nedopadají na stěžovatelku jako spotřebitelku zvláštní ustanovení určená k její ochraně v souvislosti s uzavíráním těchto smluv. Přitom, jak bude vyloženo dále, kvůli způsobu uzavření smlouvy se na projednávanou věc vztahují ustanovení směrnice 2011/83 o smlouvách uzavřených na dálku, která byla transponována v § 1820 a násl. občanského zákoníku. Ačkoliv stěžovatelka neuvádí, že by se této specifické ochrany dovolávala, a nevyplývá to ani z napadeného rozsudku, bylo úkolem obvodního soudu zohlednit tuto právní úpravu v souladu s čl. 1 odst. 2 ve spojení s čl. 10a a 4 Ústavy, aby tak byly dodrženy závazky plynoucí z ochrany spotřebitele dle čl. 38 Listiny EU. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že v civilním řízení, navíc v tomto případě konaném pouze v jediném stupni, stěžovatelka neměla povinnost právně kvalifikovat nárok, který uplatňuje, to bylo – v souladu se zásadou *iura novit curia* (soud zná právo) – povinností obvodního soudu.

a) Relevantní úprava a aplikovatelnost Listiny EU

28. Na projednávanou věc se vztahují ustanovení směrnice 2011/83 týkající se ochrany spotřebitele v případě smluv uzavíraných na dálku, jež byla transponována v § 1820 a násl. občanského zákoníku. Podle čl. 2 bodu 7 směrnice 2011/83 je smlouvou uzavřenou na dálku „jakákoli smlouva uzavřená mezi obchodníkem a spotřebitelem v rámci organizovaného systému prodeje či poskytování služeb na dálku bez současné fyzické přítomnosti obchodníka a spotřebitele s výhradním použitím jednoho nebo více prostředků komunikace na dálku až do okamžiku uzavření smlouvy, včetně tohoto okamžiku“. V projednávané věci nevyvstala pochybnost o tom, že předmětná kupní smlouva naplňuje všechny znaky smlouvy uzavřené na dálku ve smyslu směrnice 2011/83 včetně toho, že k prodeji došlo v rámci organizovaného systému prodeje na dálku. Vedlejší účastnice provozuje internetový obchod. Umožnila-li vedle toho stěžovatelce uzavřít smlouvu mimo webové rozhraní tohoto obchodu, stále tím nevykročila mimo rámec svého organizovaného systému prodeje na dálku. Nedošlo ani k situaci, kdy internetové stránky pouze nabízejí informace o obchodníkovi, zboží nebo službách, které nabízí, a kontaktní údaje obchodníka, v níž by nešlo dle bodu 20 odůvodnění směrnice 2011/83 o uzavření smlouvy na dálku; v projednávané věci totiž probíhala komunikace mezi stěžovatelkou a vedlejší účastnicí prostřednictvím e-mailu a tímto způsobem došlo i k uzavření smlouvy.

29. Konečně je třeba podotknout, že definice smlouvy uzavřené distančním způsobem obsažená v § 1820 občanského zákoníku je oproti směrnici 2011/83 širší. Nezahrnuje totiž požadavek, aby k uzavření smlouvy došlo v rámci organizovaného systému prodeje či poskytování služeb na dálku; jinak řečeno, nejde o definiční znak distanční smlouvy. Je třeba podotknout, že tuto širší možnost uplatnění výslovně předpokládá bod 13 odůvodnění směrnice 2011/83, podle něhož „[č]lenské státy mohou obdobně uplatnit ustanovení této

směrnice na smlouvy, které nejsou ‚smlouvami uzavřenými na dálku' ve smyslu této směrnice, například z toho důvodu, že nejsou uzavřeny v rámci organizovaného systému prodeje či poskytování služeb na dálku“. Ústavní soud bude dále užívat pouze označení smlouva uzavřená na dálku.

30. Ústavní soud ve své judikatuře vychází z toho, že Listina EU se dle svého čl. 51 odst. 1 „aplikuje výhradně v situacích, v nichž dochází k uplatnění unijního práva (‚if EU law applies, the Charter applies')“ [viz nález sp. zn. II. ÚS 443/16 ze dne 25. 10. 2016 (N 200/83 SbNU 209), bod 30; nález sp. zn. I. ÚS 615/17 ze dne 10. 8. 2017 (N 148/86 SbNU 485), bod 70; nález sp. zn. II. ÚS 3505/18 ze dne 3. 6. 2019 (N 103/94 SbNU 256), bod 45], přičemž tento přístup je v souladu s judikaturou Soudního dvora [viz rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 26. 2. 2013 ve věci C-617/10 Akerberg Fransson, bod 21; rozsudek ze dne 10. července 2014 ve věci C-198/13 Julián Hernández a další, bod 32 a následující; nebo z poslední doby např. rozsudek ze dne 18. 9. 2019 ve věci C-366/18 Ortiz Mesonero, body 49–51; srov. i stanovisko generální advokátky Sharpston z 12. 12. 2013 ve věci C-141/12 a C-372/12 YS a další, bod 86]. Jelikož na věc dopadají ustanovení občanského zákoníku, která jsou transpozicí směrnice 2011/83, jak bylo vyloženo v předchozích dvou bodech, dochází k uplatnění unijního práva, a proto se na věc aplikuje i Listina EU.

b) Specifika smluv uzavíraných na dálku

31. Prodej zboží i poskytování služeb na základě smluv uzavíraných na dálku jsou specifické tím, že spotřebitel nemá před uzavřením smlouvy možnost si ve skutečnosti prohlédnout dané zboží anebo se seznámit s vlastnostmi dané služby. Aby byla tato nevýhoda vyvážena, přiznává právní úprava spotřebiteli v těchto případech právo ve lhůtě 14 dnů od smlouvy odstoupit (čl. 9 směrnice 2011/83; § 1829 občanského zákoníku), poskytuje tedy spotřebiteli přiměřenou dobu na rozmyšlenou, během níž má možnost nabyté zboží prozkoumat a vyzkoušet (rozsudek Soudního dvora ze dne 27. 3. 2019 ve věci C-430/17 slewo, bod 33; rozsudek ze dne 23. 1. 2019 ve věci C-430/17 Walbusch Walter Busch, bod 45; rozsudek ze dne 3. 9. 2009 ve věci C-489/07 Messner, bod 20; srov. obdobně bod 37 odůvodnění směrnice 2011/83).

32. Právo odstoupit od smlouvy tak v těchto situacích představuje jeden z klíčových prostředků ochrany spotřebitele. Jeho účinnost ovšem závisí na tom, zda jsou spotřebitelé informováni o tomto svém právu, jakož i o podmínkách, lhůtách a postupech pro jeho uplatnění. Tyto informace tudíž mají pro spotřebitele zásadní význam (rozsudek ze dne 23. 1. 2019 ve věci C-430/17 Walbusch Walter Busch, bod 46). Povinnost poskytnout tyto informace spotřebiteli před uzavřením smlouvy ukládá právní úprava obchodníkovi (podnikateli) [čl. 6 odst. 1 písm. h) směrnice 2011/83; § 1820 odst. 1 písm. f) občanského zákoníku]. Nesplnění informační povinnosti je spojeno s negativními důsledky pro obchodníka (podnikatele) a dalším posílením postavení spotřebitele. Jedním z těchto důsledků, který je v projednávaném případě významný, je omezení odpovědnosti spotřebitele za snížení hodnoty zboží.

33. Obecně platí, že i při odstoupení od smlouvy nese spotřebitel odpovědnost za snížení hodnoty zboží, pokud s ním nakládal jiným způsobem, než jaký byl nutný k tomu, aby se seznámil s povahou, vlastnostmi a funkčností tohoto zboží – právě k tomu má totiž právo odstoupit od smlouvy a s ním spojená lhůta sloužit. Toto pravidlo se ovšem neuplatní v případě, že obchodník (podnikatel) nepoučí spotřebitele o právu od smlouvy odstoupit (čl. 14 odst. 2 směrnice 2011/83; § 1833 občanského zákoníku). Jinak řečeno, spotřebitel, který nebyl poučen o právu odstoupit od smlouvy, nenese odpovědnost za snížení hodnoty zboží ani v případě, že s ním nakládal jiným způsobem, než jaký byl nezbytný k seznámení se s tímto zbožím.

c) Rozsah povinností stěžovatelky v projednávaném případě

34. Jak již bylo uvedeno, v projednávaném případě stěžovatelka uzavřela s vedlejší účastnicí kupní smlouvu prostřednictvím e-mailové komunikace, přičemž šlo o smlouvu uzavřenou na dálku. Žádné ze zjištění obvodního soudu ovšem nenasvědčuje tomu, že by vedlejší účastnice poskytla stěžovatelce informace o právu odstoupit od smlouvy. Obchodní podmínky, které jsou umístěny na webových stránkách internetového obchodu vedlejší účastnice, sice obsahují ustanovení týkající se práva odstoupit od smlouvy, avšak – jak dovodil již obvodní soud – kupní smlouva nebyla uzavřena prostřednictvím tohoto obchodu, a obchodní podmínky se na kupní smlouvu nevztahují. Nad rámec toho je třeba zmínit, že podle směrnice 2011/83 mají obchodníci v případě smluv uzavíraných na dálku nést kromě povinnosti zpřístupnit stanovené informace (čl. 8 odst. 1) i povinnost poskytnout tyto informace v rámci potvrzení o uzavření smlouvy na trvalém nosiči [čl. 8 odst. 7 písm. a)]. Hypertextový odkaz na obchodníkovy internetové stránky, který byl zaslán spotřebiteli, by ovšem za trvalý nosič mohl být dle Soudního dvora pokládán pouze tehdy, pokud by umožňoval spotřebiteli informace uložit takovým způsobem, že k nim může mít přístup po přiměřenou dobu a je mu umožněna jejich reprodukce v nezměněném stavu bez jakékoli možnosti jednostranně změnit jejich obsah prodávajícím (rozsudek ze dne 5. 7. 2012 ve věci C-49/11 Content Services, bod 43 a násl.).

35. Jelikož stěžovatelka nebyla poučena o právu odstoupit od smlouvy, nenese ve smyslu čl. 14 odst. 2 směrnice 2011/83 a § 1833 občanského zákoníku odpovědnost za snížení hodnoty zboží, a to i kdyby s ním nakládala jiným způsobem, než jaký byl nezbytný k seznámení se s tímto zbožím. To znamená, že i kdyby poškození nohy stolu způsobila stěžovatelka neodbornou manipulací s tímto stolem, jak tvrdí vedlejší účastnice, stěžovatelka by neodpovídala za takto způsobené snížení hodnoty zboží. Vedlejší účastnice tak nemůže požadovat náhradu za snížení hodnoty zboží. Úvahy obvodního soudu o povinnosti prohlédnout zboží již v den dodání tak nejsou relevantní pro řešení projednávaného případu. V této souvislosti je třeba poukázat na to, že i vedlejší účastnice před obvodním soudem uzavřenou smlouvu hodnotila jako distanční (smlouvu uzavřenou na dálku) a uvedla, že si 10 % z kupní ceny ponechala jako náhradu za snížení hodnoty zboží dle § 1833 občasného zákoníku; přesto obvodní soud věc z toho hlediska nezkoumal.

36. V kontextu projednávané věci se není třeba zabývat otázkou, zda by stěžovatelka nenesla žádnou odpovědnost za snížení hodnoty stolu ani v případě, že by stůl užívala způsobem neslučitelným se zásadami občanského práva – tedy například pokud by jednala ve zlé víře, pokoušela se zneužít právo či se snažila úmyslně stůl poškodit. Ani vedlejší účastnice totiž netvrdí, že by ze strany stěžovatelky došlo k takovémuto jednání, je namítáno pouze to, že stůl byl poškozen neodbornou manipulací. Pro úplnost je třeba dodat, že Soudní dvůr ve vztahu k předchozí úpravě dle směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, ve znění pozdějších předpisů, dovodil, že „nebrání tomu, aby spotřebiteli byla uložena povinnost zaplatit kompenzační náhradu za užívání tohoto zboží, pokud užíval uvedené zboží způsobem neslučitelným se zásadami občanského práva, jako jsou zásady dobré víry nebo bezdůvodného obohacení, za podmínky, že nebude ohrožen cíl uvedené směrnice a zejména účinnost a efektivita práva odstoupit od smlouvy“ (rozsudek ze dne 3. 9. 2009 ve věci C-489/07 Messner, bod 29). Otázce, nakolik je tento přístup uplatnitelný v případech, na něž dopadá čl. 14 odst. 2 směrnice 2011/83, kdy nedošlo k poskytnutí informací o právu odstoupit od smlouvy, se není třeba podrobněji věnovat.

37. Jde-li o lhůtu pro odstoupení od smlouvy, vedle toho, že včasnost odstoupení nebyla nikým zpochybněna, je třeba zdůraznit, že při absenci poučení o právu odstoupit od smlouvy se lhůta pro odstoupení prodlužuje o jeden rok (čl. 10 směrnice 2011/83; § 1829 odst. 2 občanského zákoníku). Tato lhůta přitom bezpochyby dodržena byla.

38. Obvodní soud tedy nevěnoval pozornost skutečnosti, že stěžovatelka jako spotřebitelka uzavřela na dálku kupní smlouvu, avšak nebyla před uzavřením smlouvy na dálku informována o právu od smlouvy odstoupit. Při posuzování nároku stěžovatelky na vrácení kupní ceny v souvislosti s odstoupením od smlouvy obvodní soud na věc neaplikoval ustanovení občanského zákoníku, která transponují ustanovení směrnice 2011/83, zejména nepřihlédl k omezení odpovědnosti spotřebitele za snížení hodnoty zboží dle § 1833 občanského zákoníku v případě, že podnikatel nesplnil povinnost spotřebitele informovat o právu odstoupit od smlouvy dle § 1820 odst. 1 písm. f) občanského zákoníku. Obvodní soud tedy nezohlednil požadavky vyplývající z ochrany spotřebitele dle čl. 38 Listiny EU a právní úpravu přijatou k zajištění této ochrany v případě smluv uzavíraných na dálku, čímž postupoval v rozporu s čl. 1 odst. 2 ve spojení s čl. 10a a 4 Ústavy, a porušil tak právo stěžovatelky na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Stejně tak porušil ústavní princip ochrany spotřebitele jako slabší strany ve smyslu judikatury Ústavního soudu rozebírané výše v bodě 14, čímž rovněž porušil právo stěžovatelky na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

39. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 187
Formalistické posouzení dovolání v rozporu s jeho obsahem
(sp. zn. I. ÚS 3712/18 ze dne 11. listopadu 2019)

Rozhodnutí dovolacího soudu, jestliže posoudí podané dovolání v podstatné části v rozporu s jeho obsahem, porušuje ústavně zaručené právo dovolatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Rozdíl mezi odmítnutím dovolání pro vady a pro nepřípustnost není jen teoretický či samoúčelný, protože má hmatatelný dopad do dalšího procesního postupu, který z pohledu dovolatele připadá v úvahu, a nelze tak připustit stírání rozdílů mezi těmito důvody při jejich nedostatečném rozlišování.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudců Tomáše Lichovníka a Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelů a) Romana Berbra a b) Dagmar Damkové, obou zastoupených Mgr. Janou Gavlasovou, advokátkou, se sídlem Chýně, Západní 449, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2018 č. j. 30 Cdo 766/2018-255, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2018 č. j. 30 Cdo 766/2018-255 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2018 č. j. 30 Cdo 766/2018-255 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. V ústavní stížnosti doručené Ústavnímu soudu dne 13. listopadu 2018 se stěžovatelé postupem podle § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhají zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Nejvyššího soudu. Stěžovatelé v ústavní stížnosti namítají, že napadeným rozhodnutím došlo k porušení jejich práva na spravedlivý proces, když jim byl odepřen přístup k soudu, který je jim zaručen ústavním pořádkem v ustanovení čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Dne 17. listopadu 2018 stěžovatelé doplnili původní ústavní stížnost o námitku nesprávnosti výroku o náhradě nákladů dovolacího řízení v napadeném rozhodnutí Nejvyššího soudu, nicméně tato neměla na posouzení podstaty věci žádný vliv, a Ústavní soud se jí tak zvláště nezabýval.

II. Shrnutí řízení před obecnými soudy

2. Z obsahu podané ústavní stížnosti, jejích příloh a vyžádaného soudního spisu vyplývá, že se stěžovatelé u Okresního soudu v Hodoníně (dále jen „soud prvního stupně“) domáhali cestou žaloby na ochranu osobnosti uveřejnění omluv od Antonína Korduly, a to za

jeho výroky pronesené v měsíci září roku 2015 na adresu stěžovatelů v některých médiích. Soud prvního stupně stěžovateli podanou žalobu rozsudkem ze dne 10. října 2016 č. j. 6 C 418/2015-170 zamítl. Přitom soud prvního stupně nejdříve posuzoval vlastní povahu sporných výroků, když provedl rozlišení na skutkové výroky a hodnotící soud, resp. jejich kombinaci (tzv. hybridní výroky). Tyto výroky následně jednotlivě podrobil příslušným testům. Soud prvního stupně na projednávanou věc nahlížel především prizmatem střetu svobody projevu žalovaného a práva stěžovatelů na ochranu jejich osobnosti. Ve svém rozhodování soud prvního stupně dospěl k jasně vysloveným závěrům ohledně pravdivosti a obsahu napadaných výroků, jejich formy a zároveň společenského kontextu, neboť stěžovatelé byli v inkriminovanou dobu oba osobami veřejně činnými. Soud prvního stupně neopomněl při projednávání věci posoudit dle jeho názoru kontroverzní chování přinejmenším jednoho ze stěžovatelů, které mělo předcházet žalovaným výrokům. Soud prvního stupně ve svých úvahách dále zohlednil i skutečnost, že oba stěžovatelé jsou manželi, působící ve vrcholných funkcích v téže organizaci, a důsledky z toho pro ně vyplývající. Právní závěr o nezasáhnutí do osobních práv obou stěžovatelů opřel soud prvního stupně o skutková zjištění, která vyplynula z jím provedeného dokazování, přičemž z odůvodnění rozsudku se jako klíčové jeví především svědecké výpovědi (celkově ve věci vypovídalo patnáct svědků navržených tou kterou stranou sporu).

3. Proti rozhodnutí soudu prvního stupně podali stěžovatelé odvolání, a to z následujících důvodů: soud prvního stupně neměl přihlédnout ke stěžovateli tvrzeným skutečnostem, přestože pro to nebyly zákonné podmínky [§ 205 odst. 2 písm. b) o. s. ř.], prvostupňové řízení mělo být postiženou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci [§ 205 odst. 2 písm. c) o. s. ř.], soud prvního stupně měl po dokazování dospět k nesprávným skutkovým zjištěním [§ 205 odst. 2 písm. e) o. s. ř.] a rozhodnutí soudu prvního stupně mělo spočívat na nesprávném právním posouzení [§ 205 odst. 2 písm. g) o. s. ř.]. Věcně stěžovatelé v odvolání namítali především nesprávné hodnocení výroků žalovaného a jejich opodstatnění, neodůvodněné upřednostnění svobody projevu žalovaného oproti právu na ochranu osobnosti stěžovatelů, celkové opomenutí některých zažalovaných výroků, nevypořádání se s tvrzenými rozpory ve výpovědích svědků, nesprávné hodnocení věrohodnosti svědků a nedostatky v samotném odůvodnění prvostupňového rozsudku rezultující v jeho nepřezkoumatelnost. Krajský soud v Brně (dále jen „odvolací soud“) následně rozhodnutí soudu prvního stupně rozsudkem ze dne 6. září 2017 č. j. 70 Co 50/2017--211 meritorně jako věcně správné potvrdil a toliko změnil rozhodnutí o nákladech prvostupňového řízení (a rozhodl o nákladech odvolacího řízení). Jak je patrné z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu, tento se ztotožnil se skutkovými závěry a právním hodnocením věci soudu prvního stupně a jeho rozhodnutí považoval za přesvědčivé; své názory odvolací soud podrobně rozvedl, a to i s odkazy na řadu rozhodnutí jak Ústavního soudu, tak Evropského soudu pro lidská práva. Odvolací soud podrobil přezkumu i stěžovateli rozporované vyhodnocení důkazů ze strany soudu prvního stupně včetně posouzení věrohodnosti svědků.

4. Proti uvedenému rozhodnutí odvolacího soudu podali oba stěžovatelé dne 30. listopadu 2017 dovolání u Nejvyššího soudu (dále jen „dovolací soud“). Předpoklady přípustnosti dovolání stěžovatelé spatřovali v tom, že ve smyslu § 237 o. s. ř. se odvolací soud měl při řešení právních otázek, na jejichž vyřešení rozhodnutí odvolacího soudu záviselo, odchýlit od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, a zároveň, že v předchozím řízení vyvstala jedna právní otázka, která není v judikatuře dovolacího soudu dosud vyřešena. Tyto předpoklady přípustnosti dovolání byly stěžovateli uplatněny ohledně jimi formulovaných čtyř právních otázek týkajících se (i) posuzování věrohodnosti svědků, kteří čelí souběžným žalobám na ochranu osobnosti od stěžovatelů, (ii) procesního postupu spočívajícího v přerušení řízení, v němž mají svědci vypovídat, až do pravomocného ukončení souběžných

řízení vedených žalobci proti daným svědkům (v postavení žalovaných), (iii) hodnocení věrohodnosti svědků, kteří se apriorně negativně vymezili vůči stěžovatelům v médiích a (iv) rozsahu provádění a vyhodnocení dokazování v tom směru, zdali se toto provádí ohledně všech žalobou označených výroků či nikoli (za doposud odvolacím soudem neřešenou právní otázku považovali stěžovatelé vznesenou druhou právní otázku). Ve vztahu k první, třetí a čtvrté uvedené právní otázce stěžovatelé v dovolání označili několik rozhodnutí dovolacího soudu a jeden nález Ústavního soudu, s jejichž obsahem mělo být rozhodnutí odvolacího soudu rozporné. Dále stěžovatelé v dovolání vyložili, v čem dle jejich názoru spočívala nesprávnost posouzení, resp. procesního postupu odvolacího soudu ve vztahu ke vzneseným otázkám, a předestřeli své názory na jejich správné řešení. Dovolací soud usnesením ze dne 22. srpna 2018 č. j. 30 Cdo 766/2018-255 stěžovateli podané dovolání jako vadné odmítl postupem dle § 243c odst. 1 věty první o. s. ř., jelikož dle jeho názoru dovolání neobsahovalo náležitosti vyžadované § 241a odst. 2 o. s. ř., protože stěžovatelé nevymezili zákonem předvídaným způsobem, v čem spatřují splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Dovolací soud dále uvedl, že dle jeho názoru stěžovatelé především brojí proti nepříznivým rozhodnutím soudů obou stupňů z důvodu rozporovaných skutkových zjištění, ke kterým mělo dojít v důsledku nesprávně provedeného dokazování a nesprávného hodnocení důkazů. Dovolací soud zdůraznil, že taková skutková polemika není od 1. ledna 2013 dovolacím důvodem a že obsah dovolání se celkově míjí se zákonem daným zaměřením dovolacího řízení. Dovolací soud neshledal rozpor mezi rozhodnutím odvolacího soudu a judikaturou dovolacího soudu označenou stěžovateli v dovolání, když skutkové poměry stěžovateli označené prejudikatury posoudil jako nepodřaditelné pod skutkový rámec projednávané věci. K dovolateli vznesené otázce týkající se možnosti přerušení řízení dovolací soud odkázal na své dřívější usnesení ze dne 13. srpna 2014 sp. zn. 22 Cdo 572/2014, ve kterém zaujal stanovisko, že vyjma zjevně nepřiměřených situací není věcí dovolacího soudu, aby v konkrétních věcech přezkoumával úvahy nižších soudů o tom, zdali je namístě přerušení řízení či nikoli.

III. Argumentace stěžovatelů

5. Stěžovatelé ve své ústavní stížnosti namítají porušení čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny s tím, že napadeným rozhodnutím dovolacího soudu bylo porušeno právo na spravedlivý proces, když jim byl neústavně odepřen přístup k soudu. Dovolací soud se měl dle stěžovatelů dopustit přehnaného formalismu, protože zcela nesprávně posoudil stěžovateli podané dovolání a jeho obsah dezinterpretoval. Stěžovatelé se dovolávají především sjednocujícího stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 28. listopadu 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.; dále také jen „stanovisko pléna Ústavního soudu“) a argumentují tím, že napadené rozhodnutí dovolacího soudu je se závěry vyslovenými v tomto stanovisku pléna Ústavního soudu rozporné. Stěžovatelé tvrdí, že jejich dovolání nemělo být dovolacím soudem v žádném případě odmítnuto pro vady a mělo být řádně projednáno. V případě, že by dovolací soud neshledal navzdory stěžovateli v dovolání předestřené argumentaci podané dovolání za přípustné, mohlo být dovolání odmítnuto maximálně pro nepřípustnost.

IV. Řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud si u soudu prvního stupně vyžádal spis o řízeních před obecnými soudy. Následně Ústavní soud vyzval dovolací soud k vyjádření se k ústavní stížnosti. Dovolací soud ve svém vyjádření ze dne 11. července 2019 označil ústavní stížnost za nepřípustnou a nedůvodnou a poté navrhl, aby ji Ústavní soud, pokud ji neodmítne, zamítl. Dovolací soud ve svém vyjádření zrekapituloval argumenty, které jej vedly k rozhodnutí o odmítnutí dovolání stěžovatelů pro vady, a dále doplnil, že právní otázky, které stěžovatelé v postavení dovolatelů formulovali, nejsou dle jeho názoru právními otázkami, na kterých

napadené rozhodnutí odvolacího soudu závisí (§ 237 o. s. ř.). Tento zákonný požadavek nemůže být dle dovolacího soudu obcházen tím, že za navenek prezentovanými otázkami procesního práva se budou ve skutečnosti skrývat namítané vady řízení, jichž se měl odvolací soud dle stěžovatelů dopustit. Vady odvolacího řízení samy o sobě dovolacím důvodem nejsou (§ 242 odst. 3 o. s. ř.). Dovolací soud uzavřel, že uplatňování námitek vad řízení pod záminkou potřeby řešení určitých procesních právních otázek by popíralo současnou koncepci dovolacího řízení, které má sloužit potřebě sjednocování judikatury, „[…] nikoli však (primárně) ochraně individuálních subjektivních práv“.

7. Vedlejší účastník se k podané ústavní stížnosti a vyjádření dovolacího soudu ze dne 11. července 2019 nevyjádřil a v souladu s poučením, které obdržel, má Ústavní soud za to, že se práva vedlejšího účastníka řízení vzdal.

8. Ústavní soud zaslal stěžovatelům vyjádření dovolacího soudu ze dne 11. července 2019 k replice. Stěžovatelé ve své replice ze dne 9. října 2019 napadli obsah vyjádření dovolacího soudu s tím, že obsah vyjádření jen potvrzuje jejich výše uvedenou argumentaci o tom, že jejich dovolání bylo pro vady odmítnuto neústavně, protože vadami netrpělo a splňovalo zákonné náležitosti pro dovolání předepsané o. s. ř. Stěžovatelé v této souvislosti opakovaně odkázali na tvrzený příkrý rozpor postupu dovolacího soudu s výše citovaným stanoviskem pléna Ústavního soudu.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud před meritorním posouzením ústavní stížnosti zkoumá, zda ústavní stížnost splňuje procesní požadavky stanovené zákonem o Ústavním soudu. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a že stěžovatelé, také vzhledem k závěru Ústavního soudu ve věci samé ohledně důvodnosti ústavní stížnosti, vyčerpali před podáním ústavní stížnosti všechny opravné prostředky zákonem jim poskytnuté k ochraně jejich práv. Ústavní stížnost byla také podána včas, a splňuje tak veškeré zákonem o Ústavním soudu stanovené náležitosti, včetně povinného zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

VI. Vlastní posouzení návrhu Ústavním soudem

10. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatelů obsaženou v ústavní stížnosti a replice, vyjádřením dovolacího soudu a obsahem příslušného soudního spisu, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

11. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 Ústavy) a není ve vztahu k nim v postavení soudu nadřízeného. Ústavní soud ve věcech obdobných projednávané věci zasahuje toliko v případech, kdy obecné soudy svým postupem či právními závěry vybočí z mantinelů, které jim ukládá především hlava pátá Listiny. Případný zásah do rozhodovací činnosti obecných soudů je spíše výjimkou a Ústavní soud opakovaně judikoval zásadu sebeomezení při využívání své kasační pravomoci, nicméně v projednávaném případě mu nezbylo nic jiného než napadené rozhodnutí dovolacího soudu zrušit.

12. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny se může každý domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu. Toto ustanovení Listiny zakotvuje právo na soudní ochranu, jehož inherentní součástí je i právo na přístup k soudu při splnění zákonných podmínek (čl. 36 odst. 4 Listiny). Stejné právo je zaručeno také čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Aniž by Ústavní soud v plném rozsahu nutně citoval pro projednávanou věc relevantní ustanovení o. s. ř. upravující dovolání, odkazuje tímto na ustanovení § 236 odst. 1, § 237, 239, § 241a odst. 1 až 3, § 243c odst. 1 a 2 o. s. ř.; právě tato zákonná ustanovení blíže upravují ve smyslu čl. 36 odst. 4 Listiny přístup stěžovatelů k dovolacímu soudu v jejich věci.

13. Vzhledem ke zjištěným rozporům v senátním rozhodování Ústavního soudu ohledně přípustnosti ústavních stížností podávaných stěžovateli poté, co jejich dovolání byla po 1. lednu 2013 dovolacím soudem odmítána pro vady, se touto problematikou zabývalo plénum Ústavního soudu, které přijalo výše uvedené stanovisko pléna Ústavního soudu [sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.)]. Ačkoli stanovisko pléna Ústavního soudu obsahuje v jeho výrokové části především závazné interpretace určitých procesních situací, pro projednávanou věc jsou podstatnější klíčové závěry obsažené v odůvodnění, z nichž Ústavní soud plně vychází i nyní.

14. Z obsahu napadeného rozhodnutí dovolacího soudu pak především plyne, že dovolací soud vskutku odmítl dovolání stěžovatelů pro vady. V odůvodnění svého rozhodnutí dovolací soud mimo jiné uvádí: „Posuzované dovolání ve své podstatě ve skutečnosti neobsahuje náležitosti vyžadované ustanovením § 241a odst. 2 o. s. ř., neboť žalobci (dále též ‚dovolatelé´) nevymezili zákonem předvídaným způsobem, v čem spatřují splnění předpokladů přípustnosti dovolání.“ Poté dovolací soud pokračuje: „Dovolatelé sice předkládají čtyři otázky, při jejichž řešení se, jak tvrdí, odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, a uvádí výčet rozhodnutí dovolacího soudu, od kterých se měl odvolací soud odchýlit, které ovšem ve skutkových poměrech té které rozsouzené věci nijak nezapadají (nejsou podřaditelné) do zjištěného skutkového rámce posuzované věci.“ Dále dovolací soud argumentuje, že „pokud dovolatelé namítají, že soudy k určitým skutečnostem či důkazům nepřihlédly nebo je opominuly, v daném směru namítají tvrzenou vadu řízení. Vady řízení obecně nejsou způsobilým dovolacím důvodem, neboť jejich případnou existenci může dovolací soud posuzovat jen tehdy, je-li dovolání přípustné. Zpochybněním věrohodnosti svědků prosazují vlastní skutkovou verzi. Pokud nesouhlasí s hodnocením důkazů soudy obou stupňů, dovolací soud připomíná, že samotné hodnocení důkazů opírající se o zásadu volného hodnocení důkazů zakotvenou v ustanovení § 132 o. s. ř. nelze úspěšně napadnout […]“. Na konci napadeného rozhodnutí dovolací soud sice poněkud překvapivě uzavírá, že „z uvedeného je tak třeba dovodit, že dovolání žalobců ve své podstatě nenaplňuje předpoklady vymezené v ustanovení § 237 o. s. ř.“, což by mohlo naznačovat, že úvahy dovolacího soudu směřují spíše k odmítnutí pro nepřípustnost, nicméně s ohledem na předchozí obsah napadeného rozhodnutí je zjevné, že šlo o odmítnutí pro vady (což následně dovolací soud potvrdil i ve svém vyjádření k ústavní stížnosti).

15. Výše citované stanovisko pléna Ústavního soudu ve svém odůvodnění zřetelně artikuluje následující nosné závěry, které jsou relevantní i ve vztahu k projednávané věci a pro posouzení důvodů odmítnutí daného dovolání pro vady a které v zájmu nezkreslení Ústavní soud namísto parafráze raději cituje:

„Stejně tak je podstatné, že vadou je pouze to, pokud dovolatel vůbec svůj názor neuvede, nikoli však to, pokud má Nejvyšší soud na splnění předpokladů přípustnosti jiný názor. Pokud se tedy např. dovolatel domnívá, že se odvolací soud odchýlil od konkrétního rozhodnutí Nejvyššího soudu, a Nejvyšší soud naopak uvede, že dovolatelem citované rozhodnutí ve skutečnosti na daný případ nedopadá, nejde o vadu dovolání. Dovolatel tak ani není ‚sankcionován´ odmítnutím pro vady pouze za odlišný právní názor, nýbrž skutečně za nesplnění v zákoně zcela jasně a srozumitelně formulované povinnosti.“ (bod 36);

„Za vadu dovolání nelze považovat ani to, pokud Nejvyšší soud bude oproti dovolateli zastávat názor, že předložená právní otázka nebyla ve skutečnosti odvolacím soudem řešena, případně, že na jejím řešení rozhodnutí odvolacího soudu nezávisí.“ (bod 45);

„Otázka, zda soudy při zjišťování skutkového stavu respektovaly procesní zásady, je přitom již otázkou právní (otázkou procesního práva) a jako taková může být prezentována i Nejvyššímu soudu v dovolání s náležitostmi uvedenými v § 241a odst. 2 a § 237 občanského soudního řádu.“ (bod 55);

„Stejně tak nemůže být považováno za vadu, že dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání v otázce, kterou odvolací soud dle Nejvyššího soudu výslovně ‚neřeší´ (a Nejvyšší soud ji proto oproti názoru dovolatele považuje pouze za vadu řízení, která přípustnost dovolání nezakládá).“ (bod 57).

16. Je patrné, že při konfrontaci napadeného rozhodnutí dovolacího soudu se závěry pléna Ústavního soudu citovanými v předchozím bodě tohoto nálezu napadené rozhodnutí plně neobstojí. Napadené rozhodnutí dovolacího soudu z tohoto srovnání vychází jako příliš formalistické, neboť dovolací soud skutečně posoudil stěžovateli podané dovolání v podstatné části v rozporu s jeho obsahem. Samotné dovolání stěžovatelů může sice působit nepřehledně, jevit se jako zbytečně rozsáhlé a v řadě pasáží jako repetitivní, nicméně minimální obligatorní požadavky zákonem kladené na dovolání dle názoru Ústavního soudu obsahově splňuje, neboť obsahuje dovolací důvod, formulaci vznesených právních otázek určených pro dovolací soud, vyložení tvrzené nesprávnosti procesního postupu dovolacího soudu, právní názory stěžovatelů na správné řešení těchto otázek a odkazy na (dle názoru stěžovatelů relevantní) prejudikaturu dovolacího soudu a jeden nález Ústavního soudu u tří formulovaných otázek, kde se měl dovolací soud od judikatury odchýlit. Ačkoli dovolání stěžovatelů žel neobsahuje konkrétní citace označené prejudikatury a jasná vysvětlení, jakým způsobem by závěry z toho či kterého rozhodnutí vyplývající měly dopadat do poměrů jejich věci (což by v praxi mělo být u dovolatele s kvalifikovaným právním zastoupením určitým standardem), není tento samotný fakt důvodem pro posouzení dovolání jako vadného, jelikož takový požadavek ze zákona přímo nevyplývá a podané dovolání je obsahově vyhodnotitelné z pohledu případné přípustnosti. Posuzování (bez)vadnosti dovolání je v prvé řadě spíše formálním postupem než obsahovým hodnocením – k tomu srov. též bod 40 citovaného stanoviska pléna Ústavního soudu. Může být také diskutabilní, zdali ve věci stěžovatelů jde ve skutečnosti o právní otázky čtyři (jak tvrdí stěžovatelé) nebo jen tři (když první a třetí otázka vznesená stěžovateli se zjevně překrývají), ale to není pro danou věc v této fázi přezkumu určující. Stejně tak není v dané fázi rozhodné, zdali stěžovatelé v dovolání vznesli právní otázky, jejichž řešení by mohlo mít reálný dopad na posouzení projednávané věci a mohlo se promítnout do výsledku řízení, a zdali jde o právní otázky, které jsou vůbec způsobilé k určitému zobecnění v rámci sjednocování judikatury skrze dovolací řízení. Toto vše by si měl dovolací soud uvážit a vyhodnotit až v rámci posuzování splnění předpokladů přípustnosti dovolání [k tomu např. též nález Ústavního soudu ze dne 17. října 2017 sp. zn. I. ÚS 2500/17 (N 193/87 SbNU 189), zejm. body 24 a 25, nález ze dne 14. května 2018 sp. zn. I. ÚS 2869/17 (N 89/89 SbNU 343), zejm. body 21 až 22, nález ze dne 14. listopadu 2017 sp. zn. I. ÚS 1461/17 (N 212/87 SbNU 447), zejm. body 21 až 31, vše dostupné na http://nalus.usoud.cz]. Ústavní soud zdůrazňuje, že rozdíl mezi odmítnutím dovolání pro vady a pro nepřípustnost není jen teoretický či samoúčelný, protože má hmatatelný dopad do dalšího procesního postupu, který z pohledu dovolatele připadá v úvahu, a nelze tak připustit stírání rozdílů mezi těmito důvody při jejich nedostatečném rozlišování (k tomu srov. zejm. § 75 odst. 1 ve spojení s § 72 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ohledně nepřípustnosti ústavní stížnosti, když nedojde k „řádnému“ vyčerpání všech procesních prostředků poskytnutých zákonem – mezi takové případy patří i situace, kdy dovolání není podáno, ačkoli není výslovně nepřípustné ex lege, nebo je podáno dovolání vadné; viz též bod 57 in fine výše citovaného stanoviska pléna Ústavního soudu).

17. Ústavní soud si uvědomuje, že hranice mezi takříkajíc zástupnými právními otázkami a skutečnými (tj. relevantními) otázkami předkládanými v rámci dovolacího řízení může být v závislosti na okolnostech případu tenká, nicméně v pochybnostech je dle názoru Ústavního soudu zapotřebí při posuzování splnění povinných obsahových zákonných náležitostí dovolání postupovat ve prospěch dovolatele a dané pochybnosti zohlednit až v další fázi při posuzování přípustnosti dovolání v rámci vyhodnocování čtyř typových předpokladů přípustnosti. Ústavní soud také v žádném případě nezpochybňuje závěr

dovolacího soudu, že dle platné úpravy nelze při dodržení procesních zásad cestou dovolání úspěšně zpochybnit dovolateli napadnuté nesprávné vyhodnocení důkazů v předchozích fázích řízení. Jinak řečeno, by pro účastníky řízení mělo platit, že v rámci dovolacího řízení nelze v zásadě očekávat přehodnocování zjištěného skutkového stavu. Nicméně argumentace týkající se tvrzeného porušení procesních pravidel stanovených pro provádění dokazování a vyhodnocení důkazní situace pod dovolací přezkum pojmově spadat může. Koneckonců i sám dovolací soud v rámci dovolacího řízení obdobné situace k přezkumu připouští (z poslední doby viz např. rozsudek ze dne 31. ledna 2019 sp. zn. 21 Cdo 4132/2018, který se zabýval procesními podmínkami provádění svědeckých výpovědí a jejich hodnocením, dostupný na http://nsoud.cz).

18. Ústavní soud tedy uzavírá, že v projednávané věci dovolací soud nesprávně odmítl dovolání stěžovatelů pro vadu spočívající v nevymezení důvodu splnění předpokladů přípustnosti dovolání dle § 241a odst. 2 o. s. ř., přičemž tímto odepřel stěžovatelům právo na soudní ochranu a přístup k soudu v rozporu s požadavky vyplývajícími z čl. 36 odst. 1 Listiny, a vybočil tak z ústavněprávních limitů, jelikož neposoudil stěžovateli podané dovolání alespoň z hlediska jeho případné přípustnosti. Ačkoli dovolání podané stěžovateli bylo kvalitativně hraniční, z pohledu Ústavního soudu zákonným požadavkům na vymezení předpokladů přípustnosti dovolání alespoň základním (tj. minimálním) způsobem dostálo. V navazujícím řízení dovolací soud opětovně vyhodnotí dovolání stěžovatelů z hlediska splnění zákonem stanovených obligatorních náležitostí, a to v souladu s právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu.

19. Ústavní soud však na tomto místě zdůrazňuje, že v žádném případě nepředjímá způsob, jakým by měla být ze strany dovolacího soudu posouzena samotná přípustnost podaného dovolání. Otázku přípustnosti dovolání zkoumá toliko Nejvyšší soud, kterému tuto pravomoc přiznává zákon (§ 239 o. s. ř.). Z rozhodovací praxe se přitom podává, že Ústavní soud nepřezkoumává vlastní obsah rozhodnutí, jímž dovolací soud dospěje z důvodů závisejících na jeho uvážení k závěru o nepřípustnosti dovolání dle § 243c odst. 1 a 2 o. s. ř. (viz např. usnesení ze dne 27. února 2018 sp. zn. IV. ÚS 3217/17, zejm. bod 12, dostupné na http://nalus.usoud.cz). Mimořádnost takového opravného prostředku, kterou možnost uvážení dovolacího soudu ohledně přípustnosti jistě představuje, vede Ústavní soud ještě k zdrženlivějšímu přezkumu, než je tomu u jiných opravných prostředků. Dovolací soud však i případné rozhodnutí o nepřípustnosti dovolání ve smyslu § 243f odst. 3 o. s. ř. alespoň stručně odůvodní konkrétními a vlastními argumenty, které se vztahují k otázkám předestřeným dovolateli [k tomu srov. např. nález ze dne 2. dubna 2019 sp. zn. II. ÚS 3206/17 (N 46/93 SbNU 137), zejm. body 20 až 24, nález ze dne 17. srpna 2016 sp. zn. I. ÚS 2936/15 (N 153/82 SbNU 431), zejm. body 23 a 24, nebo nález ze dne 9. července 2019 sp. zn. IV. ÚS 1055/18 (N 131/95 SbNU 104), zejm. bod 33, vše dostupné na http://nalus.usoud.cz].

20. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatelů důvodnou, a proto jí podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené usnesení Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Ústavní soud ústní jednání ve věci nenařizoval, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 188
Daňové tiskopisy podle § 72 daňového řádu
(sp. zn. Pl. ÚS 19/17 ze dne 12. listopadu 2019; 337/2019 Sb.)

Vůči institutu předepsaného tiskopisu nelze z hlediska ústavnosti nic namítat, jestliže však je vyplnění tiskopisu ukládáno jako povinnost, je třeba, aby jeho obsah byl stanoven právním předpisem. V případě tiskopisu, jehož forma není dána zákonem ani podzákonným právním předpisem, abstraktní kontrola ústavnosti ukládaných povinností možná není.

Napadené ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., nesplňuje podmínky stanovené ústavním pořádkem pro uložení povinnosti daňovému subjektu sdělovat v přihlášce k daňové registraci, resp. v oznámení o změně registračních údajů a v řádném nebo dodatečném daňovém tvrzení, údaje nezbytné pro správu daní; to nevylučuje případné zákonné zmocnění Ministerstva financí podle čl. 79 odst. 3 Ústavy.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 19/17 dne 12. listopadu 2019 v plénu složeném ze soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka o návrhu skupiny 19 senátorů Senátu Parlamentu České republiky, zastoupené doc. JUDr. Zdeňkem Koudelkou, Ph.D., advokátem, se sídlem v Brně, Optátova 46, na zrušení ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení a vlády České republiky jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., se ruší uplynutím dne 31. prosince 2020.

II. Ve zbývající části se návrh odmítá.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Ústavnímu soudu byl dne 17. srpna 2017 doručen návrh skupiny 19 senátorů Senátu Parlamentu České republiky (dále jen „navrhovatelka“) na zrušení ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů.

2. Návrh byl podán podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, pro rozpor s čl. 1 odst. 1, čl. 2 odst. 4, čl. 79 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 3, čl. 4 odst. 1 a 2, čl. 10 odst. 2 a 3 a čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

II. Argumentace navrhovatelky

3. Navrhovatelka je přesvědčena, že rozsah povinně sdělovaných údajů v tiskopisech vydávaných Ministerstvem financí podle § 72 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „daňový řád“) musí alespoň obecnými pojmy stanovit přímo zákon, nikoliv jen tiskopis Ministerstva financí, přičemž tiskopisy, respektive jejich vzory, by měly být vydány formou podzákonného právního předpisu. Podle názoru navrhovatelky z čl. 11 odst. 5 Listiny plyne zásada výhrady zákona a to, že zákonodárce má přímo upravit všechny základní a podstatné daňové povinnosti, včetně povinností spojených se správou daně a kontrolou daní.

4. Podle tvrzení navrhovatelky dochází napadenými ustanoveními k nedůvodnému obcházení pravidel kontroly ústavnosti a zákonnosti prováděcích právních předpisů výkonné moci a k porušení principů demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy, neboť soudní kontrola podzákonných předpisů je součástí tohoto principu. Je nutné, aby formulářová normotvorba byla svázána jasnými pravidly a aby povinné formuláře byly vydávány (jejich vzory) jako právní předpisy. Tím je podle názoru navrhovatelky zajištěna jejich veřejná publikace ve Sbírce zákonů a je nezpochybnitelná jejich přezkoumatelnost Ústavním soudem i obecnými soudy, jak je tomu například u formulářových podání vyžadovaných pro zápis do veřejného rejstříku (např. obchodního), stanovených vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 323/2013 Sb., o náležitostech formulářů na podávání návrhů na zápis, změnu nebo výmaz údajů do veřejného rejstříku právnických a fyzických osob, evidence svěřenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích a o podrobnostech týkajících se způsobu dálkového přístupu k údajům v evidenci skutečných majitelů a některým údajům v evidenci svěřenských fondů a o zrušení některých vyhlášek, ve znění vyhlášky č. 459/2017 Sb.

5. Navrhovatelka napadá § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., i z důvodu, že na daňových tiskopisech (formulářích) podává daňový subjekt obecně údaje o sobě, případně o blízkých osobách (děti, manželka v případě uplatnění daňových výhod), zatímco v případě kontrolního hlášení jsou to i údaje o jiných, z hlediska daňového subjektu zcela cizích osobách.

6. Navrhovatelka je toho názoru, že ustanovení § 72 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, samo o sobě není na první pohled neústavní, přesto se však domnívá, že neústavním je, neboť je jen apelem na Ministerstvo financí, že nemá tiskopisy zneužívat. Podle navrhovatelky je tento apel faktickou rezignací zákonodárce na svou činnost, neboť ten nemá apelovat, ale požadované informace určit. Navrhovatelka má za to, že § 72 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, je zcela nedostatečný z pohledu stanovení limitu povinností zákonodárcem, z pohledu ochrany osobních údajů, které jsou v takových tiskopisech vyžadovány, a též z pohledu zásady, že daně lze stanovit jen zákonem, což se vztahuje i na podstatné náležitosti správy daní, nejen hmotněprávní daňovou úpravu. Derogace tohoto ustanovení je podle tvrzení navrhovatelky tudíž nutným krokem k tomu, aby zákonodárce upravil tuto oblast znovu a již ústavně konformně.

7. Na podporu svých tvrzení navrhovatelka poukázala na případ, kdy Ústavní soud Rakouské republiky zrušil přechodné ústavní konstatování, že ustanovení zemských zákonů o veřejných zakázkách jsou na dobu od 1. ledna 2001 do 31. srpna 2002 v souladu s ústavou, byť stejné ustanovení na spolkové úrovni již rakouský Ústavní soud shledal neústavním. Navrhovatelka rovněž odkázala na nález Ústavního soudu ze dne 23. července 2013 sp. zn. Pl. ÚS 13/12 (N 126/70 SbNU 147; 259/2013 Sb.) ve věci návrhu na zrušení části ustanovení § 289 odst. 2 trestního zákoníku zmocňujícího vládu ke konkretizaci pojmu množství větší než malé a zejména na nález pléna Ústavního soudu ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. Pl. ÚS 32/15 (N 232/83 SbNU 605; 40/2017 Sb.) ve věci ústavnosti právní úpravy náležitostí kontrolního hlášení v zákoně č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších

předpisů, (dále jen „zákon o DPH“) a uvedla, že právní závěry z tohoto nálezu plynoucí lze vztáhnout i na institut tzv. formulářových podání podle napadených ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., neboť podle jejího názoru právní úprava náležitostí kontrolního hlášení v zákoně o DPH a právní úprava náležitostí tiskopisů v § 72 daňového řádu jsou obdobné.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud podle § 69 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal návrh Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníkům řízení a dále vládě České republiky a Veřejné ochránkyni práv jako orgánům, které jsou oprávněny vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení.

9. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky ve svém vyjádření toliko shrnula průběh legislativního procesu, který vedl k přijetí zákona, jehož ustanovení jsou navrhována ke zrušení. Konstatovala, že s návrhem zákona vyslovily ústavně předepsaným postupem souhlas obě komory Parlamentu, zákon byl podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen. Závěrem uvedla, že je věcí Ústavního soudu, aby posoudil otázku namítané protiústavnosti zákona a aby rozhodl o návrhu na jeho zrušení.

10. Senát Parlamentu České republiky ve svém vyjádření popsal danou právní úpravu a uvedl, že napadené ustanovení § 72 odst. 1 je obsaženo v daňovém řádu již od počátku jeho účinnosti, tedy ode dne 1. ledna 2011, přičemž bylo jednou novelizováno, kdy zákonem č. 458/2011 Sb., o změně zákonů související se zřízením jednoho inkasního místa a dalších změnách daňových a pojistných zákonů, byla za slovo „registraci“ vložena slova „oznámení o změně registračních údajů“. Účinnost této změny nastala dnem 1. ledna 2013. Ustanovení § 72 odst. 2 je obsaženo v daňovém řádu rovněž již od počátku jeho účinnosti, tedy ode dne 1. ledna 2011, a nebylo dosud novelizováno. Podle názoru Senátu z uvedeného plyne, že právní konstrukce formulářových podání založených na vzorových tiskopisech Ministerstva financí tvoří integrální součást daňového řádu již od okamžiku jeho přijetí, a byla tudíž uzákoněna jako jeden z prvků materie obsažené v tomto novém právním předpisu. Senát dále uvedl, že v minulosti se již vícekrát vyjadřoval k průběhu legislativního procesu vedoucího k přijetí nového daňového řádu, zejména v souvislosti s návrhy projednávanými Ústavním soudem pod sp. zn. Pl. ÚS 18/14 ze dne 15. září 2015 (N 165/78 SbNU 469; 299/2015 Sb.) a pod sp. zn. Pl. ÚS 24/14 ze dne 30. června 2015 (N 123/77 SbNU 867; 187/2015 Sb.), a na tato svá vyjádření odkázal. Závěrem Senát uvedl, že je plně na Ústavním soudu, aby návrh na zrušení napadených zákonných ustanovení posoudil a ve věci rozhodl.

11. Vláda usnesením ze dne 11. října 2017 č. 714 schválila svůj vstup do řízení, navrhla zamítnutí návrhu a jako vedlejší účastník řízení zmocnila ministra JUDr. Jana Chvojku, aby ve spolupráci s ministrem financí vypracoval vyjádření vlády. V podrobném vyjádření pak vláda uvedla, že ustanovení § 72 daňového řádu upravuje institut tzv. formulářových podání při správě daní. Předmětný návrh podle svého obsahu navazuje na nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/15, který se vztahoval k institutu kontrolního hlášení podle zákona o DPH. Institut kontrolního hlášení byl do oblasti daně z přidané hodnoty zaveden zákonem č. 360/2014 Sb., kterým se mění zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, s účinností od 1. ledna 2016. Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/15 nezpochybnil institut kontrolního hlášení jako takový a i provedený test proporcionality pro něj vyzněl příznivě. Návrh podaný skupinou senátorů byl ve větší části zamítnut a Ústavní soud mu vyhověl pouze zrušením ustanovení § 101d odst. 1 zákona o DPH (a to uplynutím dne 31. prosince 2017) a ustanovení § 101g odst. 5 zákona o DPH (okamžikem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů). Ústavní soud však požadoval, aby zákon o DPH alespoň obecně vymezil okruh požadovaných údajů ve

formuláři kontrolního hlášení. Po vydání tohoto nálezu Ústavního soudu Ministerstvo financí zahájilo interní diskuse nad koncepcí a uchopením ustanovení § 101d odst. 1 zákona o DPH a dospělo k závěru, že pro právní jistotu bude nakonec nejvhodnějším řešením v tomto výjimečném případě rezignovat na standardní legislativní proces a využít pozměňovací návrh, který by mohl být vznesen na půdě Poslanecké sněmovny při projednávání vhodného vládního návrhu zákona, který by obsahoval novelu zákona o DPH. Uvedené požadavky splnil návrh zákona č. 370/2017 Sb., o platebním styku, kterým se mění i některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o platebním styku. Vláda je přesvědčena, že budoucí znění ustanovení § 101d odst. 1 zákona o DPH naplňuje požadavky Ústavního soudu, jak byly vyjádřeny v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/15, neboť dostatečným způsobem vymezuje okruh údajů, které lze v rámci kontrolního hlášení požadovat. Podle názoru vlády bylo ustanovení § 101d odst. 1 zákona o DPH v podobě zrušené Ústavním soudem v postavení *lex specialis* vůči obecné úpravě daňového řádu a v případě, že by nebylo po svém zrušení nahrazeno novou speciální úpravou, automaticky by byla aplikována obecná úprava daňového řádu.

12. K námitce porušení požadavku výhrady zákona vláda uvedla, že tiskopis daňového tvrzení je pouze nosičem pro splnění daňové povinnosti vymezené hmotněprávní úpravou jednotlivých daňových zákonů. Samotný tiskopis daňovou povinnost, resp. povinnost tvrzení, nekonstituuje ani nekonkretizuje. V případě absence tiskopisu daňového tvrzení by daňový subjekt nebyl povinnosti tvrzení zbaven, chyběl by mu však nástroj, který by mu splnění této povinnosti usnadnil. Obsah a struktura tiskopisu daňového tvrzení odpovídají tomu, co zákon požaduje pro splnění daňové povinnosti. Díky tomu rovněž není třeba, aby daňový subjekt zákonnou úpravu detailně znal, a jeho interakce se správcem daně může proběhnout pouze prostřednictvím podání tiskopisu (v případě, že se daň tvrzená neodchyluje od daně stanovené správcem daně, nemusí správce daně daň daňovému subjektu oznamovat a platební výměr, resp. dodatečný platební výměr, se založí pouze do spisu, viz § 140, resp. § 144 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád). V případě podání, která jsou materiálně daňovými tvrzeními, nelze tudíž pojmově hovořit o možném překročení pravomoci příslušného orgánu veřejné moci v souvislosti s vydáním formulářů těchto podání a se zákonným požadavkem na jejich využití. Povinnost učinit podání oznamovacího charakteru a uvést v něm předepsané údaje opět stanoví zákon. Zákon rovněž s větší či menší mírou obecnosti stanoví rozsah údajů, které je daňový subjekt povinen správci daně sdělit s tím, že jejich konkretizace je v některých případech svěřena právě příslušnému formuláři. V principu je tedy nezbytné, aby se formulář pohyboval v mezích zákonných mantinelů pro jeho vydání, a to s ohledem na základní principy ústavního pořádku a právního státu. Uvedené zákonné mantinely jsou v daňovém řádu, resp. v daňovém právu, obecně stanoveny různými způsoby, přičemž právě v případě formulářových podání není toto stanovení provedeno explicitním výčtem jednotlivých požadovaných údajů. Jak s ohledem na jejich množství, tak na jejich v čase se proměňující charakter je jejich konkretizace svěřena formulářům. To však neznamená, že možnost požadovat údaje prostřednictvím formuláře je bezbřehá, jak tvrdí navrhovatelka.

13. Uvedené zákonné mantinely pro rozsah údajů požadovaných prostřednictvím formulářů lze podle názoru vlády dovodit z řady ustanovení daňového práva, jakož i z obecných právních ústavních principů (viz čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny). Všechny tyto normy a principy je přitom třeba číst a vykládat jako jeden celek, tj. nikoliv izolovaně. V návaznosti na výše uvedené tedy lze podle vlády vyslovit obecný závěr, podle něhož nemusí být zákonem stanoven explicitní výčet jednotlivých údajů, které mohou být prostřednictvím formuláře požadovány, pokud se tento okruh v konkrétním případě pohybuje uvnitř zákonných mantinelů (definovaných s nezbytnou mírou obecnosti), které jsou uvedeny výše. Zda tomu tak je, musí být v konkrétním případě ověřitelné obvyklými výkladovými metodami a ze strany adresátů právních norem v přiměřeném rozsahu předvídatelné, a to i s ohledem na ustálenou správní praxi. Pokud je tedy konkrétní formulář rozsahem

požadovaných údajů takovýmto „předvídatelným formulářem“, lze jej považovat za ústavně konformní. To platí – i s ohledem na preferenci ústavně konformního výkladu právních norem – i pro zákonná ustanovení, na jejichž základě je takový formulář vydán. Právě předvídatelnost obsahu formuláře ze strany daňového subjektu byla zdůrazněna i nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/15, přičemž současně bylo konstatováno, že normativní rámec pro tento obsah může být stanoven relativně obecným způsobem.

14. Podle tvrzení vlády lze konstatovat, že formulář podání oznamovacího charakteru je nástrojem plnění určité zákonné povinnosti a tuto povinnost může v mezích zákonných limitů i konkretizovat, avšak tuto povinnost sám o sobě daňovému subjektu nezakládá. Pokud tedy zákon stanoví daňovému subjektu oznamovací povinnost, nejde fakticky o rozšíření okruhu údajů, které má správce daně pravomoc získat, ale pouze o stanovení pravidel pro poskytování těchto údajů, zejména založení aktivního režimu daného poskytování údajů ze strany daňového subjektu. Sběr údajů cestou oznamovací povinnosti využívající formuláře, které konkretizují okruh požadovaných údajů, je v řadě případů i hospodárnější a v konečném efektu méně administrativně zatěžující než ve větším rozsahu využívané získávání údajů *ad hoc* cestou, kdy daňovému subjektu ani není okruh v jeho konkrétním případě požadovaných údajů předem znám.

15. K námitce nemožnosti abstraktní soudní kontroly daňových formulářů vláda uvedla, že dosavadní praxe ukazuje, že při vydávání tiskopisů ze strany Ministerstva financí, resp. správců daně, k excesům nedochází. Pro případ, že by při vydání konkrétního tiskopisu k excesu došlo, právní úprava obsahuje prostředky, pomocí kterých se daňový subjekt může domáhat ochrany svých práv. Pokud se daňový subjekt domnívá, že údaj obsažený ve formuláři je po něm požadován nezákonně, je oprávněn poskytnutí takového údaje odmítnout (údaj na tiskopisu nevyplnit). V takovém případě bude následně správcem daně vyzván, aby údaj doplnil. Výzva je procesním rozhodnutím [§ 11 odst. 1 písm. d) zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád] a z tohoto důvodu není možné proti ní podat odvolání (§ 109 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád). Jako následek nevyhovění výzvě mu může být uložena (vynucující) pořádková pokuta podle § 247 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb. Rozhodnutí správce daně o pokutě je rozhodnutím meritorním a lze se proti němu odvolat. V případě neúspěchu u odvolacího orgánu se lze obrátit na soud s žalobou proti rozhodnutí správního orgánu.

16. Vláda má za to, že smyslem formulářových podání není obcházet legislativní proces, vyloučit možnost obrany proti excesům či „ulehčit si práci“ ze strany veřejné moci, jak se snaží dovodit navrhovatelka. Využití formuláře obecně přispívá ke standardizaci, transparentnosti, předvídatelnosti a snazší zpracovatelnosti podání. Princip, podle něhož zákon stanoví obecný rámec pro okruh požadovaných údajů, zatímco jejich konkretizace je ponechána formuláři, vede k omezení kazuistiky a rigidity zákonné úpravy, které jsou v praxi jednou z příčin vzniku tzv. mezer v zákoně. Požadavek na transformaci okruhu požadovaných údajů do taxativního výčtu upraveného v zákoně, popř. v podzákonném předpise, by vedl k posílení hypertrofie práva a omezení reakční doby pro úpravy takového výčtu s ohledem na formální postup obvyklého legislativního procesu. Současně by takové řešení nepřineslo žádný praktický benefit pro daňové subjekty, neboť jejich možnost bránit se proti excesivním požadavkům správce daně na poskytnutí údajů by byla prakticky identická se stávajícím stavem. Takový postup by naopak směřoval proti pravidelně zaznívajícímu požadavku na větší zjednodušení a srozumitelnost daňové legislativy.

17. Závěrem ve svém vyjádření vláda shrnula, že navrhovatelka se ve svém návrhu domáhá zrušení ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., primárně v zájmu zamezení jejich subsidiární aplikace na institut kontrolních hlášení podle zákona o DPH, ačkoliv problematika údajů požadovaných v tiskopise kontrolního hlášení bude od 1. ledna 2018 řešena explicitní zákonnou úpravou

v rámci zákona o DPH. Z tohoto úhlu pohledu se tedy návrh již stal bezpředmětným, nehledě na skutečnost, že navrhující senátoři jako členové zákonodárného sboru měli sami možnost jimi tvrzenou nedostatečnost právní úpravy kontrolních hlášení řešit příslušným legislativním návrhem. Vláda vyjádřila názor, že vyhovění návrhu navrhovatelky by s ohledem na šíři jeho dopadu znamenalo podstatný zásah do právní jistoty a legitimního očekávání daňových subjektů a současně by znamenalo citelný zásah do praktického výkonu správy daní, a to jak na straně daňových subjektů, tak na straně správců daně. Co se týče obecného posouzení ústavní konformity napadených ustanovení daňového řádu, lze konstatovat, že jimi upravený institut formulářových podání je tradičním a široce používaným nástrojem výkonu správy daní, jakož i jiných agend z oblasti veřejného práva. Podle názoru vlády je v duchu ústavně konformního výkladu daných ustanovení možné konstatovat, že vydání příslušných tiskopisů a konkretizaci v nich požadovaných údajů ze strany Ministerstva financí lze považovat za souladné s ústavním pořádkem České republiky, pokud se takový krok pohybuje v mezích zákonných limitů. Tyto limity jsou dány zejména potřebností údajů pro správu daní, základními zásadami správy daní, charakterem a obsahem zákonné povinnosti, která je prostřednictvím formulářového podání plněna, a smyslem, účelem a povahou konkrétního podání. Pokud jsou tyto limity respektovány, stává se daný formulář přiměřeným a předvídatelným z pohledu daňových subjektů. Případné požadavky nad tento rámec by pak musely být specifikovány právním předpisem, což je případ například zmíněných kontrolních hlášení podle zákona o DPH.

18. Veřejná ochránkyně práv Ústavnímu soudu dopisem ze dne 21. září 2017 sdělila, že svého práva vstoupit do řízení jako vedlejší účastnice nevyužije.

19. Ústavní soud vyjádření Poslanecké sněmovny na vědomí a k případné replice navrhovatelce nezasílal s ohledem na to, že žádné relevantní skutečnosti neobsahovalo.

20. Na zaslaná vyjádření Senátu a vlády reagovala navrhovatelka replikou, ve které k vyjádření Senátu neměla připomínky a k vyjádření vlády uvedla, že s ním nesouhlasí a trvá na argumentech uvedených v původním návrhu. Podle názoru navrhovatelky to, že byla v mezidobí změněna zákonná úprava kontrolního hlášení daně z přidané hodnoty, nemá vliv na posouzení napadeného ustanovení daňového řádu. Navrhovatelka se ohradila zejména vůči odstavci 10 vyjádření vlády, ve kterém bylo uvedeno, že se lze pozastavit nad přístupem navrhujících senátorů, kteří kritizují Ministerstvo financí za jeho údajnou pasivitu v realizaci změny zákona, ačkoli sami jsou členy Parlamentu České republiky a disponují zákonodárnou iniciativou, která by jim umožnila – pokud shledávali přístup moci výkonné jako nevhodný – předložit vlastní návrh legislativního řešení. Navrhovatelka namítala, že navrhující senátoři jsou odpůrci kontrolního hlášení jako celku, a tedy nápravu se snažili zajistit hlasováním proti příslušným vládním návrhům. K odstavci 39, ve kterém vláda argumentovala, že při tvorbě formulářů se postupuje obdobně jako při tvorbě vyhlášky, navrhovatelka uvedla, že podle jejího názoru tímto vláda v zásadě dala za pravdu navrhovatelce, že může být formulář tvořen jako příloha a součást podzákonného právního předpisu, čímž by byla zajištěna možnost abstraktní kontroly norem. Zrušením abstraktní kontroly norem by podle navrhovatelky byla oslabena práva parlamentní menšiny. Pokud má pak formulář dopady na neadresně určenou a velmi širokou skupinu obyvatel státu, měla by být zajištěna abstraktní kontrola norem jako součást kontrolních mechanismů výkonné moci. K námitce vlády, že napadené ustanovení je součástí právního řádu delší dobu a nezpůsobuje problémy, navrhovatelka uvedla, že to neznamená, že nemůže být Ústavním soudem zrušeno.

IV. Ústní jednání

21. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů navrhovatelky a účastníků

a vedlejšího účastníka řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

V. Aktivní procesní legitimace a podmínky řízení

22. Ústavní soud konstatuje, že návrh podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy byl podán oprávněným subjektem dle § 64 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a obsahuje veškeré zákonem o Ústavním soudu požadované náležitosti. Návrh tak splňuje podmínky pro řízení před Ústavním soudem, Ústavní soud je příslušný k jeho projednání, a proto přistoupil k jeho meritornímu posouzení.

VI. Posouzení ústavní konformity legislativního procesu

23. V řízení o kontrole norem Ústavní soud podle ustanovení § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., též zjišťuje, zda napadený zákon byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Navrhovatelka proti legislativní proceduře nevznesla žádné námitky. V posuzovaném případě Ústavní soud z vyjádření účastníků řízení a sněmovních tisků veřejně dostupných (na webových stránkách http://www.psp.cz) shledal, že napadená ustanovení daňového řádu byla přijata v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

VII. Dikce napadeného ustanovení

24. Ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., zní:

„§ 72

(1) Přihlášku k registraci, oznámení o změně registračních údajů, řádné daňové tvrzení nebo dodatečné daňové tvrzení lze podat jen na tiskopise vydaném Ministerstvem financí nebo na tiskovém výstupu z počítačové tiskárny, který má údaje, obsah i uspořádání údajů shodné s tímto tiskopisem.

(2) V tiskopisech a v nich vyznačených přílohách, které jsou součástí podání, lze požadovat pouze údaje nezbytné pro správu daní.“

VIII. Relevantní zákonná úprava daňové registrace a daňového tvrzení

25. Napadené ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., zavazuje daňový subjekt podat přihlášku k registraci a oznámení o změně registračních údajů a dále též řádné daňové tvrzení nebo dodatečné daňové tvrzení na tiskopise vydaném Ministerstvem financí. Daňový řád nestanovuje přímo obsah podání na tiskopisech, pouze v § 72 odst. 2 stanoví, že v tiskopisech lze požadovat pouze údaje nezbytné pro správu daní.

26. Registrační řízení je zvláštní řízení při správě daní, jehož výsledkem je registrace daňových subjektů; není součástí daňového řízení ve smyslu § 134 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, byť s ním velmi úzce souvisí. Jeho účelem je získání přehledu o daňových subjektech, u nichž se očekává, že budou podávat daňová tvrzení. Daňovým řádem je v § 72 upravena pouze forma podání. Obsah podání (tj. „předepsané údaje potřebné pro správu daní“ zmíněné v § 126 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb.) daňový řád nestanoví a jejich konkretizaci ponechává na úvaze Ministerstva financí, s obecným omezením plynoucím z § 72 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád. Registrační řízení je obecně upraveno v § 125 až 131 daňového řádu (odpovídající sankce pak v § 247 a 247a daňového řádu). Konkrétní podmínky vzniku registrační povinnosti i některé další podmínky registrace stanoví zvláštní daňové zákony.

27. Legislativní zkratky „řádné daňové tvrzení“ a „dodatečné daňové tvrzení“ jsou primárně definovány v § 1 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, jenž zní:

„(3) Základem pro správné zjištění a stanovení daně je daňové přiznání, hlášení nebo vyúčtování (dále jen ‚řádné daňové tvrzení') a dodatečné daňové přiznání, následné hlášení nebo dodatečné vyúčtování (dále jen ‚dodatečné daňové tvrzení') podané daňovým subjektem." Pojem „řádné daňové tvrzení" je blíže vymezen v § 135 až 140 daňového řádu, a to z hlediska povinnosti podat řádné daňové přiznání a splatnosti daně (§ 135), lhůt pro podání daňového přiznání (§ 136), lhůt podávání hlášení a vyúčtování (§ 137), opravného daňového přiznání a opravného vyúčtování (§ 138), podkladů pro vymezení daně (§ 139) a platebního výměru (§ 140). Pojem „dodatečné daňové přiznání" je blíže vymezen v § 141 až 144 daňového řádu. Zvláštní úpravu jednotlivých forem řádného daňového tvrzení a dodatečného daňového tvrzení obsahují jednotlivé daňové zákony. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, v části čtvrté obsahuje zvláštní ustanovení pro vybírání daně z příjmů, přičemž u jednotlivých forem daně z příjmů blíže upravuje např. vznik povinnosti podat daňové přiznání či některé specifické náležitosti (obsah) daňového přiznání (srov. § 38g citovaného zákona). Podobně tak činí i zákon o DPH, v jehož § 101d odst. 1 je po jeho zrušení nálezem pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/15 nově specifikováno, že v kontrolním hlášení je plátce povinen kromě obecných náležitostí podání uvést a) identifikační a kontaktní údaje plátce, b) údaje týkající se plnění a úplat, pokud tato plnění a úplaty zakládají povinnost podat kontrolní hlášení, c) údaje týkající se uplatnění nároku na odpočet daně a d) identifikační údaje odběratele nebo dodavatele. Tyto okruhy odpovídají údajům, které obsahovalo kontrolní hlášení před provedenou novelou, na rozdíl od dřívější právní úpravy jsou však nyní tyto okruhy explicitně uvedeny v zákoně o DPH.

IX. Věcné posouzení návrhu

28. Podstatou návrhu je tvrzení navrhovatelky, že předmětná ustanovení daňového řádu zmocňující Ministerstvo financí k vydávání tiskopisů daňových podání jsou rozporná s ústavním pořádkem, zejména

- s článkem 2 odst. 4 Ústavy, dle něhož každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá,
- s článkem 79 odst. 3 Ústavy, dle něhož ministerstva mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy, jsou-li k tomu zákonem zmocněna,
- s článkem 2 odst. 3 Listiny, dle něhož každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá,
- s článkem 4 Listiny, dle něhož povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod a při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu,
- s článkem 10 odst. 2 a 3 Listiny, podle nichž má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě,
- s článkem 11 odst. 5 Listiny, dle něhož daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona,

neboť citované ústavní principy obchází tím, že bez jakéhokoliv zákonného zmocnění vládě umožňují fakticky vydávat podzákonné právní předpisy.

29. Argumentace navrhovatelky je založena na tvrzení dříve již uplatněném v návrhu na zrušení ustanovení § 101d odst. 1 zákona o DPH, jemuž bylo vyhověno výrokem II nálezu pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/15, jenž se týkal „předepsaných údajů" v kontrolním hlášení, tedy tvrzení o porušení zásady výhrady zákona pro ukládání povinností.

30. Vláda je naopak toho názoru, že vydávání tiskopisů Ministerstvem financí podle zmocnění obsaženého v napadených ustanoveních § 72 daňového řádu obsahově není odvozenou normotvorbou exekutivy ve smyslu čl. 79 odst. 3 Ústavy; jinak řečeno, že není tvorbou podzákonných právních předpisů, neboť nekonstituuje žádné nové povinnosti, daně či

poplatky, jež by zákonem nebo na jeho základě již nebyly stanoveny, a proto napadené ustanovení daňového řádu nelze označit za rozporné s ústavním pořádkem.

31. Ústavní soud se problematikou ústavnosti právní úpravy náležitostí kontrolního hlášení v zákoně o DPH podrobně zabýval v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/15, na který navrhovatelka odkázala.

32. Jak bylo výše již poznamenáno, daňový řád v § 126 obsah přihlášky k registraci a oznámení o změně registračních údajů, tj. „předepsané údaje potřebné pro správu daní“ nestanoví a jejich stanovení ponechává na úvaze Ministerstva financí. Neposkytnutí těchto předepsaných údajů však podrobuje poměrně citelné sankci v § 247a daňového řádu.

33. Tato zákonná úprava je stejná jako (dřívější) zákonná úprava náležitostí a způsobu podání kontrolního hlášení v § 101d odst. 1 zákona o DPH, která byla dnem 31. prosince 2017 zrušena citovaným nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/15. Následně byly náležitosti a způsob podání kontrolního hlášení v zákoně o DPH upraveny tak, že zákonem byly stanoveny další (kromě obecných) náležitosti a způsob podání kontrolního hlášení (zákon č. 371/2017 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o platebním styku; účinnost od 1. ledna 2018).

34. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/15 Ústavní soud v bodu 69 uvedl, že navrhovatelé (skupina 21 senátorů) vznesli námitku porušení zásady výhrady zákona pro ukládání povinností ve vztahu k ustanovení § 101d odst. 1 zákona o DPH. Navrhovateli připomínaná zásada výhrady zákona spočívala v tom, že „nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ a že „povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích“ (čl. 2 odst. 4 Ústavy, čl. 2 odst. 3, čl. 4 odst. 1 Listiny). Zmíněné napadené ustanovení ukládalo plátci povinnost uvést v kontrolním hlášení „předepsané údaje potřebné pro správu daně“. Ústavní soud dospěl k závěru, že „zákon [o DPH] ‚předepsané údaje‘ nijak blíže neupřesňuje a prostřednictvím ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., ponechává na Ministerstvu financí, aby tyto údaje konkretizovalo v elektronickém formuláři kontrolního hlášení. A protože povinnosti jsou v zákoně vymezeny velmi neurčitě a široce, jejich konkretizace je na Ministerstvu financí … Lze souhlasit s navrhovateli, že výkonné moci je tak svěřena moc, která dle Ústavy náleží jen moci zákonodárné. Nutnost zákonného vymezení je v tomto případě o to naléhavější, že plátci musí poskytovat údaje pravidelně a v elektronické podobě. Na jednom místě a prakticky v jednom okamžiku tak stát shromažďuje ohromné množství informací. A právě tato skutečnost činí všechny tyto informace daleko citlivějšími a daleko cennějšími … Proto Ústavní soud dospěl k závěru, že zákon musí blíže vymezit alespoň okruh údajů, které musí plátce sdělovat. To nevylučuje případné zákonné zmocnění (čl. 79 odst. 3 Ústavy) ke stanovení konkrétních jednotlivých údajů Ministerstvem financí. Avšak muselo by se tak stát formou právního předpisu. Jen tak je možno zajistit pro plátce předvídatelnost údajů, které po nich bude stát požadovat. Bez významu pak jistě není ani možnost případné abstraktní kontroly ústavnosti ze strany Ústavního soudu, která je v případě pouhého formuláře vyloučena“.

35. Uvedené závěry lze vztáhnout i na předmětný návrh na zrušení § 72 odst. 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb. V posuzované věci zákonodárce stanovil určité náležitosti a pravidla, které jsou upraveny pouze ve formuláři vydaném Ministerstvem financí, a nezmocnil Ministerstvo financí k vydání podzákonného právního předpisu. Přitom nebylo zákonodárcem určeno, jaké údaje mohou být ve formulářích požadovány.

36. Ústavní soud v této souvislosti poukazuje kupříkladu na ustanovení § 12 odst. 6 zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, ve znění pozdějších předpisů, podle jehož dikce: „Oznámení se podávají ve struktuře a formátu, které stanoví Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou. Soudci podávají oznámení na formuláři, jehož strukturu a formát stanoví Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou.“ Tato oblast se svou povahou blíží daňovým tvrzením,

na jejichž základě se zkoumají osobní a majetkové poměry poplatníka nebo toho, kdy přiznává svůj majetkový stav, a taktéž to bylo stanoveno podzákonným předpisem. Pro srovnání lze též uvést znění § 38g odst. 3 zákona o daních z příjmů, kdy se ohledně daně z příjmů fyzických osob stanoví: „V daňovém přiznání poplatník uvede veškeré příjmy, které jsou předmětem daně, kromě příjmů od daně osvobozených, příjmů, z nichž je daň vybírána zvláštní sazbou daně, pokud nevyužije postup podle § 36 odst. 7 nebo 8. V daňovém přiznání poplatník rovněž uvede částku slevy na dani podle § 35ba a daňového zvýhodnění podle § 35c a 35d. Jsou-li součástí zdanitelných příjmů též příjmy ze závislé činnosti, doloží je poplatník daně dokladem vystaveným podle § 38j odst. 3.“ Zde tedy na rozdíl od napadeného ustanovení zákonodárce řádně vymezil rozsah údajů, které jsou od poplatníka vyžadovány.

37. Stejně jako v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/15 stranou pozornosti v posuzované věci nezůstala ani námitka navrhovatelky týkající se ochrany správcem daně shromažďovaných osobních a jiných údajů tak, aby byla zajištěna ochrana osobních údajů identifikujících daňového poplatníka a další osoby, které jsou relevantní pro správné přiznání daně, tj. děti, manželka apod., a dále výše příjmů a výdajů poplatníka, tituly pro odečtení od základu daně, slevy na dani atd. V daňovém řádu je přitom otázce ochrany a poskytování informací věnována celá hlava čtvrtá, jejíž ustanovení § 52 odst. 1 stanoví, že úřední osoby a osoby zúčastněné na správě daní jsou vázány povinností mlčenlivosti o tom, co se při správě daní dozvěděly o poměrech jiných osob.

38. V nálezu ze dne 22. března 2011 sp. zn. Pl. ÚS 24/10 (N 52/60 SbNU 625; 94/2011 Sb.), ve věci data retention I – shromažďování a využívání provozních a lokalizačních údajů o telekomunikačním provozu (srov. jeho bod 37), Ústavní soud mimo jiné vyžaduje, aby při případném střetu základního práva na ochranu soukromí a informačního sebeurčení s veřejným zájmem docházelo k narušení tohoto základního práva na základě přesné a předvídatelné právní úpravy umožňující dotčeným jednotlivcům upravit své chování tak, aby se nedostali do styku s omezující normou. Striktně musí být definovány i související pravomoci udělené příslušným orgánům, aby jednotlivcům byla poskytnuta ochrana proti svévolnému zasahování do jejich práv. V již uvedeném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/15 Ústavní soud pak konstatoval, že si lze těžko představit účinný nástroj správce daně, který by neshromažďoval údaje o transakcích daňových subjektů, jež jsou ze své povahy spojeny ve větší či menší míře se sběrem některých údajů osobní povahy [zde Ústavní soud odkázal zejména na § 11 odst. 1 písm. b) a c) daňového řádu]. Okruh údajů vyžadovaných od daňového subjektu však musí být specifikován zákonem s tím, že konkrétní údaje mohou být stanoveny formou podzákonného právního předpisu.

39. Ústavní soud má za to, že vůči institutu předepsaného tiskopisu nelze z hlediska ústavnosti nic namítat, jestliže však je vyplnění tiskopisu ukládáno jako povinnost, je třeba, aby jeho obsah byl stanoven právním předpisem. V případě tiskopisu, jehož forma není dána zákonem ani podzákonným právním předpisem, abstraktní kontrola ústavnosti ukládaných povinností možná není.

40. V návaznosti na východiska uvedená v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 24/10 a sp. zn. Pl. ÚS 32/15 pak Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., porušuje právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním osobních údajů podle čl. 10 odst. 3 Listiny.

41. Ústavnímu soudu tudíž nezbylo než konstatovat, že napadené ustanovení nesplňuje podmínky stanovené ústavním pořádkem pro uložení povinnosti daňovému subjektu sdělovat v přihlášce k daňové registraci, resp. v oznámení o změně registračních údajů a v řádném nebo dodatečném daňovém tvrzení, údaje nezbytné pro správu daní; to nevylučuje případné zákonné zmocnění Ministerstva financí podle čl. 79 odst. 3 Ústavy.

42. Pokud jde o účinky zrušení, navrhovatelka navrhuje jeho zrušení dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Ústavní soud je toho názoru, že datum 31. prosince 2020 poskytuje zákonodárci dostatečný prostor k přijetí odpovídající ústavně souladné zákonné úpravy.

43. Pro úplnost Ústavní soud připomíná, že vláda předložila Poslanecké sněmovně dne 28. srpna 2019 návrh zákona, kterým se mění daňový řád (sněmovní tisk 580/0). Projednávání tisku bylo zařazeno na pořad 35. schůze (od 15. října 2019). Jeho obsahem je mimo jiné změna napadeného ustanovení § 72 odst. 1, ve které se navrhuje slova „řádné daňové tvrzení nebo dodatečné“ nahradit slovem „nebo“. V důvodové zprávě je k této novele uvedeno, že se jedná o úpravu v návaznosti na změnu terminologie v případě daňových tvrzení (viz § 1 odst. 3 a 4 daňového řádu).

44. Ústavní soud z důvodu formálních požadavků právního státu podle čl. 2 odst. 4 a čl. 79 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 a 3, čl. 4 odst. 1, čl. 10 odst. 3 a čl. 11 odst. 5 Listiny zrušil podle § 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb.

45. Jde-li o posouzení neústavnosti § 72 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, podle jehož dikce lze požadovat v tiskopisech a v nich vyznačených přílohách, které jsou součástí podání, pouze údaje nezbytné pro správu daní, ani z argumentace navrhovatelky, ani ze samotného znění § 72 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, nelze jakoukoliv jeho neústavnost dovodit. Toto ustanovení je naopak zárukou, že do takového tiskopisu nemůže být zahrnuto něco, co není nezbytné pro správu daní. Proto Ústavní soud v této části návrh navrhovatelky podle § 43 odst. 2 písm. a) ve spojení s § 43 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný.

Č. 189
Řádné zastoupení dítěte v soudním sporu (jízda nezletilého načerno)
(sp. zn. II. ÚS 3134/19 ze dne 12. listopadu 2019)

Není-li fyzická osoba s ohledem na svůj nízký věk (zde: 9 let) schopna porozumět významu předmětného řízení a projevovat v něm vážně svou vůli, je nezbytné její zastoupení osobou, která bude skutečně uplatňovat její práva a hájit její zájmy. Takovouto osobou není ustanovený opatrovník (justiční čekatel), který neučinil žádný úkon a dokonce se ani nedostavil k jedinému jednání před soudem, které bylo ve věci konáno, a byl tak „přínosem" jen v tom, že soudu usnadnil doručování. Soud přitom jeho pasivitu co do bránění zájmů samotné stěžovatelky toleroval a nikdy se nepokusil během řízení stěžovatelku kontaktovat, ačkoliv mu nebyl její pobyt neznámý.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudce Ludvíka Davida a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky A. T., zastoupené JUDr. Kristýnou Dolejšovou Kabelovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem Ke Stírce 490/16, Praha 8, proti rozsudku Okresního soudu Plzeň-město ze dne 4. 2. 2009 č. j. 36 C 305/2008-65, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení a společnosti Český inkasní kapitál, a. s., se sídlem Václavské nám. 808/66, Praha 1, zastoupené JUDr. Romanem Majerem, advokátem, se sídlem Vyskočilova 1326/5, Praha 4, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 4. 2. 2009 č. j. 36 C 305/2008--65 bylo porušeno právo stěžovatelky na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1, právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1, právo být přítomen projednání své věci podle čl. 38 odst. 2 a právo na zvláštní ochranu dětí podle čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

II. Tento rozsudek se proto ruší.

Odůvodnění

I. Průběh řízení před Ústavním soudem, podstatný obsah spisu a rekapitulace ústavní stížnosti

1. Ústavnímu soudu byla doručena ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"). Stěžovatelka se takto domáhá zrušení rozsudku okresního soudu, neboť má za to, že jím bylo porušeno její právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), včetně práva účastníka řízení být přítomen projednání své věci podle čl. 38 odst. 2 Listiny, právo na zvláštní ochranu dětí podle čl. 32 odst. 1 Listiny a podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte a právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny.

2. Okresní soud Plzeň-město rozhodl nyní napadeným rozsudkem takto: „I. Žalovaná je povinna zaplatit žalobci [společnosti Český inkasní kapitál, a. s. – pozn. Ústavního soudu] 1.006,- Kč s úrokem z prodlení ve výši 26,- Kč, s 10,5% úrokem z prodlení z částky 1.006 Kč od 4. 3. 2008 do 30. 6. 2008, dále s 10,75 % úrokem z prodlení z částky 1.006,- Kč od 1. 7. 2008 do 31. 12. 2008, s 9,25% úrokem z prodlení z částky 1.006,- Kč od 1. 1. 2009 do 4. 2. 2009 a s účinností od 5. 2. 2009 s úrokem z prodlení z částky 1.006,- Kč ve výši, která odpovídá v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení v procentech součtu čísla 7 a repo sazby vyhlášené ve Věstníku ČNB ve výši platné vždy k 1. dni příslušného kalendářního pololetí do zaplacení, do 3 dnů od právní moci rozsudku. […] II. Žalovaná je povinna zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 8.454,- Kč do 3 dnů od právní moci rozsudku, k rukám jeho zástupce.“

3. V odůvodnění rozsudku soud odkázal na pro věc relevantní znění zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů, na vyhlášku Ministerstva dopravy a spojů č. 175/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou drážní a silniční osobní dopravu, a na tehdy platný zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinný do 31. 12. 2013. Po zhodnocení zjištěného skutkového stavu soud dospěl k závěru, že stěžovatelka porušila použitím dopravního prostředku Plzeňských městských dopravních podniků, a. s., přepravní řád a přepravní podmínky uvedené společnosti tím, že si před nástupem do vozidla nezakoupila jízdenku od dopravce, ačkoliv jí v tom nic nebránilo. Při kontrole se neprokázala platným jízdním dokladem a odmítla zaplatit jízdné a přirážku k jízdnému na místě kontroly. V důsledku tohoto jednání vznikla stěžovatelce dle uvedených předpisů a v souladu se smluvními přepravními podmínkami Plzeňských městských dopravních podniků, a. s., povinnost zaplatit jízdné ve výši 6 Kč a přirážku k jízdnému ve výši 1 000 Kč. Protože stěžovatelka ani tuto svoji povinnost dobrovolně do 10 pracovních dnů nesplnila, vznikla jí rovněž povinnost uhradit v rozsudku definovaný úrok z prodlení.

4. Stěžovatelka v ústavní stížnosti nejprve upozorňuje, že sice jde o takzvaně bagatelní věc, nicméně eventuální nález Ústavního soudu v její věci se bude týkat široké skupiny nezletilých, která má být pod zvláštní ochranou společnosti a které tato zvláštní ochrana, stejně jako stěžovatelce, nebyla poskytnuta.

5. V řízení, z něhož vzešlo ústavní stížností napadené rozhodnutí, soud nejednal přímo se stěžovatelkou (tehdy devítiletým dítětem), nýbrž s její matkou, jíž byla stěžovatelka odebrána pro její drogovou závislost s tím, že byla následně umístěna do ústavní péče. Protože matka stěžovatelky byla neznámého pobytu, byl jí ustanoven opatrovník (justiční čekatel Krajského soudu v Plzni), ten však opatrovnictví vykonával formálně a jen pro účely doručování. Ve věci byl navíc evidentně střet zájmů mezi stěžovatelkou a její matkou, kdy matka o stěžovatelku řádně nepečovala (vychovávala ji fakticky její starší sestra) a matce vyhovovala skutečnost, že žalovanou je formálně právě nezletilá. Na takové zastoupení stěžovatelky její matkou, drogově závislou osobou neznámého pobytu, zastoupenou nadto opět jen formálně justičním čekatelem, nelze nahlížet jako na řádné zastoupení stěžovatelky s preferencí ochrany jejího zájmu, kdy stěžovatelka byla ve věku dítěte. Soud měl naopak ustanovit opatrovníka přímo stěžovatelce (nejlépe advokáta) a měl rovněž přiměřeně k věku stěžovatelky zjišťovat její názor na celou věc. Nic z toho však neudělal.

6. Stěžovatelka konečně upozorňuje, že výrokem II o náhradě nákladů řízení bylo zasaženo do jejího práva na ochranu vlastnictví, neboť v daném případě se jednalo o typickou formulářovou žalobu, u které je vzhledem k principu proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhradou nákladů řízení spravedlivé určit výši odměny za zastupování žalobce advokátem jako ekvivalent jednonásobku vymáhané jistiny [stěžovatelka v této souvislosti odkazuje na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64 SbNU 767)]. V nalézacím řízení žalobce (právnická osoba) vymáhal formulářovou žalobou jízdné a přirážku k jízdnému, přičemž se v této věci nechal právně zastoupit advokátem, čímž dluh

stěžovatelky několikanásobně narostl. Vynaložené náklady na právní zastoupení advokátem přitom nelze podle stěžovatelky v daném případě považovat za potřebné k účelnému uplatňování a bránění práva ve smyslu § 142 odst. 1 o. s. ř.

II. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

7. Okresní soud Plzeň-město ve vyjádření zejména uvedl, že se během řízení ve věci stěžovatelky snažil dohledat trvalý pobyt či kontaktní adresu její matky. Při tomto šetření nezjistil, kde se zdržuje matka stěžovatelky, ale zjistil, kde se zdržuje stěžovatelka samotná. S touto informací však dále nijak nenaložil a pouze matce stěžovatelky ustanovil opatrovníka (justičního čekatele – jako účastníku řízení neznámého pobytu) a věcně rozhodl. Tento postup označil okresní soud za chybný, jelikož odpovídal tehdejší, a nikoliv současné praxi. Proto očekává, že jeho rozhodnutí bude Ústavním soudem zrušeno.

8. Společnost Český inkasní kapitál, a. s. uvedla, že souhlasila se zastavením exekučního řízení v této věci (viz usnesení soudního exekutora JUDr. Marcela Smékala ze dne 1. 11. 2019 č. j. 081 EX 18143/09-241) a právní zástupkyni stěžovatelky kontaktovala s nabídkou smírného řešení sporu.

9. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice, neboť tato vyjádření nepřesahují rámec argumentace ústavní stížností napadeného rozhodnutí ani průběh dosavadního řízení.

III. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatelky.

11. Jakkoliv Ústavní soud nepřehlédl, že se svojí výší jedná o bagatelní částku (proto nebylo proti napadenému rozsudku přípustné ani odvolání, natož dovolání), a tato okolnost zpravidla již sama o sobě zapříčiňuje zjevnou neopodstatněnost ústavní stížnosti, shledal v nyní projednávané věci důvod pro její meritorní posouzení jednak v tom, že se zjevně jedná o případ, který má zobecňující a precedenční potenciál, a jednak v zájmu na respektování vlastní judikatury (podrobněji viz níže).

12. Jak totiž plyne ze samotné ústavní stížnosti, jakož i z vyjádření okresního soudu, Ústavní soud se obdobnými případy, jako je i případ stěžovatelky, zabýval opakovaně [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017 (N 29/84 SbNU 349), nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019 (N 64/93 SbNU 295) a nález sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895)]. Tato nálezová judikatura [jíž je sám Ústavní soud vázán – viz čl. 89 odst. 2 Ústavy a v podrobnostech např. nález sp. zn. II. ÚS 3303/18 ze dne 28. 5. 2019 (N 100/94 SbNU 221)] se týká – souhrnně vyjádřeno – zejména dluhu nezletilých dětí cestujících bez platného jízdního dokladu hromadnou dopravou, kdy tyto děti nejsou v navazujícím řízení před soudem o zaplacení dluhu na jízdném (případně pokuty a dalšího příslušenství) řádně zastoupeny svým zákonným zástupcem a zastoupení jejich zákonného zástupce soudem ustanoveným opatrovníkem – často zaměstnancem soudu – je ryze formální.

Ústavní soud v citované nálezové judikatuře nejprve dovodil, že žaloba pro zmatečnost podaná podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. nepředstavuje v těchto případech efektivní prostředek ochrany práva podle § 75 zákona o Ústavním soudu. Nemůže být tedy jejím čerpáním podmíněna ani přípustnost ústavní stížnosti, neboť účastník řízení se o rozhodnutí, které touto žalobou může být napadeno, dozví, respektive dozvěděl, teprve po uplynutí tříleté objektivní lhůty ve smyslu § 234 odst. 2 o. s. ř. (stěžovatelka v této souvislosti navíc doplňuje, že nemohla využít ani důvod zmatečnosti podle § 229 odst. 3 o. s. ř., neboť touto žalobou může být napadeno jen rozhodnutí odvolacího soudu). S tím souvisí rovněž závěr Ústavního soudu, že okamžik, od něhož se odvíjí včasnost podané ústavní stížnosti ve dvouměsíční lhůtě od doručení posledního procesního prostředku určeného k ochraně práv, je nutno chápat jako okamžik, kdy se stěžovatel o rozhodnutí napadeném později ústavní stížností dozvěděl poprvé nebo měl možnost dozvědět (srov. k tomu bod 14 nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14).

13. K samotné otázce zastoupení nezletilého pak Ústavní soud připomněl právo každého, aby byla jeho věc projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, kdy obojí je součástí zásad spravedlivého procesu. V případě fyzické osoby, jež s ohledem na svůj nízký věk nebo zdravotní stav není schopna porozumět významu předmětného řízení a projevovat v něm vážně svou vůli, je nezbytné její zastoupení osobou, která bude uplatňovat její práva a hájit její zájmy. Je-li přitom účastníkem řízení nezletilé dítě, je povinností státu také dodržení závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte. Nezletilé dítě tedy musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze je považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým. Podle jejího čl. 3 přitom platí, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Obdobné se podává rovněž z čl. 32 odst. 1 Listiny, podle kterého je zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých.

14. Skutečnost, že v řízení před obecnými soudy, jehož účastníkem je nezletilý, je jednáno s jeho rodičem jako zákonným zástupcem, pak dle Ústavního soudu nevylučuje vznik situace, kdy na takovéto zastoupení nebude možné z hlediska zájmu nezletilého nahlížet jako na řádné. Bude tomu tak zejména tehdy, zastupuje-li zákonný zástupce nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nijak nekomunikuje a ani nepřebírá zaslané písemnosti na žádné známé adrese. V takovémto případě je povinností obecného soudu vždy zvážit, zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř., a to přímo nezletilému. Za situace, kdy rodič své dítě v řízení nikterak nehájí a neučiní jediný úkon, resp. ho ani učinit nemůže, neboť mu žádná písemnost soudu fakticky doručena není a nebyla, nemůže být v řízení pokračováno bez toho, aby byl dítěti ustanoven opatrovník ve smyslu § 29 odst. 1 o. s. ř. Neustanoví-li soud dítěti opatrovníka, znemožní mu tím v soudním řízení jakkoliv jednat, a poruší tak jeho právo plynoucí z čl. 38 odst. 2 Listiny, tedy právo, aby věc byla projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům (srov. k tomu právě nález sp. zn. III. ÚS 3055/16).

15. Uvedená judikatura Ústavního soudu sice na věc stěžovatelky bezezbytku nedopadá, neboť – jak Ústavní soud zjistil z vyžádaného soudního spisu (srov. usnesení okresního soudu ze dne 9. 12. 2008 o ustanovení opatrovníka osobě neznámého pobytu na č. l. 41) – shora zmiňovaný justiční čekatel nebyl ustanoven matce stěžovatelky, nýbrž stěžovatelce samotné. Nicméně i přesto okresní soud postupoval ústavněprávně chybně, a ústavní stížnost je proto důvodná.

16. Jak totiž plyne z vyžádaného spisového materiálu (a potvrzuje to i okresní soud ve svém vyjádření), soud se nikdy nepokusil během řízení stěžovatelku kontaktovat a ustanovil jí opatrovníka jako účastníkovi neznámého pobytu, ačkoliv mu však její pobyt nebyl neznámý. Stěžovatelka byla umístěna do ústavní péče, resp. pobývala u svého strýce (srov. k tomu např. č. l. 34), a poprvé se tak o řízení, z něhož vzešlo ústavní stížností napadené rozhodnutí, jakož

i se spisovým materiálem, seznámila prostřednictvím svého zmocněnce teprve dne 1. 8. 2019 (srov. k tomu č. l. 68). Zjevně tak žaloba pro zmatečnost, ať už podaná podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., nebo podle § 229 odst. 3 o. s. ř. (byť její podání stěžovatelka v ústavní stížnosti údajně zvažuje) pro objektivní překážky dané zákonem (srov. k tomu zmíněnou objektivní lhůtu nebo zákonné vymezení rozhodnutí napadnutelné žalobou pro zmatečnost) není ve specifických případech (jako je i případ stěžovatelky) efektivním opravným prostředkem k ochraně základních práv (svobod) – srov. výslovně např. bod 4 nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14. Proto ani ústavní stížnost stěžovatelky nelze považovat za nepřípustnou pro nevyčerpání případných prostředků nápravy, když ani v mezidobí eventuálně zahájené řízení o žalobě pro zmatečnost není překážkou projednání a rozhodnutí ústavní stížnosti (srov. k tomu bod 13 nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14).

17. Ústavní stížnost je nutno současně považovat za včasnou, neboť i ze soudního spisu je zjevné, že stěžovatelce ustanovený opatrovník neučinil žádný úkon, dokonce se ani nedostavil k jedinému jednání před soudem, které bylo ve věci konáno. Pro řízení o věci stěžovatelky tak byl „přínosem“ jen v tom, že soudu usnadnil doručování, přičemž soud jeho pasivitu co do bránění zájmů samotné stěžovatelky zcela, a to v rozporu s četnou nálezovou judikaturou Ústavního soudu [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 2128/07 ze dne 27. 4. 2009 (N 98/53 SbNU 243)], toleroval.

18. I dvouměsíční lhůtu, pro niž je rozhodné doručení rozhodnutí ve smyslu § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, je tak nutno v případě stěžovatelky počítat od okamžiku, kdy se o nyní ústavní stížností napadeném rozhodnutí dozvěděla [srov. k tomu též bod 12 nálezu sp. zn. III. ÚS 272/13 ze dne 11. 6. 2013 (N 106/69 SbNU 733)].

19. Kromě podmínek včasnosti a přípustnosti ústavní stížnosti je nutno ovšem za těchto skutkových zjištění dovodit i protiústavní postup okresního soudu, jejž ostatně tento soud ve vyjádření k ústavní stížnosti sám uznává a otevřeně popisuje; což je samozřejmě okolnost, kterou Ústavní soud oceňuje, neboť se jedná o velmi korektní postoj, z něhož je zjevné, že okresnímu soudu jde primárně o ochranu základních práv účastníků řízení (čl. 4 Ústavy). Stručně shrnuto: ústavní deficit v daném případě spočíval v tom, že v řízení nebyl nikdo, kdo by se alespoň pokusil zájmy tehdy nezletilé stěžovatelky jakkoliv chránit, a soud tomu (s ohledem na obvyklost takového postupu podporovaného tehdejší judikaturou) v podstatě jen přihlížel.

20. Za dané situace ovšem Ústavnímu soudu nezbývá než konstatovat, že okresní soud napadeným rozsudkem porušil právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a násl. Listiny, včetně práva účastníka řízení být přítomen projednání své věci podle čl. 38 odst. 2 Listiny, právo na zvláštní ochranu dětí podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 1 Listiny a právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny. Na tomto závěru nic nemění ani okolnost, že navazující exekuční řízení bylo zastaveno (srov. bod 8 shora), jelikož napadený rozsudek okresního soudu představuje právní titul, který je třeba procesně odstranit tak, aby soud mohl najít spravedlivé řešení daného případu, šetřící ústavně zaručená základní práva stěžovatelky.

21. Proto Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil. S ohledem na výsledek řízení po tomto kasačním zásahu Ústavního soudu, tedy mj. poté, co bude se stěžovatelkou řádně jednáno, bude rovněž na okresním soudu, aby zohlednil argumentaci stěžovatelky nejen k věci samé (včetně otázky odpovědnosti nezletilé za vzniklý dluh s ohledem na její nezletilost), ale také k přiměřenosti výše nákladů řízení a zabýval se případně též avizovaným návrhem vedlejšího účastníka na smírné řešení daného sporu.

Č. 190
Přiměřenost zabrání věci poškozenému v trestním řízení
(sp. zn. II. ÚS 807/19 ze dne 14. listopadu 2019)

Ochranné opatření zabrání věci dle § 101 trestního zákoníku představuje zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a při jeho ukládání tak musí být splněn požadavek přiměřenosti, vyplývající z ústavního pořádku i z § 96 trestního zákoníku. Zvláště při zabrání věci, která náleží osobě odlišné od pachatele trestného činu, zejména pak oběti trestného činu (poškozenému), je nutno zohlednit, zda stanoveného cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, který by do ústavně zaručených práv zasahoval mírněji, případně vůbec.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatele I. L., zastoupeného JUDr. Pavlem Vyroubalem, advokátem, se sídlem Palackého 168, Vsetín, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 6 To 355/2018-2377 ze dne 15. 11. 2018 a usnesení Okresního soudu v Ostravě č. j. 8 T 188/2014-2361 ze dne 29. 8. 2018, za účasti Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Ostravě jako účastníků řízení a Okresního státního zastupitelství v Ostravě jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě č. j. 6 To 355/2018-2377 ze dne 15. 11. 2018 v části, kterou byla zamítnuta stížnost stěžovatele, a usnesením Okresního soudu v Ostravě č. j. 8 T 188/2014-2361 ze dne 29. 8. 2018 v části, kterou bylo rozhodnuto o zabrání věcí stěžovatele, bylo porušeno právo stěžovatele na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v uvedeném rozsahu ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Z napadených rozhodnutí, spisu, který si Ústavní soud vyžádal, a z ústavní stížnosti byly zjištěny následující skutečnosti. Stěžovatel si zakoupil 70 obrazů, které měly být díly malířů Aloise Schneiderky, Karla Hofmana, Františka Podešvy a Františka Grosse. Na obrazech se nacházejí signatury těchto malířů; každý z obrazů má dřevěný rám. V rámci trestního řízení vedeného proti J. P. a T. M. byly tyto obrazy stěžovateli odňaty, stejně tak došlo k zajištění obrazů v majetku jiných osob. V trestním řízení bylo zjištěno, že zajištěné obrazy jsou falzifikáty vytvořené J. P. Ten tyto obrazy vydával za díla již zmíněných malířů, jakož i dalších autorů a sám nebo prostřednictvím dalších osob je prodával stěžovateli a dalším osobám či jinak dával do oběhu. T. M. k některým z těchto obrazů vyhotovil nepravdivé znalecké posudky. J. P. byl odsouzen za trestný čin porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi, za trestný čin podvodu a trestný čin

padělání a napodobení díla výtvarného umění a byla mu uložena mimo jiné povinnost nahradit stěžovateli jako poškozenému škodu ve výši 632 250 Kč, představující kupní cenu obrazů ve výši, kterou se podařilo v trestním řízení prokázat. T. M. byl odsouzen za trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku a byla mu uložena povinnost nahradit stěžovateli škodu ve výši 28 000 Kč, odpovídající prokázané ceně znaleckých posudků. Se zbytkem svých nároků na náhradu škody vůči oběma odsouzeným byl stěžovatel odkázán na občanskoprávní řízení. Obecné soudy poté napadenými usneseními rozhodly o zabrání všech zajištěných obrazů, včetně 70 obrazů náležejících stěžovateli. Podle stěžovatele šlo o nepřiměřený zásah do jeho vlastnického práva a v řízení před obecnými soudy bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces.

2. Okresní soud napadeným usnesením uložil ochranné opatření zabrání věci podle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, a to 70 obrazů odňatých stěžovateli a dalších 116 obrazů odňatých jiným zúčastněným osobám či vydaných těmito osobami. Podle citovaného ustanovení (ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019) lze zabrat věc, která „byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin anebo která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný čin, pokud hodnota věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za něj, není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná, a pokud taková věc náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla“.

3. Podle okresního soudu je „zjevné, že se na trhu s uměním běžně vyskytují falzifikáty, resp. kopie děl známých autorů, aniž by s nimi byla páchána trestná činnost, neboť jsou jako kopie označeny“. Proto nelze uzavřít, že by předmětné obrazy ohrožovaly bezpečnost lidí nebo majetku nebo že by hrozilo nebezpečí, že budou použity ke spáchání zločinu, a nelze je tedy zabrat dle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku. Avšak podle okresního soudu „právě i s ohledem na stav trhu s uměním a počet falzifikátů uměleckých děl není […] žádoucí, aby další prokazatelné padělky byly potenciálně vráceny do oběhu, navíc v takovém objemu“. Podle okresního soudu nebylo možné namísto zabrání obrazů aplikovat § 101 odst. 5 písm. a), c) trestního zákoníku a uložit povinnost „pozměnit věc tak, aby jí nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu“ nebo „odstranit její označení nebo provést její změnu“. Stěžovatel a zúčastněné osoby navrhovaly v této souvislosti, aby byly podle těchto ustanovení obrazy označeny jako kopie či aby byly překryty nebo odstraněny stávající signatury na obrazech. Na základě odborného vyjádření však okresní soud dospěl k závěru, že obrazy nelze označit jako kopie tak, aby toto označení bylo „trvalé, neměnné a vylučující opětovnou záměnu za originál“. Podle soudu prvního stupně se tedy nepodařilo nalézt bezpečný postup, který by umožňoval aplikaci § 101 odst. 5 písm. a), c) trestního zákoníku.

4. Krajský soud napadeným usnesením zamítl stížnost stěžovatele a další zúčastněné osoby. Podle krajského soudu nešlo místo zabrání přistoupit k označení obrazů jako kopií podle § 101 odst. 5 písm. a) a c) trestního zákoníku, neboť dle odborného vyjádření by takové označení nebylo trvalé a neměnné. Pro zajištění účinné ochrany společnosti před šířením falzifikátů uměleckých děl a pro zajištění dodržování autorského práva tak je dle krajského soudu třeba obrazy zabrat dle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku. Krajský soud uvedl, že si je vědom toho, že se na trhu s uměním běžně vyskytují označené kopie děl známých autorů. Podle krajského soudu to neznamená, že jde vždy o praxi souladnou s autorským právem. Ani právo stěžovatele a další zúčastněné osoby na náhradu škody či nemajetkové újmy není dle krajského soudu zabráním obrazů dotčeno. Nárok na náhradu škody byl totiž stěžovateli i další zúčastněné osobě zčásti přiznán v trestním řízení. Otázka, zda jsou předmětné obrazy falzifikáty, byla podle krajského soudu již pravomocně vyřešena. Konečně krajský soud uvedl, že je otázkou, zda na stěžovatele a zúčastněnou osobu vůbec přešlo

vlastnické právo k obrazům, a to s ohledem na § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, týkající se neplatnosti právních úkonů.

II. Argumentace stran

5. Podle stěžovatele bylo napadenými usneseními porušeno jeho právo na ochranu majetku podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a princip rovnosti plynoucí z čl. 1 Listiny.

6. Stěžovatel namítá, že nebyly splněny podmínky pro zásah do jeho vlastnického práva dle čl. 11 odst. 4 Listiny, neboť zabrání obrazů nesledovalo veřejný zájem, stěžovateli nebyla poskytnuta náhrada a pro zabrání podle něj „nebyly splněny podmínky zákona“. I když stěžovateli byla přiznána náhrada škody vůči odsouzenému, stěžovatel uvádí, že se tohoto odškodnění nedomůže, neboť dosud proti odsouzenému „bezvýsledně vede exekuční řízení a lze očekávat, že bude pro nemajetnost zastaveno“. Obecné soudy podle stěžovatele nezohlednily jeho práva jako poškozeného. S odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu stěžovatel uvádí, že při rozhodování o zabrání věci je třeba vždy zvážit i oprávněné zájmy poškozeného a v případě, kdy poškozený nemůže uspokojit své nároky na náhradu škody jinak než na potenciálně zabrané věci, není rozhodnutí o zabrání takové věci namístě.

7. Podle stěžovatele neobstojí zabrání obrazů v testu proporcionality. Toto opatření podle stěžovatele sledovalo cíl spočívající v ochraně společnosti před šířením falzifikátů. Stěžovatel namítá, že k dosažení tohoto cíle by musely být „zabrány a odstraněny všechny obrazy, které jsou kopiemi“. Navíc podle stěžovatele Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových zabrané obrazy nabízí k prodeji, a zabrání obrazů tak vůbec není způsobilé naplnit sledovaný cíl. Stanoveného cíle šlo dle mínění stěžovatele docílit i jinými, ve vztahu k vlastnickému právu šetrnějšími prostředky, například zabráním pouze samotných pláten bez rámů obrazů, nebo (především) aplikací § 101 odst. 5 písm. a), c), trestního zákoníku, tedy uložením povinnosti „pozměnit věc tak, aby ji nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu,“ či „odstranit její označení nebo provést její změnu“. Obecné soudy podle stěžovatele vyloučily možnost označit obrazy jako kopie místo jejich zabrání jen proto, že podle nich takové označení není trvalé a nezměnitelné. Stěžovatel namítá, že označené kopie uměleckých děl se na trhu běžně vyskytují. Podle stěžovatele je porušením principu rovnosti, pokud „někdo kopii obrazu může vlastnit, a jiný nikoliv“. V testu proporcionality v užším smyslu by pak dle stěžovatele mělo převážit jeho vlastnické právo. Stěžovatel argumentuje, že obecné soudy v podstatě presumovaly, že z jeho strany „dojde k dalšímu převodu zabavených obrazů jako originálů (a tím i spáchání trestného činu)“, což stěžovatel hodnotí jako zcela nepřípustnou úvahu odporující ústavnímu pořádku.

8. Konečně stěžovatel uvádí, že obecné soudy porušily jeho právo na spravedlivý proces. Stěžovatel opakovaně neúspěšně navrhoval provedení revizního znaleckého posudku. Závěr o tom, že zabrané obrazy jsou padělky, se totiž podle stěžovatele opírá o subjektivní názor jediného znalce. Podle stěžovatele nebyli ochotni další znalecký posudek zpracovat ani jím oslovení znalci. Obrazy totiž byly umístěny u Policie České republiky či u soudu, jenž je odmítl vydat, a nemohly tak být podrobeny adekvátnímu zkoumání.

9. Krajský soud v Ostravě považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. Krajský soud uvedl, že nevycházel z předpokladu, že by obrazy byly stěžovatelem využity k trestné činnosti. Stejně jako okresní soud se krajský soud v souladu se zásadou přiměřenosti zabýval možností užití mírnějších prostředků než zabrání obrazů. Dospěl však k závěru, že nelze obrazy označit trvale, neměnně a neodstranitelně jako kopie tak, aby nebylo možné vyloučit budoucí opětovnou záměnu falzifikátů za originály. Jediný prostředek způsobilý účinně ochránit společnost před šířením falzifikátů uměleckých děl a zajistit dodržování norem autorského práva tak představovalo zabrání obrazů. Krajský soud se ztotožnil s námitkou

stěžovatele, že zabrání několika desítek obrazů, které jsou výsledkem trestné činnosti odsouzeného, nepovede k plošné ochraně společnosti před výskytem falzifikátů, jen proto však nelze dle krajského soudu na tento zájem rezignovat. Dále krajský soud uvedl, že odsouzenému byla uložena povinnost nahradit stěžovateli jako poškozenému škodu ve výši 632 250 Kč, představující náklady vynaložené na nákup zabraných obrazů. Proto dle krajského soudu tak nebylo dotčeno právo stěžovatele na náhradu škody. Zda bude odsouzený skutečně schopen škodu nahradit, není pro posouzení nutnosti zabrání věci pocházející přímo z trestné činnosti rozhodující. Krajský soud uvádí, že pokud by obrazy byly vráceny stěžovateli místo jejich zabrání, jednalo by se vzhledem k pravomocně přiznané náhradě škody o bezdůvodné obohacení stěžovatele, neboť mu kupní cena zaplacená za obrazy bude vrácena v rámci náhrady škody, a obrazy by tak dostal „zdarma“. K námitce stěžovatele poukazující na praxi Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových krajský soud uvedl, že je při svém rozhodování vázán zákonem, nikoliv postupy správních úřadů.

10. Okresní soud v Ostravě ve svém vyjádření pouze odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

11. Okresní státní zastupitelství v Ostravě považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. Podle okresního státního zastupitelství není patrné, jaký vliv by měla mít tvrzená nemajetnost odsouzeného a jeho údajná neschopnost nahradit škodu na rozhodnutí o zabrání věci. Hodnota zabraných obrazů je totiž ve vztahu ke způsobené škodě zanedbatelná. Za porušení práva na spravedlivý proces pak nemůže být považováno zamítnutí návrhu na vypracování revizního znaleckého posudku, které bylo řádně odůvodněno. Tvrzení, že obecné soudy odmítly vydat obrazy ke znaleckému posouzení, a tak zabránily vypracování znaleckého posudku, pokládá okresní státní zastupitelství za nepodložené.

12. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat tato vyjádření stěžovateli k replice, neboť nepřinášejí nad rámec napadených usnesení argumenty rozhodné pro posouzení věci. Krajské státní zastupitelství v Ostravě se postavení vedlejšího účastníka řízení vzdalo.

13. Ústavní soud si dále vyžádal vyjádření Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (dále jen „ÚZSVM“) k námitce stěžovatele, že zabrané obrazy jsou tímto úřadem dále nabízeny k prodeji. ÚZSVM ve svém vyjádření uvedl, že zabrané obrazy nenabízí k prodeji ani s nimi nenakládá způsobem, který by byl v rozporu s účelem uloženého ochranného opatření. Z toho důvodu tak ÚZSVM vyloučil možnost, že by si zabrané obrazy ponechal pro vlastní potřebu, bezúplatně je převedl na jinou složku státu či mimo státní sféru. ÚZSVM uvádí, že podle sdělení, které obdržel od okresního soudu, k naplnění účelu ochranného opatření postačí provést likvidaci pláten. Z toho důvodu provedl jejich oddělení od rámů obrazů. S likvidací pláten ÚZSVM vyčká do rozhodnutí Ústavního soudu v projednávané věci. Pokud jde o rámy obrazů, bude přistoupeno k jejich zpeněžení, ukáže-li se, že nejde o věci, na něž se vztahuje výjimka z povinnosti zpeněžení dle § 6 odst. 3 písm. d) zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů. Za tím účelem ÚZSVM požádal o stanovisko Ministerstva kultury, to však do okamžiku podání vyjádření k Ústavnímu soudu neobdržel. Ústavní soud nezasílal toto vyjádření stěžovateli z důvodů vyložených níže v bodě 22.

III. Hodnocení Ústavního soudu

14. Obecné soudy v souvislosti s trestnou činností, které se dopustily jiné osoby, uložily stěžovateli ochranné opatření zabrání věci dle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019, které spočívalo v zabrání obrazů vytvořených jedním z odsouzených. Tyto obrazy představují majetek stěžovatele ve smyslu čl. 11 Listiny, a jejich zabráním tak došlo k zásahu do práva stěžovatele na ochranu majetku, garantovaného čl. 11 odst. 1 Listiny.

15. Ustanovení § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019 umožňovalo rozhodnout o zabrání věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin anebo která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný, pokud hodnota takové věci není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná a pokud taková věc náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla. Podstatný tedy není vztah osoby, které zabíraná věc náleží, k trestné činnosti; rozhodný je vztah mezi zabíranou věcí a trestným činem [srov. obdobně nález sp. zn. I. ÚS 1121/15 ze dne 24. 5. 2016 (N 92/81 SbNU 505), bod 15, nebo nález sp. zn. IV. ÚS 492/18 ze dne 3. 4. 2019 (N 54/93 SbNU 229), bod 32].

16. Jak Ústavní soud uvedl v již citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 1121/15, bodě 16, „[s]amotné zabrání majetku osobě, která nebyla ani nebude odsouzena, […] nelze považovat za porušení ústavně zaručených práv této osoby, a to za podmínky, že jí je umožněno se proti zabrání věci efektivně bránit před soudem. Vzhledem k tomu, že zabráním věci může dojít k citelnému zásahu do vlastnických práv zcela nevinných osob, je dále nezbytné, aby soudy vždy řádně prokázaly (a odůvodnily), že jsou naplněny podmínky, které pro zabrání věci zákon stanoví“.

17. Ochranné opatření zabrání věci sice představuje v projednávané věci zásah do majetku stěžovatele, avšak nelze jej, jak namítá stěžovatel, pokládat za vyvlastnění a domáhat se za ně náhrady dle čl. 11 odst. 4 Listiny. Již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/93 ze dne 24. 5. 1994 (N 25/1 SbNU 189; 131/1994 Sb.) Ústavní soud uvedl, že kromě vyvlastnění – jež je zásahem „do majetkových práv, zvláště práva vlastnického, ve prospěch všeužitečného díla, kterým se práva ruší nebo omezují a současně pro jiného se práva zakládají […]“ (citován HOETZEL, Jiří. Vyvlastnění. In: Slovník veřejného práva československého. Svazek V. Brno, 1948, s. 487) – zná právní řád „i jiný druh nuceného odejmutí vlastnického práva ve veřejném zájmu a na základě zákona, ne však za náhradu, a to institut konfiskace podle trestního zákona“. Ani v nálezech citovaných v předchozích dvou bodech Ústavní soud v obecné rovině nijak nezpochybnil možnost v souvislosti s trestnou činností zabrat věci bez náhrady, a to i osobám, které se samy nedopustily trestné činnosti. Tyto závěry jsou v souladu s přístupem Evropského soudu pro lidská práva, který ve své judikatuře týkající se práva na ochranu majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod dovodil, že konfiskace (sankční ztráta majetku) nepředstavuje zbavení majetku dle odst. 1 tohoto ustanovení, ale součást úpravy užívání majetku v souladu s obecným zájmem dle odst. 2 (viz již rozsudek ve věci *AGOSI proti Spojenému království* ze dne 24. 10. 1986 č. 9118/80, § 51; srov. obdobně rozsudek ve věci *Raimondo proti Itálii* ze dne 22. 2. 1994 č. 12954/87, § 30; nebo rozsudek ve věci *Phillips proti Spojenému království* ze dne 5. 7. 2001 č. 41087/98, § 51). Tento přístup je dosud uplatňován, a to i ve vztahu k zabrání (konfiskaci) věcí osobám, které se nijak nepodílely na trestné činnosti (srov. rozsudek ve věci *Veits proti Estonsku* ze dne 15. 1. 2015 č. 12951/11, § 70–74, v němž ESLP neshledal porušení práva na ochranu majetku v souvislosti s konfiskací bytu stěžovatelce, jež jej bezúplatně nabyla od svých příbuzných, kteří byt získali trestnou činností). Uložení ochranného opatření zabrání věci je tak třeba přezkoumat jako zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny, nikoliv jako vyvlastnění dle čl. 11 odst. 4 Listiny.

18. Tak jako jiná základní práva je rovněž vlastnické právo omezitelné v případě kolize s jiným základním právem nebo ústavně aprobovaným veřejným zájmem [nález sp. zn. II. ÚS 268/06 ze dne 9. 1. 2008 (N 2/48 SbNU 9), bod 29; srov. nález sp. zn. III. ÚS 950/17 ze dne 19. 12. 2017 (N 232/87 SbNU 781), bod 29; nález sp. zn. II. ÚS 415/14 ze dne 24. 3. 2015 (N 62/76 SbNU 849), bod 23]. Při posuzování otázky, zda k zásahu do vlastnického práva došlo v souladu Listinou, Ústavní soud standardně zjišťuje v první řadě to, zda se tak stalo na základě zákona a v jeho mezích [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/18 ze dne 14. 5. 2019 (N 77/94

SbNU 54; 173/2019 Sb.), body 59–60; nález sp. zn. Pl. ÚS 63/04 ze dne 22. 3. 2005 (N 61/36 SbNU 663; 210/2005 Sb.) nebo nález sp. zn. Pl. ÚS 3/95 ze dne 11. 10. 1995 (N 59/4 SbNU 91; 265/1995 Sb.)]. Je-li tato podmínka splněna, pokračuje ústavní přezkum testem proporcionality (přiměřenosti), používaným v případě kolize dvou ústavně chráněných zájmů, přičemž podstata testu tkví právě ve snaze o nalezení rovnováhy mezi protichůdnými ústavními principy [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/13 ze dne 2. 4. 2013 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.), bod 38; a nález sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)].

A. Zákonnost zabrání obrazů

19. Obecné soudy napadenými usneseními rozhodly o uložení ochranného opatření zabrání věci podle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, a to ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019, jak lze dovodit z odůvodnění napadených usnesení. Toto ustanovení, jak již bylo uvedeno, umožňovalo rozhodnout o „zabrání věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin anebo která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný čin, pokud hodnota věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za něj, není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná, a pokud taková věc náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla“. Aplikace znění účinného v době rozhodování obecných soudů je v souladu s § 3 odst. 2 trestního zákoníku, podle něhož se o ochranném opatření „rozhodne vždy podle zákona účinného v době, kdy se o ochranném opatření rozhoduje“. Napadená rozhodnutí tedy mají zákonný podklad, a protože stěžovatel nevznesl v této souvislosti žádné námitky, nepovažuje Ústavní soud za nezbytné se otázce zákonnosti detailněji věnovat. Ústavnímu soudu nepřísluší se v této fázi řízení vyjádřit k otázce, zda by zabrané obrazy bylo možné pokládat za výnos z trestné činnosti, což je podmínkou pro zabrání věci dle § 101 odst. 2 trestního zákoníku ve znění účinném před 18. 3. 2017 a po 31. 1. 2019.

B. Přiměřenost zabrání obrazů

20. Podrobně je ovšem třeba se zabývat přiměřeností zabrání obrazů. V testu proporcionality Ústavní soud zkoumá, zda předmětné opatření sleduje legitimní (ústavně aprobovaný) cíl, a pokud ano, zda lze tímto opatřením tohoto cíle dosáhnout (tedy zda je předmětné opatření k dosažení tohoto cíle vhodné – požadavek vhodnosti), dále jestli tohoto cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, jenž by byl k dotčenému základnímu právu šetrnější (požadavek potřebnosti), a nakonec, zda zájem na dosažení tohoto cíle v rámci určitého právního vztahu převáží nad dotčeným základním právem (požadavek proporcionality v užším smyslu) [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 819/18 ze dne 22. 2. 2019 (N 29/92 SbNU 304), bod 32; srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 31/13 ze dne 10. 7. 2014 (N 138/74 SbNU 141; 162/2014 Sb.), bod 41; nález sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)]. Požadavek na přiměřenost (proporcionalitu) ochranných opatření ostatně vyplývá i z podústavního práva, vedle obecného § 38 trestního zákoníku je konkretizován ve vztahu k ochranným opatřením v § 96 trestního zákoníku. Podle § 96 odst. 2 trestního zákoníku pak nesmí být újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením „větší, než je nezbytné k dosažení jeho účelu“.

21. Nejprve je nezbytné zodpovědět otázku, zda uložení ochranného opatření sleduje legitimní cíl, tedy zda nedošlo k omezení ústavně chráněného práva bez odpovídající protiváhy [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/13 ze dne 2. 4. 2013 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.), bod 38]. Jeden z legitimních cílů představuje veřejný zájem na ochraně společnosti před trestnou činností [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 502/2000 ze dne 22. 1. 2001 (N 11/21 SbNU 83); nález sp. zn. Pl. ÚS 18/07 ze dne 15. 9. 2009 (N 202/54 SbNU 505; 384/2009 Sb.), bod 16]. Podle okresního soudu sice nelze předjímat, že by obrazy byly použity ke spáchání zločinu, avšak k jejich zabrání přistoupil, protože „s ohledem na stav trhu s uměním a počet

falzifikátů uměleckých děl není […] žádoucí, aby další prokazatelné padělky byly potenciálně vráceny do oběhu, navíc v takovém objemu“. Obdobně krajský soud účel uloženého ochranného opatření specifikoval jako „ochranu společnosti před šířením falzifikátů uměleckých děl a dodržování autorského práva“. Uložení ochranného opatření tak sledovalo cíl spočívající v ochraně společnosti před šířením falzifikátů. Tento cíl je konkrétním projevem veřejného zájmu na ochraně společnosti před trestnou činností, a jde tedy o legitimní cíl.

22. Pro posouzení otázky, zda zabrání obrazů představuje vhodný prostředek k dosažení legitimního cíle spočívajícího v ochraně společnosti před falzifikáty, je podstatné, jakým způsobem bude se zabranými obrazy dále nakládáno. Stěžovatel v této souvislosti namítá, že zabrané obrazy jsou ze strany ÚZSVM obvykle nabízeny k prodeji, a dojde tak k jejich vrácení do oběhu. Podle stěžovatele tak zabrání obrazů není způsobilé ochránit společnost před šířením falzifikátů. Z vyjádření ÚZSVM, které si Ústavní soud vyžádal, ovšem vyplývá, že obrazy zabrané stěžovateli nebudou jako celek nabízeny k prodeji. Aby bylo dosaženo účelu zabrání obrazů, ÚZSVM zamýšlí – nebude-li vyhověno této ústavní stížnosti – zajistit likvidaci pláten obrazů; pouze u jejich rámů tak existuje možnost jejich dalšího využití včetně prodeje. Na základě toho Ústavní soud konstatuje, že zabráním obrazů lze dosáhnout stanoveného legitimního cíle, a tudíž požadavek vhodnosti je v tomto případě splněn. Ústavní soud podotýká, že ačkoliv vyjádření ÚZSVM vyvrátilo námitku stěžovatele, toto vyjádření stěžovateli nezasílal k replice, neboť shledal neústavnost napadených usnesení z jiných, dále vyložených důvodů. Námitka stěžovatele, že zabrání několika desítek obrazů neochrání společnost před falzifikáty, neboť k tomu by bylo nezbytné zabrat všechny kopie obrazů, je nedůvodná. Pro závěr, že uložení ochranného opatření je vhodným prostředkem k dosažení legitimního cíle spočívajícího v ochraně společnosti před falzifikáty, postačuje, že toto opatření je v obecné rovině způsobilé zabránit výskytu konkrétních falzifikátů uměleckých děl ve společnosti.

23. Při posuzování otázky, zda zabrání obrazů sledovalo legitimní cíl a zda bylo k dosažení tohoto cíle vhodné, bylo přitom třeba vycházet z toho, že každý z obrazů byl v okamžiku rozhodování obecných soudů samostatnou věcí v právním smyslu. Legitimita cíle a vhodnost zvoleného prostředku se tak hodnotí ve vztahu ke každému z obrazů, a nikoliv zvlášť ve vztahu k jednotlivým součástem tohoto obrazu – nelze tedy tyto otázky zkoumat odděleně ve vztahu k plátnům a k rámům obrazů. Možností oddělit plátna od rámů a přistoupit k zabrání pouze pláten je namístě se zabývat až v rámci kritéria potřebnosti. I v tomto případě by došlo k zásahu do majetku stěžovatele, spočívajícímu v oddělení pláten od rámů a k zabrání těchto pláten. Posouzení, zda by tato alternativa nebyla šetrnější k vlastnickému právu stěžovatele, je součástí kritéria potřebnosti. Skutečnost, že po vydání napadených usnesení již podle vyjádření ÚZSVM došlo k oddělení pláten od rámů, na tom nic nemění, nicméně je třeba ji zohlednit v dalším řízení (viz níže bod 33).

24. Dále se bude Ústavní soud zaobírat kritériem potřebnosti, které spočívá v porovnávání zvoleného prostředku omezení základního práva s prostředky jinými, jež umožňují dosáhnout stejného cíle, avšak základních práv se nedotýkají či jsou k těmto právům šetrnější. Stěžovatel poukazuje na to, že bylo možné rozhodnout pouze o zabrání pláten, a ponechat mu rámy obrazů, a zejména, že bylo možné obrazy pozměnit a označit je jako kopie.

25. Námitku stěžovatele, že pro ochranu společnosti před falzifikáty by postačovalo rozhodnout o zabrání pláten obrazů, podporuje i vyžádané vyjádření ÚZSVM. Podle tohoto vyjádření totiž okresní soud sdělil ÚZSVM, že k dosažení účelu ochranného opatření postačí zajistit likvidaci pláten obrazů. Již tato skutečnost svědčí o tom, že zabrání obrazů – pláten i s rámy – nesplňuje kritérium potřebnosti.

26. Rozhodující je ovšem námitka stěžovatele, uplatněná i před okresním a krajským soudem, že by namísto zabrání obrazů mělo být rozhodnuto o povinnosti označit obrazy jako kopie, a to dle § 101 odst. 5 písm. a) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019 [nyní odst. 4 písm. a)], podle kterého lze uložit povinnost pozměnit věc tak, aby jí nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu, či dle § 101 odst. 5 písm. c) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019 [nyní odst. 4 písm. c)], podle něhož lze uložit povinnost odstranit označení věci nebo provést její změnu. Jak okresní, tak krajský soud vycházely z toho, že označené kopie uměleckých děl se ve společnosti běžně vyskytují, aniž by s nimi byla páchána trestná činnost (krajský soud pouze vyslovil pochybnost, zda je existence kopií vždy v souladu s autorským právem). Oba soudy však na základě odborného vyjádření dospěly k závěru, že není možné zajistit trvalé a neměnné označení obrazů jako kopií, které by vyloučilo jejich opětovné šíření jako falzifikátů, a dovodily z toho, že pro účinnou ochranu společnosti je třeba rozhodnout o zabrání těchto obrazů. Tato úvaha z ústavněprávního hlediska neobstojí. Ani u kopií obrazů, které se ve společnosti dle okresního i krajského soudu běžně vyskytují, aniž by s nimi byla páchána trestná činnost či porušováno autorské právo, totiž není vyžadováno jejich trvalé a nezměnitelné označení jako kopií.

27. Možnost, že obrazy budou znovu šířeny jako falzifikáty – například poté, co bude jejich označení jako kopií odstraněno –, sama o sobě nemůže být důvodem pro jejich zabrání. Při rozhodování o zabrání věci soud nesmí předpokládat, že jednotlivec, kterému věc náleží, s ní bude nakládat nečestně, či dokonce trestněprávně zakázaně, aniž by pro tento závěr měl soud jakoukoliv oporu ve zjištěných skutečnostech, případně nevyplývá-li obava, že věc bude sloužit k trestné činnosti, zjevně z povahy věci. Obecné soudy nepoukázaly na žádné konkrétní okolnosti, z nichž by vyplývala alespoň taková míra pravděpodobnosti, že obrazy budou opětovně šířeny jako falza, která by potřebu jejich zabrání s ohledem na obvyklý chod věcí rozumně odůvodňovala [srov. obdobně nález sp. zn. IV. ÚS 492/18 ze dne 3. 4. 2019, bod 40; nález sp. zn. II. ÚS 2046/19 ze dne 13. 9. 2019 (N 160/96 SbNU 69), bod 15, které se týkají zabrání věci podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku a podmínky hrozícího nebezpečí, že věc bude sloužit ke spáchání zločinu. Ačkoliv toto ustanovení nebylo aplikováno v projednávané věci, bylo uložení ochranného opatření motivováno snahou zabránit opětovnému šíření zabraných obrazů jako falzifikátů, tedy zabránit trestné činnosti; závěry citovaných nálezů se tak na projednávanou věc aplikují analogicky]. Žádné zjištění nenasvědčuje tomu, že by stěžovatel, který v trestní věci, v souvislosti s nímž bylo rozhodnuto o zabrání obrazů, sám vystupoval v postavení poškozeného, zamýšlel obrazy šířit jako falzifikáty. Možnost, že by hypoteticky mohli obrazy takto využít budoucí vlastníci, rovněž nepostačuje k odůvodnění jejich zabrání.

28. Krajský soud v odůvodnění svého napadeného usnesení naznačil, že důvodem pro zabrání obrazů by mohla být i snaha předejít porušování autorského práva. Ani tato úvaha však neobstojí jako důvod pro zabrání obrazů. Krajský soud totiž v odůvodnění svého rozhodnutí neuvedl, jakým způsobem by při ponechání předmětných obrazů stěžovateli docházelo k porušení autorského práva, a jeho úvaha je tudíž nepřezkoumatelná. Navíc porušení autorského práva je v prvé řadě třeba řešit civilněprávními prostředky, a tudíž by krajský soud musel současně vyložit, proč tyto prostředky nepostačují a je třeba přistoupit k uložení ochranného opatření zabrání věci, tedy využít nástroje trestního práva.

29. Uložení povinnosti označit obrazy jako kopie či tyto obrazy pozměnit tak představuje jiný prostředek, který méně zasahuje do základních práv stěžovatele, a přitom umožňuje dosáhnout sledovaného cíle v odpovídající míře. Jelikož obecné soudy nevyužily tuto možnost a v napadených usneseních dospěly k závěru o nezbytnosti zabrat obrazy, zasáhly do vlastnického práva stěžovatele k obrazům, aniž by tento zásah byl potřebný. Napadenými usneseními tak porušily vlastnické právo stěžovatele dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

30. Ústavní soud se nezabýval otázkou, zda je možné obrazy ponechat ve vlastnictví stěžovatele bez uložení některých z povinností, které jsou nyní zakotveny v § 101 odst. 4 písm. a) a c) trestního zákoníku. Stěžovatel se totiž postupu podle těchto ustanovení sám dovolával, a to jak před obecnými soudy, tak ve své ústavní stížnosti. Je na obecných soudech, aby v dalším řízení posoudily, zda je uložení některé či některých povinností namístě a v jaké konkrétní podobě. Stejně tak další námitky – včetně procesních námitek týkajících se znaleckého posouzení obrazů – bude mít stěžovatel možnost uplatnit u obecných soudů, a proto není třeba se jim věnovat nyní.

31. Na závěru, že došlo k porušení práva stěžovatele na ochranu majetku, nemůže nic změnit ani skutečnost, že v trestním řízení bylo stěžovateli přiznáno odškodnění, a to za prokázané náklady vynaložené na nákup obrazů. Je třeba zdůraznit, že i kdyby stěžovatel obdržel odškodnění odpovídající plné výši kupní ceny obrazů, zabrání obrazů by stále představovalo zásah do práva na ochranu majetku stěžovatele dle čl. 11 odst. 1 Listiny, jehož ústavnost by bylo třeba přezkoumat. Otázka, zda při ponechání obrazů stěžovateli nedojde k jeho bezdůvodnému obohacení, tak není v rámci rozhodování o zabrání obrazů relevantním hlediskem. V projednávané věci dále není zřejmé, zda stěžovateli bylo přiznáno právo na náhradu celé škody, která mu v souvislosti se zakoupením falz vznikla – jak ostatně uvádí krajský soud, uplatněný nárok na náhradu škody byl stěžovateli jako poškozenému přiznán jen zčásti, přičemž trestní soudy nemají pravomoc meritorně rozhodnout o zbytku jeho nároku, a mohly tak stěžovatele pouze odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních (§ 229 odst. 2 trestního řádu). Přehlédnout nelze ani tvrzení stěžovatele, že se přiznané náhrady škody nemusí stěžovatel na odsouzeném domoci, byť s ohledem na výše uvedené skutečnosti není třeba zkoumat opodstatněnost tohoto tvrzení.

C. Závěr

32. Ústavní soud shrnuje, že ochranné opatření zabrání věci dle § 101 trestního zákoníku představuje zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a při jeho ukládání tak musí být splněn požadavek přiměřenosti, vyplývající z ústavního pořádku i z § 96 trestního zákoníku. Zvláště při zabrání věci, která náleží osobě odlišné od pachatele trestného činu, zejména pak oběti trestného činu (poškozenému), je nutno zohlednit, zda stanoveného cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, který by do ústavně zaručených práv zasahoval mírněji, případně vůbec. Těmto požadavkům v projednávané věci obecné soudy nedostály. Dovodily, že je nezbytné zabrat obrazy stěžovateli kvůli hypotetickému nebezpečí, že budou šířeny jako falzifikáty, ačkoliv tomu nenasvědčovala žádná zjištěná okolnost a přestože měly možnost namísto zabrání obrazů rozhodnout o jejich označení jako kopií. Tím porušily právo stěžovatele na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

33. Obecné soudy se v dalším řízení budou znovu zabývat otázkou, zda je namístě rozhodnout o zabrání předmětných obrazů stěžovateli. S ohledem na § 3 odst. 2 trestního zákoníku budou o ochranných opatřeních rozhodovat podle zákona ve znění účinném v době rozhodování. Ve vztahu k § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku v nyní účinném znění se proto v prvé řadě budou muset zabývat otázkou, zda předmětné obrazy v majetku stěžovatele jako poškozeného trestnou činností lze pokládat za výnos z trestné činnosti. Dále se budou muset vypořádat s otázkou potřebnosti zabrání obrazů v souladu s nosnými důvody tohoto nálezu; s ohledem na to, že již došlo k oddělení pláten od rámů obrazů, je namístě, aby se vypořádaly s důvody pro zabrání zvlášť ve vztahu k plátnům i rámům.

34. Z výše uvedených důvodů proto Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadená usnesení zrušil v rozsahu, v němž bylo rozhodnuto o zabrání obrazů stěžovatele a o zamítnutí jeho stížnosti proti rozhodnutí o zabrání.

Č. 191
Omezená možnost vydat platební rozkaz proti nezletilému žalovanému (jízda nezletilého načerno)
(sp. zn. II. ÚS 3133/19 ze dne 14. listopadu 2019)

Základní právo nezletilého žalovaného zaručené čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, ve spojení s čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 1 větou druhou Listiny, vyžaduje, aby se soud před vydáním platebního rozkazu vůči takovému nezletilému žalovanému zabýval otázkou, zda u něj lze mít za splněné ústavněprávní podmínky pro vydání platebního rozkazu. Platební rozkaz nelze vydat vůči nezletilému žalovanému, který nemá plnou procesní způsobilost a v řízení musí být zastoupen zákonným zástupcem či opatrovníkem, jestliže má soud jakékoli pochybnosti či nejistotu ohledně řádnosti a efektivnosti jeho zastoupení zákonným zástupcem; u takového nezletilého žalovaného totiž není zaručeno, že má reálnou možnost domoci se projednání věci v řádném nalézacím řízení a že případná pasivita jeho zákonného zástupce po vydání platebního rozkazu je projevem vědomého vzdání se práva žalovaného na veřejné projednání věci v jeho přítomnosti učiněným při ochraně práv a v zájmu nezletilého žalovaného. Za takové situace, tj. při existenci jakýchkoli pochybností či nejistoty ohledně řádnosti a efektivnosti zastoupení nezletilého žalovaného zákonným zástupcem, je naopak před projednáním věci a vydáním rozhodnutí nutné zabývat se právě touto otázkou řádného zastoupení nezletilého dítěte a ony pochybnosti či nejistotu odstranit, případně zvážit, zda v daném případě není namístě ustanovit nezletilému účastníkovi opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř., a to s ohledem na nejlepší zájem nezletilého zpravidla z řad advokátů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatelky A. T., zastoupené JUDr. Kristýnou Dolejšovou Kabelovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem Ke Stírce 490/16, Praha 8, proti platebnímu rozkazu Okresního soudu Plzeň-město č. j. 13 C 49/2007-7 ze dne 2. 7. 2007, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení, takto:

I. Platebním rozkazem Okresního soudu Plzeň-město č. j. 13 C 49/2007-7 ze dne 2. 7. 2007 bylo porušeno právo stěžovatelky být přítomna projednání své věci a být slyšena podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a její právo na zvláštní ochranu podle čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností ze dne 25. 9. 2019 se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Okresního soudu Plzeň-město, jímž měla být porušena její základní práva zaručená čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 ve spojení s čl. 4 odst. 4 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a čl. 1 odst. 2 Ústavy České republiky.

2. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného spisu Okresního soudu Plzeň-město sp. zn. 13 C 49/2007 vyplývá, že stěžovatelka dne 13. 11. 2006, ve věku svých osmi let, cestovala prostředkem městské hromadné dopravy v Plzni a na výzvu kontrolního orgánu se nevykázala platným jízdním dokladem. Stěžovatelce proto kontrolní orgán uložil povinnost zaplatit jízdné a přirážku k jízdnému celkem ve výši 1 006 Kč. S ohledem na nezaplacení této částky byla dne 21. 3. 2007 na stěžovatelku podána žaloba s návrhem na vydání platebního rozkazu.

3. Ústavní stížností napadeným platebním rozkazem uložil okresní soud stěžovatelce jako žalované, aby do 15 dnů ode dne doručení platebního rozkazu zaplatila žalobkyni (Plzeňské městské dopravní podniky, a. s.) pohledávku ve výši 1 006 Kč s úroky z prodlení a náhradu nákladů řízení ve výši 8 454 Kč, nebo podala odpor u podepsaného soudu. Stěžovatelka, tehdy devítiletá, byla v řízení zastoupena svou matkou jako zákonnou zástupkyní, které byl napadený platební rozkaz rovněž doručován. Platební rozkaz se nejdříve nepodařilo doručit prostřednictvím provozovatele poštovních služeb (matka nebyla zastižena a následně si zásilku ve lhůtě ani nevyzvedla), proto byl následně doručen prostřednictvím soudního doručovatele – justiční stráže, a to dne 4. 9. 2007. V patnáctidenní lhůtě od doručení platebního rozkazu matce stěžovatelky nebyl podán odpor.

4. O existenci dluhu vůči žalující společnosti se stěžovatelka podle svých slov dozvěděla až poté, co zjistila, že je proti ní vedena exekuce. Dne 1. 8. 2019 pak stěžovatelka prostřednictvím svého zmocněnce nahlédla do spisu okresního soudu sp. zn. 13 C 49/2007, a seznámila se tak s napadeným platebním rozkazem.

5. Z ústavní stížnosti vyplývá, že aktuálně vůči stěžovatelce probíhá exekuce na pohledávky přiznané napadeným rozhodnutím okresního soudu a náklady exekuce, a to formou srážek z rodičovského příspěvku.

6. Z vyžádaného spisu Okresního soudu Plzeň-město sp. zn. 99 P 409/2005 Ústavní soud zjistil, že rozsudkem uvedeného soudu č. j. 31 Nc 1/2004-75 ze dne 6. 6. 2005 byl stanoven dohled nad výchovou stěžovatelky a jejích čtyř sourozenců [dle § 43 odst. 1 písm. b) tehdejšího zákona o rodině], a to z důvodu problematické spolupráce rodičů se školou, dětskou lékařkou i s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Rozsudkem téhož soudu č. j. 31 P a Nc 83/2006-123 ze dne 5. 5. 2006 byla schválena dohoda rodičů o úpravě poměrů pro dobu před a po rozvodu, kterou byla stěžovatelka a její čtyři sourozenci svěřeni do výchovy matky a otec se zavázal přispívat na jejich výživu stanovenými částkami. Ze zprávy ze dne 28. 3. 2007 o aktuálním výchovném prostředí nezletilých dětí podané Úřadem městského obvodu Plzeň 3, odborem sociálním (jako orgánem sociálně-právní ochrany dětí), v rámci stanoveného dohledu (č. l. 160) vyplývá, že spolupráce matky s tímto úřadem i se školou je velmi špatná. Nedostatečná spolupráce rodičů se školou vyplynula také z následující zprávy tohoto úřadu ze dne 28. 6. 2007 podané v rámci stanoveného dohledu (č. l. 196). Usnesením č. j. 40 Nc 1505/2008-4 ze dne 7. 5. 2008 okresní soud nařídil předběžné opatření, kterým byli stěžovatelka a její tři nezletilí sourozenci předáni do péče dětského diagnostického ústavu. Rozsudkem okresního soudu č. j. 99 P 409/2005-277 ze dne 29. 7. 2008 byla u stěžovatelky a jejích tří nezletilých sourozenců nařízena ústavní výchova, neboť situace v rodině se ani po stanovení dohledu nad výchovou dětí nezlepšila, rodina aktuálně neměla vhodné bytové podmínky a v péči matky byly zjištěny závady, které ohrožovaly zdraví a řádný vývoj dětí.

7. Ústavní soud k návrhu stěžovatelky usnesením sp. zn. II. ÚS 3133/19 ze dne 5. 11. 2019 odložil vykonatelnost napadeného platebního rozkazu do právní moci rozhodnutí o ústavní stížnosti.

II. Argumentace stěžovatelky, účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. V ústavní stížnosti se stěžovatelka nejdříve věnuje otázce přijatelnosti a přípustnosti ústavní stížnosti. Zdůrazňuje, že ač se rozhodnutí týká bagatelní částky, je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv a svobod, neboť souvisí s otázkou zastupování nezletilých v soudním řízení v situaci, kdy může existovat rozpor mezi zájmy nezletilého a jeho zákonného zástupce. Ústavní stížnost je tak spojena s významnou, nikoliv bagatelní právní otázkou; navíc ve skutkově podobných věcech již Ústavní soud projednání ústavní stížnosti připustil [srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 (N 74/81 SbNU 285), sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895) a zejména sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017 (N 29/84 SbNU 349)]. Stěžovatelka rovněž nemá k dispozici jiné efektivní prostředky nápravy pro odstranění namítaných pochybení a zásahů do svých ústavně zaručených práv [srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 2020/18 ze dne 28. 3. 2019 (N 43/93 SbNU 105), sp. zn. I. US 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 a sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016].

9. Samotný platební rozkaz okresního soudu stěžovatelka napadá s tím, že pomíjí ústavně konformní výklad platného práva, věcně poskytuje právní ochranu zneužívání práva na náhradu nákladů řízení v paušální výši a je hrubě nespravedlivý, společensky nepřijatelný a podlamuje víru účastníků řízení ve spravedlivý proces.

10. Stěžovatelka namítá, že v řízení před okresním soudem nebyla řádně zastoupena. S ohledem na svůj věk neměla plnou procení způsobilost, ovšem řádný výkon jejích práv nemohla zajistit a nezajistila ani její matka, která se nedokázala postarat ani o její základní potřeby a nebyla ani schopna hájit její zájmy v soudním řízení. Mimoto existoval střet zájmů mezi stěžovatelkou a její matkou, neboť rodiče stěžovatelce neposkytovali finanční prostředky na jízdné, a tak nepředcházeli vzniku dluhů stěžovatelky. V řízení pak matka stěžovatelku zastupovala pouze formálně, fakticky se soudem nijak nekomunikovala ani si řádně nepřebírala zaslané písemnosti; v důsledku celkově jednala v rozporu se zájmy stěžovatelky a nastala srovnatelná situace, jako by stěžovatelka vůbec zastoupena nebyla. Stěžovatelka přitom tuto situaci nemohla nijak ovlivnit nebo se bránit nečinnosti své zákonné zástupkyně; sama nebyla o řízení nijak informována. V dané situaci měla být řádně zastoupena opatrovníkem, nejlépe z řad advokátů, v souladu s § 29 odst. 1 občanského soudního řádu; neustanovením opatrovníka jí v důsledku bylo znemožněno v řízení před soudem jakkoliv jednat.

11. Krom toho stěžovatelka upozorňuje, že okresní soud nijak nezjišťoval její schopnost zapojit se do řízení ani její názor na věc [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217)]. Nadto jí odepřel také možnost, aby její zájmy bránil druhý zákonný zástupce, tj. otec; soud vůbec nezjišťoval možnosti doručování otci [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431)].

12. Stěžovatelka dále na základě čl. 3 a 27 Úmluvy o právech dítěte dovozuje, že finanční odpovědnost za dítě nesou rodiče. Připomíná též zvláštní ochranu zaručenou dětem podle čl. 32 odst. 1 Listiny. Na základě těchto ustanovení má za to, že nelze v zásadě zatížit nezletilého, který nemá vlastní majetek, dluhem a jeho nezaplacení nelze takovému nezletilému přikládat k tíži. Závěrem stěžovatelka brojí také proti neúměrně vysoké výši náhrady nákladů řízení. V daném případě se žalobkyně domáhala tzv. formulářovou žalobou zaplacení jízdného a přirážky k jízdnému, přitom se nechala zastoupit advokátem, čímž dluh stěžovatelky několikanásobně narostl o přiznanou náhradu nákladů řízení; ovšem vynaložené náklady na právní zastoupení advokátem nelze v daném případě považovat za potřebné k účelnému uplatňování práva [srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64

SbNU 767) a sp. zn. IV. ÚS 1881/11 ze dne 16. 1. 2012 (N 13/64 SbNU 129) či usnesení sp. zn. IV. ÚS 2777/11 ze dne 27. 12. 2011 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz)].

13. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil okresní soud jako účastník řízení. Uvedl, že v řízení bylo postupováno podle občanského soudního řádu, včetně otázky zastoupení stěžovatelky. Nic nenasvědčovalo tomu, že by matka stěžovatelky byla zbavena rodičovské odpovědnosti či že by stěžovatelka byla v té době v péči jiné osoby. Okresní soud dále odkázal na svůj spis v dané věci.

14. Společnost Plzeňské městské dopravní podniky, a. s., jako žalobkyně v řízení před okresním soudem, se k ústavní stížnosti ve stanovené lhůtě nevyjádřila; přitom byla poučena, že pokud tak neučiní, bude mít Ústavní soud za to, že se postavení vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem vzdala [§ 28 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů].

III. Předpoklady meritorního projednání ústavní stížnosti

15. Dříve, než Ústavní soud přistoupí k věcnému projednání ústavní stížnosti, musí se zabývat otázkou, zda jsou k tomu splněny všechny předpoklady stanovené zákonem o Ústavním soudu. V projednávaném případě vyvstala především otázka přípustnosti a včasnosti podané ústavní stížnosti.

16. Podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost nepřípustná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje. Podstatou podané ústavní stížnosti je námitka stěžovatelky, že v řízení před okresním soudem, v němž měla postavení žalované a z něhož vzešlo napadené rozhodnutí, nebyla řádně zastoupena, přestože sama neměla procesní způsobilost. Tato námitka je i po pravomocném skončení řízení běžně uplatnitelná žalobou pro zmatečnost (srov. též nález sp. zn. II. ÚS 2020/18 ze dne 28. 3. 2019, bod 16), kterou podle § 229 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též „o. s. ř.“) lze napadnout pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno, jestliže účastník řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat a nebyl řádně zastoupen. Podle § 234 odst. 2 o. s. ř. je ovšem podání takové žaloby pro zmatečnost omezeno objektivní lhůtou tří let od právní moci napadeného rozhodnutí. V posuzovaném případě, kdy napadený platební rozkaz byl doručen osobě, s níž okresní soud jednal jako se zástupkyní stěžovatelky, dne 4. 9. 2007 a po marném uplynutí lhůty k podání odporu nabyl právní moci (dne 20. 9. 2007), uplynula objektivní lhůta pro podání žaloby pro zmatečnost z uvedeného důvodu dříve, než se vůbec stěžovatelka o dotčeném platebním rozkazu dozvěděla. Za této situace stěžovatelka po seznámení se s napadeným rozhodnutím neměla k dispozici žádný efektivní procesní prostředek k ochraně svých práv, jehož vyčerpáním by bylo podmíněno podání ústavní stížnosti [k tomu srov. podrobně závěry Ústavního soudu v obdobných případech v nálezu sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 (N 74/81 SbNU 285), bodu 17 a následujících; nálezu sp. zn. II. ÚS 2748/15 ze dne 31. 5. 2016 (N 98/81 SbNU 591), bodu 15; nálezu sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895), bodu 10; nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017 (N 29/84 SbNU 349), bodu 12; nálezu sp. zn. I. ÚS 3655/16 ze dne 6. 3. 2017 (N 39/84 SbNU 451), bodu 7; nálezu sp. zn. IV. ÚS 1669/14 ze dne 7. 3. 2017 (N 40/84 SbNU 459), bodu 16; nálezu sp. zn. III. ÚS 3206/16 ze dne 25. 4. 2017 (N 66/85 SbNU 165), bodu 10; nálezu sp. zn. II. ÚS 3039/16 ze dne 23. 5. 2017 (N 85/85 SbNU 465), bodu 19; nálezu sp. zn. I. ÚS 3976/14 ze dne 30. 5. 2017 (N 90/85 SbNU 555), bodu 14; nálezu sp. zn. I. ÚS 3038/16 ze dne 5. 6. 2017 (N 94/85 SbNU 593), bodu 10]. Projednávaná ústavní stížnost je tak přípustná.

17. Ústavní soud má za splněnou také podmínku včasnosti podané ústavní stížnosti. Podle § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu ve znění účinném do 31. 12. 2012, tj. v době

vydání napadeného rozhodnutí, bylo možné ústavní stížnost podat ve lhůtě 60 dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje; podle téhož ustanovení v aktuálním znění činí lhůta k podání ústavní stížnosti dva měsíce. Ústavní soud již ve své rozhodovací praxi, a to i ve skutkově a právně obdobných případech (tzv. případech jízd nezletilých načerno), zdůraznil, že citované ustanovení a jím určený počátek lhůty je třeba vykládat způsobem, který nebude bránit věcnému projednání ústavní stížnosti proti rozhodnutí soudu, jestliže stěžovatel namítá porušení práva jednat v řízení před soudem v důsledku takového postupu, který z povahy věci vylučoval, aby mu bylo doručováno toto rozhodnutí. Pokud za této situace měly právní účinky doručení nastat doručením jiné osobě, respektive osobě, která měla stěžovatele v řízení zastupovat, avšak zůstává sporné, zda tuto svoji činnost vykonávala řádně, pak je třeba za rozhodný okamžik pro počátek lhůty k podání ústavní stížnosti (tj. za „doručení“ ve smyslu § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) považovat až okamžik, kdy se stěžovatel poprvé dozvěděl nebo mohl dozvědět o dotčeném rozhodnutí, a od kterého tak měl reálnou možnost uvedený právní prostředek využít [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3598/14, citovaný výše, bod 28; nález sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaný výše, bod 14; nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019 (N 64/93 SbNU 295), bod 15; či další nálezy uvedené v předchozím bodu in fine]. V nynějším případě byl napadený platební rozkaz v původním řízení doručován matce stěžovatelky a stěžovatelka sama se s ním podle svého tvrzení seznámila až dne 1. 8. 2019 při nahlédnutí do spisu okresního soudu. Ústavní soud nemá důvod nevěřit tvrzení stěžovatelky, že nejdříve tímto okamžikem se mohla seznámit s jeho obsahem. Tento den byl proto rozhodný pro počátek běhu lhůty k podání ústavní stížnosti, která tak byla podána včas.

18. Podaná ústavní stížnost splňuje také všechny další formální požadavky a náležitosti stanovené zákonem o Ústavním soudu, aby mohla být podrobena meritornímu posouzení.

19. Konečně Ústavní soud neshledal, že by ústavní stížnost měla být odmítnuta z důvodu bagatelní částky, k jejímuž uhrazení byla stěžovatelka zavázána napadeným rozhodnutím. Ústavní soud zdůrazňuje, že projednávaný případ se týká problematiky práv a postavení nezletilých dětí, kterým je třeba z důvodu jejich zranitelnosti poskytovat zvláštní ochranu; navíc z úřední činnosti je Ústavnímu soudu známo, že stěžovatelka byla v letech 2005–2009 rozhodnutími okresního soudu zavázána k zaplacení několika částek v obdobné výši v návaznosti na jednotlivé případy zjištěného cestování městskou hromadnou dopravou bez platného jízdního dokladu, kteréžto částky ve svém souhrnu výrazně překračují bagatelní výši. Mimoto Ústavní soud se již v minulosti zabýval skutkově i právně obdobnými věcmi a posuzoval důvodnost takových ústavních stížností [srov. například nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019; nález sp. zn. I. ÚS 3970/14 ze dne 24. 10. 2016 (N 196/83 SbNU 167); nález sp. zn. I. ÚS 3966/14 ze dne 19. 12. 2016 (N 245/83 SbNU 787); a další nálezy uvedené výše v bodě 16 in fine].

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní stížnost je důvodná.

21. Jak vyplývá již z předchozí části, Ústavní soud se ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval ústavními stížnostmi stěžovatelů, kteří v době své nezletilosti byli obecnými soudy jako žalovaní zavázáni k úhradě pohledávek vzniklých na základě svých jízd městskou hromadnou dopravou bez platného jízdního dokladu, přitom v soudním řízení nebyli účinně zastoupeni a nebylo jim umožněno se jej náležitě účastnit; o jeho výsledku a existenci vykonatelných pohledávek se tak dozvěděli až po několika letech, zpravidla po dosažení zletilosti, nejčastěji v souvislosti s uskutečňovanou exekucí nařízenou kvůli nezaplacení oněch pohledávek. Ústavní soud znovu opakuje závěry, které v těchto případech učinil a které jsou relevantní i v nynější věci [viz například nález sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431); nález sp. zn. I. ÚS 3598/14, citovaný výše; nález sp. zn. I.

ÚS 3655/16, citovaný výše; nález sp. zn. II. ÚS 3814/17, citovaný výše; či další z výše citovaných nálezů].

22. Součástí zásad spravedlivého procesu je podle čl. 38 odst. 2 Listiny i právo každého, aby byla jeho věc projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, tedy aby mu bylo ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, umožněno před soudem jednat. Toto právo má jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, což však ještě neznamená, že je může v příslušném řízení kdokoliv i samostatně uplatňovat. V případě fyzické osoby, jež s ohledem na svůj nízký věk nebo zdravotní stav není schopna porozumět významu předmětného řízení a projevovat v něm vážně svou vůli, je nezbytné její zastoupení osobou, která bude uplatňovat její práva a hájit její zájmy. Je-li účastníkem řízení nezletilé dítě, vztahuje se na toto řízení povinnost státu plynoucí z čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí (odstavec 1) a musí mu být zajištěna taková ochrana a péče, jaká je nezbytná pro jeho blaho (odstavec 2). Nezletilé dítě tedy musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze je považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým (jakkoli je samozřejmě účastníkem rovnoprávným s dospělými účastníky). Je pravidlem, že nezletilé děti nemají plnou procesní způsobilost, přičemž opačný závěr lze přijmout pouze v konkrétních, zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej řádně odůvodnit (srov. nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, body 45 a 46; nález sp. zn. II. ÚS 3814/17, citovaný výše, bod 17).

23. K naplnění těchto základních práv v občanském soudním řízení stanoví občanský soudní řád, že fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem (§ 22 o. s. ř.). Odpověď na otázku, kdo může jednat před soudem samostatně, vyplývá z hmotněprávních předpisů, přičemž rozhodující je svéprávnost účastníka řízení (dříve způsobilost k právním úkonům), resp. rozsah jejího případného omezení (§ 20 o. s. ř.). Vyžadují-li to ale okolnosti případu, může předseda senátu rozhodnout, že fyzická osoba, která není plně svéprávná, musí být v řízení zastoupena, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně (§ 23 o. s. ř.). Nutností zastoupení nezletilého dítěte v řízení ovšem není dotčeno jeho právo, aby bylo vyslyšeno (ať už přímo, nebo prostřednictvím zástupce), pokud je schopno formulovat své názory a řízení se ho dotýká, a aby jeho názorům byla věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni vyspělosti (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte).

24. Z hmotněprávních předpisů vyplývá, že v případě nezletilého dítěte je primární jeho zastoupení zákonným zástupcem. Nelze ovšem vyloučit vznik situace, kdy zastoupení nezletilého účastníka řízení jeho rodičem jako zákonným zástupcem nebude možné z hlediska zájmu nezletilého považovat za řádné. Bude tomu tak zejména tehdy, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nijak nekomunikuje. Takovýto zástupce nečiní žádné procesní úkony k ochraně práv nezletilého, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy, jakož i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost nezletilého porozumět významu řízení tento navíc nemusí mít vůbec možnost na nečinnost svého zákonného zástupce upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoliv případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby tento nezletilý nebyl vůbec zastoupen; a nejedná-li s ním soud ani přímo, pak v důsledku dokonce jako kdyby nezletilý nebyl v řízení jakkoli přítomen. Z těchto důvodů je povinností obecného soudu vždy zvážit, zda se v konkrétní věci nejedná právě o tuto situaci a zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 občanského soudního řádu. Vždy je přitom třeba dbát nejlepšího zájmu dítěte [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217)]. Neustanovení opatrovníka v situaci, kdy nejlepší zájem dítěte vyžaduje jeho ustanovení, má za následek porušení základního práva dítěte jako účastníka řízení zaručeného čl. 38 odst. 2 Listiny, tj. aby byla jeho věc projednána v jeho

přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, tedy aby mu ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, bylo umožněno před soudem jednat (nález sp. zn. II. ÚS 3039/16, citovaný výše, bod 24).

25. Lze tak shrnout, že z pohledu ústavních práv nezletilých dětí je nutno zajistit, aby v soudním řízení, jehož jsou účastníky, požívaly dostatečné ochrany, která je zpravidla, není-li zde konflikt zájmů, zaručena jejich zastoupením zákonným zástupcem. Ovšem ačkoli v dobře fungující rodině by mělo k řádnému hájení zájmů nezletilého dítěte postačovat informování jeho zákonného zástupce o řízení, obecné soudy nemohou na uvedený závěr bezvýhradně spoléhat. Přitom je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno. Zároveň musí být děti samy dle svých kompetencí do řízení zapojeny a soudy nemohou komunikovat pouze s jejich zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. To se tím více projevuje v řízení, o jaké šlo i v nyní projednávané věci, tedy kde jsou nezletilí žalováni na splnění určité povinnosti. Zapojení pouze rodičů nezletilého žalovaného do řízení totiž neobstojí ani s ohledem na okolnost, že je to v důsledku sám nezletilý jako žalovaný, kdo je nucen nést následky rozhodnutí obecných soudů, a nikoliv jeho rodiče; bude-li mu soudním rozhodnutím uložena nějaká povinnost, bude to jeho výlučná povinnost, nikoliv povinnost jeho zákonných zástupců (srov. nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, body 48, 33 a 34; a nález sp. zn. I. ÚS 3038/16, citovaný výše, bod 14). V této souvislosti mimoto Ústavní soud připomíná, že při rozhodování v takových řízeních, která se vztahují k ukládání peněžitých povinností nezletilým žalovaným, musí obecné soudy dbát též na to, že je ústavně chráněným zájmem dítěte, aby do dospělosti nevstupovalo se závazky, jež mohou mít rdousící účinek [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaný výše, body 29 a 33; či nález sp. zn. Pl. ÚS 9/15 ze dne 8. 8. 2017 (N 138/86 SbNU 333; 338/2017 Sb.), bod 56].

26. Zvláštní postavení a ochranu dětí jako účastníků řízení, respektive žalovaných je třeba mít na paměti i v souvislosti s rozkazním řízením.

27. Ústavní soud se ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval institutem platebního rozkazu, a to z pohledu ústavního práva být přítomen projednání své věci a být slyšen dle čl. 38 odst. 2 Listiny. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 4787/12 ze dne 13. 5. 2013 (N 82/69 SbNU 347) uvedl, že se jedná o specifickou formu rozhodování v občanskoprávních věcech, s jejímž uplatněním je – v zájmu rychlosti a efektivity soudního rozhodování – pojmově spjato potlačení práva na přístup k soudu a jednoho ze základních principů spravedlivého procesu, totiž aby byla slyšena i druhá strana (čl. 38 odst. 2 Listiny); jedná se tedy o výjimku z (ústavního) pravidla garantujícího účastníkům řízení rovný přístup k soudu. Takové potlačení práva na přístup k soudu lze přitom považovat za ústavně souladné, pouze pokud je – mimo jiné – podmíněno procesní nečinností žalovaného (nález sp. zn. IV. ÚS 4787/12, citovaný výše, body 16–17). V dalších nálezech Ústavní soud rozvedl, že institut platebních rozkazů není v rozporu s ústavním právem na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka pouze za podmínky, že žalovaný má právo se domoci projednání své věci v řádném řízení, splňujícím všechny záruky práva na spravedlivý proces (k tomu slouží možnost podání odporu). Práva na veřejné projednání věci a přítomnost u jednání, jako jedné ze základních zásad práva na spravedlivý proces, se lze také vzdát, avšak takové vzdání se musí být vědomé a jednoznačné, tedy dotčená osoba musí být důkladně obeznámena s veškerými důsledky takového rozhodnutí [srov. nález sp. zn. I. ÚS 892/14 ze dne 20. 8. 2014 (N 157/74 SbNU 349), body 15 a následující; nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, bod 23; či nález sp. zn. I. ÚS 3970/14, citovaný výše, bod 15].

28. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1041/14 (v bodě 25) Ústavní soud zdůraznil, že je zřejmé, že závěr o platném vzdání se práva na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka nelze učinit v situaci, ve které by účastník vůbec o probíhajícím řízení nevěděl. V minulosti tak bylo shledáno porušení čl. 38 odst. 2 Listiny právě proto, že účastník řízení nebyl o konání jednání

vyrozuměn, a nebyla mu tedy dána vůbec možnost se jej zúčastnit [nález sp. zn. II. ÚS 2537/11 ze dne 9. 10. 2012 (N 169/67 SbNU 75); body 17–18; obdobně nález sp. zn. IV. ÚS 2477/12 ze dne 21. 1. 2013 (N 16/68 SbNU 223)]. Proto pokud se účastník ani zákonem předvídaným způsobem o konání řízení proti němu nedozví (například protože mu nebyl řádně doručen platební rozkaz), nelze dovozovat, že se práva na veřejné projednání věci ve své přítomnosti vzdal.

29. V nálezu sp. zn. II. ÚS 2020/18, citovaném výše, se pak Ústavní soud zabýval otázkou ústavnosti vydání platebního rozkazu vůči osobě s duševním (zdravotním) postižením, jež jí podstatně ztěžuje či vůbec znemožňuje účinnou účast na řízení a omezuje či vylučuje její faktickou schopnost jednat samostatně před soudem. Ústavní soud zde dospěl k závěru, že platební rozkaz nelze vydat vůči žalovanému, u něhož jsou s ohledem na jeho zdravotní postižení pochybnosti o jeho schopnosti účinně se účastnit řízení či o jeho (faktické) schopnosti samostatně jednat před soudem; u takového žalovaného totiž není zaručena reálná možnost domoci se projednání věci v řádném nalézacím řízení a není zřejmé, zda by jeho případná pasivita po vydání platebního rozkazu byla vědomým, respektive uvědomělým projevem vzdání se práva na veřejné projednání věci ve své přítomnosti. Pokud v řízení, v němž by soud vydával platební rozkaz, vyvstanou pochybnosti o tom, zda žalovaný nemá zdravotní postižení ovlivňující jeho možnost účinně se účastnit řízení a faktickou schopnost jednat před soudem, pak je soud povinen se předně zabývat touto otázkou, jejíž zkoumání a zodpovězení zpravidla nebude možné bez slyšení žalovaného (nález sp. zn. II. ÚS 2020/18, citovaný výše, bod 34).

30. Obdobně je třeba přistupovat i k vydávání platebního rozkazu vůči nezletilým dětem, které nemají plnou procesní způsobilost, a musí být v řízení zastoupeny zástupcem či opatrovníkem. Ústavní soud zdůrazňuje, že i v těchto situacích se uplatní ústavní požadavky primárního zohledňování nejlepšího zájmu dítěte a zvláštní ochrany, kterou je třeba dětem poskytovat, ve smyslu čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny. Touto perspektivou je třeba interpretovat a aplikovat relevantní právní úpravu rozkazního řízení. Základní právo nezletilého žalovaného zaručené čl. 38 odst. 2 Listiny, ve spojení s čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 1 větou druhou Listiny, vyžaduje, aby se soud před vydáním platebního rozkazu vůči takovému nezletilému žalovanému zabýval otázkou, zda u něj lze mít za splněné ústavněprávní podmínky pro vydání platebního rozkazu, tedy že žalovaný (třeba i prostřednictvím svého zástupce) má reálnou možnost domoci se projednání své věci v řádném řízení splňujícím všechny záruky práva na spravedlivý proces a že případné vzdání se takového projednání věci v řádném řízení je činěno vědomě a jednoznačně, při znalosti všech důsledků takového postupu. Platební rozkaz nelze vydat vůči nezletilému žalovanému, který nemá plnou procesní způsobilost a v řízení musí být zastoupen zákonným zástupcem či opatrovníkem, jestliže má soud jakékoli pochybnosti či nejistotu ohledně řádnosti a efektivnosti jeho zastoupení zákonným zástupcem; u takového nezletilého žalovaného totiž není zaručeno, že má reálnou možnost domoci se projednání věci v řádném nalézacím řízení a že případná pasivita jeho zákonného zástupce po vydání platebního rozkazu je projevem vědomého vzdání se práva žalovaného na veřejné projednání věci v jeho přítomnosti učiněným při ochraně práv a v zájmu nezletilého žalovaného. Za takové situace, tj. při existenci jakýchkoli pochybností či nejistoty ohledně řádnosti a efektivnosti zastoupení nezletilého žalovaného zákonným zástupcem, je naopak před projednáním věci a vydáním rozhodnutí nutné zabývat se právě touto otázkou řádného zastoupení nezletilého dítěte a ony pochybnosti či nejistotu odstranit, případně zvážit, zda v daném případě není namístě ustanovit nezletilému účastníkovi opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř., a to s ohledem na nejlepší zájem nezletilého zpravidla z řad advokátů (srov. nález sp. zn. I. ÚS 3304/13, citovaný výše, bod 61). Pochybnosti či nejistota ohledně řádnosti zastoupení nezletilého žalovaného jeho zákonným zástupcem mohou vyplynout z různých

okolností, například z hrozícího střetu zájmů mezi nezletilým a zákonným zástupcem, z předchozí zkušenosti soudu s nenáležitým výkonem zastoupení ze strany dotčeného zákonného zástupce nebo i z dřívějšího či aktuálního soudního řízení týkajícího se dostatečnosti a řádnosti péče o nezletilého či jeho výchovy ze strany zákonného zástupce.

31. Mimoto, i pokud má soud (spíše výjimečně) za nepochybně splněné shora uvedené podmínky pro vydání platebního rozkazu vůči nezletilému žalovanému, pak v případě nezletilých, kteří již jsou schopni chápat podstatu řízení a rozumět jednotlivým procesním úkonům, je nutno je o řízení přímo informovat, a tedy doručit platební rozkaz také jim osobně a poskytnout jim právo podat odpor, v souladu s jejich základními právy zaručenými čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. To Ústavní soud v minulosti vyžadoval například v případě šestnáctileté žalované (nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, body 36, 48 a 50) či i třináctileté žalované (nález sp. zn. I. ÚS 3970/14, citovaný výše, body 19 až 20).

32. V projednávaném případě bylo stěžovatelce v době vydání napadeného platebního rozkazu devět let; neměla tedy plnou procesní způsobilost a v řízení musela být zastoupena zákonným zástupcem či opatrovníkem. Zároveň u téhož soudu, tj. Okresního soudu Plzeň-město, bylo dlouhodobě vedeno opatrovnické řízení týkající se stěžovatelky; rozsudkem z června 2005 byl nad výchovou stěžovatelky i jejích nezletilých sourozenců stanoven dohled, neboť to vyžadoval zájem na řádné výchově dětí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí následně každého čtvrt roku podával soudu zprávu o aktuálním výchovném prostředí dětí; poslední dvě zprávy před vydáním napadeného platebního rozkazu přitom svědčily o tom, že ve výchově rodičů, respektive matky stěžovatelky stále přetrvávají nedostatky (s ohledem na nedostatečnou spolupráci matky s úřady a zařízeními, které se v širším smyslu také podílely na výchově dětí a péči o ně; situace nakonec vyvrcholila rok po vydání napadeného rozhodnutí nařízením ústavní výchovy stěžovatelky a jejích nezletilých sourozenců). Tyto skutečnosti, které okresnímu soudu v řízení o pohledávce žalobkyně měly a mohly být známy z úřední činnosti (srov. obdobně nález sp. zn. II. ÚS 3814/17, citovaný výše, bod 21; a nález sp. zn. II. ÚS 2748/15, citovaný výše, bod 24), zavdávaly jednoznačné pochybnosti o tom, zda matka stěžovatelky jako její zákonná zástupkyně je schopna stěžovatelku řádně zastupovat, hájit v řízení její práva a jednat v souladu s jejími zájmy. Za této situace tedy nebylo možné vydat platební rozkaz vůči stěžovatelce jako žalované, neboť u ní nebylo zaručeno, že má reálnou možnost domoci se (prostřednictvím své zákonné zástupkyně) projednání věci v řádném nalézacím řízení a že případná pasivita její zákonné zástupkyně po vydání platebního rozkazu bude projevem vědomého vzdání se práva žalované na veřejné projednání věci v její přítomnosti učiněným v souladu s jejím zájmem. Ústavní soud znovu zdůrazňuje, že je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno.

33. V nynější věci okresní soud svým povinnostem nedostál a vydáním platebního rozkazu v situaci, kdy existovaly důvodné pochybnosti o řádnosti případného zastoupení stěžovatelky její matkou, porušil základní právo stěžovatelky na projednání věci ve své přítomnosti, tedy právo účastnit se řízení ve své věci, a právo na slyšení ve své věci, zaručené čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Okresní soud při svém postupu opomněl, že nezletilým dětem je třeba poskytovat zvláštní ochranu a že v každém soudním řízení, jehož se děti účastní, je třeba mít na paměti jejich zájem jako přední hledisko, jak to vyžaduje čl. 32 odst. 1 věta druhá Listiny a čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte.

34. Z těchto důvodů Ústavnímu soudu nezbylo než napadené rozhodnutí zrušit, a tím otevřít možnost nového projednání věci, v němž již budou respektována základní práva stěžovatelky, včetně práva zaručeného čl. 38 odst. 2 Listiny, a stěžovatelce také bude umožněno uplatnit svou argumentaci jak k věci samé, tak k otázce nákladů řízení.

35. Ústavní soud nemůže předjímat výsledek dalšího řízení před okresním soudem. Je však namístě připomenout závěry vyplývající z judikatury Ústavního soudu týkající se jak dluhů nezletilých dětí z tzv. jízd načerno, tak přiměřenosti výše nákladů řízení v případě tzv. formulářových žalob.

36. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaném výše, v obdobné věci, jako je věc stěžovatelky, Ústavní soud zdůraznil, že obecné soudy jsou v každé konkrétní věci povinny posoudit, zda je u nezletilého dítěte dána způsobilost k uzavření smlouvy o přepravě osob, včetně všech jejích ujednání a důsledků vyplývajících z jejího porušení. I pokud dospějí k závěru, že nezletilé dítě bylo způsobilé uzavřít smlouvu o přepravě osob, musí se zabývat tím, zda takové dítě zavinilo porušení povinnosti zaplatit stanovené jízdné a zda si mohlo být vědomo následků spojených s jeho nezaplacením, tedy povinnosti zaplatit přirážku k jízdnému či hradit náklady řízení o zaplacení této částky. Obecné soudy též musí při svém rozhodování chránit zájem dítěte, aby do dospělosti nevstupovalo se závazky, jež pro něj mohou mít rdousící efekt (viz nález sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaný výše, body 25 a 33).

37. Ve vztahu k náhradě nákladů řízení o tzv. formulářových žalobách Ústavní soud konstantně připomíná, že obecné soudy by výši odměny za zastupování advokátem měly určit s ohledem na princip proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhradou nákladů. Obecně má výše přiznané náhrady nákladů řízení kompenzovat účelně vynaložené náklady účastníka při úspěšném uplatnění či bránění práva; v řízeních o formulářových žalobách jsou však tyto náklady podstatně nižší než u běžných žalob, neboť úkony právní služby jsou poskytnuty v zásadě jen při podání první formulářové žaloby. Za spravedlivé tak Ústavní soud v těchto případech považuje, aby výše odměny za zastupování žalobce advokátem byla určena tak, že zpravidla nepřesáhne jednonásobek vymáhané jistiny [viz zejména nález sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64 SbNU 767), bod 31; a navazující nálezy, například nález sp. zn. I. ÚS 1956/12 ze dne 13. 3. 2014 (N 33/72 SbNU 381)].

38. Ústavní soud uzavírá, že ze shora uvedených důvodů (viz body 32 a 33 výše) vyhověl ústavní stížnosti a zrušil napadené rozhodnutí Okresního soudu Plzeň-město, kterým byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 větou druhou Listiny základních práv a svobod a čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 192
Stanovení odměny advokáta coby opatrovníka pro osoby neznámého pobytu
(sp. zn. III. ÚS 395/19 ze dne 19. listopadu 2019)

Určením odměny advokáta vykonávajícího opatrovnictví osoby neznámého pobytu s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti k základnímu právu advokáta získávat prostředky pro své životní potřeby prací (čl. 26 odst. 3 Listiny základních práv a svobod).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Radovana Suchánka a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatelky Mgr. Michaely Kasper Beňové, advokátky, sídlem Masarykova 1250/50, Lysá nad Labem, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2018 č. j. 30 Co 354/2018-84, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení, takto:

I. V řízení o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. III. ÚS 395/19 se pokračuje.

II. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2018 č. j. 30 Co 354/2018-84 byl porušen princip rovnosti účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem stěžovatelky získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

III. Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2018 č. j. 30 Co 354/2018-84 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu, obsah napadeného rozhodnutí a průběh řízení před Ústavním soudem

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení usnesení Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) ze dne 29. 11. 2018 č. j. 30 Co 354/2018--84, neboť má za to, že jím bylo porušeno zejména její právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci *per analogiam* podle čl. 28 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), resp. na stejnou odměnu za práci stejné hodnoty podle čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, podle čl. 7 písm. a) bodu 1 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a podle čl. 23 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv. Dále pak tímto usnesením bylo podle stěžovatelky porušeno její právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny a podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě

o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Dále jím byl porušen podle stěžovatelky princip rovnosti podle čl. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 14 Úmluvy, jakož i právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, když tato práva zahrnují též princip rovnosti účastníků řízení.

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu Okresního soudu v Nymburce (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 5 C 50/2018 se podává, že okresní soud usnesením ze dne 8. 11. 2018 č. j. 5 C 50/2018-76 přiznal stěžovatelce jako advokátce odměnu za její zastupování Miroslavy Rafaelové jako žalované (toho času neznámého pobytu), neboť podle § 140 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) platí advokátovi jeho hotové výdaje a odměnu za zastupování stát. Okresní soud vyčíslil odměnu opatrovníka (stěžovatelky) na částku 14 759,48 Kč (za čtyři úkony právní služby, když hodnota jednoho úkonu je 2 544 Kč). Naproti tomu okresní soud stěžovatelce nepřiznal odměnu za jeden vyúčtovaný úkon, a to za studium spisu, neboť v daném případě nešlo podle jeho názoru o úkon právní služby.

3. Proti usnesení okresního soudu podala stěžovatelka odvolání; poukazovala v něm i na to, že studium spisu bylo nezbytným a účelným úkonem právní pomoci. Krajský soud odvoláním stěžovatelky napadené usnesení okresního soudu změnil tak, že výši odměny stěžovatelky stanovil na částku 4 880 Kč, jinak rozhodnutí potvrdil. Podle krajského soudu z obsahu spisu vyplynulo, že usnesením okresního soudu ze dne 16. 4. 2018 č. j. 5 C 50/2018--22 byla žalované podle § 29 odst. 3 o. s. ř. ustanovena opatrovnice (sc. stěžovatelka). Okresní soud však podle krajského soudu při vyčíslení odměny opatrovnice pochybil, když jí za jeden úkon právní služby přiznal odměnu ve výši 2 544 Kč, neboť podle § 9 odst. 5 a § 7 bodu druhého a § 12a odst. 1 relevantního znění vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, činí odměna za jeden úkon právní služby 400 Kč. Krajský soud se naopak s okresním soudem ztotožnil v nepřiznání odměny za další úkon (za studium spisu), neboť ten je součástí úkonu „příprava a převzetí zastoupení“. Na druhou stranu měl ale stěžovatelce přiznat náhradu hotových výdajů a náhradu za promeškaný čas spojený právě se studiem spisu, neboť přípravu věci prováděla s ohledem na neznámý pobyt žalované účelně mimo své sídlo.

4. Při posuzování ústavní stížnosti III. senát Ústavního soudu dovodil, že § 9 odst. 5 advokátního tarifu, který ve věci stěžovatelky v ústavní stížností napadeném usnesení aplikoval krajský soud, je neústavní, neboť je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací ve smyslu čl. 26 odst. 3 Listiny. Proto usnesením ze dne 14. 5. 2019 sp. zn. III. ÚS 395/19 přerušil řízení o ústavní stížnosti stěžovatelky a plénu Ústavního soudu navrhl zrušit § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Plénum Ústavního soudu následně nálezem ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum Ústavního soudu dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny a s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Vzhledem k tomu, že plénum Ústavního soudu již rozhodlo, odpadl důvod přerušení řízení o ústavní stížnosti stěžovatelky a proto III. senát Ústavního soudu rozhodl o pokračování v řízení o ústavní stížnosti (I. výrok tohoto nálezu).

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti především uvádí, že přiznání odměny za zastupování ve věci o zaplacení částky 51 874,32 Kč ve výši 400 Kč za jeden úkon právní služby s odůvodněním, že jde o ustanoveného opatrovníka účastníku řízení, jehož pobyt není znám, je v rozporu se zásadou spravedlivé odměny za vykonanou práci. Stěžovatelka fakticky

vykonávala zastoupení v řízení o zaplacení výše uvedené částky a byla v zastupování převážně úspěšná. Stěžovatelce tak měla být podle jejího názoru přiznána odměna za jeden úkon právní služby z předmětu řízení (tedy z částky 51 874,32 Kč), a nikoliv podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu, protože nevykonávala funkci pouhé „doručovací schránky“. Dále stěžovatelka upozorňuje na to, že v daném případě okresní soud uložil ve větší části neúspěšnému žalobci – obchodní korporaci TOMMY STACHI, s. r. o. – zaplatit žalované náhradu nákladů řízení ve výši 11 217,21 Kč, a to na účet okresního soudu. Soud tak sám sobě (respektive státu) přiznal odměnu ve výši 2 544 Kč za jeden úkon, ale stěžovatelce jako ustanovenému zástupci (respektive opatrovníkovi) přiznal odměnu pouze ve výši 400 Kč za jeden úkon. Postup krajského soudu je dále podle stěžovatelky nespravedlivý proto, že mezi činností advokáta, jenž byl ustanoven opatrovníkem účastníka neznámého pobytu, a advokáta, který byl ustanoven zástupcem účastníka podle § 30 odst. 2 o. s. ř., není žádný zásadní rozdíl, naopak ustanovený opatrovník má při ochraně práv zastupovaného ztíženou pozici, neboť může vycházet jen z obsahu spisu. Není naproti tomu žádný důvod pro to, aby odměna opatrovníka byla oproti odměně advokáta ustanoveného podle § 30 odst. 2 o. s. ř. určené podle § 7 advokátního tarifu zásadně snížena. Použití § 9 odst. 5 advokátního tarifu krajským soudem v jejím případě proto stěžovatelka považuje podle čl. 95 odst. 1 Ústavy za rozporné s § 1 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, a dále za rozporné s čl. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny, neboť zakládá neodůvodněnou nerovnost v odměně za shodnou práci advokáta.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka – sama advokátka – nemusí být zastoupena podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu advokátem. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Vyjádření účastníka řízení

7. Krajský soud zejména upozornil, že když snížil k odvolání stěžovatelky jí okresním soudem původně přiznanou náhradu nákladů řízení, nelze to hodnotit jako porušení zásady zákazu *reformationis in peius*, která se v působnosti občanského soudního řádu neuplatní. Jako nesprávnou označil stěžovatelčinu úvahu o tom, že svým odvoláním mířila jen proti té části výroku o náhradě nákladů řízení, kterou jí nebyla přiznána požadovaná výše náhrady nákladů. Krajský soud připouští jistý rozpor s judikaturou Ústavního soudu [s nálezem ze dne 19. 10. 2010 sp. zn. II. ÚS 622/10 (N 211/59 SbNU 85), podle něhož nebylo spravedlivé, aby tehdy jen částečně úspěšná žalobkyně jako stěžovatelka musela hradit nepoměrně vyšší náklady na zastoupení vedlejšího účastníka opatrovníkem, než tento opatrovník od státu reálně obdržel]; na druhou stranu by ovšem stěžovatelka podle krajského soudu neměla být ve výhodnějším postavení oproti jiným ustanoveným opatrovníkům jen proto, že již bylo pravomocně rozhodnuto o nákladech, které mají být nahrazeny státu a které stát na zastoupení skutečně vynaložil. Samotná výše náhrady nákladů podle krajského soudu byla určena zcela v souladu s advokátním tarifem.

8. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření též obchodní společnosti TOMMY STACHI, s. r. o. Vzhledem k tomu, že se tato společnost ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřila ani na výzvu nereagovala, nastoupila nevyvratitelná domněnka, že se postavení vedlejší účastnice vzdala (§ 28 a 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 o. s. ř.).

9. Vyjádření účastníka řízení Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice, neboť nepřesahuje rámec ústavní stížností napadeného rozhodnutí. Nadto nelze přehlížet, že Ústavní soud ústavní stížnosti zcela vyhověl.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález ze dne 26. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 188/94 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následné použití právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatelky.

11. Jak již bylo uvedeno při rekapitulaci, na základě návrhu III. senátu Ústavního soudu plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,“. V tomto nálezu Ústavní soud dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky účastníků řízení, jejichž pobyt není znám, je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 o. s. ř. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), kterou Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 podrobně rozebíral [srov. například nález ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.) a nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Mussele proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)], vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na svévolných (libovolných) kritériích nebo úvahách. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Naopak § 9 odst. 5 advokátního tarifu vychází podle Ústavního soudu z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků řízení neznámého pobytu opatrovníkem (výslovně bod 38 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19). To v kontextu východisek nálezu ze dne 13. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16 (N 174/82 SbNU 693) vede k tomu, že advokát odměňovaný na základě zjednodušujícího kritéria je v horším postavení oproti advokátovi, který činnost spojenou s nevyhovujícím způsobem odměňování nevykonává nebo ji vykonával v menším rozsahu.

12. Také ve stěžovatelčině věci byla porušena zásada rovnosti v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny, a to ať již formou závislé činnosti jako zaměstnaný advokát nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo formou podnikání ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny (Ústavní soud chápe právo podnikat jako speciální právo vůči právu získávat prostředky pro životní potřeby prací). V souladu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 má Ústavní soud rovněž za to, že

stanovil-li normotvůrce odlišnou výši odměny pro advokáty jako opatrovníky účastníků řízení, jejichž pobyt není znám, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu), a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti poskytnutí odměny za takovou činnost.

13. Na základě těchto východisek III. senát Ústavního soudu konstatuje, že určil-li krajský soud odměnu stěžovatelky jako advokátky vykonávající opatrovnictví i s odkazem na § 9 odst. 5 advokátního tarifu, porušil tím zásadu rovnosti k základnímu právu stěžovatelky získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Například podle nálezu ze dne 27. 11. 2001 sp. zn. I. ÚS 102/2000 (N 179/24 SbNU 335) nebo podle nálezu ze dne 14. 1. 2013 sp. zn. IV. ÚS 376/11 (N 12/68 SbNU 177) přitom platí, že ač ústavní stížnost a návrh na zrušení právního předpisu představují relativně oddělené návrhy, o nichž Ústavní soud rozhoduje samostatně, nelze přehlédnout – vyšel-li návrh na zrušení právního předpisu (jeho části) z řízení o ústavní stížnosti [kdy je lhostejno, zda je navrhovatelem senát Ústavního soudu podle § 64 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu nebo sám stěžovatel podle § 74 zákona o Ústavním soudu] – jejich obsahovou propojenost, byť „automaticky“ neplatí, že zrušení právního předpisu musí vést současně ke kasaci ústavní stížností napadeného rozhodnutí, což je dáno i tím, že v řízení o kontrole norem Ústavní soud věc posuzuje i z jiných hledisek, než je tomu v samotném řízení o ústavní stížnosti.

14. Právě uvedené se v posuzované věci projevilo tak, že důvodem pro zrušení ústavní stížností napadeného usnesení byl jeho rozpor s principem rovnosti účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 ve spojení s čl. 26 odst. 3 Listiny (jak bylo uvedeno) s tím, že v řízení se systémově vyskytla i porucha způsobená porušením čl. 37 odst. 2 Listiny, nicméně tato neměla přímý vliv – i vzhledem k jeho obsahu – na rozhodnutí o odměně stěžovatelky. Ostatně ne každé porušení základního práva (svobody) během řízení se musí nutně projevit i v posléze vydaném rozhodnutí obecného soudu, když každou věc je třeba z tohoto hlediska hodnotit individuálně. To samozřejmě platí i pro provázanost mezi právem podle čl. 37 odst. 2 Listiny a podle čl. 26 odst. 3 Listiny, jak byla vysvětlena v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19.

15. Ústavní soud tedy z těchto důvodů ústavní stížnosti vyhověl a zrušil usnesení krajského soudu podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Takto rozhodl mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 193
Poplatek za podání podnětu k Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže
(sp. zn. II. ÚS 1270/19 ze dne 19. listopadu 2019)

Rozhoduje-li senát Ústavního soudu o ústavní stížnosti za procesní situace, kdy bylo v řízení předcházejícím jejímu podání aplikováno zákonné ustanovení, které plénum Ústavního soudu shledalo protiústavním, plyne již z této samotné okolnosti výsledek řízení, tzn. vyhovění ústavní stížnosti. U tzv. konkrétní kontroly norem podle ustanovení § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, platí, že spolu s ústavní stížností může být podán návrh na zrušení jednotlivých ustanovení právního předpisu, „jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti". Pokud by se proto zrušení napadeného zákonného ustanovení pro jeho protiústavnost nemělo projevit ve vyhovění ústavní stížnosti, která se stala procesním „nosičem", na jehož základě bylo zrušeno, nedávalo by celé toto řízení žádný rozumný smysl.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudce Ludvíka Davida a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Transparency International – Česká republika, o. p. s., se sídlem Sokolovská 260/143, Praha 8, zastoupeného Pavlem Uhlem, advokátem, se sídlem Kořenského 15, Praha 5, proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 7. 6. 2017 č. j. 62 A 82/2017-169 a rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 1. 2019 č. j. 3 As 184/2017-73, spojené s návrhem na zrušení ustanovení § 259 zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Krajského soudu v Brně a Nejvyššího správního soudu jako účastníků řízení a Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, se sídlem Brno, třída Kapitána Jaroše 7, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 7. 6. 2017 č. j. 62 A 82/2017-169 a rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 1. 2019 č. j. 3 As 184/2017-73 byl porušen čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

II. Tyto rozsudky se proto ruší.

Odůvodnění

I. Podstatný obsah ústavní stížnosti a průběh předchozího řízení

1. Ústavnímu soudu byla doručena ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"). Stěžovatel se jí domáhá zrušení v záhlaví citovaných rozsudků Krajského soudu v Brně a Nejvyššího správního soudu, neboť má za to, že jimi bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"),

právo petiční podle čl. 18 odst. 1 Listiny a právo podílet se na správě veřejných věcí podle čl. 21 odst. 1 Listiny. Svoji ústavní stížnost stěžovatel spojil s návrhem podle ustanovení § 74 zákona o Ústavním soudu na zrušení ustanovení § 259 zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o zadávání veřejných zakázek“ nebo „ZZVZ“).

2. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného soudního spisu se zejména podává, že stěžovatel podal Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže (dále též „ÚOHS“ nebo „úřad“) dne 12. 1. 2017 podnět k zahájení správního řízení z moci úřední o přezkoumání úkonů zadavatele při výběru koncesionáře a současně požádal o sdělení, jak bylo s jeho podnětem naloženo. Dne 14. 2. 2017 zaslal stěžovatel ÚOHS přípis, v němž se opětovně dožadoval informace o tom, jak bylo s jeho podnětem naloženo. ÚOHS v reakci na tento přípis dne 17. 2. 2017 odpověděl, že vzhledem k tomu, že stěžovatel ve lhůtě nezaplatil poplatek za podání podnětu ve výši 10 000 Kč, podnět nemohl být vyřízen.

3. Stěžovatel následně podal ke krajskému soudu tzv. zásahovou žalobu, přičemž krajský soud v rozsudku napadeném nyní projednávanou ústavní stížností dospěl k závěru, že zásahová žaloba je přípustná, neboť v případě napadání pasivity žalovaného správního úřadu při uskutečňování kroku navazujícího na podnět, jehož podáním nebylo zahájeno správní řízení, jiná ochrana než cestou žaloby podle § 82 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, nepřichází v úvahu. K samotné věci krajský soud uvedl, že „nevyřízení“ podnětu nemůže znamenat, že skutečnosti, na které bylo v „nevyřízeném“ podnětu poukazováno, mají zůstat navždy mimo dohled žalovaného. Žalovaný je tu totiž právě od toho, aby i sám, nad rámec návrhů a podnětů, vykonával trvalý a efektivní dozor v oblasti zadávání veřejných zakázek. Zpoplatnění podnětů ve smyslu § 259 ZZVZ na této povinnosti žalovaného nic nemění. „Nevyřízením“ ve smyslu § 259 odst. 4 ZZVZ se podle krajského soudu rozumí postup, v rámci něhož žalovaný nemusí na příslušný podnět reagovat takovým způsobem, jaký předvídá § 42 správního řádu. Při nezaplacení poplatku tak podateli podnětu nevzniká právo na to, aby mu žalovaný sdělil, zda řízení z moci úřední zahájil, či nikoli, neboť § 259 odst. 4 ZZVZ je ve vztahu k § 42 správního řádu speciální právní normou. K samotné úpravě obsažené v § 259 ZZVZ krajský soud uvedl, že sdílí řadu silných pochybností ohledně její odůvodněnosti, korektnosti a srozumitelnosti, nicméně není zákonodárcem, a pokud by toto ustanovení vykládal a aplikoval jinak, „pak by tak činil pouze coby kritiku zákonné úpravy“, která by byla projevem nemístného aktivismu. Shora uváděné pochybnosti však krajský soud samy o sobě nevedly k pochybám o ústavnosti § 259 ZZVZ.

4. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel kasační stížnost, kterou zamítl Nejvyšší správní soud nyní rovněž napadeným rozsudkem, přičemž uvedl, že taktéž neshledal důvod k předložení věci Ústavnímu soudu. Právo na spravedlivý proces totiž není absolutní a může podléhat řadě podmínek a omezení. Mezi ně spadá i stanovení poplatkové povinnosti. Na druhou stranu i tato omezení musí mít určité hranice, aby se nestala překážkou v přístupu k soudu či jinému orgánu. Účelem poplatkové povinnosti je přitom zejména ochrana institucí před přetížením, stejně jako zajištění toho, aby jednotlivci právo na soudní a jinou právní ochranu nezneužívali. Stanovení poplatku je legitimní, sleduje-li tento cíl a je-li přiměřené tomu, co je v řízení pro účastníka v sázce. Lze souhlasit s názorem krajského soudu o netradičním pojetí poplatkové povinnosti stanovené v § 259 ZZVZ (samotná existence poplatku, nezohlednění hodnoty veřejné zakázky, nemožnost osvobození, snížení či vrácení). Z toho však ještě nelze usuzovat na protiústavnost předmětného ustanovení. Podle názoru Nejvyššího správního soudu ani vzhledem k absolutní výši poplatku 10 000 Kč nelze hovořit o jeho zjevné nepřiměřenosti, a to zejména při uvážení charakteru podnětu k zahájení správního řízení z moci úřední. Na rozdíl od návrhu (či žádosti), jímž navrhovatel hájí výlučně svá práva a na základě něhož se zahajuje správní řízení, jehož je automaticky účastníkem, podnět k zahájení správního řízení z moci úřední může dát kdokoli, přičemž není

rozhodné, zda je jeho záměrem hájit vlastní práva, zájmy jiných osob, anebo zda má podnět čistě jen kverulatorní či šikanózní charakter. Nikdo však nemá subjektivní nárok na to, aby bylo řízení z moci úřední zahájeno, proto v případě jeho nezahájení nemůže být zasaženo právo podatele podnětu na spravedlivý proces. Správní orgán posoudí, zda jsou splněny podmínky pro zahájení správního řízení, a dospěje-li k názoru, že splněny jsou, řízení zahájí bez ohledu na to, jakým způsobem se o tom dozvěděl. Poplatky za návrh (žádost) nadto mohou dosahovat i mnohonásobně vyšších částek než poplatek za podání podnětu stanovený v § 259 ZZVZ, jak ostatně demonstroval i krajský soud na poplatku za podání návrhu na zahájení řízení o přezkoumání úkonů zadavatele k žalovanému. V možnosti snížení, prominutí či vrácení poplatku za návrh se pak odráží skutečnost, že tento poplatek je účastník řízení nucen zaplatit, aby mohl hájit svá práva v řízení před orgánem veřejné moci, na něž má na základě svého podání nárok. Soud nemá pochybnosti ani o legitimnosti cíle stanovení poplatku, jímž byla především ochrana před přetížením žalovaného a zajištění toho, aby jednotlivci institut podnětu nezneužívali. Ohledně právního hodnocení významu slovního spojení „podnět se nevyřizuje“ to znamená, že ÚOHS nemusí na podnět reagovat způsobem, jaký předvídá § 42 správního řádu, avšak při zachování zásady oficiality. Ustanovení § 259 ZZVZ představuje *lex specialis* k obecné povinnosti správních orgánů, obsažené v § 42 správního řádu, přijímat podněty a vyřizovat je. Z toho plyne, že uvedenou povinnost bude mít ÚOHS až po splnění poplatkové povinnosti podatele podnětu. „Nevyřízením“ podnětu tudíž lze rozumět to, že žalovaný nemá povinnost zabývat se podnětem a podatele podnětu následně vyrozumět, nicméně – vzhledem k zásadě oficiality – z toho nelze pro žalovaného vyvozovat „zákaz“ zabývat se postupem zadavatele z moci úřední. Žalovaný ÚOHS tedy v dané věci nepostupoval nezákonně.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti akceptuje závěr správních soudů, podle kterého ustanovení § 259 ZZVZ nedává možnost jiného výkladu než takového, že k podání efektivního podnětu k zahájení řízení z úřední povinnosti je třeba vždy složit poplatek 10 000 Kč, který nelze prominout. Toto ustanovení proto nelze vyložit ústavně konformním způsobem. Současně je prokázáno, že ÚOHS v této věci nezahájil řízení z úřední povinnosti, byť podání stěžovatele údajně bylo věcně důvodné, jelikož toto řízení zahájil z podnětu jiného subjektu, který poplatek složil. Je tak rovněž zřejmé, že napadené ustanovení bylo v této věci aplikováno, čímž se tato situace liší od případu řešeného v usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 10. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 28/18 (U 11/91 SbNU 653).

II. Splnění podmínek řízení a další postup II. senátu

6. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), byla podána včas (§ 72 odst. 3 citovaného zákona) a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) téhož zákona]. Nic proto nebrání v jejím meritorním projednání.

7. II. senát Ústavního soudu dospěl k závěru, že podáním návrhu na zrušení § 259 zákona o zadávání veřejných zakázek, jakož i uplatněním tohoto ustanovení v řízení předcházejícím podání nyní projednávané ústavní stížnosti (§ 74 zákona o Ústavním soudu) nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, a současně nelze tvrzení stěžovatele označit za zjevně neopodstatněná. Proto senát Ústavního soudu rozhodl podle ustanovení § 78 odst. 1 zákona o Ústavním soudu o postoupení návrhu stěžovatele na zrušení napadeného ustanovení plénu Ústavního soudu k rozhodnutí podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky.

8. Protože plénum Ústavního soudu nálezem ze dne 30. 10. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 7/19 (N 181/96 SbNU 274; 309/2019 Sb.) návrhu vyhovělo, bylo možno v řízení pokračovat, o čemž byli účastníci zpraveni usnesením ze dne 13. 11. 2019.

III. Vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

9. Nejvyšší správní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že stěžovatel v řízení nenamítal nezákonnost postupu ÚOHS, neboť neměl pochybnosti o jeho souladu s napadeným zákonným ustanovením. Bylo tak zjevné, že stěžovatel brojil pouze proti neústavnosti tohoto zákonného ustanovení. Správní soudy podle čl. 95 odst. 2 Ústavy posoudily námitku protiústavnosti § 259 ZZVZ, avšak nedospěly k závěru ohledně jeho protiústavnosti. V tomto směru soud odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku. Pokud nyní stěžovatel poukazuje na to, že v nevyřízení podnětu spatřuje porušení čl. 18 Listiny o petičním právu, tuto argumentaci stěžovatel v řízení před správními soudy neuplatnil a navíc „tak originální pojetí petičního práva přesahovalo myšlenkový obzor senátu rozhodujícího ve věci, takže k posouzení z této strany nepřistoupil ani *ex offo*“. Postup a rozhodnutí v této věci Nejvyšší správní soud ponechává plně na zvážení Ústavního soudu.

10. Krajský soud v Brně k výzvě Ústavního soudu pouze odkázal na argumentaci, kterou použil již v rozsudku vydaném dne 7. 6. 2017 pod sp. zn. 62 A 82/2017-169.

11. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže k otázce zpochybňované ústavnosti § 259 ZZVZ zdůraznil specifika veřejných zakázek, které jsou svojí povahou soukromoprávní a kdy je dán zcela zásadní ekonomický zájem na případném přezkoumání zadávacího řízení. Je proto vhodné soustředit se zejména na taková zadávací řízení, kde lze po zásahu ÚOHS vysledovat alespoň potenciální kladný dopad na efektivní využití veřejných prostředků. Toto prostředí je vysoce specializované a je zcela odlišné od běžné agendy veřejné správy. Účelem předmětného poplatku je zracionalizování procesů, za nichž lze zpochybnit postup zadavatele a zefektivnění činnosti ÚOHS. Samotná částka 10 000 Kč není nepřiměřená a v porovnání s výší kauce je zcela zanedbatelná. Je prý zřejmé, že naprostá většina podaných podnětů je motivována právě snahou hájit soukromé zájmy daného soutěžitele. Tato částka však není nepřiměřená ani v absolutní výši, jelikož je hraniční částkou např. bagatelních sporů, a nikomu proto nebrání v přístupu k úřadu. Je však způsobilá žádoucím způsobem „odfiltrovat“ podněty šikanózní či obstrukční povahy. Nedochází ani k omezení ústavně zaručených základních práv, a napadené zákonné ustanovení proto obstojí a nemělo by být zrušeno, protože není bariérou pro podání podnětu i ze strany osoby, která není přímo zainteresována na konkrétním zadávacím řízení.

12. Za dané situace, kdy ze shora citovaných vyjádření neplyne nic nového, co by se týkalo řízení o této ústavní stížnosti, již nebylo nutné je zasílat stěžovateli k případné replice.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

13. Jak se podává ze shora uvedeného, II. senát rozhoduje o ústavní stížnosti za procesní situace, kdy bylo v řízení předcházejícím jejímu podání aplikováno zákonné ustanovení, které plénum Ústavního soudu shledalo rozporným s čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy a s čl. 2 odst. 2 a čl. 11 odst. 5 Listiny. Již z této samotné okolnosti logicky plyne výsledek řízení, tzn. vyhovění ústavní stížnosti. V daném případě se totiž jednalo o tzv. konkrétní kontrolu norem, kdy důvodem, pro který bylo napadené ustanovení § 259 zákona o zadávání veřejných zakázek zrušeno jako protiústavní, byla jeho předchozí aplikace správními soudy. Podle ustanovení § 74 zákona o Ústavním soudu platí, že spolu s ústavní stížností může být podán návrh na zrušení jednotlivých ustanovení právního předpisu, „jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti“. Pokud by se proto tento závěr (tzn. zrušení napadeného zákonného ustanovení pro jeho protiústavnost) neměl projevit ve vyhovění ústavní stížnosti, která se stala procesním „nosičem“, na jehož základě bylo zrušeno předmětné zákonné ustanovení, nedávalo by celé toto řízení žádný rozumný smysl.

14. V řízení předcházejícím podání této ústavní stížnosti ostatně nebylo sporu o tom, že protiústavní pochybení ÚOHS a poté správních soudů nespočívalo v chybné aplikaci ustanovení § 259 ZZVZ, a stěžovatel ani nenamítal nezákonnost postupu úřadu či správních

soudů, nýbrž v jeho tvrzené protiústavnosti. Pokud proto plénum Ústavního soudu shledalo, že tyto námitky se ukázaly jako důvodné, nemá nyní senát rozhodující o ústavní stížnosti jinou možnost než promítnout tyto závěry plenárního nálezu do rozhodnutí o ústavní stížnosti, která sloužila jako procesní prostředek umožňující se jeho ústavností vůbec zabývat. Závěry obsažené v plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/19 jsou pro nyní rozhodující senát závazné, a to jak z hlediska samotného konstatování protiústavnosti ustanovení § 259 ZZVZ, tak i z hlediska důvodů této protiústavnosti.

15. Ohledně důvodů, pro které bylo nutno ústavní stížnosti vyhovět, proto nyní postačuje odkázat na nosné důvody opakovaně odkazovaného plenárního nálezu.

16. Těmito důvody jsou především důraz na jednoznačnost zákona a jeho vnitřního souladu, který platí o to více v případě, kdy zákon stanoví poplatkovou povinnost (čl. 11 odst. 5 Listiny). Tato poplatková povinnost proto musí být zákonem stanovena zcela jednoznačně, srozumitelně, konzistentně a předvídatelně.

17. Pokud proto plénem Ústavního soudu zrušené ustanovení § 259 ZZVZ stanovilo poplatek za podání podnětu k zahájení řízení o přezkoumání úkonů zadavatele z moci úřední, přičemž zákonodárce zaplacením tohoto poplatku podmínil vyřízení podnětu, míjela se tato úprava s obvyklou funkcí poplatků, jelikož ani tomu, kdo podá podnět a poplatek za něj zaplatí, neposkytovala vůbec žádnou ekvivalenci. Tato ekvivalence je totiž dána tehdy, je-li zaplacením poplatku podmíněno zahájení právního řízení (správní, soudní), v jehož rámci se rozhoduje o právech a povinnostech jeho účastníků, případně se jedná o jinou formu kompenzace plátce poplatku (poplatek za odpady, za psy apod.). V daném případě se však zaplacením poplatku žádné řízení nezahajovalo. Podle Ústavního soudu tedy posuzovaná právní úprava nevytvářela prostor pro efektivnější řešení skutečně důvodných podnětů ze strany úřadu a ani nedokázala smysluplným způsobem ochránit práva a svobody samotných zadavatelů, takže nebyla naplněna ani případná regulatorní funkce tohoto poplatku.

18. Klíčovým problémem ustanovení § 259 zákona o zadávání veřejných zakázek byl následek nezaplacení poplatku z hlediska povinnosti Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže zahájit řízení o přezkoumání úkonů zadavatele z moci úřední podle § 249 tohoto zákona. Zákon totiž na jedné straně předpokládal, že úřad bude zkoumat všechny rozhodné okolnosti, jež by mohly odůvodňovat zahájení řízení o přezkoumání úkonů zadavatele z moci úřední, na straně druhé však vylučoval, aby se za tímto účelem zabýval těmi podněty, u nichž nedošlo k zaplacení poplatku. Mezi oběma zákonnými povinnostmi úřadu tak vznikal značný rozpor, a napadené zákonné ustanovení proto odporovalo požadavku předvídatelnosti a bezrozpornosti zákona jakožto základnímu předpokladu právního státu, stejně jako požadavku dobré správy, založené na vstřícném přístupu a komunikaci správních úřadů s občany. Zaplacením poplatku totiž byl podmíněn postup správního úřadu i v případě, kdy byl tento povinen zahájit řízení z úřední povinnosti. Obecně přitom platí, že stát nemá vybírat zvláštní poplatek za to, aby konal tam, kde je k tomu zákonem povinován.

19. Ústavní soud proto přistoupil ke zrušení napadených rozhodnutí, jelikož – jak se podává již z dříve uvedeného – jimi bylo aplikováno protiústavní ustanovení § 259 ZZVZ, v důsledku čehož stěžovatelův podnět nebyl nijak vyřízen. Tím se tato rozhodnutí dostala do rozporu s čl. 11 odst. 5 Listiny, jelikož zákonné stanovení předmětného poplatku odporovalo materiálním ústavním limitům pro zakotvení této poplatkové povinnosti z hlediska požadavků vnitřní bezrozpornosti, předvídatelnosti a vyloučení libovůle.

20. Proto se v nyní projednávané věci v důsledku derogace ustanovení § 259 zákona o zadávání veřejných zakázek nálezem sp. zn. Pl. ÚS 7/19 a následného zrušení napadených rozsudků správních soudů ÚOHS bude muset seznámit s obsahem podnětu stěžovatele a postupovat podle obecné úpravy (viz zejména § 249 zákona o zadávání veřejných zakázek). Po zrušení povinnosti uhradit předmětný poplatek má totiž ÚOHS podle ustanovení § 249 zákona o zadávání veřejných zakázek povinnost zabývat se i obsahem podnětu, zda z něj

vyplývají skutečnosti vedoucí k případnému zahájení řízení o přezkoumání úkonů zadavatele z moci úřední.

21. Z těchto důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozsudky Krajského soudu v Brně a Nejvyššího správního soudu zrušil pro jejich rozpor s čl. 11 odst. 5 Listiny.

Č. 194
Pokuta za porušení povinnosti stanovené unijním právem při prodeji vína; povinnost předložit předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie při odlišném výkladu unijního práva různými soudními instancemi (sp. zn. I. ÚS 2224/19 ze dne 19. listopadu 2019)

Pokud obecný soud, proti jehož rozhodnutí není opravný prostředek přípustný, nemá o výkladu práva Evropské unie rozumné pochybnosti, není povinen podat předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie, ani když daný výklad je rozdílný od soudu nižšího stupně ve stejné věci.

Uvážení však není založeno na pouhých subjektivních hodnoceních příslušného soudu poslední instance. Stále platí závěr Ústavního soudu [sp. zn. II. ÚS 1608/19 (N 158/96 SbNU 47)], podle něhož výklad práva Evropské unie nemůže být svévolný či neudržitelný. Ústavní soud sice nemá pravomoc hledat správné uplatnění unijního práva (to činí obecné soudy) nebo autoritativně vykládat jeho obsah (to činí Soudní dvůr Evropské unie), je však oprávněn přezkoumat zmíněný kvalifikovaný deficit výkladu i uplatnění práva Evropské unie.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Predikátní vína, a. s., sídlem Vinařská 484, Zaječí, zastoupené JUDr. Vojtěchem Mihalíkem, advokátem, sídlem Brněnská 154/32, Mikulov, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 6. 2019 č. j. 7 As 100/2019-30 a rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 20. 2. 2019 č. j. 31 Ad 19/2016-215, za účasti Nejvyššího správního soudu a Krajského soudu v Hradci Králové jako účastníků řízení a Státní zemědělské a potravinářské inspekce jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 6. 2019 č. j. 7 As 100/2019--30 a rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 20. 2. 2019 č. j. 31 Ad 19/2016-215 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 6. 2019 č. j. 7 As 100/2019-30 a rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 20. 2. 2019 č. j. 31 Ad 19/2016-215 se ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace ústavní stížnosti a dosavadního průběhu řízení

Ústavní stížností se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí z důvodu, že jimi bylo zasaženo do jejího práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), práva na zákonného soudce

podle čl. 38 odst. 1 Listiny, práva vlastnit majetek zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny a práva podnikat podle čl. 26 odst. 1 Listiny.

Rozhodnutím Státní zemědělské a potravinářské inspekce (dále jen „SZPI“) byla stěžovatelka shledána vinnou ze spáchání správního deliktu podle § 39 odst. 1 písm. f) zákona č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o vinohradnictví a vinařství), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o vinohradnictví a vinařství“) tím, že porušila čl. 80 odst. 2 písm. a) a c) nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1308/2013. Uvedeného jednání se měla stěžovatelka dopustit tím, že uvedla na trh víno Tramín z Moldávie, které bylo podrobeno nepovoleným enologickým postupům – přidávání vody a syntetického glycerolu a zvyšování přirozeného obsahu alkoholu. Dále byla stěžovatelka shledána vinnou ze spáchání správního deliktu nedodržení požadavku na bezpečnost potravin podle § 17 odst. 1 písm. p) zákona č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o potravinách a tabákových výrobcích“), kterého se měla dopustit tím, že uvedla na trh víno Chardonnay ze Španělska, které nebylo vhodné k lidské spotřebě – z důvodu kontaminace cizorodými a jinými látkami, resp. z důvodu, že v době kontroly bylo zkažené. Za uvedená jednání byla stěžovatelce uložena pokuta ve výši 110 000 Kč a povinnost uhradit náklady laboratorního rozboru ve výši 33 900 Kč a náklady řízení ve výši 1 000 Kč. Odvolání proti tomuto rozhodnutí ústřední inspektorát SZPI zamítl.

Obě rozhodnutí SZPI napadla stěžovatelka správní žalobou, ve které mimo jiné tvrdila, že kvalita dovezeného vína byla osvědčena dokladem V I 1 v souladu s nařízením Komise (ES) č. 555/2008 ze dne 27. června 2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 479/2008 o společné organizaci trhu s vínem, pokud jde o programy podpory, obchod se třetími zeměmi, produkční potenciál a kontroly v odvětví vína. Tento doklad vydávají autorizované orgány státu vývozu a potvrzují jím, že příslušná zásilka vína naplňuje parametry plynoucí z unijní legislativy. Stěžovatelka neměla důvod tomuto osvědčení nevěřit, a nemohla tak být odpovědná za předmětný delikt.

Krajský soud v Hradci Králové (dále též jen „krajský soud“) nejprve rozsudkem ze dne 4. 7. 2018 č. j. 31 Ad 19/2016-149 žalobě vyhověl, přičemž vyšel z rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 26. 4. 2018 č. j. 31 A 103/2016-107, vydaného v obdobné věci Vinařství U Kapličky, s. r. o., (dále jen rozsudek „Krajského soudu v Brně ve věci Vinařství U Kapličky“). Krajský soud dospěl k závěru, že doklad V I 1 slouží jako nástroj k usnadnění volného pohybu vína a vyjadřuje důvěru Evropské unie v orgány třetích zemí, které osvědčení vydávají. Požadavek SZPI, aby stěžovatelka bez dalšího víno ze třetí země dále prověřovala, shledal krajský soud jako protismyslný uvedeným principům a naopak vyslovil názor, že spoléhání na správnost dokladu V I 1 je souladné jak s úmyslem Evropské unie, tak s navazující českou právní úpravou. Stěžovatelka se tak sice dopustila správního deliktu dle § 39 odst. 1 písm. f) zákona o vinohradnictví a vinařství, pokud jí obchodované víno neodpovídalo enologickým postupům, nicméně možnost zvažovat liberaci uvedeného deliktu s ohledem na uvedené vyloučena nebyla, a v tomto směru zavázal SZPI, aby se v novém řízení podrobněji dokumentem V I 1 zabývala.

SZPI podala proti tomuto rozsudku krajského soudu kasační stížnost, které Nejvyšší správní soud vyhověl rozsudkem ze dne 17. 10. 2018 č. j. 7 As 326/2018-28. Kasační soud – s odkazem na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 8. 2018 č. j. 7 As 217/2018--25, vydaný v obdobné věci Vinařství U Kapličky, s. r. o., (dále jen „rozsudek Nejvyššího správního soudu ve věci Vinařství U Kapličky“) – zdůraznil, že doklad V I 1 je pouhé administrativní povolení ke vstupu předmětného vína na území Evropské unie a jde jen o nezbytnou podmínku legálního dovozu. Lze je proto jen těžko pokládat za ono „vynaložení veškerého úsilí“, které vyžaduje zákon k liberaci ze stěžovatelkou spáchaného deliktu, neboť

ve spojení „vynaložení veškerého úsilí“ je zjevně obsažen požadavek konat něco víc než pouze splnit podmínky pro legální dovoz vína do České republiky. Jinak by už samotný fakt, že víno bylo dovezeno legálně, navždy zbavoval dovozce či prodejce vína veškeré odpovědnosti za kvalitu daného vína.

Krajský soud v Hradci Králové, vázán právním názorem Nejvyššího správního soudu, v pokračujícím řízení žalobu stěžovatelky v záhlaví označeným rozsudkem zamítl; stejný osud sdílela i následná kasační stížnost stěžovatelky, kterou zamítl nyní napadeným rozsudkem Nejvyšší správní soud.

Podstatou argumentace ústavní stížnosti je povaha dokladu V I 1. Stěžovatelka nesouhlasí se závěry Nejvyššího správního soudu, že tento dokument slouží pouze jako administrativní povolení k legálnímu dovozu vína do Evropské unie. Doklad je vydáván certifikovanými a autorizovanými orgány třetí země, ty jsou jako takové registrovány orgány Evropské unie. Jde o doklad o vlastnostech dováženého vína, jeho vydání je podmíněno provedením laboratorního rozboru vzorku vína a posouzením, zda víno naplňuje v Evropské unii uznávané enologické postupy. U produktu doprovázeného dokladem V I 1 obchodník jedná v dobré víře v pravdivost údajů obsažených v dokumentu. Spor o povahu osvědčení je přitom zároveň záležitostí výkladu unijního práva. Pokud je tento nejasný, což lze s ohledem na odlišné názory zapojených obecných soudů předpokládat, měl některý ze soudů položit předběžnou otázku k Soudnímu dvoru Evropské unie. Obecné soudy k tomu nepřistoupily, a porušily tím právo stěžovatelky na spravedlivý proces a na zákonného soudce.

Stěžovatelka dále rozporuje postup správního orgánu při laboratorních testech vzorků vín a výsledky nepovažuje za průkazné i vzhledem k nejasné metodice vyhodnocení. S tím souvisí též námitka neprovedeného důkazu – stěžovatelka navrhovala provedení celé řady důkazů, které by umožnily zpochybnit závěry SZPI o nesplnění požadavků na enologické postupy, správní soudy však tyto návrhy neprovedly bez náležitého odůvodnění. Vadnost přístupu správního orgánu dosvědčuje delší (cca dvouměsíční) odstup mezi provedením testů a oznámením jejich výsledků, přičemž žádný právní předpis neukládá obchodníkovi kontrolované víno skladovat. Přesto bylo stěžovatelce přičteno k tíži, že v předmětném mezidobí víno prodala jinému subjektu. V závěru ústavní stížnosti stěžovatelka rekapituluje, proč by neměla být za správní delikt odpovědná. Podotýká, že neměla důvod nedůvěřovat dokladu V I 1, s dovozem vína z Moldavska měla dobré zkušenosti, informace o problematické kvalitě moldavských vín se neobjevovaly ani ve veřejném prostoru.

V doplnění ústavní stížnosti ze dne 20. 9. 2019 stěžovatelka poukazuje na nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2019 sp. zn. II. ÚS 1608/19 (N 158/96 SbNU 47; dále jen „nález sp. zn. II. ÚS 1608/19“), kterým byl zrušen shora uvedený rozsudek Nejvyššího správního soudu ve věci Vinařství U Kapličky. Závěrem doplnění ústavní stížnosti stěžovatelka žádá, aby byly závěry obsažené v citovaném nálezu Ústavního soudu promítnuty i do rozhodování o nyní posuzované ústavní stížnosti.

II. Vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

Ústavní soud vyzval Nejvyšší správní soud a Krajský soud v Hradci Králové jako účastníky řízení a SZPI jako vedlejšího účastníka řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti.

SZPI ve svém vyjádření k povaze dokumentu V I 1 uvádí, že jde o dokument, který nepředstavuje absolutní průkaz bezvadnosti vinařského produktu, na který by bylo možno bezmezně a bezvýhradně spoléhat a který by snad měl subjekt disponující tímto dokladem bez dalšího liberovat. U žádného obchodníka s dovozovým nebaleným vínem není možné předpokládat, že by obecně formulovaný doklad V I 1 měl tohoto vést k plnému spoléhání na naprostou bezvadnost dovezeného vína. Tím spíše v případě vína ze země, kde se problémy s kvalitou vína objevují dlouhodobě. Dokument V I 1 má význam toliko pro celní administrativu, tedy do okamžiku, než je produkt propuštěn do volného oběhu na trhu

Evropské unie. Odpovědnost za to, že vinařské produkty dovážené na celní území Evropské unie splňují podmínky jejich dovozu do Evropské unie a odpovídají popisu produktů podle osvědčení v dokladu V I 1, nese dovozce, tj. příjemce uvedený v dokladu V I 1 a následně všechny další subjekty, které dané víno uvádějí na trh v Evropské unii. Podstata sporu spočívající v hodnocení dokladu V I 1 v souvislosti s liberací podle zákona o vinohradnictví a vinařství nezávisí na výkladu evropské legislativy, ale čistě na posouzení podmínek daných v § 40 odst. 1 zmíněného zákona. Výklad povahy a významu institutu dokladu V I 1 podle unijního práva není ve věci relevantní, neboť ať už je výklad povahy dokladu V I 1 jakýkoliv, stále bude platit, že ze strany provozovatele potravinářského podniku, který uvádí víno na trh v České republice, z hlediska liberace nikdy nepostačuje pouhé spolehnutí se na tento doklad, ale musel by prokázat vynaložení dalšího úsilí. V tomto ohledu nejde o otázku ani ústavněprávní, ani související s právem Evropské unie, nýbrž o otázku výkladu a použití národní právní úpravy – § 40 odst. 1 zákona o vinohradnictví a vinařství. Nebylo proto namístě položení předběžné otázky Soudnímu dvoru Evropské unie. SZPI dále zdůrazňuje, že stěžovatelka nebyla dovozcem předmětného vína původem z Moldávie ani prvním příjemcem v České republice. Stěžovatelka víno odebrala v keg sudu od dodavatele – společnosti Vinařství U Kapličky, s. r. o. Během manipulace s vínem v keg sudu přitom může docházet poměrně jednoduše k záměnám vín, a nelze se tedy spoléhat ani na to, že šlo skutečně o stejné víno, kterému byl v Moldávii vystaven doklad V I 1. Stěžovatelka žádnou svou další aktivitu nad rámec důvěry v doklad V I 1 vystavený v Moldávii, aby zabránila uvedení nevyhovujícího vína na trh, neprokazovala, a své odpovědnosti se proto nemůže zbavit.

K nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1608/19 SZPI poukazuje na to, že Ústavní soud se v jeho odůvodnění (bod 38) vyjadřuje k hodnocení, zda stěžovateli bylo možné vytknout nevynaložení veškerého úsilí ve smyslu § 40 odst. 1 zákona o vinohradnictví a vinařství, a dochází k závěru, že pochybnosti o bezvadnosti vína měl primárně uplatnit správní orgán. Tím se podle SZPI Ústavní soud vyjadřuje k otázkám mimo namítané porušení ústavního práva na spravedlivý proces. Navíc jeho konstatování vstupuje do konstantní judikatury obecných soudů ohledně naplnění liberačních důvodů z objektivní odpovědnosti za jiný správní delikt. Široce uznávaný a uplatňovaný výklad tento princip hodnotí velmi přísně a jeho základem je požadavek, aby to byl obviněný, kdo prokazuje vynaložení veškerého úsilí, které je možné požadovat k zabránění porušení právní povinnosti. Ovšem Ústavní soud poskytnutím svého názoru na výklad podústavního práva staví do aktivní role naopak správní orgán. SZPI se ve svém vyjádření věnuje také dalším námitkám stěžovatelky, týkajícím se laboratorních rozborů a seznámení s jejich výsledky a neprovedených důkazů. Závěrem SZPI navrhuje, aby byla ústavní stížnost stěžovatelky zamítnuta.

Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření zdůrazňuje, že správní delikt podle § 39 odst. 1 písm. f) zákona o vinohradnictví a vinařství, z jehož spáchání byla stěžovatelka uznána vinnou, je založen na objektivní odpovědnosti. V případě objektivní odpovědnosti není relevantní subjektivní stránka deliktu (zavinění). Správní orgány nejsou povinny se zabývat např. tím, zda postihovaný subjekt věděl či vědět mohl a měl o skutečnostech zakládajících jeho odpovědnost. Stěžovatelka by za delikt neodpovídala pouze tehdy, pokud by splnila podmínky liberace obsažené v § 40 odst. 1 zákona o vinohradnictví a vinařství, podle kterého právnická osoba za správní delikt neodpovídá, jestliže prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení povinnosti zabránila. Z uvedeného plyne, že unijní rozměr věci představuje otázka skutkové podstaty správního deliktu (porušení předpisů Evropské unie upravujících oblast vinohradnictví, vinařství nebo obchodu s produkty). Laboratorní testy vedlejšího účastníka přitom jednoznačně prokázaly porušení těchto enologických postupů. Jádro sporu tedy neleželo v otázce související s unijním právem, ale v tom, zda stěžovatelka naplnila podmínky liberace podle vnitrostátního ustanovení § 40 odst. 1 zákona o vinohradnictví a vinařství. V dané věci se jednalo o objektivní odpovědnost

za porušení enologických postupů, z níž se lze pouze liberovat. Právě podmínky liberace byly klíčovou otázkou v nynějším řízení. Nešlo tedy o odpovědnost za zavinění, a to ani za zavinění ve formě nevědomé nedbalosti. Pro její naplnění by bylo jistě relevantní, zda stěžovatelka měla či neměla indicie o závažných nedostatcích v kvalitě jí dováženého vína, tedy zda vědět mohla či měla, že předpisy porušuje, a bylo u ní tedy dáno zavinění ve formě nevědomé nedbalosti. Pro objektivní odpovědnost je však podstatné pouze to, že toto víno uvedenými nedostatky prokazatelně trpělo, a vše ostatní je již podstatné pouze pro vymezení podmínek liberace.

K otázce, zda stěžovatelka splnila podmínky uvedené v § 40 odst. 1 zákona o vinohradnictví a vinařství, Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření odkazuje na ústavní stížností napadený rozsudek kasačního soudu a jemu předcházející rozsudek Nejvyššího správního soudu a dodává, že setrvává na názoru, že stěžovatelka v daném případě nevynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení povinnosti zabránila. V projednávané věci přitom stěžovatelka měla k dispozici prostředky, jak ověřit kvalitativní vlastnosti jí prodávaného vína (možnost povedení laboratorních testů) a nebyla nucena spoléhat se pouze na doklad V I 1. Nejvyšší správní soud závěrem uvedl, že při posuzování dané věci zohledňoval důsledky jednání stěžovatelky, tj. že konzumace vína obsahujícího nadměrné hodnoty syntetického glycerolu může mít značný dopad na lidské zdraví chráněné čl. 31 Listiny.

Krajský soud v Hradci Králové ve svém vyjádření pouze odkázal na odůvodnění svého ústavní stížností napadeného rozsudku.

Stěžovatelka ve své replice zdůrazňuje, že nález sp. zn. II. ÚS 1608/19 je pro orgány veřejné moci závazný a v nyní posuzované věci by z něj měl Ústavní soud vycházet. Stěžovatelka poukazuje na to, že k předmětu sporu není judikatura obecných soudů ustálena. S ohledem na to, že věc vedená pod sp. zn. II. ÚS 1608/19 nebyla jedinečnou kauzou, nýbrž její posouzení a výsledek měly dopad i do dalších téměř totožných kauz, bylo podle stěžovatelky namístě, pokud Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1608/19 předestřel též návod, jak by správní soudy měly aplikovat podústavní právo. Ačkoliv se SZPI i Nejvyšší správní soud snaží rozvádět argumentaci tím směrem, že nyní projednávaná věc se týká toliko výkladu vnitrostátního práva, jde podle stěžovatelky o otázku přesahu věci do práva unijního a odkazuje přitom na bod 21 nálezu sp. zn. II. ÚS 1608/19. Objasnění povahy dokumentu V I 1 je podle stěžovatelky pro danou věc stěžejní, přičemž provádět autoritativní výklad unijního práva je oprávněn toliko Soudní dvůr Evropské unie. Proto bez položení předběžné otázky v tomto smyslu nelze danou věc kvalifikovaně posoudit ani rozhodnout.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

Ústavní soud posoudil argumenty stěžovatelky obsažené v ústavní stížnosti, konfrontoval je s obsahem napadených rozhodnutí a obsahem vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a že vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní

stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu je nutno vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, je-li jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); z judikatury Ústavního soudu lze zjistit druhy a povahu takto významných vad. Z tohoto pohledu Ústavní soud přezkoumal ústavní stížností napadená soudní rozhodnutí a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zčásti důvodná.

Podstatou ústavní stížnosti je otázka povahy dokladu V I 1 a jeho vlivu na objektivní odpovědnost stěžovatelky za správní delikt podle § 39 odst. 1 písm. f) zákona o vinohradnictví a vinařství – uvedení na trh vína z Moldávie, které bylo podrobeno nepovoleným enologickým postupům. Naopak proti závěrům o odpovědnosti stěžovatelky za správní delikt podle § 17 odst. 1 písm. p) zákona o potravinách a tabákových výrobcích – nevyřazení vína ze Španělska z dalšího uvádění na trh, neboť bylo zkažené – stěžovatelka žádnou ústavněprávně relevantní argumentaci nevznáší, a Ústavní soud se touto otázkou ve svém nálezu proto nezabýval.

Pro posouzení ústavní stížnosti je významný nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1608/19, který byl vydán ve skutkově obdobné věci, ve které byla vydána obdobná soudní rozhodnutí (v nyní posuzované věci vydaná soudní rozhodnutí ve svém odůvodnění na tato rozhodnutí výslovně odkazují). V nyní posuzované věci a ve věci sp. zn. II. ÚS 1608/19 byly navíc podány téměř totožné ústavní stížnosti sepsané stejným advokátem. Věc vedená pod sp. zn. II. ÚS 1608/19 se tedy týkala obdobné problematiky a téměř totožné ústavněprávní argumentace.

Ústavní soud přitom i při zvážení argumentace obsažené ve vyjádření Nejvyššího správního soudu a SZPI k ústavní stížnosti neshledal důvody, aby se odchýlil od již v nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1608/19 vyslovených závěrů, resp. jeho nosného důvodu (*rationis decidendi*), podle kterého Nejvyšší správní soud porušil ústavně zaručené základní právo Vinařství U Kapličky, s. r. o., na spravedlivý proces tím, že zpochybnil závaznost dokladu V I 1 jako institutu unijního práva, aniž by předložil předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie.

Jak Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1608/19 připomněl, přestože je věcí unijního práva, zda obecné soudy naplňují podmínky pokládání předběžných otázek, za určitých okolností může být nepoložení předběžné otázky rovněž porušením ústavně zaručených práv na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny) či na zákonného soudce [čl. 38 odst. 1 Listiny; viz např. nálezy ze dne 29. 11. 2011 sp. zn. II. ÚS 1658/11 (N 202/63 SbNU 357), ze dne 8. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1009/08 (N 6/52 SbNU 57) nebo ze dne 26. 9. 2017 sp. zn. II. ÚS 4255/16 (N 181/86 SbNU 869)]. Kritéria, která je povinen obecný soud při (ne)položení předběžné otázky zohlednit, aby mohlo jeho rozhodnutí v tomto směru při ústavním přezkumu obstát, podrobně shrnul nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2018 sp. zn. II. ÚS 3432/17 (N 153/90 SbNU 483). Stručně jde o následující podmínky: 1. obecný soud má dostatečně odůvodnit, proč nepoložil předběžnou otázku, ačkoliv to účastník navrhoval, 2. obecný soud se nesmí úmyslně odchýlit od ustáleného výkladu práva Evropské unie, který již Soudní dvůr v souvislosti s jinou předběžnou otázkou učinil, 3. obecný soud nesmí vykládat či uplatňovat unijní právo svévolným či neudržitelným způsobem (a přitom nepředložit předběžnou otázku), 4. obecným soudem posuzovaná záležitost není bezvýznamná z hlediska jednoty, soudržnosti a vývoje práva Evropské unie.

Argumentace obsažená v nálezu sp. zn. II. ÚS 1608/19 spočívá v posouzení třetího kritéria, tedy zda obecné soudy vykládaly či uplatňovaly právo Evropské unie svévolným či neudržitelným způsobem, aniž by položily předběžnou otázku. Pozornost je přitom třeba věnovat zejména postupu Nejvyššího správního soudu, neboť se jedná o soud, proti jehož rozhodnutí není opravný prostředek, takže v jeho případě by se již nejednalo o oprávnění, nýbrž o povinnost k jejímu předložení.

Pokud obecný soud, proti jehož rozhodnutí není opravný prostředek, nemá o výkladu práva Evropské unie rozumné pochybnosti, není povinen podat předběžnou otázku, ani když daný výklad je rozdílný od soudu nižšího stupně ve stejné věci. Tento závěr však nestojí „samostatně“ a uvážení není založeno na pouhých subjektivních hodnoceních příslušného soudu poslední instance, jelikož neustále platí, že výklad či uplatnění práva Evropské unie nemohou být svévolné či neudržitelné. Ústavní soud sice nemá pravomoc hledat správné uplatnění unijního práva (to činí obecné soudy) nebo dokonce autoritativně vykládat jeho obsah (to činí Soudní dvůr Evropské unie), je však oprávněn přezkoumat zmíněný kvalifikovaný deficit výkladu i uplatnění práva Evropské unie (nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2018 sp. zn. II. ÚS 3432/17).

Krajský soud se k charakteru dokladu V I 1 vyjádřil ve svém prvním (formálně nyní nenapadeném) rozsudku v nyní posuzované věci zejména v bodě 54, ve kterém – s odkazem na body 36 až 43 rozsudku Krajského soudu v Brně ve věci Vinařství U Kapličky – dospěl k závěru o nutné presumpci správnosti údajů potvrzených v dokladu V I 1. Nejvyšší správní soud se povahou dokladu V I 1 v této věci následně zabýval v bodech 21 až 23 svého prvního (formálně nyní nenapadeného) rozsudku, přičemž – s odkazem na rozsudek Nejvyššího správního soudu ve věci Vinařství U Kapličky – dospěl k závěru, že doklad V I 1 je pouhé administrativní povolení ke vstupu vína na území Evropské unie.

Jak konstatoval Ústavní soud již v nálezu sp. zn. II. ÚS 1608/19 věci Vinařství U Kapličky, pokud v daném případě Nejvyšší správní soud zastával názor o předmětném osvědčení coby pouhém administrativním povolení ke vstupu vína na území Evropské unie, a v tomto směru se výrazně odchýlil od výkladu provedeného krajským soudem, pak bylo namístě položit předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie, jelikož je úkolem Soudního dvora Evropské unie, a nikoliv vnitrostátního soudu, aby vyložil povahu a význam tohoto institutu unijního práva. Ústavní soud k tomu dodává, že otázka povahy formuláře V I 1 je pro dané správní řízení sice nepochybně významná, sama o sobě však automaticky nemusí rozhodnout o jeho výsledku, tzn. zda v posuzované věci došlo u stěžovatelky k liberaci z objektivní odpovědnosti za předmětný správní delikt (nález sp. zn. II. ÚS 1608/19).

V. Závěr

Z výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že Nejvyšší správní soud (a také Krajský soud v Hradci Králové, který byl ovšem vázán dříve vysloveným právním názorem kasačního soudu) porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Proto Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a oba napadené rozsudky správních soudů zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona]. Jelikož řízení před obecnými soudy bude dále pokračovat, Ústavní soud považuje za předčasné zabývat se ostatními námitkami stěžovatelky.

Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti bez nařízení jednání, neboť dospěl k závěru, že by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 195
(Ne)přiznání nákladů řízení podle § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 988/19 ze dne 20. listopadu 2019)

Vystoupí-li ten, kdo v řízení o vydání náhradního pozemku vystupoval jako vedlejší účastník na straně žalovaného státu, neboť žalobce změnil žalobu, takže (nepřímým) předmětem takového řízení již přestal být pozemek, na němž měl vedlejší účastník nějaký zájem, a rozhodne-li soud o nákladech řízení mezi tímto vedlejším účastníkem a žalobcem (oprávněnou osobou), aniž by dané řízení bylo skončeno rozhodnutím ve věci samé, není v rozporu s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, nebude-li takovému vedlejšímu účastníkovi s ohledem na okolnosti případu, plynoucí ze specifické povahy daného řízení, resp. jeho předmětu a vedlejšího účastenství v něm, jakož i z judikaturního vývoje ohledně toho, jaký pozemek je k vydání vhodný, přiznána náhrada nákladů podle § 150 občanského soudního řádu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Josefa Fialy a Jana Filipa (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky obchodní společnosti Poliklinika Spořilov, s. r. o., sídlem Božkovská 2967/4, Praha 4 – Záběhlice, zastoupené Mgr. Jakubem Trčkou, advokátem, sídlem Spálená 92/21, Praha 1 – Nové Město, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2018 č. j. 28 Co 346/2018-537, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Ing. Marcely Vlachové, zastoupené JUDr. Martinem Purkytem, advokátem, sídlem náměstí 14. října 496/13, Praha 5 – Smíchov, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, přičemž tvrdí, že zasáhlo do jejího práva na spravedlivý proces (sc. – práva na soudní ochranu) zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny ve spojení s čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Usnesením ze dne 27. 7. 2018 č. j. 44 C 223/2014-438 Obvodní soud pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) v řízení o nahrazení projevu vůle vedeném MVDr. Františkem Hertlem, právním předchůdcem vedlejší účastnice v tomto řízení (dále jen „žalobce“), proti České republice – Státnímu pozemkovému úřadu (dále jen „žalovaná“), jehož se – jako vedlejší účastnice na straně žalované – účastnila stěžovatelka, bylo na základě § 142 odst. 1

občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) uloženo žalobci, aby stěžovatelce zaplatil na náhradě nákladů řízení částku 299 843,40 Kč.

3. K odvolání žalobce i stěžovatelky Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) usnesením napadeným ústavní stížností usnesení obvodního soudu změnil tak, že se stěžovatelce právo na náhradu nákladů nepřiznává, a dále rozhodl, že se žalobci ve vztahu ke stěžovatelce nepřiznává právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Městský soud shledal, že v projednávané věci došlo k liknavému a svévolnému postupu žalované (resp. Pozemkového fondu České republiky) při uspokojování nároku žalobce na převod jiného vhodného pozemku za pozemky nevydané, protože nezařazovala do veřejných nabídek dostatečné množství adekvátních pozemků k uspokojení restitučních nároků a především trvala na nesprávném ocenění nároku žalobce, čímž prakticky vyloučila možnost uspokojení jeho nároku převodem pozemků z veřejné nabídky. A vzhledem k tomu, že se účastníci daného řízení shodli, že pozemek, který byl předmětem sporu, nevyhovoval kritériím plynoucím z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2017 sp. zn. 28 Cdo 447/2017 a že žalobce dal najevo, že souhlasí s převodem i jiného vhodného pozemku a vyžádal si lhůtu, aby takový pozemek mohl vyhledat, a tedy neodmítl jiné plnění než převodem předmětného pozemku, poskytl mu městský soud prostor tím, že zrušil rozsudek obvodního soudu (v řízení vedeném před ním pod sp. zn. 44 C 223/2014) a věc uvedenému soudu vrátil k dalšímu řízení. Za tohoto stavu stěžovatelka z řízení vystoupila, neboť nemovitosti, na nichž měla zájem, již předmětem řízení nejsou.

4. Podle názoru městského soudu z hlediska svých zájmů stěžovatelka sice uspěla, tuto skutečnost však nelze izolovat od předmětu sporu ve věci samé a nevzít v úvahu, že do řízení vstoupila z vlastního podnětu. Předmětem sporu zůstává nalezení vhodného náhradního pozemku, což je úkol žalované, pro žalobce je to úkol nesnadný, a bylo by nespravedlivé po něm žádat, aby hradil náklady řízení, ukáže-li se jím vybraný pozemek nevhodným, navíc až v průběhu řízení se ustálila judikatura ohledně výkladu „vhodného náhradního pozemku“. Stěžovatelka mohla přitom hájit své zájmy prostřednictvím žalované (dát jí k dispozici relevantní údaje či důkazy), aniž by do řízení vstupovala, a musela počítat s tím, že bude platit náklady řízení, které jí nemusí být následně uhrazeny. Uvedené skutečnosti pak městský soud označil za „důvody hodné zvláštního zřetele“ ve smyslu § 150 o. s. ř. s tím, že považuje za spravedlivé, aby si za těchto okolností stěžovatelka nesla náklady řízení ze svého.

II. Stěžovatelčina argumentace

5. V ústavní stížnosti stěžovatelka uvedla, že závěry městského soudu nepovažuje za správné, neboť u žádného z výše uvedených důvodů nejde o „důvody zvláštního zřetele hodné“ ve smyslu výše uvedeného ustanovení, protože nemají původ v konkrétních okolnostech případu, ale v okolnostech společných pro určitý typ řízení, resp. společných pro postavení neomezeného okruhu účastníků odvozených od způsobu vzniku či podoby účasti těchto účastníků v řízení. Do řízení vstoupila proto, že jí jako nájemkyni svědčilo právo k nabytí předmětného pozemku, fakticky ho užívala, neboť tvořil jeden celek s jejími budovami, příp. ty na něm zčásti stály, přičemž její zájmy nebyly shodné se zájmy žalované. Upozornila také, že žalobce nic proti jejímu vstupu do řízení nenamítal, že mu navrhla, že když žalobu vezme zpět, nebude v řízení požadovat náhradu nákladů řízení, žalobce však v řízení pokračoval s tím, že to nechá na posouzení soudu, i když upozorňovala, že nejde o vhodný pozemek, již v roce 2015.

6. Městskému soudu dále vytkla, že se nezabýval otázkou, co bylo žalobci známo o poměrech předmětného pozemku, s tím, že žalobce podal žalobu na převod pozemku, o němž si nezjistil vůbec nic. Pokud by tak učinil, zjistil by, že je využíván jako zahrada areálu polikliniky a že požádala o jeho převod do svého vlastnictví. Dle stěžovatelky za této situace by měl být neúspěch v řízení přičítán k žalobcově tíži.

7. Právo na soudní ochranu městský soud porušil i tím, že vydal rozhodnutí, které nebylo možné na základě skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně předvídat, a tím jí znemožnil skutkově a právně argumentovat k otázce, která se jevila městskému soudu jako významná. Nemohla tak reálně a efektivně hájit svá práva. Současně stěžovatelka upozornila, že nedošlo k zamítnutí žaloby a žalobce má možnost si vybrat jiný pozemek, a že tím byl zvýhodněn, protože zamítnutí žaloby by mělo za následek povinnost hradit náklady řízení i žalované. Bude-li nakonec úspěšný, bude mu přiznána náhrada nákladů řízení za celé řízení, tedy i za tu část, v níž úspěšný nebyl, což stěžovatelka považuje za nespravedlivé.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejší účastnici řízení.

9. Městský soud uvedl, že před rozhodnutím o odvolání upozornil stěžovatelku, že hodlá použít při rozhodování o nákladech řízení § 150 o. s. ř. a stěžovatelka se k možné aplikaci moderačního práva podrobně písemně vyjádřila. Dále konstatoval, že úvaha o tom, zda jde o výjimečný případ a zda existují důvody zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci a že vzal v úvahu, že v odvolacím řízení o přezkoumání rozsudku obvodního soudu, jímž byl nahrazen projev vůle žalované k uzavření smlouvy o bezúplatném převodu pozemku na žalobce za účelem uspokojení jeho nároku na převod náhradního pozemku za pozemky, které nebylo možno vydat, v zájmu předvídatelnosti účastníky seznámil s obsahem rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 447/2017, zejména s tam provedeným výkladem „vhodného zemědělského pozemku“, tj. zařaditelného – nebýt liknavého postupu Pozemkového fondu České republiky, resp. žalované – do veřejné nabídky podle § 11a odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, a právě k takovému liknavému a svévolnému postupu při uspokojování nároku žalobce došlo. Při jednání se účastníci shodli na tom, že sporný pozemek kritériím plynoucím z uvedeného rozsudku neodpovídá, neboť materiálně (fakticky) není součástí zemědělského půdního fondu a je funkčně provázán s ostatními pozemky a stavbami areálu. Žalobce souhlasil s převodem i jiného vhodného pozemku a vyžádal si lhůtu, aby takový pozemek mohl vyhledat a soudu označit, a tedy jiné plnění neodmítl. A protože pozemky, na nichž měla stěžovatelka zájem, již předmětem soudního řízení nebyly, z řízení vystoupila. Z toho vyvodil, že z hlediska svých zájmů stěžovatelka uspěla, ovšem v poměrech projednávané věci by bylo formalistické izolovat její úspěch od předmětu sporu, nevzít v úvahu, že do řízení vstoupila z vlastního podnětu, že žalobcův nárok byl po právu a že předmětem řízení zůstalo nalezení vhodného pozemku, což byl úkol žalované, která v tomto ohledu selhala, naopak pro žalobce šlo o úkol nesnadný, a tudíž by nebylo spravedlivé po něm žádat, aby hradil náklady žalované či stěžovatelce jako vedlejší účastnici na její straně, ukázalo-li se, že vybraný pozemek nebyl vhodný. V této souvislosti odkázal na judikaturu Nejvyššího soudu a na to, že nevyšlo najevo, že by žalobce neplnil své procesní povinnosti nebo že by prodlužoval či jinak toto řízení mařil, nadto stěžovatelka mohla své zájmy hájit prostřednictvím žalované, aniž by vstoupila do řízení, a pokud tak učinila, mohla si být vědoma toho, že bude platit náklady řízení, které jí následně nemusí být uhrazeny. Tyto okolnosti posoudil jako důvody zvláštního zřetele hodné. Závěrem vyjádřil městský soud názor, že daným postupem nebyla stěžovatelka zkrácena na svých právech, a navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

10. Vedlejší účastnice uvedla, že předmětem sporu byla výše restitučního nároku žalobce a že celá věc nebyla dosud pravomocně rozhodnuta, protože se nedaří označit pozemky, které by dle uvážení soudu byly vhodné k vydání, jako tomu bylo i v tomto případě. I když výběr náhradních pozemků provádí oprávněná osoba, nelze z této skutečnosti

vyvozovat, že by měla provádět zdlouhavou, nákladnou a často i bezúspěšnou lustraci, zda na konkrétním pozemku neváznou práva třetích osob. Oprávněná osoba nedisponuje takovými prostředky jako žalovaná, neboť má možnost nahlédnout jen do veřejných databází a vycházet pouze z veřejně dostupných informací. Po letitém neúspěšném jednání nelze po oprávněné osobě spravedlivě požadovat, aby shlédla všechny náhradní pozemky, které značila k vydání, a s vynaložením zvýšeného úsilí a finančních prostředků jednotlivě ověřovala faktický stav na místě samém, popř. před správními orgány. V této souvislosti poukázala na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2009 sp. zn. 31 Cdo 3767/2009 s tím, že žalovaná nijak nespolupracuje, a proto sama musí označit pozemky, o kterých se na základě dostupných informací domnívá, že jsou k vydání vhodné, a až v soudním řízení vyjde najevo, zda tomu skutečně tak je. K takovému závěru soud v daném řízení dospěl s ohledem na vývoj judikatury, když „nevydatelnost“ pozemku konstatoval až v průběhu druhého odvolacího řízení. Postup žalované byl opakovaně soudy označen za svévolný a liknavý a lze očekávat, že bude (vedlejší účastnice) co do základu sporu úspěšná. Ve vztahu k úspěšnosti žalobců ve smyslu § 142 o. s. ř. nelze spatřovat jejich procesní neúspěch v tom, že co do sporného pozemku nebylo žalobnímu návrhu vyhověno, jak plyne ze závěrů krajského soudu ve věci sp. zn. 22 Co 57/2019. Dle tohoto soudu je podstatné, zda žalobce byl úspěšný co do základu i co do ocenění restitučního nároku, nikoliv co do rozsahu jeho uspokojení, neboť jde o řízení, v němž soud není vázán žalobním petitem ve smyslu § 153 odst. 2 o. s. ř. A i když dle vedlejší účastnice nelze předvídat rozhodnutí soudu, lze s ohledem na princip předvídatelnosti soudního rozhodnutí a ochrany legitimního očekávání předpokládat, že v soudním řízení bude rozhodnuto v její prospěch. Dále vedlejší účastnice v souvislosti s použitím § 150 o. s. ř. městským soudem odkázala na závěry Vrchního soudu v Praze vyjádřené v usnesení ze dne 31. 10. 2006 sp. zn. 11 Cmo 134/2006 a upozornila, že bylo třeba vzít v úvahu, že důvodem podání žaloby bylo výlučně chování žalované, a že by proto uložení povinnosti zaplatit náklady soudního řízení bylo nepřiměřeně tvrdé. Současně zmínila i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2000 sp. zn. 28 Cdo 2660/2000, podle něhož je důvodem pro užití § 150 o. s. ř. to, že „v dané věci jde o restituční řízení charakteristické posuzováním zcela specifických otázek“, a tak tomu bylo i v daném případě, neboť řešení záviselo na posouzení dosud nejednoznačně řešené právní otázky „vydatelnosti“ pozemku z pohledu jeho funkční spojitosti. V této souvislosti poukázala na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010 sp. zn. 28 Cdo 2494/2009 s tím, že vyřešení dané otázky nebylo od počátku zcela předvídatelné. Nadto stěžovatelka podotkla, že vedlejší účastník sdílí osud účastníka, na jehož straně stojí, i ohledně náhrady nákladů řízení, a pokud jeho účast skončila před rozhodnutím ve věci, a navíc směřovala k hájení jen části zájmu podporované strany, musí si nést náklady dočasné intervence ze svého. Odmítla, že by byla porušena stěžovatelčina Listinou zaručená práva, naopak jiné rozhodnutí by bylo v rozporu s principem předvídatelnosti soudního rozhodnutí a ochrany legitimního očekávání účastníků, a tím i právem na spravedlivý proces. Z těchto důvodů navrhla zamítnutí ústavní stížnosti.

11. Ústavní soud zaslal citovaná vyjádření stěžovatelce k případné replice, ta však této možnosti nevyužila.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva, resp. proti napadenému soudnímu rozhodnutí žádný takový prostředek

k dispozici neměla; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

13. Ústavní soud o této věci již rozhodoval 23. 7. 2019. Protože IV. senát ve složení podle rozvrhu práce Ústavního soudu na období od 1. 1. 2019 nedospěl k jednomyslnému závěru, jak to vyžaduje § 19 odst. 2 *in fine* zákona o Ústavním soudu, bylo v řízení pokračováno ve stejném složení IV. senátu tak, aby bylo učiněno zadost požadavku čl. 38 odst. 1 Listiny.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

15. Podstatou ústavní stížnosti je vyjádření nesouhlasu s právním názorem městského soudu, že v daném případě byly naplněny předpoklady postupu podle § 150 o. s. ř. Z napadeného usnesení je patrno, že se městský soud touto otázkou podrobně zabýval, přičemž uvedl, jaké konkrétní důvody považuje za „důvody zvláštního zřetele hodné“ ve smyslu uvedeného ustanovení. Stěžovatelka v ústavní stížnosti jednotlivé důvody analyzuje, úvahy městského soudu podrobuje kritice a předestírá svůj pohled na věc, přičemž poukazuje naopak na důvody, které by měly městský soud vést k tomu, aby jí náhradu nákladů řízení vůči vedlejší účastnici přiznal.

16. Úvodem nutno připomenout, že Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy); vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost napadených soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto je nutno vycházet mj. z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je dané rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady).

17. Ústavní soud považuje za potřebné dále poznamenat, a to v souvislosti s argumentací vedlejší účastnice (vycházející z § 93 odst. 3 o. s. ř.), dle níž vedlejší účastník sdílí osud účastníka, na jehož straně stojí, (i) ohledně nákladů řízení, že se za nastalé procesní situace, kdy stěžovatelka z řízení vystoupila, otevírá otázka, zda nebylo třeba o nákladech řízení (i) ve vztahu mezi žalobcem a stěžovatelkou rozhodovat až po skončení řízení (viz § 151 odst. 1 o. s. ř.). Až v dosaženém výsledku řízení se totiž projevuje „úspěch ve věci“, který je pro rozhodování o nákladech základním (výchozím) kritériem; vedlejší účastník má, resp. může mít právo na náhradu nákladů, jestliže je má ten účastník, jehož v řízení podporoval. Závěr obvodního soudu, dle něhož byla stěžovatelka v řízení úspěšná, by tak mohl být považován za „předčasný“.

18. Ústavní soud však přihlédl k tomu, že stěžovatelka v ústavní stížnosti proti danému procesnímu postupu námitky nevznesla; není přitom vyloučeno, že tak neučinila záměrně,

neboť si je vědoma toho, že žaloba je z hlediska svého základu (a výše nároku) důvodná, a tudíž by jí mohla být po skončení řízení uložena povinnost nahradit vedlejší účastnici náklady řízení. Navíc otázka procesního postupu v takovém případě je otázkou interpretace a aplikace podústavního práva, do jejíhož řešení obecnými soudy by mohl Ústavní soud zasáhnout za předpokladu, že s ním byly spojeny nějaké ústavněprávní konsekvence, ty však zde *prima facie* zjištěny nebyly. Současně Ústavní soud považuje za problematické hovořit za daných okolností (k tomu viz níže) o úspěchu ve věci, což nutně vede k úvahám o možnosti (resp. nutnosti) korekce výsledku aplikace § 142 odst. 1 o. s. ř. na základě § 150 o. s. ř. nebo postupu podle § 146 o. s. ř. *per analogiam*.

19. V souvislosti s posouzením námitek, které jsou v ústavní stížnosti obsaženy, Ústavní soud úvodem připomíná své závěry vyslovené v nálezu ze dne 30. 10. 2007 sp. zn. III. ÚS 495/05 (N 174/47 SbNU 323) a ze dne 1. 9. 2010 sp. zn. I. ÚS 125/10 (N 180/58 SbNU 579) či případně závěry vyjádřené Nejvyšším soudem v rozsudcích ze dne 9. 12. 2009 sp. zn. 31 Cdo 3767/2009 (velký senát), ze dne 4. 11. 2009 sp. zn. 28 Cdo 3453/2007, ze dne 1. 9. 2010 sp. zn. 28 Cdo 3893/2008, ze dne 14. 11. 2013 sp. zn. 28 Cdo 3284/2011; z těchto rozhodnutí plyne, že neúspěch v žalobě o vydání konkrétního pozemku (pozemek nelze vydat, resp. není k vydání vhodný) nezbavuje stát povinnosti hledat pro restituenta jiné možnosti, resp. jiné pozemky, ať už z veřejné nabídky, či otevřením příležitostí, aby restituent hledal jiný (vhodný) pozemek sám, a to aniž by původní žaloba, s jiným nepřímým předmětem (sporným pozemkem), musela být zamítána či řízení o ní jinak skončeno.

20. Specifická je i situace ohledně vedlejšího účastenství v takovém řízení. Vedlejší účastnice (stěžovatelka) vstoupila do řízení, aby „bránila“ před vydáním „svůj“ pozemek, k němuž tvrdila „jisté“ (údajné) právo a obchodní záměr, a přestaly-li být tyto ohroženy, o „zbytek“ řízení se (logicky) nezajímala. Je pak otázkou, zda toto dílčí, ohraničené a specifické zájmové směřování vedlejší účastnice může něco znamenat pro celkovou charakteristiku daného řízení, jestliže je vymezeno co do vlastního předmětu (nikoli předmětu nepřímého) samotným restitučním nárokem a subjektově pak oprávněným a povinným (státem), resp. zda institut vedlejšího účastenství má zde pojmově své místo, nepodporuje-li vedlejší účastník v těchto případech povinný stát, nýbrž sleduje toliko svůj vlastní (budoucí a hospodářský) zájem, který není ani jeho zájmem právním (měřeno vztahy restitučními), když i argument nevhodnosti restituentem vybraného pozemku je v restitučním poměru argumentem toliko povinného státu, nikoli tohoto vedlejšího účastníka.

21. Jde-li o stěžovatelkou uplatněné námitky, ty v posuzované věci představují polemiku se závěry uvedeného soudu z hlediska jejich věcné správnosti, bez ústavního přesahu, neboť skutečnost, že by bylo možné daný případ posoudit případně i s jiným výsledkem, významná není. Ustanovení § 150 o. s. ř. poskytuje obecným soudům poměrně široký prostor pro vlastní uvážení; do něho, jakožto projevu nezávislého soudního rozhodování, se necítí Ústavní soud být oprávněn zasahovat, ledaže by důvody, na nichž je soudní rozhodnutí postaveno, byly zjevně nepřiléhavé, případně pokud by skutečnosti, z nichž by soud vycházel, neměly oporu v soudním spise, a dané rozhodování by tak bylo zatíženo prvkem libovůle či dokonce svévole.

22. V daném případě městský soud své rozhodnutí postavil v podstatě na tom, že žalobce je v právu (tedy jde-li o samotné právo na vydání náhradního pozemku) a že právě žalovaná svým postupem soudní řízení vyvolala, když neplnila své povinnosti, přičemž ani žalobci nelze klást k tíži, že (zatím) v řízení nebyl úspěšný, když předmětem žaloby učinil „nevhodný“ pozemek, neboť právní názor na tuto otázku se v judikatuře (viz výše) ustálil až v průběhu řízení; tudíž by nebylo (dle městského soudu) spravedlivé (sc. – po právu), aby nesl náklady řízení protistrany, tedy (i) náklady stěžovatelky, která do daného řízení vstoupila dobrovolně jako vedlejší účastnice na straně žalované. Takovouto úvahu za projev libovůle dle názoru Ústavního soudu označit nelze, a to ani z hlediska kritéria zjevné nepřiléhavosti

jím uplatněných důvodů. Naopak akcentaci specifik daného řízení z hlediska jeho předmětu a vedlejšího účastenství (resp. odpovědnosti žalovaného státu za neplnění svých povinností, sdílené – z důvodu akcesority – i vedlejší účastnicí na jeho straně) nemůže Ústavní soud považovat za irelevantní ani nepodstatnou. A byť i argumentace postavená na požadavku obezřetnosti oprávněné osoby při výběru „náhradního“ pozemku by mohla za určitých okolností mít svůj význam, zvážení těchto důvodů v jejich vzájemné kolizi městským soudem nemůže být za „extrémní“, a tudíž za z mezí ústavnosti vybočující, považováno. K tomu možno dodat, že se s tímto argumentem městský soud zabýval (a vypořádal), když poukázal na to, že otázka, jaký pozemek je pro dané účely vhodný, byla „judikaturně“ vyřešena až v průběhu soudního řízení.

23. Namítá-li stěžovatelka, že jí bylo v řízení upřeno v souvislosti s danou otázkou skutkově a právně argumentovat, Ústavní soud tento názor nesdílí, neboť jak je patrno z napadeného usnesení, postupu podle § 150 o. s. ř. se žalobce domáhal (minimálně) v odvolání, přičemž stěžovatelce bylo městským soudem umožněno na tento požadavek reagovat, což také učinila, přičemž své námitky nyní opakuje v ústavní stížnosti.

24. Z těchto důvodů Ústavní soud podanou ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

Odlišné stanovisko

Odlišné stanovisko soudce Josefa Fialy

1. S nálezem Ústavního soudu ve věci sp. zn. IV. ÚS 988/19 nesouhlasím a podávám vůči němu podle § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, odlišné stanovisko. Zastávám názor, že ústavní stížnosti mělo být vyhověno, a to z níže uvedených důvodů.

2. Využití postupu pro vydání náhradního pozemku založeného nálezem Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2004 sp. zn. III. ÚS 495/02 (N 33/32 SbNU 303) nezbavuje oprávněnou osobu povinnosti nést následky svých neuvážených kroků. Ve věci vedené u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 44 C 223/2014 bylo totiž od počátku řízení zřejmé, že právní předchůdce vedlejší účastnice se domáhal převodu vlastnického práva k pozemku, který neměl parametry tzv. náhradního pozemku. Tvrzení Městského soudu v Praze (převzaté Ústavním soudem) o tom, že právní názor na otázku (ne)vhodnosti pozemku se v judikatuře ustálil až v průběhu řízení, není pravdivé, neboť nerespektuje využitelné judikaturní závěry formulované před vydáním rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 4447/2017 (pozn. Městský soud v Praze i Ústavní soud opakovaně tento rozsudek označují jako „sp. zn. 28 Cdo 447/2017“) – viz řadu odkazů v odůvodnění tohoto rozsudku na „starší“ judikaturu, a to s přihlédnutím k faktu, že právní úprava převodu náhradních pozemků doznala několika změn. Relevantní je také okolnost, že stěžovatelka vstoupila do řízení až v roce 2016, přičemž podle svého tvrzení již v roce 2015 upozorňovala na nevhodnost předmětného pozemku pro uspokojení restitučního nároku. Argument o nevhodnosti restituentem vybraného pozemku (bod 20 i. f. nálezu) nelze omezovat toliko na restituční poměr mezi oprávněnou osobou a státem, protože je relevantní pro přednostní nabytí pozemku různých subjektů (srov. zákon č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů).

3. Z těchto důvodů bylo namístě, aby právnímu předchůdci vedlejší účastnice, resp. vedlejší účastnici, byla uložena povinnost nahradit náklady řízení, které v této souvislosti vznikly úspěšné stěžovatelce.

4. Ústavní soud se vůbec nevypořádal se stěžovatelčinou námitkou o zásahu do jejího základního práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod ve

spojení s čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, neboť je nucena nést náklady, které jí vznikly v řízení, v němž byla procesně úspěšná.

Č. 196
Ochrana zájmu dítěte před závazky, jež mohou mít rdousící efekt (jízda nezletilého načerno)
(sp. zn. I. ÚS 3135/19 ze dne 20. listopadu 2019)

Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte platí, že zájem dítěte však musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Obdobné vyplývá z čl. 32 odst. 1 Listiny, zaručujícího zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Je-li tedy účastníkem soudního řízení dítě, je povinností státu poskytnout mu náležitou ochranu, neboť dítě zpravidla není schopno plně porozumět významu předmětného řízení a projevovat v něm vážně svou vůli. V tomto smyslu měl okresní soud přistupovat k interpretaci a aplikaci relevantní právní úpravy rozkazního řízení vedeného vůči nezletilé, neboť podstatu a smysl institucionální záruky zájmu a zvláštní ochrany dětí je třeba zachovat, a nikoliv ji zákonnou právní úpravou zcela vyprázdnit. Okresní soud se však (bez dalšího) spolehl na to, že nezletilá je zastoupena matkou.

Zastoupení nezletilého zákonným zástupcem v řízení před soudem však nemusí být za všech okolností (posuzováno vždy z hlediska zájmu nezletilého) zastoupením řádným; problém vzniká, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, nečiní žádné procesní úkony k ochraně jeho práv, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost porozumět významu řízení nemusí mít nezletilý vůbec příležitost či možnost na nečinnost svého zákonného zástupce sám soud upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoli případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby nebyl vůbec zastoupen. Z těchto důvodů je povinností soudu v takové situaci vždy přinejmenším zvážit, zda jsou v konkrétní věci dány podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř. Jsou-li dány a není-li dítěti opatrovník ustanoven, dochází k porušení jeho práv plynoucích z čl. 38 odst. 2 Listiny [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3655/16 ze dne 6. 3. 2017 (N 39/84 SbNU 451), bod 13, nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019 (N 64/93 SbNU 295), bod 19, a nález sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895), bod 17, a další].

Postupem okresního soudu, který nezkoumal schopnost matky řádně hájit zájmy nezletilé a nezabýval se podmínkami pro ustanovení opatrovníka pro řízení, došlo k tomu, že zájmy nezletilé v soudním řízení nikdo nehájil, v důsledku čehož byla zatížena dluhem, jehož bagatelní výše se v průběhu let natolik navýšila, že celkově vymáhanou finanční sumu již takto označit nelze. Ústavní soud tak uzavírá, že vydáním napadených platebních rozkazů byla porušena práva stěžovatelky zaručená čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 1 větou druhou ve spojení s čl. 4 odst. 4 Listiny, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny a byl porušen čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Tomáše Lichovníka a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti A. T.,

zastoupené JUDr. Kristýnou Dolejšovou Kabelovou, Ph.D., advokátkou, sídlem Ke Stírce 490/57, Praha 8, proti platebním rozkazům Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. května 2007 č. j. 61 Ro 1342/2007-7 a ze dne 20. června 2007 č. j. 61 Ro 1804/2007-9, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení a společnosti Český inkasní kapitál, a. s., sídlem Václavské nám. 808/66, Praha 1, zastoupené JUDr. Romanem Majerem, advokátem, sídlem Vyskočilova 1326/5, Praha 4, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Platebními rozkazy Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. května 2007 č. j. 61 Ro 1342/2007-7 a ze dne 20. června 2007 č. j. 61 Ro 1804/2007-9 bylo porušeno právo stěžovatelky na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1, právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1, právo být přítomen projednání své věci podle čl. 38 odst. 2 a právo na zvláštní ochranu podle čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka s tvrzením o porušení svých práv ústavně zaručených v čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), porušení čl. 1 odst. 2 Ústavy České republiky a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte domáhala zrušení shora označených rozhodnutí.

2. Ze spisů Okresního soudu Plzeň-město (dále jen „okresní soud") sp. zn. 61 Ro 1342/2007 a sp. zn. 61 Ro 1804/2007, které si Ústavní soud vyžádal za účelem ověření stěžovatelčiných tvrzení, vyplynulo, že v době, kdy jí bylo devět let, konkrétně ve dnech 11. 1., 24. 1. a 15. 2. 2007, se při jízdě plzeňskou městskou hromadnou dopravou na výzvu přepravní kontroly neprokázala platným jízdním dokladem. Dle přepravního řádu jí tak ve všech případech vznikla povinnost zaplatit cenu jízdného a přirážku. Plzeňské městské dopravní podniky, a. s., postoupily pohledávky za stěžovatelkou na společnost AB-Finanční servis, s. r. o., která se v dubnu a květnu 2007 žalobami domáhala jejich zaplacení. Platebním rozkazem vydaným ve věci sp. zn. 61 Ro 1352/2007 okresní soud uložil tehdy nezletilé žalované stěžovatelce, aby zaplatila žalobci pohledávku ve výši 1 006 Kč s příslušenstvím a na náhradě nákladů řízení částku 8 454 Kč nebo aby podala proti platebnímu rozkazu do 15 dnů od jeho doručení odpor; platební rozkaz byl doručen matce nezletilé dne 4. 9. 2007, odpor nebyl podán a platební rozkaz nabyl právní moci dne 20. 9. 2007. Platebním rozkazem vydaným ve věci sp. zn. 61 Ro 1804/2007 okresní soud uložil tehdy nezletilé žalované stěžovatelce, aby zaplatila žalobci pohledávku ve výši 2 012 Kč s příslušenstvím a na náhradě nákladů řízení částku 8 454 Kč nebo aby podala proti platebnímu rozkazu do 15 dnů od jeho doručení odpor; platební rozkaz byl doručen matce nezletilé dne 4. 7. 2007, odpor nebyl podán a platební rozkaz nabyl právní moci dne 20. 7. 2007.

3. Z obsahu spisu Okresního soudu Plzeň-město sp. zn. 36 C 305/2008 (vyžádaného ve věci sp. zn. II. ÚS 3134/19, týkající se téže stěžovatelky) se podává, že mezi společností AB--Finanční servis, s. r. o., a společností Český inkasní kapitál, a. s., byla dne 1. 11. 2007 uzavřena rámcová smlouva o postoupení pohledávek; lze tak mít za to, že na jejím základě přešly pohledávky za stěžovatelkou na vedlejšího účastníka.

4. Z obsahu spisu Okresního soudu Plzeň-město sp. zn. 99 P409/2005 (vyžádaného ve věci sp. zn. II. ÚS 3133/19, týkající se téže stěžovatelky) vyplynulo, že stěžovatelka a její

čtyři sourozenci byli rozsudkem okresního soudu z května 2005 svěřeni do výchovy matky a otci byla stanovena povinnost přispívat na jejich výživu. V červnu 2005 okresní soud stanovil nad výchovou nezletilých dohled, v květnu 2008 vydal předběžné opatření, na jehož základě byli stěžovatelka a její tři nezletilí sourozenci předáni do péče dětského diagnostického ústavu, rozsudkem téhož soudu z července 2008 u nich byla nařízena ústavní výchova.

II. Argumentace stěžovatelky a vyjádření účastníků řízení

5. Stěžovatelka předeslala, že v době zahájení soudního řízení a vydání platebních rozkazů žila s matkou, ale fakticky ji vychovávala její starší sestra, neboť matka byla závislá na drogách. Po propuštění z ústavního zařízení žila od roku 2016 u své starší sestry, v současné době žije v R. O existenci dluhu se dověděla dne 1. 8. 2019 nahlédnutím do spisů okresního soudu poté, co zjistila, že je proti ní vedena exekuce.

6. K otázce přijatelnosti a přípustnosti ústavní stížnosti stěžovatelka uvedla, že i rozhodnutí v bagatelní věci je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv, v jejím případě zejména proto, že souvisí s otázkou zastupování nezletilého v soudním řízení zákonným zástupcem v situaci, kdy mezi jejich zájmy může existovat rozpor. S odkazem na konkrétně označené nálezy Ústavního soudu rozvedla, proč odpor či žaloba pro zmatečnost nepředstavují v jejím případě efektivní prostředky nápravy pro odstranění namítaných pochybení a zásahů do jejích ústavně zaručených práv.

7. Ve věci samé stěžovatelka argumentovala tvrzením, že jí v předmětném soudním řízení nebyla poskytnuta řádná ochrana, neboť nebyla plně procesně způsobilá a matka jako její zákonný zástupce, které byly doručeny platební rozkazy, ji zastupovala jen formálně, zaslané písemnosti řádně nepřebírala, zůstala nečinná a zájmy své nezletilé dcery nikterak nehájila. Stěžovatelka je rovněž přesvědčena o tom, že její zájmy a zájmy matky byly ve střetu, neboť rodiče jí nedávali peníze na jízdné, a tím dopustili, aby jí vznikl dluh, kterému ani následně nedokázali zabránit. Okresnímu soudu vytkla, že nezjišťoval, zda je schopná zapojit se do řízení či jaký má názor na věc, a nezvažoval ani možnost, že by její zájmy hájil buďto otec jako její druhý zákonný zástupce, nebo opatrovník ustanovený soudem.

8. Tvrzené porušení Úmluvy o právech dítěte a práva na zvláštní ochranu zaručenou dětem podle čl. 32 odst. 1 Listiny stěžovatelka odůvodnila poukazem na finanční odpovědnost rodičů za dítě s tím, že nelze zatížit nezletilého, který nemá vlastní majetek, dluhem a jeho nezaplacení v důsledku nedostatečné péče ze strany rodičů přikládat nezletilému k tíži.

9. Stěžovatelka poukázala i na neúměrně vysokou výši náhrady nákladů řízení. Žalobce vymáhal pohledávku tzv. formulářovou žalobou, přičemž se nechal zastoupit advokátem, čímž dluh stěžovatelky několikanásobně narostl. Vynaložené náklady na zastoupení advokátem však podle stěžovatelky nelze v dané situaci považovat za potřebné k účelnému uplatňování a bránění práva ve smyslu § 142 odst. 1 o. s. ř.

10. S ústavní stížností stěžovatelka spojila návrh na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí, který blíže neodůvodnila.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána soudní rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

12. K zachování lhůty pro podání ústavní stížnosti Ústavní soud připomíná, že se k právním účinkům doručení osobě, která měla nezletilého stěžovatele zastupovat v soudním

řízení, avšak zůstává sporné, zda toto zastoupení je možné považovat z hlediska zájmu nezletilého za řádné, vyjádřil tak, že v takovém případě je za doručení ve smyslu § 72 odst. 3 zákona o Ústavnímu soudu třeba považovat až okamžik, kdy se stěžovatel poprvé dozvěděl nebo mohl dozvědět o dotčeném rozhodnutí, a od kterého tak měl reálnou možnost uvedený právní prostředek využít [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 (N 74/81 SbNU 285), bod 28]. Seznámila-li se stěžovatelka s napadenými rozhodnutími až dne 1. 8. 2019, čemuž Ústavní soud neměl důvod nevěřit, byla ústavní stížnost, doručená Ústavnímu soudu dne 25. 9. 2019, podaná ve lhůtě stanovené zákonem.

13. K přípustnosti ústavní stížnosti Ústavní soud uvádí, že námitka řádného zastoupení stěžovatelky v řízení před okresním soudem by byla uplatnitelná v řízení o žalobě pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. V posuzované věci však tříletá objektivní lhůta k jejímu podání uplynula dříve, než se stěžovatelka o pravomocných platebních rozkazech vůbec dověděla. Až se s nimi seznámila, žádný efektivní procesní prostředek k ochraně svých práv, jehož vyčerpáním by bylo podmíněno podání ústavní stížnosti, již k dispozici neměla [srov. obdobně nález sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895), bod 10, a další]. Takovým prostředkem nemohla být ani žaloba pro zmatečnost podle § 229 odst. 3 o. s. ř., neboť citované ustanovení v rozhodném znění, tj. ve znění účinném do 31. 12. 2012, umožňovalo napadnout pouze pravomocný rozsudek nebo usnesení odvolacího soudu, nikoli tedy i pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně, proti němuž je odvolání dle § 202 odst. 2 o. s. ř. nepřípustné; tato možnost byla do uvedeného ustanovení doplněna až novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 404/2012 Sb., a to s účinností od 1. 1. 2013 [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3038/16 ze dne 5. 6. 2017 (N 94/85 SbNU 593), bod 11].

14. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení.

15. Okresní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 23. 10. 2019 uvedl, že v žalobách ve věci sp. zn. 61 Ro 1342/2007 a sp. zn. 61 Ro 1804/2007 bylo uvedeno, že nezletilá je zastoupena zákonnou zástupkyní, matkou. Okresní soud postupoval v souladu s tehdy zavedenou praxí, neboť neměl pochybnosti, že nezletilou zastupuje zákonný zástupce, ostatně v dané době bylo doručení listiny zákonnému zástupci v souladu s právními předpisy. I nyní si lze stěží představit, že by nezletilá ve věku devíti let navrhovala důkazy a vyjadřovala se k věci. Okresní soud však připustil, že judikatorní vývoj se ubírá směrem, kdy plnou odpovědnost za chování dětí nesou jejich rodiče. S přihlédnutím k aktuální rozhodovací praxi Ústavního soudu očekává, že ústavní stížnosti bude vyhověno.

16. Vedlejší účastník ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 8. 11. 2019 uvedl, že souhlasil se zastavením exekučních řízení vedených u Exekutorského úřadu pro Prahu-východ pod sp. zn. 081 EX 44091/10 a sp. zn. 081 EX 10354/08 a stěžovatelce nabídl smírné řešení sporů. K vyjádření přiložil usnesení příslušného soudního exekutora ze dne 1. 11. 2019 o zastavení exekuce pro pohledávku v její aktuální výši 20 303,98 Kč (věc sp. zn. 61 Ro 1342/2007) a usnesení soudního exekutora ze dne 7. 11. 2019 o zastavení exekuce pro pohledávku v její aktuální výši 22 303,09 Kč (věc sp. zn. 61 Ro 1804/2007); z obou usnesení vyplývá, že právo na náhradu nákladů nebylo přiznáno ani oprávněnému, ani soudnímu exekutorovi.

17. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice, neboť tato vyjádření nepřesáhla rámec argumentace ústavní stížností napadených rozhodnutí ani průběh dosavadního řízení.

18. K objasnění věci nebylo třeba nařizovat ústní jednání, Ústavní soud proto podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl bez jeho konání.

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

19. Ústavní stížnost je důvodná.

20. Otázkou řádného posouzení způsobilosti nezletilého k právnímu jednání při jízdě veřejnou dopravou bez platného jízdního dokladu, ochranou jeho zájmů před závazky, jež mohou mít rdousící efekt, jakož i náhradou nákladů řízení a odměnou advokáta u tzv. formulářových žalob se Ústavní soud ve své rozhodovací praxi již zabýval.

21. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017 (N 29/84 SbNU 349, body 23 až 29) vyložil, že obecné soudy jsou povinny posoudit, zda je nezletilé dítě způsobilé uzavřít smlouvu o přepravě osob, a pokud dospějí ke kladnému závěru, musí se zabývat tím, zda zavinilo i porušení povinnosti zaplatit stanovené jízdné a zda si mohlo být vědomo důsledků spojených s jeho nezaplacením. Pokud by totiž bylo zjištěno, že k jízdám načerno docházelo v důsledku zanedbávání vyživovací povinnosti ze strany rodičů, a nikoliv vinou dítěte, je namístě, aby – pokud k porušení přepravní smlouvy došlo před 1. 1. 2014 – aplikovaly § 545 odst. 3 dřívějšího občanského zákoníku, podle kterého není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil [nález sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431, bod 35)]. Toto ustanovení tak otvírá obecným soudům prostor ke zkoumání, zda nezletilý cestující zavinil porušení přepravní povinnosti, tj. povinnosti mít platnou jízdenku, a zda v důsledku porušení přepravní povinnosti byl povinen zaplatit přirážku k jízdnému.

22. V posuzované věci okresní soud rozhodl ve zkráceném řízení platebním rozkazem, a je tak zřejmé, že se zárukami řádného a efektivního zastoupení nezletilé matkou jako její zákonnou zástupkyní nezabýval. Okresnímu soudu však z jeho úřední činnosti mohlo, resp. mělo, být známo, že matka nezletilé zanedbává výchovu dětí svěřených jí do péče, neboť soudní řízení se konalo v době, kdy u téhož soudu již rok probíhalo opatrovnické řízení, ve kterém, krátce před vydáním platebních rozkazů, bylo rozhodnuto o zahájení řízení o nařízení dohledu nad stěžovatelkou a jejími sourozenci. Všechny okolnosti ohledně výchovy nezletilé a jejích sourozenců tak nasvědčovaly tomu, že v probíhajícím civilním řízení nebude nezletilé poskytována dostatečná ochrana, neboť existovaly důvodné pochybnosti o schopnosti matky řádně hájit v soudním řízení práva nezletilé a jednat v souladu s jejími zájmy [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2748/15 ze dne 31. 5. 2016 (N 98/81 SbNU 591), bod 24].

23. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte platí, že zájem dítěte však musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Obdobné vyplývá z čl. 32 odst. 1 Listiny, zaručujícího zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Je-li tedy účastníkem soudního řízení dítě, je povinností státu poskytnout mu náležitou ochranu, neboť dítě zpravidla není schopno plně porozumět významu předmětného řízení a projevovat v něm vážně svou vůli. V tomto smyslu měl okresní soud přistupovat k interpretaci a aplikaci relevantní právní úpravy rozkazního řízení vedeného vůči nezletilé, neboť podstatu a smysl institucionální záruky zájmu a zvláštní ochrany dětí je třeba zachovat, a nikoliv ji zákonnou právní úpravou zcela vyprázdnit. Okresní soud se však (bez dalšího) spolehl na to, že nezletilá je zastoupena matkou.

24. Zastoupení nezletilého zákonným zástupcem v řízení před soudem však nemusí být za všech okolností (posuzováno vždy z hlediska zájmu nezletilého) zastoupením řádným; problém vzniká, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, nečiní žádné procesní úkony k ochraně jeho práv, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost porozumět významu řízení nemusí mít nezletilý vůbec příležitost či možnost na nečinnost svého zákonného zástupce sám soud upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoli případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby nebyl vůbec zastoupen. Z těchto důvodů je povinností soudu v takové situaci vždy přinejmenším zvážit, zda jsou v konkrétní věci dány podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř. Jsou-li dány a není-li dítěti opatrovník ustanoven, dochází k porušení jeho práv

plynoucích z čl. 38 odst. 2 Listiny [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3655/16 ze dne 6. 3. 2017 (N 39/84 SbNU 451), bod 13, nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019 (N 64/93 SbNU 295), bod 19, a nález sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895), bod 17, a další].

25. Postupem okresního soudu, který nezkoumal schopnost matky řádně hájit zájmy nezletilé a nezabýval se podmínkami pro ustanovení opatrovníka pro řízení, došlo k tomu, že zájmy nezletilé v soudním řízení nikdo nehájil, v důsledku čehož byla zatížena dluhem, jehož bagatelní výše se v průběhu let natolik navýšila, že celkově vymáhanou finanční sumu již takto označit nelze. Ústavní soud tak uzavírá, že vydáním napadených platebních rozkazů byla porušena práva stěžovatelky zaručená čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 1 větou druhou ve spojení s čl. 4 odst. 4 Listiny, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny a byl porušen čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

26. K přiměřenosti výše nákladů řízení v případě tzv. formulářových žalob Ústavní soud již dříve uvedl, že obecné soudy by tak měly určit výši odměny za zastupování advokátem s ohledem na princip proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhradou nákladů [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64 SbNU 767)], a vyložil, jak zejména v bagatelních věcech rozhodovat v souladu s kautelami ústavnosti o účelnosti vynaložených nákladů řízení [srov. nález sp. zn. I. ÚS 988/12 ze dne 25. 7. 2012 (N 132/66 SbNU 61) a další].

27. Rozhodovací důvody vyložené v citovaných nálezech jsou plně uplatnitelné i v posuzované věci a postačí na ně pouze odkázat. I zde okresní soud rozhodl o náhradě nákladů řízení, která několikanásobně převyšuje výši žalované částky, pouze s ohledem na úspěch žalující strany ve věci, bez zřetele k účelně a proporcionálně vynaloženým nákladům řízení, v důsledku čehož porušil stěžovatelčino právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Okresnímu soudu nelze vytknout, že z citovaných nálezů nevycházel, neboť platební rozkazy vydal v první polovině roku 2007, lze však připomenout, že právní názory v nálezech vyslovené jsou založeny na obecných principech plynoucích z ústavního pořádku, a to především z práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Nemají tak povahu pravidel, která by vyžadovala zohlednit časovou působnost jako v případě nálezů zrušujících normativní právní akty, a proto se vztahují i na řízení vedená před vydáním těchto nálezů [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1705/15 ze dne 14. 3. 2016 (N 40/80 SbNU 495), bod 19, a další].

28. Zrušením napadených platebních rozkazů Ústavní soud nepředjímá výsledek dalšího řízení před okresním soudem, otevírá možnost nového projednání věci v řízení, v němž budou respektována základní práva stěžovatelky a bude zohledněna její argumentace opírající se o judikatorní závěry Ústavního soudu vztahující se nejen k věci samé, ale také k přiměřenosti výše nákladů řízení.

29. O návrhu na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí podle § 79 odst. 2 zákona o Ústavním soudu Ústavní soud samostatně nerozhodoval, neboť stěžovatelka svůj návrh neodůvodnila a z vyjádření vedlejšího účastníka bylo zřejmé, že jí bezprostřední újma způsobená výkonem napadených rozhodnutí nehrozí.

30. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí okresního soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil.

Č. 197
Náležité odůvodnění omezení svobody pohybu (zákaz vycestování do zahraničí) (sp. zn. II. ÚS 2057/19 ze dne 22. listopadu 2019)

Zásahy do svobody pohybu zaručené čl. 14 Listiny, čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě a čl. 45 Listiny základních práv Evropské unie mohou být důvodné a zákonné, musí však ctít základní parametry omezení základních práv a svobod. Klíčovou podmínkou proto zůstává jejich náležité odůvodnění, které musí být aktuální, konkrétní a přesvědčivé.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida a soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti K. K., zastoupeného Mgr. Richardem Němcem, advokátem, sídlem Ke Klimentce 2186/15, Praha 5, proti usnesení státního zástupce Městského státního zastupitelství v Praze ze dne 25. března 2019 č. j. 1 KZV 194/2017-456 a proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. dubna 2019 sp. zn. 8 To 163/2019, za účasti Městského státního zastupitelství v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 17. dubna 2019 sp. zn. 8 To 163/2019 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a v důsledku toho i svoboda pohybu stěžovatele zaručená v čl. 14 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel je trestně stíhán pro podezření ze spáchání trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle § 240 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. V souvislosti s tímto trestním stíháním byl stěžovatel nejprve vzat do vazby a po uplynutí bezmála devíti měsíců byl z vazby propuštěn za současného přijetí peněžité záruky a dalších opatření nahrazujících vazbu, konkrétně přijetí písemného slibu obviněného, stanovení dohledu probačního úředníka a uložení omezení spočívajícího v zákazu vycestování do zahraničí podle § 73 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“).

2. Stěžovatel požádal o zrušení zákazu vycestovat do zahraničí, eventuálně požádal, aby takto uložený zákaz vycestovat byl omezen na země mimo Evropskou unii, případně mimo schengenský prostor. Součástí stěžovatelovy žádosti byl návrh, aby si státní zástupce vyžádal od příslušného pracoviště Probační a mediační služby zprávu o průběhu dohledu.

V podané žádosti stěžovatel argumentoval mimo jiné dobou, kterou strávil před svým propuštěním ve vazbě, zárukami a náhradami, které mu byly uloženy, dobou, která uplynula od jeho propuštění z vazby na svobodu, a taktéž tím, že uložená omezení řádně plní a že svým dosavadním způsobem života potvrdil, že se trestnímu stíhání vyhýbat nehodlá a ani nemá v úmyslu jej mařit.

3. Státní zástupce Městského státního zastupitelství v Praze žádost stěžovatele zamítl usnesením ze dne 25. 3. 2019. V odůvodnění usnesení uvedl, že po vyhodnocení všech skutečností je namístě konstatovat, že trestní stíhání stěžovatele je vedeno důvodně a že proti stěžovateli je vedeno další trestní stíhání pro příbuznou trestnou činnost. V průběhu dosavadního řízení byly u stěžovatele i u spoluobviněných zjištěny konkrétní vztahy i vazby do zahraničí vztahující se jak k předmětnému deliktnímu jednání, tak i další vztahy majetkové povahy vztahující se k zahraničním subjektům, konkrétně vlastnictví společnosti (Belize, Panama, USA) a účet v zahraničí (Kypr). Závěrem je konstatováno, že státní zástupce i nadále shledal u stěžovatele důvody pro trvání omezení spočívajícího v zákazu vycestovat do zahraničí.

4. Proti usnesení dozorového státního zástupce podal stěžovatel stížnost, v níž poukázal na argumentační strohost napadeného usnesení a na absenci konkrétních skutečností, které by odůvodňovaly nutnost trvání zákazu vycestovat do zahraničí. Dle stěžovatele se státní zástupce nedostatečně zabýval otázkou nutnosti trvání zásahu do jeho svobody pohybu a nerespektoval zásadu zdrženlivosti a přiměřenosti. Stěžovatel zopakoval, že by postačila úprava omezení zákazu vycestovat, které by bylo vztaženo na vycestování mimo Evropskou unii, případně mimo schengenský systém.

5. Městský soud v Praze (dále též „stížnostní soud“) stížnost zamítl usnesením ze dne 17. dubna 2019. V odůvodnění usnesení stížnostní soud uvedl, že státní zástupce své rozhodnutí náležitě odůvodnil a že námitky stěžovatele nejsou důvodné. Dle stížnostního soudu je trestní stíhání stěžovatele i nadále důvodné. Vyšetřování rozsáhlé a sofistikované trestné činnosti probíhá bez průtahů a vzhledem k závažnosti předmětných trestných činů, jakož i ke skutečnosti, že se stěžovatel měl dopustit obdobného jednání opakovaně a že v případě prokázání viny hrozí uložení vysokého trestu, je i nadále odůvodněna existence vazebních důvodů uvedených v § 67 písm. a) a c) trestního řádu, pro které byl obviněný vzat do vazby a které byly nahrazeny výše uvedenými zákonnými opatřeními. K ostatním argumentům stěžovatele stížnostní soud uvedl, že tyto skutečnosti byly zváženy při jeho propuštění z vazby a že nemohou odůvodnit navrhované zrušení zákazu vycestování do zahraničí. Plnění těchto povinností vyplývá z uložených opatření a omezení nahrazujících vazbu. Pokud by obviněný tyto povinnosti a omezení nerespektoval, byl by dán důvod pro jeho opětovné vzetí do vazby. Zákaz vycestování do zahraničí je dle stížnostního soudu doplňkovým opatřením nahrazujícím vazbu. Pokud je tedy trestní stíhání nadále důvodné a pokud nadále existují vazební důvody, pak jsou i nadále dány důvody pro trvání opatření nahrazujících vazbu, tedy i zákazu vycestování do zahraničí. Dle stížnostního soudu byla vazba obviněného velmi citlivě nahrazena několika opatřeními, včetně uložení zákazu vycestování, která jsou i nadále důvodná, a to bez ohledu na tvrzení obviněného, že jeho vazby na zahraničí již nejsou aktuální. Zákaz vycestovat byl jedním z komplexu opatření, kterými byla poměrně benevolentně nahrazena vazba stěžovatele. Tím bylo umožněno, aby vyšetřování stěžovatele probíhalo na svobodě, a to přes vysokou společenskou škodlivost jednání, z jehož spáchání je stěžovatel stále důvodně podezřelý, a hrozbu uložení vysokého trestu odnětí svobody v případě prokázání viny. Stížnostní soud proto shledal toto opatření omezující osobní svobodu stěžovatele za nezbytné, a to mimo jiné pro vazby stěžovatele na cizinu, které ve vztahu k zemím mimo Evropskou unii ve stížnosti nezpochybnil.

II. Obsah ústavní stížnosti

6. Stěžovatel se ústavní stížností domáhá zrušení napadeného usnesení státního zástupce Městského státního zastupitelství v Praze a napadeného usnesení Městského soudu v Praze, neboť má za to, že těmito rozhodnutími bylo porušeno jeho právo na svobodu pohybu zaručené článkem 14 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

7. Stěžovatel vychází z toho, že Ústavní soud ve své rozhodovací praxi připustil podání ústavní stížnosti proti rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o omezení osobní svobody v souvislosti s uloženým zákazem vycestovat podle § 73 odst. 5 trestního řádu. Stěžovatel je přesvědčen, že ze strany rozhodujících orgánů došlo k neposouzení věci v jejím celkovém kontextu a k upřednostnění jedné ze zásad trestního řízení bez ohledu na hledisko proporcionality ve vztahu k zásahu do ústavně zaručeného základního práva na svobodu pohybu.

8. Ve své stížnosti upozorňuje stěžovatel mimo jiné na to, že předmětné trestní stíhání je vedeno proti pěti obviněným, on jediný však byl stíhán vazebně. Zároveň je stěžovatel též jediný, u koho bylo použito omezení spočívající v zákazu vycestovat do zahraničí. Dále stěžovatel poukazuje na to, že jeho propuštění z vazby proběhlo za přijetí peněžité záruky a současně za přijetí písemného slibu obviněného a dohledu probačního úředníka, za současného stanovení omezení spočívajícího v zákazu vycestování do zahraničí. V případě propuštění stěžovatele z vazby na svobodu tak byly aplikovány všechny (až na záruku důvěryhodné osoby) v úvahu připadající a zákonem rozeznávané záruky a omezení, jimiž lze vazbu nahradit.

9. Stěžovatel respektuje, že určení konkrétních podmínek, za nichž je trestně stíhaná osoba propuštěna z vazby, je plně v kompetenci obecných soudů. Nesouhlasí však s tím, že by propuštění z vazby na svobodu bylo nějak výrazně benevolentní, jak uvedl stížnostní soud. Dle stěžovatele nebyla příslušnými orgány posouzena proporcionalita zásahu do jeho práva na svobodu pohybu, a to zejména v kontextu plynutí času. Pokud zásada zdrženlivosti a přiměřenosti uplatňování vazebních důvodů platí pro vazbu jako takovou, potom je třeba dovodit stejný požadavek na podmínky pro její nahrazení nebo omezení uložená v souvislosti s propuštěním obviněného z vazby na svobodu, byť jde nepochybně v obou případech o zásah do základních práv a svobod různé intenzity. Pokud totiž mají stanovená omezení sloužit jako nahrazení vazby, potom je i v těchto případech namístě uplatňovat je restriktivně a v míře nezbytně nutné k dosažení účelu, který je jimi sledován. Dle stěžovatele jsou důvody zamítnutí jeho žádosti natolik obecné, že jsou fakticky nepřezkoumatelné.

10. Stěžovatel je přesvědčen, že okolnost plynutí času nebyla dostatečně vzata v úvahu. Tato okolnost je přitom jedním ze zásadních momentů posuzování trvání vazby nebo omezení ji nahrazujících. V době podání ústavní stížnosti trvalo trestní stíhání stěžovatele více než 1,5 roku a od jeho propuštění z vazby na svobodu uplynulo bezmála 12 měsíců. Plynutí doby tak dle stěžovatele nelze bagatelizovat tak, jak je to činěno v napadených usneseních. Vazba by při zvolené právní kvalifikaci mohla v přípravném řízení trvat maximálně jeden rok. Z takto stanovené doby již stěžovatel tři čtvrtiny vykonal. Kombinace těchto okolností podle stěžovatele postačuje k tomu, aby došlo ke zmírnění podmínek, za kterých byl z vazby propuštěn.

11. Stěžovatel rovněž poukazuje na to, že nežádal o zrušení všech omezení, která mu byla v souvislosti s jeho propuštěním z vazby na svobodu uložena. Pokud by došlo ke zrušení nebo úpravě omezení zákazu vycestovat do zahraničí, jak žádal, ostatní náhrady vazby (tedy peněžitá záruka a dohled probačního úředníka) by nadále zůstaly v platnosti. Stěžovatel svým životem po propuštění z vazby na svobodu podle svého přesvědčení rozptýlil obavy, že by měl v úmyslu vyhýbat se trestnímu stíhání nebo je jinak mařit útěkem či skrýváním se.

12. Konečně stěžovatel upozorňuje na své zázemí v České republice, tedy kompletní rodinu, kterou zde má, jakož i trvalé majetkové ukotvení. Ve vztahu ke svým vazbám do zahraničí uvádí, že z napadeného usnesení není patrné, jaké povahy by měly tyto vazby být, nebo se k nim v minulosti opakovaně vyjádřil. Stěžovatel dále upozorňuje, že některé skutečnosti již nejsou aktuální (například účet na Kypru). I kdyby existovala nějaká zjištění ve vztahu k zahraničí, tak uváděné země se nacházejí mimo území Evropské unie, a proto tyto vazby nemohou být důvodem pro stanovení zákazu vycestovat v rámci Evropské unie. Tvrzené důvody tak nemohou být způsobilé pro trvání zákazu vycestovat do zahraničí v neomezeném rozsahu. Podle stěžovatele by k dosažení sledovaného účelu postačovala i úprava zákazu vycestovat tak, aby se vztahoval pouze na vycestování mimo Evropskou unii, případně mimo schengenský systém. Realizaci takto vymezeného zákazu by bylo v praxi možné dosáhnout stejně jako dosud, tedy fyzickým zadržením cestovního dokladu stěžovatele, bez něhož není možné vycestovat mimo území schengenského prostoru.

13. Stěžovatel tedy uzavírá, že postup vedoucí k vydání napadených rozhodnutí byl porušením práva na spravedlivý proces zaručeného Listinou i Úmluvou. Jestliže došlo k jednostrannému a neproporcionálnímu upřednostnění zásady rychlosti trestního řízení na úkor práva na obhajobu, došlo dle stěžovatele k porušení čl. 36 Listiny a čl. 6 Úmluvy.

III. Vyjádření účastníků řízení

14. Pro účely řízení o ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal vyjádření Městského státního zastupitelství v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení. Ústavní soud si zároveň vyžádal soudní spis vedený u Městského soudu v Praze pod sp. zn. 8 To 163/2019.

15. Státní zástupce Městského státního zastupitelství v Praze ve svém vyjádření uvedl, že obsah odůvodnění podané ústavní stížnosti je pouze obsáhlejším opakováním již dříve uplatněných stížnostních důvodů, přičemž s těmito argumenty se dostatečně jasným, srozumitelným a přiléhavým způsobem vypořádal stížnostní soud v rámci rozhodování o podané stížnosti. Za daných okolností proto státní zástupce neshledal nezbytným se k opakovaně použité argumentaci vyjadřovat. Závěrem pro úplnost uvedl, že stěžovatel žádá o zrušení či změnu pouze jednoho z omezujících opatření, a to zákazu vycestování, přičemž jak v podané žádosti, tak ani v odůvodnění stížnosti či v jiném podání není zmíněn žádný konkrétní důvod, proč se domáhá zrušení či změny právě jen tohoto konkrétního omezení.

16. Městský soud v Praze pouze plně odkázal na písemné odůvodnění předmětného usnesení a navrhl Ústavnímu soudu, aby byla ústavní stížnost stěžovatele odmítnuta.

17. Ústavní soud následně zaslal obdržená vyjádření stěžovateli k případné replice, ten však tohoto svého práva nevyužil.

IV. Právní posouzení ústavní stížnosti

18. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní soud nepřehlédl, že stěžovatel v závěrečném petitu uvedl nesprávnou spisovou značku usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. června 2018 sp. zn. 44 To 305/2018, kterým bylo potvrzeno usnesení soudu o propuštění stěžovatele z vazby. Podání stěžovatele však bylo posouzeno podle jeho obsahu a podle obsahu jeho příloh tak, že ústavní stížnost směřuje proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. 4. 2019 sp. zn. 8 To 163/2019, ve spojení s usnesením státního zástupce Městského státního zastupitelství v Praze ze dne 25. 3. 2019 č. j. 1 KZV 194/2017.

19. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti a obsahu napadených rozhodnutí i vyžádaného spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. V rámci principu minimalizace zásahů do pravomoci orgánů veřejné moci však ponechal v platnosti napadené usnesení státního zástupce a vyhověl stížnosti pouze v té části, v níž směřuje proti usnesení Městského soudu v Praze.

IV/a. Přípustnost ústavní stížnosti

20. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není další instancí proti rozhodnutím orgánů veřejné moci, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva. Nezabývá se eventuálním porušením běžných práv fyzických osob, pokud takové porušení současně neznamená porušení základního práva nebo svobody zaručené ústavním zákonem.

21. Ústavní stížností se lze domáhat ochrany základních práv a svobod jen proti rozhodnutím konečným, tj. rozhodnutím o posledním procesním prostředku, který zákon k ochraně práva poskytuje (srov. § 72 odst. 3 a § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Zpravidla půjde o ta rozhodnutí, jimiž se soudní či jiné řízení končí, splnění těchto podmínek lze nicméně připustit i v případě nemeritorních rozhodnutí, která jsou způsobilá bezprostředně a citelně zasáhnout do základních práv stěžovatele a která tvoří samostatnou uzavřenou součást řízení, přestože řízení ve věci samé dosud neskončilo [srov. např. nález ze dne 12. 1. 2005 sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53) nebo stanovisko pléna ze dne 23. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.), bod 2; veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná z http://nalus.usoud.cz/]. Jedním z těchto nemeritorních rozhodnutí je i rozhodnutí podle § 77a trestního řádu, kterým může být trestně stíhané osobě uloženo omezení spočívající v zákazu vycestování do zahraničí, je-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení. Zároveň § 73 odst. 4 trestního řádu stanoví, že v souvislosti s nahrazením vazby některým opatřením uvedeným v odst. 1 může orgán rozhodující o vazbě současně uložit obviněnému omezení spočívající v zákazu vycestování do zahraničí.

22. Uložení zákazu vycestování představuje citelný zásah do svobody pohybu dotčeného jednotlivce ve smyslu čl. 14 Listiny a čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě, zahrnující i jeho právo svobodně opustit území České republiky, jakož i čl. 45 Listiny základních práv Evropské unie, který každému občanovi Unie garantuje právo volně se pohybovat a pobývat na území členských států. Zda se v konkrétním případě jedná i o zásah přípustný, bude vždy záviset na konkrétních skutkových okolnostech, které musí opodstatňovat závěr, že použití tohoto prostředku sleduje legitimní účel, je způsobilé jej dosáhnout a současně nezbytné k jeho dosažení (tedy, že odpovídá požadavku proporcionality). Naplnění těchto předpokladů je ovšem třeba posuzovat po celou dobu trvání předmětného omezení, protože důvody opodstatňující jeho uložení mohou postupem času a v důsledku změny okolností ztrácet na své intenzitě. Efektivní ochrana ústavně zaručené svobody pohybu jednotlivce vyžaduje, aby zákonnost jejího omezení prostřednictvím zákazu vycestování do zahraničí mohla být po celou dobu jeho trvání podrobena soudní kontrole. Proto nemůže být přezkum tohoto zákazu připuštěn teprve poté, co bude rozhodnuto o posledním procesním prostředku, kterým se končí trestní řízení jako celek [srov. usnesení ze dne 12. 11. 2014 sp. zn. II. ÚS 3861/13 (U 16/75 SbNU 649), bod 16].

23. Ústavní stížnost stěžovatele je proto přípustná a předmětem posouzení Ústavního soudu je otázka, zda je zásah do stěžovatelovy svobody pohybu v dané situaci nezbytný a zda byla tato nezbytnost v napadených usneseních náležitě odůvodněna.

IV/b. Meritorní posouzení ústavní stížnosti

24. Účelem omezení spočívajícího v zákazu vycestování do zahraničí je zajistit, aby se osoba stíhaná pro úmyslný trestný čin nemohla vyhýbat trestnímu řízení, ztěžovat ho nebo mu zcela uniknout [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 12/07 ze dne 20. 5. 2008 (N 90/49 SbNU 247; 355/2008 Sb.) nebo nález sp. zn. Pl. ÚS 18/07 ze dne 15. 9. 2009 (N 202/54 SbNU 505; 384/2009 Sb.)]. Tento účel nepochybně odpovídá veřejnému zájmu na udržení veřejného pořádku, pročež jej lze z hlediska čl. 14 odst. 3 Listiny, čl. 2 odst. 3 Protokolu č. 4 k Úmluvě i čl. 45 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie považovat za legitimní omezení svobody pohybu. Dotčené ustanovení trestního řádu tedy ve shodě s citovanou judikaturou

představuje ústavně konformní výjimku ze svobody pohybu zaručené na vnitrostátní i mezinárodní úrovni (srov. výše citované usnesení sp. zn. II. ÚS 3861/13).

25. Ustanovení § 77a trestního řádu vymezuje podmínky, které mají zajistit, že zásah do svobody pohybu obstojí z hlediska proporcionality. O naplnění daných podmínek v konkrétním případě rozhoduje soud, který musí i bez návrhu zkoumat důvodnost omezení svobody pohybu po celou dobu jeho trvání. Požadavku proporcionality navíc odpovídá možnost povolit vycestování do zahraničí na konkrétně vymezenou dobu z důležitých důvodů, jak stanoví § 77a odst. 6 trestního řádu.

26. Ústavní soud nemůže dát stěžovateli za pravdu v tom, že zásady pro ukládání zákazu vycestování dle § 77a trestního řádu, zamezujícího maření účelu trestního řízení, jsou bez dalšího shodné se zásadami vztahujícími se k ukládání útěkové vazby (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 2093/14 ze dne 5. 11. 2014, bod 9). V případě vazby totiž Ústavní soud zdůraznil nutnost restriktivní interpretace jejích důvodů, neboť vazba má závažné negativní sociální a psychologické důsledky [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/10 ze dne 20. 4. 2010 (N 89/57 SbNU 167; 163/2010 Sb.)]. Ostatně také právě z tohoto důvodu poskytuje trestní řád v § 73 možnosti, jimiž lze vazbu nahradit, aby nedošlo k tak masivnímu zásahu do osobní sféry jedince, a které zároveň povedou k naplnění sledovaného cíle.

27. Závěry Ústavního soudu vztahující se k vazebnímu stíhání proto nelze bez dalšího a mechanicky vztáhnout na mírnější opatření nahrazující vazbu. Z ústavněprávního hlediska totiž nelze přehlédnout, že zatímco uložení vazby zasahuje přímo osobní svobodu obviněného, v případě zákazu vycestování se jedná „pouze“ o omezení jeho svobody pohybu, což je výrazně slabší zásah do jeho právní sféry.

28. Tím však Ústavní soud nikterak nepopírá, že i při ukládání jiných omezení než vazby musí být ctěny základní parametry omezení základních práv a svobod. Rozdíl mezi omezením svobody pohybu a zbavením osobní svobody je totiž pouze rozdílem v intenzitě, nikoli rozdílem v podstatě (srov. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. 7. 2016 ve věci *Buzadji proti Moldávii*, stížnost č. 23755/07, § 103; a ze dne 23. 2. 2017 ve věci *De Tomasso proti Itálii*, stížnost č. 43395/09, § 80 a násl.). Omezení svobody pohybu proto mohou být ukládána pouze v nezbytných a přesvědčivě odůvodněných případech (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 2093/14 ze dne 5. 11. 2014).

29. Ústavní soud v tomto kontextu zdůrazňuje, že dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva musí být zákaz vycestování opodstatněný a nezbytný po celou dobu jeho trvání, a to s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu (srov. např. *rozsudek Földes a Földesné Hajlik proti Maďarsku* ze dne 31. 10. 2006, stížnost č. 41463/02; či rozsudek *Luordo proti Itálii* ze dne 17. 7. 2013, stížnost č. 32190/96). Z tohoto důvodu musí takový zákaz zejména podléhat pravidelnému přezkumu, jinak by musel být považován za nepřiměřený (srov. zejména rozsudky *Ignatov proti Bulharsku* ze dne 2. 7. 2009, stížnost č. 50/02, bod 37, a *Gočev proti Bulharsku* ze dne 26. 11. 2009, stížnost č. 34383/03, body 55 až 57). Namítá-li tedy stěžovatel, že jeho vazby na zahraničí již nejsou aktuální, je povinností orgánů činných v trestním řízení na tyto námitky náležitě reagovat a buďto je vyvrátit, nebo případně uložené omezení opětovně posoudit s ohledem na aktuální situaci (srov. např. rozsudek *Prescher proti Bulharsku* ze dne 7. 6. 2011, stížnost č. 6767/04, body 49 až 50).

30. Ústavní soud podotýká, že na situaci stěžovatele se vztahuje i právo Evropské unie. Jako český státní příslušník má totiž stěžovatel na základě čl. 20 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) status občana Unie. Může se tedy i vůči svému členskému státu původu dovolávat práv, která s tímto statusem souvisejí, zejména práva svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států přiznaného článkem 21 SFEU a článkem 45 Listiny základních práv Evropské unie. Je-li stěžovateli bráněno v tom, aby opustil území České republiky a odebral se na území jiného členského státu Unie, pak jde o zásah do jeho svobody pohybu. Tato svoboda vyplývá přímo ze statusu občana Unie a jejím obsahem je

právo pohybovat se a pobývat na území členských států (viz rozsudky Soudního dvora ze dne 4. 10. 2012 ve věci C-249/11 *Bjankov*, body 30 a 31; ze dne 10. 7. 2008 ve věci C-33/07 *Jipa*, bod 17; a ze dne 17. 11. 2011 ve věcech C-430/10 *Gajdarov*, body 24 až 27, a C-434/10 *Aladžov*, body 24 až 27).

31. Právo občanů Unie na volný pohyb však není bezpodmínečné; mohou s ním být spojena omezení a podmínky plynoucí z důvodů veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti nebo veřejného zdraví. Dle judikatury Soudního dvora je klíčové, aby argument veřejným pořádkem vycházel z existence skutečného, aktuálního a dostatečně závažného ohrožení některého základního zájmu společnosti. Odůvodnění, která přímo nesouvisejí s dotyčnou osobou nebo souvisejí s generální prevencí, naopak nejsou přípustná. Z unijního práva rovněž plyne, že opatření omezující právo volného pohybu může být odůvodněné pouze tehdy, pokud je v souladu se zásadou proporcionality, tedy může zajistit dosažení sledovaného cíle a nejde nad rámec toho, co je nezbytné k jeho dosažení (viz judikaturu citovanou v předchozím bodě).

32. Lze tedy shrnout, že jak z ustálené judikatury Ústavního soudu, tak i z ustálené judikatury evropských soudů plyne, že zásahy do svobody pohybu zaručené čl. 14 Listiny, čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě a čl. 45 Listiny základních práv Evropské unie mohou být důvodné a zákonné, musí však ctít základní parametry omezení základních práv a svobod. Klíčovou podmínkou proto zůstává jejich náležité odůvodnění, které musí být aktuální, konkrétní a přesvědčivé. Svobodu pohybu naopak nelze omezit obecnými důvody či argumentem generální prevence.

33. Rozhodování o tom, zda jsou splněny zákonem stanovené podmínky pro uložení zákazu vycestování do zahraničí (nebo pro jeho ponechání v platnosti), je věcí orgánů činných v trestním řízení, především obecných soudů. Ze strany obecných soudů však může dojít k porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy (a v případě aplikovatelnosti unijního práva i ve smyslu čl. 47 Listiny základních práv Evropské unie), a to mimo jiné tehdy, pokud jejich rozhodnutí postrádá smysluplné, přesvědčivé a přezkoumatelné odůvodnění.

34. Po přezkoumání napadených rozhodnutí Ústavní soud konstatuje, že z nich není zřejmé, jaké konkrétní okolnosti nadále odůvodňují zákaz vycestování, respektive ze kterých konkrétních skutečností vyplývá trvající obava, že by stěžovatel mohl mařit průběh trestního řízení. Stížnostní soud sice uvedl, že zákaz vycestování do zahraničí je doplňkovým opatřením nahrazujícím vazbu, a proto pokud nadále existují vazební důvody, pak jsou i nadále dány důvody pro zákaz vycestování do zahraničí, avšak následně tyto důvody nijak nespecifikoval. Toto obecné konstatování nelze považovat za náležité odůvodnění omezení svobody pohybu stěžovatele. Pokud navíc stížnostní soud označuje nahrazení vazby stěžovatele jinými omezeními za velmi citlivý krok či za benevolenci ze strany státní moci, pak tímto tvrzením rovněž neodůvodňuje účel zákazu vycestování, který by ospravedlňoval zásah do stěžovatelovy ústavně zaručené svobody pohybu.

35. Ani obecná tvrzení o vazbách stěžovatele na zahraničí neobstojí ve světle požadavků na aktuální, konkrétní a přesvědčivé důvody omezení svobody pohybu, a to navíc v situaci, kdy stěžovatel ve svých podáních tato tvrzení vyvrací. Státní zástupce ani stížnostní soud nereagovali na námitky stěžovatele poukazující na faktor plynutí času i na další okolnosti, jež nasvědčují, že se stěžovatel trestnímu stíhání vyhýbat nehodlá a nemá v úmyslu jej mařit. Účastníci řízení rovněž nijak nezohlednili návrh stěžovatele, aby si státní zástupce vyžádal od Probační a mediační služby zprávu o průběhu dohledu a aby bylo zohledněno jeho dosavadní chování či okolnosti jeho rodinného, majetkového a pracovního zázemí v České republice. Napadená usnesení pouze opakují, že trestní stíhání je vedeno důvodně, že v případě prokázání viny hrozí stěžovateli uložení vysokého trestu a že stěžovatel má vazby na zahraničí. Žádná z těchto okolností však sama o sobě neodůvodňuje uložení zákazu vycestovat, resp. jeho dlouhodobé trvání. Akceptace uvedeného odůvodnění by vedla

k absurdnímu důsledku, že zákaz vycestování by bylo možné uložit každé osobě stíhané za závažnou trestnou činnost, která měla v minulosti zahraniční bankovní účet či jinou jakkoli nepatrnou vazbu na jiný stát.

36. Ústavní soud z výše uvedených důvodů uzavírá, že uložené opatření zákazu vycestování není v napadených rozhodnutích náležitě odůvodněné ve vztahu k osobním poměrům stěžovatele, a to především s ohledem na faktor plynutí času. Jakkoliv v minulosti existovalo důvodné podezření, že by stěžovatel mohl uprchnout nebo že by se mohl pokusit mařit trestní stíhání, tato okolnost neodůvodňuje pokračování zákazu vycestování po neomezenou dobu. Trvající omezení svobody pohybu stěžovatele musí být opřeno o konkrétní důvody, které nasvědčují, že riziko nežádoucího chování stěžovatele nadále trvá (srov. rozsudek *Nalbantski proti Bulharsku* ze dne 10. 2. 2011, stížnost č. 30943/04, § 65). Tím Ústavní soud žádným způsobem nepředjímá budoucí rozhodnutí o tom, zda je omezení stěžovatelovy svobody pohybu nezbytné; zdůrazňuje však požadavek náležitého odůvodnění rozhodnutí, jímž se citelně zasahuje do ústavně zaručených práv a svobod jednotlivců.

37. Ve vztahu k žádosti stěžovatele o omezení uloženého zákazu vycestovat pouze na země mimo Evropskou unii (resp. mimo schengenský prostor) Ústavní soud závěrem uvádí, že tomuto požadavku nelze v mezích platného právního řádu vyhovět. Trestní řád nezná institut dílčího omezení svobody pohybu trestně stíhané osoby; zná pouze plošný zákaz vycestování, který je právě z důvodu své vysoké intenzity svázán s podmínkou nezbytnosti v konkrétních okolnostech a náležitého odůvodnění této nezbytnosti a který je možné z důležitých důvodů jednorázově nebo i opakovaně zmírnit povolením vycestování do zahraničí na konkrétně vymezenou dobu dle § 77a odst. 6 trestního řádu.

38. Přestože lze tedy se stěžovatelem souhlasit, že existence méně invazivního institutu by byla žádoucí (a v podmínkách jednotného evropského prostoru svobody, bezpečnosti a práva dokonce i dobře představitelná), Ústavní soud jakožto negativní zákonodárce nemůže takový mírnější institut do trestního řádu doplnit. Přílišnou přísnost existujícího zákazu vycestování nelze odstranit ani případným interpretativním výrokem, neboť předmětné ustanovení neposkytuje žádný prostor pro jeho eventuální ústavně konformní či eurokonformní výklad. Takový postup by totiž nepředstavoval pouze extenzivní výklad právní normy, nýbrž její změnu, čímž by si Ústavní soud přisvojoval zákonodárnou kompetenci, která mu nepřísluší (srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 994/17 ze dne 31. 8. 2018 a tam citovanou judikaturu). Ústavní soud proto může toliko apelovat na zákonodárce, aby na případnou možnost mírnějšího omezení svobody pohybu trestně stíhaných osob pamatoval při budoucích legislativních úpravách trestního řádu. Podobné doporučení lze nalézt i v odborné literatuře, podle níž „lze de lege ferenda uvažovat i o možnosti upravit toto zajišťovací opatření alternativně tak, že by soud (resp. soudce) vedle úplného zákazu vycestování do zahraničí mohl uložit omezení spočívající v zákazu vycestovat mimo území států Evropské unie, popř. mimo tzv. schengenský prostor“, a to především z důvodu snazší vynutitelnosti účasti obviněného na trestním řízení prostřednictvím evropského zatýkacího rozkazu (viz ŘÍHA, J. § 77a. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, bod 2). Ve shodě s citovanou odbornou literaturou však Ústavní soud uzavírá, že současná právní úprava takovou možnost orgánům činným v trestním řízení neposkytuje.

V. Závěr

39. Ústavní soud ve světle všech výše uvedených argumentů uzavírá, že napadeným rozhodnutím stížnostního soudu došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a v důsledku toho i k porušení svobody pohybu stěžovatele zaručené v čl. 14 Listiny. Proto Ústavní soud podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu toto rozhodnutí zrušil a věc vrátil Městskému soudu v Praze k dalšímu řízení. Ústavní soud takto postupoval ve shodě s principem subsidiarity, resp. minimalizace zásahů do

pravomoci jiných orgánů veřejné moci (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), ze kterého vyplývá, že za účelem dosažení ochrany ústavnosti je Ústavním soudem nutné volit pouze taková kasační, resp. derogační opatření, jež v minimální míře zasahují do pravomoci jiných orgánů veřejné moci [viz kupř. nález sp. zn. III. ÚS 148/97 ze dne 25. 9. 1997 (N 113/9 SbNU 65), nález sp. zn. III. ÚS 337/97 ze dne 13. 11. 1997 (N 143/9 SbNU 269; 84/1999 Sb.), či nález sp. zn. IV. ÚS 537/01 ze dne 10. 4. 2002 (N 45/26 SbNU 17)]. V novém řízení musí stížnostní soud znovu posoudit stížnost stěžovatele a v souladu se závěry tohoto nálezu především dbát na náležité odůvodnění svého rozhodnutí ve světle čl. 36 odst. 1 Listiny.

40. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků řízení, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (srov. § 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 198
Rozhodnutí Nejvyššího soudu o vazbě obviněného dle § 265l odst. 4 trestního řádu bez osobního slyšení obviněného (sp. zn. I. ÚS 2451/19 ze dne 26. listopadu 2019)

Rozhoduje-li Nejvyšší soud o vazbě obviněného dle § 265l odst. 4 trestního řádu bez osobního slyšení obviněného, aniž by mu či jeho obhájci umožnil jakkoliv se vyjádřit k důvodům pro vzetí do vazby, je takový postup v rozporu s právy obviněného ve smyslu čl. 8 odst. 1 a 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, jakož i čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudců Tomáše Lichovníka a Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele P. B., zastoupeného Mgr. Eduardem Belšánem, advokátem, se sídlem Berounská 107, Lány, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-I.-1798, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-1788, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 28. srpna 2018 sp. zn. 7 To 62/2018 a rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. dubna 2018 č. j. 50 T 2/2018-1598, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-I.-1798 byla porušena základní práva stěžovatele garantovaná čl. 8 odst. 1 a 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-I.-1798 se proto ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Průběh předchozího řízení a stížnostní námitky

1. Rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. 4. 2018 č. j. 50 T 2/2018--1598 byl stěžovatel uznán vinným zločinem vraždy podle § 140 odst. 2 tr. zákoníku a přečinem poškození cizí věci podle § 228 odst. 1 tr. zákoníku, kterých se dopustil ve výroku o vině popsaným skutkem, a byl odsouzen podle § 140 odst. 2 tr. zákoníku za použití § 43 odst. 1 tr. zákoníku k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání dvanácti roků a šesti měsíců, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Dále bylo rozhodnuto o vedlejším trestu a náhradě škody a nemajetkové újmy.

2. Proti citovanému rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem podal stěžovatel odvolání, které zaměřil do všech výroků rozsudku, zejména do výroku o vině, trestu i náhradě škody. O jeho odvolání rozhodl Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 28. 8. 2018 sp. zn. 7

To 62/2018 tak, že podle § 258 odst. 1 písm. d), f) tr. ř. zrušil celý rozsudek a sám rozhodl tak, že obviněného uznal vinným v rozsudku popsaným skutkem, který právně kvalifikoval jako zločin vraždy podle § 140 odst. 1 tr. zákoníku a přečin poškození cizí věci podle § 228 odst. 1 tr. zákoníku. Stěžovatel byl odsouzen podle § 140 odst. 1 tr. zákoníku za použití § 43 odst. 1 tr. zákoníku a § 58 odst. 1 tr. zákoníku k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání sedmi roků, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Dále mu byl uložen trest propadnutí věci – specifikované pistole. Naposledy bylo rozhodováno o náhradě škody a nemajetkové újmy.

3. Proti citovanému rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 8. 2018 sp. zn. 7 To 62/2018 podali stěžovatel a nejvyšší státní zástupce dovolání.

4. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-1788 byl k dovolání nejvyššího státního zástupce podaného v neprospěch stěžovatele zrušen podle § 265k odst. 1 a 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) výrok o trestu z rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 8. 2018 sp. zn. 7 To 62/2018. Současně byla zrušena také další rozhodnutí na zrušenou část rozhodnutí obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu. Podle § 265l odst. 1 trestního řádu byla věc přikázána Vrchnímu soudu v Praze k novému projednání a rozhodnutí. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud uvedeným usnesením odmítl podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu jako zjevně neopodstatněné. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-I.--1798 byl podle ustanovení § 265l odst. 4 trestního řádu vzat stěžovatel do vazby, když vazební důvody shledal soud v naplnění ustanovení § 67 písm. a) trestního řádu.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že Nejvyšší soud rozhodoval o dovolání dle dikce § 265l odst. 4 trestního řádu a současně rozhodoval tentýž den (30. 4. 2019) o jeho vazbě, a to v neveřejném zasedání. Stěžovatel považuje způsob rozhodování o vazbě v neveřejném zasedání za porušení práv obhajoby vyjádřit se a předkládat důkazy k důvodům pro vzetí do vazby. Dne 30. 4. 2019, když Nejvyšší soud rozhodl o vazbě, byl stěžovatel ve výkonu trestu odnětí svobody. Byl tedy přesunut z oddělení výkonu trestu odnětí svobody do oddělení výkonu vazby. Usnesení o vzetí do vazby však bylo obhájci stěžovatele doručeno až dne 29. 5. 2019. Stěžovatel tak s ohledem na nekonání veřejného zasedání o vazbě po dobu jednoho měsíce nevěděl, co bylo důvodem pro jeho zajištění vazbou. Stěžovatel byl ve výkonu trestu zařazen do práce. Okamžikem rozhodnutí o jeho vazbě však byl bezodkladně z pracovního režimu vyřazen, neboť na oddělení vazby mu nebylo umožněno v pracovní činnosti pokračovat.

6. Odůvodnění usnesení o vzetí do vazby navíc stěžovatel považuje za nepřezkoumatelné. Nejvyšší soud jako zásadní důvod pro útěkovou vazbu označil hrozbu vysokým trestem. Ta však podle judikatury Ústavního soudu nemůže být jediným důvodem. Pro postup dovolacího soudu není podle jeho názoru dán důvod ani s odkazem na závěry Ústavního soudu uvedené v rozhodnutích sp. zn. I. ÚS 185/14 (N 56/73 SbNU 119) a sp. zn. III. ÚS 2998/17 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz).

7. Stěžovatel namítá, že postupem Nejvyššího soudu tak došlo k dotčení jeho práv zaručených čl. 4 odst. 4, čl. 8 odst. 1 a 5, čl. 14 a 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

8. Ve vztahu k rozhodování obecných soudů ve věci samé o vině stěžovatel opakovaně na svou obhajobu uvádí, že toliko ve značně vypjaté situaci vyšel ven zastavit vozidlo poškozeného, a nikoli poškozeného zastřelit.

9. Z hlediska zavinění obviněného je uvažován úmysl eventuální, pro nějž jsou podstatné dvě složky, a to vědomost o způsobení následku a srozumění s tímto následkem. Nepřímý úmysl je spatřován ve faktickém vedení střelby na dveře řidiče vozidla, kdy stěžovatel podle soudů věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení

způsobit (tj. smrt poškozeného), a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn. To však nevyplývá z provedeného dokazování (s poukazem na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tz 79/2001). Nebylo zjištěno, proti jaké části těla stěžovatel vedl střelbu, když nemohla být zřejmá poloha poškozeného ve vozidle. Podle soudů si musel být vědom, že střely směřují do oblasti, kde poškozený seděl, avšak nebylo prokázáno, že by stěžovatel byl srozuměn s tím, že zasáhne tělo poškozeného. Nebyla zjišťována vzdálenost těla poškozeného od volantu, jeho pozice ve vozidle, aby mohlo dojít k vyhodnocení, kam a jak byly vedeny střely, avšak ani tyto okolnosti (kam byl veden útok) nejsou axiomatickými. S odkazem na rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 9 Tz 34/99 a Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 460/04 (N 185/38 SbNU 489) dovozuje, že i skutečnost, že byly směřovány útoky bodnou zbraní, z blízkosti, na místo na těle, kde jsou uloženy důležité orgány, tj. pachatel uvedeného trestného činu přesně věděl a viděl, kam ránu vede a jakou intenzitou ji vede, není dostačujícím pro učinění závěru o nepřímém úmyslu k vraždě.

10. Odkazuje také na nález Ústavního soudu, který citoval (sp. zn. II. ÚS 301/98, N 45/13 SbNU 325), kdy u trestného činu vraždy musí úmysl, a to i nepřímý, směřovat k usmrcení člověka, sama lhostejnost ve vztahu k následku nestačí k naplnění volní složky nepřímého úmyslu. Z judikaturní praxe obecných soudů vyplývá, že u nepřímého úmyslu je třeba prokázat obviněnému jeho vědomí, že svým jednáním může porušit zájem chráněný trestním zákonem (v daném případě způsobit smrt člověka), avšak současně je třeba poukázat, že pro případ, že takové porušení způsobí, je s ním srozuměn (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.).

11. Soudy obou stupňů pak rezignovaly na řešení rozdílu mezi srozuměním s následkem při kvalifikaci nepřímého úmyslu a lhostejností k následku. Ani tyto skutečnosti nebyly jakkoli soudem prvního stupně řešeny a vypořádány. Odkazuje na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. IV ÚS 433/02 (N 49/33 SbNU 11), které podle něj řešilo obdobnou situaci. I v něm se jednalo o nepřehlednou situaci, která se stala dokonce za delší časový interval než v přítomné věci (9 vteřin), situace byla také emočně vypjatá, což plyne i ze znaleckých posudků. Dokazování nemohlo podle názoru stěžovatele v jeho věci vyústit ke zjištění nepřímého úmyslu, jelikož nebylo zjištěno, kam stěžovatel a zda vůbec mířil, zda střílel mířeně na poškozeného nebo bylo mířeno výlučně na auto, příp. se jednalo toliko pouze o jeho intuitivní reakci. Prosté konstatování, že došlo k užití střelné zbraně, která byla užita vůči osobnímu automobilu, při dalším neprokázaném tvrzení, že musel být stěžovatel srozuměn s tím, že poškozeného usmrtí, pokud střílí na vozidlo, nepovažuje za dostatečné. Mohl jednat maximálně vědomě nedbalostně, a nikoli v eventuálním úmyslu, když hranice mezi těmito dvěma formami zavinění je velmi tenká. Stěžovatel na podporu svých úvah podrobně rozebírá důkazní situaci.

12. Dále se vyjádřil k výrokům o náhradě nemajetkové újmy a škody, kdy poukázal na důkazy, které údajně vyvracejí tvrzení o osobních vazbách i finanční a hmotné závislosti poškozených. Nesouhlasí ani s posouzením osoby E. M. D. J. jako družky poškozeného a společně žijící osoby, kdy z předložených důkazů toto nevyplývá, což podrobně rozebral. S ohledem na rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. I. ÚS 3456/15 (N 148/82 SbNU 357) jde o důkazní břemeno na straně poškozených. I kdyby však byla poškozená družkou poškozeného, žádný z důkazů neobsahuje relevantní skutečnosti o hloubce, intenzitě, trvalosti, tj. neexistuje relevantní důkaz, že se jednalo o pozitivně se vyvíjející rodinné vztahy s vyšší intenzitou. Ani předkládané prohlášení o dopadu trestné činnosti nemůže být chápáno jako řádný důkaz, jelikož se maximálně může jednat o doplnění tvrzení poškozené, které ovšem nebylo provedeno v souladu trestním řádem, tj. nebylo zajištěno formou úředního záznamu o podání vysvětlení či svědecké výpovědi. Takový důkazní prostředek pak má podle obhajoby nulovou důkazní hodnotu.

13. Dále napadl i výrok o náhradě škody, úhrady z „veteriny“ a pohřbu, když předložené účtenky nejsou vystaveny na jméno poškozené.

14. Dále se vyjádřil k přiznaným náhradám nemajetkové újmy vůči zbylým poškozeným, konkrétně matce poškozeného, když její tvrzení jsou nepravdivá. Jedná se o tvrzení stran pořízení bytové jednotky, ke kterému nemohlo objektivně dojít, a to v důsledku existence zákonných překážek, jako jsou minimálně jedna exekuce vůči zemřelému (v důsledku úmrtí již mohla být některá exekuční řízení zastavena a v Centrální evidenci exekucí se tyto již nepropíší), a proti matce poškozeného bylo v době jeho úmrtí vedeno minimálně 16 exekucí, což brání užívání bytu, který by byl zpeněžen. Nepravdivá jsou i další tvrzení poškozené. Dodává, že rodinné vztahy jako takové neprokazují automaticky hluboké a intenzivní vztahy mezi osobami.

15. Rozhodnutím o vině a náhradě škody a nemajetkové újmy za těchto okolností podle názoru stěžovatele došlo k porušení jeho práv zaručených čl. 8 odst. 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 2 Listiny.

II. Vyjádření účastníků řízení

16. Vrchní soud v Praze je přesvědčen o tom, že k dotčení stěžovatelových ústavně zaručených práv nedošlo. Dodává, že po vyhlášení ústavní stížností napadeného usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2019 č. j. 3 Tdo 164/2019-1788 pokračovalo trestní stíhání před Vrchním soudem v Praze, kde skončilo pravomocným rozsudkem tohoto soudu ze dne 25. 6. 2019 sp. zn. 7 To 62/2018, aniž by byl tento rozsudek do ústavní stížnosti jakkoli formálně zakomponován či napaden dovoláním.

17. Krajský soud v Ústí nad Labem k části ústavní stížnosti vztahující se k vazebnímu rozhodnutí u Nejvyššího soudu uvádí, že v této fázi řízení nebyl ve věci činný, a nepřísluší mu proto se k ní vyjadřovat. K části týkající se rozhodování ve věci samé, která se již činnosti krajského soudu týká, nesouhlasí s argumentací, kterou stěžovatel obecným soudům vytýká, že se nezabývaly dostatečně subjektivní stránkou jednání odsouzeného. Krajský soud se touto otázkou velmi podrobně zabýval, o čemž svědčí i obsáhlé pasáže v odůvodnění jeho rozhodnutí, na které nyní odkazuje. Při hodnocení subjektivní stránky na straně odsouzeného shledal nejen úmysl, ale dokonce rozmysl ve smyslu ustanovení § 140 odst. 2 tr. zákoníku. Soud provedl velmi rozsáhlé dokazování, jehož doplnění obhajoba nenavrhovala. To pak velmi podrobně hodnotil i s ohledem na otázku možné existence okolností vylučujících protiprávnost. Závěr o naplnění skutkové podstaty vraždy soud učinil po zralé úvaze a po zvážení všech ostatních možností. Ústavní stížnost v tomto směru účastník řízení považuje za nedůvodnou.

18. Nejvyšší státní zastupitelství se ztotožnilo s usnesením Nejvyššího soudu, kterým bylo vyhověno dovolání nejvyššího státního zástupce a odmítnuto dovolání stěžovatele. Odůvodnění ústavní stížnosti je opakováním obhajoby stěžovatele, se kterou se již obecné soudy vypořádaly. Co se týče postupu Nejvyššího soudu při rozhodování o vazbě, vedlejší účastník poukazuje na znění § 265l odst. 4 trestního řádu, podle něhož se při něm neuplatní zákonná ustanovení o vazebním zasedání. Důvod vazby útěkové byl ve věci zjevně vzhledem k okolnostem naplněn. Dodává, že důsledky spojené s rozhodnutím o vzetí stěžovatele do vazby již v současnosti netrvají, neboť v mezidobí byl stěžovatel již znovu pravomocně odsouzen a v současnosti se opětovně nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Případná kasace by tak neměla žádný reálný dopad do sféry základních práv stěžovatele. Proto by měla být ústavní stížnost odmítnuta nebo zamítnuta.

19. Krajské státní zastupitelství v Ústí nad Labem se plně ztotožňuje s nynějším výsledkem trestního stíhání stěžovatele. Ústavní stížnost považuje za nedůvodnou a navrhuje, aby ji Ústavní soud odmítl.

20. Nejvyšší soud se ve lhůtě k tomu stanovené k ústavní stížnosti nevyjádřil. Vrchní státní zastupitelství v Praze se postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

21. Uvedená vyjádření neobsahovala žádné nové skutečnosti. Nebylo tak třeba je zasílat stěžovateli a bylo možné přistoupit k rozhodnutí ve věci.

22. Ve smyslu § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

III. Procesní předpoklady pro projednání ústavní stížnosti

23. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu.

24. S ohledem na obsah ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Právní posouzení rozhodování Nejvyššího soudu o vzetí do vazby

25. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy); není povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutími v nich vydanými nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody účastníka tohoto řízení a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy (zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé). Ústavněprávním požadavkem též je, aby soudy vydaná rozhodnutí (resp. jejich postupy) byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna.

26. Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí z hlediska stěžovatelem v ústavní stížnosti uplatněných námitek a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

27. K právu obviněného být osobně slyšen při rozhodování soudu o jeho vazbě měl Ústavní soud již mnohokrát možnost se konkrétně vyjádřit. Principy svého rozhodování Ústavní soud shrnul například v nálezu ze dne 15. 1. 2014 sp. zn. I. ÚS 3326/13 (N 5/72 SbNU 69).

28. V citovaném nálezu Ústavní soud uvedl, že Evropský soud pro lidská práva považuje právo na osobní svobodu, zakotvené v čl. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) za jedno z nejvýznamnějších základních práv chránících fyzickou bezpečnost osoby, které jako takové má v demokratické společnosti vrcholný význam (srov. např. rozsudek ve věci *Ťupa proti České republice* ze dne 26. 5. 2011 č. 39822/07, § 45). Obdobně Ústavní soud ve své judikatuře vyslovil, že v případě vzetí obviněného do vazby, jíž je prolamována ústavně zaručená osobní svoboda, která je na předních místech v katalozích základních práv a svobod, musí být náhled na postup orgánů veřejné moci přísnější [nález ze dne 28. 3. 2007 sp. zn. II. ÚS 336/06 (N 56/44 SbNU 719)].

29. Právo obviněného osobně se zúčastnit řízení před soudem v rámci rozhodování o vazbě či jejím dalším trvání a z toho vyplývající právo být slyšen (vyjádřit se) v kontradiktorním řízení je třeba považovat za zcela základní prvek práva na spravedlivý proces týkající se omezení osobní svobody. Právě vytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek (v kontradiktorním schématu řízení) nejlépe zajistí ochranu základních práv, jež je z hlediska fair procesu prvotním účelem soudního řízení.

30. Nicméně jak Ústavní soud, tak ESLP dospěly k závěru, že z článku 5 odst. 4 Úmluvy nelze dovodit povinnost automaticky ve všech případech rozhodování o dalším trvání vazby (tj. na rozdíl od prvotního rozhodování soudu o vzetí do vazby ve smyslu čl. 5 odst. 3 Úmluvy) plně respektovat záruky spravedlivého trestního procesu zakotvené v čl. 6 Úmluvy. Opačný výklad by byl ryzím formalismem, byť je nepochybné, že i v těchto případech

procesní záruky nesmějí být výrazně nižší, než jsou garance, které poskytuje článek 6 odst. 1 Úmluvy.

31. Pokud jde o samotný požadavek na slyšení osoby, o jejíž vazbě je rozhodováno, tak, jak vyplývá z judikatury Ústavního soudu, je zásadně obviněného nutno slyšet vždy, když je rozhodováno o jeho pokračující vazbě a od jeho předchozího slyšení uběhlo již několik týdnů, ledaže by osobnímu slyšení bránily objektivně nepřekonatelné překážky (nález sp. zn. I. ÚS 3326/13 ze dne 15. 1. 2014, body 23–24).

32. Ústavní stížností napadeným usnesením rozhodoval Nejvyšší soud o vazbě stěžovatele podle § 265l odst. 4 trestního řádu, který zní:

33. „Vykonává-li se na obviněném trest odnětí svobody uložený mu původním rozsudkem a Nejvyšší soud k dovolání výrok o tomto trestu zruší, rozhodne zároveň o vazbě. Ustanovení o vazebním zasedání (§ 73d až 73g) se v tomto případě neužijí."

34. V nálezu sp. zn. II. ÚS 1681/08 ze dne 24. 11. 2009 (N 240/55 SbNU 325), na který odkazuje stěžovatel, Ústavní soud shledal, že i u rozhodování Nejvyššího soudu podle § 265l odst. 4 trestního řádu je třeba trvat na požadavku osobního slyšení obviněného soudem, pokud se rozhoduje o jeho vzetí do vazby. Pokud o vzetí do vazby rozhoduje dovolací soud v neveřejném zasedání, dochází tak k ústavně nepřípustnému omezení svobody obviněného. Uvedený nález byl však přijímán za poněkud odlišné právní úpravy.

35. Až po vydání tohoto nálezu byl § 265l odst. 4 trestního řádu novelizován a bylo explicitně stanoveno, že při tomto rozhodování Nejvyššího soudu se ustanovení trestního řádu o vazebním zasedání neužijí. Nicméně Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 18. 6. 2014 sp. zn. I. ÚS 980/14 (N 125/73 SbNU 887) dovodil, že „toto znění nijak nevylučuje slyšení osoby, pouze stanoví, že se nekoná vazební zasedání. Nejvyšší soud však může obžalovaného slyšet ve veřejném zasedání, ve kterém projedná i jeho dovolání. Navíc je samozřejmostí, že novelou zákona nelze negovat ústavněprávní požadavek na slyšení osoby při vzetí do vazby" [obdobně viz nález ze dne 30. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 1123/14 (N 180/74 SbNU 569) a nález ze dne 17. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 3401/18 (N 67/93 SbNU 327)]. Ústavní soud dodává, že k nutnosti osobního slyšení obžalovaného při rozhodování podle § 265l odst. 4 trestního řádu dospívá i po novele trestního řádu č. 459/2011 Sb. komentářová literatura (viz ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3270), a to s velmi přesvědčivým odůvodněním.

36. Závěr, podle něhož má soudní přezkum rozhodnutí o vazbě význam pro dotčenou osobu bez ohledu na to, zda vazba stále trvá, se ustálil i v rozhodovací praxi Ústavního soudu. Porušení ústavně zaručených základních práv a svobod osoby, která byla ve vazbě na základě nezákonného rozhodnutí nebo v ní zůstala bez rozhodnutí o ponechání ve vazbě po uplynutí zákonem stanovené lhůty, není zhojeno jejím propuštěním z vazby nebo převedením do výkonu trestu. Skutečnost, že stěžovatel již není ve vazbě, nečiní ústavní stížnost proti takovémuto rozhodnutí či jinému zásahu neopodstatněnou [například nález ze dne 21. 4. 2004 sp. zn. IV. ÚS 385/03 (N 59/33 SbNU 95), nález ze dne 7. 7. 2008 sp. zn. I. ÚS 1348/07 (N 124/50 SbNU 79) nebo nález ze dne 11. 12. 2013 sp. zn. I. ÚS 2208/13 (N 215/71 SbNU 517)]. Zájem obviněného na posouzení zákonnosti vazby může být dán i poté, ať už bude usilovat jen o pouhé konstatování její nezákonnosti, jež samotné pro něj může představovat určitou satisfakci, nebo se bude následně domáhat i náhrady škody. Podle stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 6. 5. 2008 sp. zn. Pl. ÚS-st. 25/08 (ST 25/49 SbNU 673), které se situaci, kdy Ústavní soud rozhoduje o vazbě v době, kdy již vazba netrvá, věnuje, by problematický neměl být ani postup orgánů činných v trestním řízení po zrušení vazebního rozhodnutí v situaci, kdy stěžovatel byl již v mezidobí z vazby propuštěn na svobodu nebo mu byl nařízen výkon trestu odnětí svobody, případně bylo řízení proti němu pravomocně skončeno uložením jiného trestu či bylo od uložení trestu upuštěno nebo bylo řízení pravomocně zastaveno. V takovém případě by nepřicházelo do úvahy rozhodnutí o propuštění

z vazby na svobodu, a tedy ani postup podle § 314h odst. 1 alinea prima trestního řádu. Fakticky by totiž odpadl důvod, aby orgán činný v trestním řízení, jehož rozhodnutí bylo zrušeno, pokračoval v tom stadiu řízení, které bezprostředně předcházelo vydání zrušeného rozhodnutí. Příslušný orgán trestního řízení v takových případech vezme rozhodnutí Ústavního soudu pouze na vědomí. V těchto případech, kde chybí bezprostřední a přítomný zásah do základního práva na respektování osobní svobody, je totiž jediným důvodem zrušení rozhodnutí o vazbě, aby i formálně *de lege lata* [dle § 8 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)] byl umožněn přístup stěžovatele k odškodnění za nezákonné rozhodnutí.

V. Závěr

37. Ústavní soud tedy shrnuje, že Nejvyšší soud nepostupoval správně, pokud o vazbě stěžovatele rozhodoval napadeným usnesením bez jeho osobního slyšení, aniž by tak dal stěžovateli či jeho obhájci možnost se k důvodům pro vzetí do vazby jakkoli vyjádřit. Obzvláště pak v situaci, kdy v těchto dvou samostatných řízeních (řízení o dovolání a řízení podle § 265l odst. 4 trestního řádu, tedy řízení o vazbě) je rozhodováno v jeden den, a stěžovatel tak fakticky nemá, vzhledem k nevědomosti o kasačním zásahu Nejvyššího soudu, možnost vyjádřit se k důvodům vazby. To vede Ústavní soud k závěru, že Nejvyšší soud, nerespektováním příkazů obsažených v čl. 8 odst. 2 Listiny, svým rozhodnutím, na základě kterého rozhodl o vazbě stěžovatele, zasáhl do jeho základních práv garantovaných čl. 8 odst. 1 Listiny a čl. 5 odst. 4 Úmluvy. Pokud v řízení, v němž je rozhodováno o vazbě, není umožněno slyšení obviněného, dochází k ústavně nepřípustnému omezení svobody a rovněž k zásahu do stěžovatelova práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny.

38. Ze shora uvedených důvodů proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

VI. Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem a Vrchního soudu v Praze o vině a trestu

39. V části, ve které se stěžovatel domáhal zrušení rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem a rozsudku Vrchního soudu v Praze ve výrocích o vině, Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí obecných soudů ve světle stěžovatelových námitek a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je v této části zjevně neopodstatněná.

40. Ústavní soud dává ve své rozhodovací praxi setrvale najevo, že ochrana právům – v oblasti trestního soudnictví vymezená jeho účelem, tj. požadavkem náležitého zjištění trestných činů a podle zákona spravedlivého potrestání jejich pachatelů – je svěřena obecným soudům, jimž je současně uloženo, aby při výkonu spravedlnosti postupovaly zákonem stanoveným způsobem. Podle čl. 90 Ústavy jen soud, který je součástí soustavy obecných soudů, rozhoduje o otázce viny a trestu, hodnotí důkazy podle svého volného uvážení a v rámci stanoveném trestním řádem, přičemž zásada volného hodnocení důkazů je výrazem ústavního principu nezávislosti soudu. Ústavnímu soudu jako orgánu ochrany ústavnosti nepřísluší přezkoumávat rozhodnutí obecných soudů o vině pachatele trestného činu z hlediska jejich zákonnosti či dokonce správnosti ani v tomto směru není oprávněn přehodnocovat důkazy obecnými soudy provedené, to ovšem jen potud, pokud tyto ve své činnosti respektují ústavně zaručená základní práva nebo svobody osob trestně stíhaných a řízení před nimi vedené je jako celek spravedlivé.

41. V projednávané věci, vzhledem k obsahu ústavní stížnosti, šlo o to, zda výklad podaný obecnými soudy a aplikace trestněprávních ustanovení, jež upravují proces zjištění

skutkového stavu věci ve smyslu § 2 odst. 5 trestního řádu, zejména dokazování (§ 89 a násl. trestního řádu) a hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 trestního řádu), resp. jež vyslovují požadavky na náležité odůvodnění rozhodnutí (§ 125 odst. 1 trestního řádu), nezaložily nepřijatelné ústavněprávní konsekvence, tj. zda nedošlo k nepřípustnému zásahu do právního postavení stěžovatele v té rovině, jíž je poskytována ochrana ústavněprávními předpisy ve smyslu hlavy páté Listiny, včetně práva na soudní ochranu (spravedlivý proces), případně čl. 6 odst. 1 Úmluvy v jeho trestní větvi.

42. Ústavní soud dospěl k závěru, že argumenty, jimiž je odůvodňován tvrzený extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními soudu a právními závěry z nich vyvozenými, neobstojí. Lze připomenout, že obdobné námitky stěžovatel uplatnil v obhajobě a že obecné soudy se s nimi adekvátním způsobem vypořádaly. Z rozsudku obecných soudů je zřejmé, na základě jakých důkazů byl přijat skutkový závěr, že jednání stěžovatele naplňovalo jak po objektivní, tak po subjektivní stránce znaky skutkové podstaty zvlášť závažného zločinu kladeného mu za vinu. Skutkové závěry o usmrcení poškozeného protiprávním úmyslným jednáním stěžovatele obecné soudy opřely o svědecké výpovědi a závěry znalců a odborných expertíz. Úvahy stěžovatele soud považoval za vyvrácené mnoha přímými i nepřímými důkazy.

43. Obecné soudy se rovněž zabývaly subjektivní stránkou trestného činu a vyložily, na základě jakých skutečností dospěly k závěru, že stěžovatel jednal v úmyslu nepřímém ve smyslu ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku s tím, že je na tomto místě netřeba opakovat. K opakovaným námitkám Ústavní soud odkazuje na další rozvedení právních závěrů obsažených v odůvodnění rozhodnutí nalézacího a zejména pak odvolacího soudu. Lze shrnout, že závěr o jednání v nepřímém úmyslu podporuje zjištění, že stěžovatel vystřelil z minimální vzdálenosti cíleně proti kabině pomalu jedoucí dodávky, ve které viděl sedět jejího řidiče, velmi rychle za sebou nejméně třináct střel, z nichž osm, které směřovaly na sedící postavu, zasáhly tělo poškozeného. Odvolací soud se velmi podrobně zabýval i posouzením existence okolností vylučujících protiprávnost a použitou právní kvalifikací. Rozvedl i rozdíly mezi skutkem, který byl posuzován v nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 433/02, a skutkem posuzovaným nyní.

44. Po zvážení argumentů uplatněných v ústavní stížnosti a skutečností vyplývajících z napadených rozhodnutí dospěl Ústavní soud k závěru, že obecným soudům nelze vytknout neadekvátní užití trestněprávní kvalifikace jednání stěžovatele. Z odůvodnění rozhodnutí obecných soudů vyplývá přiměřeně detailní popis a interpretace jednání stěžovatele, jehož vina byla prokazována na základě přímých a nepřímých důkazů, které byly dostatečně podrobně popsány a zváženy. Obecné soudy se podrobně věnovaly i opodstatněnosti uplatněných nároků na náhradu škody a nemajetkové újmy. Z hodnocení provedených důkazů vyplývá, že se doplňují a na sebe navazují tak, že příslušná rozhodnutí o vině a náhradě škody a nemajetkové újmy jsou přesvědčivě odůvodněna.

45. Ústavní soud uzavřel, že stěžovateli se v této části nepodařilo prokázat tvrzené porušení ústavně zaručených práv, a proto na základě důvodů výše uvedených ústavní stížnost směřující proti výrokům o vině a náhradě škody a nemajetkové újmy odmítl podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

46. V části, ve které se stěžovatel domáhal zrušení rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem a rozsudku Vrchního soudu v Praze ve výrocích o trestu, byla ústavní stížnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu odmítnuta pro nepřípustnost; vzhledem k tomu, že usnesením Nejvyššího soudu byl rozsudek Vrchního soudu v Praze ve výroku o trestu zrušen a Nejvyšší soud vrchnímu soudu přikázal, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl, a Vrchní soud v Praze následně rozsudkem ze dne 25. 6. 2019 sp. zn. 7 To 62/2018 při dovoláním nezměněném a nedotčeném výroku o vině rozhodl tak, že stěžovatele odsoudil podle § 140 odst. 1 tr. zákoníku k úhrnnému trestu odnětí svobody

v trvání deseti let, pro jehož výkon jej zařadil do věznice s ostrahou. Dále mu uložil trest propadnutí věci. Proti tomuto rozsudku mohl stěžovatel podat dovolání, jak je ostatně patrno i z poučení v závěru rozsudku. Této možnosti stěžovatel nevyužil. Nevyčerpal tak před podáním ústavní stížnosti všechny opravné prostředky, které zákon k ochraně jeho práva připouští a ústavní stížnost je podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu v této části nepřípustná.

Č. 199
Vztah extradičního řízení a řízení o udělení mezinárodní ochrany v kontextu předběžné vazby
(sp. zn. II. ÚS 3219/19 ze dne 26. listopadu 2019)

Trvání předběžné vazby je souladné s čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny a čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy pouze v případě, že je předběžnou vazbou sledováno zajištění účelu extradičního řízení. Ukáže-li se, že vydání osoby není možné, nelze ospravedlnit ani její držení v předběžné vazbě.

Udělení doplňkové ochrany jednotlivci ve vztahu ke státu, který žádá o jeho vydání, znamená, že extradice do tohoto státu nemůže být uskutečněna. Obecné soudy nemohou rozhodnout o přípustnosti vydání takového jednotlivce, a pokud rozhodly o přípustnosti jeho vydání před udělením doplňkové ochrany, nesmí ministr spravedlnosti vydání povolit. V takové situaci zásadně nelze držet jednotlivce v předběžné vazbě. Účelem předběžné vazby je totiž umožnit realizaci vydání, avšak v situaci, kdy toto vydání nesmí být provedeno, by předběžná vazba nesledovala stanovený účel.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavních stížnostech stěžovatelů:

a) Ch.-H. Ch., t. č. Vazební věznice Praha Ruzyně, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 95/2019 ze dne 22. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 407/2018 ze dne 23. 7. 2019;

b) S.-K. Ch., t. č. Vazební věznice Praha Pankrác, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 104/2019 ze dne 27. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 410/2018 ze dne 30. 7. 2019;

c) Y.-Ch. Ch., t. č. Vazební věznice Praha Pankrác, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 103/2019 ze dne 27. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 408/2018 ze dne 30. 7. 2019;

d) H.-L. Ch., t. č. Vazební věznice Praha Ruzyně, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 92/2019 ze dne 22. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 409/2018 ze dne 23. 7. 2019;

e) Ch.-A. L., t. č. Vazební věznice Praha Pankrác, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 102/2019 ze dne 23. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 406/2018 ze dne 30. 7. 2019;

f) W.-K. L., t. č. Vazební věznice Praha Ruzyně, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 94/2019 ze dne 22. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 405/2018 ze dne 23. 7. 2019;

g) Y.-Ch. L., t. č. Vazební věznice Praha Pankrác, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 96/2019 ze dne 23. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 404/2018 ze dne 23. 7. 2019;

h) H.-Ch. W., t. č. Vazební věznice Praha Pankrác, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 93/2019 ze dne 22. 8. 2019 a usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 403/2018 ze dne 23. 7. 2019;
všech zastoupených Mgr. Miroslavem Krutinou, advokátem, se sídlem Vyšehradská 27, Praha 2; za účasti Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a Městského státního zastupitelství v Praze jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usneseními Vrchního soudu v Praze sp. zn. 14 To 95/2019 ze dne 22. 8. 2019, sp. zn. 14 To 104/2019 ze dne 27. 8. 2019, sp. zn. 14 To 103/2019 ze dne 27. 8. 2019, sp. zn. 14 To 92/2019 ze dne 22. 8. 2019, sp. zn. 14 To 102/2019 ze dne 23. 8. 2019, sp. zn. 14 To 94/2019 ze dne 22. 8. 2019, sp. zn. 14 To 96/2019 ze dne 23. 8. 2019 a sp. zn. 14 To 93/2019 ze dne 22. 8. 2019 a usneseními Městského soudu v Praze sp. zn. Nt 407/2018 ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. Nt 410/2018 ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. Nt 408/2018 ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. Nt 409/2018 ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. Nt 406/2018 ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. Nt 405/2018 ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. Nt 404/2018 ze dne 23. 7. 2019 a sp. zn. Nt 403/2018 ze dne 23. 7. 2019 bylo porušeno základní právo na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Poté, co soudy rozhodly o přípustnosti vydání stěžovatelů do Čínské lidové republiky (dále též jen „ČLR“), udělilo Ministerstvo vnitra stěžovatelům doplňkovou ochranu. Soudy však nevyhověly žádostem stěžovatelů o propuštění z předběžné vazby, v níž jsou stěžovatelé drženi v rámci extradičního řízení. Podle stěžovatelů tím porušují jejich právo na osobní svobodu a spravedlivý proces.

2. Proti stěžovatelům, kteří se považují za občany Tchaj-wanu, jsou vedena řízení o vydání (extradiční řízení) do ČLR. V nich obecné soudy rozhodly podle § 95 odst. 1 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZMJS“), že je přípustné vydání stěžovatelů k trestnímu stíhání do ČLR pro trestný čin podvodu. Toho se měli stěžovatelé dopustit tak, že se v Praze jako organizovaná skupina vydávali za policii ČLR, prokurátory a další představitele státních orgánů ČLR a jiných subjektů, prostřednictvím internetové komunikace z nemovitosti v Praze kontaktovali občany ČLR žijící v Austrálii a přiměli je k převedení různě vysokých částek na bankovní účty v ČLR. Poté byly věci k dalšímu rozhodnutí předloženy ministryni spravedlnosti. Stěžovatelé proti rozhodnutí obecných soudů o přípustnosti vydání podali ústavní stížnosti, které jsou vedeny pod sp. zn. II. ÚS 2299/19. Na návrh stěžovatelů Ústavní soud odložil vykonatelnost rozhodnutí obecných soudů o přípustnosti vydání.

3. Během extradičních řízení byli stěžovatelé vzati do předběžné vazby podle § 94 ZMJS. Stěžovatelé a), d) a e) se již na Ústavní soud obrátili s ústavní stížností proti rozhodnutím, kterými nebylo vyhověno jejich žádostem o propuštění z předběžné vazby. Ústavní soud tyto stížnosti odmítl jako zjevně neopodstatněné usneseními sp. zn. I. ÚS 1615/19 ze dne 11. 6. 2019; sp. zn. IV. ÚS 1289/19 ze dne 7. 5. 2019 a sp. zn. II. ÚS 1970/19 ze dne 22. 10. 2019 (rozhodnutí jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz).

4. Ministerstvo vnitra dne 10. 7. 2019 – poté, co obecné soudy rozhodly o přípustnosti vydání stěžovatelů do ČLR – rozhodlo o žádostech stěžovatelů o mezinárodní ochranu. Ačkoliv stěžovatelům nebyl udělen azyl podle § 12 až 14 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve

znění pozdějších předpisů, byla jim udělena doplňková ochrana dle § 14a zákona o azylu na dobu 12 měsíců od právní moci rozhodnutí. Ministerstvo vnitra totiž dospělo k závěru, že stěžovatelům v případě návratu do ČLR či vydání k trestnímu stíhání do ČLR hrozí nebezpečí vážné újmy ve smyslu § 14a odst. 2 písm. a) zákona o azylu, tedy „uložení nebo vykonání trestu smrti“, a písm. b), tedy „mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu“. Stěžovatelé následně požádali o propuštění z předběžné vazby a poukázali na to, že jim byla udělena doplňková ochrana.

5. Městský soud v Praze napadenými usneseními žádosti stěžovatelů zamítl. Městský soud poukázal na to, že po právní moci rozhodnutí soudů o tom, zda je vydání přípustné, je věc předložena Ministerstvu spravedlnosti. Má-li ministr spravedlnosti pochybnosti o správnosti rozhodnutí soudu, může dle § 95 odst. 5 ZMJS nejpozději do 3 měsíců ode dne, kdy byla věc ministerstvu předložena, podat Nejvyššímu soudu návrh na přezkoumání takového rozhodnutí. Současně je dle § 97 odst. 1 a 2 ZMJS na ministrovi spravedlnosti, zda vydání povolí či nikoliv. Ve věcech stěžovatelů již soudy pravomocně rozhodly o přípustnosti vydání do Čínské lidové republiky a tyto věci byly předloženy Ministerstvu spravedlnosti. Je tedy na ministryni spravedlnosti, aby ve věci rozhodla; a městskému soudu nepřísluší její rozhodnutí jakkoliv předjímat. Extradiční řízení však není skončeno a důvody pro předběžnou vazbu podle městského soudu dosud trvají. Jsou navíc posilovány tím, že o přípustnosti vydání již bylo pravomocně rozhodnuto, jakož i skutečností, že stěžovatelé se na území České republiky dle městského soudu dlouhodobě skrývali ve snaze vyhnout se trestní odpovědnosti.

6. Vrchní soud v Praze napadenými usneseními zamítl stížnosti stěžovatelů proti usnesením městského soudu. Vrchní soud se ztotožnil s tím, že je v tuto chvíli na ministryni spravedlnosti, aby ve věcech stěžovatelů rozhodla, přičemž její rozhodnutí nelze předjímat. Extradiční řízení tak není skončeno a důvody pro předběžnou vazbu trvají i nadále. Pokud jde o mezinárodní ochranu přiznanou stěžovatelům, vrchní soud poukázal na to, že se jedná o doplňkovou ochranu udělenou pouze na 12 měsíců. Ve věcech stěžovatelů b), c), e) a g) vrchní soud navíc poukázal na to, že trvání doplňkové ochrany může být zkráceno. Navíc trestná činnost, pro kterou je žádáno vydání stěžovatelů, měla být zčásti spáchána na území České republiky. I kdyby nedošlo k jejich vydání do ČLR, odůvodňovala by uvedená skutečnost zahájení trestního stíhání stěžovatelů v České republice. Stěžovatelům, kteří nejsou k České republice nijak vázáni, by v tomto řízení hrozilo uložení vysokých trestů, což dle vrchního soudu rovněž svědčí o tom, že s ohledem na nebezpečí útěků stěžovatelů je důvodné jejich další držení v předběžné vazbě.

II. Argumentace stran

7. Podle stěžovatelů byla napadenými usneseními porušena jejich základní práva na osobní svobodu a na spravedlivý proces, v této souvislosti odkazují na čl. 8 odst. 2 a čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a na čl. 5 odst. 1 a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Své stížnosti stěžovatelé spojili s návrhem na jejich projednání jako naléhavých ve smyslu § 39 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

8. Stěžovatelé namítají, že dle § 91 odst. 1 písm. b) ZMJS je nepřípustné vydat osobu, které byla v České republice udělena mezinárodní ochrana, a to v rozsahu ochrany poskytnuté této osobě jiným právním předpisem nebo mezinárodní smlouvou. Mezinárodní ochranou se přitom rozumí jak azyl, tak doplňková ochrana. Jelikož stěžovatelům byla rozhodnutími Ministerstva vnitra udělena doplňková ochrana, je jejich vydání do ČLR nepřípustné. Ani ministryně spravedlnosti nemůže dle stěžovatelů v této situaci dle právních předpisů a judikatury Ústavního soudu povolit jejich vydání.

9. Stěžovatelé odkazují na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1260/17 ze dne 15. 8. 2017 (N 152/86 SbNU 541) a uvádějí, že podle tohoto nálezu musí zbavení osobní svobody

jednotlivce i v souvislostech extradičního řízení vždy směřovat k jeho účelu a může trvat pouze po dobu nezbytně nutnou ve vztahu k veřejnému zájmu, který je v řízení sledován. Dle stěžovatelů z nálezu vyplývá, že soudy postupují svévolně a v rozporu s právem na spravedlivý proces, pokud rozhodnou o důvodnosti předběžné vazby i přes dostupné informace, které důvodně zpochybňují možnost realizovat extradici. Podle stěžovatelů je jejich vydání do ČLR nepřípustné a nemůže být realizováno, a jejich držení v předběžné vazbě tudíž postrádá účel. Úvahu, že trvání doplňkové ochrany může být zkráceno, stěžovatelé označují za spekulaci a namítají, že nemůže být důvodem pro jejich držení ve vazbě. Poukazují v této souvislosti na to, že i azyl může být odňat.

10. Vrchní soud ve svých vyjádřeních zopakoval, že soudy nemohou předjímat rozhodnutí ministryně spravedlnosti. Teprve v závislosti na něm lze stěžovatele buď propustit z předběžné vazby, nebo je naopak vzít do vydávací vazby. Vrchní soud uvádí, že aktuálně nemůže ministryně spravedlnosti o vydání rozhodnout, neboť dosud neuplynula doba, po kterou trvá doplňková ochrana udělená stěžovatelům. Podle vrchního soudu ovšem není možné judikaturu týkající se vydání osob, kterým byl udělen azyl, bez dalšího vztáhnout i na osoby, jimž byla udělena doplňková ochrana. Podle vrchního soudu nelze přehlédnout odlišnosti mezi azylem a doplňkovou ochranou, zejména pokud jde o časové vymezení doby jejich trvání. Ve věcech stěžovatelů b), c), e) a g) dále vrchní soud odkázal i na odlišnosti těchto forem mezinárodní ochrany z hlediska „důvodů, za nichž může být rozhodnuto [o] jejich odnětí“. Ve věcech stěžovatelů a), d), f) a h) naopak vrchní soud uvedl, že v napadených rozhodnutích „nespekuloval v tom smyslu, že doplňková ochrana může být v průběhu trvání zkrácena“, a nedovozoval z toho důvodnost dalšího trvání předběžné vazby, jak se namítá v ústavní stížnosti. Nadto vrchní soud ve vztahu ke všem stěžovatelům uvedl, že i kdyby ministryně spravedlnosti rozhodla, že vydání nepovolí, s ohledem na zásadu *aut dedere aut iudicare* (tj. vydat, nebo soudit, také označovanou jako *aut dedere aut punire*, tj. vydat, nebo potrestat) by přicházelo v úvahu stíhání stěžovatelů v České republice.

11. Městský soud v Praze ve svých vyjádřeních pouze odkázal na napadená usnesení, ve věci stěžovatele g) pak nevyužil možnosti se k věci vyjádřit.

12. Městské státní zastupitelství v Praze ve svém vyjádření uvedlo, že napadenými rozhodnutími nedošlo k zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatelů. Městské státní zastupitelství se ztotožnilo s napadenými usneseními a uvádí, že předběžná vazba i nadále slouží svému účelu, který podle vyjádření spočívá ve vydání konečného rozhodnutí ministryní spravedlnosti. Podle městského státního zastupitelství je po dobu trvání mezinárodní ochrany, a to i ve formě doplňkové ochrany, naplněn důvod nepřípustnosti vydání dle § 91 odst. 1 písm. b) ZMJS. Vzhledem k tomu, že ve věci stěžovatelů již bylo rozhodnuto o přípustnosti vydání, je však na ministryni spravedlnosti, jak rozhodne o povolení vydání, přičemž musí vzít v úvahu i to, že stěžovatelům byla udělena doplňková ochrana.

13. Vrchní státní zastupitelství v Praze se vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení.

III. Hodnocení Ústavního soudu

14. V rámci extradičního řízení, v němž již soudy rozhodly o přípustnosti vydání stěžovatelů do ČLR a věc předložily k rozhodnutí ministryni spravedlnosti, je podle napadených usnesení městského a vrchního soudu třeba i nadále držet stěžovatele v předběžné vazbě, přestože Ministerstvo vnitra v řízení o mezinárodní ochraně udělilo stěžovatelům doplňkovou ochranu. V projednávaném případě je tak třeba zabývat se tím, kdy je ústavně přípustné trvání předběžné vazby (část A), v kontextu souběhu extradičního řízení a řízení o udělení mezinárodní ochrany (část B).

A. Ústavní limity pro držení v předběžné vazbě

15. Podle čl. 8 odst. 1 Listiny je zaručena osobní svoboda. Ústavní soud ve své judikatuře zdůraznil, že osobní svoboda jednotlivce představuje v demokratickém a právním

státě jednu z nejdůležitějších hodnot [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 1260/17 ze dne 15. 8. 2017 (N 152/86 SbNU 541), bod 15; nález sp. zn. I. ÚS 3326/13 ze dne 15. 1. 2014 (N 5/72 SbNU 69), bod 35; obdobně nález sp. zn. II. ÚS 336/06 ze dne 28. 3. 2007 (N 56/44 SbNU 719); všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz].

16. I toto základní právo však lze omezit a navazující ustanovení čl. 8 odst. 2 až 6 Listiny upravují podmínky, za nichž je takové omezení přípustné. V čl. 8 odst. 2 je obsažena obecná garance, podle níž nikdo nesmí být „zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon“. Zvláštní úpravu týkající se vazby pak zakotvuje čl. 8 odst. 5 Listiny, podle něhož „[n]ikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu“ [vedle této speciální úpravy má obecný čl. 8 odst. 2 Listiny ve vztahu k rozhodování o vazbě význam především jako procesní záruka toho, že rozhodování o vazbě bude probíhat způsobem, který zákon stanoví, srov. nález sp. zn. I. ÚS 3326/13 ze dne 15. 1. 2014 (N 5/72 SbNU 69), bod 41 a násl.].

17. Jelikož obecné soudy nevyhověly žádostem stěžovatelů o propuštění z předběžné vazby, jsou stěžovatelé i nadále omezováni na osobní svobodě, a dochází tedy k zásahu do jejich práva dle čl. 8 odst. 1 Listiny. Stěžovatelé namítají, že měli být propuštěni z předběžné vazby vzhledem ke skutečnosti, že jim byla udělena doplňková ochrana. Jádro argumentace stěžovatelů se tedy týká otázky, zda jsou naplněny důvody ve smyslu čl. 8 odst. 5 Listiny pro jejich držení v předběžné vazbě. Napadená usnesení proto musí být přezkoumána z hlediska čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny.

18. Součástí právní úpravy extradičního řízení je i institut předběžné vazby (§ 94 ZMJS) a vydávací vazby (§ 101 ZMJS). Jedná se o zvláštní druhy vazby, a přímo se proto na ně neuplatní vazební důvody a podmínky stanovené trestním řádem pro vazbu ukládanou v rámci trestního stíhání (k tzv. útěkové, koluzní a předstižné vazbě viz § 67 a násl. trestního řádu). Do předběžné vazby lze vzít osobu, o jejíž vydání jde, pokud zjištěné skutečnosti odůvodňují obavu z jejího útěku (§ 94 odst. 1 ZMJS). Vydávací vazba následuje až po rozhodnutí ministra spravedlnosti o povolení vydání a podle zákonné úpravy je její uložení nutné k tomu, aby mohlo být vydání provedeno (§ 101 odst. 1 a 2 ZMJS). Zatímco vydávací vazba je tudíž i podle judikatury Ústavního soudu vždy nezbytným opatřením k tomu, aby bylo možné extradici uskutečnit, o předběžné vazbě to neplatí [viz nález sp. zn. I. ÚS 1801/14 ze dne 9. 12. 2014 (N 222/75 SbNU 499), bod 30; nález sp. zn. II. ÚS 1301/17 ze dne 5. 9. 2017 (N 166/86 SbNU 709), bod 23].

19. Zákonná úprava, jak již bylo zmíněno, podmiňuje uložení předběžné vazby tím, že zjištěné skutečnosti odůvodňují obavu z útěku osoby, o jejíž vydání jde (§ 94 odst. 1 ZMJS). Účelem předběžné vazby tak je „zajistit dosažitelnost osoby, o jejíž vydání jde, v průběhu extradičního řízení, neboť se typicky jedná o cizince bez vztahu k České republice a v případě [opuštění jejího území touto osobou] by nebylo možné extradiční řízení vůbec vést“ [nález sp. zn. II. ÚS 1301/17 ze dne 5. 9. 2017 (N 166/86 SbNU 709), bod 17]. Obava z útěku osoby, o jejíž vydání jde, přitom „musí být doložena konkrétními zjištěnými skutečnostmi; sama skutečnost, že se jedná o cizince bez dlouhodobého pobytu v České republice, by takovým důvodem neměla být“ (tamtéž).

20. Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1260/17 ze dne 15. 8. 2017 (N 152/86 SbNU 541), kterého se dovolávají i stěžovatelé, zdůraznil, že předběžná vazba musí vždy směřovat k zajištění účelu extradičního řízení a „může trvat pouze po dobu nezbytně nutnou ve vztahu k veřejnému zájmu, který je realizací vazby sledován“ (bod 17 citovaného nálezu).

21. Dále platí, že i když délka předběžné vazby po doručení extradiční žádosti (srov. § 94 odst. 3 ZMJS) není výslovně časově omezena, musí být i předběžná vazba svou délkou přiměřená. I na předběžnou vazbu se vztahuje tzv. doktrína zesílených důvodů, bez jejichž existence nelze pokračující omezení osobní svobody aprobovat, přestože samo uvalení vazby

mohlo být zákonné a ústavní [viz podrobněji nález sp. zn. II. ÚS 1301/17 ze dne 5. 9. 2017 (N 166/86 SbNU 709), body 18–22].

22. Obdobné požadavky vyplývají i z čl. 5 Úmluvy, garantujícího právo na osobní svobodu. Jedním z přípustných důvodů pro zbavení osobní svobody je dle čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy zákonné zatčení nebo jiné zbavení osobní svobody osoby, proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání.

23. Toto ustanovení umožňuje zbavit osobní svobody jednotlivce, proti němuž je vedeno řízení o vyhoštění nebo vydání, avšak nevyžaduje, aby současně bylo zbavení osobní svobody nezbytné například za účelem zabránit dotčenému jednotlivci v trestné činnosti či v útěku (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Chahal proti Spojenému království* ze dne 15. 11. 1996 č. 22414/93, § 112, ve vztahu k vyhoštění, který lze analogicky vztáhnout i na řízení o vydání, k tomu viz rozsudek velkého senátu ve věci *A. a další proti Spojenému království* ze dne 19. 2. 2009 č. 3455/05, § 164; rozsudek velkého senátu ve věci *Khlaifia a další proti Itálii* ze dne 15. 12. 2016 č. 16483/12, § 90). V tomto ohledu tak poskytuje česká zákonná úprava extradičního řízení vyšší standard ochrany, jak již Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. II. ÚS 1301/17 ze dne 5. 9. 2017 (N 166/86 SbNU 709), bodě 17, neboť umožňuje vzetí do předběžné vazby pouze v případě, že zjištěné skutečnosti odůvodňují obavu z útěku osoby, o jejíž vydání jde (§ 94 odst. 1 ZMJS). I tato podmínka, stanovená zákonem nad rámec Úmluvy, se nicméně promítá do požadavku, aby zbavení osobní svobody dle čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy bylo zákonné, tedy aby proběhlo v souladu s vnitrostátním právem z hlediska hmotného i procesního (srov. již citované rozsudky *A. a další proti Spojenému království*, § 164; *Khlaifia*, § 91–92).

24. V souladu s čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy lze ovšem držet osobu ve vazbě či ji jinak omezovat na svobodě jen tehdy, dokud je v řízení o jejím vyhoštění či vydání postupováno s náležitou péčí (viz již citované rozsudky *Chahal*, § 113; *A. a další proti Spojenému království*, § 164; *Khlaifia*, § 90). Omezení osobní svobody nesmí být projevem libovůle (rozsudek ve věci *Gallardo Sanchez proti Itálii* ze dne 24. 3. 2015 č. 11620/07, § 39 a násl.). Proto je třeba zkoumat, zda v době držení jednotlivců ve vazbě prováděla veřejná moc úkony s cílem zajistit jejich vyhoštění nebo vydání, a zda se naopak v extradičním řízení nevyskytovala neospravedlnitelná období nečinnosti, která jsou přičitatelná státu (srov. např. rozsudek ve věci *Molotchko proti Ukrajině* ze dne 26. 4. 2012 č. 12275/10, § 172–176; rozsudek ve věci *Khodzhamberdiyev proti Rusku* ze dne 5. 6. 2012 č. 64809/10, § 89 a násl.; rozsudek ve věci *Ermakov proti Rusku* ze dne 7. 11. 2013 č. 43165/10, § 251 a násl.). Rozhodující přitom není doba, po kterou je omezena osobní svoboda jednotlivců v souvislosti s řízením o jejich vyhoštění nebo vydání, sama o sobě, nýbrž to, zda je v těchto řízeních skutečně pokračováno s cílem zajistit vyhoštění nebo vydání dotčeného jednotlivce. Zatímco v již citovaném rozsudku *Chahal* tak ESLP aproboval vazbu trvající již více než tři roky a sedm měsíců (§ 114 a 123), naopak v rozsudku ve věci *Mokallal proti Ukrajině* ze dne 10. 11. 2011 č. 19246/10, § 44, shledal ESLP porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy, neboť poté, co cizí stát informoval ukrajinské orgány, že o vydání stěžovatele již nemá zájem, trvalo jeho propuštění z vazby dva dny. Podle ESLP totiž ukrajinské orgány nesplnily svou povinnost zajistit, aby prodleva spojená s propuštěním stěžovatele byla co nejmenší [dále srov. např. rozsudek ve věci *Efremidze proti Řecku* ze dne 21. 6. 2011 č. 33225/08, § 54–57, v němž ESLP shledal porušení čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy s ohledem na to, že po dobu více než dvou měsíců nepodnikala veřejná moc žádné kroky směřující k vyhoštění stěžovatelky].

25. Z uvedeného vyplývá, že trvání předběžné vazby je souladné s čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny a čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy pouze v případě, že je předběžnou vazbou sledováno zajištění účelu extradičního řízení. Ukáže-li se, že vydání osoby není možné, nelze ospravedlnit ani její držení v předběžné vazbě.

B. Trvání předběžné vazby v kontextu souběhu extradičního řízení a řízení o udělení mezinárodní ochrany

26. Stěžovatelé v projednávaném případě dovozují, že jejich další držení v předběžné vazbě v rámci extradičního řízení není možné, ze skutečnosti, že jim v řízení o mezinárodní ochraně Ministerstvo vnitra udělilo doplňkovou ochranu. Vzhledem k tomu je dle stěžovatelů nepřípustné jejich vydání do ČLR, a předběžná vazba tak již neplní stanovený účel. Podle obecných soudů je naopak v současné fázi extradičního řízení na ministryni spravedlnosti, aby ve věci rozhodla, přičemž dokud se tak nestane, je namístě držet stěžovatele v předběžné vazbě. Projednávaný případ tak opět vyvolává otázky týkající se vztahu extradičního řízení a řízení o udělení mezinárodní ochrany, tentokrát v kontextu dalšího trvání předběžné vazby.

27. Ústavní soud se problematice vzájemného vztahu extradičního řízení a řízení o udělení mezinárodní ochrany opakovaně věnoval. Závěry, k nimž plénum Ústavního soudu dospělo ve stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 37/13 ze dne 13. 8. 2013 (ST 37/70 SbNU 619; 262/2013 Sb.), se plně uplatní i na současnou právní úpravu, ačkoliv bylo stanovisko přijímáno před účinností ZMJS [srov. obdobně nález sp. zn. II. ÚS 3505/18 ze dne 3. 6. 2019 (N 103/94 SbNU 256), body 37–39]. V bodech 17–18 citovaného stanoviska plénum vyložilo, že zákonodárce vymezil správní řízení o udělení mezinárodní ochrany, které je vedeno před Ministerstvem vnitra, a soudní řízení o přípustnosti vydání (extradiční řízení) jako dvě samostatná a vzájemně nepodmíněná řízení, z nichž každé sleduje jiný účel. V obou řízeních může být posuzováno, zda Česká republika nemá s ohledem na zásadu non-refoulement závazek nevydat jednotlivce do jiného státu, v němž by byl ohrožen jeho život nebo osobní svoboda na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení (čl. 33 odst. 1 Úmluvy o právním postavení uprchlíků) či ve kterém by mu hrozilo, že bude porušeno jeho právo na život (čl. 2 Úmluvy) nebo že bude vystaven mučení nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu (čl. 3 Úmluvy).

28. Plénum Ústavního soudu dospělo v bodě 19 citovaného stanoviska k závěru, že „osoba, o jejíž vydání jde, má k dispozici dvě řízení, v jejichž rámci se může domoci ochrany před zásahem do svých základních práv a svobod, k němuž by došlo v důsledku porušení zásady non-refoulement. Udělení mezinárodní ochrany je důvodem, pro který by soud musel vyslovit nepřípustnost vydání podle § 393 písm. b) trestního řádu [nyní § 91 odst. 1 písm. b) ZMJS]. V takovém případě by ministr spravedlnosti vůbec nemohl rozhodnout o povolení vydání. K vydání by ale nemohlo dojít ani v případě, pokud by soud sice vyslovil, že vydání osoby je přípustné, k udělení mezinárodní ochrany by však došlo až po jeho rozhodnutí. Povinnost ministra spravedlnosti nepovolit vydání by v takovém případě bylo třeba dovodit přímo z § 393 písm. b) trestního řádu [nyní § 91 odst. 1 písm. b) ZMJS], který jednoznačně stanoví relevanci tohoto výsledku řízení o udělení mezinárodní ochrany pro rozhodování o povolení vydání, jakož i to, že posouzení skutečností, jež by eventuálně mohly odůvodnit udělení azylu nebo doplňkové ochrany žadateli, ze strany příslušného správního orgánu nemůže být nahrazeno rozhodováním soudů v řízení o přípustnosti vydání […]“. Z těchto důvodů ministr spravedlnosti rovněž nesmí povolit vydání, dokud není rozhodnuto o žádosti o mezinárodní ochranu, a to včetně soudního přezkumu rozhodnutí o této žádosti (bod 15 a násl. citovaného stanoviska). Od těchto principů nemá Ústavní soud důvod se nyní odchylovat.

29. Je třeba zdůraznit, že nepřípustnost vydání dle § 91 odst. 1 písm. b) ZMJS a povinnost ministra spravedlnosti nepovolit vydání ve smyslu předchozího bodu se týká udělení mezinárodní ochrany jak ve formě azylu, tak doplňkové ochrany. Z toho vycházelo již plénum Ústavního soudu v bodě 19 citovaného stanoviska, v němž výslovně zmínilo i doplňkovou ochranu, a tento přístup byl aplikován i v nálezu sp. zn. II. ÚS 1017/14 ze dne 26. 5. 2015 (N 99/77 SbNU 473), bodu 35 a násl., přičemž tento výklad pojmu mezinárodní

ochrana obsaženého v § 91 odst. 1 písm. b) ZMJS je konzistentní s definicí mezinárodní ochrany obsaženou v § 2 odst. 1 písm. a) zákona o azylu. Přestože vrchní soud se v obecné rovině zmínil o rozdílech mezi oběma instituty, nepoukázal na žádný rozdíl, který by mohl být relevantní pro odlišné zacházení s osobami, jimž byla udělena doplňková ochrana, a kvůli němuž by bylo namístě odchýlit se od závěrů odkazované judikatury. Udělení doplňkové ochrany tak brání vydání jednotlivce do státu, vůči kterému byla tato doplňková ochrana přiznána, tedy dle § 14a odst. 1 zákona o azylu do státu, jehož je jednotlivec státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu posledního trvalého bydliště [k možnosti vydání do jiného státu srov. nález sp. zn. II. ÚS 1017/14 ze dne 26. 5. 2015 (N 99/77 SbNU 473), bod 41 a násl., podle něhož bylo možné vydat stěžovatelku, které byla přiznána doplňková ochrana ve vztahu k Ruské federaci, jejíž občankou je, k trestnímu stíhání na Ukrajinu].

30. Lze tedy shrnout, že udělení doplňkové ochrany jednotlivci ve vztahu ke státu, který žádá o jeho vydání, znamená, že extradice do tohoto státu nemůže být uskutečněna. Obecné soudy nemohou rozhodnout o přípustnosti vydání takového jednotlivce, a pokud rozhodly o přípustnosti jeho vydání před udělením doplňkové ochrany, nesmí ministr spravedlnosti vydání povolit. V takové situaci zásadně nelze držet jednotlivce v předběžné vazbě. Účelem předběžné vazby je totiž umožnit realizaci vydání, avšak v situaci, kdy toto vydání nesmí být provedeno, by předběžná vazba nesledovala stanovený účel.

C. Aplikace na projednávanou věc

31. V projednávaném případě nevyhověly obecné soudy napadenými usneseními žádostem stěžovatelů o propuštění z předběžné vazby v rámci extradičního řízení do ČLR navzdory tomu, že stěžovatelům byla poté, co soudy rozhodly o přípustnosti vydání stěžovatelů do ČLR, udělena doplňková ochrana. Podle Ministerstva vnitra by jim totiž při vrácení do ČLR hrozila vážná újma ve smyslu § 14a odst. 2 písm. a) zákona o azylu, tedy „uložení nebo vykonání trestu smrti“, a písm. b), tedy „mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu“. Podle Ministerstva vnitra by tak hrozilo, že dojde k porušení jejich základního práva na život a práva nebýt podroben mučení nebo nelidskému či ponižujícímu zacházení. Jak již bylo vyloženo, udělení mezinárodní ochrany, a to i ve formě doplňkové ochrany, znamená, že vydání není možné uskutečnit – ministryně spravedlnosti tudíž nesmí vydání stěžovatelů do ČLR povolit. Za této situace další držení stěžovatelů v předběžné vazbě nesleduje stanovený účel – neslouží totiž k tomu, aby bylo možné zajistit provedení vydání stěžovatelů do ČLR. Tento zásah do práva stěžovatelů na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny přitom nelze ospravedlnit.

32. Obecné soudy poukazují na to, že nemohou předjímat rozhodnutí ministryně spravedlnosti. Ústavní soud připomíná, že podle čl. 4 Ústavy jsou základní práva a svobody – včetně osobní svobody – pod ochranou soudní moci. Úkolem obecných soudů v projednávané věci bylo zhodnotit, zda zbavení osobní svobody v důsledku dalšího držení stěžovatelů v předběžné vazbě obstojí ze zákonného, a především z ústavního hlediska. Bylo proto naopak jejich povinností posoudit, zda za popsané procesní situace může být realizováno vydání stěžovatelů do ČLR, a zda tedy předběžná vazba bude sledovat stanovený účel. Obecné soudy však na toto hodnocení zcela rezignovaly. Podle obecných soudů by bylo stěžovatele možné držet v předběžné vazbě, dokud ministryně spravedlnosti nerozhodne – tedy po libovolně dlouhou dobu. Ve svých vyjádřeních vrchní soud akceptoval, že ministryně spravedlnosti nemůže vydání stěžovatelů povolit po dobu trvání doplňkové ochrany. Podle vrchního soudu by tedy bylo možné držet stěžovatele v předběžné vazbě po dobu jednoho roku, během něhož by bylo zřejmé, že k vydání nesmí dojít, a to jen proto, že by případně doplňková ochrana poté nemusela být prodloužena. Takové držení v předběžné vazbě však nesleduje stanovený účel, tedy provedení řízení o vydání a v konečném důsledku i vydání

samotného, místo toho by stěžovatelé byli drženi v předběžné vazbě kvůli tomu, aby bylo vyčkáno dalšího rozhodnutí v řízení o mezinárodní ochraně. Po dobu jednoho roku by přitom nebylo možné podnikat kroky směřující k vydání stěžovatelů, a v extradičním řízení by tak nebylo pokračováno. Držení stěžovatelů v předběžné vazbě za těchto okolností by bylo porušením čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny i čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy.

33. Vrchní soud dále poukazuje na to, že nedojde-li k vydání stěžovatelů do ČLR, měli by být stěžovatelé stíháni v České republice, neboť se trestné činnosti měli dopustit zčásti na jejím území. Vrchní soud poukazuje na to, že stěžovatelům hrozí vysoké tresty a že stěžovatelé nemají žádné vazby k České republice, což dle vrchního soudu rovněž odůvodňuje jejich držení ve vazbě. Ústavní soud konstatuje, že možnost vést trestní stíhání proti stěžovatelům v České republice není důvodem pro držení v předběžné vazbě – jejím účelem je zabránit osobám, o jejichž vydání jde, v útěku, a zajistit tak možnost provést jejich vydání. Je na jiných orgánech, aby posoudily, zda jsou ve vztahu ke stěžovatelům dány důvody k vedení trestního stíhání na území České republiky a zda je případně namístě stěžovatele zadržet či podat návrh na jejich vzetí do vazby dle § 67 a násl. trestního řádu. Teprve poté, až k tomu budou naplněny zákonné podmínky, se mohou obecné soudy zabývat otázkou, zda je namístě vazební stíhání stěžovatelů. Držení v předběžné vazbě však nejde odůvodnit spekulací o tom, že by bylo důvodné držení stěžovatelů v jiné vazbě v odlišném řízení, které však aktuálně neprobíhá.

34. Vrchní soud konečně upozornil v některých usneseních a vyjádřeních na možnost, že doplňková ochrana bude stěžovatelům odňata před uplynutím jednoho roku. Tato úvaha však nebyla nijak rozvedena – vrchní soud tedy nevycházel z toho, že v dohledné době bude doplňková ochrana stěžovatelům odňata. V kontextu projednávané věci považuje Ústavní soud za vhodné upozornit na následující. Jedním z důvodů, který vylučuje udělení doplňkové ochrany, je podle § 15a odst. 1 písm. b) zákona o azylu důvodné podezření, že cizinec, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany, se dopustil vážného zločinu. Existence důvodů, pro které je vyloučeno udělení doplňkové ochrany, je zároveň důvodem pro její odnětí dle § 17a odst. 1 písm. b) zákona o azylu. Není úkolem obecných soudů ani Ústavního soudu vyjadřovat se k otázce, zda v okamžiku rozhodnutí Ministerstva vnitra byl dán důvod pro vyloučení doplňkové ochrany, a dovozovat z toho právní důsledky, neboť by to znamenalo materiální přezkum pravomocného rozhodnutí, které nebylo napadeno [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1017/14 ze dne 26. 5. 2015 (N 99/77 SbNU 473), body 40–41, v němž se Ústavní soud k této otázce vyjádřil pouze nad rámec nosných důvodů nálezu]. Důvod pro vyloučení doplňkové ochrany či pro její odnětí by byl ovšem naplněn pouze v případě, že by existovalo důvodné podezření, že se stěžovatelé dopustili vážného zločinu. Otázka, co je vážný zločin, přitom nemůže být posouzena pouze z hlediska výše hrozícího trestu – právě na výši trestu v případě stíhání v České republice přitom vrchní soud poukázal, a to navíc nikoliv v kontextu vyloučení či odnětí doplňkové ochrany. Ustanovení § 15a odst. 1 písm. b) zákona o azylu je promítnutím úpravy čl. 17 odst. 1 písm. b) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011 o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany, ve znění pozdějších předpisů. Jak plyne z rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 13. 9. 2018 ve věci C-369/17 Shajin Ahmed, bod 58, otázka, zda jde o závažný zločin, nemůže být posouzena pouze na základě trestu, který lze za daný trestný čin uložit. Naopak je třeba, aby příslušný orgán provedl úplné přezkoumání všech okolností daného jednotlivého případu (srov. obdobně rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Azs 309/2016-28 ze dne 1. 2. 2017, bod 10 a násl.). Ani z hlediska širšího kontextu případu – nad rámec důvodů uvedených obecnými soudy – tak nelze dospět k závěru, že by bylo v tuto chvíli možné v dohledné době očekávat odnětí mezinárodní ochrany stěžovatelům, a to

zvláště s přihlédnutím k tomu, že Ministerstvo vnitra si bylo při udělování ochrany vědomo trestné činnosti, které se dle žádosti o vydání stěžovatelé měli dopustit.

D. Závěr

35. Obecné soudy nepropustily stěžovatele na jejich žádost z předběžné vazby, ačkoliv stěžovatelům byla udělena doplňková ochrana, a je tedy zřejmé, že jejich extradice do ČLR nemůže být realizována. Držení stěžovatelů v předběžné vazbě tak postrádá stanovený účel. Napadenými usneseními městského soudu, kterými byly zamítnuty žádosti stěžovatelů o propuštění z předběžné vazby, a napadenými usneseními vrchního soudu, kterými byly zamítnuty stížnosti stěžovatelů, bylo porušeno právo jednotlivých stěžovatelů na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny.

36. Obecné soudy nyní musí znovu rozhodnout o žádostech stěžovatelů o propuštění z předběžné vazby, přičemž budou vázány právním názorem vyjádřeným v tomto nálezu. Jelikož jde o vazební věci, je třeba, aby obecné soudy rozhodly bez zbytečného odkladu. Případné úvahy o důvodnosti vazby za účelem trestního stíhání stěžovatelů v České republice soudy v popsané procesní situaci nemohou vést; tuto otázku by bylo možné posuzovat pouze tehdy, dojde-li k zahájení trestního stíhání a v jeho rámci bude rozhodováno o vazbě dle § 67 a násl. trestního řádu.

37. Jelikož Ústavní soud dospěl z výše uvedených důvodů k závěru, že napadenými usneseními bylo porušeno základní právo na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 1 a 5 Listiny, vyhověl ústavním stížnostem podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadená usnesení zrušil. Ústavní soud formálně nerozhodoval o návrhu na projednání věci jako naléhavé dle § 39 zákona o Ústavním soudu, neboť i bez toho postupoval ve věci s maximálním urychlením [srov. shodně např. nález sp. zn. I. ÚS 3109/13 ze dne 18. 3. 2014 (N 37/72 SbNU 419), bod 44; nález sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89), bod 61; nebo nález sp. zn. IV. ÚS 4241/18 ze dne 23. 7. 2019 (N 140/95 SbNU 191), bod 64].

Č. 200
Úprava výchovných poměrů nezletilých dětí rodičů žijících na různých kontinentech
(sp. zn. IV. ÚS 2630/19 ze dne 27. listopadu 2019)

Nerozhodne-li soud o styku nezletilých dětí s matkou a odsune řešení tohoto problému na pozdější dobu (snad k budoucímu návrhu matky v situaci, kdy svěří tři děti do výlučné péče otce na Novém Zélandu), poruší práva stěžovatelky zaručená v čl. 32 odst. 1 a 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 95 odst. 1 Ústavy, neboť jí nebyl zajištěn žádný podíl na péči a výchově nezletilých, natož podíl pokud možno rovnoměrný či v okolnostech dané věci alespoň odpovídající stávajícím poměrům. Ve výsledku byla porušena i práva nezletilých, kteří mají právo být v péči obou rodičů, a nemůže tak být v jejich nejlepším zájmu, je-li jejich přímý styk s matkou dlouhodobě výrazně omezen, ne-li – vzhledem ke vzdálenosti místa jejich současného pobytu (Česká republika – Nový Zéland) – po dobu několika měsíců prakticky znemožněn.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy, soudce Jana Filipa a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti L. G., zastoupené Mgr. Helenou Kohoutovou, advokátkou, se sídlem nám. Kinských 76/7, Praha 5, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 2. května 2019 č. j. 25 Co 272/2018-537 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 28. června 2018 č. j. 50 Nc 6260/2016-358, za účasti 1. Obvodního soudu pro Prahu 5 a 2. Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a nezletilých a) A. E. G., b) E. A. G., c) L. F. G., všech zastoupených opatrovníkem Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, se sídlem Šilingrovo náměstí 3/4, Brno, a d) F. M. V. G., zastoupeného JUDr. Petrem Novotným, advokátem, se sídlem Jugoslávských partyzánů 1599/31, Praha 6, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 2. května 2019 č. j. 25 Co 272/2018--537 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 28. června 2018 č. j. 50 Nc 6260/2016-358 byla porušena práva stěžovatelky zaručená čl. 32 odst. 1 a 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 2. května 2019 č. j. 25 Co 272/2018--537 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 28. června 2018 č. j. 50 Nc 6260/2016-358 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka, matka nezletilých dětí (dále společně též „děti“ nebo „nezletilí“) majících v řízení před Ústavním soudem postavení vedlejších účastníků a) až c), domáhala zrušení

shora označených rozsudků obecných soudů, jimiž bylo rozhodnuto o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu před a po rozvodu manželství jejich rodičů. Stěžovatelka tvrdila, že napadenými rozsudky byla porušena její práva ústavně zaručená v čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 1 a 4, čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), čl. 6 odst. 1 a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a byl porušen čl. 3 odst. 1 a čl. 18 Úmluvy o právech dítěte a čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky.

2. Ze spisu Obvodního soudu pro Prahu 5 (dále jen „obvodní soud") sp. zn. 50 Nc 6260/2016, který si Ústavní soud vyžádal k ověření stěžovatelčiných tvrzení, vyplynulo, že řízení o úpravu poměrů nezletilých bylo zahájeno v listopadu 2016 k návrhu matky, která navrhla, aby všechny tři děti byly svěřeny do její péče a otci [(vedlejší účastník ad d)] bylo stanoveno výživné. Otec, žijící na Novém Zélandu, naopak navrhl, aby soud svěřil nezletilé do jeho péče a matce určil výživné; kolizní opatrovník navrhl, aby starší dcera a syn byli svěřeni do péče matky, mladší dcera do péče otce. Předběžným opatřením z ledna 2018 č. j. 50 Nc 6260/2016-207 obvodní soud upravil styk mladší dcery s otcem tak, že ji od 11. 1. 2018 do skončení školního pololetí r. 2018 svěřil do jeho péče. Obvodní soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že oba rodiče mají vytvořeny podmínky pro výchovu nezletilých a jsou schopni o ně řádně pečovat, byť každý z nich zastává jiný výchovný přístup. Při posouzení nejlepšího zájmu nezletilých přihlédl k přáním obou dcer, kterým bylo v době rozhodování patnáct a dvanáct let, u syna s ohledem na jeho nižší věk (sedm let) kladl vyšší důraz na zachování stálosti výchovného prostředí. Ústavní stížností napadeným rozsudkem obvodní soud rozhodl tak, že starší dceru a syna svěřil do péče matky (výrok I), zavázal otce povinností přispívat na výživu všech tří nezletilých částkami ve výši soudem stanovené, a to počínaje dnem 1. 7. 2015 (výrok II), konstatoval, že nedoplatek na výživném za dobu od 1. 7. 2015 do 30. 6. 2018 nevznikl (výrok III), mladší dceru svěřil do výchovy otce (výrok IV), matce stanovil povinnost přispívat na její výživu částku soudem stanovenou, a to počínaje dnem právní moci výroku IV (výrok V), určil, že tato úprava poměrů bude platit i pro dobu po rozvodu (výrok VI), vyslovil předběžnou vykonatelnost výroků I a IV (výrok VII) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok VIII). Styk rodičů s dětmi obvodní soud neupravil.

3. K odvolání matky proti výrokům II až VI a VII a otce proti výrokům I, II a VI Městský soud v Praze (dále jen „městský soud") po doplnění dokazování rozsudek obvodního soudu ve výroku o péči o starší dceru a syna za dobu do 30. 6. 2019 potvrdil a nadále jej změnil tak, že se oba nezletilí s účinností od 1. 7. 2019 svěřují do péče otce (výrok I), ve výroku o péči o mladší dceru potvrdil (výrok II), ve výroku o výživném otce změnil tak, že otce zavázal povinností platit od 1. 7. 2015 do 30. 6. 2019 na výživu starší dcery a syna částky soudem stanovené a na výživu mladší dcery za období od 1. 7. 2015 do 31. 12. 2017 částku soudem stanovenou (výrok III), rozhodl o nedoplatku na výživném za dobu od 1. 7. 2015 do 30. 4. 2019 pro všechny tři nezletilé (výrok IV), změnil výrok rozsudku obvodního soudu o výživném matky pro mladší dceru tak, že matku zavázal povinností platit na její výživu soudem stanovenou částku počínaje dnem 1. 1. 2018 a nadále (výrok V), konstatoval, že nedoplatek na výživném pro mladší dceru za dobu od 1. 1. 2018 do 30. 4. 2019 matce nevznikl (výrok VI), rozhodl o povinnosti matky platit na výživu starší dcery a syna soudem stanovené částky s účinností od 1. 7. 2019 (výrok (VII). O úpravě poměrů pro dobu po rozvodu manželství rodičů městský soud rozhodl tak, že změnil rozsudek obvodního soudu a všechny tři nezletilé svěřil do péče otce a matce uložil povinnost platit na jejich výživu částky soudem stanovené (výrok VIII). Dále městský soud změnil výrok rozsudku obvodního soudu o předběžné vykonatelnosti tak, že návrh vznesený otcem zamítl (výrok IX), rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů

(výrok X), a matce i otci uložil povinnost nahradit České republice náklady řízení v soudem stanovené výši (výroky XI a XII).

4. Ani městský soud nezpochybnil schopnost obou rodičů pečovat o nezletilé; je si vědom toho, že střídavá či společná péče je s ohledem na vzdálenost bydliště matky a otce vyloučena a odlišný je i režim školního roku v obou zemích. Ke zcela odlišnému přístupu každého z rodičů k výchově dětí, který odráží nejen rozdílný původ či kulturní zvyky, ale též životní postoj každého z rodičů, městský soud zdůraznil, že ani jeden z těchto přístupů nepovažuje za lepší či horší, resp. dobrý či špatný, neboť v každé rodině (a případně každému z dětí v rodině) může více vyhovovat ten či onen, i podle znalkyně ustanovené soudem v odvolacím řízení mají oba rodiče výborné rodičovské schopnosti a jejich výchovné styly se vhodně doplňují. Při hodnocení nejlepšího zájmu dětí ve smyslu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vzal městský soud do úvahy zájmy všech zúčastněných osob. Dospěl k závěru, že přání mladší dcery žít na Novém Zélandu se ani po šestnáctiměsíčním pobytu v péči otce nezměnilo, problematický vztah s matkou již není konfliktní jako dříve, nicméně dosud není zcela vyřešený, a proto svěření do péče otce je jednoznačně v jejím zájmu. Přání žít na Novém Zélandu postupně dozrávalo i u starší dcery, která o problémech spojených s odjezdem z České republiky dlouho uvažovala a soudu vysvětlila, proč nakonec převážila její potřeba být se sestrou a otcem. Podle městského soudu mělo zásadní podíl na jejím rozhodnutí i to, že studovala časově velmi náročnou školu, která jí neumožňovala dostatečný sociální kontakt s vrstevníky mimo školu, a školní povinnosti ji stresovaly natolik, že občas trpěla nevolnostmi. Zájem na dostudování konkrétní české střední školy by však podle soudu neměl převážit nad ostatními kritérii, a proto jejímu přání, jež považoval za skutečné a několik měsíců neměnné, vyšel vstříc a rozhodl o jejím svěření do péče otce. Syn nebyl s ohledem na svůj věk schopen zaujmout pevné stanovisko, má rád oba rodiče a stabilně si vždy přál být se svými sestrami. Městský soud proto akcentoval zachování zatím bezvadného sourozeneckého vztahu, ale vyjma toho zohlednil, že pro syna je s ohledem na jeho dospívání vhodné, aby vyrůstal s otcovským rodičovským vzorem. Logopedický problém projevující se jen v českém jazyce a handicap neznalosti psané angličtiny nepovažoval za výraznější překážku pro svěření do péče otce, vědom si toho, že odloučení od matky bude velmi těžké; přijaté řešení však podle městského soudu představuje z dlouhodobého hlediska nejlepší variantu ze všech možných.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka stručně zrekapitulovala průběh a výsledky dosavadního řízení a rozsudek městského soudu označila za překvapivý, minimálně v části týkající se syna. Svěření všech tří nezletilých do péče otce pro ni představuje devastační rozhodnutí, v podstatě to znamená přesídlení dětí na Nový Zéland, mimo jurisdikci českých soudů s prakticky nulovou možností zvrátit rozhodnutí či požadovat jinou formu péče než výlučnou či nastavení styku s dětmi. Stěžovatelka se obává, že se vazby mezi ní a dětmi zpřetrhají a odcizí se. Jejich přestěhování na Nový Zéland znamená přerušení vzdělávání v České republice a oslabení znalosti českého jazyka, neboť otec není ochoten v tomto směru nezletilé podporovat a motivovat.

6. Porušení zásady dvojinstančnosti řízení stěžovatelka spatřuje ve změně právního náhledu městského soudu na věc, konkrétně na stálost výchovného prostředí syna, aniž by soud účastníky o uvažované změně uvědomil, umožnil jim vyjádřit se k ní a navrhnout případné důkazy. Podle stěžovatelky není zřejmé, na základě čeho městský soud dospěl k závěru, že prostředí u otce nabízí nezletilým dostatečnou záruku stabilního života, když objektivně nezkoumal bytové podmínky, zajištění školní docházky a kvalitu uvažovaných škol na Novém Zélandu, neověřil, jak je zajištěna kvalifikovaná výuka českého jazyka včetně přezkušování v České republice, úroveň a dosažitelnost mimoškolních aktivit či dostupnost

lékařské péče včetně péče speciální pro mladší dceru a syna. Městskému soudu postačilo spokojit se pouze se sliby otce a sdělením mladší dcery, že je na Novém Zélandu šťastná. Stěžovatelce nejde ani tak o materiální zabezpečení nezletilých, ale o zohlednění rozdílných vzdělávacích systémů, výchovných přístupů rodičů zejména ke školním povinnostem a volnočasovým aktivitám a o psychický dopad na individuální vývoj nezletilých (zejména syna) při dlouhodobějším odloučení od matky jako jejich dosud primárního rodiče. Stěžovatelce je známo, že nezletilí zjevně adorují život na Novém Zélandu jako takový na rozdíl od životního stylu v České republice, konkrétně zmínila náročnost školního vzdělávání. Upozornila, že bylo prokázáno, že se jí mladší dcera odcizuje, otec ji ve vztahu k matce nemotivuje, nezajišťuje jí potřebné vzdělávání a přípravu na rozdílové zkoušky v České republice, které nezletilá za ročník 2018/2019 dosud neabsolvovala. Stěžovatelka dala najevo, že je ochotna podpořit své děti v určité formě zahraničního studia, toto stanovisko však nemohlo založit důvod ke změně poměrů, ostatně obecné soudy se k jejímu stanovisku nevyjádřily. Absence jejich reakce vnáší nejistotu do výchovných poměrů všech nezletilých, neboť není jasné, jak by se právně nahlíželo na jejich eventuální rozhodnutí, že chtějí studovat jinde v zahraničí. Stěžovatelka upozornila, že podle znaleckého posudku je schopna nezletilé pozitivně motivovat ve vztahu k otci, respektuje jeho otcovskou roli, je schopna zajistit jim vzdělání i v anglickém jazyce a podporovat jejich novozélandskou identitu. Stěžovatelka též poukázala na skutečnost, že znalkyně měla jisté pochybnosti o postupu otce, což je zásadní zejména ve vztahu k synovi, který zřejmě ztratí znalost českého jazyka a jeho vazby na Českou republiku se budou vytrácet. Stěžovatelce proto není jasné, proč městský soud v rozporu se závěry znaleckého posudku upřednostnil výlučnou péči otce a proč se domnívá, že otec bude schopen dostát všem nárokům spojeným s výlučnou péčí o tři děti.

7. Podle stěžovatelky není z odůvodnění rozsudku městského soudu zřejmé, proč se soud nezabýval možností využít institut střídavé péče s nerovnoměrným rozložením mezi otce a matku či možností individuální úpravy u každého jednotlivého nezletilého při respektování zachování jejich sourozeneckých vazeb. Městský soud neodůvodnil, proč o navržené úpravě neuvažoval či z jakých důvodů se k ní nepřiklonil, resp. proč návrh matky nepovažoval za návrh na úpravu styku. Svěřením nezletilých do péče otce bez úpravy jejich styku s matkou byla porušena práva nezletilých na péči obou rodičů a jejich výchovu a pravidelné udržování osobního styku s nimi ve smyslu Úmluvy o právech dítěte. I když je přání nezletilých zásadním vodítkem pro soud při zjišťování jejich nejlepšího zájmu, není možné, aby soudy bez dalšího převzaly postoj nezletilého dítěte a své rozhodnutí založily toliko na takovém přání, a nikoliv na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů. S odkazem na nálezy Ústavního soudu stěžovatelka uvedla, že jsou-li oba rodiče stejně způsobilí postarat se o dítě, je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů.

8. Stěžovatelka poukazuje i na mezinárodní aspekt rozhodnutí městského soudu; uvádí, že neupravení styku s rodičem, který nemá nezletilé ve své péči, pro ni představuje fatální překážku v případné možnosti domoci se soudně styku s nezletilými. Po jejich přestěhování by zřejmě bylo nutné vést spor v místě jejich bydliště, stěžovatelka však právo Nového Zélandu nezná a z finančních důvodů nebude schopna se řízení aktivně účastnit či si zajistit dostupnou právní pomoc. Obvodnímu soudu i městskému soudu byly tyto skutečnosti dobře známy, přesto svým postupem a rozhodnutími vědomě porušily její právo na soukromý a rodinný život, když od ní necitlivě a násilně odtrhly děti, o které dosud výhradně pečovala, aniž by jí zajistily kontakt s nimi či možnost budoucího dostupného právního řešení péče o ně. Stěžovatelka namítá, že městský soud upřednostnil vztah syna k sestrám před vztahem k matce, ač se jeho preference tímto směrem neprokázaly, nadto obě sestry jsou od bratra věkově vzdálené, mají svoje zájmy, starší dcera bude v blízké budoucnosti plnoletá a může rodinu případně i zcela opustit. Syn však bude ještě dlouho na péči rodičů závislý a jeho vazbám na sestry nelze přisuzovat takovou prioritu, nadto zcela neodůvodněnou.

9. Stěžovatelka na závěr uvádí, že v důsledku nedostatečně zjištěného skutkového stavu a absenci řádného odůvodnění bylo porušeno právo na soudní ochranu, neboť jí bylo zabráněno, aby její věc byla projednána ve dvojinstančním řízení s možnou předvídatelností soudního rozhodnutí. Odvolací soud na skutková zjištění soudu obvodního jen navázal, interpretoval je však zcela odlišně, bez toho, aniž by na to účastníky předem upozornil, přičemž v jeho odůvodnění absentují skutkové i právní závěry.

10. S ústavní stížností stěžovatelka spojila návrh na odklad vykonatelnosti rozsudku městského soudu, který odůvodnila blíže zájmem nezletilých, kterým umožnila odjezd na návštěvu otce na Novém Zélandu, avšak bez toho, že by takový odjezd znamenal definitivní přestěhování nezletilých, změnu školy a přerušení vazeb s matkou a jejím okolím v České republice. Starší dcera sama předpokládala návrat do České republiky na začátku listopadu 2019 tak, aby nezameškala klasifikaci za první pololetí školního roku, stěžovatelka však má jen nepotvrzenou informaci, že by otec mohl s nezletilými zavítat do České republiky o zimních prázdninách na maximálně 14 dnů.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána soudní rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

12. Usnesením ze dne 20. 8. 2019 č. j. IV. ÚS 2630/19-23 Ústavní soud ustanovil Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí opatrovníkem nezletilých, neboť ústavní stížností byl napaden rozsudek krajského soudu, jehož závěry se dotýkají konkrétních zájmů dětí, majících v řízení o ústavní stížnosti postavení vedlejších účastníků. Ústavní soud nepřehlédl, že stěžovatelka podala ústavní stížnost i za všechny tři nezletilé jako jejich zákonná zástupkyně. Takový postup je však možný pouze v případech, ve kterých nehrozí kolize zájmů rodiče s nezletilým, což však není případ rozhodování o úpravě výchovných poměrů rodičů k nezletilým dětem. V těchto případech dospěl Ústavní soud k závěru, že právní úprava řízení o ústavní stížnosti v zákoně o Ústavním soudu [§ 72 odst. 1 písm. a)] vylučuje, aby ústavní stížnost byla podána jménem či ve prospěch jiné osoby, a to i v případě, jde-li o nezletilého. Vzhledem k nastalé kolizi Ústavní soud považoval za stěžovatelku jen matku nezletilých.

13. Usnesením ze dne 20. 8. 2019 č. j. IV. ÚS 2630/19-30 Ústavní soud podle § 79 odst. 2 zákona o Ústavním soudu odložil vykonatelnost napadeného rozsudku městského soudu, neboť šlo o rozhodnutí o svěření nezletilých do výlučné péče otce, což předpokládá i jejich přemístění na Nový Zéland. Protože právě rozhodnutí o svěření všech tří nezletilých do péče otce bylo ústavní stížností zpochybněno, znamenal by výkon práv z napadeného rozhodnutí vyplývající pro stěžovatelku, resp. nezletilé vedlejší účastníky, nepoměrně větší újmu, než jaká může vzniknout odložením vykonatelnosti otci nezletilých. Pro rozhodnutí v této věci je důležité i to, že otec usnesení Ústavního soudu o odkladu vykonatelnosti nerespektoval.

IV. Vyjádření účastníků řízení

14. Městský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 26. 8. 2019 navrhl odmítnutí ústavní stížnosti. Uvedl, že v systému úplné apelace nebyl v doplňování důkazů omezen, a proto potřeba dalšího dokazování nebyla zásadně důvodem pro kasaci prvostupňového rozhodnutí. V souladu s § 220 občanského soudního řádu není v rozporu s procesními pravidly, pokud si odvolací soud učiní na základě skutkových zjištění vlastní názor, a není porušením zásady dvojinstančnosti řízení, vycházejí-li jeho právní závěry z odpovídajících

skutkových zjištění. Městský soud je přesvědčen, že dokazování bylo dostatečné a že se v odůvodnění svého rozhodnutí adekvátně a dostatečně podrobně vypořádal se všemi námitkami, které stěžovatelka nyní uplatnila i v ústavní stížnosti. Konstatoval, že poměry otce na Novém Zélandu byly prošetřeny dostatečně, o bytových poměrech podal zprávu tamní orgán sociálně-právní ochrany dětí, pronajímatel nemovitosti a vyjádřil se i zaměstnavatel otce. K návrhu na znalecké dokazování posudkem z oboru pedagogiky o tom, které školy poskytnou nezletilým lepší vzdělání, se městský soud staví negativně, neboť si stěží lze představit obecné zadání posudku a poměřování zájmu nezletilých kvalitou českých a australských škol, nicméně otázce vztahu mezi stupněm dosaženého vzdělání a zájmem nezletilých se při svém rozhodování věnoval. Zejména se věnoval odůvodnění rozhodnutí o svěření syna do výlučné péče otce, v tomto směru na svoje závěry odkazuje, k otázce, v jaké míře ten který z rodičů o nezletilé pečoval a k označení stěžovatelky jako primárního rodiče městský soud uvedl, že pro mladší dceru je primárním rodičem otec a starší dcera a syn neměli žádné preference. K tvrzení stěžovatelky, že jejímu návrhu na střídavou péči nebyla věnována náležitá pozornost, městský soud uvedl, že stěžovatelka takový návrh nepodala, navrhovala svěřit nezletilé do své výlučné péče a upravit jejich styk s otcem v rozsahu cca deset týdnů ročně. Styk nezletilých s matkou nebyl upraven, neboť takový požadavek účastníci nevznesli, městský soud v odvolacím řízení nemohl takové řízení zahájit a rozhodnout v první instanci. V tuto chvíli ostatně není zřejmé, zda i v této oblasti bude nutná soudní ingerence. Městský soud vyloučil, že by jeho rozhodnutí bylo překvapivé, poukázal na to, že oba rodiče se domáhali svěření všech tří nezletilých do své péče, oba se proti rozsudku obvodního soudu odvolali, a stěžovatelku tedy nemohlo překvapit, že tato otázka byla předmětem rozhodování městského soudu, navíc z průběhu odvolacího řízení bylo očividné, že jsou otevřeny všechny varianty. K námitce, že byla popřena práva dětí na péči obou rodičů, městský soud uvedl, že to nebyl soud, kdo narušil soukromý a rodinný život účastníků, ale jeho rozhodování bylo jen důsledkem rozpadu partnerského vztahu rodičů. Pokud se rodiče z tak vzdálených oblastí (jazykově, kulturně i teritoriálně) rozhodnou mít děti, měli by tak činit s vědomím, že rozhodnou-li se ukončit svůj vztah, nebude již možný tak častý kontakt obou rodičů s dětmi a zájem dětí na péči obou rodičů zůstane nenaplněn, a to bez ohledu na to, zda děti budou svěřeny do péče matky či otce.

15. Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí [dále též „opatrovník“ vedlejších účastníků ad a) až ad c)] ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 20. 9. 2019 navrhl, aby ústavní stížnost byla zamítnuta nebo odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. S odkazem na rozhodnutí Ústavního soudu a Nejvyššího soudu (blíže označených ve vyjádření) podrobně rozvedl, na základě jakých skutečností mohla stěžovatelka v probíhajícím odvolacím řízení předvídat, že existuje i jiná možnost než svěření všech tří nezletilých do její výlučné péče. Opatrovník připustil jistou míru překvapivosti rozhodnutí o svěření syna do výlučné péče otce, jelikož vzhledem k jeho nízkému věku a měnícímu se názoru nebylo zřejmé, zda se odvolací soud ztotožní se soudem prvního stupně či nikoliv, zdůraznil však, že předvídatelnost rozhodnutí nespočívá v jednoznačném vyjádření názoru soudu na danou věc, neboť tak soud činí až v samotném rozhodnutí. K námitce nedostatečně vedeného dokazování zejména ve vztahu k synovi opatrovník připomněl řadu pohovorů vedených se všemi třemi nezletilými, znalecký posudek a další důkazy, které dle jeho názoru městský soud náležitě vyhodnotil, přijatá skutková zjištění řádně odůvodnil a přijal právní závěr, který je s nimi v souladu. K porušení práva na ochranu soukromého a rodinného života opatrovník uvedl, že si je vědom skutečnosti, že stěžovatelka, která o nezletilé pečovala od jejich narození až do odjezdu na Nový Zéland, považuje rozhodnutí městského soudu za necitlivé, nicméně je realitou, že svěřením nezletilých do péče jednoho z rodičů a jejich faktickým přestěhováním dochází vždy k omezení práv druhého rodiče. To však neznamená, že by rodiči, který nemá děti ve výlučné péči, byl kontakt s nimi zcela upřen; má právo na styk, ale na základě

podaného návrhu. Opatrovník se setkává s praxí obecných soudů, kdy řízení o úpravu styku nebývá zahajováno *ex offo* současně s řízením o svěření dětí do výlučné péče, ale až na návrh samotných účastníků řízení. Stěžovatelka mohla minimálně ve vztahu k mladší dceři, svěřené do péče otce již rozsudkem obvodního soudu, předpokládat, že styk s ní bude třeba do budoucna upravit. Opatrovník nesdílí názor matky, že odvolací soud upřednostnil potřebu dětí na kontakt s otcem a jejich zájem na přestěhování se na Nový Zéland nad jejich právo žít v dosavadním prostředí v domovské zemi. Zastává názor, že nezletilí mají stejné právo žít na Novém Zélandu jako v České republice, je taktéž jejich právem, aby vyrůstali s oběma rodiči a se svými sourozenci; střídavá péče však není vzhledem k velké vzdálenosti bydlišť obou rodičů možná. Opatrovník podotknul, že rozhodnutí o svěření nezletilých do péče otce nepředstavuje pro stěžovatelku *rei iudicatae* ve věci úpravy styku. Stěžovatelka může podat návrh na úpravu styku u příslušného soudu v České republice dle § 56 odst. 1 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, dle kterého se bude daná problematika řídit (s ohledem na absenci mezinárodních smluv mezi Českou republikou a Novým Zélandem). Podáním návrhu u českého soudu lze eliminovat finanční obtíže předpokládané při zahájení řízení na Novém Zélandu. K porušení zásady nejlepšího zájmu dítěte ve spojení se zásadou, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, opatrovník uvedl, že dne 3. 9. 2019 provedl pohovor se všemi třemi nezletilými prostřednictvím aplikace Skype (s vědomím obou rodičů). Přesvědčil se, že sestry se chovají k bratrovi velmi pěkně, mají tendenci o něho pečovat a jejich sourozenecké pouto je silné. Opatrovník si je vědom, že sestry nemohou bratrovi nahradit každodenní styk s matkou, ale stejně tak by sama matka nemohla nahradit styk syna se sestrami a otcem. Ve smyslu nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3216/13 (N 176/74 SbNU 529) opatrovník zopakoval, že vztah s matkou nemá obecně vyšší hodnotu než vztah s otcem či se sourozenci. Vždy závisí na konkrétních okolnostech každého případu a hodnota těchto vztahů může být diametrálně odlišná. V situaci, kdy syn neměl žádné preference ani problém s ostatními členy nukleární rodiny, je pochopitelné, že se městský soud snažil zachovat silné sourozenecké pouto a přitom upřednostnil toho rodiče, u kterého chtěly obě sestry zůstat. Na závěr opatrovník dodal, že soudy obou stupňů mohly, resp. měly vytvořit záruky pro rozvoj dětí v oblasti výuky českého jazyka. Z pohovoru s nezletilými vyplynulo, že v současnosti výuku českého jazyka nemají. Nebudou-li český jazyk aktivně používat, mohla by mít starší dcera problém při rozdílových zkouškách na gymnáziu v České republice a druzí dva nezletilí by mohli mít problémy při komunikaci s matkou a její širší rodinou. Ke svému vyjádření opatrovník přiložil i vyjádření psychologa, který byl přítomen rozhovoru opatrovníka s dětmi dne 3. 9. 2019. Z jeho obsahu se podává, že dřívější postoj dcer je i nadále stabilní a všichni tři nezletilí jsou se současným stavem (u otce jsou po dobu dvou měsíců) spokojeni. Matka je s dětmi v pravidelném telefonickém kontaktu. Psycholog však zdůraznil dvě skutečnosti: je nezbytné myslet na osobní kontakt dětí s matkou a rodinné příbuzné v České republice a mít záruku, že k těmto kontaktům bude docházet – nezletilí potřebují mít jistotu v tom, kdy a jak budou trávit čas s matkou a kdo se bude na nákladech podílet. Není vhodné čekat na úpravu styku dalším soudem nebo na dohodu rodičů. Druhou nezbytnou zárukou je zajistit pro nezletilé výuku českého jazyka.

16. Otec nezletilých ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 20. 9. 2019 navrhl zamítnutí ústavní stížnosti. K výtce o překvapivosti rozsudku městského soudu uvedl, že stěžovatelka zaměňuje zásadu předvídatelnosti soudního rozhodnutí s požadavkem, aby výsledek odvolacího řízení nebyl zásadně odlišný od výsledku řízení u soudu prvního stupně. Napadená rozhodnutí byla vydána v řízení nesporném, které je ovládáno jinými zásadami než obecný civilní proces. Účelem řízení ve věcech péče o nezletilé není umožnit stranám „hájit svoji pravdu“ jako v řízení sporném, ale upravit poměry rodičů k nezletilým dětem tak, aby to bylo co nejvíce v zájmu dětí. Důkazní břemeno zde nenesou účastníci řízení, ale soud. Podle otce měla stěžovatelka dostatek prostoru pro obranu svých stanovisek, městský soud umožnil

účastníkům doplnit dokazování a vyjádřit se k předmětu řízení, sám provedl další důkazy, které považoval za potřebné k co nejúplnějšímu zjištění stavu věci, a poté učinil rozhodnutí. Takovým postupem nemohlo dojít ani k porušení zásady dvojinstančnosti řízení. Vedlejší účastník oponuje výtce stěžovatelky, že se soudy obou stupňů nevypořádaly s jejím návrhem na úpravu poměrů, naopak dle jeho názoru se městský soud zabýval všemi myslitelnými variantami uspořádání rodinných poměrů, konkrétně zvažoval možnost střídavé péče, jakož i možnost svěření jednotlivých nezletilých do péče každého z rodičů zvlášť. Odmítl, že by nezletilým vsugerovával „idylickou představu“ o životě na Novém Zélandu, jak tvrdí stěžovatelka, která se snaží soustavně zpochybňovat jeho rodičovské schopnosti; příkladem, že nejlepší zájem dítěte může být zcela odlišný od představy nejlepšího zájmu, kterou má matka, je mladší dcera, která žije s otcem na Novém Zélandu již 16 měsíců a přeje si zde zůstat. Za tu dobu, co je v jeho péči, ztratila vzdor vůči autoritě, aktivně se zajímá o učení a ve škole začala výrazně prospívat. Vyjádření starší dcery svědčí o jejím hlubokém přemýšlení nad nastalou situací, s odstupem času si uvědomuje vzdělávací, logistické a finanční problémy a svůj dopis soudu ze dne 30. 4. 2019 nyní hodnotí jako projev vlivu matky a pocitu lítosti nad jejím opuštěním. Ve vztahu k synovi otec upozornil, že městský soud dal v odůvodnění napadeného rozsudku jasně najevo, že svěření syna do péče otce odůvodnil nejen vztahem k sestrám, ale i k otci. Pokud stěžovatelka namítá, že svěřením nezletilých do péče otce došlo k nerovnoměrnému rozložení výchovy a styku mezi rodiči, neuvádí však, proč by opačné rozhodnutí, tj. svěření nezletilých do její péče, nemělo být porušením jejich práv ve vztahu k otci. Široký styk nezletilých s druhým rodičem, jak stěžovatelka navrhovala v případě, že by byly svěřeny do její péče, není možné zajistit, mají-li děti zároveň žít ve stabilním prostředí, které potřebují ke svému vývoji. K obavě matky, že jí bude znemožněno domoci se styku s nezletilými, otec uvedl, že Nový Zéland je signatářem Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, jejíž smluvní státy jsou povinny zřídit ústřední orgán k zajištění styku s dítětem v zahraničí a zajistit spolupráci mezi těmito orgány, zdůraznil též, že nikdy nebránil styku nezletilých se stěžovatelkou, naopak jejich vztah k ní podporoval. Přestože nevnímá jakékoliv náznaky, že by nezletilí toužili po změně současného stavu, je v jejich zájmu připraven ke smíru se stěžovatelkou, jejímu styku s dětmi nebrání a podporuje jej. Podotkl, že je jediným, kdo vynakládá prostředky na cesty mezi Novým Zélandem a Českou republikou a stěžovatelka nepochybně očekává, že tak bude činit i nadále. V zájmu nezletilých by však i ona měla zvažovat variantu, že navštíví nezletilé na Novém Zélandu, což by bylo logisticky jednodušší, levnější a dokonce praktičtější, neboť bude mít možnost seznámit se s prostředím, v němž žijí.

17. Ústavní soud zaslal vyjádření městského soudu a vedlejších účastníků řízení stěžovatelce k případné replice, která této možnosti nevyužila.

V.

18. K objasnění věci nebylo třeba nařizovat ústní jednání, Ústavní soud proto podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl bez jeho konání.

VI. Ústavní požadavky na rozhodování obecných soudů o péči a výchově nezletilých

19. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně konstatoval, že při přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se problematiky úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem je jeho úkolem především posoudit, zda obecné soudy svými rozhodnutími neporušily základní práva a svobody stěžovatelů, kupříkladu tím, že by excesivním způsobem nerespektovaly již samotná ustanovení podústavního práva; nerespektování obsahu a smyslu příslušných zákonných ustanovení – zejména těch, která jsou obsažena v § 888 a § 891 odst. 1 občanského zákoníku – znamená přesah do ústavní roviny i proto, že na základě čl. 32 odst. 6 a čl. 41 odst. 1 Listiny je ústavní úprava realizována a konkretizována právě příslušnou zákonnou úpravou [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1654/17

ze dne 5. 9. 2017 (N 168/86 SbNU 729, bod 15), nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 44/80 SbNU 543), nález sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421, bod 17) a další rozhodnutí dostupná v el. podobě na http://nalus.usoud.cz].

20. Ústavní soud též opakovaně (a dlouhodobě) zdůrazňuje, že „být spolu“ znamená pro rodiče a jeho dítě jeden ze základních prvků rodinného života, a to i přes případné rozkoly ve vztazích mezi rodiči. Podle Úmluvy o právech dítěte má dítě právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči a oba rodiče mají společnou odpovědnost za jeho výchovu a vývoj (čl. 9 odst. 3, čl. 18 odst. 1). Z praxe Výboru pro práva dítěte i z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že v zájmu dítěte zpravidla je, aby bylo v péči obou rodičů, aby mu každý z nich poskytl láskyplnou péči a svým dílem přispěl k jeho osobnostnímu vývoji; vždy musí být posuzován nejlepší zájem konkrétního dítěte [srov. nález sp. zn. II. ÚS 4247/18 ze dne 17. 5. 2019 (N 81/94 SbNU 104), nález sp. zn. I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016 (N 137/82 SbNU 207), nález sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017 (N 215/87 SbNU 477), bod 15, a další judikaturu Ústavního soudu v citovaných nálezech zmíněnou]. Nejlepší zájem dítěte je třeba hledat v každém jednotlivém případě zvlášť, nikoli podle jakéhokoli předem daného schématu, a se snahou o minimalizaci negativních důsledků pro dítě. Tak se může stát, že u některého dítěte se nejvhodnějším řešením může ukázat péče střídavá, v jiných případech však to může být svěření do péče jednoho z rodičů a dohoda či rozhodnutí o optimální a zároveň reálné formě a o rozsahu styku druhého z rodičů s dítětem. Výbor nepovažuje paušální rozhodování preferující jedno z řešení za výraz respektu k jedinečnosti dítěte a jeho potřeb (obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2013, CRC/C/GC/14, bod 67).

21. Z ústavněprávního pohledu platí stejné základní principy a stejná kritéria pro rozhodování o úpravě styku s dítětem a pro rozhodování o péči o něj, neboť mezi instituty péče o dítě a práva styku s dítětem panuje značná obsahová shoda [nález sp. zn. I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016 (N 137/82 SbNU 207), nález sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014 (N 176/74 SbNU 529)]. V obou situacích je základní povinností rozhodujícího orgánu sledovat a chránit především nejlepší zájem dítěte. Byť nejde o jediné hledisko při rozhodování, a je třeba zvažovat i jiné oprávněné zájmy, nejlepší zájem dítěte má při vyvažování s nimi vysokou prioritu (nález sp. zn. I. ÚS 3216/13). Rozhodují-li obecné soudy o úpravě styku, je třeba vycházet z toho, že právem obou rodičů je v zásadě stejnou měrou o dítě pečovat a podílet se na jeho výchově, s čímž koresponduje i právo samotného dítěte na péči obou rodičů. Proto je-li rozhodnutím soudu dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, pak by měl být styk s druhým rodičem upraven v takové míře, aby byl postulát rovné rodičovské péče co nejvíce naplněn. Pro oba rodiče totiž platí stejně čl. 32 odst. 4 Listiny, podle něhož je péče o děti a jejich výchova právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Co nejrovnoměrnější uspořádání z hlediska péče o dítě a jeho výchovu je rovněž zpravidla v nejlepším zájmu dítěte. Odchylky od takového uspořádání, tedy výrazná disbalance mezi oběma rodiči v péči o dítě a styku s ním, musí být vždy odůvodněny ochranou jiného, dostatečně silného legitimního zájmu, nejčastěji opět nejlepšího zájmu dítěte; přičemž v řízení musí být prokázány konkrétní skutečnosti, o něž se tento zájem opírá [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2298/15, bod 16, nález sp. zn. I. ÚS 153/16 či nález sp. zn. IV. ÚS 1286/18 ze dne 31. 8. 2018 (N 145/90 SbNU 353), bod 21].

VII. Vlastní posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

22. V posuzované věci byla stěžovatelčina ústavněprávní argumentace založena prvotně na námitce o porušení jejího práva na péči o děti a jejich výchovu. Ústavní soud považuje tuto námitku za důvodnou, neboť obecné soudy nevyhodnotily situaci v rozpadlé rodině odpovídajícím způsobem a komplexně, nerespektovaly dostatečným způsobem zájmy všech tří dětí ani rodičovská práva stěžovatelky, což se projevilo zejména tím, že o styku dětí

s matkou, které jí nebyly svěřeny do péče, vůbec nerozhodly. Jak ukázal i následný vývoj, soudní odloučení matky od dětí se projevilo i fakticky. Proti stěžovatelce navíc hraje časový faktor – než dojde k meritorní úpravě styku na základě dalšího návrhu, odloučení stěžovatelky od dětí se může reálně projevit negativně a nevratným způsobem.

23. Jak vyplývá z procesního spisu, obvodní soud předběžným opatřením z ledna 2018 upravil pouze styk otce s mladší dcerou (dosud žijící s matkou v České republice) v místě jeho bydliště na Novém Zélandu pro dobu od 11. 1. 2018 do skončení školního pololetí r. 2018 ve školském zařízení, které bude nezletilá navštěvovat (č. l. 207–208); po rozhodnutí ve věci samé, kterým svěřil mladší dceru do péče otce, o jejím styku s matkou nerozhodl, stejně jako nerozhodl o styku starší dcery a syna s otcem, svěřených do péče matky, přestože stěžovatelka při jednání obvodního soudu dne 18. 6. 2018 uvedla, že není s otcem domluvena, kdo bude jaké období trávit s dětmi (č. l. 332 verte). O rozsahu a podmínkách styku nezletilých s matkou nerozhodl ani městský soud, který svěřil do výlučné péče otce i starší dceru a syna, přestože mu bylo známo, že rodiče v otázce styku k žádné dohodě nedospěli (č. l. 497–498). Úvahy, ze kterých by bylo možné zjistit, zda soudy obou stupňů při posouzení nejlepšího zájmu nezletilých zvažovaly, jaký dopad bude mít absence úpravy jejich styku s matkou, či zda zvažovaly i poměr k dalším oprávněným zájmům účastníků, zejména k oprávněnému zájmu stěžovatelky na styk s nezletilými v zájmu dosažení vyrovnanějšího výchovného uspořádání a péče obou rodičů o ně, v odůvodnění napadených rozsudků chybí.

24. Ústavní soud si je vědom specifik projednávané věci dané již jen tím, že mezi nezletilými a stěžovatelkou „leží oceán“, avšak ani to nezbavuje soud povinnosti dostát ústavněprávním požadavkům kladeným na rozhodování soudu o péči o nezletilé, včetně práva na osobní (a přímý) styk s rodičem, který nemá dítě ve své výlučné péči. K argumentu městského soudu, že návrh na úpravu styku nebyl podán, Ústavní soud zdůrazňuje, že i když tak ani jeden z rodičů neučinil (logicky proto, že žádali svěřit nezletilé do své výlučné péče), nebyl soud zbaven povinnosti upravit styk s nezletilými i bez návrhu. V zájmu zachování ústavních práv nezletilých i rodičů (zejména v této souvislosti matky) byla komplexní úprava péče o všechny tři děti (a není vyloučeno, aby byla u každého z nich odlišná), zvážení vhodné formy péče, úprava odpovídajícího styku zohledňující jak časové, tak i finanční možnosti a schopnosti obou rodičů, kulturní a edukativní možnosti v obou státech apod. Ústavní soud si je vědom „pracnosti“ takové úpravy, avšak ani složitost věci nemůže opatrovnické soudy zprostit povinnosti respektovat ústavně zaručená práva dětí i rodičů. Řízení ve věci péče soudu o nezletilé, konkrétně ve věci styku s nezletilým dítětem [§ 466 písm. d) zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních], je řízením, které lze zahájit bez návrhu, je ovládané zásadou vyšetřovací a úplné apelace, což znamená, že v situaci, kdy se rodiče nedohodnou, jak se rodič, který dítě v péči nemá, bude s dítětem stýkat, upraví styk rodiče s dítětem soud (§ 891 odst. 1 věta druhá občanského zákoníku); soud tak činí ze své úřední povinnosti i bez aktivity účastníků řízení.

25. Nerozhodnutí o styku nezletilých s matkou a odsunutí řešení tohoto problému na pozdější dobu (snad k jejímu budoucímu návrhu) představuje porušení práv stěžovatelky zaručených v čl. 32 odst. 1 a 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 95 odst. 1 Ústavy, neboť jí nebyl zajištěn žádný podíl na péči a výchově nezletilých, natož podíl pokud možno rovnoměrný či v okolnostech dané věci alespoň odpovídající stávajícím poměrům. Ve výsledku byla porušena i práva nezletilých, kteří mají právo být v péči obou rodičů, a nemůže tak být v jejich nejlepším zájmu, je-li jejich přímý styk s matkou dlouhodobě výrazně omezen, ne-li – vzhledem ke vzdálenosti místa jejich současného pobytu – po dobu několika měsíců prakticky znemožněn.

26. Ve vztahu k zabezpečení nejlepšího zájmu nezletilých (čl. 3 a 18 Úmluvy o právech dítěte) Ústavní soud vzal za prokázané, že městský soud zvažoval podmínky pro svěření nezletilých do péče otce, zabýval se možností nařízení střídavé nebo společné péče, vzal

v úvahu výslovné přání obou dcer a zvažoval i otázku změny dosavadního výchovného prostředí starší dcery a syna. Námitku stěžovatelky o tom, že doposud o nezletilé pečovala převážně ona, městský soud sice nepominul, ale vyrovnal se s ní (zejména ve vztahu k synovi jako nejmladšímu ze sourozenců) bagatelizujícím způsobem, který je výrazně umocňován neexistencí úpravy styku nezletilých s matkou. Při přijímání jakéhokoliv rozhodnutí, které se dotýká dítěte nebo skupiny dětí, musí soud přihlédnout k možnému pozitivnímu nebo negativnímu dopadu na dítě a takovéto posouzení se rovněž musí objevit v odůvodnění rozhodnutí. Jak je shora uvedeno, nemůže být v nejlepším zájmu nezletilých, nerozhodne-li soud o styku s matkou v situaci, kdy současně konstatuje, že o jejích schopnostech pečovat o nezletilé neměl pochyb.

27. K námitce překvapivosti rozhodnutí městského soudu a s tím souvisejícího tvrzení o porušení zásady dvojinstančnosti řízení Ústavní soud předesílá, že za rozhodnutí, pro které se v procesní nauce a judikatuře Ústavního soudu vžilo označení „překvapivé“, je považováno zpravidla rozhodnutí, kterým odvolací soud buďto potvrdí rozsudek nalézacího soudu, avšak z jiného důvodu, než o který se opíralo rozhodnutí prvoinstančního soudu, anebo rozhodnutí, ve kterém odvolací soud změní rozhodnutí nalézací soudu, avšak vysloví právní závěr, který nebylo možno na základě skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně vůbec předvídat. Porušení ústavně zaručených práv však nespočívá v určité neočekávanosti rozhodnutí, nýbrž v tom, že účastníkovi nebylo umožněno vyjádřit se ke všemu, co vyšlo v řízení najevo. V takových případech Ústavní soud rozhodnutí soudu druhého stupně zpravidla ruší, neboť účastníku řízení byla odňata reálná a efektivní možnost právně i skutkově argumentovat [srov. např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 257/98 (N 10/13 SbNU 65), sp. zn. IV. ÚS 218/95 (N 160/9 SbNU 381), sp. zn. III. ÚS 139/98 (N 106/12 SbNU 93), sp. zn. II. ÚS 523/02 (N 12/29 SbNU 95) a další]. V posuzované věci deficit tohoto typu nenastal. V řízení se jednalo o úpravu práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem, o jejichž svěření do své péče od počátku usilovali oba rodiče a oba argumentovali ve svůj prospěch. Potvrzení rozhodnutí obvodního soudu o svěření mladší dcery do péče otce nemohlo být pro stěžovatelku překvapivé, neboť městský soud i po doplnění dokazování opřel svoje rozhodnutí prakticky o tytéž důvody, na kterých bylo založeno rozhodnutí obvodního soudu. Šlo tedy o zcela jinou procesní situaci, než jaká nastala ve věcech řešených Ústavním soudem v nálezech shora označených. K měnícímu rozhodnutí městského soudu a závěru o svěření starší dcery a syna do péče otce je třeba poznamenat, že jej městský soud přijal po doplněném dokazování, což jej opravňovalo přijmout odlišné skutkové a právní závěry, nicméně hodlal-li rozhodnout i o změně péče o starší dceru a syna, aniž by upravil rozsah a podmínky styku všech tří nezletilých s matkou, nedal jí možnost na vzniklou situaci jakkoliv reagovat, a lze tak mít za to, že jeho rozhodnutí nebylo za stávajících okolností přinejmenším předvídatelné, a nerespektovalo tak požadavky čl. 36 odst. 1 Listiny.

28. Městský soud ustanovil PhDr. S. Měchovou, znalkyni z oboru školství a kultura, odvětví psychologie, specializace psychologie dětí a dospělých, a uložil jí zpracovat znalecký posudek. Při zadání otázek žádal, aby (mimo jiné) posoudila vhodnost svěření syna a starší dcery do střídavé či výlučné péče jednoho z rodičů (č. l. 375 a 405). Soud však nemůže překročit svoje kompetence a klást znalci otázky, které překračují meze odborného skutkového posouzení, neboť vyžadováním odpovědí na hmotněprávní otázky by nepřípustně přesouval odpovědnost za právní posouzení věci na znalce. Otázku vhodnosti určité formy péče musí vyřešit výlučně soud, nikoliv znalec.

29. Ústavní soud částečně přisvědčuje i tvrzení o nedostatečně zjištěném skutkovém stavu a nedostatečném odůvodnění soudního rozhodnutí, a to zejména s ohledem na zjištění, že v napadených rozsudcích absentuje rozhodnutí o rozsahu a úpravě styku stěžovatelky s nezletilými. V tomto směru lze napadené rozsudky považovat za nepřezkoumatelné.

30. Naopak Ústavní soud neshledává opodstatněným tvrzení o porušení práva na rovnost účastníků řízení (čl. 37 odst. 3 Listiny, resp. čl. 96 odst. 1 Ústavy), neboť ve spisu obvodního soudu neshledal nic, co by nasvědčovalo odlišnému zacházení s účastníky řízení (otec–matka). Dostát povinnosti plynoucí ze zásady rovnosti účastníků řízení znamená, že v rámci soudního řízení musí být účastníkům řízení garantována možnost uplatnit svá tvrzení takovým způsobem, aby žádná procesní strana nebyla podstatně znevýhodněna z hlediska vlastního posouzení obecného soudu v rámci řízení. Jak Ústavní soud ověřil, stěžovatelce byla dána přiměřená možnost přednést svou záležitost, včetně důkazů, za podmínek, jež ji nestavěly do podstatně nevýhodnější situace, než ve které byl otec nezletilých. Stejně tak Ústavní soud neshledává opodstatněným tvrzení o porušení práv plynoucích z čl. 38 odst. 2 Listiny, neboť stěžovatelka se osobně účastnila jednání obvodního soudu a městského soudu a byla jí dána možnost vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, které využila.

31. Ústavní soud při posuzování ústavnosti napadených rozhodnutí nemohl přejít tu okolnost, že při rozhodování v tak individualizované věci, jakým je spor o úpravu výchovných poměrů nezletilých dětí rodičů žijících na různých kontinentech, lze jen stěží očekávat, že rozsah péče obou rodičů o všechny tři děti bude zcela vyrovnaný. Nicméně bude úkolem soudů, aby znovu komplexně upravily poměry k nezletilým a vzaly do úvahy nejen jejich přání, ale i jejich zájmy poměřované i oprávněnými zájmy obou rodičů. Obvodní soud znovu zváží výchovné schopnosti obou rodičů ke dni svého nového rozhodnutí, kdy nepochybně přihlédne k tomu, že otec nerespektoval rozhodnutí Ústavního soudu o odkladu vykonatelnosti rozsudku městského soudu, starší dceru a syna u sebe pozdržel, fakticky neučinil nic pro zajištění přímého styku všech tří nezletilých s matkou a nezletilým nezajistil výuku českého jazyka.

32. Nalézací soud, pro jehož nové rozhodnutí bude určující stav ke dni jeho vyhlášení (§ 154 o. s. ř.), zváží možnosti úpravy pokud možno v co nejširších souvislostech – nerezidentní rodič by měl mít zajištěn styk se všemi třemi nezletilými, byť třeba s každým v jiném rozsahu, ale pokud možno tak, aby alespoň část roku mohli být nezletilí v přímém kontaktu jak s matkou, tak i s otcem, případně všichni sourozenci mohli alespoň část roku trávit společně. Ústavní soud chápe, že rozhodnutí o úpravě rozsahu styku a jeho realizaci (určení vhodného místo předávání nezletilých s ohledem na rozložení nákladů s tím spojených a s přihlédnutím k majetkovým poměrům, možnostem a schopnostem obou rodičů) je rozhodnutím náročným, nicméně viděno ústavními kautelami čl. 32 odst. 1 a 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny je zcela nezbytným. Bude na obecných soudech, aby se věcí zabývaly přednostně, s náležitou péčí a pozorností, aby ve věci nedocházelo k průtahům a neprodlužovalo se období, v němž bude stěžovatelka od dětí právně i fakticky odloučena.

33. Napadenými rozsudky obvodního soudu a městského soudu byla porušena práva stěžovatelky zaručená čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny a právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.

34. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozsudky obvodního soudu a městského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona ve všech jejich výrocích zrušil.

Č. 201
Povinnost soudu náležitě poučit účastníka řízení o vadách žaloby a umožnit mu jejich odstranění
(sp. zn. II. ÚS 14/18 ze dne 2. prosince 2019)

Z práva na spravedlivý proces plyne, že se soudy musí vypořádat s argumenty účastníků řízení způsobem, který odpovídá míře závažnosti těchto argumentů [nález ze dne 9. 4. 2008 sp. zn. I. ÚS 1589/07 (N 69/49 SbNU 45), bod 11; nález ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717) a další].

Při rozhodování v civilních sporech, v nichž se řeší procesní otázka projednatelnosti žaloby, tedy musí být poskytnuta jistá koncese takovému žalobnímu textu, který žalobce „nediskvalifikuje" odepřením přístupu k soudu odmítnutím žaloby a který je podle konkrétního procesního stavu v dalším průběhu řízení relativně snadno zhojitelný. Přes trvající riziko na straně žalobce tu je významná role svěřena soudu.

Je třeba si zároveň povšimnout, že se takto postupuje typově ve věcech provázených silnými ústavními garancemi. Jsou jimi kupříkladu spory o odškodnění z výkonu veřejné moci podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (čl. 36 odst. 3 a 4 Listiny) nebo právě spory s přítomností principu plného odškodnění, kde je tvrzen zásah do zdraví člověka jako zásah do jeho tělesné a duševní integrity, a tedy do sféry chráněné čl. 7 odst. 1 Listiny [nález ze dne 12. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 2315/15 (N 64/81 SbNU 99)]. Procesní překážky v podobě informačního deficitu žalobce v závislosti na obsahu posudku soudem ustanoveného znalce nebo v podobě nuancí postupu soudu při využití diskrece pro účely stanovení výše plnění tu nemohou působit k tíži žalobce, jakkoli je ten skrze projevy své vůle pánem sporu.

Při takto presumovaných východiscích interpretace by Nejvyššímu soudu neuniklo, že stěžovatelova žaloba byla odmítnuta ve sledu procesních úkonů takřka bezprostředně poté, co soud prvního stupně již vynesl formálně bezvadný rozsudek v jeho prospěch. Z hlediska účelů soudního řízení tu vzniklo neobvyklé, pervertované pořadí, neboť odstraňování vad žaloby má posléze vyústit v meritorní rozhodnutí, a nikoli aby bylo nejprve rozhodnuto o meritu věci a posléze pak toto rozhodnutí odklizeno odmítnutím žaloby. Převrácený sled procesních úkonů napovídá, že nižší instance svou procesní roli nezvládly.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové o ústavní stížnosti stěžovatele D. M., zastoupeného JUDr. Ivanem Peclem, advokátem, se sídlem Zábrdovická 15/16, Brno, proti usnesení Okresního soudu v Ostravě ze dne 9. 12. 2015 č. j. 16 C 141/2012-260 ve spojení s doplňujícím usnesením téhož soudu ze dne 12. 10. 2016 č. j. 16 C 141/2012-272, usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. 11. 2016 č. j. 57 Co 601/2016-287 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 10. 2017 č. j. 25 Cdo 3285/2017-312, za účasti Okresního soudu

v Ostravě, Krajského soudu v Ostravě a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a Fakultní nemocnice Ostrava, příspěvkové organizace, se sídlem 17. listopadu 1790/5, Ostrava, zastoupené JUDr. Petrem Svatošem, advokátem, se sídlem Sadová 1585/7, Ostrava-Moravská Ostrava, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Okresního soudu v Ostravě ze dne 9. 12. 2015 č. j. 16 C 141/2012-260 ve spojení s doplňujícím usnesením téhož soudu ze dne 12. 10. 2016 č. j. 16 C 141/2012--272, usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. 11. 2016 č. j. 57 Co 601/2016-287 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 4. 10. 2017 č. j. 25 Cdo 3285/2017-312 bylo porušeno právo stěžovatele zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, podle něhož se může každý domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu.

II. Tato rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení před obecnými soudy a obsahu ústavní stížnosti

1. Ústavnímu soudu byla doručena ústavní stížnost podle ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se v ní domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí. Má totiž za to, že jimi byla porušena jeho ústavně zaručená práva na zdraví dle čl. 31 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatel se žalobou podanou u Okresního soudu v Ostravě (dále též „okresní soud“) domáhal náhrady škody na zdraví ve výši 1 500 000 Kč s tím, že následně poukazoval na možnost soudu zvýšit v souladu se zákonem náhradu na částku 3 000 000 Kč. Se žalobou byl po provedeném dokazování včetně znaleckého posudku úspěšný, neboť okresní soud mu přisoudil rozsudkem ze dne 15. 1. 2015 náhradu škody na zdraví ve výši 1 827 000 Kč (na základě zvýšení základu bodového ohodnocení bolestného i ztížení společenského uplatnění vždy o 50 % a poté sedmínásobku zvýšení součtu obou bodových hodnot v přepočtu na Kč). Co do částky 1 173 000 Kč žalobu zamítl. K odvolání žalované Fakultní nemocnice Ostrava poté Krajský soud v Ostravě (dále též „krajský soud“) usnesením ze dne 29. 6. 2015 zrušil napadený rozsudek ve výrocích I, III, IV a V (zamítavý výrok II byl ponechán v platnosti, předmětem řízení tedy zůstala částka 1 827 000 Kč) a věc vrátil v tomto rozsahu k dalšímu řízení s tím, že se okresní soud musí vypořádat s otázkou příčinné souvislosti mezi tvrzeným škodním jednáním a vzniklou škodou a týž soud musí vyzvat žalobce podle § 43 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“), aby specifikoval jednotlivé nároky na náhradu škody a podle nich požadovanou částku. Krajský soud kromě toho sdílel právní názor okresního soudu, že při vzniku tvrzené škody před datem 1. 1. 2014 jako dnem nabytí účinnosti nového občanského zákoníku (zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) je podle přechodných ustanovení téhož předpisu nezbytné aplikovat dřívější rozhodnou právní úpravu (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; dále jen „dřívější o. z.“).

3. Okresní soud poté usnesením ze dne 25. 8. 2015 vyzval v souladu s pokyny krajského soudu, s poučením o následku odmítnutí žaloby, podle ustanovení § 43 o. s. ř. žalobce-stěžovatele ke specifikaci uplatněných nároků včetně jejich výše. Žalobce reagoval dne 23. 9. 2015 podrobným podáním (č. l. 247, 248 verte), v němž znovu popisuje skutkový základ nároku na škodu na zdraví, dovozuje příčinnou souvislost mezi pochybeními při

lékařské péči ze strany žalovaného a vzniklými škodními následky a nakonec identifikuje uplatněné nároky zčásti slovně a též v paragrafové podobě s tím, že přiznání částek nad základní bodová ohodnocení (v procentech, násobků), zejména u ztížení společenského uplatnění, ponechává na úvaze soudu.

4. Přes takto formulované doplnění žaloby okresní soud usnesením ze dne 9. 12. 2015 žalobu i doplňující podání žalobce odmítl. Dovodil, že žalobce řádně nespecifikoval své nároky, nevyhověl tedy požadavkům uloženým mu výzvou soudu. Žalobce podal proti tomuto usnesení odvolání, v němž zopakoval některé formulace ze svého doplňujícího podání, krajský soud však usnesením ze dne 30. 11. 2016 napadené usnesení nižší instance potvrdil a ztotožnil se i s důvody jejího rozhodnutí. Poté podal žalobce dovolání, jehož obsah, i když v něm byly rozvedeny další podrobnosti, sledoval argumentační linii odvolání. Nejvyšší soud poté usnesením ze dne 4. 10. 2017 dovolání žalobce odmítl. Uvedl, že dovolání – ani z obsahového hlediska – neobsahuje vymezení toho, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů jeho přípustnosti (§ 237, § 241b odst. 3 věta první o. s. ř.).

5. Proti posledně uvedeným usnesením obecných soudů nyní stěžovatel brojí ústavní stížností. V ní polemizuje se závěry soudů, že neoznačil jednotlivé nároky co do důvodu a výše. Tvrdí, že jeho doplnění žalobního návrhu ze dne 23. 9. 2015 reagovalo na výzvu okresního soudu více než dostatečně. Určení konkrétní výše nároku na náhradu škody na zdraví je podle něj odvislé výhradně od závěrů znaleckého posudku. Procesní postupy soudů stěžovatel považuje za nespravedlivé, v rozporu s elementární slušností.

6. Ústavní soud si vyžádal spis okresního soudu vedený pod sp. zn. 16 C 141/2012 a zároveň vyzval obecné soudy, aby se k ústavní stížnosti vyjádřily.

7. Nejvyšší soud uvedl, že stěžovatel v ústavní stížnosti nespecifikuje, jak měl jeho práva porušit dovolací soud. Dovolání neobsahovalo vymezení předpokladů přípustnosti dovolání, a proto nebylo způsobilé k věcnému projednání. Jedině úspěšné zpochybnění tohoto závěru by mohlo založit opodstatněnost ústavní stížnosti, avšak argumenty v tomto ohledu ústavní stížnost neobsahuje. Nejvyšší soud proto navrhl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítnout, popřípadě zamítnout.

8. Krajský soud zcela odkázal na odůvodnění svého usnesení a zdůraznil, že žalobce ani po výstižném poučení podle ustanovení § 43 o. s. ř. neodstranil vady žaloby. Neuvedl tedy, zda a jakou částku požaduje na bolestném, ztížení společenského uplatnění či na ušlém zisku nebo jiné škodě, a rovněž neodůvodnil svůj požadavek na zaplacení celkové částky 3 000 000 Kč. Tyto nedostatky brání v pokračování řízení, neboť není vymezen předmět řízení.

9. Okresní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na své napadené usnesení s tím, že byl vázán právním názorem krajského soudu.

10. Vyjádření byla zaslána též vedlejšímu účastníkovi, jenž ve své odpovědi poukázal na průběh řízení po stránce procesní, postavil se za napadená usnesení všech tří obecných soudů a navrhl, aby byla ústavní stížnost zamítnuta, neboť nedošlo k porušení stěžovatelova základního práva. Vzhledem k obsahu tohoto i ostatních vyjádření k ústavní stížnosti, jakož i k obsahu samotné ústavní stížnosti, jež kromě ústavněprávních akcentů nepřináší nová tvrzení oproti řízení před obecnými soudy, nepovažoval Ústavní soud za procesně hospodárné zasílat podání účastníků stěžovateli k replice.

II. Posouzení věci Ústavním soudem

11. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je tedy k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná podle ustanovení § 75 odst. 1 *a contrario* zákona o Ústavním soudu,

neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Ústavní stížnost byla podána v otevřené lhůtě podle § 72 odst. 4 zákona o Ústavním soudu a obsahuje veškeré zákonné náležitosti plynoucí zejména z ustanovení § 30, 34 a § 72 odst. 1 písm. a) téhož zákona. Ústavní soud neshledal, že by byly podle § 44 zákona o Ústavním soudu naplněny podmínky pro nařízení ústního jednání.

12. Po zvážení obsahu ústavní stížnosti i vyjádření stran, jakož i po posouzení průběhu řízení přede všemi instancemi obecných soudů, jak je patrný z připojeného spisu, dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

II.a/ Obecná východiska

13. Ústavní soud předně podotýká, že ho neváže ústavněprávní kvalifikace, kterou věci přisuzuje stěžovatel v odůvodnění své ústavní stížnosti. Podle zásady *iura novit curia* se může zabývat návrhem i z hlediska ustanovení, jichž se stěžovatel či ostatní strany řízení nedovolávají. Ústavní stížnost je charakterizována skutky, které kritizuje, resp. svým předmětem, jehož neústavnost tvrdí, a ne pouhým právním odůvodněním [srov. nález ze dne 9. 2. 2000 sp. zn. IV. ÚS 302/99 (N 24/17 SbNU 177); nález ze dne 26. 4. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 37/04 (N 92/41 SbNU 173; 419/2006 Sb.), bod 54; nález ze dne 25. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 443/16 (N 200/83 SbNU 209), bod 24]. Z tohoto pohledu se Ústavní soud zabýval takřka výhradně ústavněprávní otázkou naplnění základního práva na soudní ochranu a potažmo na přístup k soudu, ač věcný rozsah ústavní stížnosti je nasměrován též k posouzení věci z aspektů hmotněprávních.

14. Již podstatně dříve formuloval Ústavní soud žádoucí přístup obecných soudů k vadným procesním úkonům účastníků civilního řízení soudního tak, že obsahují-li zjevnou nesprávnost, jejíž odstranění umožňuje rovněž odstranit nedostatek podmínek řízení bez jiné procesní aktivity soudu (např. dokazování), je nutné dát účastníkům k takovému odstranění vady příležitost [nález ze dne 11. 7. 1996 sp. zn. III. ÚS 127/96 (N 68/5 SbNU 519)]. Později byl tento procesní požadavek pro určité situace precizován tak, že účastník řízení nemůže být, již v zájmu principu legitimní důvěry v akty soudní moci, poškozen na svých právech poučením sice formálně správným, avšak neúplným či pro právního laika matoucím. V takovém případě musí zásada *ignorantia iuris non excusat* ustoupit principu legitimní důvěry v přesné a jasné znění aktů soudní moci, neboť v právním státě platí zásada, že soud zná právo [nález ze dne 30. 5. 2013 sp. zn. IV. ÚS 2163/11 (N 97/69 SbNU 641)].

15. Nálezem ze dne 26. 9. 2013 sp. zn. I. ÚS 215/12 (N 169/70 SbNU 581) Ústavní soud zrušil rozsudek odvolacího obecného soudu ve věci, v níž bylo po státu podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“) požadováno odškodnění spočívající ve vyčíslených nákladech obhajoby v trestní věci, v níž byl stěžovatel zproštěn obžaloby podle § 226 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (nebylo prokázáno, že by skutek spáchal obžalovaný; dokazování trpělo vadou nezákonnosti domovní prohlídky u obžalovaného). Stěžovatel vylíčil v žalobě rozhodné skutečnosti od domovní prohlídky přes usnesení o zahájení trestního stíhání až po zprošťující rozsudek; tvrdil však, že požaduje odškodnění z titulu nezákonného příkazu k domovní prohlídce. Prvostupňový i odvolací obecný soud nepřiznaly žalobci odškodnění z důvodu, že příkaz k domovní prohlídce nebyl pro nezákonnost zrušen; nezákonné rozhodnutí tu ve smyslu § 8 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. spočívalo v usnesení o vznesení obvinění a měřítkem opodstatněnosti trestního stíhání byl posléze výsledek trestního stíhání. Ústavní soud však shledal porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny) v absenci poučení žalobce obecnými soudy. Skutková tvrzení byla úplná, dokazování též, a trvaly-li obecné

soudy na výslovném akcentu na usnesení o vznesení obvinění a zejména na zprošťujícím rozsudku jako na právních důvodech žaloby, pak měly stěžovatele v intencích ustanovení § 5 o. s. ř. náležitě poučit.

16. V nálezu ze dne 28. 5. 2019 sp. zn. IV. ÚS 2338/18 (N 98/94 SbNU 209) řešil Ústavní soud problematiku civilní žaloby, v níž se stěžovatel domáhal po státu, resp. Ministerstvu spravedlnosti omluvy a částky 1 500 000 Kč za tvrzené porušení svých osobnostních práv. Dojít k němu mělo aplikací krevní transfuze ve zdravotnickém zařízení věznice bez jeho souhlasu, tedy zásahem do tělesné integrity. Žaloba byla nejprve zamítnuta soudem prvního stupně pro promlčení nároku podle § 32 odst. 3 zákona č. 82/1998 Sb. Odvolací soud však prvostupňový rozsudek zrušil a věc vrátil tomuto soudu s právním názorem, že vůlí žalobce bylo uplatnit nárok na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku. V dalším průběhu řízení, v němž byl žalobce vyzván k doplnění žaloby, shledaly postupně všechny instance včetně dovolací doplnění žaloby nedostatečným a žaloba byla usneseními soudů odmítnuta. Ústavní soud však konstatoval porušení práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny s právní větou, že při hodnocení určitosti a úplnosti žalobního návrhu je třeba dát přednost takovému výkladu vůle žalobce, který umožní věcné projednání žaloby, jejíž případné nedostatky se lze pokusit odstranit v rámci důkazního řízení (jakkoli tu riziko neúspěchu nese žalobce). Usnesení obecných soudů navíc nebyla dostatečně odůvodněna a nebylo z nich zřejmé, jaké absentující skutečnosti mají bránit projednání žaloby.

17. Ústavní soud již v minulosti poukázal na to, že od účastníků nelze vždy očekávat správný odhad legislativního a judikaturního vývoje, čemuž by měla být podřízena procesní taktika. Nedůslednost či nepředvídatelnost postupu orgánů veřejné moci nelze vykládat v neprospěch účastníků řízení, ale – v relaci ke konkrétní věci – je nutné upřednostnit vůdčí ústavní hodnoty a principy [blíže nález ze dne 29. 5. 2012 sp. zn. I. ÚS 919/09 (N 112/65 SbNU 507)].

18. Z práva na spravedlivý proces plyne, že se soudy musí vypořádat s argumenty účastníků řízení způsobem, který odpovídá míře závažnosti těchto argumentů [nález ze dne 9. 4. 2008 sp. zn. I. ÚS 1589/07 (N 69/49 SbNU 45), bod 11; nález ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717) a další].

19. Při rozhodování v civilních sporech, v nichž se řeší procesní otázka projednatelnosti žaloby, tedy musí být poskytnuta jistá koncese takovému žalobnímu textu, který žalobce „nediskvalifikuje“ odepřením přístupu k soudu odmítnutím žaloby a který je podle konkrétního procesního stavu v dalším průběhu řízení relativně snadno zhojitelný. Přes trvající riziko na straně žalobce tu je významná role svěřena soudu.

20. Je třeba si zároveň povšimnout, že se takto postupuje typově ve věcech provázených silnými ústavními garancemi. Jsou jimi kupříkladu spory o odškodnění z výkonu veřejné moci podle zákona č. 82/1998 Sb. (čl. 36 odst. 3 a 4 Listiny) nebo právě spory s přítomností principu plného odškodnění, kde je tvrzen zásah do zdraví člověka jako zásah do jeho tělesné a duševní integrity, a tedy do sféry chráněné čl. 7 odst. 1 Listiny [nález ze dne 12. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 2315/15 (N 64/81 SbNU 99)]. Procesní překážky v podobě informačního deficitu žalobce v závislosti na obsahu posudku soudem ustanoveného znalce nebo v podobě nuancí postupu soudu při využití diskrece pro účely stanovení výše plnění tu nemohou působit k tíži žalobce, jakkoli je ten skrze projevy své vůle pánem sporu.

II.b/ Rekapitulace relevantních procesních úkonů obecných soudů včetně jejich ústavněprávních reflexí

21. Okresní soud vedl řízení o žalobě na náhradu škody na zdraví žalobce-stěžovatele ze skutkového důvodu tvrzeného selhání lékařů žalované nemocnice při operaci nebo po ní (dekomprese nervu v karpálním tunelu levé paže v roce 2010 s následnou pooperační péčí).

Žaloba obsahovala podrobná skutková tvrzení, včetně později rozvedeného popisu kauzality mezi úkony či opomenutími lékařů a vzniklými škodními následky, nerozlišila však výslovně mezi v úvahu přicházejícími dílčími nároky na bolestné a na ztížení společenského uplatnění, ač strádání žalobce po operaci a jeho následná zdravotní omezení v běžném životě zmiňuje. V petitu se požadovalo zaplacení částky 1 500 000 Kč.

22. Při dokazování sdělením obsahu posudku znaleckého ústavu a výslechem lékaře odpovědného za posudek, konaném dne 30. 9. 2014, byl stranám zprostředkován též znalecký závěr o možnosti zvýšit podle prováděcího předpisu (vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění) bodové ohodnocení bolestného a ztížení společenského uplatnění o 50 % i násobně podle § 6 odst. 1 písm. a) a c) a § 7 odst. 3 citovaného předpisu. Zástupce žalobce k tomu uvedl, že s ohledem na § 7 prováděcího předpisu žádá soud, aby zvážil zvýšení požadované náhrady na částku zhruba pětinásobku bodového ohodnocení; k tomu je třeba poznamenat, že v závěrečném vyjádření při jednání dne 13. 1. 2015 žádal přiznat částku 3 000 000 Kč. Neprovedl však výslovně v tomto směru změnu, resp. rozšíření žaloby ve smyslu ustanovení § 95 o. s. ř. Soud na jeho přednesy nikterak nereagoval. V rozsudku ze dne 15. 1. 2015 pak zvýšil bolestné v intencích návrhu znaleckého posudku o 50 %, stejným procentem navýšil též bodové ohodnocení ztížení společenského uplatnění a součet obou takto zvýšených bodových ohodnocení se mu po přepočtu na peněžitou částku podle klíče 120 Kč za jeden bod stal základem ve výši 261 000 Kč pro mimořádné zvýšení náhrady škody na sedmínásobek podle vlastní úvahy, tedy na částku 1 827 000 Kč (§ 7 odst. 3 prováděcího předpisu). Při tomto výpočtu soud vycházel ze žalobcem požadované „celkové náhrady škody ve výši 1 500 000 Kč, kterou navýšil v průběhu jednání na 3 000 000 Kč“, a zatímco ve výroku I žalobě co do částky 1 827 000 Kč vyhověl, výrokem II žalobu na zaplacení zbylých 1 173 000 Kč zamítl. K tomu zbývá dodat, že okresní soud zodpověděl podrobně na str. 13–15 rozsudku otázku příčinné souvislosti mezi zjištěným škodním jednáním a vzniklou škodou na zdraví a posléze dovodil naplnění hypotézy ustanovení § 421a odst. 2 dřívějšího o. z.

23. Ústavní soud není zásadně oprávněn přezkoumávat hmotněprávní aspekty věci. Musí však konstatovat procesní pochybení okresního soudu, jenž bez adekvátního procesního úkonu žalobce (změna-rozšíření žaloby) za něj „dopověděl“ specifikaci nároků na bolestné a ztížení společenského uplatnění, aniž jej předtím, zejména bezprostředně po jeho přednesu na jednání při důkazu znaleckým posudkem a výslechem zpracovatele, poučil o nezbytnosti žalobu rozšířit či se jej alespoň dotázal na procesní smysl jeho tehdejšího přednesu. To pak vedlo k vadě spočívající v práci soudu s částkou 3 000 000 Kč jako předmětem žaloby a ve výroku II, v němž soud (vedle výrokem I přiznaných 1 827 000 Kč) rozhodl zamítavě o částce 1 173 000 Kč; tento výrok však již nabyl právní moci.

24. Procesní vady rozhodnutí soudu prvního stupně se poté staly důvodem vrácení věci témuž soudu usnesením krajského soudu ze dne 29. 6. 2015. Také toto rozhodnutí je Ústavní soud oprávněn, z pohledu tvrzeného porušení základního práva na spravedlivý proces, podrobit přezkumu z hledisek procesních, nikoli hmotněprávních. Odvolací soud vytkl první instanci dva druhy vad rozsudku. První výtka spočívala v tom, že okresní soud rozhodl, ačkoli neměl ujasněn předmět žaloby a žalobce nepoučil o odstranění vad žaloby podle § 43 o. s. ř. Zajisté správné je v těchto souvislostech konstatování odvolací instance, že žalobou nebyly rozlišeny samostatné nároky na bolestné a ztížení společenského uplatnění; za daného procesního stavu však mohl krajský soud sám zvážit, i když v kontroverzní situaci, poučení žalobce, aniž by přistoupil ke kasaci prvostupňového rozsudku. Ústavní soud nemůže přisvědčit druhé výtce krajského soudu, podle níž si okresní soud neujasnil předpoklady odpovědnosti za škodu a nevypořádal se s otázkou příčinné souvislosti mezi lékařskými výkony a škodou na zdraví. Toto však okresní soud provedl a jeho odůvodnění je tu, jakkoli Ústavní soud není v zásadě oprávněn posuzovat jeho materiální správnost, z hlediska formy

a relace k zákonným požadavkům dostatečné (viz bod 22 in fine výše). Na okraj je záhodno konstatovat, že podle odvolacího soudu měl žalobce po vrácení věci vysvětlit, proč žaloval na částku 3 000 000 Kč – ač tato nemohla již být, vzhledem k právní moci výroku II rozsudku prvního stupně, předmětem řízení o žalobě.

25. Okresní soud poté usnesením ze dne 25. 8. 2015 náležitě poučil žalobce o vadách žaloby. Žalobce reagoval prostřednictvím svého zástupce podáním ze dne 23. 9. 2015, jehož obsah soud posoudil v následném usnesení ze dne 9. 12. 2015, jímž žalobu včetně doplnění podle § 43 odst. 2 o. s. ř. odmítl, v podstatné části tak, že „neobsahuje přesné vyčíslení toho, co zahrnuje částka 1 500 000 Kč, nejsou uvedeny jednotlivé položky …, není specifikováno bolestné ani ztížení společenského uplatnění“.

26. K tomu je třeba citovat relevantní obsah podání ze dne 23. 9. 2015, v němž se z pozice žalobce provádí, po předchozí rekapitulaci tvrzeného škodního děje, rozbor splnění podmínky příčinné souvislosti mezi činností žalované nemocnice a újmou na zdraví žalobce; následuje popis zdravotních následků pro žalobce, významný z hlediska nároků na bolestné a zejména ztížení společenského uplatnění. V závěru se pak praví, že žaloba obsahuje nárok „vyplývající z bodového ohodnocení ve smyslu § 1, 2, 4 vyhl. č. 440/2001 Sb. a přílohy č. 1 k vyhlášce se zvýšením dle § 6 odst. 1 písm. a) o 50 % a dále z bodového ohodnocení za ztížení společenského uplatnění podle § 3, 5, 7 vyhl. č. 440/2001 Sb. a přílohy č. 2 včetně navýšení dle § 6 odst. 1 písm. c) o 50 %, a dále žaloba vycházela z možného postupu soudu dle § 7 odst. 3 vyhl. č. 440/2001 Sb. účinné do 31. 12. 2013, kdy soud může ve výjimečných případech hodných mimořádného zřetele výši odškodnění přiměřeně zvýšit s ohledem na judikaturu Nejvyššího soudu, a to 25 Cdo 759/2005, když zapojení žalobce v osobním a pracovním životě …“ (a následuje odůvodnění mající význam pro mimořádné zvýšení náhrady zejména po stránce ztížení společenského uplatnění).

27. Z takto doplněné žaloby bylo podle přesvědčení Ústavního soudu možné vycházet v dalším řízení bez jakéhokoli dokazování. Uvedeny jsou oba dílčí nároky, nárok na odškodnění za ztížení společenského uplatnění v úplnosti, nárok na odškodnění bolesti odkazem na příslušná ustanovení. V citované pasáži sice chybí pojem „bolestné“ či „odškodnění bolesti“, z kontextu je však identifikace nároku patrná a soud prvního stupně v rozsudku sám již dříve tento nárok specifikoval. Žalobce zůstal nadále v řízení omezen celkovou požadovanou částkou odškodnění ve výši 1 500 000 Kč. Za vadu doplnění žaloby je nutné považovat absenci vyčíslení obou dílčích nároků v uvedeném peněžitém rámci. Žalobce však měl pro tento účel výslovný podklad v odůvodnění rozsudku okresního soudu a na základě prostého dotazu či doplnění poučení podle § 5 o. s. ř. mohl soud prvního stupně obě částky od zástupce žalobce i při jednání zjistit.

28. Po odvolání žalobce proti odmítavému usnesení okresního soudu, v němž žalobce v podstatě zopakoval všechna svá předchozí tvrzení, dal krajský soud plně za pravdu okresnímu soudu a usnesením ze dne 30. 11. 2016 jeho usnesení potvrdil. Poté se žalobce obrátil na Nejvyšší soud, ten však usnesením ze dne 4. 10. 2017 jeho dovolání odmítl. Ač dovolání stěžovatele obsahovalo vylíčení dovolacího důvodu spočívající v tvrzeném nesprávném právním posouzení věci, dovolací soud dovolateli vytkl, že jeho podání neobsahuje vymezení toho, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání podle ustanovení § 237 o. s. ř.

29. Nejvyšší soud ještě v období před 1. 1. 2013 (den účinnosti novelizace řízení o dovolání provedené zákonem č. 404/2012 Sb.) vnímal posouzení dovolání nejen jako nalézání judikatorního přesahu věci, ale též jako zohlednění zvláštností případu, jestliže by přivodily nesprávné rozhodnutí nižších instancí. Tento aspekt dovolacího přezkumu vyzdvihl též Ústavní soud, jenž v nálezu ze dne 10. 5. 2005 sp. zn. IV. ÚS 128/05 (N 100/37 SbNU 355) apeloval na dovolací instanci, že účel sjednocování judikatury nemůže převážit nad ochranou subjektivních práv účastníka řízení tak, aby se tato ochrana zcela vyprázdnila.

Samotný Nejvyšší soud ještě poté v usnesení ze dne 30. 11. 2011 sp. zn. 29 NSCR 66/2011, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 34/2012, uvedl, že nelze odmítat přípustnost dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. jen proto, že nastolená právní otázka postrádá judikatorní přesah. Je-li tu řešení dáno neopakovatelnými a nezaměnitelnými skutkovými okolnostmi případu, naplňuje se též tímto způsobem účel zajištění jednotnosti rozhodování soudů.

30. Po nabytí účinnosti ustanovení § 237 o. s. ř. v aktuálním znění se situace výrazně změnila. Namísto zachování přijatelné míry individualizace posuzování případu vyžaduje Nejvyšší soud nejen vylíčení dovolacího důvodu (nesprávnosti právního posouzení věci), ale zejména deskripci splnění předpokladů přípustnosti dovolání podle § 237 až 238a o. s. ř. (§ 241a odst. 2 o. s. ř.), ústící do náležitě formulované a doložené právní otázky. To je ovšem značně obtížné. Ze čtyř variant (předpokladů) přípustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř. je pouze jedna z nich plně „v rukou" dovolatele (odchýlení se odvolacího soudu od ustálené judikatury soudu dovolacího). Všechny ostatní (právní otázka dosud neřešená dovolacím soudem, rozhodovaná tímto soudem rozdílně, změna judikatury dovolací instance) vyžadují dosti rizikovou kreativitu dovolatele, ve třetí a čtvrté variantě dokonce většinou co do správnosti podmíněnou ingerencí velkého senátu Nejvyššího soudu. Za takového stavu nelze podle konkrétních okolností pokládat za neefektivní prostředek ochrany vlastního práva takové dovolání, které se soustředí především na popis dovolacího důvodu. Ostatně, vyvěrají-li pochybení nižších instancí z porušení natolik fundamentálních kautel civilního procesu, jako je například poučovací povinnost s východiskem v § 5 obecných ustanovení o. s. ř., pak je zatěžko formulovat právní otázku, pravidelně vycházející z interpretace již konkrétní případové problematiky. Ústavní soud tu současně vyslovuje přesvědčení, že se dovolací instance ani při takto sofistikovaně upraveném pokládání právní otázky nemůže zříci obecné zásady posuzování procesního úkonu – a to i založeného na zákonném požadavku „v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání" (§ 241a odst. 2 o. s. ř.) – podle jeho obsahu (§ 41 odst. 2 o. s. ř.), tedy nejen formalizovanou verbální optikou mluvy dovolacího soudu v souvislosti s řešením právních otázek.

31. Podle čl. 4 Ústavy jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci. Ve stanovisku pléna ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.) požaduje Ústavní soud, aby bylo podle § 237 o. s. ř. posouzeno jako přípustné takové dovolání, jež napadá rozhodnutí závislé na vyřešení právní otázky vztahující se k ochraně základních práv a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené judikatury Ústavního soudu. V nálezu ze dne 22. 10. 2019 sp. zn. II. ÚS 554/18 (N 177/96 SbNU 240; bod 36) připomíná Ústavní soud obecným soudům, že čl. 4 Ústavy pro ně není prázdnou proklamací, ale postulátem velícím jim učinit součástí svých úvah podle nezbytnosti též závěry s bezprostřední oporou v ústavním pořádku.

32. Při takto presumovaných východiscích interpretace by Nejvyššímu soudu neuniklo, že stěžovatelova žaloba byla odmítnuta ve sledu procesních úkonů takřka bezprostředně poté, co soud prvního stupně již vynesl formálně bezvadný rozsudek v jeho prospěch. Z hlediska účelů soudního řízení tu vzniklo neobvyklé, pervertované pořadí, neboť odstraňování vad žaloby má posléze vyústit v meritorní rozhodnutí, a nikoli aby bylo nejprve rozhodnuto o meritu věci a posléze pak toto rozhodnutí odklizeno odmítnutím žaloby. Převrácený sled procesních úkonů napovídá, že nižší instance svou procesní roli nezvládly.

33. Dovolací přezkum tedy v posuzované věci nebyl souladný s postuláty nastolenými Ústavním soudem a trpěl z hlediska práva na spravedlivý proces (na přístup k soudu) podstatnou vadou: výsledek řízení před nižšími instancemi mohl být, čehož nebylo využito, Nejvyšším soudem meritorně posouzen. Jak již dříve bylo při ústavním přezkumu zdůrazněno, v materiálním právním státě nejde pouze o formální aplikaci práva bez dalšího, ale především o dodržování takových pravidel chování, která jsou v souladu s hodnotami, na

nichž je právní řád vybudován. Právo nemůže být nikdy interpretováno jen striktně či mechanicky, neboť takový přístup s sebou zpravidla nese zcela nepřijatelné důsledky. Je normativním systémem, jehož účelem je rozumné a spravedlivé uspořádání vztahů mezi členy společnosti. V těchto souvislostech se v soudních řízeních objevuje, ať již vlivem právní úpravy, či restriktivního přístupu Nejvyššího soudu, určitý paradox, na nějž je výstižně poukázáno v nálezech ze dne 10. 5. 2005 sp. zn. IV. ÚS 128/05 (viz výše) a ze dne 3. 1. 2012 sp. zn. I. ÚS 170/11 (N 1/64 SbNU 3). Věci s výrazným spravedlnostním kontextem musí být věcně posouzeny a jejich protiústavnost odhalena až v řízení před Ústavním soudem, aniž by předcházelo meritorní posouzení před Nejvyšším soudem. Slovy obou nálezů by však na dovolatele „nemělo být nahlíženo v podstatě jen jako na ‚dodavatele´ materiálu pro eventuální sjednocování judikatury … bez ohledu na existenci porušení toho nejvýznamnějšího, tedy základních práv a svobod jejich nositelů“. To ostatně vyplývá i z již zde opakovaně zmíněného čl. 4 Ústavy, podle něhož jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci.

III. Závěry

34. Ústavní soud již vícekrát vyslovil tezi, že „spravedlnost musí být v procesu, kterým soud interpretuje a aplikuje právo, vždy přítomna jako hodnotový činitel, neboť nad každým utvářením soudního rozhodnutí klene se dvojí imperativ: rozhodnutí musí být nejen zákonné, ale především spravedlivé. Úkolem soudu je rozpoznat skrze zákon spravedlnost.“ [nález ze dne 13. 3. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1241/12 (N 42/68 SbNU 425)].

35. Měl-li být citovaný postulát v posuzované věci naplněn, musel Ústavní soud zhodnotit roli všech aktérů řízení, tedy vedle obecných soudů zejména žalobce. Zajisté, že ze žalobce, přesněji řečeno jeho právního zástupce, nelze sejmout odpovídající díl odpovědnosti za nedostatečnou ochranu práv a zájmů klienta ve věci, v níž má strana žalující status *domini litis*. Svého podílu na dosavadním výsledku řízení se však nemohou zříci obecné soudy, neboť byl porušen vztah přiměřené rovnováhy mezi omezením práva na přístup k soudu a zájmem na aplikaci a interpretaci podústavního práva. Je evidentní, že i přes přednost procesního elementu v algoritmu ústavního přezkumu mají hmotné a procesní právo relativně samostatné a rovnocenné postavení – i když musí hmotné právo na své prosazení v procesu nezřídka spoléhat [nález ze dne 30. 11. 1999 sp. zn. I. ÚS 531/98 (N 171/16 SbNU 249)].

36. Při úvahách o ústavní konformitě přijatého řešení nelze ztratit ze zřetele osobu stěžovatele. Invalidní muž nyní ve věku 46 let, otec rodiny, utrpěl před téměř deseti lety závažnou a nevratnou zdravotní újmu a před obecnými soudy se bere o své právo. Na samém počátku řízení, jakkoli s časovým odstupem od podání žaloby, bylo rozhodnuto ve věci samé v jeho prospěch; bezprostředně poté pak následuje odmítnutí žaloby, tedy procesní úkon značící, že se soud jeho žalobou nebude vůbec zabývat. Není přijatelné, aby se žalobce stal, bez vyčerpání všech dostupných a náležitě zvážených prostředků, pouhým objektem dialogu mezi soudy a jeho zástupcem či dokonce mezi soudy navzájem.

37. Silný procesní důvod kasačního nálezu Ústavního soudu má své ratio v nemožnosti abstrakce od pochybení všech tří, zejména nižších obecných soudů. Byl-li výsledkem jejich rozhodování zásah do žalobního práva, který se – v důsledku nesprávného posouzení obsahu žalobcova podání ze dne 23. 9. 2015 – projevil odmítnutím žaloby, pak jde o porušení základního práva, jež dosáhlo intenzity nezbytné pro meritorní přezkum a vyvolalo nutnost intervence Ústavního soudu. Vadný procesní stav lze přitom již před soudem prvního stupně bez větší rozhodovací zátěže napravit, neboť jde pouze o úplnost konkretizace těch žalobních dílčích nároků, které již byly označeny.

38. Hlavní aspekt rozporu (a současně alternativu poučení účastníka) ve vztahu soudy–žalobce je třeba spatřovat v nepochopení procesní dispozice s těmi dílčími nároky v rámci náhrady újmy na zdraví, jež předpokládají možnost úvahy soudu pro případ jejich

přiměřeného zvýšení. Soudy se v takových situacích obvykle a vcelku přirozeně spokojují se dvěma možnostmi vyčíslení nároku, a to buď s výchozím rámcovým vyčíslením výše dílčích škodních nároků, jež ponechává prostor pro zvýšení základní částky plynoucí z bodového ohodnocení, nebo s konkrétním vyčíslením již zvýšené částky vycházejícím z posudku soudem ustanoveného znalce [k tomu srov. nález ze dne 1. 8. 2016 sp. zn. II. ÚS 46/16 (N 141/82 SbNU 257)]; o nákladech řízení se pak rozhoduje podle § 142 odst. 3 o. s. ř. (závisí-li rozhodnutí o výši plnění na úvaze soudu, může soud přiznat i plnou náhradu nákladů řízení, i když měl účastník úspěch jen částečný). Zde však žalobce prostřednictvím svého zástupce zvolil jakousi kombinaci: uplatil oba své nároky v souhrnné výši a nepřistoupil ke změně žaloby ani po jejich vyčíslení znalcem (a posléze soudem) s tím, že je věcí úvahy soudu, zda a k jakému zvýšení základní částky přistoupí. Pak je ovšem procesně i hmotněprávně omezen v případné další dispozici s nároky tím spíše, že ohledně části peněžitého plnění již nabyl právní moc zamítavý výrok soudu prvního stupně.

39. Ze všech uvedených důvodů rozhodl Ústavní soud nálezem tak, že ústavní stížnosti zcela vyhověl (§ 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), neboť bylo porušeno stěžovatelovo základní právo na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny), a to v aspektu práva domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, tedy práva na přístup k soudu. Přistoupil proto ke zrušení všech usnesení obecných soudů [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu] s tím, že v dalším průběhu řízení jsou obecné soudy rozhodnutím Ústavního soudu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky vázány.

Č. 202
Rozšíření styku dítěte s rodičem – povinnost náležitého zjišťování nejlepšího zájmu dítěte
(sp. zn. II. ÚS 4189/18 ze dne 2. prosince 2019)

Při rozhodování o styku dítěte s rodičem, který jej nemá v péči, je třeba vycházet z pravidla, že oba rodiče by se v zásadě měli podílet stejnou měrou na péči a výchově dítěte, přičemž styk dítěte s rodičem, který jej nemá v péči, i v průběhu pracovního týdne je zásadně v jeho nejlepším zájmu. Řešení starostí a radostí všedního dne totiž přispívá k prohloubení vztahu a posílení vazby rodiče a dítěte. Faktory, které je třeba zvážit, jsou zejména vzdálenost mezi bydlišti obou rodičů, vzdálenost jejich bydlišť od školského zařízení a míst volnočasových aktivit dítěte a podpora těchto aktivit rodiči. Ve vztahu k volnočasovým aktivitám je nicméně třeba zdůraznit, že takové aktivity by od začátku neměly být jednostranně určovány pouze rodičem, do jehož péče je dítě svěřeno, neboť je zde vedle svobody dítěte dotčena rodičovská odpovědnost obou rodičů, nejen toho, který jej má svěřeno do péče. Rozhodujícím naopak nemůže být nesouhlas rodiče, který má děti svěřeny do péče, a věk dítěte bez přihlédnutí k ostatním okolnostem. Ústavní soud si uvědomuje, že je třeba vždy zvažovat konkrétní okolnosti případu a nejlepší zájem konkrétního dítěte; odchýlení se od uvedených pravidel musí nicméně obecné soudy řádně odůvodnit.

Takovéto odůvodnění obecných soudů nemůže z ústavněprávního hlediska obstát, jestliže odůvodnění rozsahu styku v rozhodnutí nalézacího soudu zcela absentuje. Ve vztahu k odůvodnění odvolacího soudu je předně třeba odmítnout argument, že stěžovatelem požadovaný rozsah styku se blíží střídavé péči, a proto nelze stěžovateli vyhovět. Závěr odvolacího soudu jednak není fakticky správný, neboť přespávání u otce jednou za čtrnáct dní i ve všední dny spolu s víkendovým pobytem jednou za čtrnáct dní není se střídavou péčí, kdy dítě má fakticky dva domovy, srovnatelné. Jednak, a to považuje Ústavní soud za závažnější, jde toto vyjádření odvolacího soudu přímo proti závazné judikatuře Ústavního soudu, která zdůrazňuje, že co největší naplnění rovné rodičovské péče má být cílem rozhodování o úpravě poměrů nezletilých dětí, nikoli naopak. Nelze aprobovat ani argument zachováním faktického stavu, neboť dosavadní uspořádání lze zohlednit pouze při posuzování vlivu změny prostředí na psychický a fyzický komfort dítěte v konkrétním případě, nikoli jako důvod sám o sobě.

Nepřípustné je dále kusé a povrchní odmítnutí stěžovatelovy věcné argumentace, ve které stěžovatel zcela v souladu s aktuální judikaturou Ústavního soudu zdůrazňoval význam přespávání nezletilých v jeho novém bydlišti i ve všední dny. Obecné soudy se vůbec nezabývaly vzdáleností bydliště stěžovatele vůči škole a volnočasovým aktivitám nezletilých, jeho snahou přizpůsobit se potřebám nezletilých ani mírou podpory jednotlivých volnočasových aktivit. Nevypořádaly se ani s jasným závěrem znalce, že obě nezletilé mají ke stěžovateli velmi dobrý vztah, který je třeba dále rozvíjet pomocí postupné adaptace nezletilých na nové bydliště stěžovatele, ani s návrhem opatrovníka a s jeho výslovnou podporou možnosti přespávání nezletilých u stěžovatele i ve všední dny. Aniž by Ústavní soud jakkoli zpochybňoval potřebu rozdělení povinností týkajících se volnočasových aktivit dětí mezi oba rodiče, konstatování odvolacího soudu, že přemísťování nezletilých mezi školou a volnočasovými aktivitami je dostatečné pro to, aby stěžovatel s nezletilými rozvíjel svůj vztah, výchovně na ně působil a odstraňoval psychologické bariéry, je ve vztahu k argumentaci stěžovatele a s přihlédnutím k reálné

snaze stěžovatele přizpůsobit svůj život co nejvíce potřebám nezletilých zcela paušalizující, hraničící se svévolí.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatele D. H., zastoupeného Mgr. Veronikou Klaškovou, advokátkou, se sídlem Tyršova 2, Kostelec nad Orlicí, proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2. 10. 2018 č. j. 20 Co 173/2018-183 a rozsudku Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 29. 3. 2018 č. j. 0 NC 1488/2017-155, za účasti Krajského soudu v Hradci Králové a Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou jako účastníků řízení a E. B. a města Rychnov nad Kněžnou jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2. 10. 2018 č. j. 20 Co 173/2018-183 a rozsudkem Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 29. 3. 2018 č. j. 0 NC 1488/2017-155 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem na rodinný život zaručeným čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právem na péči o děti a jejich výchovu zaručeným čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2. 10. 2018 č. j. 20 Co 173/2018-183 a rozsudek Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 29. 3. 2018 č. j. 0 NC 1488/2017-155 se proto zrušují.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených soudních rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení ústavně zaručeného práva na ochranu soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), práva na péči o děti a jejich výchovu podle čl. 32 odst. 4 Listiny a práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Stěžovatel dále namítá porušení čl. 8 a 18 Úmluvy o právech dítěte.

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu Ústavní soud zjistil následující skutečnosti. Stěžovatel je otcem dvou nezletilých dcer, M. a M. V srpnu 2015 se matka nezletilých (dále jen „vedlejší účastnice“) odstěhovala i s nezletilými z O., kde do té doby se stěžovatelem a dětmi žili, do R.; po dobu dvou let byl styk stěžovatele s nezletilými realizován na neformální bázi. Začátkem roku 2017 podala vedlejší účastnice návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí, ve kterém požadovala, aby jí soud svěřil nezletilé do péče a styk stěžovatele s nezletilými stanovil na každý sudý týden od soboty od 9:00 hod do neděle do 18:00 hod. Stěžovatel v řízení nejprve navrhoval svěření nezletilých do střídavé péče, po seznámení se se závěry znaleckého posudku svůj návrh změnil tak, aby byly nezletilé svěřeny do výlučné péče vedlejší účastnice a stěžovateli stanoven rozšířený styk, konkrétně v lichém týdnu ve středu a ve čtvrtek od 15:00 hod do 17:30 hod a v sudém týdnu od středy od 15:00 hod do neděle do 18:00 hod, přičemž o střídavou péči avizoval usilovat v budoucnu. Město Rychnov nad Kněžnou (dále jen „opatrovník“) navrhlo svěřit nezletilé do péče vedlejší

účastnice a styk stěžovatele s nezletilými upravit tak, že stěžovatel je oprávněn se s nezletilými stýkat každý sudý kalendářní týden vždy ve středu a čtvrtek od 15:00 hod do 17:30 hod a od pátku 15:00 hod do neděle 18:00 hod a každý lichý týden vždy od středy od 15:00 hod do čtvrtka do 18:00 hod.

3. Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou (dále jen „nalézací soud“) v záhlaví označeným rozsudkem rozhodl tak, že nezletilá M. a nezletilá M. se svěřují do péče vedlejší účastnice; stěžovatel je s nezletilými oprávněn se stýkat každý sudý kalendářní týden vždy od pátku od 14:00 hod do neděle do 18:00 hod a každou středu a čtvrtek vždy od 15:00 hod do 17:30 hod. Dále upravil styk stěžovatele s nezletilými během prázdnin a vyživovací povinnost stěžovatele ve vztahu k nezletilým.

4. Proti rozsudku nalézacího soudu podal stěžovatel odvolání, ve kterém se domáhal především rozšíření styku s nezletilými. V důsledku nalézacím soudem stanoveného styku ve všední dny pouze převádí nezletilé mezi zájmovými kroužky; je přesvědčen, že přespávání u stěžovatele i během pracovního týdne by přispělo k tomu, aby si nezletilé postupně zvykly v jeho novém bydlišti. Zdůraznil, že splňuje předpoklady pro péči o nezletilé a svůj skutečný zájem o nezletilé osvědčil tím, že se po odstěhování vedlejší účastnice za nezletilými přemístil. Stěžovatel je přesvědčen, že čím déle bude trvat situace, kdy jsou nezletilé převážně jen s vedlejší účastnicí, tím složitěji k nim stěžovatel bude hledat cestu.

5. Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „odvolací soud“) v záhlaví uvedeným rozsudkem potvrdil výroky nalézacího soudu týkající se péče a styku s nezletilými. K rozsahu styku odvolací soud uvedl, že stanovený styk respektuje faktický stav, který dětem vyhovuje a na který si zvykly. Stěžovatelem požadovaný rozsah styku by se v podstatě blížil střídavé péči, pro kterou nezletilé dosud nedozrály. I doprovázení na zájmové kroužky je formou péče o děti a stanovený styk je dle odvolacího soudu dostatečný k tomu, aby stěžovatel mohl svůj vztah s nezletilými rozvíjet, výchovně na ně působit a postupně se s nimi sbližovat.

6. Obecné soudy při svém posouzení vycházely primárně ze závěrů posudku znalce z oboru psychologie, podle kterého by realizace střídavé péče mohla být riziková, zejména ve vztahu k nezletilé M., která styk s otcem zřejmě z podvědomé obavy o ztrátu kontaktu s matkou částečně odmítá. Podle znalce nelze proces adaptace nezletilých na nové prostředí u stěžovatele urychlit, styk stěžovatele s nezletilými nicméně funguje a nic nebrání tomu, aby byl v budoucnu rozšiřován. Znalec ve svém posudku doporučil po dobu jednoho roku svěření nezletilých do péče vedlejší účastnice a rozšířený styk se stěžovatelem za účelem řádné adaptace nezletilých na prostředí v novém bydlišti otce.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti brojí proti tomu, že obecné soudy bez dostatečného odůvodnění nevyhověly jeho návrhu na přespávání nezletilých v jeho novém bydlišti během pracovního týdne. Upozorňuje, že přestože byl návrh podpořen i opatrovníkem, nalézací soud pouze lakonicky uvedl, že soudem stanovený styk dvakrát týdně během odpoledne je široký, odvolací soud odkázal na přání nezletilých. Stěžovatel dále brojí proti způsobu slyšení nezletilých ze strany znalce, který nezletilým kladl nevhodné a pro dítě stresující otázky typu „se kterým z rodičů by chtěly žít“. Na podporu svého návrhu na úpravu styku ve všední dny připomíná význam zapojení obou rodičů do běžného života dětí, které pro svůj řádný vývoj potřebují ženský i mužský vzor, a odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), podle kterého je v nejlepším zájmu dítěte, aby bylo především v péči obou rodičů. V posuzovaném případě rodiče bydlí blízko sebe; děti mohou navštěvovat jednu školu a jedny zájmové kroužky; u obou rodičů mají kvalitní zázemí; a otec je schopen děti dopravit do školy nebo kroužků a zpět. Od odstěhování dětí z O. v roce 2015 stěžovatel dle svého přesvědčení osvědčil svými pravidelnými návštěvami, péčí a zakoupením nemovitosti v blízkosti nezletilých, že má

skutečný zájem na tom být součástí života svých dětí, předat jim své znalosti a zkušenosti a všestranně je rozvíjet a vychovávat. Na zlepšení vztahů s vedlejší účastnicí vzájemně pracují návštěvami u psychologa. Závěrem stěžovatel shrnuje, že závěry obecných soudů jsou zjednodušené, soudy se věcí nezabývaly komplexně a do hloubky, což vyplývá i z nedostatečného odůvodnění. Jejich závěry jsou navíc v rozporu s judikaturou Ústavního soudu.

III. Vyjádření účastníků řízení

8. Ústavní soud podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., vyzval účastníky a vedlejší účastníky řízení k vyjádření k ústavní stížnosti.

9. Nalézací soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku; odvolací soud svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti nevyužil.

10. Vedlejší účastnice ani opatrovník svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti nevyužili.

IV. Procesní podmínky řízení

11. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

12. S ohledem na obsah ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení věci Ústavním soudem

13. Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] není součástí soustavy soudů (srov. čl. 83, 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný zejména ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky.

14. Obzvláště rezervovaně pak Ústavní soud přistupuje k soudním rozhodnutím ve věcech rodinněprávních, neboť se zde rozhodování soudů do značné míry odvíjí od zjišťování a posuzování skutkových okolností a otázek, což je v prvé řadě úkolem obecných soudů, a od znalosti vývoje rodinné situace a bezprostředního kontaktu s účastníky. Ústavnímu soudu v žádném případě nenáleží předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče nebo jak má být upraven styk dítěte s rodičem, který jej nemá v péči, ani v řízení o ústavní stížnosti hodnotit důkazy [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 3296/17 ze dne 20. 12. 2017 (N 238/87 SbNU 853), dostupný tak jako ostatní zde uvedená rozhodnutí Ústavního soudu na http://nalus.usoud.cz]. Ani v této oblasti však nelze vyloučit, že obecné soudy ve svých rozhodnutích vybočí z rámce ústavnosti a poruší ústavně zaručená práva rodičů, dětí či jiných osob, zejména práva spojená s jejich rodinným životem či práva procesní povahy. Základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Interpretace zákonných a podzákonných právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře při

současném dodržení účelu aplikovaných právních norem, anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999 (N 98/15 SbNU 17), sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 (N 9/17 SbNU 73), sp. zn. II. ÚS 476/09 ze dne 2. 4. 2009 (N 81/53 SbNU 23)].

15. V naznačeném rozsahu Ústavní soud posoudil ústavní stížností napadená rozhodnutí a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť jimi bylo porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s právem na rodinný život (čl. 10 odst. 2 Listiny) a právem na péči o děti a jejich výchovu (čl. 32 odst. 4 Listiny).

V.a) Obecná východiska

16. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně zabýval problematikou úpravy výchovných poměrů nezletilých dětí, včetně péče o ně a styku s nimi. Základní povinností všech rozhodujících orgánů veřejné moci je sledovat a chránit především nejlepší zájem dítěte [čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, publ. pod č. 104/1991 Sb. (dále jen „Úmluva o právech dítěte“)]; byť nejde o jediné hledisko pro rozhodování v těchto situacích, a je třeba zvažovat i jiné oprávněné zájmy [nález sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014 (N 176/74 SbNU 529)]. Přezkum Ústavního soudu týkající se rozhodnutí o péči o dítě či o úpravě styku se pak soustředí především na to, zda obecné soudy zvážily a vyvážily dotčené oprávněné zájmy, zejména zda byl náležitě zjišťován nejlepší zájem dítěte a za tím účelem shromážděny veškeré potřebné důkazy a zda byla rozhodnutí vydaná v průběhu řízení v tomto smyslu řádně a dostatečně odůvodněna [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1654/17 ze dne 5. 9. 2017 (N 168/86 SbNU 729), body 17 a 18].

17. Důraz na dodržování požadavku řádného odůvodnění rozhodnutí, který je jedním ze základních atributů spravedlivého procesu a jehož dodržování má zaručit transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a vyloučit nepřezkoumatelnost či dokonce libovůli v soudním rozhodování [srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 113/02 ze dne 4. 9. 2002 (N 109/27 SbNU 213); sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.) či sp. zn. III. ÚS 405/03 ze dne 23. 2. 2006 (N 45/40 SbNU 373)], je s ohledem na výše zdůrazněnou povinnost obecných soudů v rámci řízení o úpravě výchovných poměrů k nezletilým dětem rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte a v souladu se zmíněnými ústavněprávními kritérii nepochybně zesílen.

18. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti dále konstantně zdůrazňuje procesní právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej dotýká [nález sp. zn. III. ÚS 1265/16 ze dne 19. 6. 2018 (N 114/89 SbNU 723)]. Jak Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti konstantně zdůrazňuje, dítě (účastník řízení) není pouhým objektem rozhodování a není ani důvod upírat mu (jako účastníku řízení) právo být přítomen projednávané věci a vyjádřit se k věci [srov. čl. 38 odst. 2 Listiny, čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (publ. pod č. 54/2001 Sb. m. s.), § 100 odst. 3 o. s. ř., § 867 občanského zákoníku], přičemž povinnosti soudu zjišťovat jeho názor nezbavuje ani ustanovení opatrovníka. Úzká souvislost je zde i s právem dalších účastníků řízení, zejména rodičů daného dítěte, na soudní ochranu, příp. na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 6 odst. 1 Úmluvy), neboť výslech dítěte (účastníka řízení) je i způsobilým pramenem potřebných skutkových poznatků. Při zjišťování názoru dítěte je přitom právní úpravou i předchozí judikaturou Ústavního soudu akcentováno přímé slyšení dítěte, jehož prostřednictvím soudce získá potřebný bezprostřední dojem a může eliminovat riziko dezinterpretace názoru dítěte hrozící při jeho zjišťování prostřednictvím třetí osoby (zástupce, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znalce). Výjimečně pak lze zjistit názor dítěte zprostředkovaně, avšak pro takový postup musí být důležitý důvod (např. věk dítěte, ochrana jiných důležitých zájmů dítěte), který by měl rovněž

plynout z obsahu rozhodnutí soudu [srov. nálezy ze dne 4. 11. 2015 sp. zn. IV. ÚS 3900/14 (N 193/79 SbNU 199), ze dne 2. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 1945/08 (N 80/53 SbNU 11), ze dne 26. 8. 2010 sp. zn. III. ÚS 3007/09 (N 172/58 SbNU 503), ze dne 2. 11. 2010 sp. zn. I. ÚS 2661/10 (N 219/59 SbNU 167), ze dne 13. 7. 2011 sp. zn. III. ÚS 3363/10 (N 131/62 SbNU 59), ze dne 19. 2. 2014 sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217), ze dne 12. 5. 2015 sp. zn. I. ÚS 2903/14 (N 94/77 SbNU 377), ze dne 20. 7. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (N 146/58 SbNU 227) či ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. II. ÚS 1931/17 (N 235/87 SbNU 811)]. V případě, že dítě není slyšeno přímo soudem, musí být jeho názory a vyjádření tlumočeny soudu s maximální přesností a bez zkreslení [nález sp. zn. II. ÚS 4247/18 ze dne 17. 5. 2019 (N 81/94 SbNU 104)].

19. Po stránce věcné vychází Ústavní soud při svém rozhodování ze základního postulátu, že být spolu znamená pro rodiče a jeho dítě jeden ze základních prvků rodinného života, a to i přes případné rozkoly ve vztazích mezi rodiči (viz např. rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Elsholz proti Německu* ze dne 13. 7. 2000 č. 25735/94, bod 43). V zájmu dítěte zpravidla je, aby bylo v péči obou rodičů, aby mu každý z nich poskytl láskyplnou péči a svým dílem přispěl k jeho osobnostnímu vývoji [nález sp. zn. I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016 (N 137/82 SbNU 207) či nález sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017 (N 215/87 SbNU 477)]; byť samozřejmě vždy musí být posuzován nejlepší zájem konkrétního dítěte. Pokud obecné soudy rozhodují o úpravě styku, je třeba vycházet z toho, že právem obou rodičů je v zásadě stejnou měrou o dítě pečovat a podílet se na jeho výchově, s čímž koresponduje i právo samotného dítěte na péči obou rodičů; a tudíž je-li rozhodnutím soudu dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, pak by mu mělo být umožněno stýkat se s druhým rodičem v takové míře, aby byl postulát rovné rodičovské péče co nejvíce naplněn. Pro oba rodiče totiž platí stejně čl. 32 odst. 4 Listiny, podle něhož je péče o děti a jejich výchova právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Takové co nejrovnoměrnější uspořádání z hlediska péče o dítě a jeho výchovy je rovněž zpravidla v nejlepším zájmu dítěte. Odchylky od takového uspořádání, tedy výrazná nerovnováha mezi oběma rodiči v péči o dítě a styku s ním, musí být vždy odůvodněny ochranou nějakého jiného, dostatečně silného legitimního zájmu, nejčastěji opět nejlepšího zájmu dítěte; přičemž v řízení musí být prokázány konkrétní skutečnosti, o něž se tento zájem opírá [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 44/80 SbNU 543), bod 16; nález sp. zn. I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016, citovaný výše; či nález sp. zn. IV. ÚS 1286/18 ze dne 31. 8. 2018 (N 145/90 SbNU 353), bod 21].

20. Součástí nejlepšího zájmu dítěte je zpravidla i stabilita jeho výchovného prostředí; nejedná se však o hodnotu hodnou ochrany samu o sobě, jako abstraktní princip, ale má být chráněna pouze v souvislosti s nejlepším zájmem dítěte; je tudíž třeba vždy zkoumat, zda stabilita výchovného prostřední je v nejlepším zájmu dítěte v konkrétním posuzovaném případě (již citované nálezy sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014 a sp. zn. I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016). Stabilita výchovného prostředí tedy nemůže být sama bez dalšího argumentem pro zachování dosavadního uspořádání, jehož změna je navrhována. Jak Ústavní soud vyjádřil v nálezu sp. zn. I. ÚS 823/16 ze dne 6. 12. 2016 (N 233/83 SbNU 637), nejlepší zájem dítěte nelze ztotožňovat s neměnností výchovného prostředí bez dalšího. Argumentace zájmem na stabilním výchovném prostředí tedy nemůže být dostačující sama o sobě, ale vždy jen v kontextu posouzení toho, jaký vliv bude mít změna prostředí na psychický či fyzický komfort dítěte samotného. V opačném případě by se fakticky konzervoval status quo daný prvním rozhodnutím ve věci (bod 43 citovaného nálezu sp. zn. I. ÚS 823/16).

21. Důvodem pro nerozšíření styku dětí a rodiče, jemuž nebyly svěřeny do péče, nemůže být ani sám nesouhlas druhého rodiče, který má děti svěřeny do péče, s takovou změnou. Ústavní soud opakovaně připomněl, že druhý rodič obecně nemá žádné silnější právo na péči o děti a jejich výchovu. Tak jako při rozhodování o péči o dítě nemůže jeden

rodič zvrátit svěření dítěte do střídavé péče jen proto, že chce mít dítě ve výlučné péči [viz nález sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014; nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014, bod 28; oba citovány výše; či nález sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014 (N 236/75 SbNU 629), bod 30], tak při rozhodování o úpravě styku nemůže rodič, který má dítě svěřeno do výlučné péče, sám určovat rozsah styku dítěte s druhým rodičem jen podle svých preferencí.

22. Otázkou spornou v nyní posuzovaném případě – přespávání nezletilých dětí u otce během pracovního týdne – se Ústavní soud podrobně zabýval v nedávném nálezu sp. zn. II. ÚS 4247/18 ze dne 17. 5. 2019, ve kterém zdůraznil význam styku dítěte s rodičem, který jej nemá v péči, i v průběhu školního roku a týdne, přičemž se nejedná jen o právo obou rodičů podílet se na výchově svého dítěte, ale také o sledování nejlepšího zájmu dítěte, neboť široký styk během pracovního týdne bude zpravidla pro dítě přínosem a obohacením. Ve školním roce je totiž často více než jindy zapotřebí, aby se do výchovy zapojili oba rodiče, a dítě tak mohlo co nejvíce těžit ze znalostí, zkušeností a výchovných a pedagogických schopností obou rodičů, a nikoliv jen jednoho z nich. Nadto možnost většího zapojení rodiče, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče, do výchovy dítěte v období, kdy jsou na ně kladeny zvýšené nároky a kdy musí i společně s rodiči překonávat různé překážky a řešit problémy, má význam i pro prohloubení vzájemných citových vazeb mezi dotčeným rodičem a dítětem a také vede tohoto rodiče k odpovědnosti za budoucnost dítěte. Kontakt a vztah s rodičem pro dítě není a nemá být další volnočasovou aktivitou, a to ani v případě styku dítěte s rodičem, který jej nemá v péči; jde naopak o součást běžného života dítěte vyrůstajícího v rodině, o jeho rodinné zázemí (obdobně též nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016).

23. Při rozhodování o styku dítěte s rodičem, který jej nemá v péči, je proto třeba vycházet z pravidla, že oba rodiče by se v zásadě měli podílet stejnou měrou na péči a výchově dítěte, přičemž styk dítěte s rodičem, který jej nemá v péči, i v průběhu pracovního týdne je zásadně v jeho nejlepším zájmu. Řešení starostí a radostí všedního dne totiž přispívá k prohloubení vztahu a posílení vazby rodiče a dítěte. Faktory, které je třeba zvážit, jsou zejména vzdálenost mezi bydlišti obou rodičů, vzdálenost jejich bydlišť od školského zařízení a míst volnočasových aktivit dítěte a podpora těchto aktivit rodiči. Ve vztahu k volnočasovým aktivitám je nicméně třeba zdůraznit, že takové aktivity by od začátku neměly být jednostranně určovány pouze rodičem, do jehož péče je dítě svěřeno, neboť je zde vedle svobody dítěte dotčena rodičovská odpovědnost obou rodičů, nejen toho, který jej má svěřeno do péče. Rozhodujícím naopak nemůže být nesouhlas rodiče, který má děti svěřeny do péče, a věk dítěte bez přihlédnutí k ostatním okolnostem. Ústavní soud si uvědomuje, že je třeba vždy zvažovat konkrétní okolnosti případu a nejlepší zájem konkrétního dítěte; odchýlení se od uvedených pravidel musí nicméně obecné soudy řádně odůvodnit.

24. Od těchto závěrů nemá Ústavní soud v posuzovaném případě jakýkoli důvod se odchýlit. Nálezy Ústavního soudu ostatně mají jak pro soud samotný, tak i pro obecné soudy precedenční závaznost. Jak Ústavní soud judikoval v nálezu sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), obecný soud je povinen respektovat vyložené a aplikované nosné právní pravidlo (rozhodovací důvod), o něž se opíral výrok nálezu Ústavního soudu, při rozhodování následujících skutkově obdobných případů. Odmítnout respektovat právní názor vyjádřený v nálezu Ústavního soudu může soud pouze v případě, že je z opodstatněných a důkladně vysvětlených důvodů přesvědčen o tom, že je nutno právní závěry prezentované Ústavním soudem revidovat.

V.b) Aplikace obecných východisek na projednávanou věc

25. Výše uvedené principy je nutno aplikovat i na nyní posuzovaný případ, zejména pak na otázku rozsahu styku stěžovatele s nezletilými během pracovního týdne.

26. Ze spisového materiálu vyplývá, že k ukončení soužití stěžovatele a vedlejší účastnice došlo na přelomu let 2014 a 2015, tj. mezi pátým a šestým rokem věku nezletilé M. a třetím a čtvrtým rokem věku nezletilé M. Do přestěhování vedlejší účastnice a nezletilých z O. do R. v srpnu 2015 probíhal styk stěžovatele s nezletilými na neformální a pravidelné (dle stěžovatele téměř každodenní) bázi; po přestěhování nezletilých trávil stěžovatel s nezletilými každý druhý víkend, a to buď v místě bydliště vedlejší účastnice v R., nebo v místě svého bydliště v O. Za účelem širšího kontaktu s nezletilými koupil stěžovatel nemovitost ve V. poblíž nového bydliště nezletilých, kam se po nezbytné rekonstrukci přestěhoval a našel si zde nové zaměstnání. V řízení před obecnými soudy nejprve požadoval svěření nezletilých do střídavé péče, po seznámení se se závěry znaleckého posudku zdůrazňujícími potřebu postupné adaptace nezletilých na nové podmínky svůj návrh změnil tak, aby byly nezletilé svěřeny do výlučné péče vedlejší účastnice a stěžovateli byl stanoven rozšířený styk, konkrétně v lichém týdnu ve středu a ve čtvrtek od 15:00 hod do 17:30 hod a v sudém týdnu od středy od 15:00 hod do neděle do 18:00 hod. Opatrovník po zjištění životních poměrů rodičů, po slyšení nezletilých a seznámení se se závěry znaleckého posudku navrhl svěřit nezletilé do péče vedlejší účastnice a styk stěžovatele s nezletilými upravit tak, že stěžovatel je oprávněn se s nezletilými stýkat každý sudý kalendářní týden vždy ve středu a čtvrtek od 15:00 hod do 17:30 hod a od pátku 15:00 hod do neděle 18:00 hod a každý lichý týden vždy od středy 15:00 hod do čtvrtka 18:00 hod. Ve svém vyjádření k odvolání otce ze dne 18. 9. 2018 výslovně uvedl, že není důvod, aby nezletilé u stěžovatele nepřespávaly i v týdnu. Stěžovatel je dobrým otcem, má k péči o nezletilé zajištěny podmínky a nezletilé by si na pobyt u něj měly co nejdříve zvykat.

27. Nalézací soud k rozsahu styku stěžovatele s nezletilými uvedl, že s ohledem na zájmy nezletilých byl styk upraven velmi široce, neboť nezletilé mají se stěžovatelem velmi dobrý vztah a stěžovatel má zájem se s nezletilými stýkat v maximální možné míře. Odvolací soud na stěžovatelovy odvolací námitky reagoval tak, že styk stanovený nalézacím soudem je dle odvolacího soudu „vhodný především proto, že respektuje faktický stav, který dětem vyhovuje, na který si zvykly a který je praktikován již od listopadu 2017“. Stěžovatelem požadovaný rozsah styku by se dle odvolacího soudu v podstatě blížil střídavé péči, pro kterou nezletilé dosud nedozrály. Doprovázení na volnočasové aktivity je dle odvolacího soudu rovněž formou péče o děti a stanovený rozsah styku je dle odvolacího soudu dostatečný.

28. Takovéto odůvodnění obecných soudů nemůže z ústavněprávního hlediska obstát. Odůvodnění rozsahu styku v rozhodnutí nalézacího soudu zcela absentuje. Ve vztahu k odůvodnění odvolacího soudu je předně třeba odmítnout argument, že stěžovatelem požadovaný rozsah styku se blíží střídavé péči, a proto nelze stěžovateli vyhovět. Závěr odvolacího soudu jednak není fakticky správný, neboť přespávání u otce jednou za čtrnáct dní i ve všední dny spolu s víkendovým pobytem jednou za čtrnáct dní není se střídavou péčí, kdy dítě má fakticky dva domovy, srovnatelné. Jednak, a to považuje Ústavní soud za závažnější, jde toto vyjádření odvolacího soudu přímo proti závazné judikatuře Ústavního soudu, která zdůrazňuje, že co největší naplnění rovné rodičovské péče má být cílem rozhodování o úpravě poměrů nezletilých dětí, nikoli naopak. Nelze aprobovat ani argument zachováním faktického stavu, neboť dosavadní uspořádání lze zohlednit pouze při posuzování vlivu změny prostředí na psychický a fyzický komfort dítěte v konkrétním případě, nikoli jako důvod sám o sobě.

29. Ohledně argumentace stanoviskem nezletilých Ústavní soud konstatuje, že odvolací soud namísto důkladného posouzení toho, co by pro nezletilé konkrétně a reálně rozšíření styku znamenalo, pouze kuse odkázal na skutečnost, že faktický stav nezletilým vyhovuje. V tomto kontextu je pak třeba vyzdvihnout, že nezletilé nebyly v řízení před obecnými soudy ani jednou vyslechnuty a závěr odvolacího soudu je založen pouze na zprostředkované a shrnující výpovědi nezletilých před znalcem. Ačkoli toto pochybení nelze s ohledem na ryze

osobní povahu participačních práv dítěte považovat za porušení práv stěžovatele (srov. již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 4247/18 či usnesení sp. zn. II. ÚS 4097/18 ze dne 4. 1. 2019), je třeba zdůraznit, že v posuzovaném případě by reálná konfrontace soudu s názory, stanovisky a pocity nezletilých byla pro řešení věci velmi prospěšná. Nezletilé byly v době řízení před odvolacím soudem ve věku 9 a 7 let, zejména tak nezletilá M. byla ve věku, který je chápán jako hraniční a po jeho dosažení je zpravidla nezbytné zjišťovat názor či přání dítěte přímo soudem, ledaže tomu brání zvlášť významné skutečnosti (viz např. již citovaný nález sp. zn. I. ÚS 2482/13). Obě nezletilé jsou nadto dle posouzení znalce sociabilní a sociálně zdatné, starší M. je pak otevřená a psychicky vyspělá.

30. Nepřípustné je dále kusé a povrchní odmítnutí stěžovatelovy věcné argumentace, ve které stěžovatel zcela v souladu s aktuální judikaturou Ústavního soudu zdůrazňoval význam přespávání nezletilých v jeho novém bydlišti i ve všední dny. Obecné soudy se vůbec nezabývaly vzdáleností bydliště stěžovatele vůči škole a volnočasovým aktivitám nezletilých, jeho snahou přizpůsobit se potřebám nezletilých ani mírou podpory jednotlivých volnočasových aktivit. Nevypořádaly se ani s jasným závěrem znalce, že obě nezletilé mají ke stěžovateli velmi dobrý vztah, který je třeba dále rozvíjet pomocí postupné adaptace nezletilých na nové bydliště stěžovatele, ani s návrhem opatrovníka a s jeho výslovnou podporou možnosti přespávání nezletilých u stěžovatele i ve všední dny. Aniž by Ústavní soud jakkoli zpochybňoval potřebu rozdělení povinností týkajících se volnočasových aktivit dětí mezi oba rodiče, konstatování odvolacího soudu, že přemísťování nezletilých mezi školou a volnočasovými aktivitami je dostatečné pro to, aby stěžovatel s nezletilými rozvíjel svůj vztah, výchovně na ně působil a odstraňoval psychologické bariéry, je ve vztahu k argumentaci stěžovatele a s přihlédnutím k reálné snaze stěžovatele přizpůsobit svůj život co nejvíce potřebám nezletilých zcela paušalizující, hraničící se svévolí.

31. Souhrnně Ústavní soud konstatuje, že v posuzovaném případě se obecné soudy řádně nezabývaly nejlepším zájmem dětí, nezjišťovaly jej a nehodnotily jej ve vztahu k navrhovanému rozsahu styku nezletilých se stěžovatelem. Obecné soudy jednoduše přijaly stanovisko, že by se v daném případě neměl měnit zažitý režim, aniž však fakticky a náležitě zkoumaly, zda by taková změna byla či nebyla v zájmu nezletilých. Ve svém posouzení zcela ignorovaly právo stěžovatele na co nejvyrovnanější péči o děti a jejich výchovu ve srovnání s vedlejší účastnicí i korespondující právo dětí na péči a výchovu obou rodičů. Dále obecné soudy nijak relevantně neodůvodnily, proč by mělo být v rozporu s nejlepším zájmem nezletilých trávit se svým otcem více času a zažívat s ním i režim běžného pracovního týdne; nezabývaly se ani tím, jak velkou by tato změna pro nezletilé byla a co by pro ně znamenala nejen z hlediska každodenních praktických otázek, ale také kvality jejich vztahu se stěžovatelem a vůbec jejich dalšího vývoje. Ústavní soud opakuje, že jak v řízení o péči o dítě, tak o úpravu styku rodiče s dítětem je třeba obecně vycházet z premisy, že být spolu znamená pro rodiče a jeho dítě jeden ze základních prvků rodinného života a v nejlepším zájmu dítěte zpravidla je péče a výchova ze strany obou rodičů. Přitom Ústavní soud souhlasí se stěžovatelem, že „provozní režim“ pracovního týdne je odlišný od víkendových či prázdninových dní a že často přispívá k prohloubení vztahu a posílení vazby rodiče a dítěte, pokud spolu mohou trávit nejen volné dny, ale zažívat také rutinu všedních dní spjatou s většími i menšími povinnostmi, starostmi i radostmi a vůbec aktivitami odlišnými od průběhu volných dní.

32. Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy se ve svých rozhodnutích náležitým způsobem nezabývaly předloženou argumentací stěžovatele ve vztahu k rozsahu styku s nezletilými a k možnosti přespávání nezletilých u stěžovatele i během pracovního týdne; ve svém posouzení pak zcela pominuly principy vyplývající z ústavního pořádku a judikované Ústavním soudem. Odůvodnění napadených rozhodnutí je celkově zcela nedostatečné. V důsledku tak došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces zaručeného v čl. 36

odst. 1 Listiny, jakož i práva na rodinný život zaručeného čl. 10 odst. 2 Listiny a práva na péči o děti a jejich výchovu zaručeného čl. 32 odst. 4 Listiny.

VI. Závěr

33. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. V dalším řízení budou obecné soudy vázány ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy právními názory vyslovenými v tomto nálezu.

Č. 203
Upuštění od výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou
(sp. zn. III. ÚS 3628/18 ze dne 3. prosince 2019)

I. Jelikož trestněprávní předpisy považují prognózu nápravy pachatele za jedno z kritérií, jež musí soud zvažovat při ukládání trestu vyhoštění na dobu neurčitou, pak pokud by následně po uložení tohoto trestu již sledování či hodnocení nápravy pachatele nijak nezjišťovaly, ba dokonce by ani zjištěnou nápravu pachatele neumožňovaly jakkoliv do výkonu tohoto trestu a jeho dalšího osudu promítnout, de facto, ale i de iure by kritérium nápravy v pojmu tohoto trestu negovaly, a to navzdory jeho explicitnímu zakotvení. Taková situace by mohla představovat porušení čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Aby k porušení čl. 39 Listiny základních práv a svobod v takové situaci nedošlo, je třeba pojem skutečnosti, pro niž nelze trest vyhoštění na dobu neurčitou uložit a která nastala po vyhlášení rozsudku dle § 350h odst. 4 trestního řádu, vykládat tak, že ji může představovat i zjištění, že pachatel se napravil, nadále nepředstavuje jeho pobyt na území České republiky bezpečnostní hrozbu, neohrožuje suverenitu České republiky ani nevytváří riziko pro jiný obecný zájem a i represivní účel trestu již byl naplněn. Nic přitom nebrání obecným soudům ani v tom, aby v takových případech nejprve výkon trestu vyhoštění na dobu neurčitou přerušily dle § 350h odst. 1 trestního řádu a teprve po této době, pokud naznají, že okolnosti konkrétního případu takový závěr odůvodňují, od výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou upustily dle § 350h odst. 4 trestního řádu s konečnou platností.

III. Odsouzení k trestu vyhoštění na dobu neurčitou nelze zahladit postupem dle § 105 odst. 3 trestního zákoníku, dokud nezanikla povinnost odsouzeného tento trest vykonávat. Žádné ústavně zaručené základní právo na zahlazení odsouzení před zánikem této povinnosti neexistuje.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy, soudce Jiřího Zemánka a soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka o ústavní stížnosti stěžovatele V. L., zastoupeného Mgr. Evou Hanzalovou, advokátkou, sídlem Nad Šárkou 766/58, Praha 6 – Dejvice, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2. srpna 2018 sp. zn. 67 To 274/2018 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 18. června 2018 sp. zn. 22 Nt 33/2018, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 9 jako účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Stěžovatel napadl rozhodnutí obecných soudů specifikovaná v návětí tohoto nálezu, a to s tvrzením, že jimi obecné soudy porušily jeho ústavně zaručená základní lidská práva a svobody dle čl. 14 odst. 3, čl. 36 odst. 1, čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), čl. 6, 8 a 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva").

II. Posouzení splnění procesních předpokladů řízení

2. Ústavní stížnost byla podána v zákonné lhůtě, osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou advokátem na základě plné moci pro zastupování v tomto řízení před Ústavním soudem, proti pravomocným rozhodnutím orgánů veřejné moci po vyčerpání všech procesních prostředků k ochraně práv stěžovatele, které mu zákon poskytuje, a byly k ní připojeny kopie obou napadených usnesení. Splňuje tedy všechny procesní náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"), a Ústavní soud se jí tedy může zabývat z věcného hlediska.

III. Rekapitulace skutkového stavu a procesního vývoje

3. Stěžovatel byl rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 9 (dále jen „nalézací soud") ze dne 17. 5. 1999 sp. zn. 4 T 175/98 (dále též jen „odsuzující rozsudek") uznán vinným ze spáchání trestného činu loupeže dle § 234 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v tehdy platném a účinném znění, (dále jen „trestní zákon") a odsouzen k trestu odnětí svobody v délce dvou let a dle § 57 odst. 1 a 2 trestního zákona k trestu vyhoštění na dobu neurčitou. Uložení tohoto trestu odůvodnil nalézací soud v podstatě jen tím, že se stěžovatel dopustil na území České republiky závažného trestného činu a že každý stát má zájem chránit si suverenitu svého území. Stěžovatel se proti odsuzujícímu rozsudku nalézacího soudu odvolal, nicméně jeho odvolání Městský soud v Praze zamítl usnesením ze dne 30. 6. 1999 č. j. 5 To 308/99-138 (dále jen „usnesení o odvolání"). Jak Ústavní soud zjistil z vyžádaného spisu, žádné bližší odůvodnění toho, proč byl trest uložen na dobu neurčitou, rozsudek ani usnesení o odvolání neobsahují. Stěžovatel trest odnětí svobody řádně vykonal a po svém propuštění z jeho výkonu opustil území České republiky.

4. Dne 27. 2. 2018 podal stěžovatel žádost k nalézacímu soudu o upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění, ale nalézací soud usnesením ze dne 5. 3. 2018 sp. zn. 4 T 175/98 tuto žádost zamítl. Stěžovatel podal proti tomuto usnesení stížnost, již zamítl svým usnesením ze dne 17. 4. 2018 sp. zn. 67 To 118/2018 Městský soud v Praze (dále jen „stížnostní soud").

5. Tato rozhodnutí, která stěžovatel svou ústavní stížností nenapadá, byla odůvodněna tím, že podle § 350h odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, je možno rozhodnout o upuštění od výkonu trestu vyhoštění jen tehdy, nastanou-li po vyhlášení rozsudku skutečnosti, které by jinak bránily uložení tohoto trestu. Žádný z těchto důvodů, vypočtených v § 80 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník"), však ve stěžovatelově věci po vyhlášení odsuzujícího rozsudku nevznikl.

6. Dne 14. 3. 2018 tak stěžovatel podal k nalézacímu soudu žádost o zahlazení odsouzení dle § 364 odst. 1 trestního řádu. Nalézací soud tuto žádost zamítl napadeným usnesením dle § 105 odst. 1 písm. d) trestního zákoníku *a contrario* ve spojení s § 364 odst. 1 trestního řádu. Nalézací soud své napadené rozhodnutí odůvodnil tím, že jelikož stěžovateli byl uložen trest vyhoštění na dobu neurčitou, nemohla uplynout zákonem stanovená lhůta tří let pro zahlazení odsouzení. Připustil sice, že trestní zákoník zná případy, v nichž je možno zahladit odsouzení i před uplynutím zákonné lhůty, nicméně uzavřel, že k tomu se vyžaduje

prokázání velmi dobrého chování odsouzeného, tedy prokázání, že v chování odsouzeného jsou kladné prvky vynikající nad průměr, což ve stěžovatelově případě zjištěno nebylo. Pouhý závěr, že v jeho chování nebyly zjištěny nedostatky, dle nalézacího soudu nepostačuje.

7. Stěžovatel proti napadenému usnesení nalézacího soudu podal stížnost, kterou zamítl svým napadeným usnesením stížnostní soud. V odůvodnění tohoto rozhodnutí stížnostní soud připustil, že u stěžovatele je zjevné řádné chování, nicméně ztotožnil se s nalézacím soudem v tom, že aplikace § 105 odst. 3 trestního zákoníku vyžaduje něco více než řádný život a že v případě stěžovatele nebylo zjištěno nic, co by svědčilo o jeho velmi dobrém chování. Stížnostní soud proto nemohl rozhodnout jinak než soud nalézací.

8. K tomu stížnostní soud doplnil, že vnímá komplikovanost situace pro stěžovatele, který již řadu let žije řádným životem, nicméně původ komplikací dle stížnostního soudu sahá až k samotnému uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou odsuzujícím rozsudkem a následky uložení tohoto trestu jsou dle stížnostního soudu v řízení o zahlazení odsouzení v podstatě neřešitelné. Stížnostní soud vysvětlil, že nyní nemůže přezkoumávat uložený trest vyhoštění, přičemž poukázal na to, že stěžovatel proti odsuzujícímu rozsudku ani nepodal dovolání. Přihlédl rovněž k tomu, že stěžovatelem spáchaný trestný čin byl poměrně závažný a že uvedl-li stěžovatel, že trváním trestu vyhoštění je ohrožena jeho obchodní činnost v jiných členských státech Evropské unie, pak stížnostní soud upozornil, že pro jiné členské státy není vyžadován bezvýjimečný respekt k označení stěžovatele za nežádoucího cizince Českou republikou. Je věcí každého členského státu Evropské unie, jak rozhodne o pobytu stěžovatele na svém území.

IV. Argumentace stěžovatele a vyjádření dalších účastníků řízení

9. Stěžovatel po obligátní rekapitulaci průběhu předchozího řízení před obecnými soudy a vyjádření respektu k postavení Ústavního soudu jakožto orgánu ochrany ústavnosti, nikoliv i zákonnosti, nejprve shrnuje svou osobní situaci. Stěžovatel se dopustil trestné činnosti, za niž mu byl uložen trest vyhoštění, ve věku 24 let, tedy před více než dvaceti lety. Dnes žije na Ukrajině, má rodinu, vychovává nezletilého syna O., žije řádným životem, nebyl trestán za žádnou další trestnou činnost ani proti němu není vedeno trestní řízení, stará se o svou rodinu a živí se jako osoba samostatně výdělečně činná v oblasti přípravy a prodeje bylinných čajů. Při této své podnikatelské činnosti obchoduje i se subjekty ze států Evropské unie, přičemž uložený trest vyhoštění na dobu neurčitou ho velmi značně v této činnosti omezuje, neboť mu brání se zúčastňovat jednání v členských státech Evropské unie, zejména v Polsku. Napadeným rozhodnutím obecných soudů pak stěžovatel vytýká: 1) nepřiměřenost uloženého trestu vyhoštění a její nezhojení obecnými soudy a 2) nezohlednění reflexe viny stěžovatelem.

10. Ad 1) stěžovatel namítá, že již při uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou obecné soudy nerespektovaly účel uložení takového trestu, neboť tento trest byl pro něj nepřiměřený, on ho však přesto respektoval. Ohledně nepřiměřenosti uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou stěžovatel odkázal na závěry nálezu sp. zn. I. ÚS 4503/12 ze dne 11. 6. 2014 (N 119/73 SbNU 827) a rozsudku velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 18. 10. 2006 ve věci *Üner proti Nizozemí*, stížnost č. 46410/99. Tuto nepřiměřenost nezhojily ani obecné soudy v řízení o zahlazení odsouzení. Stěžovatel žije již dvě desetiletí řádným životem v plném souladu s právním řádem, stará se vzorně o svou rodinu atd., přičemž obecné soudy nijak nevysvětlily, co přesně by po stěžovateli k naplnění podmínek pro aplikaci § 105 odst. 3 trestního zákoníku vlastně požadovaly.

11. Ad 2) stěžovatel brojí proti tomu, že obecné soudy, zejména soud stížnostní, nijak nebraly zřetel k tomu, že stěžovatel přijal svou vinu za spáchaný trestný čin, plně se k ní doznal a respektoval veškerá omezení daná výrokem o trestu. Stížnostní soud mu nyní vytýká, že se měl před dvaceti lety bránit cestou mimořádných opravných prostředků, což však

stěžovatel tehdy neučinil právě proto, že svůj trest přijal. Nemohl tehdy ani předpokládat, že jej bude uložený trest omezovat ještě po dvaceti letech.

12. Ústavní soud si vyžádal spisový materiál, z něhož ověřil průběh předchozích řízení před obecnými soudy tak, jak je uvedeno v části III tohoto nálezu, a vyzval nalézací i stížnostní soud jakožto účastníky řízení k případnému vyjádření. Této možnosti využil pouze stížnostní soud, který však zcela odkázal na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí, nad jehož rámec nic nového neuvedl. Ústavní soud proto v rámci prevence zbytečných průtahů v řízení před Ústavním soudem ani nezaslal toto vyjádření stížnostního soudu stěžovateli na vědomí a k případné replice.

V. Posouzení Ústavním soudem

13. Pravomoc Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je založena čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) jen tehdy, jestliže tímto rozhodnutím došlo k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod. Jakékoliv jiné vady takového rozhodnutí se nacházejí mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu. Ústavní soud totiž nestojí nad ústavním pořádkem, nýbrž podléhá stejné povinnosti respektovat ústavně zakotvenou dělbu moci jako kterýkoliv jiný orgán veřejné moci. Proto se musí důsledně vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí svých pravomocí, svěřených mu Ústavou. Jinak by popřel samotný smysl své existence jakožto soudního orgánu ochrany ústavnosti. V řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je tak Ústavní soud povinen vždy nejprve zkoumat, zda jsou ústavní stížností napadená rozhodnutí způsobilá k vlastnímu meritornímu přezkumu, tedy zda těmito rozhodnutími vůbec mohla být porušena ústavně garantovaná práva či svobody stěžovatelů. Pakliže Ústavní soud dospěje k závěru, že tomu tak není, musí ústavní stížnost odmítnout dle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. V nynějším případě však Ústavní soud neshledal důvod pro takový postup.

14. Po seznámení se s obsahem napadených rozhodnutí a argumentací stěžovatele a vyjádřením stížnostního soudu dospěl Ústavní soud k názoru, že nyní posuzovaná věc nepostrádá ústavněprávní rovinu, neboť její jádro tkví v tom, zda stěžovatel vůbec měl možnost domoci se ukončení výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou a případně jakým způsobem. Tato problematika souvisí z ústavněprávního hlediska především s otázkou přiměřenosti zásahu do ústavně zaručených základních lidských práv a svobod (zde zejména práva na svobodu pobytu dle čl. 14 odst. 1 Listiny), šetření jejich podstaty a smyslu dle čl. 4 odst. 4 Listiny a zákonného trestu dle čl. 39 Listiny.

15. Ústavní soud si proto musel položit následující otázky: za prvé, zda účinná ochrana ústavně zaručených základních lidských práv a svobod stěžovatele vyžaduje, aby měl možnost předčasného ukončení výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou pro dosažení účelu trestu, tedy zejména pro dovršení nápravy pachatele za současné absence rizika pro obecné zájmy v případě jeho návratu do České republiky; pokud ano, pak za druhé, zda stěžovatel mohl dosáhnout ukončení výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou prostřednictvím žádosti o zahlazení odsouzení; jestliže je odpověď kladná, pak za třetí, zda o jeho žádosti obecné soudy rozhodly ústavně konformním způsobem, a jestliže je odpověď na druhou otázku záporná, pak za čtvrté, zda měl stěžovatel možnost domoci se tohoto výsledku jiným způsobem.

V.1 K první otázce

V.1.1 Obecná východiska

16. Ve své dřívější judikatuře se Ústavní soud vyjádřil k trestu vyhoštění na dobu neurčitou tak, že tento trest v této výměře sám o sobě není neústavní, neboť z Listiny nelze dovodit ústavně zaručené základní právo cizince na návrat do České republiky, z níž byl

vyhoštěn, přičemž tento druh trestu v této výměře klade důraz na ochranu společnosti oproti nápravě pachatele, což je dáno i ryze praktickými důvody, spočívajícími v nesnadné možnosti kontrolovat chování odsouzeného po provedení vyhoštění v cizí zemi [nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), bod 9 – pozn. všechna zde uváděná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná rovněž z webové stránky https://nalus.usoud.cz]. Ústavní soud však ani v tomto svém nálezu neztratil ze zorného pole skutečnost, že doživotní omezení osobní svobody jednotlivce bez možnosti jejího opětovného nabytí je z ústavněprávního hlediska značně problematické (srov. bod 8 odkazovaného nálezu).

17. Právo na vstup či návrat cizince do určité konkrétní země nevyplývá ani z Úmluvy. K tomu srov. např. rozsudek ESLP ze dne 28. 6. 2011 ve věci *Nunez proti Norsku*, č. stížnosti 55597/09, bod 66; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 18. 10. 2006 ve věci *Üner proti Nizozemí*, č. stížnosti 46410/99, bod 54; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 6. 2008 ve věci *Maslov proti Rakousku*, č. stížnosti 1638/03, bod 68; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 13. 12. 2012 ve věci *De Souza Ribeiro proti Francii*, č. stížnosti 22689/07, bod 77; či rozsudek ESLP ze dne 2. 8. 2011 ve věci *Boultif proti Švýcarsku*, č. stížnosti 54273/00, bod 39 (pozn. – všechna zde citovaná rozhodnutí ESLP jsou dostupná z webové stránky https://hudoc.echr.coe.int).

18. To však neznamená, že by uložení trestu vyhoštění obecně a na dobu neurčitou zvláště bylo díky tomu na libovůli trestních soudů. U usazeného cizince trest vyhoštění vždy představuje zásah do jeho práva na rodinný a soukromý život dle čl. 8 Úmluvy, a tedy musí být proporcionální ve vztahu ke sledovanému účelu (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 3. 10. 2014 ve věci *Jeunesse proti Švýcarsku*, č. stížnosti 12738/10, bod 104; rozsudek ESLP ze dne 27. 10. 2005 ve věci *Keles proti Německu*, stížnost č. 32231/02, bod 54; či rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2015 ve věci *A. S. proti Švýcarsku*, č. stížnosti 39350/13, bod 45; či rozsudek ESLP ze dne 1. 12. 2016 ve věci *Salem proti Dánsku*, č. stížnosti 77036/11, bod 82). Samotný tento trest i Ústavní soud označil za zásah do svobody jednotlivce ve smyslu čl. 1 Listiny, nicméně za zásah oprávněný [srov. nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), bod 9].

19. Aby takovým byl, je tak již při jeho ukládání třeba z hlediska proporcionality a subsidiarity trestní represe zvažovat 1. povahu a závažnost činu, 2. možnost nápravy konkrétního pachatele, 3. jeho poměry, zejména co se týče sociálních, kulturních a rodinných vazeb v České republice a v zemi, kam má být vyhoštěn, a 4. prognózu rizika ohrožení bezpečnosti lidí, majetku nebo jiného obecného zájmu pachatelem po jeho možném návratu do České republiky, přičemž tato kritéria musí být promítnuta i do odůvodnění odsuzujícího rozsudku ukládajícího trest vyhoštění na dobu neurčitou [srov. nález sp. zn. I. ÚS 4503/12 ze dne 11. 6. 2014 (N 119/73 SbNU 827)]. Při ukládání tohoto druhu trestu v této výměře je tak z ústavněprávního hlediska třeba významně akcentovat možnost nápravy pachatele [srov. k tomu již nález sp. zn. II. ÚS 178/98 ze dne 21. 4. 1999 (N 57/14 SbNU 27)]. Tyto závěry rezonují i v judikatuře obecných soudů (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 10. 2014 sp. zn. 8 Tdo 1056/2014 či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2016 sp. zn. 11 Tdo 899/2016).

20. To však neznamená, že by se ochrana ústavně zaručených základních lidských práv a svobod koncentrovala toliko k okamžiku ukládání tohoto trestu, a tedy že jeho výkon by se z ní mohl zcela vymykat. Ani výkon trestu vyhoštění na dobu neurčitou nesmí totiž být v rozporu s ústavními zásadami přiměřenosti omezení těchto práv a svobod [nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), bod 17]. Ústavní soud k trestu vyhoštění na neurčito ukládanému podle trestního zákona ve znění platném a účinném ke dni 31. 12. 1997, podle něhož nebylo možno uložit trest vyhoštění jinak než na dobu neurčitou, a to dokonce v době, kdy ani trestní řád neobsahoval možnost upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu, dovodil, že taková právní úprava nevzbuzuje pochybnosti o své ústavní

konformitě, a tedy nezavdává důvod k podání návrhu plénu dle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu [nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), body 8 a 9], přičemž vyzdvihl, že ochrana společnosti je u trestu vyhoštění na dobu neurčitou zdůrazněna oproti nápravě pachatele [nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), bod 23]. Jedním dechem však dodal, že za mimořádných okolností může být další výkon trestu vyhoštění protiústavní, a to např. v případech mimořádné humanitární situace v zemi, kde odsouzený pobývá, či jeho zdravotního stavu [nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), body 19 a 20].

V.1.2 Aplikace obecných východisek na nynější věc

21. Námitkou 1), specifikovanou výše sub 10, se Ústavní soud nemůže zabývat, neboť její obsah směřuje proti uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou, ačkoliv v nynější věci stěžovatel napadá až s dvacetiletým odstupem rozhodnutí o nezahlazení jeho odsouzení k tomuto trestu. Proti usnesení o odvolání, případně ve spojení s odsuzujícím rozsudkem, přitom stěžovatel nebrojil ústavní stížností. Námitka 1) je tedy opožděná.

22. Jako *obiter dictum* musí však Ústavní soud vyjádřit svůj podiv nad tím, že stížnostní soud stěžovateli vytkl, že proti usnesení o zamítnutí jeho odvolání stěžovatel nepodal dovolání. Stěžovatel byl totiž pravomocně odsouzen v roce 1999, přičemž dovolání bylo jako mimořádný opravný prostředek do trestního řádu zavedeno až jeho novelizací provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002. Stěžovatel tak zjevně proti tomuto usnesení dovolání podat nemohl. Nepodal však proti němu ani ústavní stížnost, v čemž mu nic nebránilo, a zbavil se tak možnosti přezkumu své argumentace vztahující se k nepřiměřenosti uloženého trestu vyhoštění na dobu neurčitou Ústavním soudem.

23. Nemožnost brojit nyní proti uložení trestu ovšem neznamená, že je Ústavnímu soudu upřeno zabývat se i stěžovatelovou nemožností dosáhnout předčasného ukončení výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou v rámci vykonávacího řízení, což je zjevně cílem, kterého stěžovatel nejrůznějšími procesními cestami usiluje dosáhnout. V nynější věci, na rozdíl od případu řešeného nálezem sp. zn. III. ÚS 3101/13, byl stěžovateli uložen trest vyhoštění na dobu neurčitou již za časové působnosti trestního zákona, která umožňovala uložení tohoto druhu trestu v sazbě jednoho roku až deseti let nebo na dobu neurčitou, a to „s přihlédnutím ke stupni společenské nebezpečnosti trestného činu, možnostem nápravy a poměrům pachatele a ke stupni ohrožení bezpečnosti lidí, majetku nebo jiného obecného zájmu“.

24. Zákonodárce tak již v rozhodné době akcentoval potřebu proporcionality zásahu do základních lidských práv a svobod osobě, jíž byl tento druh trestu ukládán, a co je podstatnější, činil tak s výslovným důrazem na možnosti nápravy pachatele, a to v kontrastu s předchozí úpravou, která soudu žádnou diskreci ohledně výměry tohoto druhu trestu neumožňovala. Obdobnou formulaci, jakou znal trestní zákon v době uložení trestu vyhoštění stěžovateli, obsahuje i § 80 odst. 2 trestního zákoníku v aktuálním znění. Z tohoto důvodu senát Ústavního soudu nepovažoval za nutný postup dle § 23 zákona o Ústavním soudu, neboť právní závěr vyslovený v nálezu sp. zn. III. ÚS 3101/13 se vztahoval k právní úpravě trestního zákona v časové působnosti do 31. 12. 1997, podle níž uložení trestu vyhoštění bylo automaticky na dobu neurčitou, a trestní zákon proto výslovně nekladl na obecné soudy u tohoto trestu před jeho uložením povinnost zvažovat možnosti nápravy pachatele.

25. Rovněž tehdejší a nynější případ výrazně odlišovala skutečnost, že zatímco v tehdejší věci se stěžovatel protiprávně na území České republiky vrátil a protiprávně se pokusil vytvořit důvod pro upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění dle § 350h odst. 4 trestního řádu ve spojení s § 80 odst. 3 trestního zákoníku, kterážto situace snahy těžit z vlastního protiprávního jednání byla tehdy pro Ústavní soud jedním z rozhodujících faktorů,

v nynější věci stěžovatel trest zákazu vyhoštění zcela respektoval a žádná indicie nasvědčující opaku obecnými soudy zachycena nebyla.

26. Konečně v tehdejší věci Ústavní soud připustil, že další výkon trestu vyhoštění na dobu neurčitou může být za určitých výjimečných okolností i přes absenci výslovné právní úpravy předčasného ukončení tohoto trestu neústavní. Ústavní soud tyto své dřívější závěry nepopírá, ale naopak na ně navazuje s přihlédnutím k odlišnosti skutkových závěrů, z nichž obecné soudy v obou případech vycházely, a k odlišnosti právních úprav, které aplikovaly. Důvod pro postup dle § 23 zákona o Ústavním soudu tak v nyní posuzované věci neshledal.

27. Jakkoliv tak Ústavní soud připomíná, že u trestu vyhoštění, který zásadně nepředstavuje sám o sobě porušení žádného ústavně zaručeného základního práva či svobody (viz výše sub 16 a 17), má zákonodárce při regulaci tohoto druhu trestu mnohem širší prostor pro diskreci [nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), bod 9], není tím nijak dotčena povinnost orgánů aplikujících právo, zde obecných soudů ukládajících tento trest v trestním řízení, respektovat výsledek této diskrece zákonodárce. Pokud tak stěžovateli byl uložen trest vyhoštění na dobu neurčitou v době, kdy trestní zákon výslovně požadoval pro uložení tohoto trestu přihlédnutí k možnostem nápravy pachatele, znamená tato právní úprava odklon od předchozího upozadění účelu trestu v podobě nápravy pachatele ve prospěch ochrany společnosti, jak tomu bylo do 1. 1. 1998 (viz výše sub 20).

28. Náprava pachatele, včetně nápravy morální, je přitom jedním z hlavních účelů trestu, na nějž nelze v dualistickém systému trestních sankcí, který se v České republice ve vztahu k dospělým pachatelům uplatňuje (srov. KALVODOVÁ, Věra In: KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 548), nikdy zcela rezignovat, a pro jeho resocializaci je třeba vytvořit vhodné podmínky (srov. NOVOTNÝ, Oto. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 297). V opačném případě by totiž již nešlo o trest, ale o ochranné opatření, které usiluje toliko o odstranění či minimalizaci objektivně nazírané společenské škodlivosti pachatele, ale nepředpokládá jeho morální nápravu, neboť nutně nepředpokládá ani jakýkoliv jeho morální defekt.

29. Pro nápravu pachatele je přitom velmi důležitým faktorem naděje, kterou mu poskytuje možnost trest jednou zcela vykonat, napravit se a zařadit se zpět do společnosti jako její plnohodnotný člen, přičemž vedle resocializace (sc. nápravy morální i ve všech dalších ohledech) zde významnou roli hraje i expiace, tedy vytrpění a přijmutí újmy, která byla pachateli za spáchaný trestný čin uložena. Nejde tedy jen o nápravu odsouzeného v tom smyslu, že u něj dojde o odstranění rizika další trestné činnosti, ale rovněž o to, že odsouzený má naději na to, že jednoho dne za splnění určitých (byť i velmi přísných podmínek) jej společnost poté, co je naplněn i represivní účel trestu, přijme zpátky do svého středu.

30. Naděje na nápravu jako inherentní součást trestu přitom vyplývá i z judikatury ESLP (srov. rozsudek ESLP ze dne 23. 5. 2017 ve věci *Matiošaitis a další proti Litvě*, č. stížností 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 a 72824/13, bod 180). Obdobně konstatoval rovněž Ústavní soud např. u institutu podmíněného propuštění, že poskytuje odsouzeným perspektivu a naději, která je může motivovat k nápravě [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2201/16 ze dne 3. 1. 2017 (N 4/84 SbNU 69)].

31. Motivace odsouzeného pachatele k sebereflexi a nápravě je jedním z důvodů, proč je v členských státech Rady Evropy nepřípustný trest odnětí svobody na doživotí bez jakékoliv možnosti předčasného ukončení v návaznosti na žádoucí chování odsouzeného (srov. k tomu např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 9. 7. 2013 ve věci *Vinter a další proti Spojenému království*, č. stížností 66069/09, 130/10 a 3896/10, bod 112), neboť mimo jiné takový trest umožňuje držení napraveného odsouzeného ve výkonu trestu, aniž by pro to byl jakýkoliv legitimní penologický důvod (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 4. 9. 2014 ve věci *Trabelsi proti Belgii*, č. stížnosti 140/10, bod 115; rozsudek ESLP ze dne 24. 7. 2014 ve

věci *Čalovskis proti Lotyšsku*, č. stížnosti 22205/13, bod 143; rozsudek ESLP ze dne 25. 9. 2012 ve věci *Rrapo proti Albánii*, č. stížnosti 58555/10, bod 90; či rozsudek ESLP ze dne 16. 4. 2013 ve věci *Aswat proti Spojenému království*, č. stížnosti 17299/12, bod 35).

32. Takovým důvodem je přitom vedle např. represe a ochrany společnosti rovněž i rehabilitace odsouzeného (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 17. 1. 2017 ve věci *Hutchinson proti Spojenému království*, č. stížnosti 57592/08, bod 42; či rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 8. 7. 2014 ve věci *Harakhiev a Tolumov proti Bulharsku*, č. stížností 15018/11 a 61199/12, bod 245), která, je-li jí dosaženo, svědčí naopak pro ukončení výkonu trestu, a aby tento mohl pokračovat, je třeba, aby proti tomuto důvodu působil jiný, který v konkrétním případě převáží.

33. ESLP rovněž ve své judikatuře poukazuje na současnou penologickou literaturu, v níž je podle něj rehabilitace, resp. resocializace jako účel trestu ve zcela obecné rovině zvlášť zdůrazňována (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 26. 4. 2016 ve věci *Murray proti Nizozemí*, č. stížnosti 10511/10, bod 70), byť tím pochopitelně nelze nijak popřít legitimitu ostatních účelů trestu. I v sankčních politikách smluvních stran Úmluvy se tento trend projevuje (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 4. 11. 2007 ve věci *Dickson proti Spojenému království*, č. stížnosti 44362/04, bod 75). Tento názorový vývoj se odrazil i ve změně přístupu ESLP, který zvláště podtrhává význam potřeby vyvažovat mezi čistě punitivní (represivní) a rehabilitační složkou trestu (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 30. 6. 2015 ve věci *Khoroshenko proti Rusku*, č. stížnosti 41418/04, bod 121). Reálná příležitost k nápravě je proto nutným prvkem jakéhokoliv omezení svobody, jehož důvodem je ochrana společnosti (rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 18. 9. 2012 ve věci *James, Wells a Lee proti Spojenému království*, č. stížností 25119/09, 57715/09 a 57877/09, bod 209).

34. Nelze jistě opominout, že tyto právě prezentované závěry byly učiněny zejména vůči dlouhodobým či doživotním odsouzením k trestu odnětí svobody, která představují jednak zásah do osobní svobody, jednak i možné porušení zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání, zatímco vyhoštění samo *per se* nepřípustný zásah do žádného ústavně zaručeného ani v Úmluvě zakotveného základního lidského práva či svobody nepředstavuje, neboť právo cizince na pobyt či návrat na území České republiky neexistuje.

35. Ignorovat však nelze ani skutečnost, že trest odnětí svobody a trest vyhoštění jsou jediné dva druhy trestu, u nichž trestní zákoník připouští, aby byly pachatelem vykonávány po zbytek jeho života. Oba tyto druhy trestu ve výměře na dobu neurčitou (resp. na doživotí u trestu odnětí svobody) výrazně akcentují represivní účel trestu v podobě negativní individuální prevence a eliminace pachatele na úkor jeho nápravy v podobě pozitivní individuální prevence. Součástí obou těchto trestů tedy musí být i prvek nápravy, jinak by šlo o tresty jen z čistě formalistického hlediska, nikoliv z hlediska podstaty tohoto pojmu (srov. výše sub 28). Ústavní soud považuje za užitečné podotknout, že pro tuto podobnost hraje rozhodující roli skutečnost, že oba tyto druhy trestů (odnětí svobody i vyhoštění) jsou vykonávány kontinuálně v určitém čase, v němž na pachatele působí, a tedy mohou mít za následek jeho postupnou nápravu.

36. Tím a již zmíněnou skutečností, že trest odnětí svobody i trest vyhoštění lze uložit i na dobu kryjící se se zbytkem života odsouzeného, ovšem podobnost trestu odnětí svobody na doživotí a trestu vyhoštění na dobu neurčitou končí. Předně je třeba podotknout, že trest odnětí svobody na doživotí je nejpřísnějším trestem, jaký je možno podle trestního zákoníku uložit. Pro jeho uložení je třeba splnění zvláštních podmínek dle § 54 trestního zákoníku, které omezují jeho použitelnost jen na ty typově i konkrétně společensky nejškodlivější trestné činy, jimiž byla úmyslně způsobena smrt člověka, jakými jsou např. genocidium či vražda ve své nejpřísněji trestné kvalifikované skutkové podstatě, přičemž je možno jej uložit pouze tehdy, pokud takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť

zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.

37. Oproti tomu trest vyhoštění na dobu neurčitou není z hlediska trestných činů, za něž jeho uložení připadá v úvahu, zákonem nijak omezen, s výjimkou obecného odkazu na povahu a závažnost činu. Např. ve stěžovatelově případě byl tak uložen za trestný čin loupeže, při němž nedošlo k ublížení na zdraví, tedy za trestný čin, který sice nelze v žádném případě považovat za bagatelní, typově ani konkrétně však jeho společenská škodlivost s trestnými činy, za něž lze uložit výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, nesnese srovnání.

38. Trest odnětí svobody má rovněž v systému trestů zvláštní postavení (jde o trest univerzální, nejpřísnější atd.), pro něž nelze dělat libovolné paralely mezi ním a jinými druhy trestů. Podstatné je tedy z hlediska srovnání těchto dvou druhů trestu jen to, že i u nejpřísnější výměry nejpřísnějšího trestu, který lze fyzické osobě podle českého trestního práva uložit (tedy u výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí), má odsouzený naději na to, že vyvine-li dostatečné úsilí a splní-li konkrétní, byť velmi přísné podmínky, nebude muset tento trest vykonávat po celý zbytek života, a to v podobě možnosti žádat o podmíněné propuštění dle § 88 a 89 trestního zákoníku. Podobnou možnost však trestní zákoník výslovně pro trest vyhoštění neobsahuje.

39. Trest vyhoštění přitom patří mezi tzv. zabraňovací tresty v užším slova smyslu, tedy takové, jejichž primárním účelem je znemožnit pachateli opakování trestné činnosti, ale které jsou, na rozdíl např. od trestu odnětí svobody, typicky ukládány jako tresty vedlejší (doprovází tedy trest hlavní, jejich samostatné uložení trestní zákoník předpokládá jen jako výjimku). Povaha trestu vyhoštění je nejbližší trestu zákazu pobytu a rovněž blízká trestům zákazu činnosti a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Všechny tyto druhy trestů umožňují, aby od výkonu jejich zbytku bylo podmíněně upuštěno po vykonání jejich poloviny (srov. § 90 trestního zákoníku). Horní hranice trestní sazby u všech těchto tří druhů trestů je podle trestního zákoníku deset let, tedy o podmíněné upuštění od výkonu jejich zbytku lze žádat nejpozději po pěti letech. Naopak u trestu vyhoštění možnost podmíněně upustit od zbytku jeho výkonu v trestním zákoníku zcela absentuje.

40. Trest vyhoštění je tak jediným trestem zabraňovací povahy v užším slova smyslu, který lze uložit i v přísnější výměře, tedy na dobu neurčitou, a u kterého současně podmíněné upuštění od výkonu jeho zbytku výslovně upraveno není. Právě tato výjimečnost je pro nynější věc klíčová. Závěry vyslovené v tomto nálezu tak nelze v žádném případě přenášet na jiné druhy trestů, ať již na takové, jejichž výkon je jednorázový (majetkové tresty, trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, trest ztráty vojenské hodnosti); takové, jejichž povahou je náhrada krátkodobých trestů odnětí svobody (obecně prospěšné práce, domácí vězení); nebo dokonce na samotný trest odnětí svobody (viz výše sub 36), včetně trestu odnětí svobody na doživotí, který má vlastní specifickou úpravu podmíněného propuštění.

41. S touto upřesňující výhradou má Ústavní soud vzhledem k výše uvedeným východiskům za to, že jelikož je jedním z kritérií pro uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou prognóza nápravy pachatele, tento druh trestu musí pachateli nápravu a rehabilitaci umožňovat, a tedy toto kritérium se nevyčerpává uložením tohoto trestu, ale naopak je z ústavněprávního hlediska relevantní i pro jeho výkon, neboť především v něm se náprava vzhledem ke kontinuální podobě tohoto výkonu může realizovat.

42. Jelikož trestněprávní předpisy považují prognózu nápravy pachatele za jedno z kritérií, jež musí soudy zvažovat při ukládání trestu vyhoštění na dobu neurčitou, pak pokud by následně po uložení tohoto trestu již sledování či hodnocení nápravy pachatele nijak nezjišťovaly, ba dokonce by ani zjištěnou nápravu pachatele neumožňovaly jakkoliv do výkonu tohoto trestu a jeho dalšího osudu promítnout, de facto, ale i de iure by kritérium

nápravy v pojmu tohoto druhu trestu negovaly, a to navzdory jeho explicitnímu zakotvení přímo v textu trestního zákoníku. Tím by rovněž znemožnily natrvalo odsouzeným k tomuto trestu dosáhnout zahlazení odsouzení bez jakéhokoliv ohledu na jejich chování po uložení tohoto trestu, což lze rovněž považovat za velmi závažný, a přitom nedůvodný následek, jak ostatně vyplývá i z nyní posuzované věci, neboť právě zahlazení odsouzení ve svém trestním rejstříku se stěžovatel snaží dosáhnout.

43. Jelikož však možnost nápravy představuje inherentní součást tohoto druhu trestu, taková situace by mohla představovat porušení čl. 39 Listiny, podle něhož „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit“, neboť v takovém případě by bylo uloženo něco, co sice zákon formálně označuje jako trest, ve skutečnosti by však o trest z hlediska obsahu tohoto pojmu nešlo.

44. Z tohoto úhlu pohledu proto nemůže obstát ani argument stížnostního soudu, že deklarovaným stěžovatelovým primárním záměrem bylo dosáhnout výmazu záznamu o svém odsouzení ze Schengenského informačního systému, aby mohl cestovat do jiných zemí Evropské unie, zejména do Polska, čehož může stěžovatel docílit i bez toho, aby bylo jeho odsouzení k trestu vyhoštění v České republice zahlazeno. Toto řešení se však nijak nedotýká otázky, zda je další výkon trestu vyhoštění ve stěžovatelově případě stále přiměřeným legitimním zásahem do jeho ústavně zaručených základních lidských práv a svobod, či zda již jde o jejich porušení. Od této otázky nelze odhlédnout proto, že stěžovatel se právě zodpovězení této otázky před obecnými soudy různými způsoby domáhal; s jakým cílem tak činil, je lhostejno.

45. Jakkoliv přitom Ústavní soud neztrácí ze zřetele faktickou obtížnost získávání spolehlivých a dostatečných údajů o chování odsouzených po jejich vyhoštění do cizího státu (viz výše bod 16), rovněž nemůže zůstat slepým ke skutečnosti, že v nyní posuzovaném případě nejen, že se obecné soudy s nedostatkem těchto údajů nepotýkaly, ale vzaly za prokázané, že stěžovatel od svého vyhoštění na Ukrajinu žil řádným životem, pouze jim tato skutečnost nepřišla jako dostatečná pro zahlazení stěžovatelova odsouzení. Obecné soudy rovněž nezjistily nic, co by nasvědčovalo tomu, že by stěžovatel z jakéhokoliv jiného důvodu byl i nadále pro Českou republiku bezpečnostním rizikem či zde jinak ohrožoval některý z obecných zájmů či její suverenitu. Trest vyhoštění stěžovatel přitom vykonává nepřetržitě již déle než dvacet let, a tedy neopodstatněným se, přinejmenším na první pohled, nejeví ani závěr, že i jeho represivní účel mohl být ve stěžovatelově případě již naplněn.

46. Za těchto okolností Ústavní soud nemůže než konstatovat, že s přihlédnutím ke všem specifikům stěžovatelova případu je přinejmenším důvodná pochybnost, zda trest vyhoštění na dobu neurčitou stále vůči stěžovateli plní nějaký legitimní účel. Trvání na jeho dalším výkonu by tak mohlo být v rozporu se zásadou zákonnosti trestu dle čl. 39 Listiny. Naopak v nynějším případě nemohlo dojít k porušení svobody pobytu stěžovatele dle čl. 14 odst. 1 Listiny, neboť stěžovatel ani netvrdil, že by měl na území České republiky před spácháním činu, pro nějž byl odsouzen, povolen trvalý či dlouhodobý pobyt, a jak zjistil Ústavní soud ze spisu, sám v průběhu trestního řízení uvedl, že tudy pouze projížděl.

47. Ústavní soud proto konkluduje, že odpověď na první otázku je kladná.

V.2 Ke druhé otázce

V.2.1 Obecná východiska

48. V doktríně i rozhodovací praxi trestního práva platí, že zahladit lze pouze odsouzení k takovému trestu, který již byl vykonán, resp. ohledně něhož nastal jiný právní důvod zániku práva státu na potrestání pachatele a jemu odpovídající povinnosti pachatele tento trest vykonat, např. prominutí trestu prezidentem republiky udělením milosti [srov. např. PÚRY, František. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha:

C. H. Beck, 2012, s. 1226; DRAŠTÍK, Antonín. In: DRAŠTÍK, Antonín, a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, k § 105 odst. 1, bod 2, čerpáno z: ASPI (právní informační systém); rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 1960 sp. zn. 1 Tz 58/59, Rt 21/1960; usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 9. 8. 2005 sp. zn. 13 To 286/2005, Rt 10/2006 atd.].

49. K zahlazení odsouzení tak může dojít nejdříve v okamžiku, kdy byl trest vykonán či z jiného právního důvodu trvale zanikla povinnost pachatele jej dále vykonávat. Je však z povahy věci vyloučeno, aby tomuto okamžiku zahlazení odsouzení předcházelo. Proto neexistuje ani žádné ústavně zaručené základní právo na zahlazení odsouzení předtím, než zanikne povinnost odsouzeného trest vykonávat.

50. Trest vyhoštění na dobu neurčitou lze přitom toliko vykonávat, ale nikoliv vykonat, neboť jeho výměra se shoduje se zbytkem života odsouzeného. Proto jej nelze ani zahladit v návaznosti na jeho výkon [srov. DRAŠTÍK, Antonín. In: DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, k § 80, bod 6, citováno dle: ASPI (právní informační systém); PÚRY, František. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 990 a násl.]. Teorie i praxe sice zahlazení trestu vyhoštění na dobu neurčitou připouští (srov. např. GŘIVNA, Tomáš, VANDUCHOVÁ, Marie. K problematice zahlazení odsouzení. In: Trestněprávní revue, 2009, č. 3, čerpáno z: www.beck-online.cz), nicméně v souladu s výše uvedenou nemožností tento trest vykonat v zásadě jen v případech, kdy povinnost odsouzeného zanikla jiným způsobem, např. milostí či promlčením výkonu trestu (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2000 sp. zn. 7 Tz 173/99, Rt 50/2000).

V.2.2 Aplikace obecných východisek na nynější věc

51. Ústavní soud s ohledem na východiska popsaná v části V.2.1 tohoto nálezu konstatuje, že byť obecné soudy ve svých napadených rozhodnutích připustily, že by snad stěžovatel supererogací ve svém občanském životě mohl naplnit podmínky pro mimořádné zahlazení svého odsouzení dle § 105 odst. 3 trestního zákoníku, aplikace tohoto ustanovení je vyloučena proto, že stěžovatelova povinnost trest vykonávat dosud nezanikla. Ústavní soud se proto nemohl ztotožnit ani s námitkou 2), specifikovanou výše sub 11, neboť i kdyby stěžovateli dal za pravdu v tom, že míra jeho sebereflexe odůvodňuje naplnění předpokladu velmi dobrého chování dle § 105 odst. 3 trestního zákoníku, přesto by aplikace tohoto ustanovení v úvahu nepřicházela.

52. Na druhou otázku proto Ústavní soud odpovídá záporně, a tedy nebude se dále zabývat ani třetí otázkou. Vzhledem k tomu, že obecné soudy svým nesprávným výkladem § 105 odst. 3 trestního zákoníku zavdaly stěžovateli důvod se domnívat, že právě žádost o zahlazení odsouzení je způsobilým prostředkem k dosažení jeho cíle, považoval by však Ústavní soud za přepjatý formalismus a zjevné zřeknutí se své role orgánu ochrany stěžovatelových ústavně zaručených základních lidských práv a svobod, pokud by se spokojil s tímto konstatováním a dále se stěžovatelovou věcí nezabýval.

53. Je totiž zjevné, že stěžovatel se ocitl v bludném kruhu, k čemuž přispěl i přístup obecných soudů. Ústavní soud dílčím způsobem shrnuje podstatné okolnosti nynějšího případu:

- stěžovatel vykonává trest, který až do konce svého života nemůže vykonat;
- obecné soudy zamítly jeho žádost o upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu s tím, že tak lze rozhodnout jen při splnění některého z důvodů dle § 80 odst. 3 trestního zákoníku;
- stěžovatel takový důvod v zásadě nemůže naplnit, pokud chce dále respektovat uložený trest vyhoštění;
- obecné soudy stěžovatele utvrdily v procesním postupu, který zjevně k jím kýženému cíli nemohl vést;

- v žádném z dílčích řízení iniciovaných stěžovatelem v rámci vykonávacího řízení obecné soudy nepřezkoumávaly nápravu stěžovatele a potažmo naplnění účelu trestu vyhoštění na dobu neurčitou v jeho případě, ačkoliv závěr, že tento trest již ve vztahu ke stěžovateli žádný legitimní účel nenaplňuje, nelze dopředu hodnotit jako zjevně bezdůvodný či nepodložený.

54. Za těchto okolností, zejména pro nesprávnou argumentaci obecných soudů, která ve stěžovateli vyvolala mylnou představu, že může dosáhnout zahlazení odsouzení k trestu vyhoštění na dobu neurčitou již v průběhu výkonu tohoto trestu, Ústavní soud z hlediska efektivní ochrany stěžovatelových ústavně zaručených základních práv a svobod považoval za nezbytné odpovědět i na čtvrtou otázku, neboť se nemohl spokojit s výsledkem, že při kladné odpovědi na první otázku a záporné odpovědi na druhou otázku by byl předmět řízení o stěžovatelově ústavní stížnosti vyčerpán jenom proto, že stěžovatel napadl toliko rozhodnutí vydaná obecnými soudy v řízení o jeho žádosti o zahlazení odsouzení, aniž by stěžovateli i obecným soudům naznačil, jaký postup je přinejmenším hypoteticky způsobilý k dosažení cíle, který si stěžovatel vytkl.

55. Ústavní soud totiž podotýká, že obecné soudy v nynější věci i v předchozím dílčím řízení o žádosti stěžovatele o upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění postupovaly z hlediska podústavního práva *secundum et intra legem* při respektu k ustálenému výkladu relevantních ustanovení trestního řádu i trestního zákoníku, což jim nelze v žádném případě vytýkat či dokonce vyčítat. Má-li někdo zažitý způsob výkladu práva v otázce výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou změnit ústavně konformním způsobem, měl by to být v prvé řadě právě Ústavní soud.

V.3 Ke čtvrté otázce

V.3.1 Obecná východiska

56. Jak bylo zmíněno výše sub 39, platná a účinná právní úprava trestního práva hmotného ani procesního neobsahuje zvláštní postup podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění, a to na rozdíl od trestů zákazu činnosti, zákazu pobytu a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, které jsou mu svou povahou blízké.

57. Absence podmíněného upuštění od výkonu trestu vyhoštění na neurčito či jiné možnosti předčasného a trvalého ukončení výkonu tohoto trestu pro dosažení nápravy pachatele přitom není pravou mezerou v zákoně, ale úmyslem zákonodárce, neboť za ní stojí racionální důvod spočívající v obtížnosti a v některých případech nemožnosti dohlížet na chování odsouzeného po jeho vyhoštění v cizím státě, a tedy i posuzovat jeho nápravu (viz výše sub 16).

58. U trestu vyhoštění, ať již ukládaného v alternativě trestní sazby jednoho roku až deseti let, nebo v alternativě doby neurčité, trestní řád výslovně předepisuje pouze možnost přerušit z důležitých důvodů dle § 350h odst. 1 trestního řádu či od jeho výkonu nebo výkonu jeho zbytku upustit dle § 350h odst. 4 trestního řádu. Ten stanoví: „Od výkonu trestu vyhoštění nebo jeho zbytku soud upustí, jestliže po vyhlášení rozsudku, kterým byl tento trest uložen, nastaly skutečnosti, pro které trest vyhoštění nelze uložit. Je-li odsouzený ve vyhošťovací vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, vyrozumí předseda senátu o pravomocném upuštění od výkonu trestu vyhoštění příslušnou věznici.“

59. Skutečnostmi, pro které trest vyhoštění nelze uložit, se tradičně rozumí okolnosti uvedené v § 80 odst. 3 trestního zákoníku, resp. za předchozí právní úpravy uvedené v § 57 odst. 3 trestního zákona (srov. k tomu např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 3969/17 ze dne 27. 2. 2018; usnesení sp. zn. IV. ÚS 2316/17 ze dne 19. 9. 2017; usnesení sp. zn. I. ÚS 101/19 ze dne 26. 2. 2019; usnesení sp. zn. I. ÚS 3475/16 ze dne 25. 4. 2017, bod 18; usnesení sp. zn. IV. ÚS 1088/19 ze dne 14. 5. 2019, bod 12; aj.).

V.3.2 Aplikace obecných východisek na nynější věc

60. Ústavní soud si na jedné straně uvědomuje důvody, které zákonodárce vedly k tomu, že předčasné ukončení výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou pro nápravu odsouzeného neumožňuje, na druhé straně však přihlíží k tomu, že tyto důvody nejsou vždy ve všech případech odsouzených k této variantě trestu vyhoštění automaticky dány. V nyní posuzovaném případě obecné soudy totiž bez důkazních obtíží dospěly k závěru, že stěžovatel po dobu dvaceti let žil řádným životem. Úplné vyloučení reflexe nápravy pachatele v podobě předčasného ukončení výkonu tohoto trestu je za těchto okolností i z hlediska účelu absence této možnosti nedůvodné, byť jinak je důvod této absence racionální a legitimní.

61. Vůči stěžovateli při zohlednění konkrétních okolností jeho případu, které jsou spíše výjimečné (dostupnost spolehlivých informací o jeho chování po vyhoštění, závěr obecných soudů, že stěžovatel vedl po dlouhou dobu řádný život, skutečnost, že nebylo zjištěno, že by stěžovatel trest vyhoštění nerespektoval či se pokoušel účelově vytvořit dodatečně důvod znemožňující uložení tohoto trestu dle § 80 odst. 3 trestního zákoníku, nezjištění jakékoliv hrozby pro obecné zájmy v České republice ze strany stěžovatele), tak Ústavní soud považuje nemožnost předčasně ukončit výkon tohoto trestu a nemožnost hodnotit nápravu pachatele, již sám trestní zákoník u tohoto druhu trestu předpokládá, za možné porušení jeho práva na zákonný trest dle čl. 39 Listiny.

62. Ústavní soud přitom nemohl přehlédnout, že ačkoliv se § 350h odst. 4 trestního řádu tradičně vykládá (viz výše sub 59) tak, že odkazuje k důvodům zabraňujícím uložení trestu vyhoštění dle § 80 odst. 3 trestního zákoníku, schází v něm výslovný odkaz (či i jen nezávazná odkazující poznámka pod čarou) na toto ustanovení a ani doslovné znění neobsahuje stejnou formulaci (§ 350h odst. 4 trestního řádu používá obrat „skutečnosti, pro které trest vyhoštění nelze uložit“, § 80 odst. 3 trestního řádu je textován tak, že „soud trest vyhoštění neuloží“). *A priori* proto extenzivní interpretace ustanovení § 350h odst. 4 trestního řádu tak, že okruh okolností, pro něž nelze trest vyhoštění uložit, je širší než okruh okolností, pro něž soud tento trest neuloží, vyloučena není.

63. To ostatně připustil Ústavní soud již dříve, neboť kromě důvodů dle § 80 odst. 3 trestního zákoníku za mimořádný důvod pro upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou označil např. i zdravotní stav odsouzeného či humanitární situaci ve státě, kde stěžovatel pobývá [srov. nález sp. zn. III. ÚS 3101/13 ze dne 18. 9. 2014 (N 171/74 SbNU 481), bod 19].

64. Za tohoto stavu právní úpravy tak je nutno § 350h odst. 4 trestního řádu ústavně konformně interpretovat tak, že za skutečnost, pro niž nelze trest vyhoštění na dobu neurčitou uložit a která nastala po vyhlášení rozsudku (viz výše bod 58), lze považovat i zjištění, že pachatel se napravil, nadále nepředstavuje jeho pobyt na území České republiky bezpečnostní hrozbu, neohrožuje suverenitu České republiky ani nevytváří riziko pro jiný obecný zájem a i represivní účel trestu již byl naplněn. Kdyby totiž bylo známo již při ukládání trestu vyhoštění, že k nápravě pachatele i k naplnění represivního účelu trestu by postačovalo uložení tohoto trestu v časově omezené variantě (tedy nejvýše na deset let), zásada přiměřenosti (srov. § 37 odst. 2 trestního zákoníku), která představuje základní pilíř pro ukládání trestních sankcí, by uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou zamezovala. Nic přitom nebrání obecným soudům ani v tom, aby v takových případech nejprve výkon trestu vyhoštění na dobu neurčitou přerušily dle § 350h odst. 1 trestního řádu, který takový postup umožňuje z „důležitých důvodů“, jejichž výklad ve shora nastíněném smyslu nelze ani považovat za extenzivní, neboť jde záměrně o neurčitý pojem s potenciálně velmi širokým obsahem, a teprve po určité době, pokud naznají, že mimořádné okolnosti konkrétního případu takový závěr odůvodňují, od výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou upustily dle § 350h odst. 4 trestního řádu s konečnou platností.

65. Ústavní soud si je vědom toho, že u všech ostatních druhů trestů, které připouští předčasné ukončení pro nápravu pachatele, se pro podmíněné upuštění od výkonu jejich zbytku (či pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody) vyžaduje, aby pachatel nejprve vykonal určitou část daného trestu. Tento požadavek je legitimní, neboť jednak teprve po určité takto stanovené minimální době, po niž pachatel musí trest vykonat, lze předpokládat, že trest již vůbec mohl mít na pachatele nápravný účinek, resp. že teprve po této době je důvodné takový účinek zkoumat, jednak náprava, jak uvedeno výše, není jediným účelem trestu, a tedy teprve po určité době lze konstatovat, že již mohly být naplněny i všechny ostatní účely trestu, zejména ten represivní, a tedy teprve po odpykání takové minimálně stanovené doby trestu lze upřednostnit nápravný účel do té míry, že za splnění dalších okolností soud může dokonce od výkonu zbytku tohoto trestu podmíněně upustit. I pokud totiž ještě nebyl naplněn jiný, zejména represivní účel trestu, nelze konstatovat, že by další výkon takového trestu již nenaplňoval žádný penologický účel.

66. Ústavní soud přitom žádnou takovou minimální délku paušálně stanovit nemůže, neboť tím by již vybočil z mezí ústavně konformního výkladu § 350h trestního řádu a vytvořil by právní normu, již dosud právní řád neobsahoval. Překročil by tím meze svých pravomocí, neboť by si *nota bene* v senátním nálezu osoboval pravomoci zákonodárce. V nynějším případě však doba, po niž stěžovatel žil podle zjištění obecných soudů řádným životem (cca 20 let) je natolik dlouhá, že přinejmenším na první pohled nelze bezpečně uzavřít, že trest vyhoštění na dobu neurčitou ještě nemohl splnit svůj represivní účel, ani proto tak Ústavní soud nemohl nynější ústavní stížnost odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost. Ústavní soud však nemůže jakkoliv předjímat hypotetický výsledek takového posouzení ve stěžovatelově případě.

67. Soudu, který bude zvažovat žádost o upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou podle východisek formulovaných výše sub 64, tak nelze bránit v tom, aby vzal do úvahy i to, zda již tento trest splnil i další účely trestu, především účel represivní, tedy zda si odsouzený již odpykal tento trest v takové minimální délce, že jím již byl dostatečně potrestán, a aby žádosti o upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu či o jeho přerušení nevyhověl dříve, než se tak stane, a to i kdyby nápravu odsouzeného již vzal za prokázanou. Tuto minimální délku musí však soud posoudit sám individuálně v každém konkrétním případě, z podstaty věci však tato musí být stanovena konkrétním časovým údajem (počet let či měsíců). Jak totiž již bylo uvedeno výše sub 39, zákonodárce u ostatních zabraňujících druhů trestů v užším slova smyslu stanovuje v § 90 trestního zákoníku jako minimální délku jejich výkonu, po níž je možno žádat o podmíněné upuštění od výkonu jejich zbytku, polovinu výměry, v níž byly tyto tresty konkrétně uloženy. Toto ustanovení zde proto nelze analogicky využít, neboť polovina z neurčité doby není vyjádřitelná konkrétním časovým údajem.

68. Ústavní soud takto odpovídá na čtvrtou otázku, ačkoliv neztrácí ze zřetele skutečnost, že toto řešení není ideální a fakticky supluje záměrnou absenci právní úpravy podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou. Jak však Ústavní soud demonstroval již výše (viz sub 60), důvody této záměrné absence se nevztahují *en bloc* na všechny případy, a tedy tato může být pro některé odsouzené v nepřiměřené, a proto nelegitimní kolizi s jejich ústavně zaručenými základními právy a svobodami. Právě v těchto případech přitom orgány veřejné moci, zejména Ústavní soud, nemohou na ochranu těchto ústavně zaručených základních lidských práv a svobod jednotlivců rezignovat jen z důvodu absence výslovné úpravy, ale musí hledat, zda právní úprava nenabízí takovou možnost ústavně konformní interpretace, která je v souladu s obecně uznávanými metodami právního výkladu a současně umožní takovou ochranu jednotlivci poskytnout.

69. Z tohoto důvodu tak Ústavní soud zvolil řešení nastíněné výše sub 64 až 67, nicméně učinil tak s plnou sebereflexí, že toto řešení je pouze nejméně špatným ze všech do

úvahy připadajících špatných řešení. Za optimální řešení by Ústavní soud považoval, pokud by zákonodárce využil širokého prostoru k diskreci, který mu ústavní pořádek v této oblasti popřává (viz výše sub 27), a vytvořil takovou úpravu (podmíněného) upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou, která by na jedné straně vylučovala možnost takového upuštění paušálně i v případech, v nichž by byl dostatek relevantních a spolehlivých informací o chování odsouzeného po realizaci vyhoštění, který vykonával tento trest po dostatečně dlouhou dobu a konkrétní okolnosti jeho případu by svědčily pro závěr, že další výkon trestu vyhoštění by postrádal jakýkoliv legitimní účel, na straně druhé by znemožňovala odsouzeným dosáhnout (podmíněného) upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu jen proto, že se nedaří takové informace ze země, v níž odsouzený pobýval, získat.

70. Jedině zákonodárce má rovněž pravomoc vytvořit takovou právní úpravu, která bude dostatečně jasně a předvídatelně vyvažovat pozitivně i negativně preventivní účel trestu s účelem represivním, včetně stanovení minimální délky výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou, po němž by o (podmíněné) upuštění od výkonu jeho zbytku bylo možno vůbec žádat.

71. Ústavní soud tímto částečně reviduje svůj dřívější právní názor vyslovený v usnesení sp. zn. I. ÚS 732/19 ze dne 16. 4. 2019, podle něhož je výčet důvodů pro upuštění od výkonu trestu vyhoštění taxativní a není možno jej žádným způsobem rozšiřovat. Tento závěr byl ostatně již dříve v rozporu se závěrem vysloveným v nálezu sp. zn. III. ÚS 3101/13 (viz výše bod 63). Z tohoto obecného závěru je tak třeba připustit výjimky.

VI. Závěr

72. Vzhledem k vymezení předmětu řízení o nynější ústavní stížnosti Ústavní soud nemohl posuzovat obsah rozhodnutí obecných soudů o žádosti stěžovatele o upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou (viz výše sub 4) a napadená rozhodnutí zrušit nemohl, neboť stěžovatel nemohl dosáhnout zahlazení odsouzení k trestu vyhoštění na dobu neurčitou dříve, než jeho povinnost tento trest vykonávat zanikla. Nosným právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu však je, že pokud stěžovatel v budoucnu podá žádost o upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu, nemohou ji obecné soudy zamítnout jen s odkazem na nenaplnění žádného důvodu dle § 80 odst. 3 trestního zákoníku, ale musí se jí zabývat v intencích formulovaných Ústavním soudem výše sub 64 až 67. Výsledek rozhodnutí o takové potenciální žádosti stěžovatele nepřísluší Ústavnímu soudu *in concreto* v tuto chvíli jakkoliv předjímat.

73. Protože Ústavní soud neshledal ústavní stížnost zjevně neopodstatněnou, ale zároveň jí nemohl vyhovět, neboť napadenými rozhodnutími obecných soudů k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatele nedošlo, rozhodl o návrhu mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků dle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu tak, že ústavní stížnost zamítl.

VII. Obiter dictum

74. Ústavní soud považuje za užitečné jako *obiter dictum* zmínit i širší kontext nyní posuzované věci. Jakkoliv ústavní stížností nebyl napaden i odsuzující rozsudek, a tedy Ústavní soud jeho obsah nemohl přezkoumávat, je zřejmé, že primárním problémem bylo vůbec samo uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou. Právě v okamžiku ukládání tohoto trestu ve výměře na dobu neurčitou by tak měly obecné soudy postupovat velmi pečlivě v souladu se všemi požadavky ukládání trestních sankcí dle § 37 až 39 trestního zákoníku ve spojení s § 80 odst. 1 a 2 trestního zákoníku tak, aby uložení tohoto trestu ve výměře na dobu neurčitou bylo vyhrazeno skutečně jen případům, kdy kritéria posuzování obsažená v těchto ustanoveních dávají bezpečný podklad pro závěr, že uložení tohoto trestu v trestní sazbě jednoho roku až deseti let nepostačuje.

Č. 204
Lhůta pro doplnění odůvodnění blanketní stížnosti proti ponechání ve vazbě
(sp. zn. III. ÚS 3333/19 ze dne 6. prosince 2019)

Již v nálezu sp. zn. III. ÚS 308/97 (N 63/11 SbNU 119) Ústavní soud k blanketnímu opravnému prostředku uvedl, že je především věcí toho, kdo takový opravný prostředek podal, aby si přiměřeným způsobem vytvořil situaci, v níž by mohlo být soudem v době rozhodování o něm přihlédnuto ke všemu, co v následném odůvodnění přednesl. Jde především o oznámení, že blanketní stížnost dodatečně písemně odůvodní, a o sdělení lhůty, ve které tak učiní.

Pokud se soud s námitkami v odůvodnění stížnosti proti vazbě, zaslanými v dodatečné, předem oznámené lhůtě, jejíž nepřiměřenost předtím soud nenamítl a nestanovil lhůtu jinou, nevypořádal, ačkoliv tuto možnost měl či mohl mít, zakládá jeho postup neústavnost jeho rozhodnutí pro rozpor s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod [viz např. nálezy sp. zn. I. ÚS 593/04 (N 230/39 SbNU 443), I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17)]. Pouze výjimečně, kdy aktuální procesní situace jiný postup neumožňuje, může soud o stížnosti rozhodnout bez ohledu na její avizované doplnění a bez předchozího upozornění stěžovatele. Takovou procesní situaci však nemůže navodit požadavek na urychlené vyřizování vazebních věcí, podává-li stížnost osoba, která je v důsledku napadeného rozhodnutí omezována na osobní svobodě. Takový požadavek je totiž stanoven k ochraně této osoby, a žádá-li, aby bylo s rozhodnutím posečkáno v zájmu její obhajoby, je třeba takový návrh upřednostnit před požadavkem na rychlost řízení [viz též nález sp. zn. I. ÚS 1692/18 (N 150/90 SbNU 443)].

Neuvedl-li krajský soud žádný relevantní důvod, pro nějž by bylo nutno o stížnosti proti vazbě rozhodnout neprodleně, ani obhájce stěžovatele neinformoval, že jím navržená lhůta k doplnění stížnosti je nepřiměřená, byl povinen umožnit mu, aby v této lhůtě blanketní stížnost doplnil, tj. vyčkat s rozhodnutím do okamžiku, kdy by bylo zřejmé, že stěžovatel v avizované lhůtě odůvodnění stížnosti nepředložil. To však soud neučinil a o stížnosti rozhodl, přestože rozsáhlé doplnění stížnosti bylo soudu v předem avizované lhůtě doručeno.

S ohledem na dodržování principů práva na soudní ochranu je nezbytné, aby měl stěžovatel jistotu, že podal-li doplnění stížnosti zákonem předvídaným způsobem a v avizované lhůtě, přičemž mu nebylo sděleno, že by šlo o lhůtu nepřiměřenou, bude k jeho rozsáhlým námitkám při rozhodování o stížnosti přihlédnuto. Krajský soud však postupem, kdy avizovanou lhůtu neakceptoval, bez toho, aby stěžovateli (obhájci) s předstihem sdělil, že ji považuje za nepřiměřenou, a stížnost bez dalšího zamítl, čímž fakticky zamítl stížnostní námitky, aniž by znal jejich obsah, porušil ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu, a tím i jeho právo na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Radovana Suchánka a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele J. Š., t. č. ve vazbě ve Vazební věznici a ÚVZD Brno, Jihlavská 410/12, Brno, zastoupeného JUDr. Kárimem Titzem, advokátem, sídlem Kobližná 47/19, Brno, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 19. září 2019 č. j. 9 To 391/2019-74, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 19. září 2019 č. j. 9 To 391/2019-74 byla porušena základní práva stěžovatele zaručená v čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 19. září 2019 č. j. 9 To 391/2019-74 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva podle čl. 8 odst. 1, 2 a 5, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i jeho základní práva podle čl. 5 odst. 1 písm. c), odst. 3 a 4 a čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. b) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z obsahu spisu Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) sp. zn. 70 Nt 4232/2019 se podává, že usnesením Policie České republiky, Národní centrály proti organizovanému zločinu, Služby kriminální policie a vyšetřování, expozitury Brno, ze dne 7. 3. 2019 č. j. NCOZ-9436-694/TČ-2016-417601 bylo zahájeno trestní stíhání stěžovatele pro zločin účasti na organizované zločinecké skupině podle § 361 odst. 1 alinea 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „tr. zákoník“), pro zvlášť závažný zločin sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 odst. 1, odst. 2 písm. a) a c), odst. 4 tr. zákoníku a pro zvlášť závažný zločin přijetí úplatku podle § 331 odst. 1 alinea 1, odst. 4 písm. a), b) tr. zákoníku, to vše spáchané ve formě spolupachatelství podle § 23 tr. zákoníku ve prospěch organizované zločinecké skupiny podle § 107 odst. 1 tr. zákoníku.

3. Usnesením městského soudu ze dne 9. 3. 2019 sp. zn. 70 Nt 3524/2019 ve spojení s usnesením Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) ze dne 4. 4. 2019 sp. zn. 9 To 134/2019 byl stěžovatel vzat do vazby z důvodů uvedených v § 67 písm. a), b) a c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „tr. řád“). Usnesením městského soudu ze dne 5. 6. 2019 sp. zn. 70 Nt 1921/2019 ve spojení s usnesením krajského soudu ze dne 27. 6. 2019 sp. zn. 9 To 259/2019 bylo rozhodnuto o ponechání stěžovatele ve vazbě z důvodů podle § 67 písm. a) tr. řádu.

4. Dne 21. 8. 2019 byla městskému soudu předložena státním zástupcem Vrchního státního zastupitelství v Olomouci – pobočky v Brně (dále jen „vrchní státní zastupitelství“) žádost stěžovatele o propuštění z vazby na svobodu. Vrchní státní zastupitelství navrhlo, aby byl stěžovatel ponechán ve vazbě z důvodů uvedených v § 67 písm. a) tr. řádu.

5. Usnesením městského soudu ze dne 27. 8. 2019 č. j. 70 Nt 4232/2019-62 byl podle § 72 odst. 1 tr. řádu stěžovatel ponechán nadále ve vazbě z důvodů uvedených v § 67 písm. a) tr. řádu (výrok I), podle § 71a tr. řádu byla žádost stěžovatele o propuštění z vazby na svobodu zamítnuta, podle § 73 odst. 1 písm. b) tr. řádu *a contrario* nebyl přijat jeho písemný slib, podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. řádu *a contrario* nad ním nebyl vysloven dohled a podle § 73a odst. 2 písm. b) tr. řádu nebyla přijata nabídka peněžité záruky (výrok II).

6. Z obsahu soudního spisu se dále podává, že v průběhu vazebního zasedání konaného u městského soudu dne 27. 8. 2019 podal stěžovatel proti vyhlášenému usnesení o jeho ponechání ve vazbě stížnost. Uvedené usnesení bylo doručeno stěžovateli dne 5. 9. 2019 a jeho obhájci dne 3. 9. 2019. Dne 6. 9. 2019 obhájce v podané blanketní stížnosti městskému soudu avizoval, že stížnost odůvodní nejpozději do 25. 9. 2019. Dne 13. 9. 2019 byla stížnost spolu se spisem předložena krajskému soudu, který v neveřejném zasedání konaném dne 19. 9. 2019 vydal napadené usnesení, jímž podle § 148 odst. 1 písm. c) tr. řádu stížnost zamítl. V jeho odůvodnění je mimo jiné zmíněno, že stěžovatel podal proti usnesení městského soudu včas stížnost, kterou však nezdůvodnil. Ústavní soud však zjistil, že ve spisu se na č. l. 76 až 87 nachází podrobné odůvodnění stížnosti doručené soudu dne 24. 9. 2019 a k němu připojené přílohy.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel při rekapitulaci řízení uvádí, že na jeho včas podanou blanketní stížnost, v níž avizoval, že ji doplní nejpozději do 25. 9. 2019, nebylo soudy nijak reagováno. Prostřednictvím svého obhájce ji skutečně ve vymezené lhůtě odůvodnil podáním doručeným městskému soudu dne 24. 9. 2019. Dne 4. 10. 2019 však jeho obhájce obdržel napadené usnesení datované dnem 19. 9. 2019. Z toho je zřejmé, že krajský soud nerespektoval stěžovatelem avizovanou lhůtu, takže při svém rozhodování nebyl seznámen s argumenty a námitkami stěžovatele a vycházel pouze z blanketní stížnosti. Na podporu své argumentace stěžovatel odkazuje na závěry uvedené v nálezové judikatuře Ústavního soudu, z níž vyplývá, že soudy mají povinnost vypořádat se se vším, co v průběhu řízení vyšlo najevo a co účastníci tvrdili, má-li to vztah k posuzované věci, a v níž se Ústavní soud zabýval případy, kdy si stěžovatelé (jejich obhájci) vytvořili obdobnou situaci, a to tak, aby mohlo být soudem v době rozhodování o stížnosti náležitě přihlédnuto k námitkám v jejím odůvodnění, které zaslali v dodatečné, předem oznámené lhůtě. Dospěl přitom opakovaně k závěru, že stížnostní soud je povinen umožnit stěžovateli, aby v navržené lhůtě stížnost doplnil nebo aby stěžovatele (obhájce) upozornil, že avizovaná lhůta je nepřiměřeně dlouhá a stanovil mu lhůtu přiměřenou.

8. Stěžovatel pro úplnost uvádí, že v průběhu vazebního zasedání byly státním zastupitelstvím prezentovány nové důkazní materiály, jejichž autentičnost musela být obhajobou ověřena a následně konzultována se stěžovatelem. Z tohoto důvodu bylo žádáno o prodloužení lhůty k podání stížnosti. Námitky obsažené v desetistránkovém odůvodnění stížnosti pak mají zcela jistě k projednávané věci vztah, a nelze tedy vyloučit, že mohly mít případně vliv na rozhodnutí krajského soudu.

III. Vyjádření účastníka řízení

9. Ústavní soud vyzval účastníka řízení a vrchní státní zastupitelství jako vedlejšího účastníka řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili. Dané možnosti využil krajský soud, který konstatoval, že o stížnosti rozhodl v neveřejném zasedání konaném dne 19. 9. 2019, z čehož je zřejmé, že obhájci stěžovatele byla fakticky poskytnuta dostatečně dlouhá doba na odůvodnění stížnosti. Vrchní státní zastupitelství se k ústavní stížnosti nevyjádřilo, čímž v souladu s poskytnutým poučením obsaženým ve výzvě Ústavního soudu nastoupila domněnka, že se vzdalo postavení vedlejšího účastníka.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo napadené rozhodnutí vydáno, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a není další instancí v systému obecného soudnictví. Jeho cílem v řízení o ústavní stížnosti je výhradně přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ proto přísluší obecným soudům, což je výrazem jejich nezávislého soudního rozhodování (čl. 81 a čl. 82 odst. 1 Ústavy). O zásahu Ústavního soudu do rozhodovací činnosti soudů lze uvažovat pouze za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod [srov. např. nález ze dne 30. 6. 2004 sp. zn. IV. ÚS 570/03 (N 91/33 SbNU 377)].

12. Povinností soudů i dalších orgánů veřejné moci je vykládat a používat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá z čl. 4 Ústavy [srov. nález ze dne 31. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 1287/14 (N 159/78 SbNU 401)]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, ale je v něm třeba vždy nalézat i zásady uznávané demokratickými právními státy [srov. nález ze dne 7. 5. 2009 sp. zn. I. ÚS 523/07 (N 113/53 SbNU 409)]. Obecné soudy jsou povinny primárně zajistit, aby v procesu před nimi a v jejich výkladu a aplikaci podústavního práva byla vždy přítomna spravedlnost [nález ze dne 16. 10. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 16/12 (N 174/67 SbNU 115; 369/2012 Sb.)].

13. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že krajský soud při svém rozhodování nezohlednil doplnění blanketní stížnosti, které mu zaslal prostřednictvím městského soudu v předem avizované lhůtě.

14. Již v nálezu ze dne 4. 6. 1998 sp. zn. III. ÚS 308/97 (N 63/11 SbNU 119) Ústavní soud k blanketnímu opravnému prostředku uvedl, že je především věcí toho, kdo takový opravný prostředek podal, aby si přiměřeným způsobem vytvořil situaci, v níž by mohlo být soudem v době rozhodování o něm přihlédnuto ke všemu, co v následném odůvodnění přednesl. V praxi jde především o oznámení obhájce soudu, že blanketní stížnost dodatečně písemně odůvodní, a sdělení lhůty, ve které toto odůvodnění doručí.

15. V další judikatuře Ústavního soudu týkající se stejné problematiky [viz nálezy ze dne 10. 11. 2008 sp. zn. I. ÚS 1895/08 (N 194/51 SbNU 345), ze dne 16. 7. 2013 sp. zn. II. ÚS 200/13 (N 123/70 SbNU 127), ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 2346/14 (N 177/74 SbNU 543), ze dne 20. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 1820/16 (N 180/82 SbNU 749)] pak Ústavní soud řešil případy, kdy si stěžovatelé (jejich obhájci) vytvořili výše zmíněnou situaci, aby mohlo být soudem v době rozhodování o stížnosti náležitě přihlédnuto k námitkám v odůvodněních stížností, které zaslali v dodatečné, předem oznámené lhůtě po doručení písemného odůvodnění rozhodnutí, avšak soudy k těmto námitkám nepřihlédly, ačkoliv tu možnost měly či mohly mít. V uvedených nálezech Ústavní soud vyvodil, že právo garantované čl. 36 odst. 1 Listiny zahrnuje povinnost soudů vypořádat se se vším, co vyšlo v průběhu řízení najevo a co účastníci řízení tvrdí, má-li to vztah k projednávané věci, a skutečnost, že se soud s takovou námitkou nijak nevypořádal, zásadně zakládá neústavnost daného rozhodnutí [viz

též nálezy ze dne 20. 12. 2005 sp. zn. I. ÚS 593/04 (N 230/39 SbNU 443) a ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17)].

16. K blanketní stížnosti se Ústavní soud vyjádřil též v nálezu ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 32/16 (345/2017 Sb., N 139/86 SbNU 369), v němž se mimo jiné zabýval otázkou, zda lze považovat za souladnou s ústavním pořádkem část § 143 odst. 1 tr. řádu, v níž se stanoví, že stížnost je nutno podat do tří dnů od oznámení usnesení. Dospěl přitom k závěru, že třídenní lhůta je z ústavněprávního hlediska akceptovatelná, současně však konstatoval, že je třeba, aby orgány činné v trestním řízení při rozhodování o stížnosti šetřily podstatu a smysl základních práv a svobod, a že je jejich povinností zajistit, aby bylo na zákonné úrovni respektováno právo stěžovatele na obhajobu. V této souvislosti uvedl, že je-li podána blanketní stížnost, v níž si stěžovatel (obhájce) vyhradil lhůtu pro její odůvodnění, lze na orgán rozhodující o stížnosti klást požadavek, aby buď upozornil stěžovatele (obhájce) na nepřiměřenost jím navržené lhůty a stanovil mu namísto toho lhůtu přiměřenou, nebo aby vyčkal doplnění stížnosti. Pouze výjimečně, kdy aktuální procesní situace jiný postup neumožňuje, může orgán o stížnosti rozhodnout bez dalšího. Důvodem, pro nějž by bylo možno rozhodnout bez ohledu na avizované doplnění stížnosti a bez předchozího upozornění stěžovatele, však nemůže být požadavek na urychlené vyřizování vazebních věcí, podává-li stížnost osoba, která je v důsledku napadeného rozhodnutí omezována na osobní svobodě. Požadavek na urychlené projednání je totiž stanoven k ochraně této osoby, a žádá-li tato osoba, aby bylo s rozhodnutím posečkáno v zájmu její obhajoby, je třeba takový návrh upřednostnit před požadavkem na rychlost řízení [viz též nález ze dne 4. 9. 2018 sp. zn. I. ÚS 1692/18 (N 150/90 SbNU 443)].

17. V nyní posuzované věci krajský soud neuvedl žádný relevantní důvod, pro nějž by bylo nutno o stížnosti rozhodnout neprodleně, ani obhájce stěžovatele neinformoval, že jím navržená lhůta k doplnění stížnosti je nepřiměřená. Byl tedy povinen umožnit mu, aby v této lhůtě blanketní stížnost doplnil, jinak řečeno, byl povinen vyčkat s rozhodnutím do okamžiku, kdy by bylo zřejmé, že stěžovatel v avizované lhůtě odůvodnění stížnosti nepředložil. To však neučil a o stížnosti rozhodl již dne 19. 9. 2019, přestože obhájcem navržená lhůta měla skončit 25. 9. 2019. Relevantní přitom je, že rozsáhlé doplnění stížnosti bylo soudu v této lhůtě (dne 24. 9. 2019) doručeno.

18. S ohledem na dodržování principů práva na soudní ochranu je nezbytné, aby měl stěžovatel jistotu, že podal-li doplnění stížnosti zákonem předvídaným způsobem a v avizované lhůtě, přičemž mu nebylo sděleno, že by šlo o lhůtu nepřiměřenou, bude k jeho rozsáhlým námitkám při rozhodování o stížnosti přihlédnuto. Krajský soud však postupem, kdy avizovanou lhůtu neakceptoval ani stěžovateli (obhájci) s předstihem nesdělil, že ji považuje za nepřiměřenou, a stížnost bez dalšího zamítl, čímž fakticky zamítl stížnostní námitky, aniž by znal jejich obsah, porušil ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a tím i jeho právo na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny.

19. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí krajského soudu zrušil. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť má za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 205
Povaha zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů (sp. zn. Pl. ÚS 33/18 ze dne 10. prosince 2019)

Postup zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, který požadoval k popření pravomoci rozhodnout v určité věci vydání kvalifikovaného, formálního rozhodnutí strany sporu, které by navíc mělo být následováno návrhem tohoto orgánu na řešení kompetenčního sporu, je odepřením spravedlnosti (*denegatio iustitiae*) a jako takové představuje porušení jedné ze složek práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, tj. práva na přístup k soudu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti Zdeňka Roušala, zastoupeného Mgr. Václavem Strouhalem, advokátem, se sídlem Přátelství 1960, Písek, proti usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 24. 4. 2018 č. j. Konf 11/2017-31, za účasti zvláštního senátu jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 24. 4. 2018 č. j. Konf 11/2017-31 došlo k porušení práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ze dne 24. 4. 2018 č. j. Konf 11/2017-31 se ruší.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, jímž byl odmítnut jeho návrh na rozhodnutí sporu o pravomoc, který vznikl mezi Obvodním soudem pro Prahu 7 a Krajským ředitelstvím policie Jihočeského kraje (dále též jen „KŘ PČR“), ve věci náhrady škody a nemajetkové újmy uplatňované podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona

České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“).

2. Stěžovatel tvrdí, že uvedeným rozhodnutím zvláštního senátu došlo k porušení jeho ústavně zaručených práv podle čl. 2 odst. 2, čl. 36 odst. 1, 2 a 3, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 2 odst. 3 a čl. 90 Ústavy, jakož i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

3. Stěžovatel byl příslušníkem Policie České republiky a byl ustanoven na služební místo vrchní inspektor u Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje, náměstka ředitele krajského ředitelství pro vnější službu, Operační odbor, Integrované operační středisko, Operační středisko Písek. Služební poměr stěžovatele skončil na základě jeho žádosti dnem 31. 5. 2010.

4. Stěžovatel se žádostmi podanými KŘ PČR domáhal doplacení služebního příjmu a nároků odvíjejících se od služebního příjmu za službu přesčas, která mu byla v rozporu se zákonem č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 361/2003 Sb.“) nařizována do 150 hodin za kalendářní roky 2007 až 2010. KŘ PČR na tyto žádosti reagovalo sdělením č. j. KRPC-81516-2/ČJ-2010-0200 OP ze dne 27. 1. 2011 a rozhodnutím České republiky – Policie České republiky, náměstka ředitele Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje pro vnější službu ve věcech služebního poměru ze dne 13. 6. 2013 č. j. NŘVS-88/2013, kterým byly žádosti stěžovatele zamítnuty.

5. Zamítavá rozhodnutí KŘ PČR byla přezkoumána Krajským soudem v Českých Budějovicích, který vždy rozhodnutí KŘ PČR zrušil a věc mu vrátil k dalšímu projednání. Tato řízení byla u krajského soudu vedena pod sp. zn. 10 A 14/2012 (ústavní stížnost proti rozsudku vydanému v tomto řízení byla Ústavním soudem odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost usnesením sp. zn. II. ÚS 1408/13; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz), sp. zn. 10 A 145/2013 a 10 A 142/2014. Až na základě rozsudku krajského soudu č. j. 10 A 145/2013 ze dne 15. 4. 2014 změnilo KŘ PČR svůj postoj a rozhodlo o doplacení služebního příjmu. Rozhodnutím ředitele pro řízení lidských zdrojů KŘ PČR ve věcech služebního poměru č. j. ŘLZ-869/2010 ze dne 1. 6. 2010 bylo stěžovateli přiznáno odchodné ve výši 247 872 Kč. Odchodné bylo vypočteno z měsíčního služebního příjmu podle § 166 odst. 1 zákona č. 361/2003 Sb., tedy v případě stěžovatele z jeho průměrného měsíčního hrubého služebního příjmu za předchozí kalendářní rok, tj. rok 2009, který činil 41 312 Kč.

6. Poté, co bylo rozhodnuto KŘ PČR o doplatku služebního příjmu stěžovatele podal stěžovatel žádost o obnovu řízení. Výše přiznaného odchodného nebyla podle stěžovatele odpovídající, neboť nevycházela ze správně stanovené výše měsíčního příjmu pro účely stanovení výše výsluhových nároků. Do přiznaného odchodného nebyla podle stěžovatele zahrnuta náhrada za odslouženou přesčasovou službu do rozsahu 150 hodin. Žádost o obnovu řízení byla zamítnuta, neboť uplynula zákonná lhůta pro její podání. Uplynutí této zákonné lhůty bylo podle stěžovatele zapříčiněno postupem KŘ PČR v řízení o doplatku služebního příjmu stěžovatele v souvislosti s nařizováním služby přesčas v rozporu s § 54 odst. 1 zákona č. 361/2003 Sb.

7. Dne 8. 2. 2015 stěžovatel uplatnil u Ministerstva vnitra nárok na náhradu škody a nemajetkové újmy v celkové výši 366 992 Kč. Škoda ve výši 16 992 Kč měla stěžovateli vzniknout jako nedoplatek na odchodném, kdežto nemajetková újma ve výši 350 000 Kč mu měla vzniknout v důsledku nezákonného rozhodnutí v souvislosti s nezákonným a nesprávným úředním postupem KŘ PČR souvisejícím s řízením o jeho žádosti o doplacení práce přesčas, resp. o doplacení odchodného. Ministerstvo vnitra se jeho návrhem odmítlo zabývat (sdělení č. j. MV-22269-2/P-2015 ze dne 25. 2. 2015) s odůvodněním, že o návrhu by měl rozhodnout příslušný služební funkcionář, kterým je ředitel KŘ PČR, v řízení podle

zákona č. 361/2003 Sb. Ministerstvo vnitra proto návrh tomuto služebnímu funkcionáři postoupilo. Ředitel KŘ PČR však s postoupením návrhu nesouhlasil a návrh vrátil k vyřízení Ministerstvu vnitra (stěžovatel byl o tomto postupu vyrozuměn přípisem č. j. KRPC-30679--3/ČJ-2015-0200KR ze dne 13. 3. 2015), které jej opětovně vrátilo řediteli KŘ PČR, přičemž tento věc znovu postoupil Ministerstvu vnitra (stěžovatel byl o tom opětovně vyrozuměn přípisem č. j. KRPC-30679-6/ČJ-2015-0200KR ze dne 27. 4. 2015).

8. Po předběžném uplatnění nároku stěžovatel podal dne 10. 8. 2015 žalobu k Obvodnímu soudu pro Prahu 7, kterou se domáhal přiznání náhrady škody a zadostiučinění za nemajetkovou újmu ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb., která mu měla vzniknout v důsledku nezákonného rozhodnutí. Obvodní soud pro Prahu 7 usnesením ze dne 4. 1. 2017 č. j. 10 C 337/2015-33 řízení zastavil (výrok I) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok II) s tím, že po právní moci tohoto usnesení bude věc postoupena KŘ PČR (výrok III). V odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že požadavek stěžovatele na náhradu újmy se odvíjí od porušení právních povinností zaměstnanci žalované (České republiky) jednajícími jejím jménem, nejedná se tedy o odpovědnostní vztah veřejnoprávní povahy, vyplývající z rozhodnutí žalované při výkonu veřejné moci, na který by bylo možno vztáhnout působnost zákona č. 82/1998 Sb. Dospěl k závěru, že pravomoc k projednání a rozhodnutí dané věci, která souvisí se služebním poměrem, není svěřena soudu v rámci občanského soudního řízení, a proto řízení pro nedostatek pravomoci zastavil a věc postoupil k dalšímu řízení podle svého názoru příslušnému orgánu, a to KŘ PČR s tím, že by mělo proběhnout řízení ve věcech služebního poměru, v němž příslušný služební funkcionář rozhodne o náhradě škody a nemajetkové újmy stěžovatele. Na základě odvolání stěžovatele Městský soud v Praze usnesením ze dne 7. 6. 2017 č. j. 51 Co 103/2017-62 potvrdil usnesení soudu prvního stupně, neboť se ztotožnil s jeho závěrem, že v přezkoumávané věci není založena pravomoc civilního soudu. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud odmítl podle § 243c odst. l o. s. ř., neboť trpělo vadami, pro něž nelze v dovolacím řízení pokračovat, a tyto vady nebyly v zákonné lhůtě odstraněny (č. j. 30 Cdo 2900/2018-102).

9. Stěžovatel následně podal ke zvláštnímu senátu zřízenému podle zákona č. 131/2002 Sb. návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu. Poukázal v něm na vznik negativního (záporného) kompetenčního sporu ve smyslu § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 131/2002 Sb., když civilní soud i správní orgán popřely svou pravomoc vydat rozhodnutí v totožné věci individuálně určených účastníků. Stěžovatel byl přesvědčen, že v jeho věci jde o postup podle zákona č. 82/1998 Sb., a zvláštnímu senátu proto navrhl, aby zrušil výše citovaná usnesení Obvodního soudu pro Prahu 7 a Městského soudu v Praze, neboť se domníval, že k projednání a rozhodnutí této věci je dána pravomoc Obvodního soudu pro Prahu 7 jako obecného soudu. V záhlaví označeným usnesením zvláštní senát zřízený podle zákona č. 131/2002 Sb. návrh stěžovatele na zahájení řízení o kompetenčním sporu odmítl. Dovodil, že v daném případě nebyla splněna základní podmínka řízení před zvláštním senátem, kterou je existence kompetenčního sporu. S odkazem na svoji dřívější judikaturu (usnesení č. j. Konf 64/2005-33) dospěl zvláštní senát k závěru, že oprávnění účastníka původního řízení představuje možnost „poslední záchrany“, která je mu k dispozici typicky v situaci, kdy on je tím jediným, komu je existence kompetenčního sporu známa. Návrh na zahájení řízení měl podle zvláštního senátu podat ředitel KŘ PČR, který to však neučinil.

II. Argumentace stěžovatele

10. Stěžovatel vyjádřil nesouhlas s napadeným usnesením zvláštního senátu, přičemž dovozuje, že nebyl dán důvod k odmítnutí návrhu na zahájení kompetenčního sporu, neboť jak správní orgán (KŘ PČR, resp. jeho ředitel, coby příslušný funkcionář), tak stejně i civilní soud (Obvodní soud pro Prahu 7) věcně nerozhodly o jeho žalobě na náhradu škody a nemajetkové újmy ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb. Podle stěžovatele bylo zasaženo do

jeho základních práv a svobod zaručených mu ústavním pořádkem, a to zejména do jeho práva na spravedlivý proces a práva na soudní ochranu. Napadené rozhodnutí zvláštního senátu považuje za nepřezkoumatelné. Podle jeho názoru spočívá na nesprávných skutkových zjištěních, nesprávném právním posouzení a jeho vydání předcházely vady řízení, které měly vliv na rozhodnutí. Zvláštní senát se podle stěžovatele nevypořádal s jeho argumentací a došel k nesprávným skutkovým zjištěním, která jsou v extrémním rozporu s provedenými důkazy. Stěžovatel má dále také za to, že postupem zvláštního senátu došlo k neodůvodněným průtahům v řízení a neúměrnému zatížení stěžovatele a bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na rovnost všech účastníků v řízení.

11. Stěžovatel namítá také překvapivost rozhodnutí zvláštního senátu, které bylo vydáno v důsledku přepjatého formalismu. Zvláštní senát totiž opakovaně zdůrazňuje, že k popření pravomoci rozhodnout v určité věci musí dojít formálním a zákonem předpokládaným způsobem. V nyní posuzované věci bylo na příslušném funkcionáři KŘ PČR (řediteli), aby kvalifikovaným způsobem popřel svoji pravomoc ve věci rozhodnout. Jediným způsobem, jakým tak podle zvláštního senátu mohl učinit, bylo podání návrhu na zahájení kompetenčního sporu ke zvláštnímu senátu. Do doby, než tak učiní, nelze podle zvláštního senátu uvažovat o tom, že by v této věci vznikl kvalifikovaný kompetenční spor, jak jeho existenci předpokládá § 1 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb. Takovýto postup zvláštního senátu je však podle stěžovatele přepjatým formalismem, neboť KŘ PČR v dané věci opakovaně a jednoznačně formulovalo svou nevoli vydat ve věci stěžovatele rozhodnutí (viz přípisy č. j. KRPC-30679-3/ČJ-2015-0200KR ze dne 13. 3. 2015, č. j. KRPC-30679-6/ČJ-2015-0200KR ze dne 27. 4. 2015 nebo č. j. KRPC-122028-2/ČJ-2017-0200KR ze dne 22. 8. 2017). Stěžovatel považuje za bránění spravedlnosti, pokud byl návrh samotného účastníka sporu zvláštním senátem odmítnut. Dále poukazuje na skutečnost, že zvláštní senát svým výkladem vybočil nad rámec zákonných ustanovení, když dovodil, že k popření pravomoci vydat rozhodnutí musí dojít přísně formální cestou. Text zákona č. 131/2002 Sb. podle stěžovatele nestanoví jakoukoli zvláštní formu popření pravomoci vydat v dané věci rozhodnutí.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

12. Zvláštní senát ve svém vyjádření navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 1 písm. d), případně podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Uvedl, že nelze přisvědčit závěru stěžovatele, že se nevypořádal s jeho argumentací a dospěl k nesprávným skutkovým zjištěním, která jsou v rozporu s provedenými důkazy. Zvláštní senát konstatoval, že postupoval v souladu s příslušnými procesními předpisy (zejména podle § 52 s. ř. s. ve spojení s § 120 a násl. o. s. ř.), jelikož jen dostatečně zjištěný skutkový stav věci je základem pro věcně správné a spravedlivé soudní rozhodnutí. Protože zvláštní senát rozhoduje o kompetenčním sporu podle skutkového a právního stavu existujícího ke dni, kdy o věci rozhoduje, bylo podstatné nejen to, že kompetenční spor vznikl, ale také to, že trvá ke dni rozhodnutí.

13. Podle zvláštního senátu lze mít v daném případě za to, že došlo ke kvalifikovanému popření pravomoci věc stěžovatele projednat a rozhodnout pouze ze strany civilního soudu, neboť jak vyplynulo z vlastního šetření zvláštního senátu, tak KŘ PČR se k výzvě zvláštního senátu vyjádřilo až po pravomocném popěrném rozhodnutí civilního soudu jen pouhým prostým přípisem, že „nadále popíráme svou věcnou příslušnost vydat rozhodnutí ve věci nemajetkové újmy“ a … „s důvody postoupení … se neztotožňujeme“, což podle zvláštního senátu nelze hodnotit jako kvalifikované popření pravomoci ze strany správního orgánu (KŘ PČR), jak to předpokládá zákon č. 131/2002 Sb. Z výše uvedeného jednoznačně plyne, že ten, kdo popírá svou pravomoc věc projednat a rozhodnout, tak musí učinit právně relevantním způsobem (formálním a zákonem předvídaným způsobem), tedy vydat o tom autoritativní rozhodnutí s jasně formulovaným individualizovaným výrokem o procesním

vyřízení věci a následně – popírá-li i tento jiný (v pořadí druhý) orgán veřejné moci, kterému byla věc postoupena – svou pravomoc věc rozhodnout, pak i v takovémto případě musí dojít ke kvalifikovanému popření pravomoci, a to formálním a zákonem předepsaným způsobem, tj. procesním rozhodnutím a implicite též podáním návrhu na řešení kompetenčního sporu ke zvláštnímu senátu (srov. rozhodnutí zvláštního senátu ze dne 14. 8. 2006 č. j. Konf 64/2005--33, publikované pod č. 967/2006 Sb. NSS, nebo usnesení ze dne 8. 1. 2007 č. j. Konf 13/2006-4). V tomto směru proto podle zvláštního senátu nelze ústavní stížností napadané usnesení zvláštního senátu považovat za nikterak překvapivé a nepředvídatelné, jak tvrdí stěžovatel.

14. KŘ PČR, resp. jeho příslušný funkcionář (ředitel), kvalifikovaným způsobem nepopřelo svoji pravomoc ve věci stěžovatele rozhodnout po nabytí právní moci rozhodnutí civilního soudu, neboť ředitel KŘ PČR s návrhem stěžovatele nijak procesně nenaložil (např. ve smyslu § 179 zákona č. 361/2003 Sb., byl-li by jím shledán návrh stěžovatele jako zjevně právně nepřípustný ve vztahu k povaze nároku požadovaného stěžovatelem) a zůstal ve věci nečinný. V takovém případě je pak na stěžovateli, aby se proti nečinnosti funkcionáře (ředitele) KŘ PČR bránil prostředky, které mu dává právo k dispozici. Podle názoru zvláštního senátu tak lze mít i za to, že stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práv poskytuje.

15. Kompetenční spor mezi soudem v řízení ve věcech občanskoprávních a správním orgánem podle názoru zvláštního senátu tedy dosud nevznikl. Zákon č. 131/2002 Sb. v případě negativního kompetenčního sporu (§ 1 odst. 2 věta druhá citovaného zákona) totiž zcela jednoznačně požaduje, aby došlo k výslovnému a formálnímu popření pravomoci orgánem veřejné moci věc rozhodnout, přičemž pouhá indolence či nesouhlas s postoupením věci jiným orgánem veřejné moci není dostačující, jelikož ke kvalifikovanému popření pravomoci musí dojít formálním a zákonem předepsaným způsobem, tj. procesním rozhodnutím a implicite též podáním návrhu na řešení kompetenčního sporu ke zvláštnímu senátu.

16. Zvláštní senát dále uvedl, že nikterak nevyloučil možnost účastníka řízení podat návrh na řešení kompetenčního sporu ve smyslu § 3 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb. ani nekoncipoval nad rámec tohoto zákona jakoukoliv další podmínku pro podání návrhu, ale jak uvedl sám stěžovatel, zahájit řízení před zvláštním senátem lze toliko k návrhu za existence kompetenčního sporu, jenž ovšem v tomto konkrétním (stěžovatelově) případě nebyl shledán.

17. Zvláštní senát závěrem svého vyjádření uvedl, že jeho rozhodnutí jsou ryze kompetenční a nezasahují do hmotných práv účastníků řízení, a proto i sám zákon vylučuje opravné prostředky proti rozhodnutí zvláštního senátu. Řízení o hmotněprávním nároku účastníka (původního) řízení se rozhodnutím zvláštního senátu nekončí. Proto zvláštní senát soudí, že jeho rozhodnutí kompetenční povahy nelze napadnout ústavní stížností [ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy], k jejímu projednání není Ústavní soud příslušný (s odkazem na usnesení sp. zn. Pl. ÚS 32/09).

18. Městský soud v Praze se ve svém vyjádření ztotožnil se závěry rozhodnutí zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. a ústavní stížnost považoval za nedůvodnou.

19. Ministerstvo vnitra uvedlo, že považuje rozhodnutí zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. za správné, a navrhlo, aby byla ústavní stížnost odmítnuta.

20. KŘ PČR uvedlo, že považovalo Ministerstvo vnitra za orgán příslušný k řízení ve věci nároku stěžovatele, neboť ten svůj nárok na zadostiučinění za vzniklou majetkovou a nemajetkovou újmu uplatnil v souladu s § 14 ve spojení s § 6 zákona č. 82/1998 Sb. KŘ PČR nesouhlasí s názorem zvláštního senátu, že mělo podat návrh na kompetenční spor, a to ani ve světle argumentů a citací soudních rozhodnutí uváděných stěžovatelem v ústavní stížnosti. Dále pak uvedlo, že až do dne 11. 8. 2017, kdy obdrželo od zvláštního senátu výzvu

k vyjádření v dané věci, nemělo informace o tom, jak byla žádost na Ministerstvu vnitra vyřízena. Teprve z výzvy k vyjádření a přiložených příloh se KŘ PČR dozvědělo, že ve věci byla podána stěžovatelem žaloba, přičemž žalovaným bylo pouze Ministerstvo vnitra. KŘ PČR podotklo, že teprve z usnesení soudů, která mu byla zaslána zvláštním senátem současně s výzvou k vyjádření, se dozvědělo, že podle výroku II usnesení č. j. 10 C 337/2015--33 mu měla být věc postoupena. KŘ PČR nebylo účastníkem řízení před civilními soudy, o probíhajícím řízení nevědělo a ani nebylo vyzváno některým z účastníků řízení prostřednictvím soudu ke vstupu do řízení. Usnesení soudů nebyla KŘ PČR zaslána. V době, kdy se KŘ PČR na základě výzvy k vyjádření dozvědělo o usnesení soudů, byl již stěžovatelem podán návrh na kompetenční spor ke zvláštnímu senátu. KŘ PČR dále uvedlo, že na výzvu zvláštního senátu k vyjádření odpovědělo dne 22. 8. 2017 tak, že opětovně popřelo svou věcnou příslušnost vydat ve věci žádosti rozhodnutí a odkázalo na důvody uvedené při vrácení žádosti Ministerstvu vnitra.

21. Podle KŘ PČR nemůže obstát názor zvláštního senátu, že příslušný funkcionář KŘ PČR (ředitel) zůstal nečinný, neboť KŘ PČR neobdrželo usnesení Obvodního soudu pro Prahu 7, a nebylo tak o popření pravomoci ve věci rozhodnout spraveno. KŘ PČR z důvodu absence informace o popření pravomoci nemohlo procesně využít právo na podání návrhu na zahájení kompetenčního sporu. Jako účastník řízení ve věci, v níž se otázka pravomoci vydat rozhodnutí stala spornou, byl stěžovatel oprávněn podat návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu. KŘ PČR odkázalo na znění § 3 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb., z něhož vyplývá, že návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu je oprávněna podat některá z jeho stran nebo účastník řízení ve věci, v níž se otázka pravomoci vydat rozhodnutí stala spornou. Odmítnutí návrhu stěžovatele zvláštním senátem považuje KŘ PČR vzhledem k uplynutí poměrně dlouhé doby a rezignaci soudů na podání návrhu na kompetenční spor ve věci stěžovatele za vyvolání další právní nejistoty pro všechny účastníky řízení.

22. Podle názoru KŘ PČR je zvláštní senát povolán k tomu, aby rozhodl usnesením o tom, kdo je příslušný vydat rozhodnutí ve věci uvedené v návrhu na zahájení řízení (§ 5 zákona č. 131/2002 Sb.), a odmítnutím návrhu stěžovatele neposkytl jeho právům ochranu. Domnívá se, že usnesení zvláštního senátu je založeno na nesprávných skutkových zjištěních a na nesprávném právním posouzení věci, a ústavní stížnost stěžovatele považuje za důvodnou.

23. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat vyjádření účastníka řízení a vedlejších účastníků stěžovateli k replice, neboť neobsahovala nové závažné skutečnosti nebo argumentaci, které by měly vliv na posouzení věci. Nadto z materiálního hlediska nelze přehlížet skutečnost, že Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

24. Podle § 2 odst. 3 písm. b) platného rozvrhu práce Ústavního soudu na období roku 2018 č. Org. 1/18 si plénum Ústavního soudu rozhodnutím č. Org 24/14 ze dne 23. 5. 2014 (publikováno pod č. 52/2014 Sb.) vyhradilo rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb.

25. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Stěžovatel je zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud však musel nejprve posoudit, zda jde o návrh přípustný.

26. Ústavní soud se již v minulosti vyjádřil k problematice přezkumu rozhodnutí zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. [např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 349/03 (U 8/32 SbNU 501), I. ÚS 1393/07 nebo Pl. ÚS 32/09]. Judikoval, že by překračoval svoji kompetenci, pokud by si osvojoval právo rozhodovat o rozdělení agendy správního

soudnictví podle veřejnoprávní a soukromoprávní povahy vztahů, které jsou předmětem správních řízení. Nalézat hranici mezi množinou veřejnoprávních a soukromoprávních vztahů, která může být nezřetelná, je věcí obecné justice. Ústavní soud jako justiční orgán povolaný k ochraně základních práv poté, co selžou jiné administrativní a justiční orgány, tyto právněteoretické spory neřeší. Rozhraničení veřejného a soukromého práva je záležitostí podústavního práva, nikoli otázkou základních lidských práv, ať už hmotných, nebo procesních.

27. Ústavní stížnost brojí proti usnesení zvláštního senátu, jímž byl odmítnut návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu, který měl podle stěžovatele vzniknout mezi civilním soudem (Obvodním soudem pro Prahu 7) a KŘ PČR ve věci náhrady škody a nemajetkové újmy. Oproti předchozí, výše citované judikatuře Ústavního soudu však námitky stěžovatele nesměřují proti vlastnímu řešení kompetenčního konfliktu, neboť zvláštní senát vůbec kompetenční spor meritorně nerozhodl, neboť návrh pro nesplnění podmínek řízení odmítl, a to za přiměřeného použití § 46 odst. 1 písm. a) s. ř. s. ve spojení s ustanovením § 4 zákona č. 131/2002 Sb.

28. Zvláštní senát ve svém vyjádření navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl ve smyslu § 43 odst. 1 písm. d), případně podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. K tomu Ústavní soud podotýká, že názor zvláštního senátu k přezkumu jeho rozhodnutí Ústavním soudem není konzistentní. Ve vyjádření k ústavní stížnosti v obdobné věci vedené pod sp. zn. Pl. ÚS 32/09 předseda zvláštního senátu uvedl, že považuje samotný návrh za zjevně neopodstatněný ve smyslu § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (bod 14 usnesení sp. zn. Pl. ÚS 32/09), a nikoli za návrh, k jehož projednání není Ústavní soud příslušný ve smyslu § 43 odst. 1 písm. d), nebo za návrh nepřípustný podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

29. Pojmovým znakem ústavní stížnosti je její subsidiarita, jež se po formální stránce projevuje v požadavku předchozího vyčerpání všech procesních prostředků, které právní řád stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), a po stránce materiální v požadavku, aby Ústavní soud zasahoval na ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod až v okamžiku, kdy ostatní orgány veřejné moci již nemají k dispozici prostředky, kterými by mohly protiústavní stav napravit. Ústavní soud tak vychází ze zásady, že ústavní stížností by měla být napadána konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, nikoli dílčí rozhodnutí, i když jsou sama o sobě pravomocná, tedy přestože proti nim byly všechny dostupné opravné prostředky vyčerpány. Z tohoto pravidla činí Ústavní soud výjimky, které spočívají v možnosti napadnout i pravomocné rozhodnutí, které pouze uzavírá určitou část řízení nebo které řeší jistou procesní otázku, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. Musí však být kumulativně splněny dvě podmínky: rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv či svobod a dále je třeba, aby se námitka porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod omezovala jen na příslušné stadium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritorním rozhodnutím, včetně ústavní stížnosti proti takovým rozhodnutím) efektivně uplatněna [např. nález sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53) nebo usnesení sp. zn. I. ÚS 561/03].

30. V nyní posuzované věci dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je přípustná, neboť proti rozhodnutí zvláštního senátu nejsou opravné prostředky přípustné (§ 5 odst. 4 zákona č. 131/2002 Sb.). Jde o rozhodnutí pravomocné, které pouze uzavírá určitou část řízení, resp. řeší relevantní procesní otázku, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. Podle Ústavního soudu jsou v dané věci kumulativně splněny obě dvě výše předvídané podmínky. Rozhodnutí zvláštního senátu je způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv či svobod a námitky stěžovatele se omezují pouze na

příslušné stadium řízení před zvláštním senátem, v němž bylo rozhodnuto o odmítnutí jeho návrhu. Námitky uplatněné stěžovatelem nemohou být v rámci dalšího řízení (při použití opravných prostředků proti meritorním rozhodnutím, včetně ústavní stížnosti proti takovým rozhodnutím) efektivně uplatněny.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

31. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření účastníka i vedlejších účastníků řízení Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

32. Ústavní soud připomíná, že jako orgán ochrany ústavnosti není součástí soustavy soudů (srov. čl. 83, 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu výkon dozoru nad rozhodovací činností ostatních soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem České republiky. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace přísluší obecným soudům.

33. Ústavní soud konstatuje, že Listina zakotvuje v hlavě páté základní právo na soudní a jinou právní ochranu; obdobně tak činí i čl. 6 Úmluvy. Jedním z prvků práva na řádný proces je právo na přístup k nezávislému a nestrannému soudu nebo k jinému orgánu veřejné moci (čl. 36 odst. 1 Listiny). Takto garantované právo však není absolutní, může být předmětem různých omezení, mj. týkajících se i podmínek řízení. Tato omezení jsou z pohledu základních procesních práv dovolená a jsou důsledkem skutečnosti, že již svojí podstatou právo na přístup k soudu a jiným orgánům veřejné moci vyžaduje regulaci státem. Nicméně státem aplikovaná omezení nesmí zabránit nebo omezit přístup jednotlivce takovým způsobem nebo do takové míry, že by byla zasažena samotná podstata tohoto práva. Navíc musí sledovat legitimní cíl a musí existovat rozumný vztah proporcionality mezi použitými prostředky a cílem, jehož má být dosaženo.

34. Ústavně zaručené právo podle čl. 36 odst. l Listiny je porušeno, je-li komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu nebo jiného orgánu veřejné moci, popř. odmítá-li tento orgán jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně zůstává-li v řízení bez zákonného důvodu nečinný. Důvodem pro zásah Ústavního soudu tak mj. může být uplatnění přepjatého formalismu, jenž je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti.

35. Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát prokázal, že orgánům veřejné moci a především obecným soudům netoleruje formalistický postup, který používá sofistikované odůvodňování k prosazení zřejmé nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mimo jiné, že soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Nalézání práva nespočívá pouze ve vyhledávání přímých a výslovných pokynů v zákonném textu, ale též ve zjišťování a formulování toho, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)]. Přílišný formalismus při výkladu právních norem vedoucí k extrémně nespravedlivému závěru pak znamená porušení základních práv [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 1735/07 (N 177/51 SbNU 195) nebo nález sp. zn. II. ÚS 3168/09 (N 158/58 SbNU 345)].

36. Ústavní soud si je vědom, že zvláštní senát zřízený podle zákona č. 131/2002 Sb. není označen jako soud ani není součástí soustavy soudů, jak dokládá čl. 91 odst. 1 Ústavy. Není ani obsažen v jiných ustanoveních Ústavy [kromě zcela obecné zmínky v čl. 87 odst. 1 písm. k) *in fine* a v čl. 87 odst. 3 písm. b) *in fine*] nebo v jiném ústavním zákoně. Stojí stejně jako Ústavní soud mimo soustavu ostatních soudních orgánů. Zvláštní senát je nicméně složen

ze soudců Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu a řízení vede postupem stanoveným zákonem č. 131/2002 Sb., s podpůrným užitím části třetí hlavy první soudního řádu správního. A podle § 2 odst. 5 zákona č. 131/2002 Sb. platí, že působení ve zvláštním senátu a jeho činnost je výkonem soudnictví. Nabízí se tedy otázka, zda jde či nejde o soud ve smyslu čl. 81 a 82 Ústavy. Ústavní soud dospěl k závěru, že lze analogicky vyjít z jeho vlastní předchozí judikatury, a to z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/04 (N 89/37 SbNU 207; 220/2005 Sb.), kde se mj. uvádí: „čl. 81 a 82 Ústavy lze vykládat jako institucionální záruky materiálně chápaného výkonu soudní moci, a proto z hlediska práva na spravedlivý proces není nezbytné, aby ve všech případech byl soudem ve smyslu čl. 36 odst. 2 Listiny výhradně orgán začleněný do soustavy obecných soudů, avšak musí jít o orgán nezávislý, jehož členové disponují nezávislostí a nestranností při svém rozhodování. Dále musí mít nepodmiňovaný přístup ke zkoumání všech relevantních aspektů věci (skutkových i právních) a musí respektovat základní zásady spravedlivého procesu …, přičemž vykonatelné rozhodnutí již nelze dalším mocenským aktem zvrátit (vymezení soudnictví v materiálním smyslu).“ V daném případě se Ústavní soud přiklonil k materiálnímu pojetí pojmu „soud“, byť šlo o oblast přezkumu rozhodnutí orgánů veřejné správy. Uvedený závěr však lze uplatnit i ve vztahu k čl. 36 odst. 1 Listiny. Soudem tedy zjevně může být i orgán stojící mimo soustavu soudů, nemusí ani být jako soud explicite označen, stěžejní však je, aby splňoval všechny obsahové atributy nezávislosti. Těmto kritériím zvláštní senát zřízený podle zákona č. 131/2002 Sb. vyhovuje, a proto lze i v řízení před ním namítat porušení ústavně zaručeného práva na řádný proces.

37. Podstata ústavní stížnosti spočívá v namítaném porušení práva na řádný proces, kdy stěžovatel tvrdí, že jeho právo bylo porušeno způsobem, jakým zvláštní senát posoudil splnění podmínek pro zahájení řízení o kompetenčním sporu podle zákona č. 131/2002 Sb. Ústavní soud této námitce přisvědčil, avšak s tím, že se jedná pouze – jak je ve výroku uvedeno – o porušení jedné ze složek práva na soudní ochranu, tj. práva na přístup k soudu. Přístup k soudu v tomto případě však znamená pouze právo na přístup k poskytnutí ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny v rozsahu kompetencí zvláštního senátu podle zákona č. 131/2002 Sb.

38. Ústavnímu soudu pak nezbývá než konstatovat, že postup zvláštního senátu posoudil jako nepřiměřený a přepjatě formalistický. Ústavnímu soudu se jeví jako nadbytečné, aby zvláštní senát vyžadoval k popření pravomoci rozhodnout v určité věci vydání kvalifikovaného, formálního, procesního rozhodnutí strany sporu, které by navíc mělo být následováno návrhem tohoto orgánu na řešení kompetenčního sporu ke zvláštnímu senátu.

39. Podle zákona č. 131/2002 Sb. se postupuje při kladných nebo záporných sporech o pravomoc nebo věcnou příslušnost vydat rozhodnutí, jehož stranami jsou soudy a orgány moci výkonné, územní, zájmové nebo profesní samosprávy [§ 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 131/2002 Sb.]. Kompetenčním sporem je též spor, ve kterém jeho strany popírají svou pravomoc vydat rozhodnutí v totožné věci individuálně určených účastníků (§ 1 odst. 2 věta druhá zákona č. 131/2002 Sb.). Návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu je oprávněna podat některá z jeho stran nebo účastník řízení ve věci, v níž se otázka pravomoci vydat rozhodnutí stala spornou (§ 3 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb.). Zvláštní senát rozhoduje usnesením o tom, kdo je příslušný vydat rozhodnutí ve věci uvedené v návrhu na zahájení řízení (§ 5 odst. 1 zákona č. 131/2002 Sb.).

40. Zvláštní senát v napadeném usnesení opakovaně zdůraznil, že k popření pravomoci rozhodnout v určité věci musí dojít formálním a zákonem předpokládaným způsobem. Podle něj bylo na příslušném funkcionáři KŘ PČR (řediteli), aby kvalifikovaným způsobem popřel svoji pravomoc ve věci rozhodnout. Jediným způsobem, jakým tak podle zvláštního senátu mohl učinit, bylo podání návrhu na zahájení kompetenčního sporu ke zvláštnímu senátu. Do doby, než tak učiní, nelze podle zvláštního senátu uvažovat o tom, že by v této věci vznikl kvalifikovaný kompetenční spor, jak jeho existenci předpokládá § 1 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb.

41. Takový postup zvláštního senátu však podle názoru Ústavního soudu nelze akceptovat, neboť KŘ PČR v dané věci opakovaně a jednoznačně formulovalo svoje negativní stanovisko, když v přípisech adresovaných stěžovateli konstatovalo, že není věcně příslušné k vydání rozhodnutí ve věci stěžovatele (viz přípisy č. j. KRPC-30679-3/ČJ-2015--0200KR ze dne 13. 3. 2015 nebo č. j. KRPC-30679-6/ČJ-2015-0200KR ze dne 27. 4. 2015). Těmito přípisy došlo podle Ústavního soudu k relevantnímu popření pravomoci KŘ PČR rozhodnout ve věci stěžovatele. Právní názor, že nemá pravomoc rozhodnout o návrhu stěžovatele, KŘ PČR zopakovalo v reakci na výzvu zvláštního senátu přípisem č. j. KRPC 122028-2/ČJ-2017-0200KR ze dne 22. 8. 2017. Naposledy KŘ PČR popřelo svoji pravomoc ve vyjádření k ústavní stížnosti č. j. KRPC-113616-2/ČJ-2018-0200AP ze dne 22. 8. 2018.

42. Za stavu, kdy KŘ PČR je v dané věci nečinné a návrh na zahájení kompetenčního sporu nepodalo, představuje odmítnutí návrhu samotného účastníka řízení (stěžovatele) na zahájení řízení o kompetenčním sporu odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*) zvláštním senátem. Podle čl. 4 odst. 4 Listiny musí být při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod šetřeno jejich podstaty a smyslu. Svým postupem v předmětné věci však zvláštní senát podle přesvědčení Ústavního soudu z těchto mezí vybočil, a odepřel tak stěžovateli právo podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jehož se stěžovatel dovolává.

43. Zvláštní senát v dané věci svým výkladem vybočil z rámce zákonných ustanovení, když dovodil, že k popření pravomoci vydat rozhodnutí musí dojít přísně formální cestou, čímž porušil čl. 36 odst. 1 Listiny. Zákon č. 131/2002 Sb. však podle Ústavního soudu nestanoví obligatorní, zvláštní formu popření pravomoci vydat v dané věci rozhodnutí. Tato forma byla pouze výkladově dovozena zvláštním senátem. Podle přesvědčení Ústavního soudu postačuje k popření pravomoci i běžný, neformální přípis, ze kterého srozumitelně a určitě vyplývá, že ten, kdo k tomu byl oprávněn, popřel svoji pravomoc v individuálně určené věci rozhodovat.

44. Je třeba dodat, že ani rozhodovací činnost zvláštního senátu v obdobných věcech není zcela konstantní. V usnesení č. j. Konf 64/2005-33 ze dne 14. 8. 2006 (všechna zde citovaná judikatura zvláštního senátu je dostupná na http://www.nssoud.cz) zvláštní senát odůvodnil závěr, podle kterého: „Jestliže soud pro nedostatek své pravomoci zastavil řízení a věc postoupil správnímu orgánu, nemá tento správní orgán, domnívá-li se, že věc naopak do pravomoci soudu patří, jinou možnost než podat návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu (§ 3 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb.).“ Zvláštní senát se v daném rozhodnutí vyjádřil rovněž k oprávnění účastníka původního řízení zahájit řízení o kompetenčním sporu. Uvedl, že dané oprávnění představuje možnost „poslední záchrany“, která je k dispozici účastníku původního řízení typicky v situaci, kdy on je tím jediným, komu je existence kompetenčního sporu známa. V usnesení č. j. Konf 13/2006-4 ze dne 8. 1. 2007 zvláštní senát vysvětlil, že „samotný (formálně nevyjádřený) nesouhlas správního orgánu s tím, že mu věc byla postoupena soudem, ještě nutně nenaplňuje zákonné znaky negativního kompetenčního sporu ve smyslu § 1 odst. 2 věty druhé zákona č. 131/2002 Sb., v němž obě strany – slovy zákona – popírají svou pravomoc vydat rozhodnutí v totožné věci individuálně určených účastníků“. Oproti tomu však v usnesení č. j. Konf 34/2006-22 ze dne 28. 5. 2007 zvláštní senát uvedl, že „vychází z toho, že nepostačí nějaké neurčité vyjádření nevůle rozhodovat; trvat však důsledně na formální stránce soudního nebo správního aktu by ale také nevedlo k potřebnému cíli; ve svém důsledku by zejména působilo v neprospěch účastníka řízení. Spíše než k formě je proto nutno upnout se k obsahu a hodnotit, nakolik srozumitelně a určitě byla pravomoc ve věci rozhodovat popřena a zda tak učinil ten, kdo k tomu byl oprávněn“.

45. Naposledy uvedený přístup zvláštního senátu k posouzení vyjádření vůle rozhodovat ve věci a ke splnění podmínek pro zahájení řízení o kompetenčním sporu ve smyslu zákona č. 131/2002 Sb. považuje Ústavní soud za ústavně konformní a zajišťující náležité dodržení práva na řádný proces, tak jak jej garantuje čl. 36 odst. 1 Listiny. Výklad

zákona č. 131/2002 Sb. zvolený zvláštním senátem v nyní posuzované věci je podle přesvědčení Ústavního soudu v extrémním rozporu s principy spravedlnosti.

VI. Závěr

46. Na základě výše uvedeného Ústavní soud shledal porušení práva stěžovatele garantovaného v čl. 36 odst. 1 Listiny a podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku uvedeno.

Č. 206
Právo na úroky z prodlení s plněním náhrady nemajetkové újmy pozůstalým
(sp. zn. II. ÚS 2149/17 ze dne 10. prosince 2019)

Ústavní soud konstatuje, že přístup obecných soudů v nyní rozhodované věci stojí v příkrém rozporu se zásadou účinné ochrany základních práv. Do interpretace zásady ochrany práv se promítá také běh času. Náhrada nemajetkové újmy pozůstalým bude efektivně chránit jejich základní práva pouze tehdy, bude-li jim poskytnuta v co nejkratší době po jejím vzniku. Čím více se bude okamžik poskytnutí náhrady vzdalovat od okamžiku vzniku této újmy, tím více bude poškozený pociťovat tuto újmu jako nespravedlivou. Bude v něm přitom zároveň sílit přesvědčení, že „právo není na jeho straně". Náhrada nemajetkové újmy pozůstalým tedy nebude způsobilá plnit svou satisfakční funkci. Nebude-li tato náhrada poskytnuta v blízké časové návaznosti na okamžik, kdy újma vznikla, nebude ani způsobilá plnit svou preventivně-sankční funkci. Měla-li by totiž být povinnost nahradit vzniklou újmu pro povinného pouze otázkou „virtuální" (závislou na budoucí právní skutečnosti – rozhodnutí soudu), pak nebude schopna ovlivnit jeho budoucí jednání, stejně jako jednání dalších osob, které by se mohly v budoucnu dostat do obdobných situací.

Aby mohla náhrada nemajetkové újmy pozůstalým plnit svou satisfakční a preventivně-sankční funkci a zprostředkovaně též naplnit pozitivní závazky plynoucí z práva na ochranu soukromého a rodinného života, resp. práva na život a tato práva účinně chránit, musí z ní plynout také nárok na úroky z prodlení. Odepřením úroků z prodlení se institut náhrady nemajetkové újmy pozůstalým stává „bezzubým", neboť se umožňuje povinnému, aby se úspěšně, bez jakékoli sankce, vyhýbal plnění svých povinností. Obecné soudy tak zásadně ztěžují vymahatelnost práv poškozených namísto toho, aby tato jejich práva chránily.

Ústavní soud zdůrazňuje, že nosné důvody tohoto rozhodnutí neplatí pouze pro případy, na něž se vztahuje úprava náhrady nemajetkové újmy pozůstalým podle občanského zákoníku (tj. § 444 odst. 3 a odvozeně § 13 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), ale také – a tím spíše – pro případy, na něž dopadá aktuální právní úprava náhrady škody obsažená v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „NOZ"). Nový civilní kodex předmětné nároky systematicky řadí k závazkům z deliktů, kam svou povahou náleží. Je zjevné, že z deliktního jednání vzniká závazkový právní vztah, jehož obsahem je především povinnost nahradit způsobenou újmu. Nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích je pak nutno považovat za nárok majetkové povahy, tj. za peněžitý dluh, byť plynoucí z osobnostních práv (srov. § 612 NOZ). Dostane-li se povinný s plněním dluhu do prodlení, vzniká poškozenému též nárok na úroky z prodlení. Tento nárok přitom podle § 1970 NOZ vzniká u všech peněžitých dluhů, a to bez ohledu na právní důvod, z něhož vzešly.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové o ústavní stížnosti stěžovatelek 1) J. N. a 2) Z. B., obou zastoupených Mgr. MUDr. Danielem Mališem, LL.M., advokátem, se sídlem Na Rybníčku 1329/5, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2017 č. j. 30 Cdo 4757/2016-661 a rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. 6. 2016 č. j. 1 Co 12/2016-593, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Olomouci jako účastníků řízení a 1) Olomouckého kraje, se sídlem Jeremenkova 1191/40a, Olomouc, a 2) Nemocnice Olomouckého kraje, a. s., se sídlem Jeremenkova 1191/40a, Olomouc, obou zastoupených JUDr. Petrem Ritterem, advokátem, se sídlem Riegrova 12, Olomouc, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2017 č. j. 30 Cdo 4757/2016-661 a výrokem I rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. 6. 2016 č. j. 1 Co 12/2016-593 byl porušen princip kontradiktornosti řízení podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, jakož i právo stěžovatelek na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, spolu s právem na život podle čl. 2 téže Úmluvy.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

1. Stěžovatelky se ve své ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhají zrušení výše specifikovaných rozhodnutí obecných soudů. Mají totiž za to, že jimi byla porušena jejich ústavně zaručená práva na ochranu soukromého a rodinného života dle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), právo vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny, právo na zákonného soudce dle čl. 38 Listiny a také princip rovnosti, resp. zákaz diskriminace dle čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny.

I. Skutkové okolnosti případu a průběh řízení

2. Ústavní stížnost má svůj původ v tragické události, při níž ve věku 15 let zemřel jediný syn, resp. bratr stěžovatelek, J. V. Ten se dne 23. 11. 2005 podrobil ve zdravotnickém zařízení provozovaném příspěvkovou organizací vedlejšího účastníka 2), tehdejší Nemocnicí Prostějov, p. o., (dále jen „prostějovská nemocnice“, právní předchůdce vedlejšího účastníka 2), předem plánované a z pohledu stavu lékařské vědy rutinní laparoskopické operaci levostranné varikokély, tj. rozšíření žil levého chámovodu, které nijak neohrožovalo jeho život ani zdraví. Lékaři prostějovské nemocnice se ovšem při operačním zákroku i následné péči dopustili několika zásadních selhání, v jejichž důsledku J. V. zemřel. Operující lékař T. H. přípravu na zákrok flagrantně podcenil, a ani si neověřil, na které straně dutiny břišní má zákrok provést. V důsledku toho nesprávně nastavil optiku laparoskopického přístroje a zákrok provedl na opačné, tedy pravé straně. Varikokéla se přitom v 90 % případů nalézá na levé straně těla a neobvyklému zákroku na opačné straně by automaticky měla

předcházet o to důkladnější příprava. Nadto T. H. neoperoval (zdravou) pravostrannou spermatickou žílu, nýbrž žílu kyčelní s několikanásobným průtokem a tlakem krve. Tu následně uzavřel svorkou, která byla s ohledem na tlak krve v této žíle naprosto nedostatečná, takže z přerušené žíly sklouzla a došlo k masivnímu krvácení do dutiny břišní.

3. Včasné odhalení krvácení a reoperace či podvázání přerušené žíly by s velkou pravděpodobností život J. V. zachránilo. Závažných pochybení se však dopustili i lékaři, kteří měli J. V. poskytnout pooperační péči, především pak P. Š. Tito jeho pooperační stav nesprávně diagnostikovali a diagnózu nezměnili ani potom, co organizmus J. V. na aplikovanou léčbu nereagoval. P. Š. dokonce od J. V. odešel, ačkoli si byl dobře vědom, že jeho stav není stabilizován. Masivní ztráta krve u něj následně vyvolala těžký hypovolemický šok (tj. šok z nedostatečného objemu krve), který vedl k zástavě srdce, syndromu difúzního krvácení a nevratnému poškození mozku. Navzdory pozdější resuscitaci J. V. následujícího dne, tj. 24. 11. 2005, v prostějovské nemocnici zemřel. Postup jmenovaných lékařů byl v rámci trestního řízení vyhodnocen jako postup *non lege artis*, za což byli T. H. i P. Š. pravomocně odsouzeni za trestný čin ublížení na zdraví (způsobení smrti z nedbalosti), v případě prvního jmenovaného podle § 224 odst. 1 a 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v tehdy účinném znění, (dále jen „trestní zákon“) a v případě druhého jmenovaného pak podle § 224 odst. 1 trestního zákona.

4. Stěžovatelky se následně žalobou podanou ke Krajskému soudu v Ostravě (dále jen „Krajský soud“) domáhaly náhrady nemajetkové újmy, která jim byla smrtí J. V. způsobena. Krajský soud o ní rozhodl rozsudkem ze dne 21. 3. 2012 č. j. 23 C 240/2008-307, jehož výrokem I uložil žalovaným – Olomouckému kraji (vedlejší účastník 1) a Nemocnici Olomouckého kraje, a. s., (vedlejší účastník 2) zaplatit stěžovatelce 1) částku 1 700 000 Kč a stěžovatelce 2) částku 1 000 000 Kč jako náhradu nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „OZ“). Výrokem II pak žalobu ve zbývající části, tj. co do nároku stěžovatelky 1) na zaplacení částky 4 300 000 Kč a úroku z prodlení z částky 6 000 000 Kč a co do nároku stěžovatelky 2) na zaplacení částky 2 000 000 Kč a úroku z prodlení z částky 3 000 000 Kč, zamítl. Výroky III a IV rozhodl o náhradě nákladů řízení.

5. K odvolání všech účastníků Vrchní soud v Olomouci (dále jen „Vrchní soud“) svým rozsudkem ze dne 14. 11. 2012 č. j. 1 Co 157/2012-412 rozsudek Krajského soudu ve věci samé změnil ve výroku I tak, že vedlejší účastníky zavázal, aby solidárně zaplatili stěžovatelce 1) částku 1 000 000 Kč a stěžovatelce 2) částku 600 000 Kč. Ve zbytku (část výroku I, výrok II) rozhodl tak, že jednak změnou rozsudku nižší instance žalobu co do dalších požadovaných částek, a to stěžovatelce 1) 700 000 Kč a stěžovatelce 2) 400 000 Kč, zamítl a dále rozsudek soudu prvního stupně potvrdil (tedy i ohledně nevyhovění žalobě v části o úroku z prodlení). Výroky III, IV a V rozhodl o náhradě nákladů řízení. Toto rozhodnutí Vrchního soudu napadli dovoláním jak stěžovatelky, tak vedlejší účastníci. Nejvyšší soud o nich rozhodl svým rozsudkem ze dne 18. 6. 2014 č. j. 30 Cdo 2535/2013--529, kterým dovolání stěžovatelek částečně zamítl a částečně odmítl. Dovolání vedlejších účastníků pak odmítl.

6. Stěžovatelky následně brojily proti uvedeným rozhodnutím obecných soudů ústavní stížností. Ústavní soud nálezem sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 221/79 SbNU 545) rozsudek Nejvyššího soudu (ve výrocích I a II) a rozsudek Vrchního soudu (ve výrocích I a II) pro jejich rozpor s čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy zrušil. Po kasačním zásahu Ústavního soudu následně Vrchní soud rozsudkem ze dne 1. 6. 2016 č. j. 1 Co 12/2016-593 rozsudek Krajského soudu v části výroku II, kterým byla zamítnuta žaloba, aby vedlejší účastníci zaplatili stěžovatelce 1) úrok z prodlení z částky 6 000 000 Kč a stěžovatelce 2) úrok z prodlení z částky 3 000 000 Kč, potvrdil (výrok I). Ve zbylé části výroku II a ve výrocích I, III, IV rozsudek Krajského soudu zrušil a vrátil mu věc v tomto

rozsahu k dalšímu řízení (výrok II). Ve vztahu k potvrzujícímu výroku Vrchní soud uvedl, že podle ustálené judikatury fyzická osoba domáhající se práva „na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle zmíněného ustanovení [OZ] nemůže požadovat úroky z prodlení, neboť právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 [OZ] není právem věřitele na plnění (pohledávkou) od dlužníka podle ustanovení § 488 a násl. [OZ]. Obdobně se k této otázce vyslovil Nejvyšší soud v rozhodnutí uveřejněném ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. R 1/92 ve vztahu k jinému typu nemajetkové újmy“. Ve vztahu ke zrušujícímu výroku pak Vrchní soud odkázal na výše citovaný nález sp. zn. I. ÚS 2844/14, v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že v odůvodněních rozhodnutí Nejvyššího soudu i Vrchního soudu absentovalo náležité zohlednění kritérií relevantních pro stanovení výše relutární náhrady. Vrchní soud konstatoval, že ve světle odůvodnění citovaného nálezu je deficitní též rozhodnutí Krajského soudu, a je tudíž nepřezkoumatelné.

7. Tímto okamžikem se řízení o nárocích stěžovatelek rozdělilo na část, která se týkala merita věci, a na část týkající se úroků z prodlení. O meritu věci rozhodl v návaznosti na posledně citované rozhodnutí Vrchního soudu Krajský soud rozsudkem ze dne 25. 8. 2016 č. j. 23 C 240/2008-628 tak, že řízení ohledně nároku stěžovatelky 1) na zaplacení částky 1 000 000 Kč a stěžovatelky 2) na zaplacení částky 600 000 Kč zastavil (výrok I). Výrokem II pak uložil vedlejším účastníkům zaplatit stěžovatelce 1) částku 700 000 Kč a stěžovatelce 2) částku 400 000 Kč. Ve zbytku, tj. co do nároku stěžovatelky 1) na zaplacení částky 4 300 000 Kč a stěžovatelky 2) na zaplacení částky 2 000 000 Kč, žalobu zamítl. Výroky IV a V rozhodl o náhradě nákladů řízení.

8. V části řízení o úrocích z prodlení – což je předmětem ústavní stížnosti – došlo k následujícímu vývoji. Proti výroku I rozsudku Vrchního soudu č. j. 1 Co 12/2016-593 stěžovatelky brojily dovoláním, v němž namítaly, že napadené rozhodnutí spočívá na řešení právní otázky existence práva na úrok z prodlení s plněním náhrady nemajetkové újmy, způsobené neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti. Tuto otázku přitom bylo třeba posoudit jinak, než jak byla Nejvyšším soudem vyřešena, nebo je tato otázka řešena v jeho praxi rozdílně. Stěžovatelky odmítly právní názor, který vyslovil Nejvyšší soud ve svém výše citovaném (bod 5 in fine) rozsudku č. j. 30 Cdo 2535/2013-529, že „možnost přiznání úroků z prodlení při peněžitém zadostiučinění nepřichází v úvahu, neboť právo na tento druh zadostiučinění není ryzí majetkovou pohledávkou ze závazkového právního vztahu (srov. Švestka, Spáčil, Škárová, Hulmák a kol., Občanský zákoník, 2. vydání, 2009, str. 201)“.

9. Naopak stěžovatelky tvrdily, že povinnost k náhradě nemajetkové újmy v penězích je závazkem, jehož obsahem je zaplacení peněžité částky. Zaplacení této náhrady proto musí být plněním peněžitého dluhu ve smyslu § 517 odst. 2 OZ a poškozenému při prodlení s poskytnutím tohoto plnění musí náležet úrok z prodlení. Svou argumentaci založily mj. na ustálené judikatuře Nejvyššího soudu, podle níž má právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích dle § 13 odst. 2 OZ majetkovou povahu, a podléhá proto promlčení. Podléhá-li promlčení, musí nabývat také splatnosti. V případě neposkytnutí včasného plnění nastává prodlení a vzniká povinnost uhradit též úrok z prodlení. Vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudu o povinnosti zaplatit náhradu nemajetkové újmy je rozhodnutím deklaratorním, je původce neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti, který na základě výzvy poškozeného nezaplatí náhradu nemajetkové újmy zásahem způsobené, v prodlení a je povinen vedle samotné náhrady platit též úrok z prodlení. Za nepřípadný pak stěžovatelky považovaly též odkaz Vrchního soudu na rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 12. 1991 sp. zn. 1 Cz 31/91 (R 1/92), který se podle jejich názoru vztahuje výhradně k soudnímu zvýšení odškodnění ztížení společenského uplatnění či odškodnění za bolest a vychází z konstitutivní povahy soudního rozhodnutí, zakládajícího dosud neexistující právo.

10. Nejvyšší soud zopakoval, že zásadní otázkou v řízení je existence prodlení vedlejších účastníků s plněním povinnosti zaplatit žalobkyním náhradu nemajetkové újmy,

jehož důsledkem by bylo přiznání úroků z prodlení žalobkyním. Dospěl k závěru, že způsob, jakým stěžovatelky „zpochybňují odvolacím soudem dovozenou nemožnost přiznání práva na úroky z prodlení se zaplacením náhrady nemajetkové újmy, spočívá v záměně okamžiku, kdy je možné tento nárok uplatnit poprvé (actio nata), s okamžikem jeho splatnosti po rozhodnutí soudu. Zatímco počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty k jeho uplatnění se váže k době, kdy se poškozený dozví o neoprávněném zásahu do práva na ochranu osobnosti, a kdo je za tento zásah odpovědný, splatnost nároku na náhradu nemajetkové újmy v penězích (s ohledem na to, že tento nárok může konstitutivně přiznat pouze soud) nastává teprve uplynutím lhůty určené v pravomocném rozhodnutí soudu“.

11. Nejvyšší soud též konstatoval, že Vrchní soud správně poukázal na rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 1 Cz 31/91, který „vysvětluje rozdílnost v možnosti přiznat úroky z prodlení v případě, kdy výše částek, které náleží oprávněným osobám, je stanovena právním předpisem, v protikladu s případy, kdy rozhodnutí o tom, zda v konkrétním případě náleží a v kladném případě v jaké výši, závisí na rozhodnutí soudu“. Dále uvedl s odkazem na dílo autorů Knap, K., Švestka, O., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecitý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva, Praha: Linde, 2004, str. 196–197, že „[m]ožnost přiznání úroků z prodlení při peněžitém zadostiučinění podle § 13 odst. 2 [OZ] nepřichází v úvahu, neboť do právní moci rozhodnutí soudu (ať nalézacího, či odvolacího), není zatím povinnost plnit peněžité zadostiučinění závazně stanovena; teprve stanovení této povinnosti právní mocí rozhodnutí soudu, ať nalézacího, či odvolacího, má konstitutivní charakter. Po právní moci rozhodnutí soudu a po jeho vykonatelnosti je však již situace jiná, což bývá v právní praxi někdy přehlíženo. Jestliže je totiž rozhodnutí soudu již pravomocné a vykonatelné, musí subjekt plnit povinnost peněžitého zadostiučinění stejně jako každou jinou peněžitou povinnost. To platí v případě prodlení povinnosti s plněním peněžitého zadostiučinění i ohledně úroků z prodlení“. Tyto – podle názoru Nejvyššího soudu – odpovídající závěry však stěžovatelky svým dovoláním nevyvrátily. Nenaplnily tak jimi uplatněné předpoklady přípustnosti dovolání a Nejvyšší soud jejich dovolání podle ustanovení § 243c odst. 1 a 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, jako nepřípustné odmítl.

II. Obsah ústavní stížnosti a vyjádření účastníků řízení

12. Stěžovatelky ve své obsáhlé ústavní stížnosti brojí proti výše rubrikovaným rozhodnutím obecných soudů. Namítají především, že obecné soudy porušily jejich právo na ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromého a rodinného života, právo vlastnit majetek, princip rovnosti a zákaz diskriminace a v neposlední řadě též právo na zákonného soudce, a to podle čl. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 10 odst. 2, čl. 11 a 38 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

13. Porušení těchto práv se podle stěžovatelek měly obecné soudy dopustit tím, že jim nepřiznaly úrok z prodlení s placením peněžité náhrady za způsobenou nemajetkovou újmu na osobnostních právech, vzniklou úmrtím J. V., zaviněným lékaři prostějovské nemocnice. Porušení práva na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života stěžovatelky dovozují z funkce náhrady nemajetkové újmy v penězích jako prostředku ochrany tohoto práva. Náhrada imateriální újmy plní mimo jiné satisfakční a preventivně-sankční funkci (nález sp. zn. I. ÚS 2844/14). Zmírňuje způsobenou újmu, odrazuje původce zásahu od opakování jeho protiprávního jednání (ostatní osoby od jeho následování) a současně představuje sankci za soukromoprávní delikt. Pro naplnění těchto funkcí je podstatná nejen výše náhrady nemajetkové újmy, ale též další okolnosti, za nichž je náhrada poskytnuta; především doba, která uplyne od zásahu. Plynutím času se satisfakční a preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy výrazně oslabuje. Obě funkce přitom mohou působit pouze tehdy, nebude-li moci původce neoprávněného zásahu splnění

své povinnosti zaplatit náhradu bez následků odkládat, a bude tak motivován k co nejvčasnějšímu, pokud možno dobrovolnému zaplacení.

14. Nepřiznáním úroků z prodlení se zaplacením peněžní náhrady však satisfakce jako prostředek ochrany osobnostních práv ztrácí mnoho ze své efektivnosti a brání naplnění výše popsaných funkcí náhrady za způsobenou nemajetkovou újmu. Původce zásahu totiž může zaplacení náhrady i přes její případné uplatnění u soudu zcela bez následků odkládat, což i vzhledem k průměrné délce soudního řízení v České republice znamená uplynutí mnoha let. Naopak úroky z prodlení motivují dlužníka, aby plnil své závazky včas, a zároveň slouží jako sankce za případné prodlení. Mohou přispět i k předcházení soudním sporům – včasnou úhradou je úhrada dobrovolná. Přístup obecných soudů v této věci ovšem nutí poškozeného, aby se svého nároku domáhal zdlouhavou a nákladnou soudní cestou. Poškozený tak dále a opakovaně prožívá zásah do svých osobnostních práv v rámci své osobní účasti na procesních úkonech, čímž se jeho újma ještě prohlubuje. Původce zásahu (škůdce) však nemusí, ani s mnohaletým odstupem, zaplatit ani o jedinou korunu navíc. Obecné soudy tak zcela nepřípadně zvýhodňují původce zásahu na úkor poškozeného.

15. Stěžovatelky opakovaně akcentují, že náhrada nemajetkové újmy je majetkovým právem, jehož obsahem je poskytnutí plnění v podobě peněžité částky, takže příslušenstvím tu je, jako v případě ostatních majetkových práv tohoto druhu, úrok z prodlení. Podle stěžovatelek zde vzniká nárok na náhradu nemajetkové újmy (a jemu korespondující povinnost k jejímu zaplacení) již neoprávněným zásahem do osobnostního práva a soudní rozhodnutí ukládající původci tohoto zásahu povinnost ji zaplatit je toliko deklaratorní povahy. Z uvedeného plyne, že se původce zásahu dostane do prodlení s plněním, jestliže ji na výzvu poškozeného neuhradí. Úrok z prodlení je stejně jako jistina majetkem, jeho nepřiznáním se obecné soudy dopustily též porušení ústavně garantovaného práva stěžovatelek na ochranu vlastnictví.

16. Rozhodnutí obecných soudů jsou tedy též diskriminační, neboť obecné soudy v čele s Nejvyšším soudem odpírají přiznávat úrok z prodlení pouze věřitelům náhrady nemajetkové újmy způsobené neoprávněným zásahem do osobnostních práv. Naopak věřitelům jiných práv, jako například na náhradu újmy (škody) na zdraví, na jednorázové odškodnění způsobené úmrtím osoby blízké (§ 444 odst. 3 OZ), na náhradu škod z dílčích nároků v případě odpovědnosti státu z výkonu veřejné moci i v dalších případech úrok z prodlení přiznávají. Nedůvodné rozdíly tu vznikají pouze na základě toho, z jaké právní skutečnosti nárok vzniká. Zatímco nahrazení újmy způsobené na základním lidském právu chránícím lidskou osobnost může být bez jakýchkoli následků odkládáno, plnění například kupní ceny se přiznáním úroků z prodlení prosazuje.

17. Námitky stěžovatelek směřují též k porušení práva na zákonného soudce garantovaného v čl. 38 odst. 1 Listiny. Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu totiž není jednotná. Stěžovatelky odkázaly na rozsudek ze dne 19. 6. 2013 sp. zn. 8 Tdo 46/2013, jímž Nejvyšší soud uložil obviněným povinnost zaplatit poškozené na náhradě nemajetkové újmy z titulu ochrany osobnosti částku 500 000 Kč „s úrokem z prodlení ve výši 7,05 % ročně do tří dnů od právní moci rozhodnutí“. Nejvyšší soud tak přiznal poškozené úrok z prodlení a není podle stěžovatelek rozhodné, že uvedený závěr byl formulován v adhezním řízení senátem trestního kolegia. Senát, který rozhodoval o dovolání stěžovatelek, měl podle nich věc postoupit k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu.

18. Ústavní soud vyzval Vrchní soud, Nejvyšší soud a vedlejší účastníky řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili. Vrchní soud uvedl, že podle jeho názoru má rozhodnutí, jímž bylo rozhodnuto o výši náhrady nemajetkové újmy, která vznikla stěžovatelkám, konstitutivní charakter. Před jeho vydáním se proto vedlejší účastníci nemohli dostat do prodlení s plněním, a stěžovatelkám proto nelze přiznat právo na zaplacení jimi požadovaných úroků z prodlení.

Nejvyšší soud ve svém vyjádření pouze lakonicky odkázal na odůvodnění svého usnesení a podotkl, že nebyla zasažena základní práva stěžovatelek.

19. Vedlejší účastníci, tj. Olomoucký kraj a Nemocnice Olomouckého kraje, a. s., na výzvu Ústavního soudu zareagovali společným vyjádřením, v němž navrhli, aby Ústavní soud stížnost stěžovatelek jako nedůvodnou zamítl, neboť jejich práva nebyla porušena. Institut náhrady nemajetkové újmy nelze podle nich považovat za závazek, nýbrž pouze za jeden z možných způsobů satisfakce za neoprávněný zásah do osobnostních práv. Poškozený se této satisfakce může domáhat po původci zásahu, avšak jeho nárok na plnění nevzniká ze skutečnosti, že byl spáchán protiprávní čin. Vyzve-li tedy poškozený původce zásahu k plnění náhrady nemajetkové újmy v penězích, tento může nárok uznat. Povinnost k plnění pak vzniká z dohody mezi ním a osobou poškozenou. K prodlení posléze dochází až uplynutím sjednané lhůty plnění.

20. Neuzná-li původce zásahu nárok poškozeného, pak musí podle vedlejších účastníků poškozený své právo uplatnit v řízení před soudem. Rozhodnutí soudu je konstitutivní a teprve uplynutím lhůty k plnění, kterou stanoví soud, vzniká nárok na úrok z prodlení.

21. Stěžovatelky se podle vedlejších účastníků snaží setřít rozdíl, který úprava obsažená v OZ činila mezi nárokem na náhradu škody dle § 444 odst. 3 OZ a náhradou nemajetkové újmy za zásah do osobnostních práv dle § 13 odst. 2 OZ. V případě odpovědnosti za škodu sice závazek povinného k plnění vzniká již z deliktu samotného a rozhodnutí soudu, jímž je rozhodováno o náhradě škody, má pouze deklaratorní povahu. Ve vztahu k náhradě nemajetkové újmy způsobené na osobnostních právech však k totožnému závěru dospět nelze. Na konstitutivní povaze uvedeného rozhodnutí přitom nemůže nic změnit ani posun v judikatuře obecných soudů, která se přiklonila k závěru, že právo domáhat se náhrady nemajetkové újmy s ohledem na svou majetkovou povahu podléhá promlčení.

22. Vedlejší účastníci nesouhlasí ani s argumentací stěžovatelek, že nepřiznání úroků z prodlení činí institut náhrady nemajetkové újmy jakožto prostředek ochrany osobnostních práv zcela neefektivním. To, že byly stěžovatelky v průběhu řízení před obecnými soudy nuceny opětovně prožívat utrpení spojené se zásahem do jejich osobnostních práv skrze výpovědi a účast na řízení, je dle vedlejších účastníků irelevantní. Nesouhlasit s uplatněným nárokem a bránit se proti němu v soudním řízení je právem povinného. Jak povinný, tak oprávněný jsou odkázáni na soud, jak rychle a kvalitně rozhodne.

23. Podle vedlejších účastníků nelze hovořit o tom, že by rozhodnutí obecných soudů porušila princip rovnosti. Stěžovatelky podle nich srovnávají nesrovnatelné. V případě nároků plynoucích z § 444 odst. 3 OZ a § 13 odst. 2 OZ se jedná o nároky z různých právních titulů, což stěžovatelky zcela přehlížejí.

24. Konečně pak napadenými rozhodnutími obecných soudů nedošlo k porušení práva stěžovatelek na zákonného soudce. Neplatí totiž argumentace stěžovatelek, že v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 46/2013, z něhož stěžovatelky dovozují rozpor v judikatuře Nejvyššího soudu, došlo k přiznání úroků z prodlení za nemajetkovou újmu způsobenou porušením osobnostních práv též za dobu před rozhodnutím soudu. Tímto rozhodnutím Nejvyšší soud sice skutečně přiznal poškozené úroky z prodlení, avšak podle vedlejších účastníků až po splatnosti náhrady, která byla stanovena na dobu do tří dnů od právní moci rozsudku. Citované rozhodnutí tak svědčí ve prospěch závěru o konstitutivní povaze soudních rozhodnutí, jimiž se rozhoduje o nárocích podle ustanovení § 13 OZ.

25. Uvedená vyjádření byla zaslána stěžovatelkám k replice. Ty však uvedly, že nepřiznání úroků z prodlení obecnými soudy nebylo výsledkem aplikace práva, nýbrž projevem svévole a prosté neochoty obecných soudů tak učinit. Objektivní právo neposkytuje pro závěr o konstitutivní povaze soudního rozhodnutí, jímž se rozhoduje o přiznání náhrady za nemajetkovou újmu, žádný podklad. Soudy mohou vydávat konstitutivní rozhodnutí pouze

tehdy, jsou-li k tomu výslovně zmocněny zákonem; takové zákonné zmocnění však v tomto případě zcela absentuje.

26. Stěžovatelky se ve své replice dále obsáhle vyjádřily k námitkám vedlejších účastníků (shrnuto) tak, že jsou účelové a nekonzistentní. Zcela cynické je podle nich bagatelizování satisfakční funkce náhrady nemajetkové újmy v kontextu rozhodované věci, neboť má být reparována újma způsobená usmrcením blízké osoby.

27. Soudní rozhodnutí o přiznání náhrady imateriální újmy v penězích mají podle přesvědčení stěžovatelek deklaratorní povahu. Stěžovatelky doplnily svou argumentaci odkazem na literaturu, která má jejich názor potvrdit (Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. Závazkové právo – Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 380). Podle komentáře se vznik a splatnost uvedeného nároku řídí obecnými pravidly závazkového práva, a to jak v režimu OZ, tak též podle nyní platné úpravy obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „NOZ“).

III. Formální předpoklady projednání ústavní stížnosti

28. Před vlastním přezkumem napadených rozhodnutí obecných soudů se musel Ústavní soud zabývat otázkou, zda ústavní stížnost splňuje veškeré náležitosti podle zákona o Ústavním soudu. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelky před jejím podáním vyčerpaly všechny procesní prostředky, které jim zákon k ochraně jejich práv poskytuje (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu). Ústavní stížnost byla podána včas, osobami oprávněnými a splňuje také ostatní zákonné požadavky. Ústavní soud o ní rozhodl bez nařízení jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Právní posouzení

29. Stěžovatelky ve své ústavní stížnosti brojí proti výrokům rozhodnutí obecných soudů, jimiž nebylo vyhověno jejich žalobě o náhradu nemajetkové újmy v té části, která sestávala z příslušenství pohledávky – úroků z prodlení. Namítají, že obecné soudy jsou povinny rozhodnout o jejich nárocích tak, aby mohla právní úprava, i co do příslušenství pohledávky, naplnit jeden ze svých účelů, jenž spočívá ve včasném plnění; v opačném případě je zeslaben i satisfakční účel poskytované náhrady.

30. Ústavní soud učinil předmětem přezkumu stěžovatelkami tvrzené základní právo na ochranu soukromého a rodinného života, garantované v čl. 10 odst. 2 Listiny i v čl. 8 odst. 1 Úmluvy, a jak níže vyloží, stalo se tak v sepětí s právem na život podle čl. 2 Úmluvy. Není však toho názoru, že by měl přikročit k posouzení napadených rozhodnutí z hlediska případného zásahu do práva na rovné zacházení se stěžovatelkami; právní základ věci totiž, jakkoli se může jevit obecně jednoznačný, byl v období do 1. 1. 2014, tedy do nabytí účinnosti NOZ, atypicky založen na aplikaci a interpretaci příslušné materie odškodňování právně dotvářené Ústavním soudem. Samotná ryze osobnostní povaha uplatněného nároku pak brání vyjít vstříc úvahám, podle nichž mělo dojít též k zásahu do práva na ochranu vlastnictví stěžovatelek ve smyslu čl. 11 Listiny. Naproti tomu bylo třeba napřít přezkumné úvahy směrem k judikatuře obecných soudů o dané právní otázce, neboť tu rozhodovací praxe vykazuje již *prima vista* podstatné rozpory; v sázce bylo tedy právo stěžovatelek na soudní ochranu, konkrétněji pak na spravedlivý proces, jakkoli toto právo není v ústavní stížnosti zmíněno [k tomu však nález ze dne 26. 4. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 37/04, bod 54 (N 92/41 SbNU 173; 419/2006 Sb.) i nálezy další, podle nichž Ústavní soud neváže právní kvalifikace v návrhu].

31. V intencích pravidla o prioritě procesního přezkumu přistoupil proto Ústavní soud následně vždy nejprve k posouzení věci prizmatem práva na soudní ochranu a poté se zabýval úvahami substantivními.

IV.a) Pozitivní závazek státu k ochraně základního práva, vztah čl. 8 a 2 Úmluvy, princip plného odškodnění

32. Ústavní soud učiní předmětem meritorního přezkumu ústavní stížnosti mimo jiné takový postup obecného soudu, jenž při aplikaci a interpretaci podústavního práva dospěje k extrémnímu rozporu s principy spravedlnosti, a založí tak stav, při němž je porušeno některé ze stěžovatelových základních práv [nález ze dne 2. 3. 2000 sp. zn. III. ÚS 269/99 (N 33/17 SbNU 235); podobně viz nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), III. ÚS 166/95 (N 79/4 SbNU 255), I. ÚS 401/98 (N 3/13 SbNU 11) a další]. V rámci jednotlivých komponent spravedlivého procesu může jít též o postup porušující princip kontradiktornosti řízení, při němž se obecné soudy nevypořádají s podstatnými tvrzeními účastníků, návazně pak se všemi hmotněprávními aspekty věci a relevantní judikaturu necitují ani ji věcně při svých závěrech nerespektují. Tak vzniká situace, za níž je flagrantně nesprávně rozhodnuto již procesně nekorektní cestou, aniž by bylo respektováno esenciální právo na slyšení před soudem ve smyslu čl. 38 odst. 2 Listiny, včetně příležitosti ovlivnit svými argumenty úvahy soudu o předmětu řízení (Baňouch, H. in Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 797). Stěžovatelky tak v řízení o ústavní stížnosti předkládají námitky, jež sice již byly předestřeny obecným soudům, ale z hlediska dosavadního rámce úvah obecných soudů – o (zbylém) předmětu řízení o úrocích z prodlení z nemajetkové újmy – zůstaly nevyslyšeny.

33. Právní aspekty nároků na náhradu nemajetkové újmy pozůstalým spadají pod rozsah základního práva na ochranu soukromého a rodinného života. Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. 5. 2005 (N 98/37 SbNU 321; 265/2005 Sb.) rozhodoval o návrhu na zrušení ustanovení § 442 odst. 1 a § 449 odst. 2 OZ z důvodu, že v těchto ustanoveních absentuje úprava náhrady škody za nemajetkovou újmu s výjimkou případů, které jsou v zákoně taxativně vypočteny (bolestné, ztížení společenského uplatnění a s účinností od 1. 5. 2004 jednorázová náhrada při úmrtí blízké osoby). Konstatoval přitom, že zaviněná smrt blízké osoby může vzhledem ke vzájemným úzkým a pevným sociálním, morálním, citovým a kulturním vazbám představovat natolik vážnou nemajetkovou újmu pro rozvíjení a naplňování osobnosti pozůstalého, že může být kvalifikována jako újma snižující jeho důstojnost či vážnost ve společnosti. Z hlediska práva občanského je tudíž možné se domáhat náhrady této újmy skrze náhradu za újmu způsobenou porušením osobnostních práv podle § 13 OZ, byť se formálně vzato jedná o nárok odlišný od náhrady škody.

34. V citovaném nálezu Ústavní soud posuzoval, zda lze za použití interpretačních pravidel vyložit ustanovení OZ o náhradě škody tak, aby bylo možné pod ně podřadit též nárok na náhradu nemajetkové újmy (škody) spočívající ve ztrátě blízké osoby. Uzavřel, že s ohledem na do OZ dříve včleněnou úpravu odškodnění pozůstalých (§ 444 odst. 3 OZ), která je natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému, není v případě nedostatečné satisfakce jednorázovým odškodněním vyloučeno, aby se dotčené osoby domáhaly náhrady své újmy podle ustanovení OZ o ochraně osobnosti. Ústavní soud zdůraznil, že z legislativního hlediska je záhodno opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duševní integritu. V odlišných stanoviscích k nálezu zazněl názor, že za primární normy chránící soukromí je třeba považovat čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy, které skrze vyzařování ovlivňují ústavně konformní interpretaci ustanovení § 442 odst. 1 OZ co do rozsahu chráněných objektů, a tak umožňují poskytnout peněžní náhradu za nemajetkovou škodu v podobě citové újmy (srov. odlišné stanovisko soudkyně Wagnerové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04).

35. Ústavní soud považuje také za nezbytné poukázat na to, že Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) vztahuje otázky týkající se nároků na náhradu nemajetkové újmy způsobené usmrcením blízké osoby pod „ochranná křídla“ čl. 2 Úmluvy, tj. práva na život. Obě tato práva, ať už jde o právo na ochranu soukromého a rodinného života, nebo

právo na život, tak působí komplementárně (viz např. rozsudek ESLP ve věci *Codarcea proti Rumunsku* ze dne 2. 6. 2009 č. 34675/04, § 103). Rozdíl v ochraně je přitom spíše psychologický a nepřímo může mít také implikace pro výši přiznané náhrady za způsobenou újmu (srov. Kratochvíl, J. in Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 379).

36. Z obou práv přitom plynou nejen závazky negativní (povinnost respektovat základní práva, resp. zdržet se zásahů do základních práv), nýbrž též závazky pozitivní (povinnost státu k aktivnímu jednání, resp. v tomto kontextu především povinnost chránit základní práva). Výše uvedená komplementární povaha ochrany plynoucí z obou základních práv se pak především projevuje tím, že pozitivní závazky z obou těchto práv se v kontextu rozhodované věci v mnoha aspektech kryjí. Konkrétně je stát povinen podniknout náležité kroky k zajištění ochrany práv na život a ochrany soukromého a rodinného života. Základním závazkem státu v tomto směru je tudíž povinnost vytvořit zákonný a institucionální rámec efektivně odrazující od ohrožování uvedených práv [srov. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Öneryildiz proti Turecku* ze dne 30. 11. 2004 č. 48939/99, § 89; či rozsudek ESLP ve věci *Benderskiy proti Ukrajině* ze dne 15. 11. 2007 č. 22750/02, § 61–62; z judikatury Ústavního soudu pak viz např. již výše citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 16/04; nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573), bod 10; či nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41), bod 17].

37. Jestliže i přesto dojde k porušení výše uvedených základních práv, jednotlivec by měl mít k dispozici prostředek k nápravě uplatnitelný před státním orgánem, který o něm rozhodne a případně též přizná odškodnění, uzná-li to za vhodné. V případech neúmyslného usmrcení v medicínské oblasti není trestní řízení nezbytné, ale postačí náprava prostředky dostupnými v právu občanském (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Calvelli a Ciglio proti Itálii* ze dne 17. 1. 2002 č. 32967/96, § 51). Lze tedy dovodit, že závazek státu zajistit ochranu práva na soukromý a rodinný život, resp. práva na život se může projevit i v soukromoprávní oblasti, a to zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou újmu. Náhrada způsobené újmy přitom musí být dostatečná (srov. rozsudek ESLP ve věci *Oyal proti Turecku* ze dne 23. 3. 2010 č. 4864/05, § 66, 70–72; či rozsudek ESLP ve věci *G. B. a R. B. proti Moldavsku* ze dne 18. 12. 2012 č. 16761/09, § 32–33), resp. přiměřená s ohledem na účely, které má jakožto sankce za civilní delikt plnit (nález sp. zn. I. ÚS 2844/14, bod 31). Jinými slovy řečeno, z ústavního pohledu je vždy třeba, aby mezi přiznanou peněžní částkou a způsobenou újmou (škodou) byl vztah přiměřenosti. Náhrada za nemajetkovou újmu tak musí být přiměřená; její výše je odvislá od závažnosti způsobené újmy [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 3367/13 ze dne 22. 5. 2014 (N 104/73 SbNU 667), bod 19; či nález sp. zn. I. ÚS 2955/10 ze dne 29. 3. 2012 (N 64/64 SbNU 735)].

38. Pro výklad uvedených pozitivních závazků je určující zásada, podle níž jednotlivci ústavou zaručená práva nejsou pouze teoretická či iluzorní, nýbrž praktická a účinná. Orgány veřejné moci jsou v souladu s touto zásadou povinny poskytovat ústavně zaručeným právům jednotlivce účinnou ochranu [z judikatury ESLP viz např. rozsudek velkého senátu ve věci *Broniowski proti Polsku* ze dne 22. 6. 2004 č. 31443/96, § 185; rozsudek velkého senátu ze dne 8. 4. 2004 ve věci *Assanidze proti Gruzii* č. 71503/01, § 182–183; z judikatury Ústavního soudu viz např. nález sp. zn. II. ÚS 3173/16 ze dne 14. 3. 2017 (N 44/84 SbNU 499), body 32 a 33; nález sp. zn. II. ÚS 3112/17 ze dne 20. 2. 2018 (N 30/88 SbNU 431), bod 29; odlišné stanovisko soudce Davida k nálezu sp. zn. II. ÚS 2000/16 ze dne 6. 12. 2016 (N 235/83 SbNU 657); či nález sp. zn. II. ÚS 635/18 ze dne 15. 5. 2018 (N 94/89 SbNU 387), bod 24].

39. V souladu s touto zásadou je třeba uvedené pozitivní závazky precizovat hned ve dvou směrech. Prvním aspektem, který vyžaduje upřesnění, je rozsah újmy, která má být nahrazena. V tomto směru je podle ustálené judikatury Ústavního soudu pravidlem, že odškodnění utrpěného porušení ústavně zaručených práv má být pokud možno úplné (tzv.

princip plné náhrady či plného odškodnění). Tento koncept byl Ústavním soudem rozpracován především na poli práva na zdraví, avšak bez rozdílu se uplatní i zde [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 444/11, bod 20; či nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016 (N 64/81 SbNU 99), bod 65]. V kontextu nyní rozhodovaného případu z něj pak plyne, že aby bylo možné ochranu, kterou soudní moc poskytuje základním právům (zde právu na ochranu soukromého a rodinného života a právu na život), považovat za skutečnou a účinnou, musí škůdce tuto újmu též poškozenému plně nahradit. To znamená, že je povinen mu nahradit nejen újmu majetkovou (škodu), ale též újmu nemajetkovou. Druhým aspektem, který je v kontextu výše uvedené zásady účinné ochrany základních práv třeba konkretizovat, je otázka dopadů, které má na efektivitu této ochrany plynutí času. Tento aspekt má přitom ve světle nyní rozhodovaného případu zcela zásadní význam. Pravidlem v tomto směru je, že úplná náhrada újmy způsobené na základních právech musí být poškozené osobě povinným subjektem poskytnuta co nejrychleji po jejím vzniku. Jen tak bude zajišťovat skutečnou a účinnou ochranu základních práv, k níž slouží. V opačném případě by nemohla naplnit své satisfakční (resp. reparační) a preventivně-sankční funkce [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573), bod 17; nález sp. zn. I. ÚS 2844/14, body 47–49].

40. Výše uvedené principy musí obecné soudy respektovat i při výkladu práva dopadajícího na soukromoprávní vztahy. Ústavní soud připomíná, že základní práva zaručená v Listině působí ze své podstaty ve vztazích mezi jednotlivcem a státem (vertikální vztahy), avšak judikatura Ústavního soudu jim přiznává účinek i ve vztazích mezi jednotlivci navzájem (horizontální vztahy). V těchto vztazích, založených na rovnosti subjektů, působí základní práva a svobody tak, že prozařují normami podústavního práva [nález sp. zn. III. ÚS 139/98 ze dne 24. 9. 1998 (N 106/12 SbNU 93); nález sp. zn. I. ÚS 185/04 ze dne 14. 7. 2004 (N 94/34 SbNU 19)]. Při výkladu a aplikaci podústavního práva jsou proto soudy povinny toto prozařování pečlivě zvažovat, neboť jedině tak mohou dostát své povinnosti poskytovat základním právům ochranu podle čl. 4 Ústavy [srov. shodně nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573), bod 15]. Soudy tedy mají povinnost hledat a volit tu interpretaci, která je ústavně konformní [viz např. nález sp. zn. Pl. ÚS 48/95 ze dne 26. 3. 1996 (N 21/5 SbNU 171; 121/1996 Sb.); nález sp. zn. III. ÚS 205/97 ze dne 11. 12. 1997 (N 159/9 SbNU 375); nález sp. zn. IV. ÚS 202/99 ze dne 9. 9. 1999 (N 121/15 SbNU 157); nález sp. zn. IV. ÚS 1106/08 ze dne 10. 3. 2009 (N 52/52 SbNU 519), bod 24].

IV. b) Argumentace obecných soudů, deklaratorní povaha rozhodnutí, časový faktor při ochraně základních práv

41. Ústavní soud předně podotýká, že obecné soudy v rámci celého řízení zastávaly konstantní názor, že stěžovatelkám není možné úroky z prodlení přiznat. Za konstantní již však nelze považovat zdůvodnění tohoto přístupu, které se mezi jednotlivými instancemi výrazně různilo (srov. především odůvodnění rozsudku Krajského soudu ze dne 21. 3. 2012 č. j. 23 C 240/2008-307, v němž Krajský soud dovodil, že rozhodnutí o náhradě nemajetkové újmy v penězích podle § 13 OZ je ve své podstatě deklaratorní, avšak o výši tohoto nároku může rozhodnout pouze soud; povinný se tudíž před marným uplynutím lhůty k plnění soudem stanovené nemůže dostat do prodlení). Tyto odlišnosti však prošly bez povšimnutí Nejvyššího soudu, a to navzdory fundované analýze, kterou mu ve svém dovolání předložily stěžovatelky (tato se v podstatných rysech kryje s jejich výše reprodukovanou stížnostní argumentací). S ohledem na předmět řízení se však Ústavní soud zaměří pouze na závěry plynoucí z napadených rozhodnutí obecných soudů, jak jsou dále uvedeny.

42. Vrchní soud se ve svém ústavní stížností napadeném rozsudku omezil na lakonické konstatování, že „právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 [OZ] není právem věřitele na plnění (pohledávkou) od dlužníka podle ust. § 488 a násl. [OZ] a uspokojení tohoto práva není plněním peněžitého dluhu ve smyslu ust. § 517 odst. 2 [OZ].

Obdobně se k této otázce vyslovil Nejvyšší soud v rozhodnutí uveřejněném ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. R 1/92 ve vztahu k jinému typu nemajetkové újmy“. Tímto Vrchní soud pouze parafrázoval dřívější právní názor vyjádřený Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 18. 6. 2014 č. j. 30 Cdo 2535/2013-529, který byl zrušen již výše citovaným nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2844/14 o meritu této věci. Nejvyšší soud uvedl, že „možnost přiznání úroků z prodlení při peněžitém zadostiučinění nepřichází v úvahu, neboť právo na tento druh zadostiučinění není ryzí majetkovou pohledávkou ze závazkového právního vztahu“.

43. Nejvyšší soud pak ve svém ústavní stížností napadeném usnesení odmítl argumentaci stěžovatelek, že rozhodnutí, jímž se přiznává peněžní náhrada pozůstalým podle § 13 OZ, má deklaratorní povahu. Naopak vyšel z konstitutivní povahy soudního rozhodnutí v těchto věcech. S ohledem na to, že uvedený „nárok může konstitutivně přiznat pouze soud“, pak jeho splatnost „nastává teprve uplynutím lhůty určené v pravomocném rozhodnutí soudu“. Tento závěr podpořil tzv. argumentem autoritou. Odkázal na prakticky totožné konstatování v publikaci o ochraně osobnosti v občanském právu z roku 2004 (viz dílo citované v bodě 11 spolu s judikátem sp. zn. 1 Cz 31/91 citovaným tamtéž), avšak bez další argumentace.

44. Ze shrnutí přístupů obecných soudů plyne, že na základě jimi formulované konstrukce bylo v posuzované věci stěžovatelkám zcela odepřeno přiznání práva na úroky z prodlení. Ústavní soud musel posoudit, zda je tuto právní konstrukci možné považovat za ústavně konformní, anebo zda dát za pravdu námitkám stěžovatelek, které tvrdí, že obecné soudy tímto způsobem odmítly poskytnout účinnou ochranu jejich základním právům. Ústavní soud se tudíž zaměřil na to, zda důvody, na nichž je předmětná právní konstrukce obecných soudů založena, obstojí jako důvody racionální a objektivní. Dochází-li totiž ze strany veřejné moci k omezení základních práv jednotlivce, bude toto omezení ústavně konformní pouze tehdy, bude-li také ospravedlnitelné pomocí objektivních a racionálních důvodů (argumentů). Pokud takové argumenty veřejná moc nepředloží, předmětný zásah představuje současně také porušení základních práv jednotlivce.

45. Ústavní soud v tomto směru především zdůrazňuje, že nárok na peněžitou náhradu je nesporně nárokem (pohledávkou) majetkové povahy. Obecné soudy tak nepřípustně ztotožnily povahu práva (chráněného statku; tedy újmy na zdraví se smrtelným následkem) a dílčích nároků z něj plynoucích. Z konkrétního práva [resp. z jeho porušení (*ex delicti*), jako tomu bylo v tomto případě] může vzejít celá paleta nároků. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012 (N 43/64 SbNU 491) uvedl, že podle § 13 odst. 1 a 2 OZ má fyzická osoba právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněného zásahu do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby bylo dáno přiměřené zadostiučinění, přičemž pokud by se nejevilo postačujícím toto (morální) zadostiučinění, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.

46. Z uvedeného je zjevné, že nároky plynoucí z práva na ochranu osobnosti, resp. z jeho porušení mohou mít nemajetkovou (morální) i majetkovou povahu. Typickými nároky nemajetkové povahy jsou např. nárok zdržovací, tj. aby se škůdce zdržel dalšího porušování dotčených práv, či nárok na zveřejnění omluvy. Naopak typickým majetkovým nárokem je nárok na přiměřené zadostiučinění za způsobenou újmu poskytnutý v penězích (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2008 sp. zn. 31 Cdo 3161/2008, dle něhož je tento nárok nárokem majetkové povahy, a promlčuje se tak v obecné promlčecí době). Nyní posuzovaný nárok tedy nelze marginalizovat nebo pro něj uměle vytvářet specifický režim oproti jiným majetkovým nárokům jen proto, že plyne z práva na ochranu osobnosti, tj. že jeho účelem je ochrana nemateriálních či morálních hodnot.

47. Ustanovením § 13 odst. 2 OZ zprostředkovaně chráněné hodnoty (zde právo na život a na ochranu soukromého a rodinného života) představují jedny z nejdůležitějších

hodnot, na nichž je vystavěn hodnotový (a také právní) řád naší společnosti (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 444/11, bod 11). Argumentem *a fortiori* lze v tomto směru uzavřít, že osoba, jíž vznikla typově závažnější újma na osobnosti, nemá být při prodlení povinného (dlužníka) kompenzována méně než osoba, které vznikla újma na majetku. To, že újma na osobnosti je zpravidla obtížněji vyčíslitelná (standardně je určení její výše věcí volné úvahy soudu podle § 13 odst. 3 OZ ve spojení s § 136 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů), nemůže jít výhradně k tíži poškozeného. Nelze tudíž dospět k závěru, že dokud rozsudek nenabude právní moci, povinný může bez jakékoli sankce odmítnout plnit (srov. Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. Závazkové právo – Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 380).

48. Neplatí ani závěr obecných soudů o konstitutivní povaze rozhodnutí, jímž se rozhoduje o peněžité náhradě podle ustanovení § 13 odst. 2 OZ. Svou konstrukcí zde navíc obecné soudy vyloučily aplikaci obecné úpravy obsažené v OZ (viz ustanovení § 13 odst. 2 ve spojení s § 488, 489, 492, § 517 odst. 1 a 2, § 559 odst. 2 a § 563 OZ), z níž plyne závěr opačný, tj. že uvedené rozhodnutí má charakter deklaratorní a nárok na zaplacení úroků z prodlení oprávněnému vzniká již ode dne následujícího poté, co povinného vyzval k plnění, resp. neučiní-li tak, pak mu úroky z prodlení plynou ode dne, kdy byla povinnému doručena žaloba. Na tomto závěru je třeba trvat, neboť z judikatury Nejvyššího soudu jasně plyne, že konstitutivní rozhodnutí představují výjimku a mohou být vydávána pouze v případech, kdy zákon soudu výslovně přiznává oprávnění založit právní poměr (práva a povinnosti) mezi stranami (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2005 sp. zn. 22 Cdo 1438/2004 či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2012 sp. zn. 23 Cdo 3407/2010). Tak tomu však v nyní rozhodované věci není. Ostatně Ústavní soud již dříve ve své judikatuře nárok na peněžní náhradu podle § 13 odst. 2 OZ charakterizoval jako důsledek odpovědnosti za civilní delikt [viz nález sp. zn. I. ÚS 1586/09 a usnesení sp. zn. IV. ÚS 315/01 ze dne 20. 5. 2002 (U 15/26 SbNU 361)]. Z toho plyne, že povinnost původce újmy plnit vzniká v posuzované věci z deliktu samotného, a nikoli až údajně konstitutivním rozhodnutím, jak tvrdí obecné soudy.

49. Ve prospěch závěru o deklaratorní, a nikoli konstitutivní povaze rozhodnutí, jímž je rozhodováno o nárocích na náhradu nemajetkové újmy pozůstalým, pak svědčí též princip jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu. V souladu s tímto principem tvoří právní řád jednotný celek; má povahu systému, který je dále diferencován. Součástí systémového chápání právního řádu je i respektování toho, že různé právní předpisy upravují instituty, které jsou společné celému právnímu řádu či alespoň několika jeho odvětvím a jež byly doktrínou důkladně teoreticky propracovány; v takovém případě je nezbytné vycházet při jejich používání z doktrinárních závěrů a z rysů, které jsou jim společné. Právní řád založený na principech jednoty, racionality a vnitřní obsahové bezrozpornosti s sebou nutně přináší imperativ stejného náhledu na srovnatelné právní instituty, byť upravené v rozdílných právních předpisech či dokonce odvětvích [z ustálené judikatury srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 72/06 ze dne 29. 1. 2008 (N 23/48 SbNU 263; 291/2008 Sb.), bod 50; nález sp. zn. III. ÚS 358/99 ze dne 12. 10. 2000 (N 147/20 SbNU 53); nález sp. zn. I. ÚS 643/06 ze dne 13. 9. 2007 (N 142/46 SbNU 373), bod 59; nález sp. zn. III. ÚS 741/06 ze dne 29. 11. 2007 (N 209/47 SbNU 685)].

50. V duchu principu jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu je nutno vykládat též institut náhrady nemajetkové újmy pozůstalým. V souladu s tímto principem není pro posouzení nyní rozhodovaného případu rozhodující formální klasifikace konkrétního ustanovení právního předpisu, nýbrž podstata nároku, který z něj plyne. Jak již bylo výše opakovaně uvedeno, institut náhrady nemajetkové újmy pozůstalým je dovozen z ustanovení § 13 odst. 2 OZ a věcně, i když limitován výší plnění, je obsahem ustanovení § 444 odst. 3 OZ. V obou případech se přitom jedná o majetkové nároky (nároky na peněžité plnění), jimiž má být reparována nemajetková újma způsobená protiprávním jednáním (zde usmrcením

osoby blízké). Nelze s nimi tedy zacházet odlišně. Jestliže podle ustálené soudní praxe má soudní rozhodnutí o nároku podle § 444 odst. 3 OZ deklaratorní povahu, pak je též třeba totožně nahlížet na soudní rozhodnutí, jímž se rozhoduje o nárocích odvozených z § 13 odst. 2 OZ, a to se všemi důsledky pro splatnost a prodlení s jeho plněním, včetně nároku na úroky z prodlení (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2014 sp. zn. 25 Cdo 1628/2013).

51. Důvody, které obecné soudy předložily k ospravedlnění své právní konstrukce, na jejímž základě odepřely stěžovatelkám přiznat úroky z prodlení z jimi uplatněného nároku na náhradu nemajetkové újmy, tedy nejsou objektivní a racionální. Nemohou představovat dostatečné důvody pro omezení základních práv stěžovatelek. Jsou vystavěny na pouhém konstatování, že z nároku na náhradu nemajetkové újmy neplyne nárok na úroky z prodlení (či minimálně ne do té doby, než marně uplyne lhůta k plnění stanovená pravomocným rozhodnutím soudu). Obecné soudy skrze tuto „sofistikovanou“ právní konstrukci vytvářejí umělé odlišnosti mezi jednotlivými majetkovými právy a z nich plynoucími nároky, čímž však zastírají skutečnou podstatu problému, a to že bez objektivních a racionálních důvodů odpírají stěžovatelkám ochranu jejich práv.

52. Ústavní soud konstatuje, že tato konstrukce významně zhoršuje postavení obětí porušení osobnostních práv, neboť je staví do výrazně nevýhodného postavení vůči osobám, které jejich práva porušily. Především totiž nijak povinného nemotivuje, aby újmu, kterou způsobil, také dobrovolně v plném rozsahu poškozenému nahradil. Je až zarážející, že v případě takto flagrantního porušení povinností ze strany lékařů, resp. zdravotnického zařízení musely stěžovatelky uplatňovat svůj nárok u soudu. K neochotě povinných dobrovolně nahradit jimi způsobenou újmu se dále přidal výše rozebraný „sofistikovaný“ systém členění jednotlivých nároků, který ve svých důsledcích svědčí osobám, které se dopustily protiprávního zásahu do práv stěžovatelek.

53. Závěry, k nimž dospěly obecné soudy, tedy nejen nemotivují osoby, které se dopustily protiprávního zásahu do práv poškozených, k nápravě jimi způsobené protiprávní újmy. Z uvedeného je navíc zřejmé, že se povinným i ve zjevných a flagrantních případech porušení základních práv vyplácí svou odpovědnost popírat, a oddalovat tak svou povinnost k náhradě jimi způsobené újmy. Ostatně, i kdyby povinný chtěl dobrovolně plnit, tak z konstrukce zastávané obecnými soudy zjevně plyne, že by plnil „neprávo“ (srov. opět Hulmák, M. a kol., dílo citované v bodě 47, s. 380). Podle obecných soudů totiž v případě náhrady nemajetkové újmy pozůstalým (v intencích § 13 odst. 2 OZ) mezi osobou oprávněnou a povinnou až do pravomocného rozhodnutí soudu žádný závazkový vztah neexistuje. Plnění povinného by tudíž představovalo bezdůvodné obohacení na straně oprávněného. Absurditu této interpretace pak demonstruje snaha o její domyšlení ze strany vedlejších účastníků, kteří pro účely dobrovolného plnění ze strany povinného předpokládají, jak též plyne z jejich vyjádření k ústavní stížnosti, uzavření dohody mezi nimi a osobou oprávněnou.

54. Poškozený tedy podle těchto přístupů nemůže očekávat, že by povinný dobrovolně způsobenou újmu nahradil. Naopak iniciativa je na poškozeném, aby se svého nároku domáhal před soudem. Předmětná konstrukce ani nepředpokládá, že by mohlo dojít k mimosoudnímu řešení těchto sporů. Nutným důsledkem uvedeného je skutečnost, že poškození se v okamžiku, kdy se vyrovnávají se ztrátou nejbližší osoby (zde syna, resp. bratra), současně musí začít chystat na zdlouhavý soudní proces. To lze doložit odkazem na skutkové okolnosti nyní rozhodovaného případu, v němž bylo s ohledem na proběhnuvší trestní řízení a odsouzení lékařů prostějovské nemocnice zcela zjevné, že došlo k porušení práv stěžovatelek i kdo je za něj odpovědný. Navzdory tomu stěžovatelkám trvalo téměř 11 let od smrti J. V., než se domohly, mimo příslušenství, náhrady nemajetkové újmy, která

jim vznikla (v meritu věci již rozhodoval třikrát Krajský soud, třikrát Vrchní soud a dvakrát Nejvyšší soud).

55. S ohledem na uvedené Ústavní soud konstatuje, že přístup obecných soudů v nyní rozhodované věci stojí v příkrém rozporu se zásadou účinné ochrany základních práv. Zejména vyšší soudy dokonce nebraly v úvahu judikáty jdoucí stran druhově podobných nároků zcela opačným směrem (srov. rozhodnutí citovaná v bodech 46, 50). Jak patrno, do interpretace zásady ochrany práv se promítá také běh času. Náhrada nemajetkové újmy pozůstalým bude efektivně chránit jejich základní práva pouze tehdy, bude-li jim poskytnuta v co nejkratší době po jejím vzniku. Čím více se bude okamžik poskytnutí náhrady vzdalovat od okamžiku vzniku této újmy, tím více bude poškozený pociťovat tuto újmu jako nespravedlivou. Bude v něm přitom zároveň sílit přesvědčení, že „právo není na jeho straně“. Náhrada nemajetkové újmy pozůstalým tedy nebude způsobilá plnit svou satisfakční funkci. Nebude-li tato náhrada poskytnuta v blízké časové návaznosti na okamžik, kdy újma vznikla, nebude ani způsobilá plnit svou preventivně-sankční funkci. Měla-li by totiž být povinnost nahradit vzniklou újmu pro povinného pouze otázkou „virtuální“ (závislou na budoucí právní skutečnosti – rozhodnutí soudu), pak nebude schopna ovlivnit jeho budoucí jednání, stejně jako jednání dalších osob, které by se mohly v budoucnu dostat do obdobných situací.

56. Aby mohla náhrada nemajetkové újmy pozůstalým plnit svou satisfakční a preventivně-sankční funkci a zprostředkovaně též naplnit pozitivní závazky plynoucí z práva na ochranu soukromého a rodinného života, resp. práva na život a tato práva účinně chránit, musí z ní plynout také nárok na úroky z prodlení. Odepřením úroků z prodlení se institut náhrady nemajetkové újmy pozůstalým stává „bezzubým“, neboť se umožňuje povinnému, aby se úspěšně, bez jakékoli sankce, vyhýbal plnění svých povinností. Obecné soudy tak zásadně ztěžují vymahatelnost práv poškozených namísto toho, aby tato jejich práva chránily.

V. Právní stav po rekodifikaci soukromého práva

57. Ústavní soud již uvedl, že jak legislativa, tak judikatura se snažily překonat dřívější neuspokojivý stav předmětné právní úpravy v OZ. Lze sledovat tendence směřující k překonání dřívějšího pojetí škody pouze jako majetkové újmy a zahrnutí pod tento institut též náhradu nemajetkové újmy vzniklé působením škodné události na tělesnou a duševní integritu poškozených (viz výše bod 33, srov. tamtéž citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 16/04 a jeho reflexi v nálezu sp. zn. I. ÚS 2844/14, body 41 a násl.). Tyto tendence pak vyvrcholily přijetím NOZ. Nový civilní kodex explicitně uznává náhradu nemajetkové újmy výše popsané jako jeden z nároků na náhradu škody. V kontextu nyní rozhodovaného případu je relevantní především skutková podstata náhrady za újmu vzniklou usmrcením osoby blízké podle § 2959 NOZ, která pro tyto případy specifikuje obecnou klauzuli v ustanovení § 2956, upravující náhradu újmy na přirozených právech člověka. V souladu s těmito ustanoveními má povinný pozůstalým poskytnout peněžitou náhradu vyvažující plně jejich utrpení. Nelze přitom přehlédnout, že dikce ustanovení § 2959 NOZ jasně směřuje k naplnění stejného účelu jako judikatura Ústavního soudu, tj. aby újma na základních právech byla plně nahrazena.

58. V nyní posuzovaném případě sice obecné soudy rozhodovaly již v době účinnosti NOZ, avšak v souladu s přechodnými ustanoveními NOZ (§ 3028) věc posoudily podle dosavadních právních předpisů. V souladu s § 3030 NOZ se však i na práva a povinnosti, které se posuzují podle dosavadních právních předpisů, použijí obecná ustanovení části první hlavy I NOZ. Obecné soudy se tedy novým civilním kodexem nemusely jen interpretačně inspirovat, nýbrž měly též aplikovat základní zásady občanskoprávní regulace obsažené v části první hlavě I NOZ. Měly tedy především relevantní ustanovení OZ interpretovat ústavně konformním způsobem a v souladu se základními zásadami občanského práva (§ 2 odst. 1 NOZ), mezi něž patří mj. důraz na ochranu života, resp. soukromého a rodinného

života [§ 3 odst. 2 písm. a) a b) NOZ], a také zásada, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního činu (§ 6 odst. 2 NOZ).

59. Ústavní soud zdůrazňuje, že nosné důvody tohoto rozhodnutí neplatí pouze pro případy, na něž se vztahuje úprava náhrady nemajetkové újmy pozůstalým podle OZ (tj. § 444 odst. 3 a odvozeně § 13 odst. 2 OZ), ale také – a tím spíše – pro případy, na něž dopadá aktuální právní úprava náhrady škody obsažená v NOZ. Nový civilní kodex předmětné nároky systematicky řadí k závazkům z deliktů, kam svou povahou náleží. Je zjevné, že z deliktního jednání vzniká závazkový právní vztah, jehož obsahem je především povinnost nahradit způsobenou újmu. Nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích je pak nutno považovat za nárok majetkové povahy, tj. za peněžitý dluh, byť plynoucí z osobnostních práv (srov. § 612 NOZ). Dostane-li se povinný s plněním dluhu do prodlení, vzniká poškozenému též nárok na úroky z prodlení. Tento nárok přitom podle § 1970 NOZ vzniká u všech peněžitých dluhů, a to bez ohledu na právní důvod, z něhož vzešly.

VI. Závěr

60. Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy porušily princip kontradiktornosti řízení (§ 38 odst. 2 Listiny), základní právo stěžovatelek na ochranu soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy a (nepřímo) také právo na život podle čl. 2 Úmluvy. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Obecné soudy budou v dalším řízení vázány právním názorem Ústavního soudu a budou přitom muset rozhodnout o nároku stěžovatelek v souladu s nosnými důvody tohoto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy).

Č. 207
Právo na účinné vyšetřování a prokazování tzv. hájitelných tvrzení (sp. zn. II. ÚS 1376/18 ze dne 10. prosince 2019)

Pro účely řízení před Ústavním soudem je to zpravidla stěžovatel, kdo musí prokázat hájitelnost svých tvrzení. Nicméně v situaci, kdy konkrétní okolnosti incidentu zcela nebo v převážné míře spadají do výlučné znalosti státních orgánů (typicky u osob omezených na svobodě), je namístě, aby bylo dané pravidlo modifikováno. Obstarání důkazů o špatném zacházení by totiž bylo pro stěžovatele, který byl v čase tvrzeného útoku do jisté míry izolován od okolního světa a dalších osob, jež by mu mohly pomoct zajistit nezbytné důkazy, krajně obtížné až nemožné [nález sp. zn. II. ÚS 2077/17 ze dne 26. 3. 2019 (N 41/93 SbNU 75); nález sp. zn. II. ÚS 1398/17 ze dne 17. 10. 2017 (N 191/87 SbNU 155), bod 23; nález sp. zn. I. ÚS 1042/15 ze dne 24. 5. 2016 (N 91/81 SbNU 485); srov. také rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *El-Masri proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie* ze dne 13. 12. 2012 č. 39630/09, § 152; rozsudek ESLP ve věci *Mete a další proti Turecku* ze dne 4. 10. 2011 č. 294/08, § 112; rozsudek ESLP ve věci *Rivas proti Francii* ze dne 1. 4. 2004 č. 59584/00, § 38; a mnoho dalších]. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že v takových situacích musí příslušné orgány z vlastní iniciativy obstarat veškeré důkazy o incidentu, včetně zajištění podrobného vylíčení okolností domnělou obětí, forenzních důkazů a odborných lékařských vyjádření, která poskytnou úplné a přesné záznamy o případném zranění a objektivní analýzu lékařských nálezů, zejména co se příčiny zranění týče [nález sp. zn. I. ÚS 860/15 ze dne 27. 10. 2015 (N 191/79 SbNU 161), bod 89]. Pakliže příslušné orgány této povinnosti nedostojí, stěžovatel byl v rozhodné době v moci policie nebo jiného orgánu moci veřejné s pravomocí omezit jej na svobodě a po propuštění vykazoval známky zranění, Ústavní soud bude mít za to, že stěžovatelova tvrzení jsou hájitelná.

Evropský soud pro lidská práva požaduje, aby tvrzení stěžovatele, že byl podroben mučení nebo špatnému zacházení, byla podpořena dostatečným množstvím důkazů. Z jeho judikatury přitom vyplývá, že soud si musí být při hodnocení předložených důkazů mimo rozumnou pochybnost (*beyond reasonable doubt*) jist tím, že stěžovatel byl způsobem popsaným ve stížnosti podroben mučení nebo špatnému zacházení. Takový závěr ovšem může vyplývat z koexistence dostatečně přesvědčivých, jasných a shodných závěrů (*inferences*) nebo nijak nevyvrácených domněnek o průběhu skutkového děje (*unrebutted presumptions of fact*) (srov. např. rozsudek pléna ESLP ve věci *Irsko proti Spojenému království* ze dne 18. 1. 1978 č. 5310/71, § 161; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Labita proti Itálii* ze dne 6. 4. 2000 č. 26772/95, § 121; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Ramirez Sanchez proti Francii* ze dne 4. 7. 2006 č. 59450/00, § 117; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Jalloh proti Německu* ze dne 11. 7. 2006 č. 54810/00, § 67; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Bouyid proti Belgii*, § 82). Ústavní soud neshledal důvod k tomu, aby v nyní posuzované věci aplikoval odlišný důkazní standard.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti

stěžovatele A. C., právně zastoupeného Mgr. Zuzanou Candigliota, advokátkou, se sídlem Burešova 6, Brno, proti usnesení Policie České republiky, Obvodního ředitelství policie Praha 1, Služby kriminální policie a vyšetřování, odboru obecné kriminality, 9. oddělení obecné kriminality, ze dne 29. 5. 2017 č. j. KRPA-292036-56/TČ-2016-001179-1, usnesení Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 1 ze dne 11. 9. 2017 č. j. ZN 1105 191/2017-51 a vyrozumění Městského státního zastupitelství v Praze ze dne 21. 2. 2018 č. j. 3 KZN 1176/2017-9, za účasti 1. Policie České republiky, Obvodního ředitelství policie Praha 1, Služby kriminální policie a vyšetřování, odboru obecné kriminality, 9. oddělení obecné kriminality, 2. Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 1 a 3. Městského státního zastupitelství v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Policie České republiky, Obvodního ředitelství policie Praha 1, Služby kriminální policie a vyšetřování, odboru obecné kriminality, 9. oddělení obecné kriminality, ze dne 29. 5. 2017 č. j. KRPA-292036-56/TČ-2016-001179-1, usnesením Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 1 ze dne 11. 9. 2017 č. j. ZN 1105 191/2017--51 a vyrozuměním Městského státního zastupitelství v Praze ze dne 21. 2. 2018 č. j. 3 KZN 1176/2017-9 bylo porušeno základní právo stěžovatele na účinné vyšetřování vyplývající z čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

1. Ústavnímu soudu byl dne 20. 4. 2018 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel brojí proti v záhlaví citovanému usnesení Policie České republiky, Obvodního ředitelství policie Praha 1, Služby kriminální policie a vyšetřování, odboru obecné kriminality, 9. oddělení obecné kriminality, (dále jen „policejní orgán“), usnesení Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 1 (dále též jen „obvodní státní zastupitelství“) a sdělení Městského státního zastupitelství v Praze (dále jen „městské státní zastupitelství“), týkajícím se tvrzeného zákroku Městské policie hl. m. Prahy (dále jen „městská policie“) ze dne 1. 8. 2016 proti stěžovateli, neboť má za to, že jimi byla porušena jeho práva podle čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

I. Rekapitulace skutkového stavu a obsah napadených rozhodnutí

2. Z obsahu ústavní stížnosti, přiložených listin, spisu obvodního státního zastupitelství sp. zn. 0 ZN 1105/2017, spisu policejního orgánu sp. zn. KRPA-292036/TČ-2016-001179, spisu obvodního státního zastupitelství sp. zn. 2 ZN 191/2017 a spisu policejního orgánu sp. zn. KRPA-24176/TČ-2017 zjistil Ústavní soud následující skutečnosti.

3. Náhodně projíždějící hlídka Policie České republiky (dále jen „Policie ČR“) přivolala stěžovateli dne 1. 8. 2016 kolem 17 hod. záchrannou službu, neboť jevil známky náhlé nevolnosti. Pracovníci záchranné služby hlavního města Prahy do záznamu o výjezdu záchranné služby uvedli, že stěžovatel nebyl pod vlivem alkoholu, byl „nalezen PČR ležící na ulici, nespolupracuje, odmítá (nečitelné – pozn.) odpovídat na otázky při odběru anamnézy, (nečitelné – pozn.), bez lateralizace, agravace, obtíží, KP komp., bez vidit. poranění, celk. slabost, bezdomovectví“.

4. K ošetření stěžovatele v Nemocnici Na Františku nedošlo, neboť stěžovatel se dle výpovědí svědků choval k zaměstnancům nemocnice hrubě a nekooperativně; stěžovatel to rozporuje. Personál nemocnice tudíž přibližně v čase 17:50 hod. přivolal hlídku městské policie. Dostavili se strážníci M. P. a T. J. a vyzvali stěžovatele, aby opustil prostory nemocnice. Jelikož stěžovatel jejich výzvy neuposlechl, vyvezli jej na nemocničním vozíku, na němž seděl, ven před nemocnici. Od tohoto momentu se tvrzení stěžovatele a strážníků, příp. dalších svědků zcela rozcházejí. K tomu je vhodné dodat, že orgánům činným v trestním řízení se nepovedlo získat videozáznamy incidentu, neboť údajné místo činu není pokryto městským ani nemocničním bezpečnostním kamerovým systémem a strážníci městské policie nebyli vybaveni přenosnými kamerami.

5. Zaprvé, stěžovatel uvádí, že strážníci jej shodili na zem. Jelikož se cítil ohrožen, snažil se sehnat pomoc u kolemjdoucích turistů. To strážníky mělo rozčílit, začali jej zcela bezdůvodně vléct, hodili jej na zem, bili a kopali ho do rozličných částí těla, prudce mu vyvrátili ruce za záda, zaklekli ho, nasadili mu pouta a utáhli je tak, až křičel bolestí. Když je verbálně upozornil, že zná svá práva, svůj útok zintenzivnili. Naopak strážníci popisují situaci tak, že stěžovatel se na několikátou výzvu poklidně postavil z vozíku a zůstal stát. Pak začal křičet po turistech a následně vběhl do vozovky s úmyslem vlastním tělem zastavit projíždějící auta. Stěžovatele tudíž museli pomocí hmatů a chvatů odvést z vozovky, neboť ohrožoval svůj život a zdraví. Při zákroku stěžovatel nechtěně udeřil jednoho ze strážníků hlavou do nosu, v důsledku čehož musel být daný strážník ošetřen. Stěžovatel se následně začal aktivně bránit a být agresivní, pročež jej pomocí hmatů a chvatů svedli na zem a nasadili mu pouta.

6. Zadruhé, dle stěžovatele jej strážnici měli následně odtáhnout do služebního auta, kde jej hodili na podlahu a bili a kopali do rozličných částí těla, zejména do pravého stehna. Přesněji uvádí, že jej celou cestou „mlátili do ledvin (zprava), klečeli na skoliotické páteři na podlaze, kopal kolenem, několik desítek krát do femorisu…“ (viz stěžovatelovo ručně sepsané podání ze dne 1. 8. 2016, č. l. 26 téhož spisu). Na jiném místě uvádí: „zatáhli mě do přistaveného služebního auta, … hodili mě na podlahu, kde byl prostor namísto přední sedačky, která byla posunutá dopředu, hlavou mezi zadní lavice, na levou stranu těla, přičemž mi narazili levé rameno a udeřil jsem se do hlavy. … [A]ktivní byl hlavně první z dvojice, který mě neustále mlátil, kopal kolenem do stejného místa do pravého stehna … a párkrát do holeně pravé nohy. … Při ležení na zemi, jak jsem byl spoutaný s rukama za zády, se mi též projížděli botami po poutech ze strany na stranu… A také mé občas udeřil na pravé straně do ledvin a břicha v oblasti sleziny, také mě víckrát kopl do oblasti holeně“ (viz trestní oznámení stěžovatele ze dne 10. 11. 2016, č. l. 29 téhož spisu). Později popisoval útok takto: „V autě mě hodil strážník na podlahu, sedačka byla odsunutá dopředu, nastupovali jsme z pravé strany bočními dveřmi, zde mě strážník hodil do prostoru té odsunuté sedačky a já jsem se udeřil do hlavy a ramene. Jeden strážník co mě pořád mlátil si někde ve voze sedl na nějakou odsunutou sedačku a pořád mě celou cestou kopal do stehna. Byl jsem hozen do zadní části vozidla od posuvných dveří směrem do leva dozadu. Strážník byl u přede mnou někde u dveří a kopal mě…“ (viz úřední záznam o vysvětlení podaném stěžovatelem dle 28. 3. 2017, č. l. 46 téhož spisu). Naopak dle výpovědí strážníků seděl stěžovatel po celou dobu jízdy na sedadle, přičemž ruce měl z důvodu předchozího agresivního chování spoutané za zády; vedle něj seděl jeden ze strážníků. Uvedli, že proti stěžovateli ve vozidle ani jeden z nich nezasahoval, neboť to nebylo nutné. Oba tvrdili, že vnitřní prostor služebního vozidla je příliš malý a neumožňuje, aby v něm byl stěžovatel napaden výše popsaným způsobem. Pro úplnost lze dodat, že dle ohledání se jedná o vozidlo značky WV Transporter, jež má v zadní části volný prostor o rozměrech 135 cm (výška) x 130 cm (délka) x 47 cm, resp. 67 cm (šířka) (viz protokol o ohledání věci ze dne 2. 3. 2017, č. l. 88–90).

7. Zatřetí, stěžovatel uváděl, že strážnici jej nakonec odvezli na Obvodní ředitelství policie Praha 1, Místní oddělení Benediktská (dále jen „MOP Benediktská“). Stěžovatel tvrdí, že po ověření jeho totožnosti jej příslušníci Policie ČR měli vyhánět a odmítali s ním sepsat trestní oznámení. Až po několika hodinách mu poskytli psací potřeby za účelem sepsání trestního oznámení, které bylo v 21:24 hod. převzato příslušníky Policie ČR. Následně mu byla na jeho žádost přivolána přibližně v 21:30 hod. rychlá zdravotnická pomoc. Dle strážníků a dalšího svědka bylo stěžovateli po zjištění totožnosti umožněno, aby opustil prostory MOP Benediktská, což nejprve učinil, avšak po několika minutách se vrátil s úmyslem podat na strážníky městské policie trestní oznámení nebo stížnost (viz úřední záznam ze dne 2. 8. 2016, č. l. 115 spisu policejního orgánu sp. zn. KRPA-292036/TČ-2016-001179). Stěžovatel se měl chovat hrubě, arogantně, dožadovat se občerstvení a pozornosti. Následně mu byly poskytnuty psací potřeby, které požadoval, a příslušníci Policie ČR se s ním – neúspěšně – pokusili sepsat trestní oznámení (viz záznam z 1. 8. 2016, 18:50 hod., č. l. 114 téhož spisu). Stěžovateli byla kolem 21:30 hod. přivolána rychlá zdravotnická pomoc.

8. Záchranná služba převezla stěžovatele do Nemocnice Na Bulovce, kde byl ošetřen a byla provedena řada testů a vyšetření. Z lékařské zprávy vyhotovené dne 1. 8. 2016 ve 23:44 hod. vyplývá, že stěžovateli bylo diagnostikováno zhmoždění (kontuze) hrudníku, byla zjištěna „palpačně silná algická reakce na pravé stehno“ a v krvi byla naměřena hladina myoglobinu – tedy látky indikující mj. poškození svalstva – ve výši 1071,6 ug/l. Lékaři na základě vyšetření dospěli k následujícímu závěru: „St. p. napadení s mnohačetnými hematomy a cefaleou, t. č. neurologický nález bez lateralizace, ameningiální, dle CT mozku přiměřený nález. Zvýšené hladiny myoglobinu, susp. po úderech do svalů.“ Stěžovatel byl následně převezen do Thomayerovy nemocnice, kde byl opětovně vyšetřen. Z lékařské zprávy vyhotovené dne 2. 8. 2016 v 5:02 hod. vyplývá, že na pažích stěžovatele byly mj. zjištěny „bilat. cirkulárně zarudlé otlaky“, oděrky na hlavě a „palpační bolestivost pravého stehna bez zjevného hematomu (obvod levého stehna 45 cm, ve stejné výšce pravé stehno 54 cm)“. Dle výsledků duplexní sonografie nebyl prokázán hematom na pravém stehně stěžovatele a „zřejmě se jedná jen o tkáňový otok po kontuzi“. V diagnostickém souhrnu mj. stojí: „St. p. napadení, kontuze pravého stehna, t. č. pro bolestivost prakticky imobilní.“ Následně byl stěžovatel převezen do Nemocnice Říčany, kde byl ve dnech 2. 8 až 10. 8. 2016 hospitalizován mj. pro zánět v dutině ústní a infekční onemocnění na pravém bérci. Ve dnech 10. 8. až 19. 8. 2016 byl stěžovatel hospitalizován v LDN Třebotov, kam byl dle propouštěcí zprávy přeložen k doléčení zánětu v dutině ústní, infekčního onemocnění a „zhmoždění – kontuze – hrudníku, břicha a P femuru“.

9. V reakci na tyto události podal stěžovatel dne 10. 11. 2016 k Obvodnímu státnímu zastupitelství pro Prahu 1 trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1 trestního zákoníku, trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 odst. 1 písm. b) a odst. 2 písm. e) trestního zákoníku a trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení dle § 149 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. c) trestního zákoníku.

10. Dne 5. 1. 2017 bylo policejním orgánem zahájeno šetření pro podezření neznámého pachatele ze spáchání trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 odst. 1 trestního zákoníku. Policejní orgán na základě provedeného šetření v záhlaví citovaným usnesením věc odložil, neboť dospěl k závěru, že se nejedná o podezření z uvedeného trestného činu a není namístě věc vyřídit jinak. Policejní orgán v odůvodnění poukazoval na konfliktní povahu stěžovatele, což ilustroval dokumenty obdrženými od neziskové organizace Naděje a výpověďmi strážníků městské policie a jednoho příslušníka Policie ČR. Na základě lékařských zpráv policejní orgán konstatoval, že stěžovatel byl ošetřen a hospitalizován pouze pro zánět v dutině ústní a infekční onemocnění, nikoli pro „pohmožděniny, které uvádí, že mu způsobili strážníci“. Pokud by totiž bylo vůči stěžovateli užito – v souladu s jeho tvrzeními –

velmi intenzivního brachiálního násilí, „je zcela bez jakékoliv pochybnosti nutno mít za to, že toto brachiální násilí by zcela nutně zanechalo stopy na tělesné konstituci (stěžovatele – pozn.), a to stopy zjevné, jednoznačně svědčící o užití tohoto násilí. Takové stopy násilí by pak musely být uvedeny v lékařské zprávě po vyšetření (stěžovatele – pozn.), čemuž tak není“. Policejní orgán proto dospěl k závěru, že stěžovatel podal trestní oznámení ve snaze se strážníkům pomstít.

11. O stížnosti stěžovatele proti usnesení policejního orgánu rozhodlo obvodní státní zastupitelství v záhlaví citovaným usnesením tak, že ji zamítlo podle § 148 odst. 1 písm. c) trestního řádu. V odůvodnění je opět poukazováno na konfliktní povahu stěžovatele, jeho tendenci chovat se hrubě a arogantně a rozpor mezi tvrzeními stěžovatele a jinými důkazy. Z toho státní zástupkyně obvodního státního zastupitelství dovozuje, že s ohledem na okolnosti případu by bylo velmi obtížné přisoudit tvrzením stěžovatele věrohodnost, ač nelze vyloučit, že by výjimečně mohl uvádět i pravdu. Rovněž státní zástupkyně se přiklonila k závěru, že shora popisovaná zranění stěžovatele neodpovídají brutálnímu násilí, které stěžovatel popisuje, nýbrž odpovídají standardnímu služebnímu zákroku strážníků, během kterého musely být použity donucovací prostředky. Navíc bylo zdůrazněno, že stěžovatel jakožto osoba bez domova mohl utrpět namítaná zranění ještě před namítaným útokem strážníků městské policie.

12. Stěžovatel podal k městskému státnímu zastupitelství podnět k výkonu dohledu nad postupem obvodního státního zastupitelství. V záhlaví citovaným vyrozuměním městského státního zastupitelství byl stěžovatel informován, že jeho podnět byl jako nedůvodný odložen, neboť v rozhodování nižšího státního zastupitelství nebylo zjištěno žádné pochybení. Státní zástupce městského státního zastupitelství konstatoval, že dospěl ke shodným závěrům jako policejní orgán a obvodní státní zástupkyně. Opět poukázal na problematickou povahu stěžovatele, absenci důkazů o tom, že stěžovatel neutrpěl výše uvedená zranění ještě před zásahem strážníků městské policie, a na „nikoli závažný“ charakter těchto zranění.

II. Obsah ústavní stížnosti

13. V úvodu ústavní stížnosti stěžovatel shrnuje skutkový stav věci a dosavadní procesní postup policejního orgánu, obvodního státního zastupitelství a městského státního zastupitelství. Poukazuje na to, že policejní orgán a státní zastupitelství postupovaly ve věci nedůkladně, předsudečně a z důvodu jeho údajně konfliktní povahy se odmítaly jeho trestním oznámením řádně zabývat. Byť stěžovatel učinil první pokus o podání trestního oznámení již dne 1. 8. 2016, k zahájení úkonů trestního řízení dle § 158 odst. 3 trestního řádu došlo až v reakci na stěžovatelovo druhé trestní oznámení ze dne 10. 11. 2016. Příslušné orgány činné v trestním řízení sice provedly šetření, avšak jejich procesní aktivita byla nedostatečná, nesměřovala k zajištění zcela esenciálních důkazů a ty důkazy, které zajištěny byly a svědčily o pravdivosti stěžovatelových tvrzení, byly záměrně bagatelizovány. Předsudečný přístup těchto orgánů je dle mínění stěžovatele zřejmý z odůvodnění napadených rozhodnutí. Má za to, že jejich závěry připomínají spíše argumentaci nekritického obhájce obviněného, nikoli závěry nestranného orgánu veřejné žaloby. Má též za to, že v jeho případě došlo k paušálnímu a nedbalému odmítnutí spravedlnosti, které opomíjí zvláštní zranitelnost osob stojících na okraji společnosti a přispívá k upevňování postojů, v jejichž důsledku je násilí na těchto osobách systémově přehlíženo a tolerováno.

14. S poukazem na judikaturu Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (dále též „ESLP“) stěžovatel předně poukazuje na existenci pozitivního závazku státu provést účinné vyšetřování, je-li vzneseno hájitelné tvrzení, že stěžovatel byl podroben mučení nebo krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení (dále též „špatné zacházení“). Hájitelnost svých tvrzení odůvodňuje poukazem na jejich konzistentnost, jakož i obsah lékařských zpráv. Současně zdůrazňuje, že navzdory nosným tezím vyplývajícím z nálezu sp. zn. I. ÚS 520/16

ze dne 22. 6. 2016 (N 119/81 SbNU 853) dotčené orgány automaticky upřednostnily výpovědi podezřelých strážníků městské policie (dále pro stručnost obecně též jen „obvinění“ bez ohledu na konkrétní procesní postavení těchto osob) před výpovědí stěžovatele. Nezabývaly se ani otázkou, zda bylo použití donucovacích prostředků vůči stěžovateli nezbytné, přiměřené a sledovalo legitimní účel [nález sp. zn. I. ÚS 860/15 ze dne 27. 10. 2015 (N 191/79 SbNU 161)]. Napadená rozhodnutí navíc vykazují známky extrémního rozporu mezi zjištěným skutkovým stavem a právními závěry, jež byly na jeho základě učiněny.

III. Vyjádření účastníků řízení

15. Policejní orgán ve svém vyjádření uvedl, že svůj postup ve věci stěžovatele považuje za souladný se zásadami trestního řízení ve smyslu § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu, přičemž nepovažuje za nezbytné ke svému postupu uvádět další skutečnosti.

16. Obvodní státní zastupitelství ve svém vyjádření shrnulo procesní postup a kroky, které byly ve věci učiněny policejním orgánem, jmenovaným státním zastupitelstvím a městským státním zastupitelstvím. Na základě toho dovodilo, že k porušení stěžovatelových práv nedošlo.

17. Městské státní zastupitelství rovněž zopakovalo skutkový stav věci, procesní postup, kroky, které jednotlivé orgány podnikly, a obsah napadaného vyrozumění. Setrvalo na své pozici, že lékařské zprávy byly vyhodnoceny komplexně a nevyplývá z nich, že stěžovatel utrpěl v důsledku zásahu strážníků četná nebo závažná zranění vyžadující hospitalizaci. Navíc není vyloučeno, že k uvedeným zraněním mohl přijít i dříve. K tomu dále uvádí, že ačkoli bylo při vyšetření v Nemocnici Na Bulovce stěžovateli diagnostikováno zhmoždění hlavy, hrudníku, břicha a pravého stehna a oděrky a stěžovatel byl následně hospitalizován na interním oddělení, k hospitalizaci bylo přistoupeno pouze z důvodu recidivující růže (infekční onemocnění) a počínajícího zánětu dutiny ústní. Dále městské státní zastupitelství poukazuje na to, že audiovizuální záznam incidentu nebyl získán nikoli z důvodu nedostatečné snahy orgánů činných v trestním řízení, nýbrž v důsledku toho, že inkriminované místo nezabírá žádná z kamer městského kamerového systému ani soukromého subjektu a strážníci nebyli vybaveni přenosným nahrávacím zařízením. Nakonec městské státní zastupitelství uvádí, že odůvodnila-li státní zástupkyně obvodního státního zastupitelství obecnou nedůvěryhodnost stěžovatele poukazem na jeho sociální status a povahové črty, jednalo se o nevhodné vyjádření, avšak nikoli o důkaz její podjatosti nebo zaujatosti vůči osobě stěžovatele. Proto navrhuje ústavní stížnost odmítnout.

18. Ústavní soud nepovažoval za nezbytné zasílat vyjádření policejního orgánu, obvodního státního zastupitelství a městského státního zastupitelství stěžovateli k replice, neboť se v nich neobjevily žádné zásadní nebo nové argumenty.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Dříve, než Ústavní soud přistoupil k meritornímu přezkumu napadených rozhodnutí, posuzoval splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

20. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaných spisů a vyjádření účastníků řízení Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná ve vztahu k tvrzenému porušení

práva na účinné vyšetřování dle čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy. Porušení substantivního aspektu zákazu mučení nebo špatného zacházení v této chvíli Ústavní soud konstatovat nemohl.

V. 1. Zákaz mučení a krutého, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestu – substantivní aspekt

22. Zákaz mučení a krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu lze na ústavní úrovni nalézt v čl. 7 odst. 2 Listiny nebo čl. 3 Úmluvy. Tato ustanovení zakotvují jednu z nejzákladnějších hodnot demokratických společností (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *A. a další proti Spojenému království* ze dne 19. 2. 2009 č. 3455/05, § 126), což se odráží mimo jiné v jejich absolutní povaze neumožňující žádné výjimky za žádných okolností. Z pohledu zákazu mučení a špatného zacházení tudíž není podstatné, zda k němu došlo např. na základě předchozího chování oběti či jisté provokace nebo v situaci, kdy k tomu oběť žádný „důvod“ nezavdala (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Bouyid proti Belgii* ze dne 28. 9. 2015 č. 23380/09, § 108).

23. Nelidským zacházením je takové, které působí buď přímo ublížení na zdraví, nebo intenzivní fyzické a psychické utrpení (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Gäfgen proti Německu* ze dne 1. 6. 2010 č. 22978/05, § 89). Zacházení je považováno za ponižující, jestliže potupuje nebo pokořuje jednotlivce, neprokazuje dostatečnou úctu k jeho lidské důstojnosti nebo tuto důstojnost snižuje či vyvolává pocity strachu, úzkosti nebo méněcennosti, jež jsou schopny zlomit morální a fyzický odpor dané osoby (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *M. S. S. proti Belgii a Řecku* ze dne 21. 1. 2011 č. 30696/09, § 220). Ponižující zacházení má úzkou vazbu na požadavek respektu k důstojnosti člověka, která nepřipouští, aby orgány veřejné moci s člověkem zacházely jako s objektem.

24. Pokud má namítané špatné zacházení spadat do rozsahu čl. 7 odst. 2 Listiny nebo čl. 3 Úmluvy, je třeba, aby přesáhlo určitou minimální úroveň závažnosti. Posouzení úrovně závažnosti je z podstaty věci relativní a závisí na všech okolnostech případu, jimiž jsou zejména délka zásahu, jeho fyzické a psychické následky, v některých případech i pohlaví, věk či zdravotní stav oběti, dále pohnutka či cíl zásahu do fyzické integrity, jakož i celkový kontext, v němž k němu došlo [v podrobnostech srov. nález sp. zn. III. ÚS 2012/18 ze dne 3. 9. 2019 (N 153/96 SbNU 14), bod 37 a násl.]. Kumulativní působení vícerých – byť v izolovaném pohledu i méně závažných – faktorů a okolností, za nichž ke špatnému zacházení mělo dojít, může ve výsledku vést ke zvýšení celkové míry utrpení, které oběť pociťuje, a potažmo ke konstatování porušení čl. 7 odst. 2 Listiny nebo čl. 3 Úmluvy (srov. nález sp. zn. I. ÚS 860/15 citovaný výše, bod 56).

25. Evropský soud pro lidská práva požaduje, aby tvrzení stěžovatele, že byl podroben mučení nebo špatnému zacházení, byla podpořena dostatečným množstvím důkazů. Z jeho judikatury přitom vyplývá, že soud si musí být při hodnocení předložených důkazů mimo rozumnou pochybnost (beyond reasonable doubt) jist tím, že stěžovatel byl způsobem popsaným ve stížnosti podroben mučení nebo špatnému zacházení. Takový závěr ovšem může vyplývat z koexistence dostatečně přesvědčivých, jasných a shodných závěrů (inferences) nebo nijak nevyvrácených domněnek o průběhu skutkového děje (unrebutted presumptions of fact) (srov. např. rozsudek pléna ESLP ve věci *Irsko proti Spojenému království* ze dne 18. 1. 1978 č. 5310/71, § 161; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Labita proti Itálii* ze dne 6. 4 2000 č. 26772/95, § 121; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Ramirez Sanchez proti Francii* ze dne 4. 7. 2006 č. 59450/00, § 117; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Jalloh proti Německu* ze dne 11. 7. 2006 č. 54810/00, § 67; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Bouyid proti Belgii*, citován výše, § 82). Ústavní soud neshledal důvod k tomu, aby v nyní posuzované věci aplikoval odlišný důkazní standard.

26. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že dne 1. 8. 2016 přibližně v 18:25 hod. při převozu z Nemocnice Na Františku na MOP Benediktská za účelem zjištění jeho totožnosti byl se strany strážníků podroben špatnému zacházení, což dokládá mimo jiné lékařskými zprávami a poukazem na své konzistentní výpovědi o průběhu napadení (v podrobnostech viz výše body 5 až 8 tohoto nálezu).

27. Ústavní soud předesílá, že posouzení důvodnosti této části stěžovatelovy stížnosti je značně ztíženo tím, že k zastavení šetření, resp. k odložení věci došlo ve velmi raném stadiu. Současná míra objasněnosti věci je tudíž poměrně nízká. Navzdory tomu považuje Ústavní soud za vhodné upozornit na několik nikoli bezvýznamných skutečností vyplývajících ze spisového materiálu. Zaprvé, ač některá tvrzení stěžovatele jsou nepřesná, neověřitelná nebo (zdánlivě) vyvrácená jinými důkazy, jeho popis událostí, k nimž mělo dojít při převozu, zůstává v čase neměnný a konzistentní. Zadruhé, o korektnosti tvrzení stěžovatele by mohlo svědčit také to, že mezi tvrzeným útokem a lékařskými vyšetřeními existuje velmi úzká časová návaznost. K tvrzenému útoku mělo dojít dne 1. 8. 2016 kolem 18:25 hod., stěžovatel byl převzat do péče pracovníků záchranné služby téhož dne přibližně v 21:30 hod. a první lékařské zprávy byly vyhotoveny před půlnocí téhož dne. Zatřetí, při laickém zhodnocení obsahu lékařských zpráv se zdá, že tam popsaná zranění a symptomy – zejména vysoká bolestivost pravého stehna a vznikající otok bez zjevného hematomu, zvýšená hladina myoglobinu, mnohačetné hematomy, zhmožděniny a oděrky po těle stěžovatele, cirkulárně zarudlé otlaky na zápěstích a bolest hlavy – by mohly odpovídat popisovanému útoku strážníků. Začtvrté, dle Ústavního soudu nelze bez dalšího dovodit, že rozměry služebního vozidla neumožňovaly převoz stěžovatele ve skrčené poloze na podlaze a potažmo použití brachiálního násilí vůči stěžovateli (v podrobnostech viz výše bod 7 tohoto nálezu).

28. Klíčovou otázkou však je, zda lze na základě těchto dílčích důkazů a domněnek s dostatečnou mírou určitosti (mimo rozumnou pochybnost) dovodit, že stěžovatel byl podroben mučení nebo špatnému zacházení. Ústavní soud je nucen konstatovat, že nikoli. Prvním důvodem je, že stěžovatelova konzistentní tvrzení stran událostí, k nimž došlo při převozu, jsou zpochybňována srovnatelně konzistentními výpověďmi strážníků. Ve spisovém materiálu se přitom v současnosti nenacházejí další – přímé nebo nepřímé – důkazy, jež by jednoznačným způsobem podporovaly nebo vyvracely pravdivost té které verze událostí. Jedná se tudíž o situaci tvrzení proti tvrzení, přičemž mezi výpověďmi stěžovatele a strážníků lze v podstatných aspektech jenom stěží najít styčné body, které nerozporuje ani jedna ze stran. Druhým, zcela zásadním důvodem je, že řada významných skutečností – např. původ a mechanismus vzniku zranění stěžovatele; předpokládané stáří zranění, na něž stěžovatel poukazoval (jinými slovy, zda se v čase vyhotovení lékařských zpráv jednalo o zranění čerstvá, jak naznačuje stěžovatel, nebo naopak o zranění staršího data, jak v napadených rozhodnutích a vyrozuměních naznačují státní zastupitelství a Policie ČR); časová a prostorová možnost, resp. pravděpodobnost tvrzení stěžovatele; konzistentnost výpovědí stěžovatele a dotčených strážníků městské policie – buď nebyla zkoumána vůbec, anebo sice zkoumána byla, avšak pouze povšechným způsobem. Do dnešního dne navíc nebyl odborně zkoumán ani obsah lékařských zpráv a potažmo otázka, zda z nich lze dovodit závěr o napadení stěžovatele shora popisovaným způsobem. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud není kompetenčně ani odborně vybaven k odbornému posouzení těchto otázek, považuje za vhodné zvolit zdrženlivý přístup.

29. Ústavní soud ze všech uvedených důvodů uzavírá, že v současné době nemůže s určitostí mimo rozumnou pochybnost vyslovit závěr o tom, zda byl stěžovatel ze strany strážníků podroben mučení nebo špatnému zacházení ve smyslu čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy, nebo nikoli. Ze stejných důvodů však považuje za nezbytné přezkoumat ústavní stížnost také prizmatem práva na účinné vyšetřování, jež vyplývá ze zákazu mučení a krutého,

nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu ve smyslu čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy.

V. 2. Zákaz mučení a krutého, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestu – procedurální aspekt (právo na účinné vyšetřování)

30. Úvodem Ústavní soud podotýká, že ve své judikatuře se staví zdrženlivě k návrhům stěžovatelů, kteří cestou individuální ústavní stížnosti usilují o kasaci rozhodnutí policejního orgánu o odložení věci. Vychází to z přesvědčení, že vymezení trestného činu, stíhání pachatele a jeho potrestání je zejména věcí vztahu mezi státem a pachatelem trestného činu [srov. např. usnesení sp. zn. II. ÚS 1417/18 ze dne 9. 4. 2019; usnesení sp. zn. II. ÚS 192/19 ze dne 26. 2. 2019; usnesení sp. zn. I. ÚS 84/99 ze dne 8. 4. 1999 (U 29/14 SbNU 291); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Proto pouze stát prostřednictvím svých orgánů rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda byl trestný čin spáchán, kdo jej spáchal, jaký trest a popř. jaké jiné újmy na právech nebo majetku pachatele lze za jeho spáchání uložit (čl. 8 odst. 2 Listiny).

31. Z pozdější judikatury nicméně vyplývá, že procesní postavení poškozeného v trestním řízení není redukovatelné toliko na zpravidla významný pramen důkazů a na subjekt, jemuž má být v trestním řízení usnadněno vyrovnání jeho majetkoprávních nároků vzniklých v přímé souvislosti se spácháním trestného činu vůči pachateli. Poškozený v trestním řízení realizuje, respektive realizovat může, i některá svá základní práva a svobody představující tzv. tvrdé jádro lidských práv, jež se nacházejí především v čl. 2 až 4 Úmluvy. Patří k nim také právo poškozeného na účinné vyšetřování [nález sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.), body 67 a 65].

32. Právo na účinné vyšetřování může vyplývat z rozličných základních práv zakotvených v Úmluvě a Listině [nález sp. zn. II. ÚS 3436/14 ze dne 19. 1. 2016 (N 8/80 SbNU 91)]. Původně bylo dovozeno toliko u práva na život [nález sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691)] a zákazu mučení a špatného zacházení (nález sp. zn. I. ÚS 860/15, citován výše), avšak následně byla dovozena jeho existence také u zákazu otroctví a nucených prací [nález sp. zn. II. ÚS 3626/13 ze dne 16. 12. 2015 (N 216/79 SbNU 475); rozsudek ESLP ve věci *T. I. a další proti Řecku* ze dne 18. 7. 2019 č. 40311/10], práva na rodinný a soukromý život [nález sp. zn. I. ÚS 3196/12 ze dne 12. 8. 2014 (N 152/74 SbNU 301); rozsudek ESLP ve věci *Khadija Ismayilova proti Ázerbájdžánu* ze dne 10. 1. 2019 č. 65286/13 a 57270/14; rozsudek ESLP ve věci *Alković proti Černé H*oře ze dne 5. 12. 2017 č. 66895/10; rozsudek ESLP ve věci *M. S. proti Ukrajině* ze dne 11. 7. 2017 č. 2091/13; rozsudek ESLP ve věci *M. G. C. proti Rumunsku* ze dne 15. 3. 2016 č. 61495/11] nebo dokonce práva na ochranu vlastnictví (rozsudek ESLP ve věci *Blumberga proti Lotyšsku* ze dne 14. 10. 2008, č. 70930/01).

33. Státu vznikne povinnost provést účinné vyšetřování, vznese-li poškozený hájitelné tvrzení, že byl podroben mučení nebo špatnému zacházení. Hájitelné tvrzení lze ve stručnosti charakterizovat jako takové, které není zcela nedůvěryhodné a nepravděpodobné, je možné prostorově i časově, je dostatečně konkrétní a v čase neměnné. Splnění uvedených podmínek je vždy třeba posuzovat po zvážení všech konkrétních skutkových okolností věci [nález sp. zn. II. ÚS 1398/17 ze dne 17. 10. 2017 (N 191/87 SbNU 155); nález sp. zn. I. ÚS 1042/15 ze dne 24. 5. 2016 (N 91/81 SbNU 485), bod 31; nález sp. zn. I. ÚS 860/15 ze dne 27. 10. 2015 (N 191/79 SbNU 161), bod 87]. Lékařská zpráva o zraněních zpravidla podstatně napomůže tomu, aby tvrzení bylo hájitelné (rozsudek ESLP ve věci *Urđević proti Chorvatsku* ze dne 19. 7. 2011 č. 52442/09, § 86). Neodůvodněná absence lékařské zprávy naopak zpravidla povede k závěru, že tvrzení špatného zacházení hájitelné není (nález sp. zn. II. ÚS 1398/17, citován výše, body 24 až 27; rozhodnutí ESLP ve věci *Jeong proti České republice* ze dne 13. 2. 2007 č. 34140/03).

34. Pro účely řízení před Ústavním soudem je to zpravidla stěžovatel, kdo musí prokázat hájitelnost svých tvrzení. Nicméně v situaci, kdy konkrétní okolnosti incidentu zcela nebo v převážné míře spadají do výlučné znalosti státních orgánů (typicky u osob omezených na svobodě), je namístě, aby bylo dané pravidlo modifikováno. Obstarání důkazů o špatném zacházení by totiž bylo pro stěžovatele, který byl v čase tvrzeného útoku do jisté míry izolován od okolního světa a dalších osob, jež by mu mohly pomoct zajistit nezbytné důkazy, krajně obtížné až nemožné [nález sp. zn. II. ÚS 2077/17 ze dne 26. 3. 2019 (N 41/93 SbNU 75); nález sp. zn. II. ÚS 1398/17, citován výše, bod 23; nález sp. zn. I. ÚS 1042/15, citován výše; srov. také rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *El-Masri proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie* ze dne 13. 12. 2012 č. 39630/09, § 152; rozsudek ESLP ve věci *Mete a další proti Turecku* ze dne 4. 10. 2011 č. 294/08, § 112; rozsudek ESLP ve věci *Rivas proti Francii* ze dne 1. 4. 2004 č. 59584/00, § 38; a mnoho dalších]. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že v takových situacích musí příslušné orgány z vlastní iniciativy obstarat veškeré důkazy o incidentu, včetně zajištění podrobného vylíčení okolností domnělou obětí, forenzních důkazů a odborných lékařských vyjádření, která poskytnou úplné a přesné záznamy o případném zranění a objektivní analýzu lékařských nálezů, zejména co se příčiny zranění týče (nález sp. zn. I. ÚS 860/15, citován výše, bod 89). Pakliže příslušné orgány této povinnosti nedostojí, stěžovatel byl v rozhodné době v moci policie nebo jiného orgánu moci veřejné s pravomocí omezit jej na svobodě a po propuštění vykazoval známky zranění, Ústavní soud bude mít za to, že stěžovatelova tvrzení jsou hájitelná.

35. Povinnost provést účinné vyšetřování vyplývající z čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy je ovšem povinností prostředků, nikoli výsledku. Povinnost státních orgánů vyšetřovat a stíhat nemůže být absolutní, neboť empirické poznatky ukazují, že mnoho trestných činů zůstává neobjasněných nebo nepotrestaných i přes rozumnou snahu orgánů státu. Obsahem této povinnosti je tak spíše zajistit, že příslušné státní orgány budou jednat kompetentně, efektivně a vynaloží veškerou snahu, kterou po nich lze rozumně vyžadovat, aby věc řádně prošetřily, objasnily a aby jejich konání bylo v obecné rovině způsobilé vyústit v potrestání odpovědných osob (nález sp. zn. I. ÚS 3196/12, citován výše).

36. Vyšetřování prováděné orgány činnými v trestním řízení, včetně fáze před zahájením trestního stíhání, musí splňovat kumulativně následující požadavky: musí být a) nezávislé a nestranné, b) rychlé, c) podrobené kontrole veřejnosti a umožňující aktivní participaci poškozeného a d) důkladné a dostatečné. Pouze za splnění těchto kumulativních podmínek bude možné označit provedené vyšetřování za účinné a souladné se stěžovatelovými právy dle čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy.

V. 2. 1 Omezení stěžovatele na svobodě

37. Předtím, než se bude Ústavní soud zabývat hájitelností tvrzení stěžovatele a naplněním požadavků účinného vyšetřování ze strany dotčených orgánů činných v trestním řízení, je nezbytné odpovědět na otázku, zda byl stěžovatel v době tvrzeného incidentu omezen na svobodě a nacházel se v moci orgánů veřejné moci. Nyní posuzovaná věc totiž není zcela klasickým případem tzv. policejního násilí na osobě, jež byla v čase incidentu kupříkladu zadržena, zatčena, nacházela se ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Stěžovatel byl v době incidentu „toliko“ předveden na policii za účelem zjištění jeho totožnosti podle § 13 odst. 1 zákona č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o obecní policii“).

38. Oprávnění předvést fyzickou osobu na policii za účelem zjištění její totožnosti je jedním z nejzásadnějších oprávnění obecní (městské) policie, jež může citelným způsobem zasáhnout do práv a svobod této osoby. Předvedením je totiž, byť krátkodobě, omezena osobní svoboda dotčené osoby [rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 10. 2017 č. j. 1 As 196/2017-25 (NSS 7944/2017), body 18–19]. Dle judikatury i právní doktríny

předvedení nemůže být nikdy dobrovolné a „z logiky věci vyplývá, že souhlas s předvedením de facto nelze udělit, ostatně ani sám zákon o obecní policii takový institut souhlasu nezná. Předvedení se tak děje vždy jednáním policie, souhlas osoby není podstatný, přičemž lze rozlišovat pouze to, s jakou intenzitou je předvedení realizováno“ (Vetešník, P., Jemelka, L. Zákon o obecní policii. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 248; srov. také rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 3. 1. 2017 č. j. 6 A 1/2015-48). Ostatně z judikatury Ústavního soudu a ESLP vyplývá, že pro účely čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy postačuje, je-li stěžovatel omezen na svobodě pouze fakticky (nález sp. zn. II. ÚS 2077/17, citován výše, bod 23; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Bouyid proti Belgii*, citován výše, § 84). Ústavní soud proto dospěl k dílčímu závěru, že v době incidentu byl stěžovatel omezen na svobodě a nacházel se v moci městské policie.

V. 2. 2 Hájitelnost stěžovatelových tvrzení

39. Dále se Ústavní soud zabýval otázkou, zda stěžovatel vznesl hájitelné tvrzení, tedy takové tvrzení, které není zcela nedůvěryhodné a nepravděpodobné, je možné prostorově i časově, je dostatečně konkrétní a v čase neměnné a je zpravidla podpořeno lékařskou zprávou. Současně je vhodné předeslat, že hájitelnost tvrzení nelze ztotožňovat s praktickou jistotou, že stěžovatel byl podroben špatnému zacházení, pročež nelze vyžadovat ani stejně vysoký důkazní standard jako u namítaného porušení substantivního aspektu čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy (v podrobnostech viz výše body 30 a 34 tohoto nálezu).

40. Jak již bylo uvedeno výše, stěžovatelova tvrzení stran namítaného útoku strážníků městské policie v průběhu převozu na MOP Benediktská jsou poměrně konzistentní a v čase neměnná. Prokazatelně již dne 1. 8. 2016, pouhých pár hodin po incidentu, uváděl, že strážníci jej po zákroku před autem a nasazení pout hodili na podlahu v zadní části služebního vozidla, a to v poloze vleže na levé straně těla s hlavou umístěnou v prostoru mezi sedadly, kde jej jeden ze strážníků měl bít, kopat kolenem do pravého stehna a dalších částí těla nebo projíždět mu botami po spoutaných rukách. Srovnatelná tvrzení se následně objevují prakticky i ve všech jeho pozdějších podáních.

41. Jeho tvrzení jsou možná také časově a prostorově. Skutečnost, že dne 1. 8. 2016 kolem 18:25 hod. strážníci využili své oprávnění předvést stěžovatele na policii za účelem zjištění totožnosti podle § 13 zákona o obecní policii, není rozporována. Rovněž není rozporováno ani to, že při převozu z Nemocnice Na Františku na MOP Benediktská byl stěžovatel ve společnosti a v moci výše jmenovaných strážníků městské policie. Uspořádání zadního prostoru služebního vozidla zn. VW Transporter, jak bylo zjištěno při ohledání věci, v podstatných rysech odpovídá popisu a nákresu stěžovatele. Navíc – navzdory přesvědčení policejního orgánu a státních zastupitelství o opaku – ani rozměry zadního prostoru služebního vozidla *prima facie* nevylučují možnost, že v nich mohlo dojít k použití brachiálního násilí vůči stěžovateli. K útoku mělo dojít ve volném prostoru v zadní části vozidla, jenž má rozměry 135 cm (výška) x 130 cm (délka) x 47 cm, resp. 67 cm (šířka); k tomu je nutno připočíst také další volný prostor mezi druhou a třetí řadou sedadel, v němž měla být umístěna hlava a vrchní část těla stěžovatele. Vedle tohoto prostoru se nacházelo několik volných sedadel. Navíc dle lékařské zprávy z Thomayerovy nemocnice stěžovatel v době incidentu vážil 75 kg a měřil 168 cm, tedy byl nižší postavy. Vzhledem k uvedeným skutečnostem má Ústavní soud za to, že stěžovatelova tvrzení nejsou prostorově nepravděpodobná.

42. O tom, že tvrzení stěžovatele nejsou zcela nedůvěryhodná nebo nemožná, svědčí také předložené lékařské zprávy. Ze záznamu o výjezdu rychlé zdravotnické pomoci vyplývá, že stěžovatel sice odmítal spolupracovat a odpovídat na dotazy při odběru anamnézy, avšak nevykazoval žádná „vidit.(viditelná – pozn.) poranění“ a byl evidován jako chodící pacient. Rovněž v lékařské zprávě z Nemocnice Na Františku ze dne 1. 8. 2016, 18:05 hod., stojí, že

ač stěžovatele nebylo pro nespolupráci možno vyšetřit, byl bez známek traumatu. Naopak z pozdějších lékařských zpráv plyne, že stěžovatel již známky traumatu jevil. Dle první lékařské zprávy měl stěžovatel na těle mnohačetné hematomy, na zápěstích měl stopy po poutech, při vyšetření dolních končetin byla pozorována palpačně silně algická reakce na pravé stehno, v krvi stěžovatele byla mj. naměřena vysoká hladina myoglobinu, „susp. po úderech do svalů“, a stěžovatele bolela po úderech hlava a krk (viz zpráva z Nemocnice na Bulovce ze dne 1. 8. 2016 z 23:44 hod.). Z druhé lékařské zprávy mimo jiné plyne, že na pažích stěžovatele se objevily „bilat. cirkulárně zarudlé otlaky“, dále erytém v oblasti břicha a hrudníku, oděrky na hlavě a na pravém stehně vznikl otok „zatím bez zjevného hematomu (obvod levého stehna 45 cm ve stejné výšce pravé stehno 54 cm)“. V důsledku kontuze pravého stehna byl stěžovatel „t. č. pro bolest prakticky imobilní“ (viz zpráva z Thomayerovy nemocnice ze dne 2. 8. 2016 z 05:02 hod.). V krvi stěžovatele byly navíc při prvotních vyšetřeních v Nemocnici na Bulovce naměřeny nezanedbatelně zvýšené hodnoty myoglobinu, což by mohlo indikovat nedávné zranění svalů (viz výše bod 8 tohoto nálezu). Identická zranění byla konstatována také v lékařských zprávách z Nemocnice Říčany a LDN Třebotov, v nichž byl stěžovatel postupně hospitalizován od 2. 8. do 19. 8. 2016.

43. Na jedné straně tudíž lze přisvědčit policejnímu orgánu a oběma státním zastupitelstvím, že z lékařských zpráv nelze jednoznačně dovodit, že stěžovatel před incidentem žádná zranění neměl. Stěžovatel patrně odmítal spolupracovat, pročež vyšetření pracovníky rychlé záchranné služby a lékaři v Nemocnici Na Františku mohlo být pouze zběžné. Na druhé straně ale nelze souhlasit s jejich závěrem, že stěžovatel po incidentu nevykazoval žádná zranění svědčící o tom, že mohl být podroben špatnému zacházení, a pokud nějaká zranění měl (oděrky, hematomy, otoky apod.), jednalo se pouze o drobná a nezávažná zranění neurčitého původu a stáří, jež nevyžadovala speciální zdravotní péči. Ústavní soud rovněž vyslovuje nesouhlas s jejich závěrem, že stěžovatel byl hospitalizován výlučně z důvodu zánětu v dutině ústní a infekčního onemocnění, neboť tato tvrzení jsou v přímém rozporu s obsahem předložených lékařských zpráv.

44. Ze všech uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k dílčímu závěru, že stěžovatel vznesl hájitelné tvrzení, pročež příslušným orgánům činným v trestním řízení vznikla povinnost provést účinné vyšetřování. Ústavní soud přitom přihlédl k tomu, že jedinými přímými svědky namítaného napadení v služebním vozidle byl stěžovatel, tedy domnělá oběť, a strážníci městské policie, pročež by pro stěžovatele bylo prakticky nemožné obstarat dostatečné množství důkazů o hájitelnosti svých tvrzení, resp. o tom, že při převozu na MOP Benediktská s ním bylo zacházeno v rozporu s čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy. Ústavnímu soudu proto postačovalo, že stěžovatel byl v rozhodné době omezen strážníky na svobodě, po propuštění vykazoval lékařsky zdokumentované známky zranění a jeho konzistentní tvrzení nejsou *prima facie* časově nebo prostorově nemožná.

V. 2. 3 Naplnění požadavků účinného vyšetřování

45. Ústavní soud zkoumal, zda vyšetřování provedené ve věci stěžovatele bylo účinné a splňovalo požadavky a) nezávislosti a nestrannosti, b) rychlosti, c) veřejné kontroly a participace stěžovatele jakožto poškozeného, d) důkladnosti a dostatečnosti. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá porušení požadavku nestrannosti a zejména pak požadavku důkladnosti a dostatečnosti; porušení dalších aspektů práva na účinné vyšetřování namítáno není. Ústavní soud proto pouze v krátkosti konstatuje, že na základě informací obsažených ve spisovém materiálu neshledal ústavně relevantní pochybení v oblasti nezávislosti, rychlosti nebo veřejné kontroly provedeného šetření.

46. Sporným bylo především naplnění požadavku nestrannosti. Konkrétně stěžovatel namítal, že příslušné orgány činné v trestním řízení ho protiústavním způsobem znevýhodňovaly pro jeho sociální status a naopak nekriticky favorizovaly tvrzení strážníků

městské policie. Poukazuje přitom na nález sp. zn. I. ÚS 520/16, citován výše, z něhož vyplývá, že „v demokratickém právním státě, v němž jsou si všichni lidé rovni, nelze obecně bez dalšího přikládat vyšší váhu výpovědím policistů jako příslušníků mocenských složek oproti výpovědím jednotlivců, vůči nimž jsou policejní či jiné státní pravomoci vykonávány. To platí zejména v případě konfliktu mezi policisty a jednotlivci, vůči nimž policisté zasahují. Podezření na nezákonné jednání představitelů státní moci je zásadně velmi závažné a opačný přístup, tedy automatické favorizování jejich výpovědi před výpověďmi údajných poškozených, by podstatně znesnadnil, ne-li téměř vyloučil, odhalování a potírání jejich nezákonné činnosti, včetně například zcela nepřípustného nezákonného násilného jednání příslušníků policie, kteří naopak mají dbát na bezpečnost a dodržování právních norem ve společnosti“. Napadená rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení budou tudíž shledána protiústavními, je-li v nich pravdivost a věrohodnost výpovědí příslušníků bezpečnostních složek (v nyní posuzované věci majících postavení osob podezřelých ze spáchání trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby) dovozována toliko z faktu, že se jedná o příslušníky bezpečnostních složek, kdežto výpovědím oběti policejního násilí je bez dalšího připisována nižší míra věrohodnosti, a to navíc s implicitním či explicitním poukazem na její sociální status.

47. Ústavní soud v této souvislosti předesílá, že z obsahu napadených rozhodnutí plyne, že dotčené orgány pracovaly se třemi premisami. Zaprvé, věrohodnost tvrzení stěžovatele je obecně nízká, neboť se jedná o „potížistu“ se sklony k verbální agresivitě, jemuž z tohoto důvodu odmítly dále poskytovat své služby některé organizace poskytující pomoc lidem bez domova. Zadruhé, věrohodnost tvrzení strážníků městské policie je naopak z povahy věci vysoká. Zatřetí, stěžovatel jakožto osoba bez domova mohl přijít k namítaným zraněním kdykoliv před incidentem ze dne 1. 8. 2016, pročež jejich lékařsky doložené existenci nelze přikládat příliš velkou váhu; alternativně, tato zranění odpovídají běžnému zákroku městské policie; alternativně, jedná se o zranění nezávažného charakteru a stěžovatel byl hospitalizován ze zcela odlišných důvodů.

48. Konkrétně lze poukázat na vyjádření policejního orgánu, že vzhledem k stěžovatelovu problematickému způsobu komunikace a jeho vyloučení ze sociálních služeb tam uvedené neziskové organizace lze dovodit, že „oznamovatel skutečně podal tr. oznámení ve snaze se strážníkům tzv. ‚pomstít´, neboť nebylo žádným způsobem prokázáno, že by ho tito zbili (…)“. Důraz na sociální status stěžovatele lze vysledovat také v usnesení obvodního státního zastupitelství, v němž je nejprve zdůrazněna stěžovatelova verbální agresivita a následně je dovozeno, že „přisoudit věrohodnost jeho tvrzením, jak mu bylo jinými osobami ublíženo, by tak bylo velmi obtížné, byť samozřejmě nelze *a priori* vyloučit, že by v dané konkrétní situaci mohl výjimečně uvádět pravdu“. V návaznosti na to je konstatováno, že dle lékařských zpráv byl stěžovatel „propuštěn v celkově dobrém stavu, bez nutnosti hospitalizace; při vyšetření byla diagnostikována pouze nezávažná poranění, a to zhmoždění hlavy, hrudníku, břicha a pravého stehna, oděrky a na obou zápěstích strangulační rýhy, tedy zranění neodpovídající brutálnímu násilí, které poškozený popisuje, nýbrž odpovídající standardnímu služebnímu zákroku strážníků, během kterého musely být použity donucovací prostředky, kdy zároveň v dané věci rovněž je třeba připustit, resp. není možné vyloučit, že některá z těchto poranění (vyjma strangulačních rýh na zápěstích po přiložení pout) mohl utrpět oznamovatel při nějakém jiném incidentu ještě dříve, než byl převezen do Nemocnice Na Františku“. Na základě těchto úvah obvodní státní zastupitelství konstatovalo, že stěžovatelova stížnost proti usnesení o odložení věci je nedůvodná. V napadeném vyrozumění městského státního zastupitelství je následně uvedeno, že při hodnocení věrohodnosti osoby poškozeného nepoužila obvodní státní zástupkyně vhodnou formulaci, avšak to nelze považovat za důkaz její podjatosti nebo zaujatosti vůči stěžovateli. Městské státní zastupitelství se rovněž přiklonilo k závěru o nízké závažnosti stěžovatelových zranění

a (ničím nepodloženému) závěru, že „poškozený mohl některá zranění utrpět již před převozem do nemocnice“.

49. Úvahy stran (ne)věrohodnosti tvrzení stěžovatele, jeho sociálního statusu, možných příčin jeho zranění a důvodů hospitalizace lze naopak postavit do kontrastu s praktickou absencí úvah o věrohodnosti tvrzení podezřelých strážníků městské policie. Touto otázkou se okrajově zabýval pouze policejní orgán, jenž nejprve zrekapituloval obsah jejich vysvětlení podaných podle § 158 odst. 3 písm. a) trestního řádu a v návaznosti na to uvedl, že „výpovědi strážníků, že situace na místě proběhla tak, jak vypovídají, potvrzují i hlášení REDAT na OPES Městské policie“, která byla podána „bez prodlení, naprosto v klidu a profesionálně.“ V dalších napadených rozhodnutích je už patrně vycházeno z předpokladu, že výpovědi strážníků je nutno považovat bez dalšího za pravdivý, korektní a úplný popis událostí, k nimž mělo dojít při převozu stěžovatele na MOP Benediktská.

50. V obecné rovině Ústavní soud nemůže nic vytknout snaze orgánů činných v trestním řízení posoudit hodnověrnost všech důkazů získaných v trestním řízení (výpověď stěžovatele nevyjímaje) za účelem poskytnutí náležité ochrany ústavně zaručeným právům podezřelých strážníků. Z ústavního hlediska nicméně nelze akceptovat, aby orgány činné v trestním řízení – více či méně důkladným a korektním způsobem – ověřovaly věrohodnost výpovědi pouze u některé z dotčených osob a u jiné ji dovozovaly na základě vžitých představ nebo stereotypů. Takový postup se příčí principu rovnosti osob v důstojnosti i právech, jenž plyne z čl. 1 Listiny, a potenciálně může zasahovat také do dalších základních práv a svobod stěžovatele.

51. Ústavní soud se proto nemohl ztotožnit se závěrem městského státního zastupitelství, že shora citované pasáže rozhodnutí policejního orgánu a obvodního státního zastupitelství byly pouhými nevhodnými formulacemi. Z ústavní stížností napadených rozhodnutí je totiž zřejmý sklon dotčených orgánů bez kritické reflexe bagatelizovat tvrzení stěžovatele, protože je osobou žijící na okraji společnosti, a naopak nekriticky upřednostňovat tvrzení strážníků městské policie. Ústavní soud tedy uzavírá, že příslušné orgány nejednaly v souladu s požadavkem nestrannosti vyplývajícím ze stěžovatelova práva na účinné vyšetřování.

52. Spornou otázkou bylo také naplnění požadavku důkladnosti a dostatečnosti provedeného vyšetřování. Požadavek důkladnosti a dostatečnosti znamená, že orgány musí přijmout přiměřené kroky, jež mají k dispozici, pro zajištění důkazů o incidentu, včetně mimo jiné očitých svědectví a použití forenzních metod. Závěry šetření nesmějí být založeny na ukvapených nebo nepodložených domněnkách. Naopak musejí vycházet z důkladné, objektivní a nestranné analýzy všech relevantních skutečností. Jakékoliv nedostatky ve vyšetřování, které podrývají jeho schopnost zjistit okolnosti případu, povedou k rozporu s požadovanou mírou účinnosti vyšetřování (nález sp. zn. I. ÚS 1565/14, citován výše, bod 56).

53. Ve vztahu k nyní projednávané ústavní stížnosti se do popředí dostává zejména otázka posouzení zdravotního stavu stěžovatele a obsahu předložených lékařských zpráv, resp. obecněji zdravotní dokumentace stěžovatele z období těsně před a po tvrzeném napadení strážníky městské policie. Od samého počátku existoval značný rozdíl v tom, jak stěžovatel a orgány činné v trestním řízení hodnotili obsah předložené zdravotní dokumentace, v čem spatřovali důvody hospitalizace a jak nazírali na závažnost, příčiny, čas a způsob vzniku zdokumentovaných zranění stěžovatele. Lze rovněž předpokládat, že orgány činné v trestním řízení si musely být vědomy odborné povahy předestřených otázek stran zdravotního stavu stěžovatele a jejich klíčového významu pro posouzení věci. Ústavní soud se tudíž musí pozastavit nad tím, že policejní orgán nevyužil možnost vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů nebo zadat vypracování znaleckého posudku ve smyslu § 158 odst. 3 písm. b) trestního řádu, přičemž tento nedostatek nebyl následně odstraněn ani obvodním

nebo městským státním zastupitelstvím. Místo toho se všechny dotčené orgány spokojily s vlastním, výlučně laickým posouzením obsahu zdravotnické dokumentace stěžovatele, na jehož základě konstatovaly, že stěžovatelova zranění neodpovídají intenzivnímu brachiálnímu násilí, jsou neurčitého původu a stáří a pro hospitalizaci stěžovatele byla prakticky bezvýznamná. Takový postup nemůže Ústavní soud aprobovat.

54. Ústavní soud se taktéž musí pozastavit nad tím, že příslušné orgány činné v trestním řízení bez dalšího přebraly tvrzení obviněných strážníků městské policie, že jejich služební vozidlo zn. VW Transporter je příliš „malé“ na to, aby v něm mohl být stěžovatel převážen ve skrčené poloze na podlaze, jak popisuje, a případně aby vůči němu jeden ze strážníků použil uvnitř vozidla brachiální násilí. Policejní orgán sice provedl ohledání věci podle § 113 trestního řádu a pořídil fotografickou dokumentaci služebního vozidla strážníků, na základě čehož zjistil, že se jedná o vozidlo zn. VW Transporter s třemi řadami sedadel a u zadních bočních dveří je volný prostor o velikosti 135 cm (výška) x 130 cm (délka) x 47 cm, resp. po započtení šířky schodu u zadních dveří 67 cm (šířka); k tomuto volnému prostoru bezprostředně přiléhají dvě řady sedadel (přesněji řečeno druhá a třetí řada sedadel ve vozidle), mezi nimiž je další volný prostor na podlaze. Právě v tomto prostoru mělo dojít k napadení stěžovatele jedním ze strážníků městské policie, a to tak, že stěžovatel ležel na podlaze a daný strážník seděl na jednom z přiléhajících sedadel a do stěžovatele kopal, bil jej a projížděl mu botami po spoutaných rukou. Se získanými informacemi nicméně žádný z příslušných orgánů činných v trestním řízení nepracoval a neověřoval, jestli prostory služebního vozidla umožňovaly, aby v nich došlo k popisovanému napadení. Místo toho – bez jakékoliv kritické reflexe, snahy o ověření nebo bližšího odůvodnění – přebraly do svých rozhodnutí tvrzení strážníků, že služební vozidlo je příliš „malé“, pročež v něm nemohlo dojít k použití shora popisovaného brachiálního násilí vůči stěžovateli.

55. Příslušné orgány tudíž nepodnikly všechny kroky k zajištění důkazů o incidentu, které po nich lze rozumně požadovat, a závěry jejich šetření nebyly založeny na důkladné a nestranné analýze všech relevantních skutečností. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že provedené šetření nenaplnilo ani požadavek důkladnosti a dostatečnosti vyšetřování vyplývající ze stěžovatelova práva na účinné vyšetřování.

56. Ústavní soud shrnuje, že stěžovatel byl v době incidentu omezen na svobodě, vznesl hájitelné tvrzení o tom, že byl podroben špatnému zacházení ve smyslu výše citovaných ustanovení, pročež státu vznikla povinnost provést účinné vyšetřování, a šetření provedené příslušnými orgány činnými v trestním řízení nebylo v souladu s požadavkem nestrannosti a požadavkem důkladnosti a dostatečnosti. Na základě toho dospěl k závěru, že policejní orgán, obvodní státní zastupitelství a městské státní zastupitelství porušily stěžovatelovo právo na účinné vyšetřování, jež plyne z čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy.

VI. Závěr

57. Ústavní soud konstatuje, že Česká republika je stát, který je založen na demokratických hodnotách a úctě k právům a svobodám člověka (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Vyspělost a humanita každé společnosti se přitom pozná i podle způsobu, jakým zachází s těmi nejzranitelnějšími osobami, tedy s těmi, kdo se z jakýchkoli důvodů ocitli na jejím okraji, a zda i u nich respektuje, že jsou svobodní a rovní si s ostatními v důstojnosti i právech. Každá lidská bytost totiž musí být bez výjimek chráněna před mučením nebo špatným zacházením v rozporu s čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy (nález sp. zn. I. ÚS 860/15, citován výše, bod 84).

58. To, jakým způsobem se orgány státu dokážou vyrovnat s případy tvrzeného policejního násilí a případně také se souvisejícím nařčením z garantování beztrestnosti příslušníkům moci veřejné, je pomyslným lakmusovým papírkem jejich kvality, odbornosti a vyspělosti. Příslušné orgány proto na jedné straně musejí poskytnout náležitou ochranu

ústavně chráněným právům obviněných, avšak na druhé straně musejí také vyvinout skutečnou a efektivní snahu obstarat důkazy o incidentu, věc objasnit a, existuje-li důvodné podezření, že došlo ke spáchání trestného činu, přivést pachatele k odpovědnosti.

59. V rozporu s těmito ústavními kautelami orgány činné v trestním řízení nevyvinuly skutečnou a řádnou snahu věc objasnit, čímž porušily právo stěžovatele na účinné vyšetřování podle čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy. Ačkoli stěžovatel vznesl hájitelné tvrzení, že dne 1. 8. 2016 byl podroben špatnému zacházení se strany strážníků městské policie, příslušné orgány se jeho tvrzeními zabývaly pouze povrchně, nezajistily řadu esenciálních důkazů, jež by byly s to přispět k objasnění věci, příp. zajištěné důkazy hodnotily nezřídka předsudečně, nekriticky a laicky (bez náležitých odborných znalostí). Jejich postup proto nedostál požadavku nestrannosti a požadavku důkladnosti a dostatečnosti vyšetřování.

60. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl, neboť napadenými rozhodnutími orgánů činných v trestním řízení bylo porušeno právo stěžovatele na účinné vyšetřování podle čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy. Ústavní soud proto zrušil napadená rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 208
Posouzení temporálních účinků rozhodnutí Nejvyššího soudu, jímž se mění ustálená judikatura ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy
(sp. zn. IV. ÚS 3500/18 ze dne 10. prosince 2019)

V horizontálních právních vztazích se zpravidla uplatní zásada incidentní retrospektivity judikaturního odklonu a změněný právní názor bude aplikován na všechna již probíhající a v budoucnu zahájená řízení. Při aplikaci nového právního názoru je však vždy nutné zvážit, zda retrospektivní působení změny v ustálené judikatuře nepůsobí v konkrétním případě příliš tvrdě vzhledem k legitimnímu očekávání adresátů právních norem v trvající aplikaci staré judikatury.

Jelikož promlčecí lhůty představují zásah do základního práva na přístup k soudu potenciálních žalobců, je nutné při jejich použití v jednotlivých případech zkoumat, zda limitace neredukuje dané právo neproporcionálním způsobem porušujícím jeho podstatu. Při takovém posuzování je nutné zohlednit i předvídatelnost samotného použití promlčecích lhůt.

Nebyla-li promlčecí lhůta ohledně práva na náhradu nemajetkové újmy jasně určena (definována) zákonem ani ustálenou rozhodovací praxí soudů v okamžik vzniku rozhodné události, nemůže promlčecí lhůta z podstaty věci začít bez dalšího běžet. V důsledku aplikace „nového" právního názoru na případ stěžovatelů promlčecí lhůta počala běžet a marně uplynula v době, kdy ustálená praxe soudů prosazovala názor, že ve vztahu k právu na náhradu imateriální újmy v penězích žádná promlčecí lhůta neběží. Uvedené posouzení časových účinků natolik zásadní judikaturní změny však nebylo proporcionální vůči právu stěžovatelů na soudní ochranu zaručenému čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Filipa a Pavla Rychetského o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. R. K. a 2. J. K., zastoupených JUDr. Kristinou Škampovou, advokátkou, se sídlem v Brně, Pellicova 29/8a, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 a rozsudku Vrchního soudu v Olomouci č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Olomouci jako účastníků řízení a Fakultní nemocnice Brno, se sídlem v Brně, Jihlavská 340/20, zastoupené JUDr. Hanou Krejčí, advokátkou, se sídlem v Brně, Špitálka 434/23b, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 a rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017 bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 a rozsudek Vrchního soudu v Olomouci č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci

1. V návaznosti na ambulantní vyšetření ze dne 2. 12. 2003 byla dne 4. 12. 2003 matka stěžovatelů J. K. hospitalizována na gynekologicko-porodnické klinice vedlejší účastnice s podezřením na zánětlivé onemocnění vaječníků. Následujícího dne jí po diagnostice antinomykózy byla nasazena léčba antibiotiky. Následovaly pravidelné kontroly včetně vyšetření nálezu na břiše a v malé pánvi ve dnech 8., 12., 16. a 19. 12. 2003; dne 15. 12. 2003 bylo ultrazvukem zjištěno zlepšení zánětu. Dne 19. 12. 2003 se matka stěžovatelů již měla cítit lépe, avšak večer téhož dne jí stoupla tělesná teplota. Dne 20. 12. 2003 byla provedena vyšetření CRP a krevního obrazu, která indikovala pozvolné zlepšování zdravotního stavu. Dne 22. 12. 2003, kdy byla u matky stěžovatelů konána poslední vizita, měla referovat otci stěžovatelů (manželovi) o uspokojivých výsledcích odběru krve, současně však trpěla horečkami, ke kterým se přidalo zvracení; manžel byl poté odmítnut službu konající lékařkou s žádostí o provedení dalších vyšetření.

2. Dne 23. 12. 2003 se zdravotní stav matky stěžovatelů zhoršil, což vedlo k jejímu bezvědomí a přeložení na jednotku intenzivní péče vedlejší účastnice, následně na ARO a poté na urgentní příjem vedlejší účastnice. Téhož dne byla matka stěžovatelů operována – nebyl zjištěn zánět, ale její zdravotní stav se nezlepšil. Při druhé operaci bylo zjištěno masivní krvácení vnitřních orgánů do břišní dutiny, v důsledku kterého matka stěžovatelů dne 24. 12. 2003 zemřela. V době úmrtí jejich matky bylo stěžovatelům 8 a 11 let.

II. Řízení před obecnými soudy a podstata napadených rozhodnutí

3. Podání ústavní stížnosti předcházelo několik souvisejících řízení. Ústavní soud pro přehlednost shrnuje průběh trestního řízení (bod 4), v němž byl obžalován vedoucí lékař oddělení, na kterém byla matka stěžovatelů hospitalizována, průběh řízení o náhradu škody na zdraví (bod 5) a řízení o náhradu nemajetkové újmy (body 6 až 9), na něž podání ústavní stížnosti bezprostředně navazuje.

4. V trestním řízení vedeném u Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) proti ošetřujícímu lékaři, který byl vedoucím oddělení, bylo provedeno rozsáhlé dokazování včetně tří znaleckých posudků. Podle prvního posudku z oboru zdravotnictví, odvětví gynekologie a porodnictví, zpracovaného prof. MUDr. Jaromírem Boudou, CSc., probíhala léčba do 19. 12. 2003 *lege artis*, 20. až 23. 12. 2003 (dále jen „kritické období“) *vitium artis* (tj. s lehkým pochybením) – léčba měla být razantnější, nebyla však *non lege artis*, neboť lékaři byli v obtížné situaci a výsledky dalších vyšetření by vzhledem k délce jejich vyhotovení nemohly zvrátit následné události. Zpracovatelé druhého posudku, doc. MUDr. Helena Kvapilová, CSc., znalkyně v odvětví soudního lékařství, a doc. MUDr. Eduard Kasal, CSc., znalec v odvětví anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny, se ve svých odborných závěrech rozešli. Podle doc. Kvapilové byla léčba v kritickém období *non lege artis*, zatímco podle doc. Kasala lze celý průběh léčby označit za *lege artis*. Městský soud následně zadal Fakultní nemocnici v Motole vypracovat revizní posudek; podle zpracovatele revizního posudku, za něhož byl vyslechnut přednosta tamní gynekologicko-porodnické kliniky, doc. MUDr. Lukáš Rob, CSc., proběhla celá léčba matky stěžovatelů, i přes nedostatky ve vedení zdravotnické dokumentace, *lege artis*. Rozsudkem městského soudu č. j. 91 T 120/2005-424 ze dne 22. 5. 2008 byl ošetřující lékař zproštěn

obžaloby a poškození byli s nárokem na náhradu škody odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních.

5. Dne 22. 12. 2006 podali stěžovatelé proti vedlejší účastnici k městskému soudu žalobu o jednorázové odškodnění pozůstalých podle § 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v rozhodném znění, (dále jen „občanský zákoník“); vedlejší účastnice v řízení vznesla námitku promlčení žalobou uplatněného práva. Městský soud provedl důkaz ústavním znaleckým posudkem zpracovaným 3. lékařskou fakultou Univerzity Karlovy (za ústav byli vyslechnuti lékaři MUDr. Jan Zmrhal, CSc., a prof. MUDr. Jiří Štefan, DrSc.), z něhož zjistil, že tvrzené pochybení ošetřujících lékařů nenastalo, jejich postup byl *lege artis,* a ani stěžovateli namítané včasné mikrobiologické vyšetření by vzhledem k rychlému průběhu nemoci nemuselo přinést dostatečně včasné informace pro změnu léčby a následnou reakci organismu. Podle městského soudu nebylo prokázáno zavinění ani příčinná souvislost mezi postupem nemocnice a smrtí matky stěžovatelů, právo navíc bylo vzhledem k uplynutí dvouleté subjektivní promlčecí doby promlčeno; žalobu tudíž městský soud zamítl rozsudkem č. j. 16 C 344/2006-368 ze dne 25. 3. 2014. Následné opravné prostředky nebyly pro stěžovatele úspěšné a ústavní stížnost byla odmítnuta usnesením sp. zn. I. ÚS 3760/16 ze dne 20. 12. 2016 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz).

6. Dne 17. 2. 2010 stěžovatelé, ještě v průběhu řízení o jednorázové odškodnění pozůstalých, podali u Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“ či „nalézací soud“) proti vedlejší účastnici žalobu o náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku utrpěného psychického traumatu ze smrti matky. Vedlejší účastnice vznesla dne 26. 1. 2011 s odkazem na (změněnou) judikaturu Nejvyššího soudu námitku promlčení žalobou uplatněného práva na ochranu osobnosti. Krajský soud ustanovil znalcem z odvětví anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny prof. MUDr. Vladimíra Černého, Ph.D., FCCM, podle něhož byla léčba matky stěžovatelů do 21. 12. 2003 adekvátní, od večera tohoto dne a následující den však znalec shledal v postupu ošetřujících lékařů závažné pochybení. Podle znalce měla být z důvodu zhoršení zdravotního stavu matky stěžovatelů nasazena širokospektrá antibiotika (tzv. léčba „naslepo“); včasnost hrála klíčovou roli právě proto, že vyhotovení výsledků dalších vyšetření (jak bylo zmiňováno i předchozími znalci) mohlo trvat i 48 hodin. Navíc ošetřující lékaři podcenili možnost nozokomiální („nemocniční“) infekce.

7. Krajský soud dospěl k závěru, že ošetřující lékaři nepodnikli dostatečné kroky ke zjištění příčiny a k následné adekvátní léčbě zhoršujícího se zdravotního stavu matky stěžovatelů a podle § 4 odst. 3 vyhlášky Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a o pohřebnictví, v rozhodném znění, bylo povinností vedlejší účastnice provést včasnou pitvu. Provedla-li vedlejší účastnice pitvu zemřelé až dva a půl dne po smrti a nezachytila-li v dokumentaci o pitvě všechny relevantní informace, zmařila možnost provedení klíčového důkazu k prokázání odpovědnosti vedlejší účastnice za smrt matky stěžovatelů, k čemuž by podle skutkové domněnky neměla důvod, kdyby výsledky řádně provedené a zaznamenané pitvy neměly pro vedlejší účastnici vyznět nepříznivě. Krajský soud uzavřel, že nedostatky při provedení pitvy nepřímo prokazují správnost tvrzení stěžovatelů. Pro příčinnou souvislost mezi lékařskou péčí a smrtí matky stěžovatelů, i pro zhodnocení vývoje judikatury ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy, shledal krajský soud námitku promlčení v rozporu s dobrými mravy a rozsudkem č. j. 24 C 13/2010-235 ze dne 26. 5. 2016 uložil vedlejší účastnici povinnost zaplatit každému stěžovateli na odčinění imateriální újmy vzniklé v souvislosti s úmrtím jejich matky finanční náhradu ve výši 1 000 000 Kč.

8. Proti rozsudku krajského soudu podala vedlejší účastnice odvolání, v němž namítá zejména nesprávné posouzení námitky promlčení práva. Vrchní soud v Olomouci (dále též „vrchní soud“ či „odvolací soud“) dospěl k závěru, že s odkazem na rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu č. j. 31 Cdo 3161/2008-156 ze dne

12. 11. 2008, sjednocujícího judikaturu ve věcech práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku, se toto právo promlčuje v obecné objektivní tříleté době, která v projednávané věci uplynula dne 24. 12. 2006. Vrchní soud dospěl k závěru, že právo uplatněné stěžovateli žalobou až dne 17. 2. 2010 je promlčeno, a jelikož ze strany vedlejší účastnice nebylo zneužito na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil, rozhodnutí krajského soudu změnil rozsudkem č. j. 1 Co 75/2016--286 ze dne 22. února 2017 a žalobu zamítl.

9. Nejvyšší soud (dále též „dovolací soud“) se k dovolání stěžovatelů ztotožnil se závěrem vrchního soudu; uvedl, že znaky přímého úmyslu poškodit druhého účastníka nelze dovozovat z důvodů pro vznik uplatněného nároku, nýbrž jen z okolností, za nichž byla uplatněna námitka promlčení práva, které by nadto musely být naplněny v natolik výjimečné intenzitě, že by odůvodňovaly tak významný zásah do právní jistoty, jakým je odepření práva uplatnit námitku promlčení. V posuzovaném případě navíc nárok opožděně uplatnili zletilí stěžovatelé, kteří byli od počátku řízení zastoupeni advokátkou, stejně jako jejich otec v dřívějším řízení o náhradu škody. Nejvyšší soud proto dovolání stěžovatelů proti rozsudku vrchního soudu usnesením č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 odmítl.

III. Argumentace navrhovatelů

10. Proti rozsudku vrchního soudu a usnesení Nejvyššího soudu brojí stěžovatelé ústavní stížností a navrhují jejich zrušení. Neoprávněně zasáhnout do ústavně zaručených práv obecné soudy měly zejména tím, že neakceptovaly právní názor stěžovatelů o rozporu (vedlejší účastnicí vznesené) námitky promlčení jimi uplatňovaného práva s dobrými mravy, čímž porušily čl. 90 a 95 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Tím, že neuznaly právo stěžovatelů na náhradu nemajetkové újmy způsobené zásahem do jejich životů, porušily obecné soudy rovněž jejich právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 ve spojení s čl. 32 odst. 1 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

11. Stěžovatelé tvrdí, že za marné a nezaviněné uplynutí promlčecí doby nemohou být tehdy nezletilí stěžovatelé odpovědní – soudy nevzaly dostatečně v úvahu nejlepší zájem dítěte. Domnívají se, že se na jejich případ vztahuje judikatura z doby před rozsudkem Nejvyššího soudu č. j. 31 Cdo 3161/2008-156 ze dne 12. 11. 2008 – i kdyby podali žalobu neprodleně po jeho publikaci, bylo již právo podle jím sjednocené judikatury promlčeno a jsou prakticky ve stejné situaci jako žalobci, kteří podali žalobu těsně před publikací rozsudku Nejvyššího soudu.

12. Stěžovatelé dále poukazují na nálezy Ústavního soudu, v rozporu s nimiž rozhodly obecné soudy, které měly chránit poškozené, nikoli osoby, které újmu způsobily; neposouzením námitky promlčení v rozporu s dobrými mravy neuplatnily pravidla spravedlnosti a slušnosti, nepřihlédly ke všem zvláštnostem konkrétního případu a rozhodly formalisticky. Odvolací a dovolací soud byly judikaturou Ústavního soudu vázány a měly posoudit možný rozpor vznesené námitky promlčení s dobrými mravy se zvýšenou pozorností.

13. Nejvyšší soud porušil zásadu předvídatelnosti, rozhodl-li jinak než v rozsudku sp. zn. 30 Cdo 725/2012 ze dne 29. 11. 2012, podle kterého námitka promlčení vznesená osobami, jež si musely být vědomy povinnosti vypořádat proti nim uplatňovaný nárok, o čemž před definitivním odmítnutím s protistranou mimosoudně opakovaně jednaly, byla v daném případě shledána v rozporu s dobrými mravy. Citovaný rozsudek se podle stěžovatelů vztahuje na posuzovaný případ, neboť žalobu podali až poté, co nebylo vedlejší účastnicí dobrovolně plněno, a v řízení u městského soudu nastaly průtahy.

IV. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

14. Vrchní soud uvedl ve vyjádření k ústavní stížnosti, že otázku rozporu vznesené námitky promlčení s dobrými mravy posuzoval se zřetelem k aktuální judikatuře a své rozhodnutí i podle Nejvyššího soudu přesvědčivě odůvodnil. Stěžovatelé nenamítají neúplnost rozhodnutí pominutím tvrzených rozhodných skutečností, nýbrž nesprávnost jejich posouzení, která však obstála v dovolacím přezkumu. Právo stěžovatelů na tzv. spravedlivý proces proto vrchní soud neporušil.

15. Nejvyšší soud ve vyjádření odkázal jen na obsah svého rozhodnutí; nedomnívá se, že by jím byla zasažena ústavně garantovaná práva stěžovatelů.

16. Vedlejší účastnice sdělila, že v řízení před Ústavním soudem nebude uplatňovat práva vedlejšího účastníka, a dále odkázala na svá vyjádření před obecnými soudy. Trvá na vznesené námitce promlčení; zejména za situace, kdy stěžovatelé netvrdili ani neprokázali žádné mimořádné okolnosti, pro které by své právo nemohli uplatnit v promlčecí době.

V. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Ústavní soud přezkoumal splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, osobami oprávněnými a řádně zastoupenými advokátem podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“); rovněž není nepřípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

VI. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

18. Dříve než Ústavní soud posoudí konkrétní okolnosti projednávaného případu [VI. 2], shrne nejprve obecná východiska týkající se judikaturních změn a jejich účinků [VI. 1 a)] a dále změny rozhodovací praxe ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy [VI. 1 b)].

VI. 1 Obecná východiska

VI. 1 a) Změny ustálené judikatury a jejich účinky

19. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika demokratický právní stát založený na úctě k právům člověka a občana. Právě koncept právního státu klade formální i materiální požadavky jak na stát a jeho zřízení, tak i na právní pravidla státem tvořená. Mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.), bod 36, či nález sp. zn. IV. ÚS 2766/15 ze dne 12. 5. 2016 (N 84/81 SbNU 413), bod 18].

20. Princip předvídatelnosti práva, který úzce souvisí s principem právní jistoty, je nutným předpokladem obecné důvěry občanů v právo a systém soudů (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 2. 2011 ve věci *Ştefănică a ostatní proti Rumunsku*, č. stížnosti 38155/02, § 38). Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v instituce právního státu však krom kvality psaných právních pravidel ovlivňuje i to, jakým způsobem je vykládají státní orgány aplikující právní pravidla – především soudy [viz nález sp. zn. IV. ÚS 334/11 ze dne 26. 11. 2012 (N 194/67 SbNU 329)]. Právní jistota představuje faktor, který je nutné zohlednit při přezkoumávání postupů státních orgánů; je totiž základním prvkem právního státu (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 3. 2008 ve věci *Beian proti Rumunsku* (č. 1), č. stížnosti 30658/05, § 39).

21. Ústavní soud se problematikou změn interpretace právních norem, potažmo změn v rozhodovací praxi soudů (judikatury), již několikrát zabýval a dovodil, že judikatura obecných soudů nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní

úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 613/06 ze dne 18. 4. 2007 (N 68/45 SbNU 107), bod 25, nebo nález sp. zn. II. ÚS 1769/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 79/73 SbNU 397), bod 17]. Podobně i Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře zdůrazňuje, že soudní rozhodování nemůže být neměnné; dynamická interpretace právních norem totiž představuje nástroj, který obecným soudům poskytuje potřebný stupeň flexibility k realizaci práv garantovaných Úmluvou (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 4. 2019 ve věci *Orlen Lietuva Ltd proti Litvě,* č. stížnosti 45849/13, § 92). Vývoj judikatury sám o sobě není v rozporu s řádným výkonem spravedlnosti, jelikož příliš rigidní přístup by mohl v důsledku představovat překážku k reformám a zlepšením právního řádu. Nelze tedy tvrdit, že požadavky plynoucí z principu právní jistoty zaručují jednotlivci absolutní subjektivní právo na konzistentní rozhodovací praxi soudů (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 10. 2011 ve věci *Nejdet Şahin and Perihan Şahin proti Turecku*, č. stížnosti 13279/05, § 58).

22. Každá změna ustálené judikatury je nicméně spojena s narušením jednoho z principů demokratického právního státu, a to předvídatelnosti soudního rozhodování. Je proto žádoucí ke každé takové změně přistupovat nejen opatrně a zdrženlivě, ale i s důkladným odůvodněním postupu, jehož nezbytnou součástí je přesvědčivé vysvětlení, proč, navzdory očekávánému následování dosavadní rozhodovací praxe, bylo rozhodnuto v daném případě jinak [viz nález sp. zn. IV. ÚS 2170/08 ze dne 12. 5. 2009 (N 117/53 SbNU 473), bod 30]. Při hodnocení „obratu“ v judikatuře je nutné pečlivě vážit negativní dopady změny právního názoru soudů, stejně jako zohlednit společenskou naléhavost názorové změny; předmětné úvahy musí být transparentně předestřeny veřejnosti [nález sp. zn. III. ÚS 1275/10 ze dne 22. 12. 2010 (N 253/59 SbNU 581)].

23. Kromě materiálních a procesních podmínek vyžadovaných v případech judikaturních odklonů se Ústavní soud zabýval i otázkou časové působnosti změn v soudním výkladu norem. V tomto ohledu je zásadní otázka, na jaké případy je nutné aplikovat názor vyjádřený v rozhodnutí, které mění konstantní (dosavadní) rozhodovací praxi obecných soudů.

24. Ústavní soud dospěl k závěru, že na rozdíl od tvorby práva zákonodárcem, v rámci které se produkují obecně platná a do budoucnosti působící pravidla, jež jsou oficiálně zveřejněna (publikována) a mají jednoznačně určenou platnost a účinnost, soudní nalézání práva nelze považovat za tvorbu právních předpisů, ale („jen“) za jejich výklad a upřesňování [nález sp. zn. III. ÚS 3221/11 ze dne 12. 12. 2013 (N 216/71 SbNU 531)]. Je-li při změně rozhodovací praxe stávající výklad zákona nahrazen výkladem novým, jde o jistou korekci výkladu „mylného“ (překonávaného), a je tedy logické, že se „správný“ (nahrazující) výklad bude zpravidla vztahovat na všechny právě probíhající a v budoucnu otevřené případy, byť jejich skutkový základ spočívá v minulosti.

25. V horizontálních právních vztazích je pravidlem tzv. incidentní retrospektivita, která znamená aplikaci nových právních názorů na kauzy aktuálně probíhající i budoucí, bez ohledu na to, kdy proběhlo jednání odpovídající skutkové podstatě právní normy [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1955/15 ze dne 8. 12. 2015 (N 208/79 SbNU 373)]. Za určitých okolností však může retrospektivní působení změny v ustálené judikatuře působit – vzhledem k legitimnímu očekávání adresátů právních norem v trvající aplikaci staré judikatury – příliš tvrdě; proto je třeba zvažovat určité omezení retrospektivního působení (k jednotlivým modifikacím viz KÜHN, Zdeněk. Prospektivní a retrospektivní působení judikaturních změn. In: Právní rozhledy 6/2011, str. 191).

26. V úvahu připadá působení aplikace nového právního názoru na právní skutečnosti vzniklé až po vydání „přelomového“ rozhodnutí (tzv. prospektivní působení), které je však využíváno zřídka a zpravidla ve vertikálních vztazích mezi jednotlivcem a státem (srov. např. ARDEN, Mary. Human Rights and European Law: Building New Legal Orders. Oxford:

Oxford University Press, 2015, str. 267–271). Takový postup použil rozšířený senát Nejvyššího správního soudu např. v rozhodnutí týkajícím se určení počátku běhu subjektivní lhůty pro podání na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu, v němž mimo jiné uvedl, že „pokud dojde v důsledku sjednocovací činnosti rozšířeného senátu k judikaturnímu odklonu, nelze nově přijatý názor zásadně aplikovat zpětně, pokud by v důsledku této změny účastníci řízení, resp. soukromé subjekty, jednající v důvěře ve stávající judikaturu, ztratili přístup k soudu“ (viz rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 1 Afs 58/2017-42 ze dne 5. 12. 2017, bod 53).

27. Další možnou alternativu představuje tzv. omezená retrospektivita, při níž se nový právní názor vztahuje: 1. na kauzu, která dala soudu možnost přijmout nový výklad; 2. na všechny právní vztahy vzniklé po dni vyhlášení nového právního názoru (prospektivní prvek); 3. na starší případy – ovšem za podmínky, že žaloba byla podána nejpozději v den vynesení nového právního posouzení (omezený retrospektivní prvek) [viz KÜHN, Z., KOCOUREK, T. a kol. Soudní řád správní. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 126). Způsoby uplatnění tohoto přístupu lze vysledovat např. v judikatuře Soudního dvora Evropské unie (srov. např. body 64–71 rozsudku Soudního dvora ze dne 15. 3. 2005 ve věci C 209/03); možnost jeho použití však v minulosti přijal i Ústavní soud [viz nález sp. zn. II. ÚS 3403/11 ze dne 8. 8. 2013 (N 142/70 SbNU 333), bod 19].

VI. 1 b) Změna rozhodovací praxe ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy

28. Nejvyšší soud až do roku 2008 konstantně a dlouhodobě judikoval, že právo na náhradu (odčinění) nemajetkové újmy v penězích je nepromlčitelné (srov. např. rozsudky č. j. 30 Cdo 1542/2003-82 ze dne 25. 9. 2003 nebo č. j. 30 Cdo 1522/2007-131 ze dne 28. 6. 2007). Dne 14. 11. 2007 však byl k zařazení do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek občanskoprávním a obchodním kolegiem Nejvyššího soudu přijat „revoluční“ rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 1 Co 63/2003 ze dne 17. 2. 2004 (uveřejněný pod R 4/2008) s právní větou: „Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 o. z. je právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době.“ Nejvyšší soud následně obrat v judikatuře potvrdil rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia č. j. 31 Cdo 3161/2008-156 ze dne 12. 11. 2008, jenž z výše zmíněného rozsudku vrchního soudu vycházel. V uvedeném rozsudku dospěl Nejvyšší soud k závěru, že byť jde v případě práva na náhradu nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku o újmu způsobenou v oblasti nemateriálních osobnostních práv, má nárok z ní odvozený, vyjádřený peněžním ekvivalentem, povahu osobního práva majetkové povahy. Jelikož princip právní jistoty vylučuje, aby plynutí času nebyly přiznány žádné právní účinky, podléhá uvedené právo v souladu s § 101 občanského zákoníku promlčení v obecné tříleté promlčecí době (dále označována jako promlčecí „lhůta“ v souladu s terminologií užívanou v § 609 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

29. Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 635/09 ze dne 31. 8. 2010 (N 176/58 SbNU 539) zdůraznil, že není zpochybňovat právní závěr učiněný Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 12. 11. 2008, podle kterého se v případě náhrady nemajetkové újmy právo promlčuje. Ve stejném rozhodnutí však Ústavní soud rovněž uvedl, že v soudních řízeních zahájených před „přelomovým“ rozsudkem Nejvyššího soudu, respektive před publikací rozsudku Vrchního soudu v Olomouci (R 4/2008) ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, by měly obecné soudy otázku promlčení nárokovaného práva na náhradu nemajetkové újmy podle ustanovení § 13 občanského zákoníku posuzovat případ od případu, velmi citlivě a měly by věnovat zvýšenou pozornost otázce, zda vznesení námitky promlčení neodporuje dobrým mravům [viz rovněž nález sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345)].

30. Zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona, a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti [viz nález sp. zn. II. ÚS 3/10 ze dne 5. 9. 2012 (N 148/66 SbNU 245), bod 23]. Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňujících obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, jde-li v souzené věci o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům [srov. *mutatis mutandis* nález ve věci sp. zn. II. ÚS 2087/08 ze dne 20. 4. 2010 (N 90/57 SbNU 179)].

31. V tomto ohledu lze uzavřít, že i přesto, že Ústavní soud změnu judikatury ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích jako takovou nepopřel, ve více svých nálezech zrušil rozhodnutí obecných soudů z toho důvodu, že se nedostatečně či vůbec nezabývaly rozporem námitky promlčení práva stěžovatelů s dobrými mravy [kromě již citovaných nálezů viz rovněž nález sp. zn. IV. ÚS 2842/10 ze dne 25. 5. 2011 (N 101/61 SbNU 527) a nález sp. zn. III. ÚS 1976/09 ze dne (N 208/63 SbNU 419)]. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 334/11 Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy, které při posuzování otázky promlčení nezohlednily při aplikaci nové judikatury též dobrou víru a právní jistotu stěžovatelky, porušily zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování a zákona v materiálním smyslu jako jeden ze základních principů právního státu. Nutno dodat, že v těchto případech šlo o žaloby podané před vydáním „přelomového“ rozsudku Nejvyššího soudu.

VI. 2 Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

32. Výše uvedená obecná východiska Ústavní soud aplikoval na nyní projednávaný případ a dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatelů je důvodná, jelikož Nejvyšší soud a vrchní soud v dané věci ústavně nekonformním způsobem posoudily temporální účinky rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2008 [VI. 2 a)]. Vzhledem k tomuto závěru nebylo nutné zabývat se způsobem, jakým obecné soudy vyhodnotily rozpor námitky promlčení s dobrými mravy, ani dalšími námitkami stěžovatelů [VI. 2 b)].

VI. 2 a) Posouzení účinků změny ustálené judikatury ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy

33. Vrchní soud v ústavní stížností napadeném rozsudku odkázal na výše citovanou judikaturu Ústavního soudu, ze které vyplývá, že by obecné soudy měly otázku promlčení uplatněného práva na náhradu nemajetkové újmy podle § 13 občanského zákoníku posuzovat případ od případu citlivě a měly by věnovat zvýšenou pozornost otázce, zda vznesení námitky promlčení neodporuje dobrým mravům. V tomto ohledu je nejprve nutné zdůraznit, že i přes takto přiléhavě formulovaný závěr nelze otázku rozporu námitky promlčení s dobrými mravy v daném případě posuzovat dříve, než bude řádně posouzena otázka, zda a jak se „nový“ právní názor Nejvyššího soudu ohledně promlčitelnosti práva na náhradu imateriální újmy vůbec uplatní. Otázka temporálních účinků rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2008 je otázkou primární, od samotného posouzení rozporu námitky promlčení s dobrými mravy oddělená.

34. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu se k temporálním účinkům změny rozhodovací praxe v rozsudku ze dne 12. 11. 2008 nevyjádřil; nepostavil jako sjednocovatel judikatury najisto, jak by se měl jeho „nový“ názor aplikovat na v té době již probíhající kauzy i na řízení, která budou v budoucnu teprve zahájena, jejichž předmětem však budou právní skutečnosti, které nastaly ještě před vydáním „přelomového“ rozhodnutí. Je nicméně zřejmé, že svůj názor aplikoval na tehdy rozhodovaný případ, ve kterém potvrdil, že tříletá promlčecí lhůta začala běžet dnem „vzniku“ nemajetkové újmy; změna judikatury se v souzené věci přímo vztahovala na právní skutečnost, která nastala ještě před vydáním předmětného rozhodnutí. Z toho lze usuzovat, že změna rozhodovací praxe působila retrospektivně i v případě, ve kterém interpretační posun nastal.

35. Ústavní soud v minulosti deklaroval, že nehodlá zpochybňovat závěr učiněný Nejvyšším soudem ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy. Na uvedeném závěru se nic nemění, je nutné zdůraznit, že ve výše uvedených případech se Ústavní soud zabýval ústavními stížnostmi primárně z perspektivy rozporu námitky promlčení s dobrými mravy, což ovšem neznamená, že by takový přístup opravňoval obecné soudy, aby se v nyní projednávané věci nevypořádaly s podstatou problému.

36. Přímá aplikace závěrů Nejvyššího soudu ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v daném případě znamená, že počátek běhu promlčecí lhůty (v terminologii tehdy účinného občanského zákoníku „doby“) by měl být spojen se dnem smrti matky stěžovatelů (tj. 24. 12. 2003). Promlčecí lhůta tak podle blíže neodůvodněného názoru vrchního soudu, jenž byl potvrzen i Nejvyšším soudem, počala běžet a marně uplynula v době, kdy ustálená praxe soudů prosazovala názor, že ve vztahu k právu na náhradu imateriální újmy v penězích žádná promlčecí lhůta neběží. I v případě, že by žalobci podali žalobu v období od 25. 12. 2006 do 12. 11. 2008 (tj. před publikací „přelomového“ rozhodnutí), bylo by podle logiky obecných soudů právo stěžovatelů promlčeno. Takovou aplikaci institutu promlčení však nelze podle Ústavního soudu přijmout.

37. Podstata promlčení spočívá v tom, že po uplynutí zákonem nebo platnou dohodou stran stanovené promlčecí lhůty věřitel nemá možnost před soudem promlčené právo vynutit, vznese-li dlužník řádně námitku promlčení. Promlčecí lhůty v případech osobnostní imateriální újmy slouží především k zajištění právní jistoty; chrání potenciální žalované od „příliš starých nároků“ a zabraňují nespravedlnostem, k nimž by mohlo dojít, kdyby soudy byly nuceny rozhodovat o událostech, které se staly v dávné minulosti, a na základě důkazů, které by se v důsledku běhu času staly nespolehlivými a neúplnými [viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 10. 1996 ve věci *Stubbings a ostatní proti Spojenému království*, č. stížností 22083/93 a 22095/93, § 51, srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1737/08 ze dne 17. 2. 2010 (N 25/56 SbNU 273)].

38. Jelikož promlčecí lhůty představují zásah do základního práva na přístup k soudu potenciálních žalobců, je nutné při jejich použití v jednotlivých případech zkoumat, zda limitace neredukuje dané právo neproporcionálním způsobem porušujícím jeho podstatu (viz rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Yagtzilar a ostatní proti Řecku*, č. stížnosti 41727/98, § 23, a ze dne 14. 12. 2006 ve věci *Markovic a ostatní proti Itálii*, č. stížnosti 1398/03, § 99). Při posuzování je nutné zohlednit i předvídatelnost samotného použití promlčecích lhůt (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 8. 2007 ve věci *J. A. Pye (Oxford) Ltd a J. A. Pye (Oxford) Land Ltd proti Spojenému království*, č. stížnosti 44302/02, § 77, který se týkal institutu vydržení).

39. Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy v napadaných rozhodnutích při posuzování počátku běhu promlčecí lhůty ohledně práva stěžovatelů na náhradu imateriální újmy řádně nezohlednily nepředvídatelnost jejich použití, a v důsledku toho neaplikovaly „nový“ právní názor Nejvyššího soudu na případ stěžovatelů ústavně konformním způsobem.

40. Nebyla-li promlčecí lhůta jasně určena (definována) zákonem ani ustálenou rozhodovací praxí soudů v okamžik vzniku události, která je pro její běh rozhodná, nemůže promlčecí lhůta z podstaty věci začít bez dalšího běžet. Vrchní soud klade stěžovatelům k tíži, že neuplatnili své právo na náhradu imateriální újmy u soudu do tří let od rozhodné události (smrti jejich matky), čímž na ně přenáší povinnost předvídat v rozhodné době od 24. 12. 2003 do 24. 12. 2006 budoucí vývoj judikatury, který se definitivně ustálil až 12. 11. 2008. Uvedeným postupem bylo popřeno legitimní očekávání stěžovatelů, založené na dosavadní (letité) ustálené rozhodovací praxi obecných soudů, které mohlo trvat nejdéle do okamžiku publikace rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2008; teprve od tohoto okamžiku bylo postaveno najisto, že se právo na finanční odčinění imateriální újmy promlčuje.

41. V případě posuzované změny judikatury je zásadní, že jejím působením je reálně dotčena možnost jednotlivců domáhat se ochrany svých subjektivních práv u soudu; na tom nic nemění, že v daném případě jde o vztah soukromoprávní. Pokud obecné soudy nedaly stěžovatelům šanci, aby přizpůsobili svoje chování nově publikovanému názoru, zasáhly tím nepřípustně do jejich práva na přístup k soudu a porušily jejich legitimní očekávání.

42. Při posuzování účinků předmětné změny je nutné vzít v úvahu, že i vedlejší účastnice v rozhodné době mohla spoléhat na „správný“ výklad zákona. Jinými slovy, mohla jednat v důvěře, že se právo na náhradu nemajetkové újmy promlčuje ve tříleté lhůtě (i když ustálená rozhodovací praxe v době rozhodné události byla jiná). Uvedená možnost však neznamená, že by „správný“ názor měl být z tohoto důvodu aplikován retrospektivně na souzený případ. Byli to stěžovatelé, kteří se chtěli domoci ochrany svého práva před soudem; promlčecí lhůta tedy představovala určitý požadavek na jejich aktivní konání, tj. uplatnění nároku u soudu; pro vedlejší účastnici žádná povinnost aktivně konat ze změny ustálené judikatury nevznikla. Legitimní očekávání stěžovatelů ohledně ustálené rozhodovací praxe, která do značné míry ospravedlňovala jejich nečinnost (podání žaloby u soudu), v daném případě převažuje nad legitimním očekáváním vedlejší účastnice ohledně promlčitelnosti práva.

43. Výše uvedené platí tím spíše, nešlo-li v daném případě o právní skutečnost dávno minulou, ale o událost z roku 2003 (úmrtí matky stěžovatelů); pravděpodobnost zjevně nespravedlivého rozhodnutí založeného na nespolehlivých a neúplných důkazech proto nebyla vysoká.

44. Jelikož se velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu k temporálním účinkům změny rozhodovací praxe v rozsudku ze dne 12. 11. 2008 blíže nevyjádřil, ačkoliv tak jako sjednocovatel judikatury učinit měl, měly se těmito účinky obecné soudy zabývat v nyní projednávané věci. Na tom nic nemění ani skutečnost, že stěžovatelé podali žalobu až po publikaci „nového“ názoru Nejvyššího soudu. Vrchní soud i Nejvyšší soud počítaly tříletou promlčecí lhůtu od rozhodné události (úmrtí matky stěžovatelů), aniž by vzaly v úvahu předvídatelnost svého postupu a citlivě konkrétní okolnosti souzené věci posoudily. Aplikace čistě retrospektivního přístupu by v daném případě, vzhledem k legitimnímu očekávání stěžovatelů v ustálenou judikaturu, byla nepřiměřeně tvrdá. V souvislosti s „přelomovým“ rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2008 totiž mohla promlčecí lhůta ohledně práva stěžovatelů začít běžet nejdříve po jeho publikaci; teprve od té doby se stěžovatelé mohli dozvědět o existenci promlčecí lhůty jako takové.

45. Podle Ústavního soudu bude v dalším řízení na vrchním soudu, případně na Nejvyšším soudu jakožto hlavním sjednocovateli judikatury, aby se k temporálním účinkům předmětné změny judikatury jasně vyjádřily. Ve vztahu ke stěžovatelům, ale i z důvodů systémových, je třeba postavit najisto, zda se tříletá promlčecí lhůta u práva na náhradu nemajetkové újmy uplatní rovněž u událostí, které vznikly před publikací „přelomového“ rozhodnutí Nejvyššího soudu. V případě, že tomu tak bude, může promlčecí lhůta v těchto kauzách začít běžet nejdříve od okamžiku publikace předmětné změny v judikatuře. Jiné posouzení časových účinků takto zásadní judikaturní změny by totiž nebylo z výše uvedených důvodů proporcionální vůči právu na soudní ochranu potenciálních žalobců.

46. V nyní projednávané věci lze tedy uzavřít, že obecné soudy nevzaly v úvahu specifickou povahu institutu promlčení při posuzování účinků změny konstantní judikatury na projednávaný případ, čímž porušily princip předvídatelnosti soudního rozhodování a předvídatelnosti zákona v materiálním smyslu jako jeden ze základních principů právního státu (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 334/11). Vzhledem k tomu, že obecné soudy ústavně nekonformně posoudily právo stěžovatelů jako promlčené, porušily napadenými rozhodnutími právo stěžovatelů na soudní ochranu a nepřípustně jim odepřely spravedlnost (*denegatio iustitiae*) ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy.

VI. 2 b) Posouzení rozporu námitky promlčení práva stěžovatelů s dobrými mravy a další námitky stěžovatelů

47. Vrchní soud v napadeném rozsudku dospěl k závěru, že v daném případě nejde o soudní řízení zahájené před rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2008, popř. před publikací rozsudku Vrchního soudu v Olomouci, ale teprve více než rok poté – tudíž vznesení námitky promlčení nemohlo odporovat dobrým mravům.

48. Vzhledem k tomu, že vrchní soud i Nejvyšší soud nekonformně vyhodnotily časové působení změny judikatury v oblasti promlčení práva na finanční odčinění imateriální újmy, a v důsledku toho i ústavně nekonformním způsobem určily počátek běhu promlčecí lhůty v daném případě, není třeba podrobněji rozebírat postup, který v procesu hodnocení promlčení daného práva následuje, tj. posouzení rozporu námitky promlčení s dobrými mravy. Jinými slovy, aby soud mohl hodnotit rozpor námitky promlčení s dobrými mravy, musí být námitka opodstatněná, což se v nyní projednávaném případě nestalo.

49. Další argumentační linie stěžovatelů směřuje proti postupu obecných soudů, které měly porušit jejich ústavně zaručené právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy a na ochranu dětí a mladistvých podle čl. 32 odst. 1 Listiny. Stěžovatelé uvádějí, že jako nezletilí neměli v řízeních před obecnými soudy, s ohledem na nedostatečnou vyspělost, plnou způsobilost k právním jednáním, tudíž nemohli zavinit ani být odpovědní za promlčení jejich práva. Vzhledem k výše uvedenému porušení základního práva stěžovatelů se Ústavní soud nepovažuje za potřebné blíže vyjadřovat k otázce jejich dřívější procesní způsobilosti.

VII. Závěr

50. Pro výše uvedené důvody dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným rozsudkem vrchního soudu a usnesením Nejvyššího soudu bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy, a proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu; učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 téhož zákona).

51. Na vrchním soudu nyní bude, aby v předmětném řízení podrobně vysvětlil, jaké jsou temporální účinky změny judikatury Nejvyššího soudu v souladu s odůvodněním tohoto nálezu, i to, z jakých důvodů námitka promlčení v případě stěžovatelů není důvodná. Další postup v řízení bude na zvážení vrchního soudu, zejména v tom smyslu, zda bude třeba doplnit dokazování ohledně ostatních odvolacích důvodů, které vedlejší účastnice vznesla.

Č. 209
Přiměřenost trestu propadnutí věci ve vztahu k ochraně soukromého života; náležité odůvodnění
(sp. zn. II. ÚS 1624/19 ze dne 10. prosince 2019)

V napadeném usnesení Nejvyšší soud pouze konstatoval splnění zákonných podmínek pro uložení trestu propadnutí věci, aniž by tento závěr blíže odůvodnil. Obdobně jako odvolací soud se zaměřil především na množství zajištěné sušiny a výši potenciálních zisků a závěrem pouze lakonicky konstatoval, že v předmětném domě i na přilehlém pozemku docházelo k pěstování omamné látky, přičemž pořízení nemovitosti dle Nejvyššího soudu jen mírně předcházelo páchání trestné činnosti. Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že nemovitost byla pořízena s vědomím, že zde bude k protiprávní činnosti docházet. Předně je třeba poznamenat, že Nejvyšší soud dospěl k tomuto závěru, aniž by dané skutečnosti byly předmětem dokazování před nalézacím či odvolacím soudem. Nadto, uvedené jednovětě konstatování Nejvyššího soudu nelze považovat za dostatečné odůvodnění; Nejvyšší soud se vůbec nevypořádal s významem předmětné nemovitosti pro naplnění skutkové podstaty sankcionované trestné činnosti. Konstatování Nejvyššího soudu je navíc značně zavádějící. Obdobnou logikou by obecný soud mohl ospravedlnit uložení propadnutí obydlí například v případě, že z něj jednotlivec prostřednictvím výpočetní techniky páchal trestný čin podvodu, nebezpečného vyhrožování či dalších, s danou nemovitostí zcela nesouvisejících, trestných činů. Nejvyšší soud se dále nevypořádal s ústavními aspekty uloženého trestu, zejména s přiměřeností trestu vzhledem k ochraně soukromého života stěžovatele. Neodůvodnil, proč uložení peněžitého trestu, který do soukromého života jednotlivce zasahuje výrazně méně, nebylo dostačující k naplnění sledovaného cíle. Nejvyšší soud naopak námitku stěžovatele v tomto směru označil za účelovou a pouze arbitrárně konstatoval, že v případě uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody by stěžovatel stejně o předmětnou nemovitost přišel, což Ústavní soud považuje za nepřijatelné.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci stěžovatele P. Š., zastoupeného Mgr. Václavem Zelenkou, advokátem, se sídlem Seifertova 455/17, Praha 3, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2019 č. j. 11 Tdo 1600/2018-35 a rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 9. 2018 č. j. 12 To 35/2018-223, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2019 č. j. 11 Tdo 1600/2018-35 a rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 9. 2018 č. j. 12 To 35/2018-223 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem na ochranu vlastnictví zaručeným čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právem na ochranu soukromého života zaručeným čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2019 č. j. 11 Tdo 1600/2018-35 a rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 9. 2018 č. j. 12 To 35/2018-223 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených soudních rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu [čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“)], práva na přiměřený trest (čl. 39 Listiny) a zásady presumpce neviny (čl. 40 odst. 2 Listiny).

2. Z ústavní stížnosti, přiložených soudních rozhodnutí a vyžádaného spisu Ústavní soud zjistil následující skutečnosti. Stěžovatel byl rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích (dále jen „nalézací soud“) ze dne 18. 6. 2018 č. j. 62 T 8/2018-200 uznán vinným ze spáchání přečinu nedovolené výroby omamné a psychotropní látky podle § 283 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v rozhodném znění, a zločinu neoprávněné výroby omamné a psychotropní látky ve velkém rozsahu podle § 283 odst. 1, odst. 3 písm. c) trestního zákoníku, dílem ve stadiu pokusu. Uvedené trestné činnosti se měl stěžovatel dopustit tím, že bez příslušného povolení Ministerstva zdravotnictví a s vědomím, že marihuana je zakázanou omamnou látkou, v období od dubna 2014 do listopadu 2016 na přesně nezjištěném místě u řeky Labe v okolí Přelouče vypěstoval celkem 6 kusů rostlin konopí, které následně sklidil, usušil a zpracoval do stavu způsobilého ke spotřebě jako drogu marihuanu, a takto ji poté užíval pro svou potřebu kouřením (I. skutek); a v období od června 2017 do zadržení policejním orgánem dne 1. 11. 2017 v suterénu a v garáži svého rodinného domu a na přilehlé zahradě za použití speciálních pěstebních pomůcek vypěstoval nejméně 150 ks rostlin prošlechtěného kultivaru konopí s vysokým obsahem kanabinoidních látek, které následně usušil a zpracoval do stavu způsobilého ke spotřebě jako drogu marihuanu, zčásti pouze za tímto účelem sušil, a dále pěstoval dalších 9 kusů rostlin konopí, vše v úmyslu zčásti užít pro vlastní spotřebu a zčásti prodat za účelem finančního zisku (II. skutek).

3. Za uvedené trestné jednání byl stěžovatel nalézacím soudem odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody na dobu tří let s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu pěti let za současného vyslovení dohledu; k peněžitému trestu v celkové výši 210 000 Kč, tj. 700 denních sazeb ve výši 300 Kč, s náhradním trestem odnětí svobody na čtyři měsíce; a k trestu propadnutí věci, a to zajištěných pěstebních a jiných pomůcek na výrobu konopí. Současně bylo stěžovateli uloženo zdržet se v průběhu zkušební doby požívání omamných a psychotropních látek a podrobit se namátkovým kontrolám na přítomnost omamných a psychotropních látek. Nalézací soud přistoupil k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 1, odst. 3 písm. b) trestního zákoníku, neboť stěžovateli svědčila fikce neodsouzení, nejsou o něm žádné negativní zprávy z místa bydliště, má stabilní zaměstnání s pravidelným měsíčním příjmem, svou trestnou činnost doznal, aktivně napomáhal k jejímu objasnění a v průběhu trestního řízení si uvědomil závažnost svého jednání a svou výpovědí se snažil své jednání odčinit a napravit; závažnějšího trestného jednání se navíc dopustil zčásti pouze ve stadiu pokusu. Vzhledem k těmto výrazným polehčujícím okolnostem nalézací soud rovněž trest podmíněně odložil se stanovením maximální zkušební doby. S ohledem na obecně vysoký stupeň škodlivosti jednání stěžovatele nalézací soud uložil další trest, a to trest majetkový, přičemž počet denních sazeb stanovil při maximální hranici a výši denní sazby stanovil s ohledem na majetkové poměry stěžovatele. Peněžitý trest se nalézacímu soudu jevil jako odpovídající vzhledem k tomu, že stěžovatel u hlavního líčení změnu svého chování doložil i potvrzením o zaměstnání a jeho zaměstnání je perspektivní, s možností dalšího růstu finanční odměny.

4. K odvolání státního zástupce proti výroku o trestu Vrchní soud v Praze (dále jen „odvolací soud“) v záhlaví uvedeným rozsudkem zrušil rozsudek nalézacího soudu ve výroku o peněžitém trestu, o náhradním trestu a o trestu propadnutí zajištěných věcí a stěžovateli uložil trest propadnutí věci, a to zajištěných pěstebních a jiných pomůcek na výrobu konopí a stěžovatelova rodinného domu a přilehlých pozemků. V odůvodnění předně uvedl, že v posuzované věci nebyly naplněny podmínky pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby. Státní zástupce nicméně odvoláním napadl pouze vedlejší tresty majetkové povahy a odvolací soud nepovažoval za nezbytné tento rámec návrhu z vlastní iniciativy překročit. Uložený peněžitý trest spolu s náhradním trestem odnětí svobody a trestem propadnutí zajištěných movitých věcí použitých k pěstování marihuany byl trestem nepřiměřeně mírným, a to i v kombinaci s uloženým podmíněným trestem odnětí svobody. Vypěstované konopí s ohledem na množství nemohlo sloužit toliko pro osobní potřebu stěžovatele, nýbrž muselo být též určeno k prodeji za účelem získání finančních prostředků; tato skutečnost je ostatně součástí výroku o vině, proti kterému se stěžovatel neodvolal. Vypěstovaná sušina mohla mít dle odvolacího soudu na černém trhu hodnotu několika milionů korun, nemovitost sloužící k provozování ilegální pěstírny byla koupena v roce 2015 za 980 000 Kč a nákladně vybavena technikou pro pěstování konopí. Jednání proto bylo jasně zacíleno na dosažení nelegálních mimořádných příjmů, stěžovatele je proto plně namístě výrazně postihnout na majetku. Závěrem odvolací soud uvedl, že uložený trest lépe splňoval účel trestu ve smyslu § 38 a 39 trestního zákoníku nejenom směrem k osobě stěžovatele, ale i ve směru generální prevence.

5. Nejvyšší soud v záhlaví uvedeným usnesením dovolání stěžovatele odmítl. Nejvyšší soud se předně vyjádřil k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody a konstatoval, že existence podmínek pro postup podle § 58 odst. 1 trestního zákoníku je jen těžko vysledovatelná. Nalézací soud se spíše snažil o zmírnění dopadu zákonem stanoveného rozsahu trestní sazby, což však soudu žádného stupně nepřísluší; rozpětí trestní sazby odráží škodlivost jednání pachatele a vyplývá z potřeb společnosti stanovených zákonodárcem. Dále soud konstatoval, že namítaná nepřiměřenost uloženého trestu propadnutí věci *a priori* nepodléhá dovolacím důvodům dle § 265b trestního řádu. Ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu se neuplatní; námitky ohledně neprokázání pěstování konopí za účelem následného prodeje jsou námitkami skutkovými, kterými se Nejvyšší soud nemůže zabývat. K dovolacímu důvodu dle § 265b odst. 1 písm. h) trestního řádu Nejvyšší soud uvedl, že předmětný trest byl uložen plně v intencích § 70 odst. 1, odst. 2 písm. a) trestního zákoníku. Trest propadnutí věci lze uložit za situace, kdy ji pachatel užil ke spáchání trestného činu nebo tato byla k jeho spáchání určena. Dotčené nemovitosti představují místo, kde docházelo k páchání trestné činnosti, konkrétně k vnitřnímu a částečně i venkovnímu pěstování konopí. Pořízení nemovitostí časově jen mírně předcházelo páchání trestné činnosti ve vztahu k druhému skutku, resp. navazovalo na první skutek, nemovitost proto musela být obstarána s vědomím, že k uvedenému protiprávnímu jednání zde bude docházet.

6. K námitce nezohlednění principu proporcionality Nejvyšší soud uzavřel, že proporcionalitu uloženého trestu je třeba posuzovat ve vztahu ke všem uloženým trestům dohromady. V posuzovaném případě lze o porušení proporcionality uvažovat toliko ve vztahu k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody. Vzhledem k množství vypěstované marihuany bylo třeba přisvědčit závěru, že rozhodně nebyla určena k osobní spotřebě stěžovatele, nýbrž musela být určena k distribuci za úplatu, přičemž v případě prodeje by finanční zisk dosahoval několika milionů korun. Množství vypěstovaného konopí při jeho aktuálních cenách nebylo v porovnání s hodnotou nemovitosti nikterak v nepoměru. Vyjádření stěžovatele, že trest propadnutí věci je pro něj likvidační a bylo by pro něj příznivější uložení trestu nepodmíněného odnětí svobody, považoval Nejvyšší soud za účelové. V případě omezení na osobní svobodě by navíc stěžovatel ztratil možnost výdělku, který mu umožňuje

splácení hypotečního úvěru, došlo by tak stejně k porušení smluvních podmínek vůči bance a následné realizaci zástavního práva.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti brojí proti odvolacím soudem uloženému trestu propadnutí věci, konkrétně domu a přilehlého pozemku v J. Odvolací soud uložení trestu odůvodňuje množstvím zajištěné marihuany, z níž dovozuje, že měla být určena k prodeji; s tímto závěrem se ztotožnil i Nejvyšší soud. Stěžovatel proti tomu namítá, že nebyl zjištěn jakýkoli důkaz svědčící o záměru prodat vypěstovanou marihuanu; nebyla zjištěna síť možných odběratelů, zajištěny nástroje běžně sloužící k prodeji marihuany ani nebylo prokázáno (např. pomocí záznamu telekomunikačního provozu či sledováním osob a věcí), že by se stěžovatel s potenciálními odběrateli scházel. Dodává, že podstatná část vypěstovaných rostlin byla fakticky shnilá a nebyl doložen žádný důkaz o výši možného zisku. S námitkami stěžovatele v tomto směru se obecné soudy nevypořádaly. Stěžovatel nesouhlasí se závěrem Nejvyššího soudu, že nemovitost byla obstarána s vědomím, že zde bude docházet k předmětné trestné činnosti. Nemovitost byla pořízena dne 5. 10. 2015, přičemž samotnému uzavření kupní smlouvy předcházel proces výběru nemovitosti, sjednávání zástavní smlouvy a hypotečního úvěru. Ke skutku pod bodem I přitom docházelo od dubna 2014 do listopadu 2016 a k závažnější trestné činnosti (skutek pod bodem II) došlo více než rok a půl poté, co byl stěžovatel vlastníkem předmětné nemovitosti. Namítá, že k uložení předmětného trestu nebyly splněny zákonné podmínky. V napadených rozhodnutích absentuje odůvodnění naplnění podmínek trestu propadnutí věci a přiměřenosti tohoto trestu vzhledem k existenci zástavního práva váznoucího na nemovitosti. Z napadených rozhodnutí není seznatelné, jakými úvahami se rozhodující soudy při jeho ukládání řídily. Stěžovatel dále namítá porušení zásady presumpce neviny. Se stěžovatelem bylo nakládáno jako s drogovým dealerem, který měl trestnou činností získat miliony korun, aniž by proto byly jakékoli důkazy.

8. K důsledkům uloženého trestu propadnutí věci stěžovatel uvádí, že se jedná o jediný hodnotnější majetek v jeho vlastnictví a jeho jedinou životní jistotu. Do koupě a následné rekonstrukce nemovitosti vložil všechny své finanční prostředky a finanční prostředky svých rodičů; celkové náklady dosáhly částky 2 100 000 Kč, nepočítaje značné množství času a práce samotného stěžovatele, který nemovitost rekonstruoval primárně svépomocí. Na nemovitosti vázne zástavní právo spojené s financováním hypotečního úvěru, které propadnutím nemovitosti zanikne a stěžovatel bude povinen k okamžitému vrácení finančního plnění ve výši přesahující 1 milion Kč. Uložený trest jej tak nevyhnutelně uvrhává do exekuce. Další pořízení nemovitosti v budoucnu je pro stěžovatele nereálné. Za uvedené situace by pro stěžovatele bylo lepší uložení nepodmíněného trestu, po jehož výkonu by se mohl plně resocializovat. Obecné soudy se touto skutečností ani obecně přiměřeností uloženého trestu vůbec nezabývaly. Stěžovatel je přesvědčen o nepřiměřené přísnosti uloženého trestu propadnutí věci a uvádí, že jeho případ je s ohledem na jeho osobní poměry nestandardní. Jeho trestná činnost je v porovnání s jinými případy méně závažná a škodlivá; od počátku trestního řízení spolupracoval s orgány činnými v trestním řízení a ke své trestné činnosti se doznal; v řízení byl vazebně stíhán, což na něj zapůsobilo již dostatečně represivním způsobem; a od svého propuštění z vazby je nepřetržitě zaměstnán. Nalézacím soudem uložený peněžitý trest považuje za přiměřený, řádně odůvodněný a je schopen jej plnit. Stěžovatel rovněž upozorňuje na to, že dům byl pořízen i z důvodu špatného zdravotního stavu stěžovatelovy matky, neboť současný byt rodičů, ve kterém je nyní také nucen pobývat, není bezbariérově vybaven. Propadnutí nemovitosti tak sekundárně postihuje i stěžovatelovy rodiče.

III. Vyjádření účastníků řízení

9. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, účastníky řízení a vedlejší účastníky řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

10. Nalézací soud ve svém vyjádření konstatuje, že názor prezentovaný v ústavní stížnosti nesdílí, a odkazuje na odůvodnění napadených rozhodnutí. Odvolací soud má za to, že námitky stran nesprávně zjištěného skutkového stavu a porušení zásady presumpce neviny se týkají výroku o vině, který nebyl stěžovatelem v předchozím řízení napaden. S námitkou týkající se nepřiměřeného trestu se odvolací soud neztotožňuje a v podrobnostech odkazuje na odůvodnění napadených rozhodnutí. Zdůrazňuje, že stěžovatel si svou trestnou činností obstaral 31 566 g sušiny marihuany, za což mohl získat několik milionů korun zisku, a připomíná, že v souvislosti s uložením trestu propadnutí věci nebyl stěžovateli uložen peněžitý trest. Nejvyšší soud svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti nevyužil.

11. Krajské státní zastupitelství v Hradci Králové, Vrchní státní zastupitelství v Praze ani Nejvyšší státní zastupitelství svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti nevyužily.

12. Jelikož vyjádření odvolacího soudu nevnáší do řízení žádné nové argumenty a ostatní účastníci a vedlejší účastníci řízení svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti nevyužili, Ústavní soud již stěžovateli nezasílal výzvu k případné replice.

IV. Procesní podmínky řízení

13. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu.

14. Ústavní soud dospěl vzhledem k obsahu ústavní stížnosti k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení věci Ústavním soudem

15. Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] není součástí soustavy soudů (srov. čl. 83, 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný zejména ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky.

16. Z takto vymezené pravomoci Ústavního soudu a povinnosti respektovat zásady dělby moci a subsidiarity zásahu Ústavního soudu plyne, že Ústavnímu soudu zásadně nepřísluší, aby posuzoval druh a výměru uloženého trestu. Ústavnímu soudu do této pravomoci obecných soudů náleží zasáhnout jen ve velmi výjimečných případech, a to pokud uložený trest nesplňuje ústavněprávní požadavky. Trestní soudy musí podle čl. 39 Listiny dostát ústavnímu principu *nullum crimen et nulla poena sine lege* (žádný zločin a žádný trest bez zákona). Zákon pak jednoznačně stanoví jejich povinnost ukládat přiměřené trestní sankce (§ 38 odst. 1 trestního zákoníku) a dodržovat princip subsidiarity přísnější trestní sankce (§ 38 odst. 2 trestního zákoníku). Doktrína také dovozuje, že přiměřenost trestní sankce, tj. proporcionalita mezi zájmem na ochraně společnosti před pachatelem trestného činu a zásahem do základních práv pachatele způsobeným uloženou trestní sankcí, má ústavněprávní povahu (viz ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 504). Nedostatečně odůvodněné a nedostatečně ospravedlněné rozhodnutí o udělení přísnějšího druhu trestu je porušením zákonné povinnosti ukládat

přiměřené trestní sankce. V závažnějších případech může být i porušením ústavní povinnosti zákonnosti trestu a zásahem do ústavního příkazu *nulla poena sine lege* [viz nález sp. zn. I. ÚS 4503/12 ze dne 11. 6. 2014 (N 119/73 SbNU 827)].

17. V naznačeném rozsahu Ústavní soud posoudil ústavní stížností napadená rozhodnutí a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť jimi bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 11 odst. 1 a čl. 10 odst. 2 Listiny.

V.a) Obecná východiska

18. Z ústavního principu úcty k právům a svobodám člověka a občana zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy, konkrétněji vyjádřeného v čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny, podle něhož lze státní moc uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon, vyplývá, že každý zásah do práv a svobod jednotlivce musí být náležitě ospravedlněn.

19. V trestním právu takové opodstatnění a odůvodnění představuje účel trestu. Český zákonodárce při přijetí trestního zákoníku záměrně upustil od vyjádření účelu(ů) trestání. Za takové situace je zapotřebí nalézat ospravedlnění pro zásahy do základních práv a svobod jedinců při výkonu trestní justice cestou interpretace principů a zásad pro ukládání trestů, a to zejména principu proporcionality (§ 38 odst. 1 trestního zákoníku) a principu *ultima ratio*, neboli subsidiarity (přísnější) trestní represe (§ 38 odst. 2 trestního zákoníku). Jedním z účelů trestu přiměřeného k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu je spravedlivé potrestání viníka (trestá se, protože bylo spácháno zlo). Nová koncepce trestání, která se projevuje v trestním zákoníku zejména formulací principu *ultima ratio*, zdůrazněním alternativních trestů a promítnutím zásad pro trestání jak do ustanovení o ukládání trestů obecně, tak do ustanovení o jednotlivých trestech zvláště, umožňuje účinnější dosahování též konsekvencionalistických (důsledkových) účelů trestání – účinně chránit společnost, předcházet trestné činnosti, odškodnit oběti (srov. § 38 odst. 3 trestního zákoníku). Každé uložení trestu (ať už samostatného trestu, či více trestů vedle sebe) musí nicméně sledovat a respektovat principy proporcionality a *ultima ratio*, a to i v případě, že by soud v konkrétní situaci shledal, že některý z konsekvencionalistických (důsledkových) účelů – například odstrašení potenciálních pachatelů, začlenění odsouzeného do terapeutického programu za účelem nápravy (rehabilitace) – by vyžadoval trest pro odsouzeného citelnější, respektive trest více omezující jeho základní práva a svobody [nález sp. zn. I. ÚS 4503/12 ze dne 11. 6. 2014 (N 119/73 SbNU 827)].

20. Naprostým ústavněprávním minimem náležitého ospravedlnění zásahů státu do svobody jednotlivce při ukládání trestů je dodržení požadavků plynoucích z práva na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí jako jednoho z komponentů spravedlivého procesu. Význam práva na řádné odůvodnění rozhodnutí soudu má hned tři roviny. Je korelátem práva účastníka řízení přednášet návrhy, argumenty a námitky, aby na ně dostal od soudu náležitou odpověď. Představuje zároveň jednu ze záruk, že výkon spravedlnosti není arbitrární, neprůhledný a že rozhodování soudů je kontrolované veřejností. Vytváří rovněž předpoklad pro účinné uplatňování opravných prostředků, které má účastník řízení k dispozici (viz KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 757–758; obdobně též DRÁPAL, J. Odůvodnění trestů: Argumenty pro a proti detailnímu odůvodnění trestů. Státní zastupitelství, č. 5/2019, s. 15 a násl.). Atributem práva na odůvodnění soudního rozhodnutí je řádně vyložená, logicky konzistentní a přesvědčivá aplikace práva obecným soudem. Odůvodnění rozhodnutí musí účastníkům řízení umožňovat seznatelnost těch úvah soudu, jež byly relevantní pro výsledek řízení, a tím přezkoumatelnost soudního rozhodnutí z hlediska zákonnosti i věcné správnosti. Nedostatky odůvodnění napadených rozhodnutí soudu prvního stupně, odvolacího i dovolacího soudu, ve kterých nebyly dostatečně zohledněny všechny

okolnosti případu, jsou pak základem pro výše zmíněné výjimečné oprávnění Ústavního soudu k zásahu do rozhodovací činnosti obecných soudů [viz např. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1680/13 ze dne 22. 12. 2015 (N 219/79 SbNU 517), body 21–25].

21. Ve vztahu k posuzovanému případu je třeba zdůraznit, že uložení trestu propadnutí věci, majícího povahu veřejnoprávní povinnosti strpět ztrátu vlastnictví a jeho převod na stát, je zásahem do majetkové sféry jednotlivce, a tedy do jeho práva na ochranu vlastnictví zaručeného čl. 11 Listiny. Obdobně jako v případě institutu zabrání věci musí jeho použití jednak šetřit podstatu a smysl základních práv a svobod, jednak nesmí být zneužíván k jiným účelům, než pro které byl stanoven [nález sp. zn. II. ÚS 2046/19 ze dne 13. 9. 2019 (N 160/86 SbNU 69)]. S ohledem na intenzivní zásah do vlastnického práva jednotlivce klade Ústavní soud přísné nároky na dostatečné odůvodnění naplnění všech zákonných podmínek pro použití daného opatření, a to ve vztahu ke konkrétním okolnostem případu [nález sp. zn. II. ÚS 1849/17 ze dne 22. 5. 2018 (N 97/89 SbNU 457), obdobně též nález sp. zn. IV. ÚS 492/18 ze dne 3. 4. 2019 (N 54/93 SbNU 229)]. Při posuzování dopadů trestu propadnutí nemovitosti je třeba rovněž zohlednit, zda uložená sankce nepřípustně nezasahuje do jiného základního práva, jehož postižení není účelem této sankce [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 37/11 ze dne 30. 7. 2013 (N 136/70 SbNU 263; 299/2013 Sb.)]. Uložení trestu propadnutí nemovitosti, ve které sankcionovaný jednotlivec žije a má zde svůj domov, může představovat zásah do práva na ochranu soukromého života zaručeného čl. 10 odst. 2 Listiny, přičemž význam ochrany soukromí v jeho prostorové dimenzi je zdůrazněn čl. 12 odst. 1 Listiny (srov. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012). Takový zásah je pak přípustný pouze při dodržení principu proporcionality.

V.b) Aplikace obecných východisek na projednávanou věc

22. Výše vymezené principy je nutno aplikovat i na posuzovaný případ, zejména pak na otázku ústavní konformity uloženého trestu propadnutí nemovitosti, přičemž odůvodnění odvolacího soudu, aprobované Nejvyšším soudem, s ohledem na výše uvedené ústavněprávní garance neobstojí.

23. Podle § 70 trestního zákoníku, ve znění účinném do 31. 1. 2019, soud uloží trest propadnutí věci, kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj (odst. 1); soud může uložit trest propadnutí věci, které bylo užito ke spáchání trestného činu nebo která byla ke spáchání trestného činu určena [odst. 2 písm. a)], nebo kterou pachatel, byť jen zčásti, nabyl za věc uvedenou v odstavci 1, pokud hodnota věci uvedené v odstavci 1 není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná [odst. 2 písm. b)].

24. Ustanovení § 70 trestního zákoníku upravuje, jaký vztah musí mít věc ke spáchanému trestnému činu, aby mohl být uložen trest spočívající v jejím propadnutí. Jedná se o taxativní vymezení vztahů, které nelze rozšiřovat; jejich výčet dostatečně vyčerpává všechny případy odůvodňující odnětí vlastnického práva k věci (viz obdobně podmínky zabrání věci dle § 101 odst. 1 a 2 trestního zákoníku). Není-li předmětná věc v přesně vymezeném vztahu podle § 70 odst. 1 a 2 trestního zákoníku, nelze vyslovit její propadnutí (srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 908).

25. Trest propadnutí věci je třeba odlišovat od trestu propadnutí majetku podle § 66 trestního zákoníku, neboť oba tresty mají odlišný účel. Trest propadnutí majetku je nejpřísnější majetkovou sankcí a lze jej uložit pouze ve výjimečných případech těch nejzávažnějších trestných činů. Jeho účel je primárně represivní, tj. sankcionovat odsouzeného skrze intenzivní zásah do jeho majetkové sféry (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 383/2016 ze dne 23. 11. 2016). Naproti tomu účelem trestu propadnutí věci je odejmout pachateli věc, která by mohla sloužit k dalšímu páchání trestných činů, ztížit

tomuto pachateli podmínky k další trestné činnosti a případně mu i odejmout prospěch ze spáchaného trestného činu (srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 908). Účel trestu propadnutí věci je tak primárně zábranný, resp. sloužící k odebrání zisků z trestné činnosti, nikoli represivní, což je třeba reflektovat i při jeho ukládání a odůvodnění ze strany soudu.

26. V posuzovaném případě odvolací soud uložil trest propadnutí věci podle § 70 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku (viz výrok napadeného rozsudku). Užití věci ke spáchání trestného činu dle § 70 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku doktrína definuje jako její použití k naplnění skutkové podstaty trestného činu. Pomocí takové věci pachatel zpravidla realizuje jednání, které je obligatorním znakem objektivní stránky trestného činu. Věc musí být významná pro naplnění zákonných znaků trestného činu, musí mít reálný vliv na jeho úspěšné spáchání (srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 908). Odvolací soud se však ve svém odůvodnění zaměřil výhradně na výši potenciálních zisků stěžovatele z prodeje zajištěné sušiny, z čehož dovozoval, že stěžovatele je třeba citelně postihnout na majetku. Vztah propadlé nemovitosti k trestné činnosti nijak neodůvodnil ani neprokázal. Odvolacím soudem jediný uvedený důvod, a to potřeba citelného postihu stěžovatele na majetku, je pak mimoběžný k zákonným předpokladům pro uložení trestu propadnutí věci. Absentující odůvodnění odvolacího soudu co do naplnění předpokladů pro uložení trestu propadnutí věci tak není pouze nedostatečné, ale představuje nepřípustnou svévoli výkonu veřejné moci.

27. Ústavní soud zdůrazňuje, že v posuzované věci primárně neposuzuje proporcionalitu zásahu do vlastnického práva stěžovatele; předmětem přezkumu není přiměřenost postihu stěžovatele na majetku. Podstatou kasačního zásahu Ústavního soudu je skutečnost, že odůvodnění trestu propadnutí nemovitosti nenaplňuje zákonné podmínky pro jeho uložení a míjí se s účelem trestu propadnutí věci, který spočívá buď v odčerpání zisků z trestné činnosti, nebo v zabránění páchání obdobné trestné činnosti pomocí propadlé věci, nikoli však primárně v represi jednotlivce skrze postih na majetku. K postihu na majetku slouží nalézacím soudem správně uložený peněžitý trest, který obecným soudům dovoluje reflektovat nejen majetkové poměry pachatele (skrze výši denní sazby), ale i závažnost spáchaného trestného činu (prostřednictvím počtu denních sazeb). Odvolací soud se však možností uložení peněžitého trestu vůbec nezabýval; neodůvodnil, proč nebylo možné dosáhnout zpřísnění trestu prostřednictvím vyššího trestu peněžitého. Odvolací soud dále nereagoval na tvrzení stěžovatele, že v předmětné nemovitosti žije a že uložením trestu propadnutí nemovitosti přijde o veškeré své osobní zázemí. Odvolací soud skutečnost, že stěžovatel v předmětné nemovitosti žije, nevyvrátil ani neodůvodnil, proč v posuzovaném případě veřejný zájem na uložení trestu propadnutí nemovitosti převáží stěžovatelův zájem na ochraně soukromého života.

28. Nejvyšší soud pak na popsanou zjevnou protiústavnost odůvodnění rozsudku odvolacího soudu nereagoval a stěžovatelovo dovolání odmítl, čímž porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny. Jak uvedl Ústavní soud ve svém stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14 ze dne 4. 3. 2014 (ST 38/72 SbNU 599; 40/2014 Sb.): „[z]ávaznými kompetenčními normami jsou i pro Nejvyšší soud čl. 4, 90 a 95 Ústavy zavazující soudní moc k ochraně základních práv. Dovolací řízení se tak nemůže nacházet mimo ústavní rámec ochrany základních práv a pravidel spravedlivého procesu vymezeného Úmluvou a Listinou. Nejvyšší soud je tedy povinen v rámci dovolání posoudit, zda nebyla v předchozích fázích řízení porušena základní práva dovolatele, včetně jeho práva na spravedlivý proces. Každá důvodná námitka porušení ústavních práv je podkladem pro zrušení napadeného rozhodnutí v řízení o dovolání. Nejvyšší soud je v této fázi řízení povinen při posuzování příslušného dovolacího důvodu toto pravidlo uplatňovat bezvýjimečně a nepřenášet tuto odpovědnost na Ústavní soud.“

29. V napadeném usnesení Nejvyšší soud pouze konstatoval splnění zákonných podmínek pro uložení trestu propadnutí věci, aniž by tento závěr blíže odůvodnil. Obdobně jako odvolací soud se zaměřil především na množství zajištěné sušiny a výši potenciálních zisků a závěrem pouze lakonicky konstatoval, že v předmětném domě i na přilehlém pozemku docházelo k pěstování omamné látky, přičemž pořízení nemovitosti dle Nejvyššího soudu jen mírně předcházelo páchání trestné činnosti. Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že nemovitost byla pořízena s vědomím, že zde bude k protiprávní činnosti docházet. Předně je třeba poznamenat, že Nejvyšší soud dospěl k tomuto závěru, aniž by dané skutečnosti byly předmětem dokazování před nalézacím či odvolacím soudem. Nadto, uvedené jednovětě konstatování Nejvyššího soudu nelze považovat za dostatečné odůvodnění; Nejvyšší soud se vůbec nevypořádal s významem předmětné nemovitosti pro naplnění skutkové podstaty sankcionované trestné činnosti. Konstatování Nejvyššího soudu je navíc značně zavádějící. Obdobnou logikou by obecný soud mohl ospravedlnit uložení propadnutí obydlí například v případě, že z něj jednotlivec prostřednictvím výpočetní techniky páchal trestný čin podvodu, nebezpečného vyhrožování či dalších, s danou nemovitostí zcela nesouvisejících, trestných činů. Nejvyšší soud se dále nevypořádal s ústavními aspekty uloženého trestu, zejména s přiměřeností trestu vzhledem k ochraně soukromého života stěžovatele. Neodůvodnil, proč uložení peněžitého trestu, který do soukromého života jednotlivce zasahuje výrazně méně, nebylo dostačující k naplnění sledovaného cíle. Nejvyšší soud naopak námitku stěžovatele v tomto směru označil za účelovou a pouze arbitrárně konstatoval, že v případě uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody by stěžovatel stejně o předmětnou nemovitost přišel, což Ústavní soud považuje za nepřijatelné.

30. Ústavní soud tedy shrnuje, že obecné soudy v posuzovaném případě rezignovaly na odůvodnění a prokázání naplnění zákonných předpokladů pro uložení trestu propadnutí věci. Předestřené lakonické odůvodnění uloženého trestu – potřeba citelně zasáhnout stěžovatele na majetku s ohledem na výši zisků, kterých mohl, byť tak neučinil, dosáhnout – se míjí s účelem a podstatou trestu propadnutí věci. Došlo tak k porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny, přičemž v případě soudu odvolacího naprostá absence odůvodnění uloženého trestu naplňuje znaky v právním státě nepřípustné svévole veřejné moci (čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy). S ohledem na absenci zákonného základu pro zásah do vlastnického práva tak došlo i k porušení čl. 11 odst. 1 Listiny. Obecné soudy se dále vůbec nevypořádaly s přiměřeností uloženého trestu vzhledem k zásahu do práva na ochranu soukromého života dle čl. 10 odst. 2 Listiny.

VI. Závěr

31. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. V dalším řízení budou obecné soudy vázány ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy právními názory vyslovenými v tomto nálezu.

Č. 210
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti usnesení o přeměně zbytku trestu obecně prospěšných prací na nepodmíněný trest odnětí svobody (sp. zn. IV. ÚS 3003/19 ze dne 10. prosince 2019)

Není možné požadovat podání perfektní stížnosti, nejsou-li stěžovateli známy důvody, pro které byl v předchozím řízení neúspěšný a které zjistí teprve z písemného odůvodnění. Teprve poté může začít běžet lhůta k podání stížnosti.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Filipa a Pavla Rychetského o ústavní stížnosti stěžovatele M. H., zastoupeného Mgr. Hanou Líňovou, advokátkou, se sídlem v Olomouci, Wellnerova 1322/3c, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci č. j. 68 To 172/2019-118 ze dne 11. června 2019, za účasti Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Ostravě – pobočky v Olomouci jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci č. j. 68 To 172/2019-118 ze dne 11. června 2019 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci č. j. 68 To 172/2019-118 ze dne 11. června 2019 se proto zrušuje.

Odůvodnění

1. Okresní soud v Přerově (dále jen „nalézací soud“) přeměnil usnesením č. j. 2 T 108/2017-111 ze dne 11. dubna 2019 zbytek trestu obecně prospěšných prací, uložený rozsudkem nalézacího soudu č. j. 2 T 108/2017-77 ze dne 9. října 2017, na nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 284 dnů do věznice s ostrahou. Následnou stížnost stěžovatele Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci (dále jen „stížnostní soud“) napadeným usnesením zamítl jako opožděnou.

2. Řádně zastoupený stěžovatel ve své včas podané ústavní stížnosti splňující požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvádí, že uvedeným postupem byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a v čl. 2 odst. 2, čl. 36 odst. 1 a 4 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Podle stížnostního soudu začala lhůta k podání stížnosti běžet vyhlášením usnesení ve veřejném zasedání dne 11. dubna 2019 a marně uplynula dne 15. dubna 2019; stížnost podaná až v pondělí 20. května 2019 je proto údajně opožděná. Stěžovatel je však přesvědčen, že počátek běhu lhůty není možné odvozovat od vyhlášení usnesení nalézacího soudu, ale až od doručení jeho písemného vyhotovení. K tomu odkazuje na četnou judikaturu Ústavního

soudu, například na nález sp. zn. IV. ÚS 3780/18 ze dne 5. 2. 2019 (N 21/92 SbNU 214; všechna rozhodnutí též na http://nalus.usoud.cz), podle kterého nemůže v případech, je-li nezbytné usnesení písemně vyhotovit, lhůta k podání stížnosti začít běžet před doručením opisu usnesení [obdobně též nález sp. zn. I. ÚS 3842/17 ze dne 31. 5. 2018 (N 106/89 SbNU 573); a další].

3. K ústavní stížnosti se na základě výzvy vyjádřila za účastníka předsedkyně senátu 68 To, která stručně sdělila, že soud postupoval v souladu s trestním řádem, rozhodnutí je však zcela na Ústavním soudu. Vzhledem k tomu, že vyjádření nepřineslo nové poznatky a skutečnosti, Ústavní soud je stěžovateli k případné replice nezasílal.

4. Ústavní soud připojil spis nalézacího soudu, z něhož zjistil, že na závěr veřejného zasedání konaného dne 11. dubna 2019 po vyhlášení výroku usnesení, uvedení podstatných důvodů rozhodnutí a poučení o opravných prostředcích stěžovatel prohlásil, že si ponechává třídenní lhůtu na rozmyšlení a vzal na vědomí, že lhůta běží od vyhlášení usnesení, jehož písemné vyhotovení mu bylo doručeno ve čtvrtek 16. 5. 2019.

5. Podle § 143 trestního řádu lze podat stížnost do tří dnů od oznámení usnesení; pojem „oznámení“ v tomto smyslu Ústavní soud již několikrát vysvětlil. Podle nálezu sp. zn. IV. ÚS 426/09 ze dne 9. 6. 2009 (N 134/53 SbNU 681) je nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), „… reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížností kritice. Pouze za těchto podmínek se stěžovateli dostává i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá“. Stěžovateli má být příslušné usnesení „… včetně jeho odůvodnění prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí … těmto požadavkům lze alternativně vyhovět několika způsoby, uvedenými v trestním řádu (§ 136, 137, 55a, 55b)“, a to 1. doručením opisu usnesení, 2. ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně 3. ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude podchyceno zvukovým záznamem.

6. Obdobně se ve stěžovatelem citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 3842/17 uvádí: „ve smyslu § 137 odst. 4 trestního řádu doručit opis … usnesení, pak jeho přítomnost při vyhlášení takového usnesení nezaložila účinky oznámení, neboť to nastalo až doručením opisu usnesení. Opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoúčelná“. Možnost seznámení se s písemným odůvodněním je důležitá „[b]ez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění“; pokud by se „lhůta k podání stížnosti neodvíjela od doručení opisu usnesení, ztratilo by toto ustanovení svůj racionální smysl“.

7. Podle čl. 90 Ústavy jsou soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům; pravomoc soudu je nezadatelná a obecné soudy se jí nemohou zprostit, obrátil-li se na ně účastník řízení v souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny, domáhaje se svých práv stanoveným postupem. Postupuje-li přitom účastník v souladu s právní úpravou a relevantní judikaturou, není možné výklad jednotlivých pojmů zúžit v jeho neprospěch.

8. Pro ústavně nekonformním způsobem určený počátek běhu lhůty pro podání stížnosti, a v důsledku toho nesprávné zamítnutí stížnosti pro opožděnost, nelze v tomto případě situaci řešit jinak než zrušením napadeného usnesení stížnostního soudu, který nově rozhodně o stížnosti proti usnesení soudu nalézacího.

9. Z uvedeného důvodu Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 1 a 3 zákona o Ústavním soudu zrušil napadené usnesení odvolacího soudu, zkracující stěžovatele v právu na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Č. 211
Problematika nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví (sp. zn. II. ÚS 572/19 ze dne 12. prosince 2019)

Rozhodnutí o nákladech řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se nemůže odvíjet toliko od úvahy soudu o tom, co bylo mezi účastníky sporné a jaké řešení v tomto ohledu přijal soud. Naopak v tomto řízení, v němž se jedná o rovném vlastnickém právu všech účastníků, v němž všichni účastníci (spoluvlastníci) mají v řízení shodné procesní postavení žalobců i žalovaných a v němž předem nemohou přesně předvídat konkrétní rozhodnutí soudu, a naopak každý z odlišných návrhů jednotlivých účastníků může mít rozumný a přesvědčivý základ, se zpravidla jako spravedlivé východisko pro rozhodnutí o nákladech řízení bude jevit, aby každý z účastníků sám nesl své náklady řízení a nebyl povinen hradit náklady jiného spoluvlastníka, ledaže by pro to byly dány zvláštní důvody; takové východisko odpovídá právu spoluvlastníků na ochranu vlastnictví zaručenému čl. 11 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatelky Heleny Maier, zastoupené JUDr. Alanem Korbelem, advokátem, se sídlem Rumunská 1/1798, Praha 2, proti výroku I rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 28 Co 351/2018-348 ze dne 13. 12. 2018, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a MUDr. Lenky Kráľovičové jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem I rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 28 Co 351/2018-348 ze dne 13. 12. 2018 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na ochranu vlastnictví zaručené v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto v uvedeném rozsahu ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Včas podanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Krajského soudu v Praze, jímž v odvolacím řízení došlo ke změně rozhodnutí soudu prvního stupně ve výrocích o náhradě nákladů řízení mezi stěžovatelkou a žalovanou (vedlejší účastnicí řízení před Ústavním soudem) a o náhradě nákladů řízení státu. Stěžovatelka má za to, že napadené rozhodnutí krajského soudu je rozporné s jejím ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a právem vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny. Dále namítá porušení čl. 90 Ústavy České republiky a čl. 4 Listiny.

2. Stěžovatelka, vedlejší účastnice (dále též „žalovaná“) a třetí osoba (dále též „druhá žalobkyně“) byly podílovými spoluvlastnicemi nemovitostí (domu a pozemků). Řízení před

obecnými soudy bylo zahájeno k návrhu stěžovatelky a druhé žalobkyně na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, žalovanou byla vedlejší účastnice. Obě žalobkyně uvedly, že mají k nemovitostem blízký vztah, na rozdíl od žalované, a že se s ní v minulosti opakovaně pokoušely dohodnout na vypořádání spoluvlastnictví, avšak bezvýsledně; navrhly, aby soud rozhodl o zrušení spoluvlastnictví, dotčené nemovitosti přikázal do podílového spoluvlastnictví obou žalobkyň a stanovil jim povinnost uhradit žalované částku určenou rozhodnutím soudu. Žalovaná souhlasila se zrušením spoluvlastnictví, ale navrhla, aby nemovitosti byly přikázány do jejího výlučného vlastnictví a byla jí stanovena povinnost zaplatit žalobkyním určenou částku jako náhradu za vypořádání. V průběhu řízení před soudem prvního stupně došlo ke změně v osobě druhé žalobkyně. Při závěrečném shrnutí stěžovatelka co do způsobu vypořádání podílového spoluvlastnictví navrhla přikázání nemovitostí do svého vlastnictví oproti náhradě ve výši 700 000 Kč pro druhou žalobkyni a žalovanou; druhá žalobkyně navrhla přikázání jedné z nemovitostí do svého vlastnictví, eventuálně ponechala způsob vypořádání na úvaze soudu; a žalovaná navrhla přikázání nemovitostí do svého vlastnictví. K otázce nákladů řízení žalovaná uvedla, že se zřetelem k poměru úspěchu účastnic řízení ve věci má za to, že žádná z účastnic řízení nemá právo na náhradu nákladů řízení; avšak pro případ, že by soud o nákladech řízení rozhodl jinak, nevzdává se práva na jejich náhradu.

3. Okresní soud v Kolíně rozsudkem č. j. 19 C 182/2016-284 ze dne 27. 7. 2018 zrušil spoluvlastnictví účastnic řízení k dotčeným nemovitostem (výrok I), tyto nemovitosti přikázal do výlučného vlastnictví žalované (výrok II), žalovanou zavázal zaplatit 650 000 Kč stěžovatelce (výrok III) i druhé žalobkyni (výrok IV), určil, že žádná z účastnic nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok V), obě žalobkyně zavázal společně a nerozdílně nahradit státu náklady řízení ve výši 4 317,50 Kč (výrok VI) a žalovanou zavázal nahradit státu náklady řízení ve výši 3 227 Kč (výrok VII). Okresní soud shledal důvody ke zrušení podílového spoluvlastnictví účastnic řízení. Při úvaze o způsobu vypořádání pak dospěl k závěru, že nemovitosti není dobře možné rozdělit a že nejúčelnější je přikázat je do výlučného vlastnictví žalované, která je dosud užívala i udržovala. Výši přiměřené náhrady pro každou ze žalobkyň za přikázání společných nemovitých věcí do výlučného vlastnictví žalované pak určil na základě znaleckého posudku určujícího obvyklou cenu nemovitostí. O nákladech řízení rozhodl podle § 142 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“), neboť vyhověl žalobě o zrušení podílového spoluvlastnictví, ale vypořádal je jinak, než žalobkyně navrhovaly. Okresní soud přitom odkázal na judikaturu soudů vyššího stupně (rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Cz 4/80 ze dne 28. 3. 1980, usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1795/2013 ze dne 10. 12. 2013, usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 101/2003 ze dne 18. 3. 2003) a přihlédl i k tomu, že žalobkyně již před zahájením řízení nabízely žalované vypořádání podílového spoluvlastnictví tak, že výlučnou vlastnicí nemovitostí se stane žalovaná za přiměřenou náhradu. Na základě závěru, že poměr úspěchu účastnic řízení ve věci je přibližně stejný, rozhodl také o náhradě nákladů řízení placených státem.

4. Proti rozsudku okresního soudu podala žalovaná odvolání, které výslovně směřovalo pouze do výroku IV rozsudku okresního soudu. Žalovaná nesouhlasila se svou povinností zaplatit druhé žalobkyni částku 650 000 Kč a namítala, že vypořádání spoluvlastnického podílu druhé žalobkyně již v minulosti bylo provedeno, a to dokonce dvakrát.

5. Odvolání žalované bylo zasláno také stěžovatelce, která v reakci na něj uvedla, že ona odvolání nepodala a že jí již žalovaná plnila podle rozsudku okresního soudu. Za této situace stěžovatelka pro sebe pokládala celou věc za uzavřenou. Právní zástupce stěžovatelky se současně omluvil z nařízeného jednání, s ohledem na nutnost své přítomnosti v jiné (trestní) věci, a souhlasil s jednáním bez své přítomnosti.

6. Dne 6. 12. 2018 proběhlo jednání před Krajským soudem v Praze jako odvolacím soudem. Stěžovatelka ani její zástupce se jej neúčastnili. Po sdělení obsahu spisu a podání účastnic řízení bylo předsedkyní senátu předestřeno, že odvoláním žalované do výroku IV rozsudku je podle § 206 odst. 2 věty druhé o. s. ř. napaden celý rozsudek, neboť veškeré výroky ve věci samé jsou na sobě navzájem závislé. Dne 13. 12. 2018 proběhlo další jednání, na němž za stěžovatelku nebyl nikdo přítomen; zástupce žalované a zástupkyně druhé žalobkyně na něm shrnuli svá stanoviska a návrhy, oba se přitom vyjadřovali toliko ke vztahu mezi žalovanou a druhou žalobkyní a k otázce jejich vzájemného vypořádání a dále uvedli své návrhy na rozhodnutí o nákladech odvolacího řízení.

7. Krajský soud v Praze rozsudkem č. j. 28 Co 351/2018-348 ze dne 13. 12. 2018 změnil rozsudek okresního soudu ve výroku V ve vztahu mezi stěžovatelkou a žalovanou tak, že stěžovatelka je povinna nahradit žalované na nákladech řízení 184 041 Kč, a ve výroku VI tak, že stěžovatelka je povinna nahradit České republice na nákladech řízení 4 317,50 Kč (výrok I); ve zbývající části rozsudek okresního soudu potvrdil (výrok II); určil, že ve vztahu mezi stěžovatelkou a žalovanou nemá žádná z účastnic právo na náhradu nákladů řízení (výrok III); a žalovanou zavázal k náhradě nákladů odvolacího řízení druhé žalobkyně (výrok IV). Krajský soud neshledal důvodným odvolání ve věci samé; neztotožnil se však s rozhodnutím okresního soudu o nákladech řízení. Okresní soud podle něj přehlédl další judikaturu Nejvyššího soudu (např. usnesení sp. zn. 22 Cdo 2767/2017 či sp. zn. 22 Cdo 3882/2016), podle níž, pokud všichni spoluvlastníci souhlasí se zrušením a vypořádáním spoluvlastnictví, je třeba procesní úspěch posuzovat podle toho, která otázka mezi nimi zůstala sporná. V nynějším případě stěžovatelka i žalovaná navrhovaly coby způsob vypořádání přikázání nemovitostí každá do svého výlučného vlastnictví, proto je třeba uzavřít, že ve vztahu mezi nimi byla v řízení před okresním soudem úspěšná žalovaná, a proto jí náleží plná náhrada účelně vynaložených nákladů řízení podle § 142 odst. 1 o. s. ř. Ve vztahu mezi druhou žalobkyní a žalovanou byl naopak úspěch obou účastnic v řízení před okresním soudem stejný (žalovaná byla úspěšná co do způsobu vypořádání, druhá žalobkyně byla úspěšná co do poskytnutí přiměřené náhrady), proto mezi sebou nemají právo na náhradu nákladů řízení. S ohledem na uvedené krajský soud změnil i výrok okresního soudu o povinnosti žalobkyň nahradit náklady řízení státu a k této povinnosti zavázal jen stěžovatelku.

II. Argumentace stěžovatelky, účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. Stěžovatelka namítá, že krajský soud porušil její právo na spravedlivý proces tím, že napadeným rozhodnutím překročil odvolací návrh žalované, který směřoval výlučně do výroku IV rozsudku okresního soudu. Odvoláním nebyl nijak napaden vztah mezi žalovanou a stěžovatelkou, ba dokonce žalovaná ještě před uplynutím odvolací lhůty plnila ve prospěch stěžovatelky podle rozsudku okresního soudu. Krajský soud navíc takto postupoval, aniž účastnice řízení předem upozornil na možnost změny odvoláním nenapadených výroků rozhodnutí okresního soudu a aniž jim dal prostor k předložení příslušné argumentace; tím porušil také požadavek předvídatelnosti rozhodnutí soudu.

9. Navíc krajský soud při svém rozhodnutí nezohlednil relevantní skutečnosti, k nimž naopak přihlédl okresní soud, a to stěžovatelčinu neúspěšnou snahu vyřešit nefunkční spoluvlastnické vztahy před zahájením soudního řízení. Stěžovatelka zpochybňuje rovněž hledisko úspěchu žalované v dané věci, neboť rozhodnutí o způsobu vypořádání spoluvlastnictví bylo na okresním soudu a jeho závěru o nejvhodnějším řešení, navíc žalovaná navrhovala nižší částku vypořádacího podílu. Napadený výrok rozsudku krajského soudu tak nemá oporu v zákoně. Vedle toho byla podle stěžovatelky též porušena zásada rovnosti účastníků řízení, neboť povinnost k náhradě nákladů řízení žalované byla uložena jen jí, nikoliv druhé žalobkyni.

10. Závěrem stěžovatelka zdůrazňuje, že ona nezapříčinila soudní spor ani jeho délku, a přesto má nyní nést za to sankci v podobě náhrady nákladů řízení ve výši téměř třetiny hodnoty vypořádacího podílu. I kdyby ji tedy odvolací soud mohl zavázat k náhradě nákladů řízení žalované, byly zde dány důvody hodné zvláštního zřetele ve smyslu § 150 o. s. ř. pro nepřiznání náhrady nákladů řízení žalované.

11. Stěžovatelka považuje za vadnou také část výroku krajského soudu ohledně nákladů řízení státu, zrušující povinnost druhé žalobkyně k jejich náhradě, neboť se jedná o část výroku závislou na části týkající se náhrady nákladů řízení mezi ní a žalovanou.

12. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil též krajský soud jako účastník řízení a žalovaná jako vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem. Ústavní soud vyzval k vyjádření také druhou žalobkyni (společnost HOME DEVELOPMENT, s. r. o.), která však na výzvu nijak nereagovala; v zaslané výzvě přitom byla upozorněna, že nevyjádří-li se ve stanovené lhůtě, bude mít Ústavní soud za to, že se postavení vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem vzdala (§ 28 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů).

13. Krajský soud ve svém vyjádření uvádí, že odvoláním byl sice napaden jen výrok IV rozsudku okresního soudu, avšak s ohledem na předmět sporu a vzájemnou souvislost všech výroků týkajících se zrušení a vypořádání spoluvlastnictví byl odvoláním napaden rozsudek v plném rozsahu, tj. i v nákladových výrocích. To ostatně krajský soud sdělil účastníkům při prvním odvolacím jednání, kterého se stěžovatelka neúčastnila, ač k němu byla včas a řádně předvolána. Dále krajský soud konstatuje, že o náhradě nákladů řízení rozhodl z úřední povinnosti podle § 151 odst. 1 o. s. ř.; ve vztahu mezi stěžovatelkou a žalovanou dospěl k závěru o úspěchu žalované ve věci, přitom hledisko úspěchu posoudil podle judikatury Nejvyššího soudu, jak je uvedeno v napadeném rozhodnutí. Druhé žalobkyni náhradu nákladů řízení žalované neuložil, neboť ve vztahu těchto dvou účastnic neměl žalovanou za procesně úspěšnou. Krajský soud rovněž neshledal důvody pro použití § 150 o. s. ř.; tyto důvody nelze spatřovat v tom, že se stěžovatelka před zahájením řízení snažila o mimosoudní vyřešení věci.

14. Žalovaná (vedlejší účastnice řízení o ústavní stížnosti) ve svém vyjádření převážně popisuje spoluvlastnické vztahy před zahájením soudního řízení. Rozhodnutí krajského soudu rovněž kritizuje a má za to, že ani vůči stěžovatelce věc nakonec neskončila spravedlivě.

III. Hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud úvodem připomíná, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, nikoliv „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do rozhodovací činnosti obecných soudů může zasáhnout jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva nebo svobody. V nyní posuzovaném případě takové porušení shledal, a to konkrétně porušení stěžovatelčina práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

17. Ústavní soud je ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován s problematikou nákladů řízení, přičemž se k ní obecně staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoli totiž i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný „spor“ o náklady řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Na druhou stranu však Ústavní soud zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech soudního řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, a tak i při něm je nutno respektovat jak právo účastníků na spravedlivý proces, tak i ostatní ústavně zaručená práva účastníků [srov. například nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457); nález sp. zn. I. ÚS 887/15 ze dne 15. 12. 2015 (N 213/79 SbNU 433); a nález sp. zn. I. ÚS 672/03 ze dne 11. 2. 2004 (N

17/32 SbNU 163); všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná též na http://nalus.usoud.cz].

18. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi zdůrazňuje, že výrok o náhradě nákladů řízení musí být v souladu s průběhem řízení a s úkony účastníků, respektive s obsahem příslušného soudního spisu; jinak může dojít též k porušení práva účastníků na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Ve vztahu k zásadě úspěchu ve věci, která je hlavní zásadou ovládající rozhodování o nákladech civilního řízení, pak Ústavní soud opakovaně připomněl, že poměřovat úspěch a neúspěch ve věci nelze jen tím, jak bylo o konkrétním návrhu rozhodnuto, ale je třeba je posuzovat v širších souvislostech. Ani rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledků sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení má být zřejmým a logickým ukončením celého soudního řízení [viz nález sp. zn. I. ÚS 660/11 ze dne 20. 11. 2012 (N 190/67 SbNU 285); nález sp. zn. I. ÚS 2904/16 ze dne 6. 2. 2017 (N 22/84 SbNU 283), bod 18; či nález sp. zn. I. ÚS 613/18 ze dne 14. 8. 2019 (N 146/95 SbNU 268), bod 16].

19. V projednávaném případě Ústavní soud shledal, že napadené rozhodnutí krajského soudu o nákladech řízení před okresním soudem nevyhovuje ústavněprávním požadavkům, neboť s ohledem na všechny relevantní okolnosti věci a povahu řízení je nespravedlivé, formalistické a nerespektuje stěžovatelčino právo na ochranu vlastnictví.

20. Při rozhodování o nákladech řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví totiž nelze odhlédnout od specifik tohoto řízení, konkrétně od jeho ústavněprávního rozměru a od jeho procesních specifik.

21. Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je nutno vnímat perspektivou základního práva na ochranu vlastnictví zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny. Vlastnické právo zahrnuje také právo přestat být vlastníkem (věc opustit, zcizit); v případě podílového spoluvlastnictví se pak specificky uplatňuje zásada, že nikdo nemůže být spravedlivě nucen setrvávat ve spoluvlastnictví (srov. též usnesení sp. zn. I. ÚS 174/05 ze dne 12. 4. 2006). Pro případ, že se pak sami spoluvlastníci nedohodnou na oddělení ze spoluvlastnictví či zrušení a vypořádání celého spoluvlastnictví, má každý z nich právo obrátit se na soud s návrhem na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví (srov. též § 1140 a 1143 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Z uvedené zásady, že nikdo nemůže být nucen ve spoluvlastnictví setrvat, a tedy účast spoluvlastníka nelze vynucovat proti jeho vůli, přitom vyplývá rovněž to, že žádný ze spoluvlastníků nemůže být sankcionován pro svůj návrh na oddělení ze spoluvlastnictví či na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví (vyjma případů šikanózního charakteru takového návrhu, respektive případů zneužití práva).

22. Z procesního hlediska představuje řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví tzv. *iudicium duplex*. Řízení může být zahájeno k návrhu kteréhokoli ze spoluvlastníků, přitom všichni spoluvlastníci, tj. obě procesní strany, v řízení mají postavení žalobce i žalovaného nehledě na to, kdo žalobu podal; soud pak vydává konstitutivní rozhodnutí, přitom není vázán návrhy účastníků a může rozhodnout o vypořádání jiným způsobem, než je navrhováno [§ 153 odst. 2 o. s. ř.; srov. též nález sp. zn. II. ÚS 315/05 ze dne 16. 3. 2006 (N 57/40 SbNU 557); a souhrnněji Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1161]. Vzhledem k tomu podle komentářové literatury účastníci ve svých návrzích ani nemusí nutně uvést konkrétní způsob vypořádání, kterého se při zrušení spoluvlastnictví domáhají [Králík, M. In Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 572]. Volba konkrétního způsobu vypořádání je tedy v konečném důsledku výlučně na soudu, který ve věci rozhoduje; ten je přitom vázán zákonným pořadím jednotlivých způsobů vypořádání (rozdělení věci, přikázání věci jednomu či více spoluvlastníkům za náhradu,

nařízení prodeje věci ve veřejné dražbě), v jejich rámci se ovšem uplatní vlastní uvážení soudu. Ve vztahu k přikázání věci tak například ustálená judikatura obecných soudů uznává, že v řízení jsou často dány skutečnosti umožňující s jistou mírou přesvědčivosti zdůvodnit přikázání věci každé ze stran sporu; rozhodnutí ve věci tak je v zásadě na úvaze soudu, která toliko musí být řádně odůvodněna a nesmí být zjevně nepřiměřená [viz například usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 64/2008 ze dne 27. 4. 2009, všechna rozhodnutí Nejvyššího soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná na http://nsoud.cz/; srov. též Králík, M. In Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 610 a 611]. Uvedená specifika tzv. *iudicium duplex*, včetně řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, ostatně některé autory vedou k úvaze, že by tato řízení měla být řazena spíše mezi řízení nesporná [srov. Dvořák, B. In Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 723; Lavický, P. In Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 10; či Pulkrábek, Z. Zásada úspěchu – „novinky“ v rozhodování o nákladech řízení. Bulletin advokacie, 1–2/2019, s. 35].

23. Zmíněná specifika řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je nutno mít na paměti i při rozhodování o nákladech takového řízení. Jak je uvedeno výše, nikdo zásadně nemůže být nucen setrvávat ve spoluvlastnictví, a tak ani žádného ze spoluvlastníků nelze bez dalšího sankcionovat za to, že spoluvlastnictví má být zrušeno a vypořádáno, respektive za to, že byl u soudu podán příslušný návrh na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Takto tedy zahájení a vedení řízení před soudem nelze bez dalšího klást k tíži ani tomu spoluvlastníku, který jej inicioval, ani tomu, který se formálně ocitl na straně žalované. Současně je třeba zohlednit, že spoluvlastníci sami nemohou plně ovlivnit konečné rozhodnutí soudu o způsobu vypořádání (trvá-li některý ze spoluvlastníků na jeho zrušení), soud jejich návrhy v tomto rozsahu není vázán, ale sám rozhodne dle zákonné posloupnosti jednotlivých způsobů vypořádání a v jejich rámci pak podle svého vlastního uvážení (například jak konkrétně bude společná věc rozdělena či komu bude přikázána do vlastnictví a komu bude přiznána přiměřená náhrada). Za těchto okolností, kdy spoluvlastníci předem nemohou přesně předvídat konkrétní rozhodnutí soudu, a naopak každý z odlišných návrhů jednotlivých spoluvlastníků může mít rozumný a přesvědčivý základ, kdy všichni spoluvlastníci mají v řízení shodné procesní postavení žalobců i žalovaných a kdy se v řízení jedná o rovném vlastnickém právu všech účastníků, se zpravidla jako spravedlivé východisko pro rozhodnutí o nákladech řízení bude jevit, aby každý ze spoluvlastníků sám nesl své náklady řízení a nebyl povinen hradit náklady jiného spoluvlastníka, ledaže by pro to byly dány zvláštní důvody; takové východisko odpovídá právu spoluvlastníků na ochranu vlastnictví zaručenému čl. 11 odst. 1 Listiny.

24. Z pohledu ústavně zaručených práv se naopak jeví jako problematické rozhodovat o náhradě nákladů řízení primárně pouze na základě toho, jak soud rozhodl o otázce, která byla mezi účastníky sporná, a kterému z účastníků v této otázce soud přisvědčil spíše. Právě takto ovšem při rozhodování o nákladech řízení postupoval krajský soud v nyní projednávaném případě, veden též judikaturou Nejvyššího soudu, podle níž je při rozhodování o náhradě nákladů řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozhodný procesní úspěch v řízení posuzovaný podle toho, jaká zásadní otázka byla mezi účastníky sporná a jak byl tento spor řešen v rozhodnutí. Tedy například souhlasí-li všichni spoluvlastníci se zrušením a vypořádáním spoluvlastnictví a sporný mezi nimi je jen způsob vypořádání, pak podle této judikatury je třeba úspěch ve sporu posuzovat podle výsledku řízení ohledně způsobu vypořádání spoluvlastnictví; obdobně pokud se spoluvlastníci shodli na zrušení i na způsobu vypořádání spoluvlastnictví a faktickým předmětem sporu je jen výše vypořádacího podílu, je třeba úspěšnost účastníků posoudit podle srovnání rozsudku a toho,

jaký vypořádací podíl navrhovali účastníci (viz usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 935/2017 ze dne 30. 5. 2017, obdobně usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2059/2015 ze dne 27. 10. 2015 a usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2767/2017 ze dne 26. 7. 2017).

25. Takový přístup k rozhodování o nákladech řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se ovšem jeví jako příliš formalistický, mechanický a neodpovídající charakteru tohoto řízení. Sám Nejvyšší soud přitom rovněž zdůrazňuje, že při rozhodování o nákladech řízení v těchto případech nelze postupovat formalisticky a mechanicky (viz například shora citovaná usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 935/2017 a sp. zn. 22 Cdo 2059/2015). Ústavní soud se ztotožňuje s tímto apelem, který v kontextu řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví ovšem směřuje k tomu, aby i v otázce náhrady nákladů řízení byla zohledňována specifika těchto řízení, jak bylo shora zmíněno.

26. Ústavní soud na tomto místě znovu připomíná, že byť rozhodování o nákladech řízení nemá tvořit centrální část rozhodovací činnosti soudů, ani ono nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledků sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení má být zřejmým a logickým ukončením celého soudního řízení (viz bod 18 výše). V tomto smyslu musí být tedy i rozhodnutí o nákladech řízení spravedlivé. Nelze též opomenout, že úkolem soudů je rozhodovat spory mezi účastníky řízení a přinášet jim pokud možno spravedlivá rozhodnutí, nikoli vyvolávat další neshody mezi nimi či jejich vzájemný pocit nespravedlnosti, což platí tím spíše v rámci rozhodování o nákladech řízení, které netvoří podstatu soudního řízení. Právě uvedené pak musí mít soudy na paměti i v případech označovaných jako tzv. *iudicium duplex,* kdy všichni účastníci řízení mají postavení žalobců i žalovaných a soud vydává konstitutivní rozhodnutí upravující jejich poměry do budoucna.

27. Je pak na obecných soudech, aby v konkrétních případech dbaly na dodržení popsaných ústavněprávních požadavků při aplikaci relevantní zákonné úpravy. Neboli, je na obecných soudech, aby v konkrétním řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví posoudily, na základě kterého zákonného ustanovení je třeba rozhodnout o nákladech řízení, tak aby bylo dosaženo spravedlivého a ústavně akceptovatelného rozhodnutí. Dosavadní soudní praxe při rozhodování o náhradě nákladů řízení mezi účastníky typicky aplikuje § 142 odst. 1 a 2, § 143 a 150 o. s. ř. [viz například usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 935/2017, citované shora; či též obdobně nález sp. zn. I. ÚS 1441/11 ze dne 22. 9. 2011 (N 168/62 SbNU 481), bod 15]. K tomu lze připomenout i komentářovou literaturu, podle níž mezi mimořádné důvody, pro něž soudy nejčastěji aplikují § 150 o. s. ř., patří i situace označované jako tzv. *iudicium duplex*, včetně sporů o vypřádání podílového spoluvlastnictví (viz Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 454). Z ústavněprávního pohledu není rozhodující, které konkrétní zákonné ustanovení obecné soudy použijí či jak jej interpretují, nedopustí-li se přitom nepřípustné libovůle; to jsou otázky podústavního práva, které Ústavnímu soudu nepřísluší řešit. Z perspektivy Ústavního soudu je podstatné, aby obecné soudy ani při rozhodování o nákladech řízení neporušovaly ústavně zaručená práva účastníků, která v řízeních o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví vyžadují, aby soudy přihlížely též ke specifikům tohoto řízení, při němž je realizováno základní právo na ochranu vlastnictví a které má povahu jako tzv. *iudicium duplex*, v němž soud není vázán návrhy účastníků. V konkrétním případě pak může být rovněž nezbytné přihlédnout i k jeho širším okolnostem, včetně toho, že se například účastníci ohledně předmětu řízení alespoň částečně shodli, jaký byl procesní postup a stanoviska jednotlivých účastníků v průběhu řízení či jaké bylo jejich jednání před zahájením řízení při snaze o zrušení spoluvlastnictví dohodou.

28. Těmto požadavkům v projednávaném případě krajský soud nevyhověl. O nákladech řízení ve vztahu ke stěžovatelce naopak rozhodl toliko na základě omezeného posouzení,

které otázky byly mezi účastnicemi sporné a návrh které z nich v těchto otázkách se shodoval s výsledným rozhodnutím věci. Takové posouzení je ovšem příliš úzké a vůbec nepřihlíží ke specifikům dotčeného řízení, ústavněprávním ani procesním, a nakonec ani k relevantním širším okolnostem věci, které naopak byly zjištěny okresním soudem a zohledněny v jeho rozhodnutí o nákladech řízení. Ústavní soud zdůrazňuje, že i řízení v projednávané věci bylo projevem stejného ústavně chráněného vlastnického práva účastnic řízení, jak stěžovatelka, tak žalovaná podložily své rozdílné návrhy na vypořádání spoluvlastnictví relevantními a přesvědčivými důvody, přitom soudy nebyly vázány návrhem žádné z účastnic a bylo na jejich uvážení, jak rozhodnou o konkrétním vypořádání spoluvlastnictví. Mimoto pro úvahu o rozhodnutí o nákladech řízení mělo relevanci i to, že se všechny účastnice shodly alespoň na řešení části předmětu řízení, a případně též jejich předprocesní jednání. Všechny tyto okolnosti byly ostatně zhodnoceny okresním soudem a vyústily v jeho rozhodnutí o tom, že žádná z účastnic nemá právo na náhradu nákladů řízení a že na straně žalující jsou k náhradě nákladů řízení státu povinny společně a nerozdílně stěžovatelka a druhá žalobkyně. Původní rozhodnutí o nákladech prvostupňového řízení, které ostatně bylo všemi účastnicemi bez výhrad akceptováno, se tak jeví jako mnohem spravedlivější a ústavně konformní, na rozdíl od následného rozhodnutí krajského soudu, kterým bylo změněno ono původní rozhodnutí okresního soudu a při němž krajský soud nerespektoval ústavně zaručené právo stěžovatelky na ochranu vlastnictví.

29. K dalším námitkám stěžovatelky uplatněným v ústavní stížnosti pak Ústavní soud konstatuje, že nelze přisvědčit názoru stěžovatelky, že krajský soud v odvolacím řízení nemohl vůbec překročit odvolací návrh žalované. Vzhledem ke shora popsané povaze řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví nebyl ani v odvolacím řízení předmět řízení dělitelný; z podnětu podaného odvolání do výroku o vypořádání mezi žalovanou a druhou žalobkyní musel krajský soud v odvolacím řízení přezkoumat všechny výroky ve věci; žádný z nich nemohl nabýt odděleně právní moci (viz též nález sp. zn. II. ÚS 315/05, citovaný výše). Na druhou stranu ovšem podle Ústavního soudu měl krajský soud při přezkumu rozhodnutí odvolacího soudu více zohlednit rozsah odvolací argumentace a především skutečnost, že žádná z účastnic v odvolacím řízení neuplatnila jakoukoli námitku či argumentaci ve vztahu ke stěžovatelce ani k rozhodnutí o nákladech řízení před okresním soudem. Aniž Ústavní soud zpochybňuje, že o nákladech řízení soudy rozhodují z úřední povinnosti a že zákonná úprava umožňuje odvolacímu soudu přezkoumat také rozhodnutí o nákladech prvostupňového řízení, byť by toto rozhodnutí nebylo odvoláním výslovně napadeno, nelze v těchto situacích zcela odhlédnout od předchozího průběhu řízení a postoje stran k prvostupňovému rozhodnutí o nákladech řízení, a to i s ohledem na obecnou zásadu dispozitivnosti, která se ve sporném soudním řízení projevuje a která odráží i ústavní principy zakotvené v čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny. Pokud tedy v odvolacím řízení účastníci nebrojí proti rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení a odvolací soud zároveň nepřistoupí ke změně, ale k potvrzení rozhodnutí prvostupňového soudu ve věci samé (respektive ve výrocích výslovně napadených odvoláním), pak by odvolací soud měl nanejvýš zdrženlivě přistupovat také k možnosti změny rozhodnutí o nákladech prvostupňového řízení – kterou nikdo nežádal. I zde je třeba zohledňovat též stanovisko účastníků a předchozí průběh řízení, včetně toho, že účastníci mohou dosavadní vypořádání nákladů řízení vnímat jako spravedlivé, přičemž dosažení pro účastníky spravedlivého rozhodnutí je nepochybně jedním z cílů civilního procesu. K takové situaci došlo i v projednávaném případě, kde stěžovatelka a žalovaná přijaly vzájemné vypořádání provedené okresním soudem, a naopak měnícím rozhodnutím krajského soudu došlo z jejich pohledu k narušení spravedlivé rovnováhy. Rovněž druhá žalobkyně akceptovala rozhodnutí okresního soudu o nákladech řízení a nijak nebrojila proti své povinnosti zaplatit náklady řízení státu společně a nerozdílně se stěžovatelkou.

30. Ze shora uvedených důvodů Ústavní soud uzavřel, že krajský soud napadeným rozhodnutím porušil ústavně zaručené právo stěžovatelky na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Napadené rozhodnutí totiž především zcela pomíjí relevantní specifika řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, jakož i podstatné širší okolnosti dotčené věci. Ústavní soud opakuje, že rozhodnutí o nákladech řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se nemůže odvíjet toliko od úvahy soudu o tom, co bylo mezi účastníky sporné a jaké řešení v tomto ohledu přijal soud. Naopak v tomto řízení, v němž se jedná o rovném vlastnickém právu všech účastníků, v němž všichni účastníci (spoluvlastníci) mají v řízení shodné procesní postavení žalobců i žalovaných a v němž předem nemohou přesně předvídat konkrétní rozhodnutí soudu, a naopak každý z odlišných návrhů jednotlivých účastníků může mít rozumný a přesvědčivý základ, se zpravidla jako spravedlivé východisko pro rozhodnutí o nákladech řízení bude jevit, aby každý z účastníků sám nesl své náklady řízení a nebyl povinen hradit náklady jiného spoluvlastníka, ledaže by pro to byly dány zvláštní důvody; takové východisko odpovídá právu spoluvlastníků na ochranu vlastnictví zaručenému čl. 11 odst. 1 Listiny.

31. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a zrušil napadené rozhodnutí, vztahující se k povinnosti stěžovatelky hradit náklady řízení před soudem prvního stupně, v souladu s § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 212
Přídavek na dítě ve zvýšené výměře
(sp. zn. Pl. ÚS 31/17 ze dne 17. prosince 2019; 30/2020 Sb.)

Dítě je v důsledku podmínění nároku na daný přídavek příjmy společně posuzovaných osob vystaveno odlišnému právnímu, a tím i ekonomickému zacházení na základě příslušnosti k rodině, aniž by (zpravidla) samo mělo na jednání těchto osob či jejich status vliv. Na druhou stranu nelze ovšem přehlédnout, že toto různé právní zacházení je, jak zřetelně plyne ze shora nastíněné konstrukce této sociální dávky, záměrné. Přitom tento záměr se nezakládá na Listinou zapovězených důvodech diskriminace, ale na motivaci rodin s dětmi dosáhnout určitého ekonomického a zejména sociálního statusu, který si očima zákonodárce zaslouží stimulaci. Nejedná se o diskriminaci z důvodu sociálního původu či rodu, jak je uvádí čl. 3 odst. 1 Listiny. Sociální původ či rod jsou jednou pro vždy dané od okamžiku narození. Zdroje příjmů v rodině se však mohou měnit, a tím se mění i možný nárok na přídavek na dítě. I zde platí závěry vyslovené v nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 40/97 ze dne 2. 9. 1998 (N 96/12 SbNU 27; 223/1998 Sb.), že tuto nerovnost v sociálních vztazích v podobě stanovení různých podmínek přídavku na dítě nelze pokládat za porušení ústavní zásady rovnosti v právech, neboť vodítkem této nerovnosti je i zde individuální posuzování sociální a ekonomické situace adresátů této sociální dávky.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 31/17 dne 17. prosince 2019 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj), Radovana Suchánka, Vladimíra Sládečka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové a Davida Uhlíře o návrhu skupiny 20 senátorů, zastoupené Pavlem Uhlem, advokátem, se sídlem Kořenského 1107/15, 150 00 Praha 5, na zrušení ustanovení § 18 odst. 1 a 2 a § 18 odst. 3 ve slovech „ve zvýšené míře“ zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, *in eventum* na zrušení celého ustanovení § 18 tohoto zákona, za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení a vlády České republiky jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace návrhu a argumentace navrhovatelky

1. Ústavnímu soudu byl dne 16. října 2017 doručen návrh skupiny 20 senátorů (dále též „navrhovatelka“) na zrušení ustanovení § 18 odst. 1 a 2 a § 18 odst. 3 ve slovech „ve zvýšené míře“ (správně „ve zvýšené výměře“) zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve

znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o státní sociální podpoře“). Napadená zákonná ustanovení upravují výši přídavku na dítě, a to v základní a zvýšené výměře.

2. Navrhovatelka v napadených zákonných ustanoveních spatřuje rozpor s čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Navrhovatelka tvrdí, že napadená ustanovení popírají zásadu obecné rovnosti i zákaz některých diskriminačních kritérií dle čl. 3 odst. 1 Listiny. Dle navrhovatelky jsou faktickou sankcí za skutečnost, jež je nepřičitatelná tomu, komu je důsledek přičítán, čímž je porušen princip předvídatelnosti práva, jakož i popřeny principy právní oblasti, jejíž jsou součástí. Současně tím dle mínění navrhovatelky neplní účel, který mají plnit, a nesplňují požadavek na racionalitu normy.

3. Ve vztahu napadené právní úpravy k porušení zásady rovnosti navrhovatelka uvedla, že v rámci skupiny osob, které mají nárok na dávku, je nově stanoveno další kritérium, jehož splnění či nesplnění vede k tomu, že je přiznána dávka ve výši vyšší či nižší. Tímto kritériem není sociální situace ani dítěte, ani rodiny, ani jakéhokoliv z jejích členů. Rozlišovací kritérium tak dle názoru navrhovatelky nemá žádný obhajitelný účel, který by bylo možno vztáhnout k účelu dávky, jímž je garance minimálního standardu lidské důstojnosti skrze materiální podporu. Tím je dle ní porušen princip akcesorické rovnosti, jehož podstatou je dodržení zásady rovnosti i v rámci jednotlivých skupin osob majících přístup k nějakému právu, statku, možnosti nebo výhodě.

4. Vedle porušení obecného principu rovnosti v jeho akcesorické podobě má navrhovatelka za to, že byl porušen i princip zakázaného znevýhodnění ve smyslu čl. 3 odst. 1 Listiny podle vybraných kritérií skupinové příslušnosti. Dítě je vystaveno odlišnému právnímu a ekonomickému zacházení pouze na základě příslušnosti k rodině, která se hodnotí podle druhu příjmu jejích členů. Strukturálně vzato se dle jejího názoru jedná o rozlišení na základě příslušnosti k rodu nebo jiného postavení. Rodiny jsou různé a mají různé příjmy. Podle jejich typu pak zákon odlišuje příjem jejich dětí, což je rozlišení, které je podle navrhovatelky nepřípustným zásahem do záruk stanovených čl. 3 odst. 1 Listiny. Navrhovatelka v této spojitosti odkázala na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva i judikaturu Ústavního soudu. Na jejím pozadí připouští, že sociální práva sice nemají bezpodmínečnou povahu, kdy domáhat se jich je možné jen v mezích příslušných zákonů (čl. 41 odst. 1 Listiny), přesto však nesmí být taková úprava diskriminační a v rozporu s ústavními principy, zejména pak musí vylučovat prostor pro libovůli.

5. Navrhovatelka je dále přesvědčena, že přídavek na dítě je dávkou, na kterou má nárok pouze dítě. Rodič, zákonný zástupce, osoba, které bylo dítě svěřeno, opatrovník, pěstoun nebo pečující instituce mohou být sice platebním místem, ale hmotněprávním příjemcem je vždy dítě. Nemá-li žádná z posuzovaných osob v rodině příjem určitého typu, který zákonodárce považoval za privilegovaný, je příjem dítěte nižší, byť sociální podmínky jsou shodné (nebo se pohybují ve shodném pásmu). Navrhovatelka k tomu podotýká, že takové pravidlo je přičítání chování jiné osoby k tíži osoby, která za tato nenese žádnou odpovědnost. Jedná se fakticky o uplatnění sociálně-právně-ekonomické sankce proti dítěti za jednání jiné osoby nebo osob.

6. Navrhovatelka též poznamenala, že jinak stanovený motivační mechanismus může mít za určitých okolností podobný ekonomický dopad. Kdyby se motivační dopad promítl například skrze daňové zvýhodnění nebo skrze dávku dospělé osoby či podporu bydlení, tak za určitých okolností může být ekonomický účinek srovnatelný. Navrhovatelka zdůraznila, že skutečnost, že dávka sleduje dítě, může zcela přerušit příčinnou souvislost mezi dopadem sankce a chováním osoby, kterou má stimulovat. Právo pak má povinnost stanovit pravidla tak, aby se motivační nástroje vztahovaly k motivovaným osobám, a nikoliv k jevům, které s nimi někdy mohou a jindy nemusejí pouze ekonomicky souviset.

7. Navrhovatelka je též názoru, že napadená právní úprava je iracionální. V případě motivačních dávek nebo jiných motivačních mechanismů by dle jejího názoru měla být

pravidla nastavena tak, aby každé přičinění adresáta normy vedlo ke zlepšení jeho statusu. Křivka výhodnosti by tak měla stoupat od příjmové osy až do výše ekonomického statusu, kde motivace již postrádá smysl. Obě křivky však zde mají opačnou vzestupnou tendenci, jejich kombinace nemůže vyvolat ani smysluplný kompenzační, ani smysluplný motivační účinek. Navrhovatelka dle svých slov disponuje informací, že zvolené napadené řešení bude mít podle interní analýzy Ministerstva práce a sociálních věcí takový dopad, že osoby, kterých se týká snížená výměra dávky, představují nanejvýš 5 % dětí, které dávku pobírají. Zpravidla se dle navrhovatelky bude jednat o děti z rodin s menšími příjmy než v případě rodin, které dosáhnou na dávku zvýšenou. Za této situace je dle ní popřen jak kompenzační význam dávky, protože podpora není směřována v největší míře k nejchudším (nižším vrstvám), ale k sociální vrstvě vyšší (nižší střední vrstvy). Stejně tak je prý popřen motivační význam, protože takto formulovaná dávka „stimuluje“ rodiny, aby se udržovaly v pásmu nižších středních vrstev.

8. Závěrem skupina 20 senátorů navrhla, aby Ústavní soud svým nálezem dílčí napadená zákonná ustanovení zrušil, popřípadě aby zrušil celé ustanovení § 18 zákona o státní sociální podpoře.

II. Vyjádření účastníků řízení

9. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky jako účastník řízení ve svém vyjádření popsala legislativní proces přijetí napadených ustanovení zákona o státní sociální podpoře. Poukázala na to, že Poslaneckou sněmovnou schválené nové znění § 18 bylo předloženo poslancem Romanem Sklenákem v rámci podrobné rozpravy ve druhém čtení návrhu zákona č. 200/2017 Sb., které se konalo dne 1. března 2017. Svůj pozměňovací návrh poslanec Roman Sklenák podrobně zdůvodnil jak v písemně předloženém návrhu nového znění ustanovení, tak v rámci obecné rozpravy ve druhém čtení. Zde Poslanecká sněmovna odkázala na stenoprotokoly o projednávání sněmovního tisku 854, jež jsou dostupné na jejích internetových stránkách. Na závěr vyjádření Poslanecká sněmovna uvedla, že s návrhem zákona Parlament vyslovil ústavně předepsaným postupem souhlas, zákon byl podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen. A je věcí Ústavního soudu, aby posoudil otázku namítané protiústavnosti napadeného ustanovení a vydal příslušné rozhodnutí.

10. Senát Parlamentu České republiky jako účastník řízení ve svém vyjádření zrekapituloval průběh legislativního procesu přijetí napadených ustanovení s poukazem na vystoupení a názory některých senátorů během projednávání návrhu zákona na půdě Senátu. Rozhodnutí o podaném návrhu ponechal na úvaze Ústavního soudu.

III. Vyjádření vedlejšího účastníka řízení

11. Vláda jako vedlejší účastnice řízení ve svém vyjádření, podepsaném tehdejším ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Janem Chvojkou, k návrhu na zrušení napadených ustanovení zákona o státní sociální podpoře shrnula stěžejní body argumentace navrhovatelky a uvedla, že názory skupiny senátorů na neústavnost napadené právní úpravy nesdílí, a navrhla zamítnutí návrhu jako nedůvodného.

12. K námitce, že napadená právní úprava popírá principy právní oblasti, jejíž je součástí, a neplní účel, který má plnit (resp. nesplňuje požadavek racionality), vláda uvedla, že Ústavní soud ve svých nálezech týkajících se sociálních práv opakovaně vyjadřuje zdrženlivost, a to s odůvodněním, že rozhodování o rozsahu sociálních práv patří mezi významné politické otázky, které jsou v prvé řadě předmětem volební soutěže, a nakonec o nich proto rozhodují volení reprezentanti v zákonodárném sboru. V této souvislosti podotkla, že v oblasti těch hospodářských, sociálních a kulturních práv, jichž se lze podle ustanovení čl. 41 odst. 1 Listiny domáhat jen v mezích prováděcích zákonů, je tímto ustanovením otevřen široký prostor pro zákonodárce při volbě nejrůznějších řešení. Zákonná

úprava proto nemusí být v přísném vztahu proporcionality k cíli, který je regulací sledován, tj. nemusí jít o opatření v demokratické společnosti nezbytné, jako je tomu u těch práv, jichž se lze dovolávat přímo z Listiny. Ústavní soud tak dle názoru vlády konstantně zastává názor, že testem ústavnosti projde taková zákonná úprava, u níž lze zjistit sledování nějakého legitimního cíle a jež tak činí způsobem, který si lze představit jako rozumný prostředek k jeho dosažení, byť nemusí jít o prostředek nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší. Na tomto místě odkázala příkladmo na nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 61/04 ze dne 5. 10. 2006 (N 181/43 SbNU 57; 16/2007 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 83/06 ze dne 12. 3. 2008 (N 55/48 SbNU 629; 116/2008 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 54/10 ze dne 24. 4. 2012 (N 84/65 SbNU 121; 186/2012 Sb.). Vláda má za to, že napadená právní úprava nepopírá principy právní oblasti, jejíž je součástí, plní účel, který má plnit, a činí tak způsobem, který lze označit za rozumný (racionální), předvídatelný a vylučující libovůli při jeho aplikaci.

13. K navrhovatelkou nastolené otázce rovnosti v právech a zákazu diskriminace vláda připomněla judikaturu Ústavního soudu, z níž dle vlády plyne, že Ústavní soud odmítl absolutní chápání principu rovnosti, přičemž dále konstatoval, že rovnost občanů nelze chápat jako kategorii abstraktní, nýbrž jako rovnost relativní. Speciální normy mohou pro určité obory stanovit zvláštní kritéria rovnosti, která ze všeobecného principu neplynou, protože aplikací zásady rovnosti nejsou stanoveny tak přesné meze, aby vylučovaly jakékoliv volné uvážení těch, kteří ji aplikují. Intenzita ústavního přezkumu pak není primárně závislá na existenci rozdílného zacházení, nýbrž na důvodu tohoto rozdílného zacházení. Dle názoru vlády je zřejmé, že v posuzovaném případě nedochází k porušení obecného principu rovnosti podle čl. 1 ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny, neboť princip rovného přístupu v oblasti nepojistných sociálních dávek, kterou je třeba vnímat a posuzovat v celkové souvislosti, je naplněn jednak dávkovým systémem pomoci v hmotné nouzi garantujícím domácnostem definovanou minimální životní úroveň, jednak i samotným vymezením nároku na přídavek na dítě ze systému státní sociální podpory, tj. „obecnou“ hranicí rozhodného příjmu v rodině.

14. K otázce konstrukce dávky vláda uvedla, že přídavek na dítě je sice konstruován jako nárok nezaopatřeného dítěte, ale zákonem stanovené podmínky nároku musí být vždy plněny všemi členy rodiny, tzv. okruhem společně posuzovaných osob. Přídavek na dítě je tak z povahy věci dávkou „rodinnou“, neboť podmínku příjmovou, případně pobytovou musí splnit všechny společně posuzované osoby. K tomu vláda dodala, že smysl a legitimita motivačního mechanismu vyšší výměry dávky jsou dány tím, že je v nejlepším zájmu dítěte život v rodině, která se vlastním úsilím a přičiněním snaží vytvořit a udržet takové sociální prostředí, které je pro rozvoj dítěte příznivé. Dítě přejímá do určité míry vzorce chování rodiny, neboť v ní žije, a budoucí chování dítěte je tak ovlivněno. Motivační prvek dávky může dle názoru vlády působit přímo na dítě v tom smyslu, že samo dítě může přispět ke zlepšení sociální situace své rodiny tím, že vlastní činností přispěje k zajištění příjmu jako člen rodiny, tj. osoba společně posuzovaná, neboť status nezaopatřenosti je po splnění zákonných podmínek přiznáván až do 26 let věku dítěte.

15. K navrhovatelkou nastolené otázce faktického sankčního charakteru napadené právní úpravy vláda poznamenala, že přídavek na dítě nemá kompenzační charakter. Původně byl konstruován jako univerzální dávka, kterou stát v souladu s § 1 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb. přispívá (nikoliv kompenzuje) na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin, tj. rodin do stanovené hranice příjmu. Nárok na přídavek na dítě má tedy dle zákona o státní sociální podpoře nezaopatřené dítě, avšak toliko v případě, že rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,70. Nárok na dávku je tedy dán splněním rozhodného příjmu rodiny, tedy příjmu okruhu společně posuzovaných osob. Výše dávky je tudíž dle názoru vlády spíše zvýhodněním, které má motivační prvek.

16. Závěrem svého návrhu vláda vzkázala, že nemá pochybnosti o ústavnosti napadených zákonných ustanovení, a upozornila, že v případě zrušení § 18 odst. 1 a 2 i slov „ve zvýšené míře“ v § 18 odst. 3, případně celého § 18 zákona o státní sociální podpoře může dojít k narušení smyslu celé normy, neboť úprava přídavku na dítě zasahuje do dalších ustanovení tohoto zákona.

IV. Vyjádření Veřejné ochránkyně práv

17. Na výzvu Ústavního soudu podle § 69 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) sdělila Veřejná ochránkyně práv, že do řízení o zrušení napadených ustanovení zákona o státní sociální podpoře nevstoupí.

V. Upuštění od ústního jednání

18. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení. Téhož názoru je ostatně i sama navrhovatelka. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažuje za potřebné provádět jakékoli dokazování.

VI. Podmínky meritorního posouzení návrhu

19. Ústavní soud konstatuje, že je příslušný k projednání návrhu na zrušení napadených zákonných ustanovení a že návrh skupiny 20 senátorů splňuje všechny zákonem stanovené formální náležitosti a byl podán osobami k tomu oprávněnými [§ 64 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu]. Zároveň neshledává žádný z důvodů nepřípustnosti návrhu, ve vztahu k němuž jsou splněny všechny podmínky pro jeho meritorní posouzení.

VII. Posouzení ústavní konformity legislativního procesu

20. V řízení o kontrole norem Ústavní soud podle ustanovení § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nejprve posuzuje ústavní konformitu legislativního procesu. V posuzovaném případě Ústavní soud z vyjádření účastníků řízení a ze sněmovních tisků, veřejně dostupných na adrese http://www.psp.cz, shledal, že napadená ustanovení zákona o státní sociální podpoře byla přijata v mezích Ústavou České republiky stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Navrhovatelka proti legislativní proceduře žádné námitky nevznesla.

VIII. Dikce napadených zákonných ustanovení

21. Ustanovení § 18 zákona o státní sociální podpoře včetně nadpisu zní:

„§ 18

Výše přídavku na dítě

(1) Výše přídavku na dítě činí za kalendářní měsíc, jde-li o nezaopatřené dítě ve věku

a) do 6 let 500 Kč,

b) od 6 do 15 let 610 Kč,

c) od 15 do 26 let 700 Kč.

(2) Pokud některá ze společně posuzovaných osob má v každém kalendářním měsíci rozhodného období příjem

a) podle § 5 odst. 1 písm. a) bodu 1, alespoň ve výši částky životního minima jednotlivce[8)],

b) podle § 5 odst. 1 písm. a) bodu 2,

c) z dávek nemocenského pojištění,

d) z dávek důchodového pojištění,

e) z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci[4)],

f) z příspěvku na péči o osobu do 18 let věku, nebo

g) z rodičovského příspěvku, pokud je poskytován po vyčerpání peněžité pomoci v mateřství,
náleží nezaopatřenému dítěti přídavek na dítě ve zvýšené výměře.
(3) Výše přídavku na dítě ve zvýšené výměře činí za kalendářní měsíc, jde-li o nezaopatřené dítě ve věku
a) do 6 let 800 Kč,
b) od 6 do 15 let 910 Kč,
c) od 15 do 26 let 1000 Kč.“

22. Poznámky pod čarou č. 8 a 4, jež však nejsou návrhem dotčeny, znějí:
„[8] Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.“
„[4] Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.“

IX. Meritorní přezkum návrhu

23. Ústavní soud zvážil argumentaci navrhovatelky, účastníků řízení i vedlejšího účastníka řízení a dospěl k závěru, že návrh není důvodný.

24. Ústavní soud nejprve připomíná svoji judikaturu týkající se ústavněprávních východisek přezkumu právních norem vydaných v oblasti sociálních práv. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/08 ze dne 23. 4. 2008 (N 73/49 SbNU 85; 166/2008 Sb.) Ústavní soud poukázal na pojmový znak sociálních práv, kterým je skutečnost, že nemají bezpodmínečnou povahu a je možné se jich domáhat pouze v mezích zákonů, jak stanoví čl. 41 odst. 1 Listiny. „Toto ustanovení dává pravomoc zákonodárci stanovit konkrétní podmínky realizace sociálních práv. Zákonné provedení nesmí být v rozporu s ústavními principy, jinými slovy, příslušné zákony nesmí ústavně zaručená sociální práva popřít či anulovat. Při provádění ústavní úpravy, zakotvené v Listině, se zákonodárce musí řídit čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. U sociálních práv lze konstatovat, že jejich souhrnným omezením je právě skutečnost, že nejsou, na rozdíl např. od základních práv a svobod, přímo vymahatelná na základě Listiny. Jejich omezenost spočívá právě v nutnosti zákonného provedení, které je ovšem zároveň podmínkou konkrétní realizace jednotlivých práv. Tyto skutečnosti souvisí se specifickým charakterem sociálních práv, která jsou závislá zejména na ekonomické situaci státu … V rámci těchto mezí má zákonodárce poměrně širokou možnost upravit provedení jednotlivých sociálních práv, včetně možnosti jejich změn … Zakotvení jejich existence v Listině znamená, že při zákonné úpravě musí být zachován jistý minimální standard těchto sociálních práv.“

25. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/07 ze dne 23. 3. 2010 (N 61/56 SbNU 653; 135/2010 Sb.) k tomu Ústavní soud doplnil, že z takto nastíněné judikatury Ústavního soudu lze ve vztahu k ústavnímu zakotvení sociálních práv zobecnit tři základní východiska. Prvním z nich je, že pro přezkum ústavnosti zákonů obsahujících úpravu sociálních práv je dán užší prostor, než je tomu u základních práv podle hlavy druhé, třetí a páté Listiny, kdy tento prostor je vymezen ustanoveními čl. 41 odst. 1 a čl. 4 odst. 4 Listiny. Druhým východiskem pak je zákaz (vyloučení) libovůle při jejich úpravě (s odkazem na čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny) a konečně třetím je nezbytnost zákonné úpravy sociálních práv (čl. 41 odst. 1 Listiny).

26. Ústavní soud předesílá, že otázkou diferenciace přídavků na děti se již ve své judikatuře v minulosti zabýval. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 40/97 ze dne 2. 9. 1998 (N 96/12 SbNU 27; 223/1998 Sb.) uvedl: „Nerovnost v sociálních vztazích, má-li se dotknout základních lidských práv, musí dosáhnout intenzity zpochybňující alespoň v určitém směru již samu podstatu rovnosti. Pokud by bylo stanovení různých podmínek sociálních dávek v závislosti na odůvodněných potřebách určitých skupin osob považováno paušálně za porušení základního práva a rovnosti v právech, znamenalo by to, že u sociálních dávek by vlastně žádnou podmínku pro nárok nebo jeho výši, spočívající např. ve věku, v době či individuálním posuzování sociální a ekonomické situace, ani nebylo možno stanovit.“

27. Ústavní soud dále podotýká, že posuzuje-li ústavnost právní úpravy dotýkající se oblasti těch hospodářských, sociálních a kulturních práv, na něž dopadá již zmíněné ustanovení čl. 41 odst. 1 Listiny, poměřuje ji v prvé řadě testem rozumnosti (racionality), který se v judikatuře Ústavního soudu jako metodologický nástroj k přezkumu zásahu zákonodárce do oblasti ústavně garantovaných sociálních práv prosadil a ustálil [srov. kupř. bod 42 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 34/17 ze dne 9. 7. 2019 (N 130/95 SbNU 84; 224/2019 Sb.)]. Test racionality sestává z těchto čtyř kroků: 1. vymezení smyslu a podstaty, tedy esenciálního obsahu (jádra) hospodářského, sociálního či kulturního práva, 2. zhodnocení, zda se zákon nedotýká samotné existence sociálního práva nebo skutečné realizace jeho esenciálního obsahu, 3. posouzení, zda zákonná úprava sleduje legitimní cíl; tedy zda není svévolným zásadním snížením celkového standardu základních práv, a 4. zvážení otázky, zda zákonný prostředek použitý k jeho dosažení je rozumný (racionální), byť nikoliv nutně nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší.

28. Prvním krokem přezkumu v rámci tohoto testu je vymezení smyslu a podstaty sociálního práva, resp. jeho esenciálního obsahu. Navrhovatelka, byť tak činí pouze na okraj své argumentace, uvádí, že naříkanou právní úpravou je dle jejího názoru dotčena garance obsažená v čl. 32 odst. 1 Listiny. Konkrétně „garance minimálního standardu lidské důstojnosti“, již má zajišťovat předmětná dávka. Zvláštní ochranou dětí a mladistvých ve vazbě na rodinu a rodičovství je však spíše ochrana dětí před vlivy, které mohou mít na jejich vývoj obzvláště nepříznivý vliv. Právní úprava přídavku na dítě tuto zvláštní ochrannou úlohu neplní, mimo jiné i proto, že přídavek na dítě jako sociální dávka je fakticky určen rodině, v níž dítě vyrůstá, resp. je na rodinu vázán, třebaže příjemcem této dávky je z formálního hlediska výlučně samotné nezaopatřené dítě. Právě z důvodu tohoto těsného funkčního propojení dítěte, rodiny a rodičovství se spíše nabízí posouzení napadené právní úpravy prizmatem čl. 32 odst. 5 Listiny, což připouští i navrhovatelka. Dle tohoto ustanovení rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu. Tato pomoc, již Listina blíže nespecifikuje, má různorodou formu, může být hmotné i nehmotné povahy. Z větší části je zakotvena zejména v právních předpisech z oblasti sociálního zabezpečení, jejíž jsou napadená zákonná ustanovení součástí. Smyslem této pomoci je podpora rodiny jako základní stavební jednotky státu. Ústavní soud přitom nepřehlédl, že (na rozdíl od navrhovatelkou předestřeného čl. 32 odst. 1 Listiny) právo na pomoc rodičům pečujícím o děti zakotvené v čl. 32 odst. 5 Listiny není obsaženo ve výčtu těch práv, jichž se lze domáhat pouze v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí (čl. 41 odst. 1 Listiny). To však ve skutečnosti na povaze citovaného sociálního práva co do jeho vymahatelnosti nic nemění, neboť sotva si lze rozumně představit možnost domáhat se jeho přímé realizace s pouhým odkazem na čl. 32 odst. 5 Listiny. Ostatně citované ustanovení v odstavci 6 výslovně stanoví, že podrobnosti upraví zákon.

29. Druhým krokem testu rozumnosti je zhodnocení toho, zda se napadené ustanovení dotýká samotné existence uvedeného sociálního práva nebo skutečné realizace jeho esenciálního obsahu. Navrhovatelka primárně netvrdí nesoulad s ústavním pořádkem přídavku na dítě v jeho základní výměře, sporuje pouze podmínky, za nichž vzniká oprávněnému nárok na přídavek na dítě ve zvýšené výměře. Ústavní soud v té spojitosti poukazuje na skutečnost, že nárok na přídavek na dítě v základní výši má dle ustanovení § 17 zákona o státní sociální podpoře každé nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,70. Napadená právní úprava přídavku na dítě v jeho zvýšené výměře tak pouze rozšiřuje, a nikoli ohrožuje samotnou existenci základního práva. Ostatně, ani případná absence přídavků na dítě by nutně nemusela znamenat vyprázdnění daného sociálního práva, neboť pomoc státu rodičům pečujícím o děti se neomezuje na přídavek na dítě. Stát takové rodiny může podporovat a také podporuje i jinou formou; zejména skrze další sociální dávky (příkladmo lze uvést dávky

porodného či rodičovský příspěvek). Blíže se však touto hypotetickou otázkou není nutno v kontextu projednávané věci dále zabývat.

30. V dalším kroku je třeba posoudit, zda napadená zákonná úprava sleduje legitimní cíl, tedy zda nepředstavuje svévolné zásadní snížení celkového standardu daného sociálního práva. Tak tomu, jak ostatně plyne již ze shora vyloženého, není. Zavedení přídavku na dítě ve zvýšené výměře při ponechání této dávky v její původní základní výměře, včetně zachování podmínek, za nichž na ni vzniká oprávněným osobám nárok, ze své podstaty nemůže vést ke snížení takového standardu. Naopak tento standard může jen zvýšit tím, že některým příjemcům vznikne nárok na výplatu „štědřejší“ sociální dávky.

31. Posledním, čtvrtým krokem testu racionality je zvážení otázky, zda zákonný prostředek použitý k dosažení vytknutého cíle je rozumný (racionální). Ústavní soud zkoumal, zvolil-li zákonodárce řešení, které je s ohledem na možné protichůdné legitimní zájmy rozumné. Ustanovení § 18 odst. 2 písm. a) až g) zákona o státní sociální podpoře představuje vyčerpávající výčet kategorií příjmů společně posuzovaných osob, jejichž pobírání alespoň jednou z těchto osob v kalendářním měsíci zakládá nárok nezaopatřeného dítěte na přídavek na dítě ve zvýšené výměře. Ze specifikace jednotlivých příjmů je zřejmé, že se jedná o příjmy získané prací nebo o příjmy, které jsou alespoň předchozí prací podmíněny. To ostatně vyplývá i z odůvodnění pozměňovacího návrhu předloženého poslancem Romanem Sklenákem ve druhém čtení návrhu zákona č. 200/2017 Sb. Svůj pozměňovací návrh jmenovaný poslanec zdůvodnil v písemně předloženém návrhu č. 5950 (dostupný na internetových stránkách Poslanecké sněmovny www.psp.cz – sněmovní tisk č. 854/0) takto: „Zvýšení částky přídavku na dítě do rodin, které mají příjem z pracovní aktivity, případně dávek, které ji nahrazují, je podporou směřující do rodin, které zvyšují svoji životní úroveň legální prací, a to vedle podpory v oblasti daňové (slevy na dani z příjmu, daňové bonusy). Podpora je na rozdíl od daňové podpory rozšířena i na rodiny, kde sice nikdo nemá příjem z pracovní činnosti, ale alespoň někdo z členů rodiny pobírá dávky, které z pracovní činnosti vycházejí – zpravidla dávky pojistné.“

32. Ostatně již původní důvodová zpráva [(volební období 1992–1996) – 1444/0 vládní návrh zákona o státní sociální podpoře] k návrhu samotného zákona č. 117/1995 Sb. obsahovala následující odůvodnění: „Životní úroveň občanů a rodin musí vycházet především z pracovních příjmů, sociální redistribuce nesmí deformovat, ale pouze účelně korigovat příjmovou diferenciaci tak, aby motivovala ke zvyšování příjmů a aby se snížila závislost občanů a rodin na sociálních příjmech. Sociální příjmy nesmí působit demotivačně a nivelizačně. Proto musí být nový systém státní sociální podpory hospodárný, účelný a adresný, tj. musí vycházet z konkrétní sociální události a situace.“

33. Z právě řečeného je patrné, že napadená právní úprava přídavku na dítě v jeho zvýšené výměře nemá povahu kompenzační dávky, resp. nesleduje cíl pomoci nezaopatřeným dětem z rodin jsoucích v obzvláště tíživé ekonomické situaci. Naopak, konstrukce přídavku na dítě ve zvýšené výměře má motivační charakter. Jeho smysl lze spatřovat v tom, že v nejlepším zájmu dítěte je život v takové rodině, jejíž členové se vlastním úsilím snaží vytvořit podmínky, které jsou pro péči o dítě a jeho samotný rozvoj příznivé. Nepochybně je pro dítě dobrým vzorem, pokud alespoň někdo z rodiny získává prostředky k životu prací. V tomto ohledu považuje Ústavní soud napadenou právní úpravu za racionální. Otázka hodnocení smysluplnosti, efektivity či vhodnosti řešení zvoleného napadenou právní úpravou se ale již ocitá mimo rámec přezkumu Ústavního soudu.

34. Tento poslední krok testu racionality současně úzce souvisí s ústřední námitkou navrhovatelky, jíž je dle ní porušení zásady rovnosti ve světle nedůvodné diskriminace. Nebylo by možné dospět k závěru o rozumnosti napadené právní úpravy, jestliže zákonný prostředek použitý k dosažení vytknutého cíle by ve skutečnosti popíral základní zásady demokratického právního státu, k nimž patří i zásada rovnosti a zákazu diskriminace, ať už

přímé, či nepřímé. Ústavní soud však porušení uvedených zásad neshledal. Je nepochybné, že napadené zákonné ustanovení rozlišuje skupiny příjemců přídavku na dítě ve zvýšené výměře podle druhu příjmů společně posuzovaných osob v rodině. Lze tak sice na jednu stranu souhlasit s argumentací navrhovatelky v tom, že dítě je v důsledku podmínění nároku na daný přídavek příjmy společně posuzovaných osob vystaveno odlišnému právnímu, a tím i ekonomickému zacházení na základě příslušnosti k rodině, aniž by (zpravidla) samo mělo na jednání těchto osob či jejich status vliv. Na druhou stranu nelze ovšem přehlédnout, že toto různé právní zacházení je, jak zřetelně plyne ze shora nastíněné konstrukce této sociální dávky, záměrné. Přitom tento záměr se nezakládá na Listinou zapovězených důvodech diskriminace, ale na motivaci rodin s dětmi dosáhnout určitého ekonomického a zejména sociálního statusu, který si očima zákonodárce zaslouží stimulaci. Nejedná se o diskriminaci z důvodu sociálního původu či rodu, jak ji uvádí čl. 3 odst. 1 Listiny. Sociální původ či rod jsou jednou pro vždy dané od okamžiku narození. Zdroje příjmů v rodině se však mohou měnit, a tím se mění i možný nárok na přídavek na dítě. I zde platí závěry vyslovené ve vzpomínaném nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 40/97, že tuto nerovnost v sociálních vztazích v podobě stanovení různých podmínek přídavku na dítě nelze pokládat za porušení ústavní zásady rovnosti v právech, neboť vodítkem této nerovnosti je i zde individuální posuzování sociální a ekonomické situace adresátů této sociální dávky.

35. Ani skutečnost, že nezaopatřené dítě, které je příjemcem přídavku, nemá na jednání společně s ním posuzovaných osob či jejich postavení vliv, nepůsobí protiústavnost napadeného zákonného ustanovení. Jak Ústavní soud připomněl výše, k péči o dítě, jeho výchově a prospívání vůbec nedochází v sociálně „izolovaném“ prostředí, nýbrž v rámci rodiny jako entity se vzájemným velmi úzkým propojením sociálních vztahů jejích členů, které zpravidla spojuje též pokrevní pouto. Proto je nárok na poskytnutí přídavku vázán na okruh společně posuzovaných osob, a nikoli výlučně na situaci samotného dítěte jako recipienta dávky. Argumentace navrhovatelky však tuto stěžejní okolnost nebere v potaz, resp. úlohu rodiny v tomto ohledu upozaďuje. Podle názoru Ústavního soudu je však nutno tuto skutečnost náležitě zohlednit a promítnout do posouzení souladu napadené právní úpravy s ústavním pořádkem.

36. Z uvedeného je tedy zřejmé, že napadená právní úprava zákona o státní sociální podpoře není ve výše rozebraných ohledech v rozporu s ústavním pořádkem. Ústavní soud tudíž podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu návrh na zrušení napadených ustanovení zákona o státní sociální podpoře jako nedůvodný zamítl.

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudců Ludvíka Davida, Pavla Rychetského a Kateřiny Šimáčkové

1. S nálezem pléna nesouhlasíme a uplatňujeme vůči němu podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, odlišné stanovisko. Jsme totiž přesvědčeni, že mělo být návrhu vyhověno a mělo být zrušeno celé ustanovení § 18 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, s odkladem účinnosti a uloženo zákonodárci, aby přijal úpravu nerozlišující mezi dětmi jako příjemci sociální dávky, protože napadená úprava v rozporu s čl. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod přistupuje k dětem, jimž ze zákona o státní sociální podpoře vzniká nárok na přídavek na dítě, diskriminačním způsobem, neboť je rozděluje podle kritéria jejich sociálního původu.

2. Napadenou právní úpravou jsou děti z nízkopříjmových rodin rozdělovány do dvou skupin, a to na děti z rodin, jejichž rodiče pracují, a na děti, jejichž rodiče nepracují; a ty děti, narozené rodičům, kteří nepracují, jsou napadenou právní úpravou znevýhodněny. Byť i se daná právní úprava stala součástí zákona poslaneckým návrhem sociálně demokratického

poslance Romana Sklenáka, je jak z projednávání novelizace v legislativním procesu, tak i z vyjádření vlády patrno, že se jednalo o poslanecký návrh mající od samého počátku vládní podporu. Již při projednávání v Parlamentu bylo kritizováno, že jsou jím trestány děti za to, že se narodily nesprávným rodičům (Jiří Dienstbier), či že je diskriminační, je-li příspěvek dětem rozdělován podle toho, co rodiče dělají či nedělají (Václav Láska). Vláda ve svém vyjádření k Ústavnímu soudu napadenou úpravu vysvětluje tím, že se jedná o motivační mechanismus, opírající se o to, že je v nejlepším zájmu dítěte život v rodině, která se vlastním úsilím a přičiněním snaží vytvořit a udržet takové sociální prostředí, které je pro rozvoj dítěte příznivé. Dítě podle vládního vyjádření přejímá do určité míry vzorce chování rodiny, neboť v ní žije, a budoucí chování dítěte je tak ovlivněno. Podle vlády může motivační prvek dávky působit přímo na dítě v tom smyslu, že samo dítě může přispět ke zlepšení sociální situace své rodiny vlastní pracovní činností, neboť status nezaopatřenosti je po splnění zákonných podmínek přiznáván až do 26 let věku dítěte (citováno v bodě 14 nálezu). Většina pak v přijatém nálezu tento argument vlády přijala a rozumnost a legitimní účel onoho rozdělování mezi dětmi jako příjemci předmětné dávky shledala právě v tom, že je v nejlepším zájmu dítěte život v takové rodině, jejíž členové se vlastním úsilím snaží vytvořit podmínky, které jsou pro péči o dítě a jeho samotný rozvoj příznivé. Nepochybně je pro dítě dobrým vzorem, pokud alespoň někdo z rodiny získává prostředky k životu prací (bod 33).

3. Většina ve svém zamítavém rozhodnutí tedy posvětila ten závěr, že děti či mladiství mají pykat za rodiče, kteří jednají v rozporu s jejich nejlepším zájmem a do budoucna je negativně ovlivňují.

4. Jedním z konceptů vysvětlujících důvody neúspěchu jednotlivce ve společnosti je koncept kultury chudoby. Termín již na konci padesátých let minulého století formuloval americký antropolog Oscar Lewis. Ve svých úvahách vycházel z předpokladu, že se chudí lidé na svoji marginální pozici v rámci majoritní společnosti racionálně adaptují. Výsledkem této (mal)adaptace na nevyhovující životní podmínky je podle Lewise fenomén kultury chudoby, který je definován jako specifický vzorec jednání, mezigeneračně předávaný v procesu učení (socializace). Proto dítě vyrůstající v prostředí, v němž ani jeden z rodičů neusiluje o vzdělání či práci, je výrazně více zatíženo budoucím neúspěchem než dítě, jehož rodiče se usilují o lepší budoucnost. Současná sociologie (srov. například Currid-Halkett, E. The Sum of Small Things: A Theory of the Aspirational Class. Princeton: Princeton University Press, 2017) vystihuje jako klíčové rozdělení sociálního původu jednotlivce skutečnost, zda pochází z usilující rodiny, či nikoli. Usilující třída není jednoznačně rozpoznatelná podle ekonomického kapitálu, ale její příslušníky spojuje kulturní kapitál a sdílené sociální praktiky, jež dávají dítěti do budoucna mnohem vyšší šanci uspět než dětem z rodin pohybujících se v rámci tzv. kultury chudoby. Český zákonodárce se pak v napadené úpravě rozhodl rozlišovat děti a jejich nárok na sociální dávku právě podle jejich původu, tedy toho, zda pocházejí z rodiny, „která se snaží," či z rodiny, která již upadla do kultury chudoby. Nejen, že je takovýto přístup diskriminační, ale navíc nakládá na již tak znevýhodněné děti další zátěž.

5. Sám zákon o státní sociální podpoře definuje sociální dávku – přídavek na děti jako nárok dítěte (§ 17) a od dosažení zletilosti se pak příjemcem dávky stává přímo zletilé nezaopatřené dítě (§ 19 odst. 1), přičemž v tomto případě se bude jednat zejména o zletilé dítě, které ještě studuje. Ačkoli právě pro dítě ze sociálně zatížené rodiny (žijící často ve výše uvedené kultuře chudoby) bylo mnohem náročnější než pro dítě z usilující rodiny studovat a udržet se ve škole, získává od státu další diskriminující sdělení, že není považováno za stejně dobré či hodné pomoci jako jeho spolužáci, jejichž rodiče jsou sice chudí, ale pracují či se o to v minulosti pokusili.

6. Nijak nerozporujeme skutečnost, že je primárně politickou otázkou, zda vůbec bude ve státě podporováno rodičovství a jak bude zajišťována sociální podpora natality. Je tedy na

rozhodnutí vlády a Parlamentu, zda bude podporovat spíše rodiče či zda bude adresovat podporu přímo dětem. Je rovněž nezpochybnitelné, že má aktuální politická většina širší míru uvážení při rozhodování a že systémy sociální podpory mají v sobě obsaženy motivační mechanismy. Avšak v tomto případě napadená úprava adresuje dávku přímo dětem a současně některé z nich zatěžuje důsledky jednání, které ony nemají jak ovlivnit. V demokratickém právním státě založeném na rovnosti lidí však není možné, aby docházelo k nespravedlivému rozlišování mezi lidmi podle jejich sociálního původu. Tím je porušena zásada rovnosti, zakotvená v čl. 1 Listiny základních práv a svobod, a zákaz diskriminace lidí podle jejich sociálního původu, zakotvený v čl. 3 Listiny.

7. Nemůžeme se ztotožnit ani se závěrem většiny, že k péči o dítě dochází v rámci rodiny jako entity se vzájemným velmi úzkým propojením sociálních vztahů, a proto je nárok na poskytnutí přídavku vázán na okruh společně posuzovaných osob, a nikoli výlučně na situaci samotného dítěte jako recipienta dávky (bod 35). Tento závěr totiž zbavuje dítě jako takové hodnoty lidské bytosti a činí je jen součástkou rodiny a jeho cenu a péči státu o něj dovozuje z kvality jeho rodiny, nikoli z kvality jeho jedinečného lidství. Napadená úprava tak zasahuje do podstaty lidské důstojnosti dotčeného dítěte, kterou chrání čl. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Odlišné stanovisko soudce Vojtěcha Šimíčka

S nálezem pléna nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 14 zákona o Ústavním soudu odlišné stanovisko. Jsem totiž přesvědčen, že mělo být návrhu vyhověno a mělo být zrušeno celé ustanovení § 18 zákona o státní sociální podpoře pro jeho rozpor s čl. 1 a s čl. 3 odst. 1 ve spojení s čl. 32 odst. 1 a 5 Listiny základních práv a svobod s odpovídajícím odkladem vykonatelnosti a současně mělo být uloženo zákonodárci, aby přijal úpravu nerozlišující mezi nezaopatřenými dětmi jako příjemci sociální dávky.

Důvodem, který mne vede k odlišnému stanovisku, je přesvědčení, že označil-li zákonodárce jako adresáta této dávky výslovně „nezaopatřené dítě“ (§ 17 zákona č. 117/1995 Sb.), není dán žádný rozumný důvod, aby bylo diferencováno mezi těmito dětmi podle toho, o jaký typ příjmů společně posuzovaných osob se jedná. Podle ustanovení § 19 citovaného zákona se tento přídavek vyplácí přímo tomuto dítěti, pokud je zletilé, a jiné osobě jen tehdy, jedná-li se o dítě nezletilé. Je tak zřejmé, že rodiče jsou nikoliv adresáty této dávky, nýbrž pouze platebním místem.

Základní problém předmětné dávky spočívá v tom, že se tváří jako motivační zvýhodnění některých rodin. Ve skutečnosti však nejde o nic jiného než o znevýhodnění některých konkrétních rodin. Výsledný „znevýhodňující efekt“ je totiž principiálně stejný tehdy, sníží-li se některým adresátům sociální dávky, jako když se „jen“ ostatním tyto dávky navýší. Legislativní provedení je sice odlišné, výsledný efekt je však totožný. Nastala tak podle mého přesvědčení situace, kterou setrvalá judikatura Ústavního soudu vymezila jako porušení zákazu vyloučení libovůle při úpravě sociálních práv. Míře odlišného zacházení mezi jednotlivými posuzovanými skupinami totiž musí přiměřeně odpovídat míra odlišností, které tyto skupiny vykazují [např. nález sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.)]. Z řešení zvoleného zákonodárcem nicméně čouhá jako „sláma z bot“ jeho účelovost, jeho důsledky jsou zcela nerozumné, a neobstojí proto ani v modifikovaném testu proporcionality.

Předmětná diferenciace se vymyká i z celkové koncepce zákona č. 117/1995 Sb. Podle jeho ustanovení § 1 odst. 1 totiž platí, že „[s]tátní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu“. Je tak zřejmé, že rozhodujícím kritériem pro vyplácení jednotlivých dávek státní sociální podpory je výše příjmu posuzovaných osob, jelikož jejich

smyslem je zajištění nákladů na základní potřeby dětí a rodin. Tyto potřeby jsou přitom stejné bez ohledu na okolnost, z jakých zdrojů mají posuzované osoby příjem. Plně proto souhlasím s argumentací navrhovatele ohledně kompenzační funkce předmětné dávky.

Sociální dávka má totiž sloužit k zajištění důstojného života dotčené osoby (aspekt sociální potřebnosti), a nemá být proto odstupňována podle formy příjmů. V tomto případě navíc dítě nemůže toto znevýhodnění vůbec nijak ovlivnit, čímž je popřen i tvrzený motivační aspekt předmětné dávky. Argumentaci většiny pléna použitou v bodu 33 ohledně motivačního charakteru této dávky (jejíž „smysl lze spatřovat v tom, že v nejlepším zájmu dítěte je život v takové rodině, jejíž členové se vlastním úsilím snaží vytvořit podmínky, které jsou pro péči o dítě a jeho samotný rozvoj příznivé. Nepochybně je pro dítě dobrým vzorem, pokud alespoň někdo z rodiny získává prostředky k životu prací“) považuji v tomto kontextu za zcela zavádějící.

Nemluvě ani o tom, že napadená zákonná úprava je čistě arbitrární a přiznává zvýšenou výměru přídavku i v případě jiných sociálních dávek, resp. dávek důchodového pojištění. V tomto ohledu mi proto zcela uniká racionalita zákonné úpravy, dovozovaná většinou pléna (bod 33), v situacích, kdy ostatní posuzované osoby pobírají jako svůj jediný příjem např. dávky důchodového pojištění anebo se jedná o osamělou matku, která pobírá rodičovský příspěvek bez předchozího nároku na peněžitou pomoc v mateřství. Skutečně jsou tyto osoby „pro dítě dobrým vzorem“, který by měly následovat, a právě v tomto aspektu je ústavně odůvodnitelná rozumnost napadené zákonné úpravy? S tím nesouhlasím.

Závěrem konstatuji, že vůbec nezpochybňuji okolnost, že zákonodárce má plné právo koncipovat nárok na sociální dávky (rovněž) podle motivačních kritérií. Pokud by se však měl tento přístup promítnout i do odstupňování přídavku na dítě, musel by v tomto směru zákonnou úpravu úplně přepracovat a koncipovat zcela odlišně. Není totiž možné současně vycházet ze zákonného předpokladu, že se jedná o sociální dávku dítěte, a přitom odlišovat její výši podle druhu příjmů blízkých osob, což je okolnost, kterou toto dítě nemůže nijak ovlivnit.

3. Odlišné stanovisko soudce Davida Uhlíře

S nálezem pléna Ústavního soudu v této věci nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 14 zákona o Ústavním soudu odlišné stanovisko.

Mám za to, že návrhu skupiny senátorů na zrušení části § 18 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, mělo být vyhověno.

Shodně s disentujícím soudcem Vojtěchem Šimíčkem soudím, že napadené ustanovení zákona je v rozporu s čl. 1 a s čl. 3 odst. 1 ve spojení s čl. 32 odst. 1 a 5 Listiny základních práv a svobod. Porušuje zásadu rovnosti, když dětem žijícím v rodině s horším majetkovým a pracovním postavením přiznává menší nárok na sociální podporu (která je projevem základního práva zaručeného čl. 32 odst. 1 a 5 Listiny) než dětem z rodin lépe postavených či více se snažících. Tento zásah do základního práva není dostatečně vyvážen žádnou výhodou nebo celospolečenským prospěchem, které by porušení zásady rovnosti mohly ospravedlnit. Argument, že zvýšená míra přídavku na dítě bude motivovat jeho nejbližší rodinu ke zvýšenému pracovnímu úsilí, nemůže dle mého soudu obstát, a to ze tří důvodů.

Prvním důvodem je problematický charakter přídavku na dítě, který podle svého názvu (a zřejmě i historického původu) měl sloužit jako dávka určená rodičům. Fakticky tak působí v případě nezletilých dětí, kdy je přídavek vyplácen osobě, která má dítě v přímém zaopatření, byť náleží nezletilému. Jelikož o nakládání s přídavkem rozhodují tyto osoby, teoreticky je rozdíl dvou či tří set korun přídavku na dítě měsíčně může vést k nastoupení zaměstnání. Od zletilosti je však přídavek vyplácen přímo dítěti, které nijak nemůže pracovní morálku svých nejbližších ovlivnit. Byť zákon hovoří o zvýšené výměře přídavku, vzhledem k tomu, že na tuto zvýšenou výměru nedosáhne jen malá menšina dětí, jedná se ve skutečnosti o to, že

vyplácení přídavku jen v základní výměře je sankcí za to, že rodiče dítěte nepracují. Nelze také přehlédnout, že vývoj zaměstnanosti daleko více odráží hospodářský cyklus než míru chutě jednotlivců pracovat.

Druhým důvodem je skutečnost, že pracovní povinnost byla de facto zrušena v roce 1990 zrušením trestného činu příživnictví podle § 203 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Otázkou, zda může být někdo nucen pracovat pod hrozbou případné sankce, se zabýval zevrubně Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.), kdy zrušil institut veřejné služby vyplývající z § 18a zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Mám za to, že i v dnes posuzovaném případě měl Ústavní soud zvažovat soulad napadených ustanovení se zákazem nucené práce, byť finanční dopad (tedy sankce) je v případě přídavku na dítě na postavení rodiny podstatně nižší, než byl v případě uchazeče o zaměstnání.

Třetím důvodem je všeobecná problematičnost tzv. „workfare“, tedy systému sociální podpory závislé na pracovním úsilí příjemce podpory. Aby tento systém byl účinný, nemůže spočívat v jednom osamoceném zákonném ustanovení, ale musí být součástí dobře připravené strategie, která bude sahat od podpory předškolního a školního vzdělání, rekvalifikace, pomoci při nalezení zaměstnání (i jeho udržení), sociální práce a sociálního bydlení. Sociální propast, v které žije přes obecnou prosperitu zřejmě několik set tisíc občanů Česka, vyžaduje ke svému vyrovnání podstatně víc soustředěného úsilí, než je uzákonění rozdílné výměry příspěvku na dítě.

Č. 213
Neúměrné krácení odměny stěžovatele jako obhájce v trestním řízení (sp. zn. I. ÚS 748/19 ze dne 17. prosince 2019)

Účast obhájce v přípravném řízení je jednou ze základních garancí spravedlivého procesu a její omezení je možné jen ve výjimečných případech. Ustanovení § 151 odst. 2 trestního řádu v kombinaci s ostatními relevantními ustanoveními (zejm. § 39 trestního řádu) pak tyto záruky garantuje všem obviněným bez rozdílu majetkových poměrů nebo sociálního postavení. Citované ustanovení je tedy třeba chápat i jako promítnutí zákazu diskriminace a principu rovného zacházení do trestního práva. Aby záruka nebyla pouze formální, musí být při aplikaci vždy zohledněn právě výše uvedený účel předmětného ustanovení. V daném kontextu je jako nepřípustný zásah možné chápat takové nastavení pravidel pro úhradu odměny a náhradu hotových výdajů, které sice jejich určitou úhradu garantuje, ale tak, že obhájce není schopen předem ani rámcově odhadnout, kolik mu bude skutečně nakonec zaplaceno. Z této nejistoty pak může plynout neúměrný tlak na co nejnižší rozsah obhájcem prováděných úkonů a s tím související významné riziko nepřípustného zásahu do materiálních podmínek realizace práva na právní pomoc. Má-li mít obviněný, jemuž byl obhájce ustanoven dle § 38 a násl. trestního řádu, rovný přístup k právu na spravedlivý proces, nesmí výkon činnosti ustanoveného obhájce svou kvalitou zaostávat za činností obhájce zvoleného a placeného obviněným.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře, soudce Tomáše Lichovníka a soudce Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Mgr. Libora Nerada, zastoupeného JUDr. Václavem Vlkem, advokátem, se sídlem v Praze, Sokolovská 22, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2018 sp. zn. 67 To 418/2018 a proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 28. června 2018 sp. zn. 67 T 22/2017, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení, takto:

Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2018 sp. zn. 67 To 418/2018 a usnesením Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 28. června 2018 sp. zn. 67 T 22/2017 bylo porušeno základní právo stěžovatele, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Uvedená usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a shrnutí řízení před obecnými soudy

1. Stěžovatel navrhl zrušení ve výroku uvedeného usnesení Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) z důvodu tvrzeného porušení jeho základních práv, zaručených v čl. 2 odst. 3, čl. 3 odst. 1, dle čl. 11 odst. 1 a 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv

a svobod (dále též jen „Listina“). Jelikož z odůvodnění ústavní stížnosti plyne, že stěžovatel napadá a požaduje zrušit i usnesení Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 28. června 2018 sp. zn. 67 T 22/2017, v rámci teorie tzv. „širšího petitu“ Ústavní soud podrobil ústavněprávnímu přezkumu i toto rozhodnutí obecného soudu.

2. Stěžovatel, který je advokátem, vyúčtoval po skončení trestního řízení vedeného u Obvodního soudu pro Prahu 1 (dále též „obvodní soud“) pod sp. zn. 67 T 22/2017 odměnu ustanoveného obhájce za celkem 98 úkonů právní služby (při sazbě 1 840 Kč za úkon) a paušální náhradu hotových výdajů v celkové výši 200 760 Kč. Předmětné trestní řízení bylo vedeno pro trestný čin podvodu dle § 210 odst. 2, 4 a odst. 5 písm. a) trestního zákoníku, přičemž obviněný P. K., jehož byl stěžovatel obhájcem, byl stíhán pouze pro jeden skutek (kterého se měl dopustit spolu s několika dalšími spoluobviněnými) v rámci rozsáhlé trestné činnosti, propojené dvěma hlavními obviněnými. V ostatních skutcích v rámci obžaloby P. K. nefiguroval a trestní řízení bylo skončeno osvobozujícím rozsudkem ve vztahu k tomuto obviněnému. Usnesením sp. zn. 67 T 22/2017 ze dne 28. června 2018 přiznal soud prvního stupně stěžovateli nárok na odměnu a na úhradu hotových výdajů v částce pouze 36 680 Kč. Převážnou část rozdílu mezi požadovanou částkou a částkou přiznanou odůvodnil tak, že se stěžovatel účastnil i úkonů (výslechů), které se sice týkaly předmětného trestního řízení, ale jiných skutků, než ze kterých byl obviněn P. K. Tuto účast soud prvního stupně vyhodnotil jakožto nadbytečnou; uvedl, že stěžovatel sice byl zván policejním orgánem na výslechy, policejní orgán ale vždy stěžovatele informoval, jakého skutku se výslech týká, a stěžovatel tedy měl sám vyhodnotit nezbytnost své účasti. Advokát je podle soudu prvního stupně oprávněn, ale nikoli povinen účastnit se plánovaných procesních úkonů, a to i v kontextu povinnosti obhájce postupovat vždy v souladu se zájmem klienta, a účelově tak nenavyšovat náklady obhajoby.

3. Proti usnesení soudu prvního stupně podal stěžovatel stížnost, v níž napadl způsob určení odměny obhájce a nepřiznání odměny za úkony spočívající v účasti u výslechů obviněných a svědků. Argumentoval především tím, že byl na jednotlivé výslechy zván policejním orgánem a dále poukázal i na závěry nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2025/10 ze dne 14. 10. 2010 (N 210/59 SbNU 69). Městský soud usnesením ze dne 29. listopadu 2018 sp. zn. 67 To 418/2018 stížnost zamítl. V odůvodnění potvrdil argumentaci obvodního soudu a vymezil se vůči argumentaci nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2025/10. Zásadní rozdíl proti uvedenému nálezu shledal v podrobném informování stěžovatele o skutku, kterého se plánovaný výslech měl týkat; stěžovatel tedy dle městského soudu mohl zvážit, na kterém úkonu je jeho účast nezbytná a na kterém je naopak nadbytečná. V závěru odůvodnění ještě městský soud upozornil na to, že těžiště dokazování v trestním řízení je v řízení před soudem, nikoliv v přípravném řízení.

II. Ústavněprávní argumentace stěžovatele

4. Podle stěžovatele vycházel městský soud nesprávně z mimořádné schopnosti policejního orgánu předvídat obsah výpovědí každého z obviněných a svědků, z absolutní důvěry obviněného v policejní orgán a z nemožnosti policejního orgánu jednat v neprospěch obviněného. Stěžovatel upozornil na zproštění obžaloby obviněného, jenž dal stěžovateli jednoznačný pokyn, aby se účastnil všech procesních úkonů. Stěžovatel dále upozornil na jisté analogie i odlišnosti mezi jednotlivými obviněnými a svědky v rámci různých skutků téže trestní věci, přičemž bylo podle něj třeba tyto zjistit a založit na nich argumentaci ve prospěch klienta. Porušení práv zaručených v čl. 3 odst. 1 Listiny (zásada rovnosti) vidí stěžovatel v tom, že ačkoli soudy obecně argumentují zájmem klienta, je jejich restriktivní postup vůči nákladům obhajoby identifikovatelný pouze v případech, kdy náklady obhajoby jsou většího rozsahu a mají být hrazeny státem. Daný postup je tedy dle stěžovatele diskriminační, neboť zapojení věci do rozsáhlého trestního řízení nemůže jít k tíži obhájce.

Primární starostí obhájce je podle stěžovatele efektivní a účinná obhajoba, nikoli péče řádného hospodáře (to je úkolem státu, ale již na počátku trestního řízení, kdy má být zváženo obvinění, popř. následné podání obžaloby). Jestliže stát pochybí tím, že bezdůvodně někoho obviní, nemůže podle stěžovatele mocenskými prostředky omezovat následky svého pochybení na úkor advokáta. Porušení práv zaručených v čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny shledává stěžovatel v nenaplnění svého legitimního očekávání ve vztahu k proplacení odměny, stanovené na základě právního předpisu, které je konstituováno předtím, než jako advokát dal rámcový předchozí souhlas se svým ustanovováním ex offo. Odnětí nebo svévolné omezení rozsahu odměny poté, kdy právní služby v rozsahu vyplývajícím z jeho ustanovení poskytl, tak je podle stěžovatele zásahem do majetkových práv a fakticky podstatnou část jeho práce dodatečně vyvlastňuje bez náhrady. Konečně porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny vidí stěžovatel v tom, že městský soud se v odůvodnění nijak nevypořádal s jeho námitkou týkající se pokynu obviněného P. K. k účasti stěžovatele na všech nařízených úkonech. Stěžovatel v tom shledává libovůli městského soudu a jeho rozhodnutí v důsledku toho hodnotí jako nepřezkoumatelné. Přitom je podle stěžovatele i v předmětném specifickém řízení namístě uplatňovat právo na spravedlivý proces.

III. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

5. Ústavní soud si vyžádal spis vedený v dané věci u Obvodního soudu pro Prahu 1 pod sp. zn. 67 T 22/2017 a požádal oba soudy, aby se k ústavní stížnosti vyjádřily. Obvodní soud ve svém vyjádření zrekapituloval dosavadní průběh řízení a argumentaci obsaženou v odůvodnění svého napadeného usnesení. Nad rámec již uvedeného poukázal na možnost stěžovatele požadovat provedení předmětných výslechů v rámci hlavního líčení a na nutnost opakování výpovědí, z nichž by případně vyplývalo zahájení trestního stíhání klienta stěžovatele pro další konkrétní skutek. Dle názoru obvodního soudu přezkoumal nárok stěžovatele pečlivě a přiznal mu odměnu v maximální míře.

6. Městský soud odkázal na odůvodnění svého usnesení a dále upozornil, že obdobně je postupováno i v jiných skupinových věcech, ve kterých je evidentní, že ustanovený obhájce neúčelně navyšoval náklady obhajoby přítomností u výslechů osob, které se ke skutku, jehož se měl dopustit jeho klient, žádným způsobem nevážou. Stěžovatel si tedy dle městského soudu měl být vědom toho, na kterých vyšetřovacích úkonech je jeho přítomnost nadbytečná.

IV. Řízení před Ústavním soudem ve věci samé

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a zjistil, že ústavní stížnost byla podána včas osobou k tomu oprávněnou a splňuje i ostatní zákonem stanovené náležitosti. Po seznámení se s napadenými rozhodnutími a vyžádaným spisovým materiálem shledal, že ústavní stížnost je důvodná. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/09 ze dne 4. 5. 2010 (N 102/57 SbNU 315; 226/2010 Sb.) je uvedeno: „Právo na obhajobu je jedním z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž se trestní řízení vede, a směřuje k dosažení spravedlivého rozhodnutí vydaného nejen v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Právo na obhajobu je upraveno ve všech základních mezinárodních dokumentech zabývajících se základními lidskými právy a svobodami. Podle čl. 37 odst. 2 Listiny každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Podle čl. 40 odst. 3 Listiny má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Podle čl. 6 odst. 3 písm. b) a c) Úmluvy každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mj. právo na přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby a právo obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru. Uvedená ustanovení zakotvují některé základní procesní záruky práva na spravedlivé řízení, které jsou nepominutelnou součástí pojmu právního státu. Stát proto musí zajistit takové podmínky, aby uvedené principy bylo možné

realizovat cestou příslušných procesních záruk postavení obhájce i obviněného [srov. nález Ústavního soudu ze dne 3. dubna 2008 sp. zn. II. ÚS 2445/07, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen ‚Sbírka rozhodnutí´), svazek 49, nález č. 65, str. 15]. Ústavní soud se právem na obhajobu zabýval v řadě svých rozhodnutí, ve kterých konstatoval, že ústavně zaručené právo na obhajobu spolu s presumpcí neviny (čl. 40 odst. 2 Listiny) jsou základními podmínkami spravedlivého trestního procesu, a tyto ústavní záruky se promítají i do trestního řádu, který je ve shodě s Ústavou budován na zásadě priority volby obhájce (§ 33 odst. 1, § 37 odst. 2 trestního řádu), kterou je obviněný oprávněn uplatnit v kterémkoli stadiu neskončeného řízení (§ 37 odst. 2 trestního řádu). Pokud by pak byly v trestním řízení provedeny důkazy, se kterými by nebyli obhájce a obviněný seznámeni, nemohlo by k nim být pro porušení fair procesu přihlíženo.“ K významu obhájců v trestním procesu se Ústavní soud vyjádřil i v nálezu ze dne 26. 4. 2005 sp. zn. IV. ÚS 167/05 (N 94/37 SbNU 277): „Nutno připomenout, že jde o úkony, jejichž provedení je ve veřejném zájmu, neboť cílem trestního řízení není (pouhé) konstatování viny či neviny a případné potrestání pachatele. Účelem řízení vedeného proti pachateli trestného činu je v liberálním právním státě jen takové odsouzení, které je výsledkem spravedlivého procesu. Zde mají obhájci jako kvalifikovaní oponenti obžaloby nezastupitelné místo. I z tohoto hlediska je třeba interpretovat a aplikovat příslušná ustanovení trestního řádu a tyto principy je potřeba zohlednit při posuzování žádosti obviněného, jejímž cílem je pochopitelná snaha o minimalizaci nákladů na právní služby odvedené v jeho zájmu. Na okraj nutno konstatovat, že advokáti jsou důležitými aktéry systému vlády práva, který je v důsledku vysoce ekonomicky přínosný (srov. Posner, R. A. Economic analysis of law. 6th ed. New York: Aspen Publishers, 2003, 541–542). Státní garanci hrazení nákladů ustanoveného obhájce, jenž v určitých případech musí v zájmu fair procesu zastupovat obviněného, je totiž nutno z ústavního hlediska chápat jako vytvoření nezbytných materiálních podmínek realizace práva na právní pomoc.“

8. V posuzovaném případě je klíčovou otázka určení výše odměny stěžovatele jako ustanoveného zástupce obviněného v řízení před obecnými soudy. K obdobné otázce se Ústavní soud ve své dosavadní rozhodovací praxi již několikrát vyjádřil. Tak v nálezu sp. zn. IV. ÚS 763/05 ze dne 11. 4. 2006 (N 82/41 SbNU 79) upozornil na různé režimy odměny advokáta za poskytnutí právních služeb – smluvní a mimosmluvní; pokud se odměna advokáta neřídí jeho smlouvou s klientem, řídí se ustanoveními advokátního tarifu [§ 1 odst. 1 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)]. Dále Ústavní soud zdůraznil, že „je-li účastníku řízení ustanoven zástupcem advokát, platí jeho hotové výdaje a odměnu za zastupování stát. Stát se v takovém případě de facto ocitá v roli advokátova klienta, a tudíž i jejich vzájemný vztah je nutno posuzovat podle příslušných ustanovení advokátního tarifu, což je i výslovně uvedeno (s odkazem na § 1 odst. 2 větu prvou advokátního tarifu) v § 1 odst. 3 advokátního tarifu, protože vyhláška č. 484/2000 Sb., jakožto zvláštní právní předpis, odměnu ustanovenému advokátu neurčuje. Ustanovenému advokátu proto přísluší odměna vypočtená dle příslušných ustanovení podle advokátního tarifu a jiný postup v takovém případě nelze považovat za správný a spravedlivý“.

9. Účast obhájce v přípravném řízení je jednou ze základních garancí spravedlivého procesu a její omezení je možné jen ve výjimečných případech. Ustanovení § 151 odst. 2 trestního řádu v kombinaci s ostatními relevantními ustanoveními (zejm. § 39 trestního řádu) pak tyto záruky garantuje všem obviněným bez rozdílu majetkových poměrů nebo sociálního postavení. Citované ustanovení je tedy třeba chápat i jako promítnutí zákazu diskriminace a principu rovného zacházení do trestního práva. Aby záruka nebyla pouze formální, musí být při aplikaci vždy zohledněn právě výše uvedený účel předmětného ustanovení. V daném kontextu je jako nepřípustný zásah možné chápat takové nastavení pravidel pro úhradu odměny a náhradu hotových výdajů, které sice jejich určitou úhradu garantuje, ale tak, že

obhájce není schopen předem ani rámcově odhadnout, kolik mu bude skutečně nakonec zaplaceno. Z této nejistoty pak může plynout neúměrný tlak na co nejnižší rozsah obhájcem prováděných úkonů a s tím související významné riziko nepřípustného zásahu do materiálních podmínek realizace práva na právní pomoc. Má-li mít obviněný, jemuž byl obhájce ustanoven dle § 38 a násl. trestního řádu, rovný přístup k právu na spravedlivý proces, nesmí výkon činnosti ustanoveného obhájce svou kvalitou zaostávat za činností obhájce zvoleného a placeného obviněným. Jak uvedl Ústavní soud v nálezu ze dne 14. 10. 2010 sp. zn. I. ÚS 2025/10: „Právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny je považováno za obecné ustanovení, z něhož vychází i právo na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny. Právo na obhajobu (čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny), jehož součástí je i právo na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu, je nejen ve prospěch a v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Stát, má-li zajistit uvedená ústavně garantovaná práva, musí proto v zákoně upravujícím trestní řízení vytvořit podmínky procesních záruk postavení obhájce i obviněného. Obsah práva na obhajobu má svou pozitivní a negativní složku. Pozitivní je právo obviněného (též obžalovaného, odsouzeného, podezřelého a dalších osob) hájit se sám či prostřednictvím zvoleného obhájce, popř. právo žádat o jeho ustanovení. Negativní složkou je pak povinnost obviněného v případech tzv. nutné obhajoby ‚strpět´ obhájce (i když si jej nepřeje) a povinnost všech orgánů činných v trestním řízení dbát těchto práv v rámci celého trestního řízení. Právem bezprostředně souvisejícím s právem na obhajobu, včetně práva na bezplatnou právní pomoc, je právo legitimního očekávání obhájce ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod na odměnu a náhradu hotových výdajů, a to i v případě, že činnost obhájce je realizací práva na obhajobu osoby nemajetné.“ K hmotněprávní povaze nároku obhájce se Ústavní soud vyjádřil např. v nálezu ze dne 18. 2. 2010 sp. zn. I. ÚS 3336/09 (N 31/56 SbNU 353): „Nárok stěžovatele na přiznání odměny a náhrady hotových výdajů, ačkoliv vznikl v souvislosti s procesem (trestním řízením) a je upraven v předpise procesním, je svou povahou nárokem hmotněprávním, a je tak kryt ústavně zaručeným právem legitimního očekávání uspokojení daného nároku.“

10. Ve zkoumaném případě nelze podle Ústavního soudu jednoznačně určit, zda byly úkony stěžovatele nadbytečné – obecné soudy musí podrobněji argumentovat ve vztahu k jednotlivým úkonům a vždy dostatečně zdůvodnit, proč byl ten který úkon nadbytečný a proč to stěžovatel měl a mohl v dané chvíli vědět. Krácení odměny a náhrady výdajů advokátovi bylo přitom v dané věci extrémní. Jestliže policejní orgán obhájce na výslechy zval, mohl stěžovatel oprávněně vyhodnotit, že existuje jistá možnost, že zde mohou vyjít najevo nějaké relevantní skutečnosti významné pro obviněného – jinak by nebylo třeba obhájce zvát. Pokud se soudy omezily v zásadě pouze na obecné a paušální odůvodnění, že ostatní skutky údajné trestné činnosti neměly souvislost se skutkem obviněného klienta stěžovatele, nepostupovaly v souladu s ústavními zásadami uvedenými výše, a jejich závěry jsou proto nepřezkoumatelné.

11. Ústavní soud konstatuje a uzavírá, že porušením práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod může být i situace, kdy v hodnocení zjištění absentuje určitá část skutkových skutečností, které vyšly v řízení najevo, eventuálně – nebo tím spíše – pokud je účastník řízení, a to třeba jen nepřímo, namítal, leč obecný soud je náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezhodnotil, aniž by dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost. Pokud obecný soud postupuje takto, dopouští se mj. libovůle, zakázané v čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Právě tím došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno, v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

Č. 214
Povinnost odvolacího soudu vypořádat se se všemi hledisky, jimiž se zabýval soud prvního stupně při rozhodování o svěření dítěte do péče (sp. zn. IV. ÚS 921/19 ze dne 17. prosince 2019)

Odvolací soud v řízení o svěření dítěte do péče poruší čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, pokud se nevypořádá se všemi okolnostmi, které v řízení vyšly najevo, popř. všemi hledisky, kterými se při svém rozhodování zabýval soud prvního stupně.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy, soudce Jana Filipa a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové ve věci ústavní stížnosti L. D., zastoupené Mgr. Eliškou Noveskou, advokátkou se sídlem Běhounská 2/22, Brno, proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 6. prosince 2018 č. j. 14 Co 142/2018-474, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a a) nezl. R. D., b) nezl. J. D., obou zastoupených opatrovníkem městem Břeclav, c) R. D., zastoupeného Mgr. Janou Krouman, advokátkou, se sídlem Drážní 253/7, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 6. prosince 2018 č. j. 14 Co 142/2018-474 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 6. prosince 2018 č. j. 14 Co 142/2018--474 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka s tvrzením o porušení svých práv ústavně zaručených v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) domáhala zrušení shora označeného rozsudku vydaného v řízení o svěření do péče a stanovení výživného pro nezletilé děti pro dobu před a po rozvodu manželství rodičů a o úpravě styku.

2. Z vyžádaného spisu Okresního soudu v Břeclavi (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 12 Nc 26029/2016 vyplynulo, že stěžovatelka, matka nezletilých synů R. a J., podala v dubnu 2016 návrh na úpravu jejich výchovy a výživy na dobu před rozvodem a po rozvodu jejího manželství s R. D., otcem nezletilých. Navrhla, aby nezletilí byli svěřeni do její péče a otci byla stanovena povinnost přispívat na jejich výživu. Otec požádal o svěření nezl. R. do své péče, následně uplatnil návrh na střídavou péči a poté žádal svěření obou nezletilých do své péče. Okresní soud po provedeném dokazování zjistil skutkový stav a rozsudkem ze dne 21. 9. 2016 č. j. 12 Nc 26029/2016-25 svěřil nezletilé do péče matky, otci stanovil povinnost přispívat na jejich výživu soudem stanovené částky a rozhodl o úpravě styku.

3. Proti rozsudku okresního soudu se otec odvolal. V průběhu odvolacího řízení navrhl, aby soud nařídil předběžné opatření, jímž by byli nezletilí svěřeni do jeho péče, neboť získal od znalce M. Petržely, kterého požádal o posudek z oboru psychologie, informaci, že jsou neúměrně fyzicky trestáni. Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) usnesením ze dne 19. 3. 2017 č. j. 14 Co 309/2016-62 uložil matce, aby nezletilé předala do péče otce, usnesením ze dne 14. 4. 2017 č j. 14 Co 309/2016-103 upravil její styk s nezletilými. Ve věci samé usnesením ze dne 11. 5. 2017 č. j. 14 Co 309/2016-113 rozsudek okresního soudu zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení.

4. Okresní soud po doplnění dokazování rozsudkem ze dne 12. 3. 2018 č. j. 12 Nc 26029/2016-379 svěřil oba syny do péče matky (výrok I), rozhodl o povinnosti otce přispívat matce na jejich výživu soudem stanovené částky (výroky II a III), konstatoval, že nedoplatek na výživném otci nevznikl (výrok IV), rozhodl o povinnosti matky přispívat otci s účinností od 25. 3. 2017 na výživu nezletilých soudem stanovené částky a uhradit nedoplatek na výživném (výroky V a VI), rozhodl, že pro dobu po rozvodu se oba nezletilí svěřují do péče matky (výrok VII), stanovil výši vyživovací povinnosti otce (výrok VIII), upravil jeho styk s nezletilými (výrok IX) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výroky X, XI a XII). Okresní soud rozvedl, z jakých důvodů měl za to, že matka má lepší výchovné předpoklady než otec, a k důvodům, pro které byly děti z její péče odebrány, uvedl, že tvrzení o fyzickém trestání dětí nebylo žádnými dalšími důkazy prokázáno, naopak postup znalce Petržely hodnotil jako nestandardní s pochybnostmi i o jeho nepodjatosti.

5. K odvolání otce krajský soud doplnil dokazování a poté ústavní stížností napadeným rozsudkem rozsudek okresního soudu ve výrocích I, II, V, VI, VII, VIII a IX změnil tak, že oba nezletilé svěřil na dobu před a po rozvodu manželství rodičů do péče otce, matku zavázal povinností přispívat na jejich výživu soudem stanovené částky a zaplatit nedoplatek na výživném a upravil její styk s nezletilými, ve výrocích III a IV rozsudek okresního soudu potvrdil (výrok I) a rozhodl o nákladech řízení (výroky II a III). Krajský soud odůvodnil rozhodnutí o změně výchovného prostředí zájmem nezletilých dětí, které v péči otce, kam přešly po nařízení předběžného opatření, po všech stránkách prospívají. Podle krajského soudu již není podstatné, zda informace o fyzickém týrání, které starší syn sdělil znalci Petrželovi, byly pravdivým popisem nebo spíše projevem naprogramovanosti dítěte, protože nezletilý o nich odmítá mluvit, a pokud k nim došlo, zjevně je vytěsnil a žádnou výraznou roli ve vztahu k matce již nehrají. Podle krajského soudu přestěhování s matkou do místa jejího nového bydliště v D. nemělo na děti dobrý vliv, neboť byly vytrženy z prostředí, na nějž byly od svého narození zvyklé, naopak navrácení do původního rodinného prostředí v bydlišti otce je zklidnilo. Krajský soud zdůraznil stabilitu výchovného prostředí, opakovaně vyjádřené přání staršího syna zůstat v prostředí u otce, podstatnou změnu poměrů na straně otce, který přestal vykonávat práci v zahraničí a připravuje se na budoucí podnikání v místě bydliště, a zmínil i to, že otec již styku dětí s matkou nebrání a nesnaží se ho minimalizovat.

II. Argumentace stěžovatelky

6. Stěžovatelka po stručném shrnutí skutkového stavu uvedla, že krajský soud, který jí svým předběžným opatřením odebral děti z péče a přikázal je předat otci, vycházel ze závěrů zprávy znalce Petržely, aniž by přihlédl k okolnostem, které jeho tvrzení zásadně znevěrohodňovaly. Předně to byl nestandardní postup znalce, který v rámci proklamovaného komplexního psychologického vyšetření nezletilých nedodržel základní zásady takového vyšetření, a ač na uvedené vady v postupu znalce upozornila, krajský soud na ně nereagoval. Validitu znalecké zprávy snižovala i skutečnost, že právní zástupkyně otce je dcerou znalce Petržely, což krajskému soudu ani jeden z nich neoznámili, pochybnost o nestrannosti znalce umocňuje i časová souvislost mezi převzetím právního zastoupení otce, zpracováním zprávy znalce a bezprostředně následujícími kroky otce, který matku vážně obvinil, žádal vydání

předběžného opatření, podal trestní oznámení a stížnost na příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Stěžovatelka je přesvědčena, že pro vydání předběžného opatření nebyly splněny podmínky, ostatně následně se ukázalo, že smyšlená tvrzení o fyzickém trestání dětí byla vyvrácena zprávou dětských lékařek, které měly děti ve své péči, zprávami ze školy a školky, vyjádřením krizového centra Kyjov či výpověďmi svědků, kteří byli s dětmi v častém kontaktu. Trestní oznámení na stěžovatelku a jejího otce Policie České republiky odložila s konstatováním, že se žádné domácí násilí či týrání nezletilých neprokázalo, a policejní orgán po provedeném dokazování dospěl k závěru, že motivací otce k podání oznámení byla pravděpodobně snaha pomstít se matce. Ani tyto okolnosti krajský soud nepřesvědčily o nesprávných závěrech znalce, a když pak okresní soud po provedení rozsáhlého dokazování, mimo jiné i revizním znaleckým posudkem PhDr. M. Pechové, opětovně svěřil nezletilé do její péče, krajský soud jeho rozhodnutí změnil, což odůvodnil v podstatě zachováním stavu, který sám předběžným opatřením nastolil. K vyjádření staršího syna stěžovatelka odkázala na zprávu orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kde je popsáno, jakým způsobem se syn vyjádřil, podle všeho lze mít za to, že mu odpověď byla otcem vštípena, což by ostatně korespondovalo se závěry znalkyně M. Pechové. Vůli a zájem mladšího syna krajský soud nebral vůbec v potaz a k popření závěrů okresního soudu nevedl žádné dokazování, kterým by své rozhodnutí odůvodnil. Stěžovatelka je proto přesvědčena, že krajský soud zatížil své rozhodnutí extrémním nesouladem mezi provedenými důkazy a učiněnými skutkovými zjištěními, resp. z nich vyvozenými právními závěry. Napadený rozsudek vykazuje podle stěžovatelky též znaky tzv. překvapivého rozhodnutí s prvky svévole, neboť nezohledňuje obsáhlé dokazování okresního soudu a ignoruje zjevnou podjatost znalce Petržely. Při hodnocení zájmu nezletilých krajský soud nevzal v úvahu všechny aspekty a specifika věci, zcela formálně přihlédl pouze k současnému postoji jednoho z nezletilých, navíc ovlivněnému otcem, nevzal v potaz přání druhého nezletilého a náležitě nezhodnotil předchozí již pevný a citový vztah obou nezletilých k matce. Stěžovatelka dále vytkla krajskému soudu, že bagatelizoval a omlouval nevhodné chování otce, který, jak bylo v průběhu řízení prokázáno, není pro nezletilé vhodným vzorem.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno soudní rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

8. Usnesením ze dne 2. 10. 2019 č. j. IV. ÚS 921/19-15 Ústavní soud jmenoval nezletilým vedlejším účastníkům opatrovníka pro řízení před Ústavním soudem.

IV. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

9. Ústavní soud zaslal účastníkům a vedlejším účastníkům řízení ústavní stížnost k vyjádření.

10. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 14. 10. 2019 zcela odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku, ve kterém uvedl veškeré skutkové i právní závěry, na nichž bylo rozhodnutí založeno. Vyjádřil přesvědčení, že postupoval podle zákonných ustanovení, jimiž je řízení a rozhodování v dané právní věci vázáno, a vydaným rozhodnutím neporušil žádná ústavně zaručená práva a svobody ani stěžovatelky, ani nezletilých vedlejších účastníků.

11. Okresní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 18. 10. 2019 připomněl své první rozhodnutí ve věci, kterým byly děti svěřeny do péče matky a otci stanoveno výživné

a upraven styk; tehdy bylo staršímu synovi šest let a s mladším dvouletým synem byla matka na mateřské dovolené. Otec se na péči o děti podílel pouze minimálně, pracoval u přepravní společnosti v Německu, doma se zdržoval pouze o víkendu, z jeho chování bylo po celou dobu zjevné, že matku nerespektuje, je autoritativní a neakceptuje skutečnost, že se s ním chce rozvést. Okresní soud proto nepřekvapilo, když se obrátil na krajský soud s návrhem na nařízení předběžného opatření požadujícím okamžité svěření dětí do své péče. Následné předběžné opatření o odnětí dětí z péče matky na základě lékařské zprávy dětského lékaře a zprávy psychologa, kteří měli vzhledem k věku dětí prvotní informace o údajném týrání dětí matkou a její rodinou pouze od otce a jeho rodičů, okresní soud označil rozporné se základními principy občanského soudního řízení, neboť účastníkům byla odňata možnost se do rozhodnutí soudu odvolat. Podle okresního soudu vydal krajský soud předběžné opatření s cílem chránit děti, neboť byl zřejmě přesvědčen, že jsou v péči matky ohroženy. Byl tak nastolen stav, který bylo jen těžké zvrátit. Okresní soud upozornil, že matka, kromě jiného, se musela domáhat úpravy styku soudním rozhodnutím, po dobu téměř jednoho roku od nařízení předběžného opatření pečovala o děti matka otce (babička), nikoliv otec, který i po rozhodnutí krajského soudu pracoval v zahraničí a domů se vracel jen na víkendy. Okresní soud je přesvědčen, že i své druhé rozhodnutí ve věci samé vydal po pečlivě provedeném a obsáhlém dokazování a na jeho odůvodnění plně odkázal.

12. Otec nezletilých ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 4. 11. 2019 oponoval stěžovatelčiným tvrzením o překvapivosti napadeného rozsudku či o svévolném postupu krajského soudu v procesu dokazování. Její ústavní stížnost označil za neopodstatněnou a navrhl, aby ji Ústavní soud odmítl.

13. Opatrovník nezletilých ve vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 6. 11. 2019 uvedl, že situaci v rodině nezletilých dlouhodobě sleduje. Uvedl, že nezletilí, kteří byli nepravomocným rozsudkem okresního soudu svěřeni do péče matky, jí byli po půlročním pobytu v jejím novém bydlišti v D. odňati, aniž by soud rozhodl o jejich styku s matkou. Opatrovník zmínil, že fyzické týrání dětí matkou či její rodinou nebylo prokázáno, kromě zprávy MUDr. Diblíka a zprávy znalce Petržely, blízkého příbuzného právní zástupkyně otce, žádná z oslovených institucí (pediatr, mateřská škola, dětské centrum) neuvedla, že by si všimla změny chování či viditelných nebo jiných následků tvrzeného fyzického trestání. V březnu 2018 byli nezletilí rozsudkem okresního soudu opětovně svěřeni do péče matky, znalkyně shledala její výchovné prostředí přirozenější a návaznější, matka nevedla děti proti otci, zatímco on její autoritu snižoval. Odvolací soud však rozhodl o svěření nezletilých do péče otce, u kterého již rok a devět měsíců pobývali a kde mají zajištěno i školní a předškolní vzdělávání. Opatrovník uvedl, že při opakovaném šetření orgánu sociálně-právní ochrany dětí a při rozhovoru s nezletilými se starší syn nedokázal vyjádřit k péči rodičů, uváděl, že má rád oba, nicméně v odpovědích ohledně matky byl vždy velmi opatrný. V květnu 2017 byl po návratu z D. zakřiknutý, nemluvný, v listopadu 2017 byl zaznamenán velký posun v chování, byl spontánní a veselý, na dotaz odpověděl, že by chtěl zůstat v Z. Při šetření v únoru 2018 řekl, že je rád, že bydlí s otcem a s matkou se navštěvují, v červenci 2018 neměl jasno, kam pojede s matkou na prázdniny. Otec v té době upozornil na špatnou péči matky, orgán sociálně-právní ochrany dětí ani základní škola v Z. takový poznatek neuvádějí. Další pohovor byl veden v listopadu 2018 a v říjnu 2019. Mladší syn se nedokázal vzhledem ke svému věku vyjádřit, starší syn by nechtěl na stávající situaci nic měnit, při posledním pohovoru hovořil o prázdninových výletech s matkou i s otcem, u matky se mu líbí trochu a spontánně, aniž by byl dotazován, uvedl, že by chtěl zůstat v Z. Nezletilí se v současné době stýkají s matkou v rozsahu, jak stanovil krajský soud, zprávy o špatné péči rodičů od dotčených institucí opatrovník nemá.

14. Vyjádření účastníka a vedlejších účastníků řízení Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice, neboť tato vyjádření nepřesáhla rámec argumentace ústavní stížností napadených rozhodnutí ani průběh dosavadního řízení.

V.

15. K objasnění věci nebylo třeba nařizovat ústní jednání, Ústavní soud proto podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl bez jeho konání.

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud předesílá, že ve své rozhodovací praxi opakovaně konstatoval, že při přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se problematiky úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem je jeho úkolem především posoudit, zda obecné soudy svými rozhodnutími neporušily základní práva a svobody stěžovatelů, kupříkladu tím, že by excesivním způsobem nerespektovaly již samotná ustanovení podústavního práva; nerespektování obsahu a smyslu příslušných zákonných ustanovení – zejména těch, které jsou obsaženy v § 888 a § 891 odst. 1 občanského zákoníku – znamená přesah do ústavní roviny i proto, že na základě čl. 32 odst. 6 a čl. 41 odst. 1 Listiny je ústavní úprava realizována a konkretizována právě příslušnou zákonnou úpravou [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1654/17 ze dne 5. 9. 2017 (N 168/86 SbNU 729, bod 15), nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 44/80 SbNU 543), nález sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421, bod 17) a další rozhodnutí dostupná v elektronické podobě na http://nalus.usoud.cz].

17. V projednávané věci byli oba nezletilí v pořadí prvním rozsudkem okresního soudu svěřeni do péče matky. Jeho zrušení krajský soud odůvodnil jednak nedostatečným dokazováním k péči o děti a jednak změnou poměrů, která po jeho vyhlášení nastala. Změnu poměrů založilo předběžné opatření krajského soudu vydané v odvolacím řízení, na jehož základě byli nezletilí z péče matky odebráni a styk s nimi nebyl upraven; soud neshledal bezprostřední naléhavost takové prozatímní úpravy. Jakkoliv v projednávané věci není Ústavní soud oprávněn předmětné předběžné opatření hodnotit či jinak přezkoumávat, neboť není (a nebylo) napadeno ústavní stížností, nemůže odhlédnout od okolností, za kterých bylo vydáno, jakož i od následků, které přivodilo.

18. Předně je třeba uvést, že předběžné opatření bylo vydáno v odvolacím řízení krajským soudem, což stěžovatelce výrazně ztížilo obranu proti němu; stěžovatelka neměla možnost se proti němu odvolat, a i když krajskému soudu následně předložila listinné důkazy, které zpochybňovaly „osvědčené skutečnosti“ pro vydání předběžného opatření, krajský soud je nepovažoval za dostatečně průkazné a její návrh na zrušení předběžného opatření zamítl. Je tak hořkou skutečností, že k odnětí nezletilých z péče matky krajskému soudu postačila negativní informace znalce Petržely, o jehož možné podjatosti krajský soud věděl, ale nijak se jí nezabýval, zatímco pro narovnání změněných poměrů mu jiné důkazy, předložené matkou, nepostačovaly. Tak se stalo, že účinky předběžného opatření, kterým byly zatímně upraveny výchovné poměry nezletilých po dobu jednoho roku, fakticky přetrvaly ještě dalších devět měsíců, neboť nezletilí se do péče matky již nevrátili, a to i přesto, že okresní soud po doplnění dokazování rozsudkem z března 2018 shledal výchovné prostředí u matky vhodnější.

19. Dopad a přetrvávající následky předběžného opatření do výchovných poměrů nezletilých tak byly zcela zásadní, a proto v kontextu s nimi neobstojí současná úvaha (závěr?) krajského soudu, že již není podstatné, zda informace o fyzickém trestání dětí (jak je zprostředkoval krajskému soudu znalec Petržela) byly pravdivé či nikoliv, protože nezletilí u otce prospívají. Trvá-li předběžné opatření dlouhou dobu či styk rodiče, který s dítětem nežije, je minimalizovaný, je zřejmé, že si dítě na prozatímní uspořádání vztahů zvykne. I v tomto ohledu je proto třeba hodnotit nynější preferenci staršího syna zůstat u otce, neboť jedním z negativních dopadů předběžného opatření krajského soudu bylo, že nezletilí neměli

dostatek času, aby si na změnu prostředí v novém bydlišti u matky zvykli, navíc nebyl-li jejich styk s matkou přiměřeně upraven.

20. Krajský soud odůvodnil svoje měnící rozhodnutí o svěření nezletilých do péče otce jejich zájmem na výchově. Zdůraznil-li stabilitu prostředí, ve kterém nezletilí od svého narození fyzicky pobývali, zcela však pominul, že to byla matka, která o oba nezletilé v maximální míře řádně pečovala a dbala o jejich výchovu v širším slova smyslu, zatímco péče otce o ně, byť z důvodu jeho pracovního vytížení v zahraničí, byla sporadická. Také kritika, že matka vytrhla nezletilé ze stávajícího výchovného prostředí v Z. tím, že se od otce odstěhovala, zcela pomíjí důvody, které ji k tomu vedly. Nelze nevidět, že tak učinila v probíhajícím rozvodovém řízení mimo jiné i pro dehonestující chování otce k ní. Výsledek znaleckého šetření, podle kterého je výchovné prostředí u matky pro nezletilé vhodnější, zjištěné skutečnosti prokazující nevhodné chování otce vůči matce v takové míře, že limitují jeho výchovné předpoklady a podle okresního soudu jej z péče o děti vylučují, krajský soud ve svém hodnocení v podstatě pominul, když hodnotil pouze aktuální zdravotní a psychický stav obou synů a konstatoval změnu poměrů na straně otce, která spočívala v tom, že přestal vykonávat zaměstnání v zahraničí.

21. Ústavní soud tak uzavírá, že krajský soud nedostál své povinnosti vypořádat se se všemi okolnostmi, které v řízení vyšly najevo, resp. se všemi hledisky, kterými se při svém rozhodování zabýval okresní soud, což ve svém důsledku vedlo k tomu, že zájem nezletilých nebyl řádně posouzen z pohledu všech kritérií, ke kterým je soud povinen při rozhodování o svěření nezletilých do péče přihlédnout. V okolnostech celé věci lze jen zdůraznit, že zájmem dítěte nepochybně je, aby bylo především v péči obou rodičů, a není-li to možné, pak toho z rodičů, který k tomu má lepší předpoklady, mimo jiné uznává roli a důležitost druhého rodiče v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem. Při rozhodování o výchovných poměrech nezletilých je povinností soudu přihlédnout ke všem možným pozitivním i negativním dopadům na dítě a takovéto posouzení se musí objevit v odůvodnění rozhodnutí. Této povinnosti krajský soud nedostál.

22. S ohledem na shora uvedené Ústavní soud shledal, že napadené rozhodnutí krajského soudu nesplňuje ústavní požadavky na řádné odůvodnění, a porušuje tak ústavně zaručené právo stěžovatelky na řádné soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí krajského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona ve všech jeho výrocích zrušil.

Č. 215
Povinnost obecných soudů doručovat odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření
(sp. zn. II. ÚS 3524/19 ze dne 17. prosince 2019)

Ústavní soud považuje při rozhodování o předběžném opatření za klíčové dodržení veškerých zásad spravedlivého procesu, neboť sice dochází jen k „zatímní" úpravě poměrů, tato však v důsledku délky soudního řízení může trvat i poměrně dlouhé časové období a předběžné opatření je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv.

Není povinností obecných soudů doručovat protistraně odvolání proti usnesení o návrhu na předběžné opatření před rozhodnutím odvolacího soudu vždy a v každém případě, a to zejména proto, že mohou být případy, kdy by doručení odvolání protistraně nebylo ani účelné, ani vhodné, anebo by dokonce mohl být nevhodným doručením odvolání zmařen účel předběžného opatření, tedy mimořádného procesního institutu, který musí být do jisté míry založen na prvku překvapivosti (např. je-li navrhováno předběžné opatření z důvodu ohrožení budoucí exekuce). V nyní posuzovaném případě ovšem žádné nebezpečí zmaření účelu předběžného opatření nehrozilo, a stěžovatelka tak měla po posouzení okolností nyní projednávaného případu právo na to, aby mohla v odvolacím řízení vedeném proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření odpovídajícím způsobem reagovat.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj), soudce Ludvíka Davida a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky A. Š., zastoupené Mgr. Janem Šmejkalem, advokátem, se sídlem Olšanská 1543/1a, Praha 3, směřující proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 31. 7. 2019 č. j. 100 Co 208/2019-150, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a a) M. Š., zastoupeného Mgr. Pavlou Smetankovou, advokátkou, se sídlem Lidická 262, Jinočany, a b) Z. Š., zastoupené opatrovníkem městem Černošice, se sídlem Podskalská 19, Praha 2, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 31. 7. 2019 č. j. 100 Co 208/2019--150 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 a princip rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

III. Návrh na přiznání náhrady nákladů řízení se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Včas podanou ústavní stížností (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a splňující i ostatní zákonem stanovené podmínky řízení [§ 75 odst. *1 a contrario*; § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu] brojí stěžovatelka proti v záhlaví citovanému usnesení Krajského soudu v Praze, neboť má za to, že jím byla porušena její základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti, připojených listin a vyžádaného spisu, usnesením Okresního soudu Praha-západ (dále též jen „okresní soud“) ze dne 30. 5. 2019 č. j. 25 Nc 18/2019-114 bylo rozhodnuto o návrhu stěžovatelky na vydání předběžného opatření o úpravě poměrů k nezletilé dceři Z. tak, že otec nezletilé, M. Š., v řízení před Ústavním soudem vystupující jako vedlejší účastník řízení, je oprávněn stýkat se s nezletilou každý víkend v sudém kalendářním týdnu od pátku od 12.00 hodin do pondělí 8.00 hodin a v průběhu týdne každé úterý a čtvrtek od 12.00 hodin do 18.00 hodin s tím, že otec je povinen nezletilou převzít i předat v bydlišti stěžovatelky (výrok I). Okresní soud dále upravil režim styku s nezletilou o letních prázdninách (výrok II).

3. K odvolání vedlejšího účastníka bylo ve věci rozhodováno ústavní stížností napadeným usnesením Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“), který rozhodnutí okresního soudu změnil podle ustanovení § 220 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) tak, že běžný styk vedlejšího účastníka řízení s nezletilou rozšířil způsobem uvedeným ve výroku ústavní stížností napadeného rozhodnutí a prázdninový styk upravil pouze pro rok 2019.

II. Argumentace stěžovatelky

4. Stěžovatelka toto rozhodnutí krajského soudu napadá ústavní stížností, přičemž uvádí, že neměla možnost vyjádřit se k odvolání podanému vedlejším účastníkem M. Š., neboť o něm, stejně tak jako o probíhajícím odvolacím řízení, nebyla okresním ani krajským soudem informována. Upřesňuje, že „o tom, že bylo otcem podáno odvolání, jsem se ve skutečnosti dozvěděla až z usnesení krajského soudu, proti němuž brojím touto ústavní stížností“. Stěžovatelka namítá, že jí tak byla odepřena možnost uvést významné skutečnosti a předložit soudu důkazy, které by mohly ovlivnit rozhodování, čímž byla připravena o možnost rozporovat skutečnosti uvedené v odvolání a vyvrátit pravdivost argumentace použité vedlejším účastníkem.

III. Vyjádření účastníka a vedlejších účastníků řízení

5. Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení.

6. Krajský soud potvrdil, že z jeho strany k doručování odvolání stěžovatelce nedošlo. Současně uvedl, že mu není známo, zda bylo doručováno ze strany okresního soudu, neboť nemá k dispozici opatrovnický spis. Dále vyslovil názor, že k porušení základních práv stěžovatelky by nedošlo ani v případě, pokud by jí nebylo doručeno odvolání, což dovodil z úpravy obsažené v ustanovení § 210 o. s. ř., dle kterého je obligatorně doručováno toliko odvolání směřující proti rozsudku či usnesení ve věci samé, nikoliv však odvolání proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření. Doručování odvolání nepovažuje krajský soud v takových případech za vhodné ani potřebné.

7. Vedlejší účastník M. Š. se k namítanému zásahu do základních práv stěžovatelky vyjádřil obdobně jako krajský soud. S odkazem na judikaturu zdejšího soudu [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 802/19 ze dne 4. 6. 2019 (N 106/94 SbNU 297); veškerá rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] uvedl, že úkolem Ústavního soudu je

přezkoumávat proces jako celek, přičemž samotné porušení procesních pravidel stanovených procesními právními předpisy ještě nemusí samo o sobě znamenat porušení práva na spravedlivý proces.

8. Město Černošice (opatrovník nezletilé Z. Š.) pouze uvedlo, že z jeho strany nelze zhodnotit, zda stěžovatelka měla možnost se vyjádřit k podanému odvolání.

9. Tato vyjádření již Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k případné replice, jelikož by to bylo – s ohledem na jejich shora rekapitulovaný obsah – neúčelné.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

10. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu, vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

11. Ústavní soud předně zdůrazňuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, a nikoliv kontrola „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byly-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů veřejné moci porušeny stěžovatelovy základní práva či svobody chráněné ústavním pořádkem České republiky, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také jejich ústavně konformní interpretace a aplikace.

12. S ohledem na okolnosti nyní projednávané věci považuje Ústavní soud za vhodné připomenout závěry své ustálené judikatury [srov. za všechny usnesení sp. zn. III. ÚS 394/01 ze dne 12. 3. 2002 (U 10/25 SbNU 379)], dle níž v souladu s ustanoveními § 74 a 102 o. s. ř. lze nařídit předběžné opatření, je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Předběžná opatření jsou opatřeními dočasnými, jejichž trvání je omezeno, a mohou být zrušena (viz ustanovení § 77 o. s. ř.). Fundamentálním smyslem předběžného opatření je ochrana toho, kdo o jeho vydání žádá, přičemž musí být respektována ústavní pravidla ochrany i toho, vůči komu předběžné opatření směřuje. Ochrana účastníka, vůči kterému předběžné opatření má směřovat, nicméně nemůže dosáhnout takové míry, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany.

13. K otázce způsobilosti předběžného opatření (jako opatření prozatímní povahy) zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení se Ústavní soud v rozhodovací praxi (byť s jistou rezervovaností) vyjádřil tak, že tuto způsobilost vyloučit nelze. Podstatou jeho přezkumu však může být jen posouzení ústavnosti takového rozhodnutí, nikoli posouzení podmínek pro nařízení předběžného opatření [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 221/98 ze dne 10. 11. 1999 (N 158/16 SbNU 171), usnesení sp. zn. III. ÚS 3135/11 ze dne 4. 10. 2012 nebo usnesení sp. zn. II. ÚS 1421/11 ze dne 30. 8. 2011 (v SbNU nepublikována)]. Rozhodnutí o předběžném opatření tedy lze podrobit přezkumu jen v rámci tzv. omezeného testu ústavnosti (neboť podstatná část záruk spravedlivého procesu se vztahuje na řízení ve svém celku), a to z pohledu toho, zda má zákonný podklad (čl. 2 odst. 2 Listiny), zda je vydáno příslušným orgánem (čl. 38 odst. 1 Listiny) a zda není projevem svévole (čl. 1 Ústavy, čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny).

14. S ohledem na okolnosti nyní projednávané věci a na argumenty stěžovatelky je zřejmé, že základní otázka spočívá v tom, zda napadené rozhodnutí nebylo projevem svévole, neboť není pochyb o tom, že přezkoumávané rozhodnutí mělo zákonný podklad (srov. ustanovení § 102 o. s. ř.) a také bylo vydáno k tomu oprávněným orgánem.

15. Za této situace se proto Ústavní soud soustředil na posouzení otázky, zda napadené usnesení netrpí projevem svévole. Pojem svévole Ústavní soud ve své ustálené judikatuře interpretoval ve smyslu extrémního nesouladu právních závěrů s vykonanými skutkovými a právními zjištěními, dále jako nerespektování kogentní normy, interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (příkladem čehož je i přepjatý formalismus), jakož i interpretace a aplikace zákonných pojmů v jiném než zákonem stanoveném a právním

myšlením konsensuálně akceptovaném významu a konečně ve smyslu rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 351/04 ze dne 24. 11. 2004 (N 178/35 SbNU 375)]. Zároveň lze za svévoli považovat extrémní porušení práva na spravedlivý proces. Právo na spravedlivý proces má totiž v podmínkách právního státu důležité postavení a jeho záruka patří k základním principům každé demokratické společnosti, neboť bez garancí skutečně spravedlivého procesu by jakákoliv ochrana práv byla iluzorní [srov. blíže např. nález sp. zn. II. ÚS 2121/14 ze dne 30. 9. 2014 (N 182/74 SbNU 591)].

16. Jedním z aspektů práva na spravedlivý proces je též zásada vyplývající z čl. 37 odst. 3 Listiny, podle kterého jsou si všichni účastníci v řízení rovni. Ústavní soud opakovaně judikoval, že zásada rovnosti účastníků řízení je součástí práva na spravedlivý proces v širším slova smyslu, přičemž touto zásadou rozumí „rovnost zbraní, resp. rovnost příležitostí“. To znamená, že každé procesní straně by měla být dána přiměřená možnost přednést svou záležitost za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana. Podobně podle Evropského soudu pro lidská práva se rovností zbraní rozumí požadavek, aby každá ze stran řízení mohla obhajovat svou věc za podmínek, které ji, z pohledu řízení jako celku, podstatným způsobem neznevýhodňují vzhledem k protistraně. Cílem zásady rovnosti zbraní je pak dosažení „spravedlivé rovnováhy“ mezi stranami sporu [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.) nebo nález sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 20. 8. 2014 ve znění opravného usnesení sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 10. 9. 2014 (N 156/74 SbNU 333)].

17. Uvedená zásada rovnosti účastníků řízení se přitom musí projevit též při rozhodování o návrhu na nařízení předběžného opatření. Takto Ústavní soud již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/09 (bod 23) ze dne 19. 1. 2010 (N 8/56 SbNU 69; 48/2010 Sb.) uvedl, že „má-li […] být předběžným opatřením uložena povinnost, musí mít účastníci řízení možnost ve srovnatelném rozsahu uplatnit před soudem svá tvrzení i námitky ve vztahu k předmětnému návrhu, které se relevantním způsobem promítnou do úvahy soudu ve vztahu k posouzení důvodnosti návrhu“. Ústavní soud v následující judikatuře aproboval možnost změny rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření ze strany odvolacího soudu, zdůraznil však, že z pohledu práva na spravedlivý proces je klíčové, zda byla dodržena zásada „rovnosti zbraní“, neboť ve vztahu k posouzení důvodnosti návrhu na vydání předběžného opatření mají mít účastníci řízení možnost ve srovnatelném rozsahu uplatnit před soudem svá tvrzení i námitky. A to i přesto, že Ústavní soud opakovaně připomněl, že není možné zásadu rovnosti účastníků řízení absolutizovat tak, že všichni účastníci řízení musí mít v každém okamžiku řízení současně k dispozici určitý procesní prostředek, neboť v případě některých procesních prostředků (jako například v případě návrhu na předběžné opatření) z jejich povahy a účelu plyne, že jejich uplatnění může být k dispozici jen jedné (procesní) straně (srov. též usnesení sp. zn. III. ÚS 213/15 ze dne 11. 6. 2015).

18. Z uvedeného vyplývá, že Ústavní soud považuje při rozhodování o předběžném opatření za klíčové dodržení veškerých zásad spravedlivého procesu, neboť sice dochází jen k „zatímní“ úpravě poměrů, tato však v důsledku délky soudního řízení může trvat i poměrně dlouhé časové období. Jak je přitom uvedeno výše, i samotné předběžné opatření je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv nebo svobod, neboť se jím dočasně omezují práva osob, vůči kterým je namířeno, přičemž se jedná o rozhodnutí, které již nemůže být napraveno v návaznosti na konečné rozhodnutí o výsledku sporu.

19. Na základě výše uvedeného zhodnotil Ústavní soud nyní posuzovaný případ stěžovatelky, přičemž dospěl k závěru, že postupem krajského i okresního soudu došlo k porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces.

20. Ve vztahu k porušení práva na spravedlivý proces bylo nutné zabývat se tvrzením stěžovatelky, že jí nebylo doručeno odvolání vedlejšího účastníka řízení M. Š. Z vyžádaného

spisu je zřejmé, že vedlejší účastník podal dne 3. 6. 2019 odvolání proti usnesení Okresního soudu Praha-západ ze dne 30. 5. 2019 č. j. 25 Nc 18/2019-114 (srov. spis, č. l. 119). Ústavní soud ze spisu dále zjistil, že okresní soud dne 20. 6. 2019 předložil věc krajskému soudu (srov. č. l. 147), přičemž předkládací protokol byl tomuto soudu doručen dne 1. 7. 2019. Z předložení věci k rozhodnutí o odvolání rovněž plyne, že odvolání nebylo doručováno ostatním účastníkům řízení. Ústavní stížností napadené usnesení krajského soudu bylo vydáno o 30 dní později, tedy 31. 7. 2019. Ústavní soud tedy shledal, že odvolání podané vedlejším účastníkem řízení nebylo stěžovatelce doručováno, z čehož lze dovodit, že jí nebyla dána možnost jakkoliv se vyjádřit k jeho obsahu a tvrzením vedlejšího účastníka. Závěr krajského soudu (srov. usnesení krajského soudu, bod 4), že „matka ani opatrovník nezletilé se k odvolání otce nevyjádřili“, tak vyznívá – přinejmenším – nepřesvědčivě a značně paradoxně.

21. Ústavní soud současně připomíná, že otázkou nutnosti doručování odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření se již v minulosti opakovaně zabýval [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 326/17 ze dne 18. 5. 2017 (N 81/85 SbNU 387)]. Závěry plynoucí z citovaného nálezu (a rovněž z předchozí ustálené judikatury, na niž je zde odkazováno) tudíž měly být obecnými soudy při posuzování vhodnosti a potřebnosti doručování odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření vydanému v nyní projednávaném případě brány v potaz, což se však nestalo.

22. Jak správně uvedl krajský soud i vedlejší účastník řízení, doručování odvolání ostatním účastníkům je upraveno v ustanovení § 210 odst. 1 o. s. ř., podle něhož platí, že nejde-li o případy uvedené v ustanovení § 208 nebo v ustanovení § 209, doručí předseda senátu odvolání, které směřuje proti rozsudku nebo proti usnesení ve věci samé, ostatním účastníkům. Odvolání proti usnesení, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé, doručí předseda senátu těm účastníkům, jejichž práv a povinností se týká, je-li to s ohledem na okolnosti případu či povahu věci vhodné a účelné. Z uvedeného je tedy zřejmé, že kogentní příkaz doručovat odvolání ostatním účastníkům se vztahuje pouze k případům napadení meritorních rozhodnutí. Ze zákona tedy nevyplývá povinnost soudu vždy doručovat opisy odvolání směřujících proti nikoliv meritorním rozhodnutím ostatním účastníkům řízení; soud prvního stupně tak činí toliko na základě úvahy (ústavně souladné) o vhodnosti a účelnosti takového opatření s ohledem na okolnosti případu či specifikum věci.

23. Ústavní soud nicméně v posledně citovaném nálezu zdůraznil (srov. bod 17), že „takovou specifickou okolností, která zakládá povinnost soudu doručit opis odvolání ostatním účastníkům, může být např. dosavadní vývoj řízení v první instanci, který zřetelně naznačuje, že jiný účastník zaujímá k argumentům uváděným v odvolání zřetelně nesouhlasný postoj a odlišně je právně a skutkově hodnotí. Doručením stejnopisu odvolání ostatním účastníkům se jim má v takových případech umožnit, aby byli seznámeni se skutkovými a právními argumenty uvedenými v odvolání a aby mohli, budou-li to pokládat za potřebné k obraně svých zájmů, předložit soudu své protiargumenty [srov. nález ze dne 13. 6. 2013 ve věci sp. zn. II. ÚS 2404/12 (N 108/69 SbNU 751), nález ze dne 21. 11. 2008 ve věci sp. zn. III. ÚS 338/06 (N 199/51 SbNU 427), nález ze dne 26. 7. 2007 ve věci sp. zn. II. ÚS 841/07 (N 119/46 SbNU 125) a další)]“. Ústavní soud nemá důvod se od tohoto výkladu v nyní projednávaném případě odchýlit. Obdobně ostatně postupoval ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 802/19 (srov. bod 16), na niž ve svém vyjádření případně odkázal vedlejší účastník řízení.

24. Pro Ústavní soud je přitom podstatné, že z obsahu napadeného rozhodnutí, a stejně tak z obsahu předcházejícího rozhodnutí okresního soudu, jednoznačně vyplývá, že stanoviska stěžovatelky a vedlejšího účastníka jsou nesouhlasná, o čemž svědčí již jen pouhý fakt, že vedlejší účastník napadl odvoláním usnesení okresního soudu, kterým bylo vyhověno stěžovatelčinu návrhu na nařízení předběžného opatření, a to právě v rozsahu požadovaném stěžovatelkou (srov. č. l. 66–67), přičemž vznesl odlišný požadavek na prozatímní úpravu

styku s nezletilou (srov. usnesení krajského soudu, bod 3). Ústavní soud proto konstatuje, že postupem, kdy stěžovatelce nebylo doručeno odvolání vedlejšího účastníka řízení, čímž jí byla upřena možnost vyjádřit se k jeho obsahu, bylo porušeno její základní právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a ústavní princip rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny.

25. S ohledem na zvláštnost řízení o ústavnosti předběžných opatření považuje Ústavní soud za potřebné závěrem zopakovat svá předchozí stanoviska (srov. citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 802/19, bod 25), že není povinností obecných soudů doručovat protistraně odvolání proti usnesení o návrhu na předběžné opatření před rozhodnutím odvolacího soudu vždy a v každém případě, a to nejen s ohledem na znění § 210 odst. 1 o. s. ř., nýbrž právě proto, že mohou být případy, kdy by doručení odvolání protistraně nebylo ani účelné, ani vhodné, anebo by dokonce mohl být nevhodným doručením odvolání zmařen účel předběžného opatření, tedy mimořádného procesního institutu, který musí být do jisté míry založen na prvku překvapivosti (např. je-li navrhováno předběžné opatření z důvodu ohrožení budoucí exekuce). V nyní posuzovaném případě ovšem žádné nebezpečí zmaření účelu předběžného opatření nehrozilo, a stěžovatelka tak měla po posouzení okolností nyní projednávaného případu právo na to, aby mohla v odvolacím řízení vedeném proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření odpovídajícím způsobem reagovat.

V. Závěr

26. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatelky vyhověl a usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 31. 7. 2019 č. j. 100 Co 208/2019-150 zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

27. Úkolem krajského soudu tedy bude posoudit danou věc znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí poskytnout stěžovatelce možnost, aby se vyjádřila k argumentům vedlejšího účastníka řízení obsaženým v jím podaném odvolání proti prvostupňovému rozhodnutí o nařízení předběžného opatření.

28. Ústavní soud nevyhověl (nijak nevyčíslené) žádosti stěžovatelky o přiznání náhrady nákladů řízení podle ustanovení § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu, doručené dne 13. 12. 2019, jelikož k tomuto opatření přistupuje jen výjimečně, a to ve skutečně odůvodněných případech. Tímto odůvodněným případem však není situace, kdy se shora popsaného pochybení dopustil pouze soud a vedlejší účastník na něm neměl vůbec žádný podíl, takže by bylo zjevně nespravedlivé, aby v jeho důsledku hradili náklady řízení stěžovatelce vedlejší účastníci.

Č. 216
Změna kladného rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu trestu na záporné v neveřejném zasedání bez zohlednění vyjádření odsouzeného a porušení zásady dvojího přičítání
(sp. zn. I. ÚS 3073/19 ze dne 19. prosince 2019)

Rozhodne-li stížnostní soud o zamítnutí návrhu na podmíněné propuštění v neveřejném zasedání, aniž by jakkoli přihlédl ke stěžovatelem zaslanému vyjádření ke stížnosti druhé procesní strany, poruší tím jeho práva garantovaná čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

Založí-li soud své rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na důvodech, které však již byly soudy dříve zohledněny v odsuzujícím rozsudku, dopustí se porušení zákazu dvojího přičítání téhož, odporujícího principu *ne bis in idem* ve smyslu čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře, soudce Tomáše Lichovníka a soudce Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele A. A., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha-Pankrác, zastoupeného JUDr. Vladimírem Dvořáčkem, advokátem, se sídlem Sokolovská 32/22, Praha 8, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 7. srpna 2019 sp. zn. 67 To 282/2019, za účasti Městského soudu v Praze, takto:

Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 7. srpna 2019 sp. zn. 67 To 282/2019 bylo porušeno právo stěžovatele zaručené v čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy a argumentace stěžovatele

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhal zrušení shora uvedeného usnesení obecného soudu. Obvodní soud pro Prahu 4 usnesením ze dne 13. 6. 2019 sp. zn. 2 PP 26/2019 rozhodl na základě žádosti odsouzeného stěžovatele, že se stěžovatel podle § 88 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku podmíněně propouští z výkonu trestu odnětí svobody, který mu byl uložen rozsudkem Okresního soudu v Opavě ze dne 8. 3. 2016 sp. zn. 1 T 6/2016, rozsudkem Okresního soudu v Opavě ze dne 22. 6. 2010 sp. zn. 4 T 40/2010, ve spojení s usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 31. 1. 2012 sp. zn. 1 To 78/2012 a usnesením Okresního soudu v Ostravě ze dne 13. 5. 2016 sp. zn. 0 PP 463/2011. Podle § 89 odst. 1 trestního zákoníku soud odsouzenému stanovil zkušební dobu podmíněného propuštění v trvání sedmi let a současně nad ním stanovil dohled. Obvodní soud pro Prahu 4 rozhodnutí odůvodnil i tím, že přes trestní minulost odsouzeného i fakt, že již jednou byl z výkonu trestu podmíněně propuštěn a ve zkušební době selhal, je nutné zohlednit jeho upřímnou lítost nad tím, co

v minulosti udělal (poškozenému zaslal z vězení s časovým odstupem omluvný dopis), ve věznici projevil mimořádnou snahu o bezproblémový výkon trestu (byl 9x odměněn a 2x mu bylo umožněno opustit věznici za doprovodu zaměstnance), je zařazen v I. prostupné skupině vnitřní diferenciace, má stabilní rodinné zázemí u manželky s nezletilým synem, podporu rodičů a slíbenou práci. Při veřejném zasedání soud kladně hodnotil i projev odsouzeného, z něhož byla patrno, že si uvědomuje svou předchozí trestnou činnost i její vliv na další osoby a na něj samotného.

2. Proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 podala státní zástupkyně stížnost a na základě této stížnosti Městský soud v Praze rozhodl usnesením ze dne 7. 8. 2019 sp. zn. 67 To 282/2019, že se usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 zrušuje, a nově rozhodl tak, že se žádost odsouzeného o podmíněné propuštění z výkonu trestu zamítá. Své rozhodnutí o zamítnutí stížnosti Městský soud v Praze odůvodnil zejména tím, že i když se stěžovatel choval ve výkonu trestu řádně, má na svobodě sociální zázemí a přislíbené zaměstnání, s ohledem na četnost dosavadních odsouzení, závažný charakter trestné činnosti a skutečnost, že již jednou nevyužil dobrodiní v podobě podmíněného propuštění a páchal trestnou činnost, nelze dospět k závěru o naplnění požadavku pozitivní prognózy jeho budoucího chování.

3. Stěžovatel v odůvodnění ústavní stížnosti zejména uvedl, že Městský soud v Praze zhodnotil podmínku prognózy vedení řádného života odlišně od soudu prvního stupně ve shodě se státní zástupkyní. Splnění této podmínky je závislé především na tom, zda soud dospěl k závěru, že u odsouzeného nastala taková změna v myšlení, že je možnost recidivy trestné činnosti snížena na minimální stupeň. Závěr o tom si má skutečně učinit jen příslušný soud. Pro řádné zhodnocení důkazů svědčících či vyvracejících splnění této podmínky je velmi důležitá možnost vyslechnout samotného odsouzeného soudem, který výslech následně v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, zásadou vyšetřovací a zásadou materiální pravdy vyhodnotí. Tak to učinil soud prvního stupně. Stížnostní soud by mohl subjektivní vjem o polepšení či důvěře ve vedení řádného života soudu prvního stupně posuzovat pouze z hlediska případného rozporu s objektivními důkazy svědčícími např. o tom, že odsouzený nemá na svobodě zajištěny ani elementární podmínky pro vedení řádného života. Stížnostní soud však není oprávněn přehodnocovat důkazy, které provedl soud prvního stupně, zejména pokud je sám neprovedl znovu.

4. Stížnostní soud navíc nerespektoval ani zásadu kontradiktornosti trestního řízení, když se stěžovatel reálně neměl možnost argumentům státní zástupkyně a zejména argumentům, které z vlastní iniciativy rozvedl stížnostní soud, účinně bránit. Stížnost státní zástupkyně sice byla obhájci zaslána a stěžovatel se prostřednictvím obhájce vyjádřil k jejímu obsahu ihned následující den, stížnostní soud na existenci tohoto podání vůbec nereagoval a argumenty tam uvedenými se vůbec nezabýval. Stížnostní soud následně v neveřejném zasedání přistoupil ke změně původního kladného rozhodnutí s odkazem na důvody, které soudem prvního stupně nebyly uplatněny. Bez možnosti obrany stěžovatele tak vyhodnotil jiné, nové skutečnosti, které považoval za důležité pro zhodnocení žádosti stěžovatele. Výjimečnost použitelnosti institutu podmíněného propuštění přitom nelze posuzovat ve vztahu k četnosti jeho aplikace, neboť se jedná o institut, který je pro trestní řízení potřebný a z pohledu možné resocializace odsouzených efektivní. Vyšší počet podmíněně propuštěných svědčí předně o efektivitě výchovného působení výkonu trestu odnětí svobody, nízký počet pak spíše o možných problémech plnění hlavní funkce tohoto trestu. Absence konání veřejného zasedání stížnostním soudem za těchto okolností vypovídá o určité lhostejnosti k důsledkům jeho rozhodnutí.

5. Podle názoru stěžovatele stížnostní soud porušil zásadu zákazu dvojího přičítání, neboť zamítnutí žádosti je založeno výhradně na trestní minulosti stěžovatele. Tyto skutečnosti však již byly vzaty v úvahu při jeho potrestání. Není přitom zcela jasné, proč tyto skutečnosti v očích soudu dodnes ovlivňují osobu stěžovatele natolik, že je pro něj podmíněné

propuštění zapovězeno. Nezabýval se ani otázkou, jak by se odsouzený měl ve výkonu trestu chovat, aby mohl být podmíněně propuštěn, pokud navíc sám soud konstatuje, že stěžovatel prokázal polepšení.

II. Vyjádření účastníků řízení

6. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníka řízení a zaslání příslušného spisového materiálu. Městský soud v Praze je přesvědčen, že neporušil právo stěžovatele na spravedlivý proces ani právo na veřejné projednání věci. Podle jeho názoru stěžovatel nesplnil podmínky pro podmíněné propuštění z výkonu trestu. Ústavní stížnost by měla být proto odmítnuta. V dalším odkazuje na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

7. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 4 jako vedlejší účastník uvádí, že v případě stěžovatele byly splněny dvě ze tří zákonných podmínek pro podmíněné propuštění z výkonu trestu. Podmínku třetí, tedy že lze od něho bezpochyby očekávat, že povede v budoucnu řádný život, nelze považovat za splněnou. Stěžovatel byl opakovaně soudně projednán za různorodou trestnou činnost i násilného charakteru. Již jednou mu byla dána šance vést řádný život v roce 2012 v podobě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Ve zkušební době však stěžovatel spáchal další trestný čin v podobě pokusu těžké újmy na zdraví, ačkoli si byl plně vědom skutečnosti, že se v této době nesmí dopustit jakéhokoli jednání v rozporu se zákonem, přesto tak činil. Jeho předchozí trestná činnost i uvedený skutek svědčí o tom, že má sklon k násilné trestné činnosti a nulovou sebereflexi zdržet se zcela zbytečného fyzického konfliktu. Stížnostní soud měl podle názoru vedlejšího účastníka dostatek podkladů, aby mohl sám ve věci rozhodnout.

8. Uvedená vyjádření neobsahovala žádné nové skutečnosti. Nebylo tak třeba je zasílat stěžovateli a bylo možné přistoupit k rozhodnutí ve věci.

III. Posouzení věci Ústavním soudem

9. Ústavní soud ustáleně judikuje, že podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je i při splnění zákonem stanovených podmínek zákonným institutem mimořádným, který dává soudu možnost, nikoliv však povinnost odsouzeného z výkonu trestu podmíněně propustit. Na otázku možnosti podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nahlíží Ústavní soud shodně jako stížnostní soud v posuzované věci, tedy jako na zákonem presumovaný benefit, jenž může být poskytnut odsouzenému, jen je-li zjevné, že jeho pobyt ve vězení vedl k nápravě a lze očekávat, že po propuštění nebude v trestné činnosti pokračovat. Užití tohoto dobrodiní není nárokové a automatické pro každého vězněného a je na obecných soudech, aby posoudily všechny okolnosti konkrétního případu a rozhodly, zda důvody pro mimořádné zkrácení trestu nastaly. Jde o výjimku z obecného pravidla výkonu celého spravedlivě vyměřeného trestu, který se automaticky nezkracuje pouze slušným chováním během věznění. Není však možno při tomto procesu rezignovat na přezkum napadeného rozhodnutí v hranicích vymezených otázkou, zda v řízení předcházejícím vydání takového rozhodnutí byly dodrženy principy spravedlivého procesu garantované ustanoveními hlavy páté Listiny základních práv a svobod.

10. Ústavní soud se tedy zabýval stěžovatelovým tvrzením, že stížnostní soud porušil ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, neboť zamítl jeho návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v neveřejném zasedání a nezohlednil jeho vyjádření ke stížnosti státní zástupkyně proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4, jenž mu v žádosti o podmíněné propuštění vyhověl. Podle uvedeného článku má každý právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Ústavní soud již několikrát zdůraznil, že i v řízení o návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je třeba dbát na dodržení kontradiktorních rysů řízení, mezi něž mj. patří princip rovnosti zbraní, možnost se znalostí věci vznášet argumenty ve svůj prospěch a možnost vyvracet argumenty protistrany.

V této souvislosti lze připomenout např. závěry rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 11. 1988 ve věci *Brogan a ostatní proti Velké Británii*, stížnost č. 11209/84. Evropský soud pro lidská práva ve své konstantní judikatuře uvádí, že „pojem spravedlivého procesu zahrnuje také právo na kontradiktorní řízení, podle kterého musí mít účastníci příležitost nejen předložit každý důkaz nutný k tomu, aby obhájili svá tvrzení, ale také musí být seznámeni s každým důkazem nebo stanoviskem, jejichž účelem je ovlivnit rozhodování soudu, a musí mít možnost se k nim vyjádřit“ (srov. rozhodnutí ve věci *Kysilková a Kysilka proti České republice* ze dne 10. 2. 2011, stížnost č. 17273/03, nebo rozhodnutí ve věci *Krčmář a ostatní proti České republice* ze dne 3. 3. 2000, stížnost č. 35376/97).

11. Ústavní soud rovněž opakovaně připomíná, že mezi prvky práva na spravedlivý proces spadá i zásada *audiatur et altera pars*, jež je chápána jako povinnost soudu vytvořit prostor zaručující účastníkům řízení možnost účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit jeho rozhodování a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Vytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek v kontradiktorním schématu řízení totiž nejlépe zajišťuje ochranu základních práv; institucionálně zaručená možnost dotčených osob návrhy a námitkami účinně participovat na soudním procesu přitom patří mezi elementární pravidla soudního řešení sporů.

12. K tomu Ústavní soud uvádí, že podle jeho ustálené judikatury [viz např. stěžovatelem citovaný nález sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011 (N 90/61 SbNU 405)] skutečně platí, že stížnostní soud pochybí, pokud své meritorní rozhodnutí o zamítnutí návrhu na podmíněné propuštění „opře o jiný hmotněprávní důvod, než jaký aplikoval soud první instance, aniž by přitom stěžovateli poskytl prostor pro vyjádření jeho stanoviska“ a své rozhodnutí soud učiní „v neveřejném zasedání bez přítomnosti navrhovatele, aniž by ho předem seznámil se zamýšlenou právní argumentací a poskytl mu příležitost se k ní vyjádřit, eventuálně navrhnout důkazy svědčící v jeho prospěch“. V těch stadiích trestního řízení, v nichž je rozhodováno o osobní svobodě obviněného, jakož i o jeho vině a trestu, je totiž třeba dbát na dodržení kontradiktorních rysů řízení, mezi něž mj. patří rovnost zbraní, možnost se znalostí věci vznášet argumenty ve svůj prospěch a vyvracet protiargumenty [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 269/05 ze dne 27. 6. 2005 (N 129/37 SbNU 629), nález sp. zn. II. ÚS 1681/08 ze dne 24. 11. 2009 (N 240/55 SbNU 325)]. Stejná procesní pravidla lze vztáhnout i na řízení o návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Předpokladem pro naplnění těchto práv obviněného je proto buď jeho osobní přítomnost při úkonech trestního řízení (např. formou hlavního líčení, veřejného zasedání), nebo jiný procesní způsob předestření relevantních skutečností (důkazů, tvrzení, zamýšlených postupů a právních argumentů) obviněným a poskytnutí mu reálné možnosti k vyjádření a k eventuálnímu reálnému uplatnění jeho protiargumentů a návrhů.

13. Jelikož Ústavní soud neměl důvod odchýlit se v projednávané věci od shora citovaných právních závěrů, shledal v postupu Městského soudu v Praze porušení ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, neboť stížnostní soud rozhodl o zamítnutí návrhu na podmíněné propuštění v neveřejném zasedání, aniž by se řádně zabýval argumentací stěžovatele ve vyjádření ke stížnosti státní zástupkyně a v odůvodnění na ni podrobně reagoval.

14. Druhá stížnostní námitka se týká toho, že se městský soud dopustil porušení zákazu dvojího odsouzení, když údajně vycházel pouze ze závažnosti již spáchané trestné činnosti a z vysokého rizika recidivy. Budoucí chování stěžovatele tak dovodil z jeho chování minulého, které však již bylo zohledněno v odsuzujícím rozsudku.

15. K tomu Ústavní soud opět nejprve odkazuje na svoji ustálenou judikaturu (viz opakovaně citovaný nález ze dne 12. 5. 2011 sp. zn. III. ÚS 1735/10), podle níž hmotněprávní podmínku pro podmíněné propuštění, spočívající v prognóze řádného vedení života na svobodě, nelze vyložit jinak nežli tak, že „předpoklad takového chování odsouzeného se

vztahuje k budoucnosti, tj. k době po eventuálním propuštění z výkonu trestu“. Při zdůvodňování negativního závěru ohledně prognózy vedení řádného života proto nepostačuje převzít identické argumenty, jimiž soudy dříve zdůvodňovaly uložení trestu odnětí svobody. Pokud by k tomu totiž došlo, jednalo by se o nepřípustné porušení zákazu dvojího přičítání, odporující principu *ne bis in idem*, obsaženému v čl. 40 odst. 5 Listiny. Podobně v nálezu ze dne 22. 3. 2001 sp. zn. III. ÚS 611/2000 (N 51/21 SbNU 439) Ústavní soud vyslovil, že „rozhodující kritéria podmíněného propuštění jsou zákonem dána jednak v podmínce polepšení odsouzeného, potvrzeného jeho současným chováním a plněním jemu uložených povinností, jednak existencí takových skutečností, z nichž bylo by lze důvodně usoudit, že odsouzený po předčasném propuštění na svobodu povede řádný život“. Rozhodovat je třeba „vždy podle stavu věci ke dni rozhodnutí, a nikoli podle stavu *quo ante*“.

16. Tento právní výklad se opírá rovněž o kriminálněpolitický smysl institutů trestu odnětí svobody a podmíněného propuštění z výkonu trestu. I když nový trestní zákoník neobsahuje výslovné ustanovení o účelu trestu (viz dříve platný § 23 trestního zákona), je nepochybné, že principy moderního trestního práva a trestání zahrnují mj. též aspekty resocializace odsouzeného a individuální prevence (výchova k řádnému životu). Smysl institutu podmíněného propuštění totiž spočívá v tom motivovat odsouzeného k tomu, aby svým chováním a plněním svých povinností ve výkonu trestu prokázal polepšení. Bylo-li dosud odpykanou částí trestu již dosaženo účelu trestem sledovaného, je další výkon trestu nepotřebný a také neodůvodněný. Podmíněné propuštění v sobě tedy obsahuje nástroje pro pokračování procesu resocializace, protože je spojeno se stanovením zkušební doby (eventuálně též s vyslovením dohledu a s uložením přiměřených omezení a povinností – viz § 89 odst. 2 trestního zákoníku). Hrozící nařízení výkonu zbytku trestu pak má výrazně snižovat riziko potenciální recidivy [obdobně nález ze dne 4. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 2503/16 (N 185/83 SbNU 37) a nález ze dne 3. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 2201/16 (N 4/84 SbNU 69)].

17. Pokud použije Ústavní soud tato obecnější ústavněprávní východiska na konkrétní okolnosti nyní projednávané věci, je zcela zřejmé, že napadené usnesení městského soudu při této konfrontaci nemůže obstát. Jak totiž plyne ze shora provedené rekapitulace, městský soud bez toho, že by jakkoliv doplnil dokazování, dospěl ke zcela opačnému právnímu závěru než obvodní soud. Zatímco totiž obvodní soud po osobním slyšení stěžovatele s přihlédnutím k dalším provedeným důkazům konstatoval, že se ve věznici polepšil a uvědomuje si následky svého předchozího chování, a uvěřil mu, že by jej již nechtěl opakovat, zaujal městský soud odlišný právní názor, podle něhož i přesto, že stěžovatelovo chování ve věznici svědčí o jeho nápravě a polepšení, pro riziko opětovné recidivy plynoucí z povahy trestné činnosti a předchozího selhání ve zkušební době (s akcentem na průběh incidentu na svatbě stěžovatele) nemůže být splněna prognóza vedení řádného života. Tuto zásadní změnu posouzení hodnocení stěžovatele však městský soud odůvodnil povahou dříve spáchané trestné činnosti a popisem skutku spáchaného ve zkušební době dřívějšího podmíněného propuštění. Záruky čestným prohlášením rodičů, bratra a manželky o bydlení, zaměstnání a vedení řádného života, omluvný dopis poškozenému z popisovaného skutku ani soudem prvního stupně uloženou nejdelší zákonnou sedmiletou zkušební dobu podmíněného propuštění s dohledem nepovažoval za dostatečné.

18. Z předmětné zprávy vězeňské služby vyplývá, že chování a vystupování stěžovatele bylo vždy na požadované úrovni, jakož i kázeň a pořádek. Program výstupního zacházení jako celek dlouhodobě plní. Jedenkrát byl negativně testován na přítomnost omamných a psychotropních látek. Prognóza resocializace odsouzeného se jeví jako příznivá. Vůči vězeňské službě ani ostatním subjektům nemá žádné pohledávky. Protektivním faktorem je bezproblémový výkon trestu odnětí svobody, zajištění zaměstnání a bydlení, jakož i funkční sociální zázemí. Ústavní soud nemohl samozřejmě přehlédnout, že obvodní soud rozhodl po výslechu stěžovatele a i z jeho osobního projevu teprve dovodil, že si závažnost spáchané

trestné činnosti uvědomuje. Oproti tomu městský soud rozhodl v neveřejném zasedání, takže vůbec neměl možnost se stěžovatelem bezprostředně komunikovat a na odůvodnění obvodního soudu v celém jeho rozsahu poté reagovat.

19. Za této situace proto Ústavní soud konstatuje, že závěr městského soudu o tom, že není splněna podmínka prognózy řádného života, kdy odůvodnění tohoto stanoviska stojí výlučně na konstatování protiprávního jednání stěžovatele, kterého se dopustil v minulosti, není způsobilý přesvědčivě dovodit tak zásadně odlišný závěr oproti předchozímu závěru obvodního soudu. Stížnostní soud nijak blíže neodůvodnil, jak by se měl stěžovatel v budoucnu ve věznici, kde již reálně prokázal polepšení, chovat, aby prognózu řádného života splňoval, případně v jakém směru by mohlo být vyjádření vězeňské služby pro stěžovatele ještě pozitivnější.

20. Nelze předjímat, co v dalším řízení vyjde najevo, a Ústavnímu soudu, jenž dodržuje zásadu subsidiarity ústavní stížnosti, tedy takové úvahy v tomto stadiu nepřísluší. K řádnému posouzení celé věci bude dán prostor po vrácení věci stížnostnímu soudu, jenž před novým rozhodnutím musí dát stěžovateli možnost věcně oponovat námitkám státní zástupkyně způsobem, který stížnostní soud přezkoumatelně zohlední při svých úvahách o splnění všech podmínek pro projednání žádosti o podmíněné propuštění.

21. Ústavní soud proto s ohledem na shora uvedené konstatuje, že městský soud dospěl k opačnému hodnocení věci za situace, kdy v podstatě pouze zcela přehodnotil skutková zjištění obvodního soudu, aniž by však svoje učiněné závěry řádně a přesvědčivě odůvodnil. Stěžovateli je nutno přisvědčit rovněž v tom směru, že *ratio decidendi* napadeného usnesení městského soudu skutečně spočívá v tom, že byla akcentována závažnost trestné činnosti spáchané stěžovatelem. Tím se však městský soud dopustil zmíněného nepřípustného porušení zákazu dvojího přičítání, když toliko s poukazem na tuto trestnou činnost zdůrazňuje vysoké riziko recidivy.

IV. Závěr

22. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Č. 217
Dokazování neoprávněného zpřístupňování chráněných autorských děl (sp. zn. III. ÚS 1598/19 ze dne 27. prosince 2019)

V posuzované věci je právě absence dostatečné specifikace stěžovatelkou veřejnosti zpřístupněné hudební produkce, omezující se pouze na konstatování soudu, že ze záznamu je „slyšet zřetelně hudba“ (případně, ve dvou případech ze tří, stanice KISS), důvodem, pro který Ústavní soud (aniž se věcně zabýval zbývajícími námitkami stěžovatelky) konstatuje, že závěr městského soudu o neoprávněném zpřístupňování chráněných autorských děl stěžovatelkou veřejnosti neodpovídá provedenému dokazování. Na základě soudem konstatovaných zjištění tak nelze dospět k jednoznačnému závěru, že stěžovatelka skutečně zprostředkovala veřejnosti takové části rozhlasového vysílání, ve kterých byla zpřístupňována rovněž produkce osob, jejichž autorská práva jako kolektivní správce vykonává a zastupuje vedlejší účastník.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Radovana Suchánka a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky obchodní společnosti CHARLEY FASHION, s. r. o., sídlem Jiřího ze Vtelna 1731/11, Praha 9 – Horní Počernice, zastoupené Mgr. Štěpánem Schenkem, advokátem, sídlem Vodičkova 710/31, Praha 1 – Nové Město, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. února 2019 č. j. 34 C 62/2018-60, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a spolku OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, z. s., sídlem Československé armády 786/20, Praha 6 – Bubeneč, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 22. února 2019 č. j. 34 C 62/2018--60 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 22. února 2019 č. j. 34 C 62/2018-60 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena její základní práva zaručená ústavním zákonem, zejména čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i její právo podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z obsahu spisu Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) sp. zn. 34 C 62/2018, který si Ústavní soud vyžádal, vyplývají následující skutečnosti. Vedlejší účastník se žalobou domáhal proti stěžovatelce zaplacení částky 11 650 Kč s příslušenstvím z titulu

vydání bezdůvodného obohacení vzniklého stěžovatelce v důsledku užívání chráněných autorských hudebních děl v období od 1. 9. 2015 do 30. 6. 2016 prostřednictvím rádia (zvukového přístroje včetně dvou reproduktorů) v provozovně CHARLEY FASHION na adrese Štefánikova 2, Brno. Podáním ze dne 16. 1. 2015 vzal vedlejší účastník co do částky 2 022 Kč včetně úroků z prodlení žalobu zpět. Rozsudkem městského soudu ze dne 22. 2. 2019 č. j. 34 C 62/2018-60 bylo řízení ve věci zaplacení částky 2 022 Kč včetně úroků z prodlení zastaveno (I. výrok) a stěžovatelce bylo uloženo zaplatit vedlejšímu účastníkovi částku 9 628 Kč spolu s úroky z prodlení ve výši 8,05 % ročně z částky 5 074,30 Kč od 15. 9. 2016 do zaplacení a z částky 4 553,70 Kč od 29. 4. 2017 do zaplacení (II. výrok) a poměrnou část nákladů řízení ve výši 4 475,80 Kč (III. výrok). Městský soud v odůvodnění napadeného rozsudku dospěl k závěru, že předloženými záznamy o provedených kontrolách a pořízenými videozáznamy vedlejší účastník dostatečným způsobem prokázal, že stěžovatelka minimálně v období od září 2015 do února 2017 neoprávněně užívala chráněná autorská díla prostřednictvím rádia.

II. Argumentace stěžovatelky

3. Stěžovatelka v ústavní stížnosti vyjadřuje svůj nesouhlas se závěry městského soudu, který dle jejího názoru rozhodl ve věci na základě nedostatečných a nekvalitně pořízených důkazů (záznamy z kontrol), z nichž nebyla prokázána přítomnost zdroje reprodukce hudby a osoba vlastníka tohoto zdroje. Stěžovatelka je přesvědčena, že městský soud v napadeném rozsudku při hodnocení, zda bylo zasaženo do majetkového práva autorského nebo majetkového práva souvisejícího s právem autorským, nezkoumal všechny atributy, jak je jmenoval Ústavní soud v nálezu ze dne 13. 1. 2015 sp. zn. II. ÚS 2186/14 (N 2/76 SbNU 41), především se nevypořádal s otázkou tzv. volného užití podle § 30 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „autorský zákon“). Stěžovatelka dále poukazuje na nález sp. zn. II. ÚS 3076/13 ze dne 15. 4. 2014 (N 57/73 SbNU 125), podle kterého za veřejné zpřístupnění autorských práv prostřednictvím šíření rozhlasového signálu nelze pokládat situaci, kdy podnikatel sice ve své provozovně zpřístupňuje ve prospěch svých zákazníků tento signál, ale s ohledem na předmět jeho podnikání nelze předpokládat, že zákazníci věnují šířenému signálu skutečnou pozornost a že šíření tohoto signálu má pozitivní vliv na výdělek podnikatele. Stěžovatelka jako provozovatelka obchodu, a nikoli např. restaurace, je přesvědčena, že v jejím případě nemohlo dojít k veřejnému zpřístupnění autorských práv prostřednictvím šíření rozhlasového signálu podle § 18 autorského zákona. Stěžovatelka má také za to, že městský soud své závěry odůvodnil nikoli řádně. Za zásadní nedostatek napadeného rozsudku stěžovatelka považuje část odůvodnění zabývající se četností vedlejším účastníkem provedených kontrol v její provozovně. Stěžovatelka nesouhlasí s názorem městského soudu, že i kontroly prováděné jednou za rok dostatečně dokládají časově navazující neoprávněné jednání stěžovatelky v průběhu několika let prostřednictvím funkčních a používaných přístrojů. Takovou míru presumpce trvání určitého stavu po období téměř jednoho roku bez důkazního podložení tohoto závěru považuje stěžovatelka za nepřiměřenou. Z úvah městského soudu uvedených v odůvodnění rozsudku je také zřejmý i jeho osobní pohled na věc, což zakládá důvodný předpoklad jeho podjatosti.

III. Vyjádření vedlejšího účastníka řízení a replika stěžovatele

4. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření městskému soudu a vedlejšímu účastníkovi řízení.

5. Městský soud se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

6. Vedlejší účastník nesouhlasí s tím, že městský soud pochybil, nezabýval-li se tzv. volným užitím dle § 30 autorského zákona. Přiřazení situace stěžovatelky do aplikačního

rámce § 30 autorského zákona dle vedlejšího účastníka není možné, jelikož je stěžovatelka právnickou osobou, v takovém případě by šlo o užití pro vnitřní potřebu právnické osoby, na nějž se volné užití dle § 30 tohoto zákona nevztahuje, a provozovatel je povinen obstarat si k němu souhlas licenční smlouvou s vedlejším účastníkem. Argumentuje-li stěžovatelka absencí přímého nebo nepřímého hospodářského prospěchu ze zpřístupnění autorských děl a odkazuje na nález sp. zn. II. ÚS 3076/13, je nutno zdůraznit, že s touto námitkou se městský soud vypořádal dostatečným způsobem v bodě 27 odůvodnění napadeného rozsudku. Platí totiž, že jelikož byla v provozovně stěžovatelky užívána chráněná autorská díla za účelem zpříjemnění atmosféry pro zákazníky a pro zaměstnance stěžovatelky, šlo již z principu o určitý hospodářský činitel, který mohl ovlivňovat např. délku pobytu zákazníků v provozovně, okruh zákazníků, kteří provozovnu navštěvovali, výši jejich útraty, případně mohlo jít o motivační činitel pro zaměstnance stěžovatelky v podobě příjemného pracovního prostředí při výkonu práce, kterou od nich stěžovatelka přijímá za úplatu atp. Takovým jednáním stěžovatelka hospodářsky těžila z cizí tvorby, ať již přímo, či nepřímo. U daného charakteru provozoven je přitom třeba brát v úvahu, že do nich zákazníci v mnohem větší míře chodí nikoli přímo za účelem nákupu konkrétního výrobku, ale „jen tak se podívat“, zda v obchodu s použitým zbožím („second hand“) neobjeví nějaké zvláštní zboží, které sice bezprostředně nepotřebují, ale za výhodnou cenu je přesto koupí. Uvedená úvaha, aprobovaná ve stručnější formě městským soudem, je zcela v souladu s nálezem sp. zn. II. ÚS 2186/14. Také skutkové závěry městského soudu mají oporu v provedeném dokazování, kdy bylo prokázáno, že v provozovně stěžovatelky v předmětném období docházelo ke zpřístupňování chráněných děl veřejnosti, tedy k zásahu do autorských práv, dále že užitý chráněný obsah náležel do kategorie předmětů ochrany, nad nimiž vykonává vedlejší účastník kolektivní správu, a že stěžovatelka předměty ochrany zpřístupňovala v rozporu s právními předpisy, tj. neměla platně uzavřenu licenční smlouvu na jejich sdělování veřejnosti. Městský soud správně postavil své skutkové závěry na vedlejším účastníkem pořízených nahrávkách z kontrol na místě samém a na písemných protokolech pořízených při těchto kontrolách. Presumoval-li pak za daných okolností některé skutečnosti dílčím způsobem, činil tak v souladu se závěry nálezu sp. zn. II. ÚS 2186/14. Dle názoru vedlejšího účastníka v obdobných případech prakticky neexistuje jiná možnost, jak prokázat neoprávněné užívání autorských děl, než formou pořízených audiovizuálních záznamů. Stěží si lze představit situaci, že by vedlejší účastník zajišťoval důkazy například tím, že by instaloval do provozoven uživatelů autorských děl kamery nebo důkazy zajišťoval jiným obdobným způsobem, takový postup při zajišťování důkazního materiálu se jeví jako vyloučený z důvodů právních, ekonomických i praktických. Vedlejší účastník se tedy domnívá, že je třeba postupovat v souladu s nálezem sp. zn. II. ÚS 2186/14 a klást důraz na takovou interpretaci důkazů a jejich právní hodnocení, které nebudou znamenat faktickou nemožnost výkonu kolektivní správy autorských práv, tedy nebudou klást na kolektivní správce nesplnitelné nároky, jde-li o dokazování užití předmětů ochrany, k jejichž ochraně jsou jménem tvůrců povoláni.

7. Stěžovatelka, jíž Ústavní soud zaslal vyjádření vedlejšího účastníka na vědomí a k případné replice, ve své replice připouští, že § 30 autorského zákona dopadá na fyzické osoby, nicméně v dané věci městský soud spolehlivě nezjistil, zda k produkci v provozovně stěžovatelky opravdu docházelo, po jaké období, kdo by měl disponovat se zdrojem údajné produkce, a nelze tedy souhlasit s tvrzením vedlejšího účastníka, že šlo o užití pro vnitřní potřebu právnické osoby, na kterou se § 30 tohoto zákona nevztahuje. S ohledem na prokázané skutečnosti bylo dle stěžovatelky namístě zkoumat právě i tento aspekt, což učiněno nebylo. Dle stěžovatelky jde o pouhou fabulaci o tom, že svým jednáním hospodářsky těžila z cizí tvorby, nález sp. zn. II. ÚS 2186/14 na danou věc přitom v tomto aspektu nedopadá, neboť v něm jde o jiný segment společnosti, a to o návštěvníky

pohostinství, kteří mohou vyhledávat právě zařízení, v nichž dochází k přenosu rozličných hudebních, zpravodajských či sportovních kanálů. Míra presumpce tak, jak byla v předmětné věci připuštěna, je nepřiměřená a nepřípustná, v opačném případě by byly výrazně sníženy nároky kladené na důkazní povinnost žalobců v obdobných sporech a presumpce skutkového děje by se mohla stát zcela bezmeznou. Stěžovatelka dodává, že ústavní stížnost svým významem přesahuje její vlastní zájmy, neboť spory soukromých subjektů s kolektivními správci představují dlouhodobě diskutované téma v tuzemském právním prostředí.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

9. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu, nebyl-li návrh mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků usnesením odmítnut, nařídí Ústavní soud ústní jednání, lze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci nebo provádí-li dokazování. Za splnění podmínek daných tímto ustanovením Ústavní soud upustil od ústního jednání.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Po zvážení všech výše uvedených skutečností a prozkoumání příslušného spisového materiálu dospěl Ústavní soud k závěru, že podmínky pro věcný přezkum napadeného rozsudku městského soudu jsou dány, přestože jde o svého druhu bagatelní spor; Ústavní soud však nemohl přehlédnout, že stěžovatelkou rozporované rozhodnutí je založeno na skutkových zjištěních, jež neodpovídají obsahu příslušného spisového materiálu, přičemž současně (v důsledku spíše výjimečného posouzení vyššími instancemi) jde o rozhodnutí ve věci, kterou obecné soudy neposuzují jednotně, kterýžto postup vede v posledku k porušení práva zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. *mutatits mutandis* nález Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2013 sp. zn. II. ÚS 4167/12 (N 192/71 SbNU 289) a bod 28 odůvodnění nálezu ze dne 15. 4. 2014 sp. zn. II. ÚS 3076/13 (N 57/73 SbNU 125)].

11. Shodnou, pro posuzovanou věc podstatnou otázkou, zda měla stěžovatelka na základě v řízení zjištěného skutkového stavu povinnost uzavřít s vedlejším účastníkem licenční smlouvu, neboť prokazatelně zpřístupňovala veřejnosti výkony jí zastupovaných výkonných umělců, se zabýval Ústavní soud ve svém nedávném nálezu ze dne 21. 5. 2019 sp. zn. III. ÚS 3102/16 (N 83/94 SbNU 120), ve kterém uvedl, že v řízení před Ústavním soudem je třeba zjistit, zda soud na základě provedených důkazů dospěl k opodstatněnému skutkovému závěru, že vedlejší účastník v souladu se stávající judikaturou s dostatečnou mírou jistoty prokázal, že stěžovatel ve své provozovně veřejnosti zpřístupňoval autorským zákonem chráněná díla, a to díla obsahující – alespoň typově – ty složky autorskoprávní ochrany, k jejichž kolektivní správě je vedlejší účastník ze zákona povolán. V opačném případě by totiž byl namístě závěr, že soud přiznal vedlejšímu účastníkovi finanční plnění, jež by bylo třeba kvalifikovat jako bezdůvodné obohacení, neboť z právní úpravy stěžovateli nutnost uzavření licenční smlouvy s vedlejším účastníkem vůbec nevznikla [srov. např. bod 21 odůvodnění nálezu ze dne 6. 5. 2015 sp. zn. IV. ÚS 2496/14 (N 90/77 SbNU 315)].

12. V citovaném nálezu Ústavní soud vycházel ze závěrů nálezu sp. zn. II. ÚS 2186/14, ve kterém vymezil podstatné náležitosti kontroly prováděné kolektivním správcem při hodnocení otázky, zda bylo zasaženo do majetkového práva autorského nebo majetkového práva souvisejícího s právem autorským. Kolektivní správce – a v případném navazujícím soudním řízení i obecný soud – tak podle ustálené judikatury musí především zkoumat: a) zda dochází ke zpřístupňování chráněných děl veřejnosti, a tedy k zásahu do autorských práv,

b) zda předmětné dílo náleží do kategorie nehmotných předmětů, nad nimiž vykonává příslušný správce kolektivní správu, a konečně c) zda uživatel předmětů ochrany je zpřístupňuje v souladu s právními předpisy, tj. zda má platně uzavřenu licenční smlouvu na jejich produkci. Ústavní soud nadto v odkazovaném nálezu zdůraznil, že povinností kolektivního správce chránícího autorská práva zastoupených umělců je i řádně prokázat povinnost uzavřít (či mít uzavřenou) platnou licenční smlouvu, neboť povinnost hradit licenční poplatky může být uložena pouze těm, kteří objektivně do autorských práv zasahují. Rovněž připomněl, že předpoklady vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení prokazuje v soudním řízení ten, kdo se vydání bezdůvodného obohacení domáhá (srov. *mutatis mutandis* např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 5031/2008).

13. V nyní posuzované věci vyšel městský soud ze skutečnosti, že v provozovně stěžovatelky byly vedlejším účastníkem provedeny dne 14. 8. 2015, 28. 6. 2016 a 7. 2. 2017 kontroly, při nichž bylo zjištěno užití reprodukované hudby prostřednictvím rádia, o čemž byl pořízen audiovizuální záznam. V záznamu o provedené kontrole ze dne 28. 6. 2016 je uvedeno, kde byly umístěny jednotlivé reproduktory, ve všech záznamech je uvedeno, jaká stanice vysílala. Z videozáznamů měl městský soud za zjištěné, že jde o prodejnu stěžovatelky a že je slyšet zřetelně hudba. První záznam o kontrole zaměstnanec stěžovatelky podepsal, při druhé kontrole záznam brigádník stěžovatelky odmítl převzít a tento byl ponechán v provozovně. Ze záznamů o provedené kontrole ze dne 14. 8. 2015 a 28. 6. 2016 rovněž vyplývá, že regionální zástupce vedlejšího účastníka opakovaně upozorňoval na nepodepsanou licenční smlouvu. V odůvodnění napadeného rozsudku městský soud také konstatoval, že je mu známo z jeho praxe, že vedlejší účastník je oprávněn zastupovat nejen celou řadu českých autorů na základě s nimi uzavíraných smluv, ale rovněž i zahraniční autory mimo jiné na základě smluv uzavíraných se zahraničními kolektivními správci.

14. Městský soud na základě takto provedeného dokazování dospěl k závěru, že vedlejší účastník dostatečným způsobem prokázal, že stěžovatelka minimálně od září roku 2015 do února roku 2017 neoprávněně užívala chráněná autorská díla prostřednictvím v rozsudku specifikovaných přístrojů. Takový postup městského soudu je však ve zjevném rozporu s jím citovaným nálezem sp. zn. II. ÚS 2186/14, ve kterém Ústavní soud konstatoval, že kolektivní správce musí v řízení, v němž se domáhá vydání bezdůvodného obohacení, prokázat, že žalovaná strana skutečně zasáhla do autorských práv jím zastupovaných osob. V řízení před městským soudem nebylo totiž prokázáno, že stěžovatelka skutečně zpřístupňovala (resp. s maximální možnou mírou pravděpodobnosti mohla zpřístupňovat) právě produkci těch osob, jejichž autorská práva vedlejší účastník spravuje.

15. Z uvedených důvodů podle názoru Ústavního soudu se městský soud v posuzované věci nedostatečně zabýval výše (v bodu 12) uvedeným třístupňovým testem, když v potřebném rozsahu nepostavil najisto, zda dílo, které stěžovatelka veřejnosti zpřístupňovala, skutečně náleží k nehmotným předmětům, nad nimiž vykonává vedlejší účastník příslušnou kolektivní správu.

16. V této souvislosti Ústavní soud zdůrazňuje, že nepřehlédl skutečnost, že vedlejší účastník vykonává tzv. (quasi)povinnou kolektivní správu podle § 96 odst. 1 autorského zákona (v rozhodném znění), to jej však podle mínění Ústavního soudu nezbavuje procesní povinnosti tvrdit (a v potřebné míře i prokazovat), že stěžovatelka zpřístupňovala veřejnosti díla jím zastupovaných nositelů autorských práv. Ústavní soud si je přitom vědom toho, že uvedený závěr může – *prima vista* – částečně kolidovat se závěrem uvedeným v bodu 23 odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2017 sp. zn. 30 Cdo 698/2017, zdůrazňuje však, že v posuzované věci jde o odlišné skutkové okolnosti, neboť ve věci posuzované Nejvyšším soudem vskutku není možno (resp. nutno) po kolektivním správci požadovat, aby uvedl, jaký typ produkce je lázeňským hostům v jejich pokojích prostřednictvím televizního a rozhlasového vysílání zpřístupňován; v nyní posuzované věci

tomu tak však není, neboť v řízení bylo dle odůvodnění napadeného rozsudku s potřebnou mírou jistoty zjištěno toliko to, že stěžovatelka ve své provozovně zprostředkovávala reprodukovanou hudbu, ve dvou případech specifikovanou jako stanici rádio KISS (správně dle záznamů o provedené kontrole jde o rozhlasovou stanici Kiss Hády).

17. Vedlejšímu účastníkovi přitom nelze přisvědčit v tom, že neexistuje objektivně jiná možnost prokázat neoprávněné užívání autorských děl než jím předložený důkaz pořízený audiovizuálním záznamem. S vedlejším účastníkem lze souhlasit v tom, že kontroly je smysluplné provádět inkognito, a nikoli v přehnané periodicitě, to však nezbavuje soud povinnosti uložit vydání bezdůvodného obohacení pouze na základě takových důkazů, z nichž bude zřejmé, že se hudební produkce vztahovala výhradně k mistrům zvuku a autorům hudebních děl a jejich interpretům, které vedlejší účastník jako kolektivní správce zastupuje, resp. zda kolektivní správce určil díla, která měla být veřejně produkována. Jak uvedl Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 2186/14, bylo by proti smyslu a účelu kontroly prováděné kolektivním správcem, kdyby měl určit konkrétní díla, jež byla uživatelem zpřístupněna veřejnosti, poněvadž tento postup by v mnohých případech nebyl s ohledem na značné množství zastupovaných nositelů práv zřejmě ani možný. Řečené plyne i z jedné z funkcí kolektivní správy a taktéž zákonného monopolu pro jednotlivé oblasti chráněných děl, jenž spočívá ve skutečnosti, že takto budou autorská práva komplexně chráněna a v zásadě mezi jednotlivými autorskými díly spadajícími do stejné kategorie nebude činěn rozdíl. To však nevylučuje, aby v případě kontroly a následného vymáhání protiprávně neuhrazeného licenčního poplatku kolektivní správce specifikoval (alespoň druhově), že prostřednictvím inkriminovaného zařízení skutečně docházelo (či mohlo docházet s pravděpodobností blížící se jistotě) k produkci děl, k jejichž ochraně je právě on povolán, poněvadž v opačném případě by nemohl uživatel předmětů ochrany ověřit, zdali skutečně tomuto dotčenému kolektivnímu správci přísluší odměna za produkci předmětných děl. Pouze tímto postupem bude předmět požadované částky náležitě a určitě specifikován.

18. V posuzované věci je právě absence dostatečné specifikace stěžovatelkou veřejnosti zpřístupněné hudební produkce, omezující se pouze na konstatování soudu, že ze záznamu je „slyšet zřetelně hudba“ (případně, ve dvou případech ze tří, stanice KISS), důvodem, pro který Ústavní soud (aniž se věcně zabýval zbývajícími námitkami stěžovatelky) konstatuje, že závěr městského soudu o neoprávněném zpřístupňování chráněných autorských děl stěžovatelkou veřejnosti neodpovídá provedenému dokazování, resp. že na základě v odůvodnění napadeného rozsudku uvedených důkazů nelze bez dalšího přijmout městským soudem přijatý právní závěr. Na uvedeném nic nemění to, že v záznamu o provedené kontrole ze dne 28. 6. 2016 jsou identifikované užité skladby, jako „HEY (NAH, NAH, NAH, EXTENTED MIX), MILK &SUGAR VS. VAYA CON DIOS“, neboť tyto zjištěné skutečnosti neučinil městský soud předmětem svých úvah a nezkoumal, zda se jedná o produkci interpretů, jejichž autorská práva zastupuje vedlejší účastník.

19. Ústavní soud ve své judikatuře vymezil, jaká pochybení v procesu dokazování a zjišťování skutkového stavu mají ústavněprávní relevanci a za určitých podmínek odůvodňují zásah Ústavního soudu. Jde mimo jiné o případy, kdy z odůvodnění napadeného rozhodnutí nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, resp. případy, kdy v soudním rozhodování jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [srov. např. nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), nález ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 166/95 (N 79/4 SbNU 255), nález ze dne 11. 11. 2003 sp. zn. II. ÚS 182/02 (N 130/31 SbNU 165) a další]. Tak tomu bylo z výše uvedených důvodů i v nyní posuzované věci, kdy na základě soudem konstatovaných zjištění nelze dospět k jednoznačnému závěru, že stěžovatelka skutečně zprostředkovala veřejnosti takové části rozhlasového vysílání, ve kterých byla zpřístupňována rovněž produkce osob, jejichž autorská práva vykonává

a zastupuje vedlejší účastník, čímž nebylo ani postaveno najisto, zda je právě vedlejší účastník skutečně aktivně věcně legitimován k předmětné žalobě [srov. např. body 9 a 11 odůvodnění nálezu ze dne 9. 2. 2016 sp. zn. IV. ÚS 1532/15 (N 29/80 SbNU 385)]. Uvedeným postupem městský soud porušil právo stěžovatelky zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadený rozsudek bez nařízení ústního jednání podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Errata

Ve svazku 91 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu došlo k překlepu, za což se omlouváme a prosíme čtenáře, aby si opravu laskavě připojili k předmětnému nálezu:

svazek:	strana:	řádek:	číslo nálezu:	původní text:	správné znění:
91	420	18 (konec řádku)	195	neuplatí	neuplatní